HISTORISK ARCHIV.

Et Maanedsskrift

for populære Skildringer af historiske Personer og Begivenheder.

Udgivet af

F. C. Granzow.

1876. Andet Bind.

Kjøbenhavn.

Fr. Wøldikes Forlag.

1876.

I. COHENS BOGTRYKKERI.

INDHOLD.

NB. Kortet indsættes S. 180.

Kong René.

(Sidste Artikel.)

IV. René som Hertug af Anjou.

1442—71.

Kong Renés Forsøg paa at bemægtige sig Neapel mislykkedes, som vi have set*), fuldstændig, og adskillige af vore Læsere ere muligvis ogsaa tilbøjelige til at paastaa, at han som fransk Fyrste nok kunde have foretaget sig nyttigere Ting end at kæmpe langt fra Fædrelandet om en Krone, hvis Erhvervelse var af tvivlsomt Værd; vi ville ikke disputere herom, saa meget mere som Tidsaanden længst har fordømt den Politik, der i fjærne Aarhundreder drev tyske saa vel som franske Fyrster til i fremmed Land at grunde en Magt, de ikke kunde haandhæve; men til Renés Undskyldning tjener det, at han foretog sit Tog i en Alder, der ynder Faren for dens egen Skyld, og denne Fejl rettes, som bekjendt, med Aarene, saa at de Læsere, der hidtil med Ligegyldighed eller Uvilje have fulgt Kongen paa hans Ungdomstogter, med saa megen større Fornøjelse ville kunne dvæle ved de følgende Afsnit. Med Renés Tilbagekomst til Frankrig indtræder nemlig en hel ny Phase i hans Liv. Den krigslystne Ridder med det opblussende Mod viger og giver Plads for en ny Typus, den godmodige

---

*) Jfr. denne Aargangs første Del, S. 359 og flg.

og fredsæle Regent, der nok en Gang imellem kan lokkes af Sværdenes Klang, men som i Reglen kun beherskes af én Tanke, at sørge for sine Undersaatter som en Fader for sine Børn ved at kalde alle det fredelige Livs Sysler til Live igjen. Dette Omslag, der spores strax efter hans Tilbagekomst til Frankrig, bliver især synligt efter hans andet Giftermaal, som vi senere hen skulle omtale, og Grunden dertil maa søges dels i de Erfaringer, Livet havde skjænket ham, dels i Familietildragelser, der gave hans Tanker en ny Retning.

Han var næppe ankommen til Frankrig, før han modtog Budskabet om sin Moder, Yolande af Aragoniens Død, der indtraf den 14de Novbr. 1442 i hendes 62de Aar. Budskabet ramte ham haardt; thi var Yolandes Rolle end udspilt i Frankrig, efter at hun havde ofret alt for Kongerne af Sicilien og Frankrig, øvede hun dog ved sin Person en saa heldig Indflydelse paa Hofferne i Angers og Paris, at der maatte indtræde en følelig Forandring i det gode Forhold ved hendes Død. Dette skete i Virkeligheden ogsaa. Da Karl VII. og René med deres Dronninger mødtes i Toulouse kort efter Hjemfærden fra Italien, forherligede prægtige Fester dette Møde, i hvilket den højtfrugtsommelige Dronning saa vel som Agnes Sorél deltog; men Forstaaelsen mellem de tvende Konger var kølnet, og om Fortiden talte de af let forstaaelige Grunde ikke. Længe har Sammenkomsten heller ikke varet; thi i Juni drog hver til sit, Kongen til Paris, og René til Angers, hvor hans Indtog indviede en ny Arbejdets og Vindskibelighedens Æra, der kom hele Landet, men navnlig Hovedstaden, til gode, som ved nye Haveanlæg og storartede Bygninger mere og mere fik Karakteren af en anselig Hovedstad, medens Rygtet om Kongens Indsigt og Smag udbredte sig til Nabolandene og navnlig til England. I England, hvor Henrik VI. havde trukket sig tilbage, efter at Haabet om Frankrigs Trone var glippet ham, begyndte Ønsket om Fred mere og mere at

ytre sig, siden Karl i bestandig lykkelige Felttog havde frataget Naboen det ene Stykke Land efter det andet. Da Hertugen af Suffolk i Marts 1443 kom til Tours som Henriks Gesandt, modtog René ham derfor efter Karl VII.'s Ønske med stor Hjærtelighed og var saa heldig efter faa Dages Forløb at kunne forelægge sin Svoger et Forlig paa langt gunstigere Vilkaar end Forliget i Arras, blandt hvis mange Paragraffer der ogsaa fandtes én, som angik et Ægteskab, der skulde krone Forliget mellem de tvende Kongehuse. Ofret, der blev udset, var Margrete af Anjou, Renés yngste Datter, som Karl VII. hellere vilde se anbragt end nogen af sine egne Døtre af den simple Grund, at Forbundet med England var en højst usikker Alliance, svanger paa store Farer for den Familie, der indgik den. Skjønt René indsaa Muligheden af den ubehagelige Stilling, hvori han kunde komme ved en Kamp med sin Svigersøn, gav han efter, hvorpaa Suffolk, der i den unge Dronnings Person saae den bedste Garanti for sit Herredømme, skyndsomt underskrev Traktaten. Det var den første April 1443. To Aar derefter, i Marts 1445, fejredes Brylluppet i Frankrig med Fester og Turneringer, hvor Karl VII. af Frankrig, René og Ferry af Vaudemont med mange andre høje Herrer brøde Lanser med hinanden, til Afskeden kom, og Margrete drog bort med Taarer, der dog snart tørredes, da hun paa engelsk Grund modtoges som Landets Dronning og snart efter kronedes i Westminsterabbediet. At hun gik en sørgelig Skæbne i Møde, anede hun ikke den Gang, hun har maaske heller ikke da kjendt det Mod, der under Kampen mellem den røde og hvide Rose skulde hæve hende til en af Englands største Dronninger. Medens Margrete i fremmed Land saaledes øgede det Ry, der omgav Damerne af Huset Anjou, stiftede René et nyt Ægteskab, der skulde gjøre Ende paa de lange Stridigheder mellem ham og Huset Vaudemont. I Juni Maaned ægtede Ferry af Vaudemont Yolande af Anjou, og samtidig udnævnte han sin ældste

Søn, Jean, Hertug af Calabrien, til Statholder i Bar og Lothringen, en Udnævnelse, som Vanskeligheden ved at beherske et saa spredt Territorium som Huset Anjous paabød.

Da Renés Opmærksomhed nu ikke længere optoges af Privatinteresser, se vi ham i de følgende Aar styre Statens Anliggender som Karl VII.'s driftige Medarbejder ved den franske Hærs Reorganisation, som den foregaaende Tids politiske Kampe nødvendiggjorde. At Hvervningen afskaffedes, at en staaende Hær blev oprettet, og at der blev gjort en Ende paa den evige Omflakken af tøjlesløse Bander, der skadede Fædrelandet mere end de fremmede Hære, skyldtes, næst Begivenhedernes Gang, Renés Initiativ, der var saa kraftigt, at det paa én Gang opvakte Dauphinens Misnøje og opfordrede Karl til at vise sin Svoger en Gjentjeneste. Lejligheden hertil udeblev ikke. Da der trak nye Skyer op paa Himlen mellem Hertugerne af Anjou og Burgund, som beskyldte René for at have svigtet Forpligtelserne fra Forliget i Lille, stævnede Kongen og Dronningen af Frankrig til Châlons og traf her sammen med Damerne af Huset Burgund og Anjou. Efter at Isabella af Burgund og Maria af Anjou havde udtalt sig for hinanden om deres Ægtemænds Utroskab, og efter at nogle Spydigheder vare udvexlede mellem de tvende Isabeller af Burgund og Anjou, maa Sindene have beroliget sig saa vidt, at Karl kunde komme frem med et nyt Forslag til Forlig, som mod al Forventning kom i Stand i Juli 1445 og det paa Betingelser, der vare gunstigere, end Forliget i Lille havde været. René fik det sidste Afdrag paa Løsesummen eftergivet, Gislerne bleve udvexlede, og de pantsatte Borge overgivne i Hertugens Hænder, mod at han til Gjengjæld bekræftede alle øvrige Poster i den forrige Overenskomst. Med let Hjærte drog nu René hjem i den Tanke, at skulle hengive sig til Fredens Sysler i Angers; men heri tog han fejl; thi nu vægrede England sig trods Forliget i Tours ved at udlevere

Maine i Kongens Hænder, og René maatte igjen paa Færde for ved en ny Traktat at tvinge sin uordholdne Svigersøn. Ved Traktaten bestemtes det, at Maine blev overdraget René og ikke Kongen, og Maine blev virkelig rømmet; men en engelsk Kommandant holdt endnu Hovedstaden Le Mans, og da ingen Forestillinger hjalp, saae Karl sig nødt til at belejre den. Da den faa Dage efter faldt, overdrog Hertugen med sin Svogers Samtykke Grevskabet Maine til sin Neveu, Charles af Anjou.

Inter arma silent leges; intet Under da, at René, saa snart disse Sager vare ordnede, ilede til Provence for at indhente, hvad der i den mellemliggende Tid var forsømt. I Februar 1447 indskibede han sig med hele sin Slægt og alt det Husgeraad, en saadan fornem Families Rejse nødvendiggjorde, paa Loire, for efter en 14 Dages Rejse, i hvilken Landbefolkningen havde rig Lejlighed til at beundre den Pragt, Hoffet udfoldede, at naa sin Yndlingsdomaine i det sydlige Frankrig, der den Gang ikke hørte Kronen til. Det var mere sociale end politiske Forhold, som droge ham derhen. Retsplejen, som i de urolige Tider hyppig forrykkedes, skulde paa ny ordnes, og naar det var gjort, vilde René for at sikre sit Land Fredens Velgjerninger til Overflod stifte Forlig i Kirken. Medens Kirkeforsamlingen i Basel ikke fik det stridige Pavevalg mellem Eugen VI. og Filip V. afgjort, lykkedes det Hertugens Afsendinge at mægle et Forlig, hvorefter Filip veg for Eugens Eftermand, Nicolaus V., og da Freden i Kirken var gjenoprettet, saae det en Tid ud, som Renés sidste og værste Fjende, den vordende Konge, Ludvig XI., ogsaa skulde blive vunden. I Foraaret 1447 gjorde Dauphin, hvis Forhold til Faderen Karl VII. er noksom bekjendt, en Valfart til Saint Baume i det Haab at vinde Onkelen for sit Parti; men René, der gjærne stod paa en god Fod med sin Neveu, saa længe han fulgte Ærens og Rettens Veje, nægtede bestemt at indlade sig paa noget Komplot mod Kongen og lagde derved

Grunden til det Fjendskab, der siden blev ham saa farligt. De to Slægtninge skiltes, Ludvig for i Stilhed at smedde nye Rænker, René for offentlig at tage Afsted med sine tro Provençalere, der søgte Adspredelse for Afskedens Bitterhed i de pragtfulde Turneringer, René lod afholde, og i hvilke Blomsten af Provences og Lothringens Adel deltog.

Den bortdragendes Tanke var at vende hjem til Anjou, som nu i to Aar havde maattet undvære sin Herre; men Skæbnen, der bestandig nægtede René den Ro, han saa ivrig eftertragtede, vilde det anderledes. Under Opholdet i Provence havde England fornyet sine Fjendtligheder, Byen Fougères i Bretagne var bleven besat af en Haandfuld Folk under en engelsk Kaptejns Kommando. Karl VII. kaldte da sin Svoger til Hæren, og den 21de Oktober holdt de deres Indtog i Rouen, efter at Fougères havde maattet kapitulere. Da Armeen derpaa over Jumiéges begav sig til Caen, led Kongen et personligt Tab, da Agnes Sorél, der fulgte med Lejren, døde i ovennævnte By, uden at denne Sorg dog formaaede at standse Hærens Fremgang, før Guyenne, Englændernes sidste Besiddelse, var i Franskmændenes Hænder.

Med Guyennes Fald var det nationale Eningsværk sikret, og René stod nu paa Højdepunktet af sin Indflydelse. I Krig og i Fred havde han staaet ved Kongens Side, til han var bleven dennes uundværlige højre Haand, uden hvis Mellemkomst ingen Reform kunde gjennemføres, ingen Krig tilendebringes, og ingen af de mange Festligheder sættes i Scene, der under Kongehusets stigende Lykke var bleven Hoffet en Nødvendighed. Han var paa én Gang Minister og maître de plaisir, men netop denne Gunst skaffede ham Misundere, og længe glemte Ulykken ham heller ikke.

Efter at han havde fundet Forrædere blandt sine egne, efter at han havde mistet et Kongerige og smægtet i et langvarigt Fængsel, opsøgte Ulykken ham nu i hans eget Hus og berøvede ham hans Hustru. Da hun i en Række Aar havde

baaret paa Følgerne af en Svaghed, som Anstrængelserne i Italien paaførte hende, døde Isabella den 28de Februar 1453 og blev, næppe 44 Aar gammel, begraven i Domkirken i Angers. Et Monument, René havde rejst over hende, smykkede Graven, som han og hans Børn jævnlig besøgte for at mindes den trofaste Hustru og kjærlige Moder. Har han end ikke elsket hende som den, der af frit Valg knytter en Hustru til sig, hvad hans uægte Børns Fødsel tyder paa, saa har han dog i ethvert Tilfælde æret hende som den højhjærtede Kampfælle under hans Livs Æventyr og givet denne sin Taknemmelighed Udtryk i rundelige Gaver, der bleve den afdødes Tjenerskab til Del, som og ved Opfyldelsen af den afdødes sidste Vilje, hvorefter Lothringen, Moderens Arvepart, gik over til hendes ældste Søn, Jean af Anjou. Medens Jean fra Lothringens Statholder ophøjedes til Hertug, drog Faderen selv, maaske for at glemme sin Sorg, men muligvis ogsaa dreven af ærgjærrige Drømme om Dynastiets Bevarelse, paa ny til Italien, hvor de politiske Forhold havde forandret sig saaledes, at Florens og Majland i den paafølgende Kamp stod paa Renés Side, mens Genua og Venedig holdt sig til Ferdinand, Alfons's tvivlsomme Arving, der var anerkjendt af Paven som Tronfølger. Den 15de Juni 1453 stod René i Italien; men først i Oktober satte Hæren sig i Bevægelse mod Brescia, der paa formel Maade udfordredes af René, »som ikke var dragen over Alperne, dreven af Had eller Ærgjerrighed, men ene for at varetage sit Dynastis Interesser«, et Postulat, som Brescia ikke kunde gaa ind paa, men maatte besvare med en Udfordring. Krigen begyndte altsaa, og Brescia skulde erobres; men des værre var Vinteren 1453 meget stræng, og det ublide Vejr tvang Hæren til at gaa i Vinterkvarter i Lombardiet. Sagerne trak ud, til Florens, der blev kjed af Sagen, bad Paven at mægle Fred, noget, Nicolaus V. saa meget hellere gjorde, som Tyrkernes Fremrykning mod Konstantinopel maatte blive skæbnesvanger for Italien, hvis den ikke strandede paa et

fælles Forbund af de evropæiske Fyrster. Et af to maatte da ske, enten vilde René blive holdt for Nar af sine allierede, eller han maatte forekomme dem. Han valgte det sidste og var i Januarmaaned 1454 igjen i Frankrig, fulgt af sine allieredes Forbandelser og Fjendernes Haan. Alligevel var Tilbagetoget ikke saa mærkeligt. Var der end noget sandt i det Rygte, som Hertugen af Majland udspredte, at det var Venus, der her vristede Buen fra Mars, har René dog haft sine gode Grunde til at opgive Toget, og deriblandt den, at han ikke vilde rage Kastanierne ud af Ilden for Hertugen af Majland, der, naar han havde vundet sin Part, ganske vist kun vilde have bekymret sig lidet om sin Forbundsfælle. Hvad bedre kunde René da gjøre end at overhøre de Spotterier, som han var udsat for der, og se at formilde sin vrede Svoger, Kong Karl; thi ogsaa denne, som hidtil havde holdt sig forsigtig borte fra det italienske Spørgsmaal, talte nu i høje Toner om Renés Uordholdenhed og Forræderi mod Frankrigs Sag; men kort efter vare Svogrene dog paa ny enige, og Frugten af denne Enighed var et nyt, meget kortvarigt Tog til Italien under Anførsel af Renés ældste Søn, Jean af Anjou, hvorpaa der fulgte et tredje Felttog, som syntes at skulle have større Held med sig; thi Alfons af Aragonien, Renés gamle Medbejler, var død, og den ny Pave, Calixt III., vilde ikke have noget med Bastarden at gjøre; men af Toget kom der alligevel ikke noget ud; thi i Italien fulgte Pave paa Pave, og Æneas Sylvius (Pius II.) vilde det stik modsatte af, hvad Calixt vilde. Saaledes fik Ferdinand atter Mod, og da Jean og hans Øverstkommanderende, Ferry af Vaudemont, endelig fik deres Hær fylket, sloge de rigtig nok Fjenden, men forfulgte ikke deres Sejr, saa at Ferdinand ikke uden Grund kunde sige: »I Gaar var baade mit Kongerige og jeg i Fare, i Dag kun mit Kongerige, og i Morgen ville begge være i Behold«. Fra den Dag gik Huset Anjous Sag Skridt for Skridt tilbage, og med Aaret 1460 maa Renés Forsøg paa at gjen-

vinde Italien anses for opgivne, da ethvert senere Angreb forblev frugtesløst.

Vi maa nu vende tilbage til Frankrig for at opsøge Hertugen selv i Provence, hvor han efter sit mislykkede Tog søgte Ro til at gjennemføre en Plan, som Toget til Italien havde modnet. Han gik i Giftetanker. Det stille Liv i de tomme Sale, der før kavde gjenlydt af Bægrenes Klang og Troubadourernes Sang, mindede ham om, at han var alene og i sin Ensomhed trængte til en Medhjælp. I Lombardiet — det havde Majlands Hertug meget rigtig bemærket — havde Amors Pil rammet ham, og for at Efterverdenen ikke skal være i Uvidenhed om den Kjærligheds Roman, der udspandt sig mellem de to elskende, har René selv skildret den i Digtet, Regnault og Jeanneton. Hyrden (R.), der stod i en andens Sold (Florents's), har for at se sin Hyrdinde (J.) forladt sin Hjord (Neapolitanerne) og er vandret til Frankrig over de høje Bjærge (Alperne), der vare belagte med Sne. Har René af den Grund sluppet et Kongerige, var det ikke mere end billigt, at han til Erstatning fik sit Ønske opfyldt, hvad der virkelig skete, da Hyrdinden, som han hidindtil kun har kjendt gjennem et Portræt, er saa god at ulejlige sig til Frankrig. Kort efter hans Hjemkomst maa denne Sammenkomst mellem René og Johanne Laval have fundet Sted, og Ægtepagten strax efter være bleven underskreven. Den 9de Septbr. 1454 kom det prægtige Gesandtskab, der førte Johanne Laval, Gui XIV.'s godmodige Datter, med sig, til Angers, hvor hun overnattede i Abbediet Saint Nicolas, for næste Dag at vies i den til Klosteret hørende Kirke og to Dage derefter at drage ind i den festlig smykkede By.

Nu begyndte der et nyt Liv paa Slottet. Johanne var rigtig nok ingen Isabella, og havde René bevaret sine Ungdomstilbøjeligheder, havde Kamp og Æventyr nu som før været hans Lyst, er det rimeligt, at det var gaaet denne Hyrdinde som Hyrdinden i Andersens Æventyr; hun var

næppe naaet ud over Skorstensranden; men nu var Kongen hendes Ægtefælle, i den modnere Alder, der efter Ungdommens Storme begjærer Aftenens Ro, og til en saadan Mand passede den unge Prinsesse godt. Hun forstod at gjøre det hyggeligt, at indrette alt saaledes, at enhver, der kom i Berøring med hende, befandt sig vel. Sølvpoppen, Skriftefaderen og Livlægen, der mer eller mindre vare Arvestykker fra det gamle Hof, følte sig vel ved at høre Dronningen kalde dem »sine kjære, gamle Venner«, og Folket, der blev Vidne til det hele borgerlige Tilsnit*), Kongens Hus fik, tiljublede ham Bifald. Mer og mer gik »de højtidelige Modtagelser« af Mode og gave Plads for frie og ubundne Sammenkomster, hvor man delte sin Tid mellem Kunstens og Naturens Nydelser, i det Jagter, Baller og Oplæsninger afløste hinanden i det uendelige under Kongeparrets Rejser til de mangfoldige Slotte i Anjou. Til dem, der besværede sig over de Udgifter, som et saadant omflakkende Liv medførte, undskyldte Dronningen — ligesom den senere Dronning, Marie Antoinette, — sig med, at hun havde Ungdommens Privilegium paa at more sig, og deri havde hun Ret; hun var kun 22 Aar, og hun dækkede desuden denne sin Svaghed med Dyder af umiskjendeligt Værd. Hun var godhjærtet og godgjørende endog til Yderlighed. Ingen fattig gik fra hende uden en Gave, og sin ægteskabelige Kjærlighed drev hun saa vidt, at hun ikke ugjærne saae Renés uægte Børn ved sit Hof. Navnlig

---

*) Man mindes Chastelains Vers.

J'ay un roi de Sicile
Vu devenir berger,
Et sa femme gentille
Faire même métier,
Portant la panetière
Et boulette et chapeau,
Logeant sur la fougère
Auprès de son troupeau.

Datteren Blanche viste hun, der selv var barnløs, en moderlig Kjærlighed, som afvæbnede enhver Dadel over hendes Fejl.

Fra Oktober 1456 havde Ægteparret haft Ophold i Angers, og fra dette Tidspunkt fremskyndede René den Reform af Retsplejen, som de lovløse Tider bydende krævede, og som fuldført afgav Vidnesbyrd om Lovgiverens humane Aand, der kom Folket som Helhed saa vel som den enkelte til gode.

At dog en eller anden uværdig ogsaa kunde misbruge Hoffets Godhed, er den falske Jeanne d'Arcs Liv et slaaende Exempel paa. Næppe var Baalet i Reims nemlig slukt, før overtroiske Forestillinger udbredte sig om Jomfruens Gjenkomst. Det gik Jeanne d'Arc som alle Helte lige fra Alexanders til Napoleons Tid; Folket omsatte hendes Historie i en Legende, og fra det Øjeblik, at det var fastslaaet, at den underfulde Jomfru maatte vende tilbage, viste hun sig ogsaa. Den 20de Maj 1436 fremstillede en ung Pige fra Grange aux Ormes nær ved Saint Privat sig for nogle fornemme Herrer som den gjenopstandne Jeanne d'Arc. Hun hed Claude og lignede med sin mørke Teint, sit livlige, energiske Væsen den afdøde saa meget, at en Forvexling kunde tænkes, og da hun nu dertil red og gik i Mandfolkeklæder, var Ligheden stor nok til, at hun med Jeannes Navn kunde usurpere hendes Ry. For saa vidt var alt i sin Orden; men nu skete det mærkelige, at den virkelige Jeannes to Brødre ved en Sammenkomst med den fingerede Jomfru erkjendte hende som deres Søster, og fra dette Øjeblik fik Historien et uhyggeligt Præg. Vare Brødrene duperede, eller vilde de selv drage Fordel af Sagen? Det er vanskeligt at sige; men vist er det, at der med denne Gjenkjendelse indtraadte en ny Phase i »Heltindens« Liv, og hun saae sig paa én Gang hævet fra de laveste op til de højeste Samfundslag. En velvillig Ridder laante hende en Hest; i Luxembourg modtog Hertuginden hende ved sit Hof, og

til Württemberg, hvorhen hun snart begav sig, gav den unge Grev Ulrich hende Følge. At en Dame af hendes Slags ogsaa har haft sine uheldige Dage, forstaar sig af sig selv. Da hun saaledes i Württemberg begyndte at gjøre Mirakler, fik Gejstligheden fat paa hende og lod Jeanne spasere i Fængsel; men som Held og Uheld pleje at vexle i slige Æventyrerskers Liv, steg hun fra Fængselstrappen op til en Ridderborg og blev den ædle Ridder Robert des Armoises ægteviede Hustru for saa lang en Tid, som Sigeunerblodet, der fløď i hendes Aarer, tillod hende at være én Mand tro. Da det ikke varede ret længe, forsvinder hun pludselig, lever en Række Aar mellem Røvere og andet Pak og dukker saa pludselig op igjen ved Karl VII.'s Hof. Mod dette Møde have alle hendes Længsler stundet. Som den ægte Jeanne d'Arc har hun i Kongen set den Herre, der skulde hæve hende op over Døgnets Sladder og ved sin Anerkjendelse sikre hendes Ry; men saa lunefuld er Skæbnen, at hvad der for den ægte Jeanne d'Arc var Indvielsen til en Heltebane, fuld af Daad og Ry, blev for Bedragersken Slutscenen i et forbryderisk Liv. Man havde sagt hende, at Kongen lige som ved Mødet med Pigen af Orléans vilde bære en egen Slags Støvle, og da den sad paa en Adelsmands Fod, der forestillede Kongen, gik hun Karl forbi, knælede for Støvlen og rev ved dette Knæfald Masken af sig selv. Da Sløret var faldet, strømmede Bekjendelsen om et omflakkende Livs mange Haande Udskejelser over hendes Læber, og den falske Jeanne d'Arc, for hvis Sjæl et Liv havde afspejlet sig, endnu mere glimrende end det, hun i sine Velmagts Dage havde ført, maatte vide René Tak, da han af Medlidenhed med en saa omvexlende Skæbne gav hende Ly i sine Stater paa den Betingelse, »at Benklæderne bleve aflagte« og Heltinden beflittede sig paa et mere sædeligt Liv.

Næppe var denne Farce, der i en Række af Aar havde holdt de lettroende Franskmænd i Aande, til Ende, før der oprandt sørgelige Tider for Landet. Karl VII.'s Endeligt

stundede til, og samtidig trak der mørke Skyer op paa Rigets Grænser, i det Genua, der længe havde været misfornøjet med det franske Regimente, endnu en Gang gjorde Oprør for at tilkæmpe sig Frihed. Det var da atter René, som drog afsted med 1000 Mand og en Flaade for at fremtvinge Lydighed mod det franske Kongehus; men da Flaaden lykkelig og vel lagde ind i Genuas Havn, var Kampen mellem Italienerne og de fremmede allerede i fuld Gang, saa at der for Kongen ikke var andet at gjøre end at yde sine flygtende Landsmænd Tilflugt paa hans Skibe og saa snart som muligt staa ud af Havnen igjen. Manøvren, der blev foretagen med stor Hastighed, skal have kostet mange Mennesker Livet; hist kæmpede en Flygtning med Bølgerne for at naa de bortdragende Skibe, her drev et Lig, hvis Saar farvede Vandet med Blod, uden at Flaaden turde standse for at tage disse Efternølere om Bord, og hvad, der var det værste ved det ilsomme Tilbagetog, Frankrigs Herredømme var for alle Tider brudt, en Omstændighed, der noksom forklarer den Utak, René høstede af dette Tog. Han maatte bære Følgerne af Regeringens halve Forholdsregler, og skjønt hans vanlige Tapperhed her saa lidt som nogen Sinde fornægtede sig, skjønt han kun havde gjort, hvad enhver Feltherre i hans Sted vilde have gjort, ofret, hvad der maatte ofres, for at redde Resten, er der Forfattere, der ikke have skammet sig ved at debitere saa grov en Usandhed som den, at Genuas Fald skal have været den egentlige Anledning til Karl VII.'s Død. Da Kampen stod den 12te Juli 1461, og Kongen døde den 22de Juli samme Maaned i en Tilstand, der gjorde enhver Meddelelse umulig, tale Kjendsgjerningerne noksom mod en saa vitterlig Usandhed; men tilbage bliver dog den Sandhed, at René atter havde været uheldig i Kampen, og dette Uheld var et mørkt Varsel for hans Stilling under den ny Konge.

Om den forandrede politiske Situation under Ludvig XI. er der talt og skrevet meget, og vist er det, at Forandringen

i Regerings-Maskineriet var saa gjennemgribende som vel mulig. Alle Raadgivere, der havde staaet den afdøde nær, afskedigedes og gave Plads for nye Mænd; men over ingen gik dog Regeringsskiftet mere ud end over Huset Anjou, som efter den fremtrædende Plads, det hidindtil havde indtaget, ikke blot blev stillet i Skygge, men endog var Gjenstand for Kongehusets særegne Unaade, der kan have haft mange Grunde, som dog alle vise tilbage til to Omstændigheder, Forskjellen i Renés og Ludvigs Karakter og den sidstes Skinsyge. Renés Aabenhed og Troskab tørnede sammen med Ludvigs Lyst til Rænker og Intrigue, og Sammenstødet blev saa meget heftigere, som Misundelsen over den betydelige Rolle, Onkelen havde spillet, gav Hadet Næring. Under Arméreorganisationen, under Krigen i Italien og under Mødet mellem de to Slægtninge i Provence havde Indflydelserne fra Hoffet i Angers og Hoffet i Dauphiné krydset hinanden i Løndom, og nu, da den ene af Parterne havde Evne, som han havde Vilje, brød Kampen aabenlys ud.

Dog var Ludvig ingen Fusentast, der vilde plukke Æblet, før det var modent. Dygtig til at skjule det bitreste Had under et smilende Ydre, gav han sig tvært imod til at smigre Onkelen for des bedre at dysse ham i Søvn. Ikke blot stadfæstede han René i Besiddelsen af alle den afdøde Konges Dotationer, men der blev endog Tale om en ny Ægtepagt mellem Ludvigs spæde Datter, Anna af Frankrig, og Hertugen af Calabriens ældste Søn, Nicolas, der skulde gjenforene de to Grene af Huset Anjou, en Forening, som ogsaa virkelig kom i Stand uden at kunne forhindre det Slag, der truede René og hans Stilling i Staten. Dertil kom, at paa samme Tid, som Grunden til hans Huses Magtstilling toges bort under Kongens Fødder, strømmede den ene Ulykke efter den anden ind paa ham og vanskeliggjorde i den Grad hans Forhold, at den Tanke modnedes, der i lang Tid havde fyldt hans Sjæl, at forlade Frankrig og trække sig tilbage til Provence, Perlen i alle hans Besiddelser. Først var det

Efterretningen om Dronning Margretes Tilbagekomst fra England, Synet af den Datter, af hvis Giftermaal han havde ventet sig saa meget, men som nu gjensaa sit Fædreland som en fattig Enke, der rystede ham; dertil kom saa Tabet af Nizza, der Aarhundreder igjennem havde haft Fyrste til fælles med Provence, men hvis Besiddelse han ikke kunde hævde, og alt dette styrkede hans Beslutning, som sikkert vilde være bleven fuldført før, hvis ikke Begivenheder, der rystede Frankrigs Trone, en Tid endnu havde hindret ham i at forlade det utaknemmelige Fædreland; men saadanne Begivenheder indtraf. Misfornøjede med Ludvig XI.'s Falskhed og ihærdige Forsøg paa at grundlægge et uindskrænket Herredømme sluttede Frankrigs Vasaller i Aaret 1464 en Koalition, der blev Kronen saa farlig, at Ludvig næppe havde redet Stormen af, hvis ikke René med vanlig Troskab havde stillet sig paa hans Side og ved sin Mellemkomst skaffet Landet Ro. Og da Landet saa havde Hvile, bevægede et nyt Smil af Lykken René til at tøve for at gribe efter en Krone, der kunde have givet hans Stilling en hel ny Vending, ja maaske for bestandig tilintetgjort hans Plan om at ende sine Dage i Provence. Da Juan II. af Aragonien var død, bad et spansk Gesandtskab i Avgust 1466 René om Foretræde, og da de vare indladte, bøjede de sig, saa meget som spansk Selvfølelse tillod det, for ham og tilbød ham Aragoniens Trone. Skulde hans Forfædres Drøm gaa i Opfyldelse, skulde René sætte den Krone paa sit Hoved, der var bestemt for Ludvig I.? Det syntes ikke rimeligt, men hvem kunde vide, om Ulykken ikke var træt af at forfølge den haardt prøvede Mand? I ethvert Tilfælde maatte man hjælpe paa Lykken, og Jean af Anjou fik ufortøvet Befaling til at gaa over Pyrenæerne med en Hær, som Ferry af Vaudemont kommanderede, understøttet af en genuesisk Flaade; men gik end i Begyndelsen alting godt, aabnede Barcelona endog sine Porte, proklamerede Jean en Regering i Faderens Navn, saa lede Sagerne dog snart et Afbræk

derved, at René paa ny blev inddragen i Ludvigs Strid med sine Vasaller. Saa længe denne Strid stod paa, kunde Felttoget i Spanien ikke ledes med den behørige Energi, og da Freden var sluttet i September 1468, fik Onkelen vel af sin kongelige Neveu, som smigrende Bevidnelse af hans Troskab, Ret til at forsegle sine Breve med det gule Lak, der var de franske Kongers Prærogativ; men denne Hæder kunde ikke raade Bod paa, hvad der imidlertid var tabt i Spanien, hvor kort efter (den 16de Decbr. 1470) en pludselig Sygdom (mulig Gift) bortrev Renés Søn.

Rygtet om dette Dødsfald, som i kort Tid trængte over Pyrenæerne, modnede mer end nogen anden Jobspost, der i de sidste Aar var bragt René, hans Beslutning om at søge Ly for Skæbnens Storme i Landet med den milde Luft ved Middelhavets Bredder. Fra Oktober 1471 opholdt hans Hustru sig her, og nu fulgte Hertugen efter, ikke, som det almindelig er sagt, fordi Neveuen i dette Aar havde inddraget hans Aarpenge, men udelukkende af Hensyn til hans Stilling i Frankrig, der Dag for Dag blev mere uholdbar, efter at han ved den ældste Søns Død havde mistet sin bedste Støtte, og Kongens Hensigt, ved falske Foregivenheder at drage ham for Retten, altid traadte klarere frem.

V. René som Greve af Provence.

1471—80.

Til Provences Dale, der fra det 9de Aarhundrede udgjorde et selvstændigt Rige, var altsaa Huset Anjous lykkelige Arving, som havde forenet Bars og Lothringens med Neapels og Aragoniens Troner, mod sit Livs Aften henvist; til denne Provins forviste han sig selv, i det Haab herfra at kunne hævde sine Besiddelser i Frankrig, og dog blev dette Haab skuffet, da Neveuen i Onkelens Flugt netop saae en bekvem Lejlighed til at gribe det Bytte, han længe havde luret paa. Anledning til at komme Anjou til Livs

fattedes ikke; men desto værre var det en af Renés egne Slægtninge, der gav Ludvig den Skingrund, han behøvede, for at kaste sig over Onkelens Stater. Da Nicolas, Hertugen af Calabriens Søn og Renés Barnebarn, i Maj 1472 gjorde Mine til at bryde den Ægtepagt, Kongehuset havde sluttet med ham, for at knytte en ny med Karl den dristiges Datter, drog dette politiske Misgreb, der kun blev forhindret ved Nicolas's kort efter følgende Død, Bedstefaderen ind i Stridigheder med Kongehuset, som vilde have haft endnu ulykkeligere Følger for ham, hvis Ludvig havde forfulgt sin Krig til det sidste. Dette gjorde han vistnok ikke; men imidlertid var det ham en smal Sag at faa Parlamentet til at udstede en Anklageakt, der lød paa Majestætsforbrydelse eller Delagtighed i Sønnesønnens Planer med Huset Burgund, hvorom René efter al Rimelighed var ganske uvidende. At René paa denne Tid var rammet af nye Ulykker, at han ved Nicolas's, Ferry af Vaudemonts og Blanches Dødsfald, i sin høje Alder saae de sidste Skud afhugges paa sit Stamtræ, rørte ikke Kongen og Parlamentet saa meget, at de skulde opgive en vel gjennemtænkt Plan til at drage Huset Anjous store Besiddelser ind under Frankrigs Krone.

Da René nu saae Traadene drage sig sammen over hans Hoved til et Net, i hvilket han maatte fanges, ansaa han det for sikrest at faa Arvefølgen i sine forskjellige Lande ordnet og oprettede i Juli 1474 sit sidste Testament, hvorefter René II., Ferry af Vaudemonts og Yolandes Søn, arvede Bar og Lothringen, medens Resten af hans Stater, Anjou og Provence, gik over til hans Neveu, Charles af Anjou, Greve af Maine; men var Arvepagten end sluttet med Fred for Øje, blev den netop dog et Løsen til Kamp. Kongen, der mente sig forbigaaet, beredte sig strax til Krig, oprettede først en Borgermilits i Angers, der var ham hengiven, og da han havde hvervet sig Venner i Hertugens Lejr, fulgte det andet Skridt strax efter, Beslaglæggelsen af alle Renés Indtægter i Bar og Anjou sammen med Udnævnelsen

af en kongelig Statholder i Angers. Dog vilde hverken Kongen eller René lade Sagen komme til det yderste, og ved et Forlig i Lyon (14de Maj 1476) fik René de beslaglagte Lande igjen, med Raadighed over Arvefølgen i Provence, hvorimod Anjou ved hans Død skulde inddrages.

Freden var da gjenoprettet; men i Politikken gjælder alle Kneb, og Ludvig, der havde lovet ufortøvet at udlevere de beslaglagte Stater, havde maaske aldrig gjort det, hvis ikke et nyt Moment var kommet til, der væsentlig modificerede hans Anskuelser; men da Margrete af Anjou, Renés yngste Datter, afstod ham sin Arveret til Faderens Lande, troede han i denne Afstaaelse at have et sikrere Pant paa Opfyldelsen af Forliget i Lyon, end en Voldshandling kunde give ham, og saaledes tjente denne Huset Anjous kvindelige Descendent endnu i sin Ulykke Frankrig ved at gjengive Landet den Fred, hvortil det trængte. Selv levede hun — efter at have mistet sin Mand og Søn i Kampen mellem Huset York og Lancaster — i sin Faders Stater og trøstede sig ligesom han under Skæbnens Omvexlinger med Kunst og Videnskab. Under Læsningen af Chastelaines Le temple de la ruine de quelques nobles malheureux fandt hendes Sind Ro og Kraft til at bære den Sorg, der endnu var hende forbeholdt.

Næppe var nemlig Forliget i Lyon sluttet, og næppe havde Faderens Myndighed haft Tid til at fæstnes i de gjenvundne Lande, før Rygtet om hans Sygdom nærmede sig hende. I November 1479 begyndte han at skrante, og næste Foraar kunde han kun enkelte Dage forlade Slottet i Aix, hvor han boede og plejedes af Johanne Laval, Datterdatteren, Margrete af Lothringen, og sin Neveu, Charles af Anjou. Provences milde Luft, der har helbredet saa mange, hjalp ikke ham, der var ældet under Arbejde og Kummer, og den 10de April 1480 døde han, fulgt af ethvert ærligt Hjærtes oprigtige Sorg, der fik et sandt Udtryk i Arkivaren Honorat de la Mers simple Ord: »den berømte Kong René,

den fredsæle og barmhjærtige Mand, har i Dag overgivet sin Sjæl i Guds Haand under hele Folkets Sorg«. René var 71 Aar, da han døde, og efter sit Ønske skulde han begraves i Kirken Saint Maurice i Angers; men foreløbig jordedes han i Domkirken i Aix. Siden fordrede Anjou »sin kjære Herre« tilbage, og Johanne Laval maatte da i Nattens Mørke liste Liget ud af Kapellet. Den 18de Avgust 1481 ankom det til Saint Laud i Angers »lige saa friskt, som havde det kun ligget 5 á 6 Dage i Graven«. Efter at Identiteten var godtgjort, jordedes det anden Gang under hine Tiders fyrstelige Pragt. Kisten, der var betrukken med sort Klæde, blev baaren frem, og i den laa Kongen i karmoisinrød Kaabe med Krone, Scepter og Æble, bag efter fulgte Sørgeskaren, i hvis Aasyn det Savn tydelig var at læse, som den gode Konge havde efterladt. Næppe havde Kirkens Døre lukket sig, før Rygtet om det Tab, Frankrig havde lidt, udbredte sig fra den ene Kant af Riget til den anden og afpressede alle Taarer, der vare mere oprigtige end de, Kong Ludvig fældede.

I Særdeleshed var Provençalernes Sorg stor, og det Tillægsord, der strax knyttede sig til Renés Eftermæle, kom her først i Brug. Og han havde i Sandhed været dem en Fyrste, der ikke blot skaffede Bønderne Udsæd, Haandværkerne Værktøj og de syge fri Lægehjælp i sine Stater, men ogsaa med rund Haand uddelte Gaver til de fattige, hvor som helst Skæbnen førte ham hen under et omtumlet Liv. Neapels faderløse, Roms Pilegrimme og Frankrigs Krigsfanger havde Fortællinger at berette, der ere lige saa hædrende for René som den Ros, Tjenerskabet og hans trængende Krigsfæller ydede ham. Hans Almisser vare uendelige, ved hans Bord sad der fattige, hvem Kongen selv betjente, og som bleve klædte paa hans Bekostning. Da de politiske Forhold havde ødelagt ham, ødelagde han sig paa ny ved sin Gavmildhed, der saa langt oversteg hans Evner, at man med rette har kaldt ham: plus riche en haut vouloir

que fortune en pouvoir donner, hvilken naturlige Godhed borger for, at der var Sandhed i de Ord, hvormed han i et Dokument har angivet sin Regerings Pligter: at antage sig Enkerne og de faderløse, at staa dem bi, Lykken har svigtet, at gjøre enhver Ret og Skjel og sørge for sine Undersaatters Vel som en Fader for sine Børn; det var de høje Tanker, der besjælede Kongen, og den trofaste Udførelse af disse Principper er den varigste Grundsten for hans Eftermæle.

Men til den naturlige Hjærtensgodhed føjede han andre Dyder, der pryde en Mand. Han var tapper, ærlig og aaben og fremfor alt trofast i en troløs Tid, hvad Karl VII. havde følt, og hvad hans svigefulde Arving, Ludvig XI. mere end én Gang maatte bekjende; med ét Ord, René var en ægte Repræsentant for den franske Ridderaand, Personifikationen af den gamle Æresfølelse, der havde kaldt saa mange Kæmper frem, men som nu var i Færd med at uddø, og som saadan maa han ogsaa bedømmes; thi til Ridderens Dyder føjede han Ridderens Fejl. Hans Tapperhed var snarere Dumdristighed end den seje Udholdenhed, der fravrister Fjenden Sejr, og denne Omstændighed maa det vistnok for en Del tilskrives, at mangt et Bytte vristedes ham af Haanden, naar han var i Færd med at gribe det, at mangen Besiddelse, han kunde have hævdet, undslap ham; han var svag og let at lede for sine Omgivelser, der benyttede sig af denne Svaghed til egen Fordel, og han var, som vi alt have sagt, luxuriøs i en Grad, der langt overgik hans Evner. At en Mand, der som han forenede ydre Skjønhed med fyrstelig Magt og Glans, tillige var kvindekjær, følger saa at sige af sig selv; men til Undskyldning tjener det atter her, at Tiden, han levede i, var raa, og at Hoffet i Angers ingen Sinde frembød saadanne Tilstande, som Hofferne i Paris og Burgund, da René vidste at kaste et Aandrighedens Slør over sine Forvildelser, der altid forsoner det franske Folk.

Til den rette Bedømmelse af den Mands Liv, der her

er skildret, frembyde sig imidlertid nye Synspunkter, som vi hidindtil have forbigaaet, men som ikke kunne lades ude af Betragtning af en uhildet Dommer. Foruden at han var den romantiske Æventyrer med det ædle Hjærte, rørte der sig i ham en levende Interesse for det praktiske Liv, der drev ham til midt i en bevæget Tid at reformere sit Lands Lovgivning, til at ordne Rigets Finanser paa en saadan Maade, at Skatterne formindskedes, medens han og hans Hus kom til at bære en tilsvarende Del af Landets Udgifter, til at ophjælpe Handel, Industri og Agerdyrkning paa samme Tid, som Misbrug i Statshusholdningen afskaffedes, til at forny Hærvæsenet saaledes, at det ikke hvilte som et Mareridt paa den fredelige Befolknings Tilværelse, men blev et sikkert Middel til at hævde Friheden udadtil, og endelig til at antage sig Ungdommens Opdragelse og de fattige, syge og forladte, af hvilke det 15de Aarhundrede havde flere end nogen Sinde; med ét Ord, at bryde Banen for en humanere Aand i Sæder og Tænkemaade, end den raa Tidsalder kjendte til, var den stadige Opgave for René og det store Apparat af Tjenere, hvormed han omgav sig.

At dette Apparat af verdslige og gejstlige Embedsmænd, af under- og overordnede Myndigheder var stort for et i Forvejen forarmet Land, er vel muligt; men hvem vil forlange, at René paa en Tid, da Statshusholdningen stod paa saa svage Fødder, skulde adoptere bedre økonomiske Principper end dem, hans Samtid hyldede? Er det ikke nok, at han heri var et Barn af sin Tid og ved sin vidtløftige Husholdnings mange Haande Fornødenheder gav Impulsen til nyt Liv, til en ny Udvikling paa det aandelige og materielle Livs Omraade? Naar det glimrende Hof, han holdt, det brogede Selskab, der samledes ved dette, Vismænd og Kunstnere, Narre og Dværge, Kirke- og Statsmænd, Vester- og Østerlændere imellem hinanden, forbrugte fabelagtige Kvantiteter af tyrkiske Damasker, florentinske Tafter, Silke, Fløjel med Brokade og Kniplinger, Guld og Sølv; naar Her-

rerne mødte frem i deres italienske Kapper eller de kostbare Peltskapper (Samarres), og Damerne bedækkede Kjoler, Hals og Arme med Juveler, kan dette ganske vist kaldes Overdaadighed; men samtidig fik ogsaa mangen en fransk Klædekræmmer en klækkelig Bestilling paa den Mængde graa, hvide og skarlagenrøde Klædesstoffer, der gik med til Lægernes, Officerernes og Hofembedsmændenes Beklædning. Og saaledes med enhver anden Luxus, René tillod sig; den lod mange franske Penge coursere i Udlandet, men satte til Gjengjæld mange i Omløb i Indlandet og bidrog derved til at sætte mange Foretagender i Gang, hvoraf Landet siden drog Ære og Fordel. Som bekjendt var René en stor Ynder af alt, hvad der hed Kunst og Videnskab.

Denne hans Sans for ved Kunstens Hjælp at forskjønne den daglige Tilværelse gav sig Udtryk i alle hans Omgivelser. For at de Fester, han gav, kunde synes ret glimrende, var det fornemme Selskab, han samlede, ham ikke nok; alt lige fra Rummene, hvori de mødtes, til de Kar, hvori Forfriskninger raktes dem, skulde bære Skjønhedens Præg. Deraf hans Trang til at ombygge og forny de mange Slotte, hvoraf Anjou, Lothringen og Provence vrimlede, hans Lyst til at omskabe de Byer og Stæder, hvor han vexelvis holdt Hof, til virkelige Residensstæder. Især var det dog Angers, der nød godt af hans Kunstsans. Ikke blot omdannedes den anselige Slotspentagon med dens 17 Taarne til en lys og rummelig Bolig, der havde meget lidt til fælles med den Fæstningsstil, hvori den oprindelig var bygget; men alt lige fra Haven til Menagerierne, fra Stuen til Hovedetagen, bar Vidne om, at med en ny Ejer var en ny Aand dragen ind i det store Slotskomplex. Vel vare Haverne endnu i den gamle franske Stil med de stive Alleer; men det ny Aarhundredes Pust sporedes dog i de store Fontainer og i de talrige Voliérer, bag hvis gyldne Traade Fugle af alle Arter kvidrede og blandede deres Røst med Løvernes Brøl og Faarenes Brægen fra det nære Menageri. Disse Dyr

havde René samlet fra alle Verdens Lande; de kostede ham mange Penge og stundum Mennesker med, i det de vilde Dyr end ikke inden for Fængslets Tvang aflagde en indgroet Tilbøjelighed til at æde deres Vogtere; men Kongen kunde ikke undvære sine Dyr, de gave ham Stof til Eftertanke og vel ogsaa mangen en Videnskabsmand, der opholdt sig ved hans Hof, Lejlighed til i Nærheden at betragte Naturen og derved en solidere Basis for hans Videnskab. Gik man dernæst op ad de brede Trapper og ind i de oplyste Sale, havde man i ethvert Rum nye Vidnesbyrd om den Smag, som herskede overalt. Her hang de prægtige Tapisserier, som Kongen havde bestilt hos Fabrikkerne i Paris, Flandern og Artois, og iblandt dem Perlen for dem alle, Apokalypsen, der i syv Billeder fremstillede Evangelistens bekjendte Syner og fremstillede dem med en saadan Kunst og Naturlighed, at Ludvig XI. udstrakte sine gridske Fingre efter dem, da René tvungen af Omstændighederne forlod sine Stater. Her hang ogsaa Malerier, malede af Kongen selv eller af en af de Mestre, han havde kaldt til sit Hof, hist glimrede en Fugl, en Blomst eller en hellig Magdalene i Guld, som Hofjuveleren, Jean Nicolas, havde udført paa sin Herres Befaling, og i Renés egne Gemakker laa de kostbare Mapper, indbundne i Fløjel og Silke, der omsluttede Kongens eller en anden Kunstners Tegninger ved Siden af Manuskripter, han selv havde illustreret, og en Mængde smaa Former af Fugle, der tjente René til Studier, naar han malede. Og dog var Kongens Tanker midt i disse kunstneriske Omgivelser ikke udelukkende sysselsatte med æsthetiske Arbejder, men kredsede nok saa tit om Planer til at forsvare Landet mod de Ulykker, hvormed dets geografiske Forhold truede det. Naar han da om Sommeren drog fra det ene til det andet af de smaa Lystslotte, han havde anlagt ved Maines og Loires Bredder som en Tribut til Tidens Smag for et landligt Livs Glæder; naar han dreven af en Trang til at drage Aande i den friske Natur, som naturlig paakom

Samfundet efter Borgerkrigens blodige Tider, drog fra la Baumettes kunstige Grotter til Chanzes grønklædte Kyster med dets Møller og Skove, blev han undertiden Vidne til sørgelige Optrin i Naturen; Loiren svømmede over sine Bredder og ødelagde ved en enkelt Oversvømmelse lange Tiders Flid og Vindskibelighed. Paa denne Maade blev René Ingeniør, hans utrættelige Aand fandt ny Anledning til Virksomhed, og saaledes rejste den Række af Diger sig, som Henrik II. af England havde paabegyndt, og til hvis Fuldendelse hvert følgende Aarhundrede har føjet sin Sten, samtidig med at der blev bygget nye Broer — Broen ved Cé f. Ex., der var Pulsaaren ikke blot mellem de to Dele af Hertugdømmet Anjou, men mellem Frankrigs to Dele, det nordlige og sydlige, i Stedet for den, Floden under sit Oprør havde ført med sig.

Naar man saaledes paa ethvert Punkt sporer Kongens styrende og ordnende Haand og ser, at Kilden til alle disse Foretagender ikke var Glimrelyst og Forfængelighed, men et Hjærte, der slog varmt for hans Undersaatters Vel, tør man vel ogsaa lukke Øjet i, naar han i de Mellemrum, hvori Arbejdet hvilede, hengav sig til Glæden med al den Fyrighed, som en Franskmand besidder. Man kan le ad disse evige Turneringer, hvor Blomsten af Anjous, Provences og Lothringens Adel mødtes for at vise deres Pragt og deres Færdighed i Vaabenbrug; man kan smile ad det Kapel, Hoffet førte med sig paa sine Rejser, og som i et Par Aar slugte mere end 5000 Livres, skjønt hver Sanger, Tenoren undtagen, kun hævede en maanelig Løn af »six écus«, og man kan, hvis man har Lyst dertil, klage over de Penge, der kastedes bort til Skuespil (Moraliteter og Mysterier) og Balletter, hvor Hoffets Damer og Herrer optraadte, men man kan ikke — uden at være uretfærdig mod Kongen — glemme, at han herskede over et Folk, der raabte to Gange paa Circenses, naar de én Gang raabte paa Brød. Lad end Kunsthistorien have Ret, naar den slaar en tyk Streg over

alle de Digte, Malerier og Billedhuggerarbejder, der ere udgaaede fra Renés Hof eller Haand, og lad Statsøkonomerne med Tal bevise det forrykte i Kongens Økonomi; man kan dog ikke unddrage ham sin Sympathi, og kan det navnlig ikke, naar man fra Arbejderne i Staten og Glæderne ved Hoffet fulgte ham ind i hans Lønkammer og saae, hvad der her beskæftigede ham.

Her laa der ved Siden af Grundrids til Monumentet over ham selv og hans Hustru, der blev rejst i Saint Maurice Kirken i Angers og trodsede Tidens Magt til Revolutionens Ødelæggelser, Udkast til nye Kirker og nye Love til Kirkens Beskyttelse, for at den i urolige Tider kunde være et Asyl for fattige og trængende, et Bulværk mod Raahedens Oversvømmelse, og her stod fremfor alt de Bind, der indeholdt Fortidens Viden i Forening med alt, hvad Samtiden og Kongen selv havde føjet til Fortidens Granskning. Lad den sidste Del, Renés egne Værker, baade de rimede og de urimede — le livre des tournois, livre du Coeur d'amours épris, hans l'Abuzé en cour og hvad alle hans Romaner, Viser og Sirventer hedde —, kun betyde noget som Led i Tidens og Kongens egen Historie, hans Bogsamling, der talte Bøger paa alle levende og døde Sprog, har et uomtvisteligt Værd og vidner noksom om, at Manden, der samlede den, stod paa Højdepunktet af sin Tids Dannelse. Her fandt man Udgaver af og Kommentarer til den hellige Skrift paa Græsk, Latin og Hebraisk, Kirkefædrene og Middelalderens bedste Værker. Ved Siden af Papias stod Plato, Herodot, Cicero, Livius, Sallust, Seneca og Boetius, de latinske Forfattere i Grundsproget, de græske i Oversættelse, og nærede i Forening med Samtidens Heroer Kongens Aand, der var vel bevandret i alle Datidens Sprog og i alle Videnskabens Grene, Historien saa vel som Geografien og Naturvidenskaberne, blandt hvilke ogsaa Astronomien og Tidens Kjælebarn, Astrologien, vare hans Yndlingssysler, som lod mangen kjøn Skilling glide ned i Hof-

stjærnetyderens, Mester Arnoul de la Paluz's Lomme. Føjer man hertil, at der blandt de tæt fyldte Hylder stod nogle af de først trykte Bøger i Forening med en Brevvexling mellem Datidens berømte Forfattere, deriblandt Renaissancens første Mænd, tør man næppe nægte ham Navn mellem Banebryderne fra det 16de Aarhundredes gryende Kultur, lige saa lidt som man tør frakjende ham den Fortjeneste, hans Aand har Krav paa som den, der virksom har grebet ind i alle Forhold og i alle Lag af det forvildede Samfund, hvoraf hans Samtid bestod.

Der er da saa meget mere Grund til at forny Erindringen om hans Liv, som den Formening var gængs, at René i Lighed med en moderne tysk Fyrste, hensunken i Kunstens ensidige Interesser, skal have glemt Regeringens Pligter, sine Undersaatters Ve og Vel, for at jage efter en tom Skygge. Hvor megen Sandhed denne Paastand indeholder, vil ovenstaaende Skildring godtgjøre, der tro har gjengivet Lys- og Skyggesiderne i den berømte Konges Liv i den Tanke, at det er lige saa gavnligt for de store at se, hvorledes de med Opofrelse af deres egne Lyster kunne vente varig Hæder, som det er tjenligt for Folket at erkjende den Støtte, det har i et Fyrstehus, der er sig sine Pligter bevidst, hvortil endnu kommer den Betragtning, at det for alle Mennesker er lige gavnligt at lære af en Mands Exempel, der under alle Skæbnens Omvexlinger bevarede Sindets Ligevægt. Lad os da holde Renés Navn i Ære, for at de, der som han omtumles af Skæbnens Luner, kunne mindes, at Held og Fortjeneste ere to forskjellige Ting, af hvilke det første ofte svigter, skjønt Fortjenesten er til Stede.

V. Andresen.

Lord Cochrane.
(Sidste Artikel.)

III.

I Brasilien saa vel som i Sydamerikas øvrige Stater nærede Befolkningen det Ønske at danne en særegen, uafhængig Nationalitet, og der gaves naturligvis her som hist to Partier, et nationalt og et portugisisk, som i det mindste vilde forsøge at bevare den sydlige Del af Landet for Portugal, selv om den nordlige skulde blive uafhængig af Moderlandet. Brasiliens Regent, Don Pedro, Søn af Kong Johan VI. af Portugal, hældede mere og mere til det nationale Parti, og da det portugisiske Parti var meget indflydelsesrigt, skjønt det i Tal kun var lille, kom Regenten i mange Stridigheder med det, i hvilke han altid trak det korteste Straa. I Juli 1821 besluttede de portugisiske Cortes i Lissabon, at den brasilianske og den portugisiske Hær skulde sammensmeltes. Beslutningen havde det Øjemed at anvende de portugisiske Tropper i Brasilien og de brasilianske i Portugal, hvorved man lettere vilde kunne holde Brasilien i Afhængighed, og tillige fik Don Pedro Befaling til at vende tilbage til Portugal. Disse Forholdsregler opbragte imidlertid Brasilianerne stærkt, og som Svar derpaa erklærede Brasilien sig for uafhængig og udraabte Don Pedro til Kejser. I Begyndelsen vægrede denne sig ved at modtage den ham tilbudte Værdighed, men gav dog endelig efter for det nationale Partis indtrængende Bønner, i Særdeleshed

da de portugisiske Cortes havde sendt Krigsskibe med Tropper til de nordlige Provinser og saaledes selv afskar Udsigten til en fredelig Overenskomst med Moderlandet. De sydlige Provinser svore Kejseren Troskab, men Bahia. Maranham og Belem bleve ved at staa under Portugal, som ved en stærk og veludrustet Flaade beherskede Kysterne, og da der ingen Forbindelsesveje var til Lands mellem Norden og Syden, kunde de nordlige Patrioter aldeles ikke vedligeholde nogen Forbindelse med de sydlige. Don Pedro indsaa derfor snart, at han uden en Flaade aldrig vilde kunne samle Riget, og en Flaade maatte derfor skaffes til Veje; men man havde hverken Skibe eller Søfolk. For at skaffe de første til Veje blev det i England paa den brasilianske Regerings Befaling bekjendtgjort, at man havde anordnet en Sekvestrering af al portugisisk Ejendom i hele Brasilien, og at Regeringen lovede at overlade enhver i Krigen tagen Prise til Erobreren; for at skaffe det andet sendte man Bud efter Lord Cochrane, hvis Ry som Chiles og Perus Befrier havde fyldt hele Sydamerika. Ved sin Minister anmodede Don Pedro Lorden om at overtage Kommandoen over den brasilianske Flaade, som skulde dannes. »Venez, Milord« — skrev Ministeren — »l'honneur vous invite, la gloire vous appelle! Venez donner à nos armes navales cet ordre merveilleux, cette discipline incomparable de puissante Albion!« Som vi vide, kom Cochrane og blev modtagen med store Æresbevisninger.

Den Flaade, som skulde organiseres, var i en temmelig sørgelig Tilstand. Enkelte af Skibene vare vistnok ganske gode; men Mandskabet frembød et bedrøveligt Skue, hvad der var ganske naturligt, da den brasilianske Regering ikke engang gav saa meget Sold som Hyren paa Handelsskibene, og for denne Betaling kun kunde faa Bærmen af Søfolkene; tilmed vare de fleste af dem Portugisere, hvis Troskab mod den nye Regering var temmelig tvivlsom. For nu i det mindste at faa et nogenlunde paalideligt Mandskab til

sit Flagskib udsatte Cochrane en Præmie af et Pund Sterling for hver Mand og fik paa denne Maade en Del gode engelske og amerikanske Matroser. Den tredje April 1822 sejlede han med en lille Eskadre paa sex Skibe nord paa. Kun hans Flagskib sejlede godt, men ikke desto mindre opsøgte han Fjenden og kom i Begyndelsen af Maj Maaned i Sigte af Kysten af Bahia, hvor den portugisiske Admiral laa med tredive Skibe, deriblandt et Linieskib og fem Fregatter. Til Trods for denne store Overmagt løb Cochrane midt ind imellem de fjendtlige Skibe og afskar fire af dem fra Resten af Flaaden, men bemærkede, da han var midt i Aktionen, at de Signaler, han gav sine egne Skibe om at følge sig, forbleve ubesvarede! Desuden sigtede hans Kanonerere overordentlig slet, og midt i Kampen vægrede de portugisiske Matroser, som skulde lange Krudtet op, sig ved at gjøre dette og satte Skibsdrengene, der kom for at hente det, fast. Under saadanne Omstændigheder var det umuligt for Cochrane at fortsætte Kampen, og han trak sig derfor tilbage uden at blive forulempet af den portugisiske Flaade. Saa snart han var kommen tilbage til Havnen Moro San Paulo, tog han de dygtigste Kaptejner, Officerer og Matroser over paa sit Flagskib, saa at dette alene blev mere værd end alle de andre Skibe tilsammen, og med dette og et mindre Fartøj, »Maria da Gloria«, vendte han atter tilbage til Bugten ved Bahia, hvor hans Bedrifter lignede et Æventyr af »Tusend og én Nat« og retfærdiggjorde den tidligere fremsatte Bemærkning, at han udøvede den samme lammende Indflydelse paa sine Fjender som Klapperslangen paa Fuglen. Uagtet nemlig den portugisiske Flaade foran Bahia var Cochrane langt overlegen og hverken havde at kæmpe med slet Udrustning eller ussel Besætning, lykkedes det ham dog fuldstændig at blokere Byen Bahia, at afskære al Tilførsel og kapre en Mængde Transport- og Kornskibe. Imidlertid lod han de i Moro San Paulo tilbageblevne Mandskaber forfærdige Brandere og Explosionsskibe, hvormed han

antog at kunne ødelægge den portugisiske Flaade. Disse Forholdsregler i Forbindelse med natlige Rekognosceringer indjoge den portugisiske Admiral en saadan Skræk, at han besluttede at forlade et Sted, hvor han ikke mere kunde være i Sikkerhed, det vil sige prisgive Staden og Provinsen Bahia og med Armé og Flaade gaa til Maranham. Følgende vaandefulde Aktstykke blev i den Anledning udstedt:

»Indbyggere i Bahia! Den Krisis, i hvilken vi befinde os, er farlig; thi vi have ikke flere Levnedsmidler og kunne ikke sikre Provianttilførsel. Min Pligt som Soldat og Guvernør byder mig at bringe ethvert Offer for at frelse Staden; men lige saa meget er det min Pligt at forhindre, at de Tropper, som staa under min Kommando, Flaaden og I selv blive opofrede. Jeg vil anvende ethvert Middel for at opfylde begge Pligter. Tro ikke, at der følger Ulykker paa Forsigtighedsregler — I have allerede tidligere set, at jeg traf Forsigtighedsregler — — — — og I kunne være forsikrede om, at de Forholdsregler, jeg nu træffer, blot ere indgivne mig af Forsigtighedshensyn; men det er nødvendigt at meddele eder dem, fordi det vil være nødvendigt, dersom det træffer sig saa, at vi maa prisgive Byen, at mange af eder maa rejse med, og jeg maatte staa til Ansvar for Nationen og Kongen, dersom jeg ikke forud havde varet eder!«

Kort efter Udstedelsen af dette overordentlige Dokument indskibede den portugisiske Admiral hele sin Troppestyrke i Transportskibe og rømmede Provinsen Bahia. Cochrane lagde ham naturligvis ingen Hindringer i Vejen, da han mente, det var bedre at lade ham gaa sin Vej end angribe ham, hvorved maaske Skibene kunde være blevne ødelagte og de paa Strandbredden staaende Tropper jagede tilbage, hvilket kunde afstedkomme alle Haande Uordener; men Lorden besluttede dog ikke at tabe de flygtende Portugisere af Sigte og forhindre dem fra atter at sætte Foden paa Brasiliens Kyst. Han forfulgte dem derfor, afskar en

Del Transportfartøjer med flygtende Portugisere, entrede de Skibe, som vare besatte med Tropper, kappede Masterne, lod Vaaben og Ammunition kaste over Bord og tvang Officererne til at give deres Æresord paa, at de ikke mere vilde tjene imod Brasilien. Derpaa vendte han sig imod Maranham, hvorhen den portugisiske Admiral havde i Sinde at gaa, i den Hensigt at komme ham i Forkjøbet og frarive Portugal denne Provins. Den 26de Juli kom Cochranes Flagskib, »Pedro Premièro«, til Floden Marañao og tonede portugisisk Flag for at skuffe Avtoriteterne i Staden. Listen lykkedes fuldstændig, i det man sendte et lille Krigsskib med Depecher og Lykønskninger ud til ham. Skibet blev naturligvis strax taget, og Depecherne eftersete. Af disse erfarede Cochrane, at der allerede var kommet Forstærkning til Maranham, og at man ventede en yderligere, ligesom det fremgik af Papirerne, at den portugisiske Regering lagde stor Vægt paa at holde Byen. Cochrane sendte nu det erobrede Skib med ny Besætning tilbage til Maranham og medgav Officeren forseglede Breve til Guvernøren og Byraadet. I disse Breve meddelte han, at al Modstand var unyttig, da en brasiliansk Hær og Flaade, som fuldstændig havde ødelagt den portugisiske, var i Anmarche. Guvernøren og Juntaen lod sig føre bag Lyset og kom den følgende Dag om Bord hos Cochrane, hvor de underkastede sig den brasilianske Regering og overgav Byen, Fæstningsværkerne og Øen paa Naade og Unaade. Det var den anden store Provins, Cochrane uden Blodsudgydelse vandt for Brasilien; de portugisiske Tropper i Maranham lod han øjeblikkelig indskibe til Evropa, og for at undgaa Uordener dannede han strax en Regering i Byen af de indflydelsesrigeste Beboere, som skulde styre Staden i Don Pedros Navn.

Provinsen Para var nu den eneste, som stod under Portugals Herredømme, og Cochrane ansaa det for vigtigt at sikre sig den, medens Maranhams Indtagelse endnu var i frisk Minde; thi han havde stadig ingen anden Krigs-

magt end sit Flagskib, som han benyttede til at overholde Ordenen i Maranham. Han bemandede derfor en tagen portugisisk Brig og satte den under Kommando af en af sine Officerer, Kaptejn Grenfell, paa hvem han i alle Maader kunde stole. Denne befalede han at gaa til Para og om muligt ved samme List, som han selv havde forsøgt mod Maranham, at overrumple den. Expeditionen lykkedes fuldstændig, og saaledes blev en Provins, der var lige saa stor som England og Frankrig tilsammen, vunden for Brasilien og Friheden. Det eneste Blod, som flød ved denne Lejlighed, var Kaptejn Grenfells eget, i det han blev haardt saaret af en Snigmorder. I Havnen ved Para blev en netop fuldendt portugisisk Fregat erobret, som Cochrane til Ære for Kejserinden af Brasilien kaldte »Imperatrice«.

Efterretningen om disse næsten fabelagtige Bedrifter, der i mindre end et halvt Aar vare udførte med et eneste Krigsskib, opvakte naturligvis en grænseløs Jubel i Rio Janeiro. Kejseren belønnede Cochrane ved at udnævne ham til »Marquis af Marañao« og overdrog ham et stort Landgods, som Cochrane dog aldrig fik; derimod voterede Nationalforsamlingen ham sin Tak i glødende Udtryk.

Medens Lorden havde været nord paa, var det portugisiske Parti i Rio Janeiro imidlertid atter kommet til Magten og begyndte endog at tyrannisere Kejseren. Administrationen kom i en saa grænseløs Forvirring, at forskjellige Provinser, deriblandt Pernambuco, ikke mere vilde anerkjende Kejserens Overhøjhed, men proklamerede Republikken; ogsaa i Para og Maranham udbrød Uroligheder, og Cochrane maatte paa ny skaffe Orden til Veje. Omendskjønt han saaledes utvivlsomt havde bidraget mere end nogen anden til at konsolidere det brasilianske Rige og under sin Virksomhed i Krigsskibe, Priser og anden fjendtlig Ejendom havde berøvet Portugiserne Værdier for flere Millioner spanske Dalere, høstede han dog her, lige saa lidt som i Peru, Chile og England, nogen Fordel af al sin Umage. Priserne, som man

havde lovet ham og hans Folk, bleve nægtede ham af det brasilianske Admiralitet under det intetsigende Paaskud, at de befriede Provinser vare brasiliansk Ejendom, medens det dog var bevisligt, at Provinserne, den Gang Cochrane gjorde Priserne, tilhørte den portugisiske Krone, og at Portugiserne havde slaaet den brasilianske Armé, som forsøgte at erobre Provinserne, tilbage med stort Tab. Da Cochrane imidlertid ikke vilde lade sig nøje med disse Sofisterier og forlangte sit Tilgodehavende, greb man til det summariske Middel at udstøde ham af brasiliansk Tjeneste! Først tredive Aar senere lod Don Pedro II. Cochranes Fordringer undersøge af en Kommission, som afgav den Kjendelse, at de vare fuldkommen berettigede; men den brasilianske Regering mente dog at kunne afgjøre Sagen med at tilstille ham noget mindre end Halvdelen af den forlangte Kapitals Renter i den forløbne Tid, hvilket vel vil sige det samme som godt og vel Kapitalen selv. Antage vi nemlig, at Cochrane har forlangt 100,000 Pund, vil denne Kapital i ca. 17 Aar være voxet til 200,000 P. og i 30 Aar til ca. 350,000 P. Dersom den brasilianske Regering derfor har sendt Cochrane 150,000 P. — vi have ikke kunnet finde nogen Oplysning om Summens Størrelse —, kan man vel ikke sige, at den har handlet ubillig, men den havde rigtig nok for saa vidt i Sinde end yderligere at formindske Summen, som den agtede at udbetale den i slet Mønt, hvad dog den daværende engelske Udenrigsminister, Lord Clarendon, fik forpurret.

IV.

I Aaret 1825 vendte Cochrane tilbage til England, hvor man endnu var heftig forbitret paa ham. Det var næppe blevet bekjendt, at han havde taget Kommandoen over Chiles Flaade, førend den spanske Indflydelse fik udvirket i London, at Regeringen forelagde Parlarmentet »foreign

enlistement act«, ved hvilken det under haard Straf forbødes enhver Englænder uden særlig Tilladelse at tage Tjeneste i fremmede Stater, som England endnu ikke havde anerkjendt. Ministeriet tænkte ikke paa, hvilken uhyre Fordel Sydamerikas Befrielse var for den engelske Handel; thi vistnok havde det kort i Forvejen afsluttet en Traktat med Portugal, i Kraft af hvilken engelske Skibe havde Lov til at drive Handel paa Brasilien; men de portugisiske Kjøbmænds Indflydelse hos de lokale Regeringer var saa betydelig, at Traktaten ikke var stort mere værd end Papiret, den var skreven paa, og Portugiserne vedbleve derfor faktisk at være i Besiddelse af hele Handelen paa de rige brasilianske Lande, som Cochranes Dygtighed nu aabnede for Englænderne. Det samme gjaldt i en endnu højere Grad om Chile og Peru; men hvorledes man i England tænkte om denne Sag, fik Cochrane snart at vide. Han indfandt sig nemlig kort efter sin Tilbagekomst til London hos Generalfiskalen for at tale med ham om et Patent paa en Opfindelse; i Stedet for at svare paa Spørgsmaalet, foer Fiskalen op imod ham med de Ord: »Om han ikke var bange for at vise sig for ham?« Da Cochrane dertil svarede, at han ikke var bange for at vise sig for nogen som helst, meddelte Fiskalen ham, at man fra officiel Side havde stillet den Forespørgsel, om Cochrane ikke kunde straffes efter »foreign enlistement act« paa Grund af hans Virksomhed i Sydamerika. Herpaa svarede Admiralen, at naar Regeringen vilde være saa indiskret at anlægge Proces mod ham, fordi han havde aabnet en saa vid og rig Mark for den engelske Handel, stod det den frit; men for øvrigt var han ikke ængstelig for Udfaldet, da han var i sydamerikansk Tjeneste, førend Billen var kommen ud. Processen kom ikke; men at Lysten til den var stor i højere Kredse, ansaas den Gang for en afgjort Sag.

Endnu medens Cochrane stod i brasiliansk Tjeneste, havde man gjentagne Gange indstændig opfordret ham til at hjælpe Grækerne, som allerede 1821 havde rejst sig imod

det tyrkiske Herredømme, og overtage Befalingen over den græske Flaade. Mesolongion var falden i Tyrkernes Hænder den 25de April 1826, og Grækernes indbyrdes Uenighed truede snart med at føre Landet til Afgrundens Rand. Den græske Flaade drev ligefrem Sørøveri, da der ikke var nogen, som kunde tage Overbefalingen, og den gjorde Landet mere Skade end Gavn. I Aaret 1826 tilbøde de græske Myndigheder den som Philhellen bekjendte engelske General, Sir Richard Church, Overkommandoen til Lands, og samtidig fornyedes Anmodningen til Lord Cochrane om at overtage Kommandoen over Flaaden. Begge Officerer kom i Foraaret 1827 til Grækenland, og det lykkedes dem efter store Anstrængelser i det mindste for en Tid at skaffe nogen Enighed til Veje i den græske Nationalforsamling. Derpaa aflagde Cochrane for Forsamlingen Troskabseden som græsk Storadmiral og hejsede den 10de April 1827 sin Stander paa »Hellas«, der var den eneste sødygtige Fregat, Grækerne den Gang ejede.

I Grækenland havde Cochrane imidlertid endnu større Vanskeligheder at kæmpe med end i Peru, Chile og Brasilien. Rigtignok vare Avtoriteterne ham ikke ugunstige, tværtimod, hans Ankomst havde endogsaa haft en forunderlig oplivende Indflydelse paa dem; men nervus rerum manglede i en betænkelig Grad, og noget græsk Finansvæsen fandtes i Grunden slet ikke. De 160,000 Kroner, som det udenlandske central-philhelleniske Selskab i Marseille stillede til hans Raadighed, vare næppe tilstrækkelige til at udruste og bemande hans Flagskib for, og Følgen af de ringe Pengemidler blev strax den, at han maatte opgive at faa Englændere og Amerikanere i sin Tjeneste og nøjes med Grækere. Disse havde ganske vist gjennemgaaende en hel Del personligt Mod; men det var ogsaa paa det nærmeste deres eneste Soldater-Egenskab; thi den vigtigste af alle: Subordination, kjendte de ikke. Alle vilde byde, ingen lyde, og naar et tyrkisk Skib saas i et Par Miles Afstand, løb de

øjeblikkelig til Kanonerne og fyrede uden saa meget som at tage Sigte. Cochranes Skik først at fyre, naar Fjenden var paa Pistolskuds Afstand, fyldte dem med den dybeste Forbavselse. Først havde Cochrane sine fleste Folk fra Kykladerne; men da disse løb ned i Rummet og skjulte sig, saa snart de saae et tyrkisk Skib, antog han senere kun Hydrioter; men selv med disse flinke Søfolk havde han sin Nød, da de kun vilde forpligte sig til at tjene i to Maaneder, og Følgen heraf var, at det meste af Mandskabet løb sin Vej, naar Admiralen endelig havde faaet sat en Smule Skik paa dem. Store Heltegjerninger vare ikke til at vente under slige Omstændigheder.

Noget af det første, hvorpaa Cochrane henvendte sin Opmærksomhed, var at undsætte Athens Akropolis, der blev forsvaret af Grækerne under General Fabrier imod en overmægtig tyrkisk Belejringsarmé under Kiutaki Pascha. Tyrkerne havde Byen Athen og Bjerget Philopappos inde, og derfra beskøde de Akropolis; ligeledes havde de Klostret Spiridion, medens Grækerne havde besat Piræevs's Klippehøjder. De vare ti Tusend Mand stærke og anførtes af Karaiskakis. Cochrane søgte at bevæge denne til at overrumple Fjenden ved et dristigt Coup, men Grækeren fandt dog, at dette var alt for voveligt, og foretrak langsomme, regelmæssige Operationer. Cochrane skød nu Breche i Klostret Spiridion, hvorefter den derværende tyrkiske Besætning strakte Vaaben. Kort efter faldt Karaiskakis i en Skjærmydsel, og de Generaler, som fulgte ham i Kommandoen, kunde ikke holde Tropperne ordentlig sammen. Derfor besluttede Cochrane i Forstaaelse med General Church at overrumple Athen. Tre Tusend Mand skulde ved Nattetid indskibes i Piræevs, lande ved Phaleron og derpaa gaa løs paa Athen, beskyttede af Nattens Mørke. Afstanden var kun to Mil. Samtidig hermed skulde Fabrier gjøre Udfald fra Akropolis, og de forenede Tropper kaste Tyrkerne tilbage til Evbøa. Indskibningen af Tropperne gik meget

godt; men næppe vare de landsatte, førend de vægrede sig ved at gaa lige løs paa Athen; det var bedre at opkaste Skanser, mente de, saa kunde man lettere slaa det tyrkiske Rytteri tilbage! Med dette Vrøvleri forløb den kostbare Tid, Tyrkerne fik Underretning om Planen og kunde altsaa med stor Lethed tilbageslaa Angrebet, Foretagendet mislykkedes, Akropolis maatte overgive sig, og Cochrane selv frelste med Nød og næppe sit Liv.

Nu sejlede han med »Hellas« og nogle mindre Skibe til Hydra og Spetsæ for at inddrive Krigskontributioner og krydsede derefter ved den ægyptiske Kyst, især foran Alexandria, i den Hensigt om muligt at ødelægge Vicekongens Flaade og Arsenaler. Nær var det lykkedes; men Branderne vare saa slet førte, at kun en eneste Brig blev entret. Den tyrkiske Flaade stak under Muhamed Alis Kommando ud af Havnen for at forfølge Cochrane, men holdt sig dog i ærbødig Afstand, og skjønt den ægyptiske Styrke bestod af sex Fregatter, sex Korvetter og ti stærke Brigger, trak den sig dog strax tilbage, naar »Hellas« syntes at nærme sig den. Den 31te Juli kom han i Kamp med en tyrkisk Korvet; Affæren varede i 45 Minutter, hvorpaa Tyrkerne strøge, medens de samtidig skrege, at de vilde sprænge sig selv i Luften, dersom deres Liv ikke blev skaanet. Aldrig havde man set Cochrane saa forbitret: et lille Skib havde i tre Kvarter modstaaet ham, af de 470 toogtredivepundige Kanonkugler, som bleve affyrede, havde kun fire truffet den tyrkiske Korvet, og disse fire vare affyrede af Cochrane og hans Flagkaptejn! De græske Matroser løb over paa den Side af Dækket, som vendte bort fra Fjenden, og brølede græsselig; der var intet andet for Admiralen at gjøre end at gaa systematisk til Værks, og han uddelte da ogsaa Næveslag til højre og venstre. Cochrane tog den erobrede Korvet paa Slæbetov og sejlede midt igjennem den tyrkiske Flaade, der ikke kunde fange ham. »Det var, som om Skildpadder vilde have fanget en Ræv«, siger Gordon i sin

»History of the Greek Revolution«. Fangerne bleve behandlede menneskelig, som Cochrane plejede, og de fjendtlige Officerer bleve satte i Land paa Kandia (Kreta). For ikke at lade sig overbyde i Ædelmodighed frigav Mehemed Ali i den Anledning hundrede Hydrioter.

Akropolis's Fald havde endelig bragt Liv i England, Frankrig og Rusland, og disse tre Magter arbejdede nu paa at standse Blodsudgydelsen i Grækenland. Den 6te Juli blev Londonnerprotokollen undertegnet, Grækenlands Uafhængighed blev sikret, der blev paabudt Vaabenstilstand mellem de kæmpende, og Tyrker og Ægyptere skulde trække sig tilbage til Navarinos Havn, medens Grækerne skulde gaa til Paros. Dette var Ibrahim Pascha meget ubehageligt, da han netop nu havde grebet Offensiven med en meget stor Flaade; men da Admiral Codrington lod ham vide, at de tre forbundne Flaader vilde angribe ham, dersom han rørte sig, forholdt han sig rolig. Det samme gjorde Cochrane, men da han allerede tidligere havde udsendt to Kaptejner, Thomas og Hastings, for at ødelægge nogle tyrkiske Skibe, som laa ved Lepanto, og de tvende Officerer, der intet havde erfaret om Vaabenstilstanden, udførte Ordren til Punkt og Prikke, ja endog brændte Ibrahims egen Jagt, blev den tyrkiske Admiral derover saa rasende, at han løb ud med hele sin Flaade for at straffe de formentlige Skurke, som havde brudt Vaabenstilstanden, og hærgede og mishandlede det omliggende Land paa en barbarisk Maade. Nu var Lejligheden der for de Allierede — sandsynligvis ret kjærkommen — til at straffe Tyrkerne, og Søslaget eller »Søslagteriet« ved Navarino den 20de Oktober 1827 tilintetgjorde hele den osmaniske Sømagt.

Havde de forbundne Magter forfulgt Sejren, vilde Krigen utvivlsomt være endt; men de foretoge sig intet, Sultanen fik derfor nyt Mod, og Krigen blev fortsat. Cochrane foretog tillige med General Fabrier en Expedition til Chios for at frarive Tyrkerne denne Ø, men Yussuf Pascha var ikke for-

knyt af sig, og Fabrier's taabelige Skinsyge paa Cochrane bevirkede, at hele Foretagendet maatte opgives. Større Fortjeneste indlagde Admiralen sig ved at indskrænke det mellem Grækerne Overhaand tagende Sørøveri, som skete saa aabenlyst, at selv den korteste Rejse mellem Øerne var usikker, og Røverier bleve ofte begaaede midt i Havnene; thi Grækerne skaanede hverken Venner eller Fjender, og der fandt ofte blodige Kampe Sted mellem Kretenser og Mainotter, Spetsiater og Lokrer. Det lykkedes Cochrane at raade lidt Bod paa dette Uvæsen, og derefter forlod han Grækenland for, om muligt, at skaffe Subsidier til Krigens Fortsættelse; men da dette ikke lykkedes, vendte han atter tilbage og tilbød Kapodistrias sin Tjeneste. Han fik imidlertid det Svar, at Grækenland nu stod under Stormagternes Beskyttelse og ikke mere behøvede hans Tjeneste.

I Aaret 1830, da Whiggerne under Lord Grey kom til Magten, blev Cochrane atter optagen i den engelske Marine. Ved hans Faders Død den 1ste Juli 1831 blev han Greve af Dundonald og i 1841 Viceadmiral af det blaa Flag. Bathordenen, som man paa en skammelig Maade havde berøvet ham, fik han tilbage i 1847. To Aar efter fik han Befalingen over den engelske Flaade i Vestindien og skrev flere Bøger om de engelsk-vestindiske Besiddelsers Natur og Forhold; de udmærkede sig ved en skarp Iagttagelsesevne og originale Bemærkninger. I 1857 blev han Viceadmiral af det hvide Flag og i 1854 Kontreadmiral. Under den orientalske Krig tilbød han Regeringen med sine indtil Dato ubekjendte Maskiner at ødelægge Sevastopol og Kronstadt, men fik Afslag. Bedre Held havde han med sine Arbejder paa at forbedre Dampkjedler og Dampmaskiner. De sidste Aar af sit Liv tilbragte han med at skrive sin Selvbiografi, og hans sidste Værk, »en Sømands Avtobiografi«, er et saa dygtigt Arbejde, at det forvandlede de strængeste Kritikere til de oprigtigste Beundrere. Han fortæller med en Fyrighed og et Lune, som man ikke skulde tiltro en

firsindstyveaarig Mand, men der var kommet mere Ro over ham; thi Aarene og Modgang havde lært ham meget, og til Trods for alt, hvad han havde gaaet igjennem, saae han dog tilbage paa sin lange Løbebane med Tilfredshed, ja stundum med virkelig Humor.

Hans Livs Aften var i mange Retninger en Erstatning for hans Lidelser i tidligere Aar, og han opnaaede ikke alene at se et uhyre Omslag i de politiske Meninger i England, men ogsaa selv at blive rigtig bedømt. De Anskuelser, han havde stridt og lidt for, sade nu i Højsædet, og hvad ham selv angik, var den almindelige Mening, at han havde været en Martyr for sin Overbevisning, og at han var uskyldig i det skammelige Bedrageri, for hvilket han var bleven saa haanlig dømt. Han døde den 31te Oktober 1860, samme Dag som andet Bind af hans Selvbiografi udkom. Hvad tidligere Statsmænd havde forbrudt, gjorde Samtiden godt ved at lade ham faa Plads i Westminster Abbediet, det Sted, hvor Englands bedste Sønner hvile efter deres Død, det Pantheon, som vinker dem med sin stille Fred under deres Livs rastløse Virken og energiske Arbejden i Fædrelandets Tjeneste.

Joh. Petersen.

Hertug Humphrey af Gloucester.*)

I.

Alle Edvard III.'s Sønner udmærkede sig ved Talenter og Ærgjerrighed, men særlig gjælder dette om Hertugen af Lancaster, Johan af Gent. Dels ved sin Rigdom, dels ved en for hin Tid ualmindelig Dannelse tiltrak han sig Samtidens Opmærksomhed; som Svigersøn af Peter den grusomme af Castilien gjorde han Fordring paa den Trone, en Usurpator havde frarøvet hans Svigerfader, og han forsøgte endogsaa en Gang med Sværd i Haand at bemægtige sig samme. Ved alle vigtige Forhandlinger i det engelske Parlament stod han i Spidsen for et Parti, og han beskyttede baade den første store Digter, Chaucer, og den første Reformator, Wiclif. Nye Anskuelser begyndte paa hin Tid at gjøre sig gjældende paa alle Punkter af det politiske og det aandelige Liv, og Hertug Johan tog levende og virksom Del heri.

Johans Sindelag og Egenskaber nedarvedes, som det saa hyppig sker, paa en af hans Sønnesønner, naturligvis med visse Modifikationer og Omformninger. Johans eneste ægte Søn Henrik traadte ikke ganske i sin Faders Fodspor; allerede tidlig traadte han i Opposition til sin Fætter, Kong Richard II., og dennes letsindige Skalten og Valten med Staten og

*) Efter R. Pauli: Bilder aus Alt-England. Zweite Ausgabe. 1876.

Kirken. Den Tanke, han nærede om muligt selv at svinge sig op paa Tronen, forvandledes, hurtigere end mange ventede det, til Daad, og Henrik IV. grundede et nyt Dynasti, i det han med Kraft og Klogskab undertrykkede det styrtede Parti; han gav især den orthodoxe Gejstlighed frit Spil og søgte i Bund og Grund at tilintetgjøre den frie evangeliske Retning, som hans Fadêr, i det mindste for en Tid, havde begunstiget. Her ville vi dog ikke beskæftige os mere med hans korte, men dog saa betydningsfulde Regegering; heller ikke ville vi dvæle ved hans tre ældre, til Dels saa berømte Sønner, men vende os til den fjerde og yngste, der, som det forekommer os, mest slægtede sin Bedstefader paa.

Den tilkommende Henrik IV. var endnu kun Greve af Derby og tænkte vel den Gang næppe paa, at han med Tiden skulde bære mere end en Hertugkrone. Han havde nylig deltaget i Adelens første Rejsning mod Richard II., og da fredelige Tider indtraadte, begav han sig i Aaret 1390 paa Korstog, et Foretagende, for hvilket denne Fyrste synes at have næret en sær Tilbøjelighed. Han drog ud i Spidsen for en lille, men udvalgt Skare og sluttede sig til de tyske Riddere i Preussen for at følge dem paa et af deres store Korstog mod de hedenske Littavere; efter Felttogets Slutning overvintrede han i Danzig og modtog her i Begyndelsen af det følgende Aar ved en engelsk Skibsfører Efterretning om, at hans Gemalinde Maria, Arving efter de ved Wales's Grænser engang saa mægtige Grever af Hereford, kort forud havde skjænket ham en Søn, der i Daaben havde faaet Navnet Humphrey. Ni Aar senere var Henrik bleven Konge af England, og hans fire opvoxende Sønner stode saaledes, mod al Forventning, Tronen nær; men da Arvefølgen imidlertid var forandret med Vold, maatte særlige Parlamentsakter nøjere bestemme de enkelte Prinsers Rettigheder.

Indtil Humphreys tre og tyvende Aar høre vi kun lidt

om ham, og kun af senere Kjendsgjerninger kunne vi slutte os til, hvorledes han tilbragte sin Ungdom. Først i Aaret 1414 hævede hans Broder, Kong Henrik V., ham til Greve af Pembroke og Hertug af Gloucester; kort derpaa deltog han i det første Felttog mod Frankrig og i det ærefulde Slag ved Azincourt. Det berettes, at under det sidste afgjørende frygtelige Angreb, da det engelske Fodfolk, disse tapre kun med Buer og Stridsøxer bevæbnede Bønder fra Englands mellemste Grevskaber, under Heltekongen selv rykkede frem mod de tre Gange saa talrige, staalklæde franske Riddere, blev Hertug Humphrey med andre fornemme Herrer huggen ned og kun reddet fra Døden af sin Broder Kongen, der kæmpende som en Løve skred frem over sin Broder.

Gloucester var ikke alene Vidne til denne hin Tids mest glimrende Vaabendaad, men ogsaa til mange andre lige saa mindeværdige Bedrifter under hans Broders sejrrige, men kun saa korte Regeringstid. Hertugens Saar vare for længst lægte, da han den 30te April 1416 fik det Hverv at modtage en meget fornem Gjæst i Dover; Sigismund, Kongen af Ungarn og romersk Kejser, var dragen til Vesten, forsynet med Fuldmagt fra den i Constanz samlede almindelige Kirkeforsamling, for at mægle Fred imellem Vestens Kristne; dernæst skulde der gjøres en Ende paa det fordærvelige Skisma i Kristenheden, hvorpaa alle endrægtig skulde ruste sig imod de muhamedanske Fjender i Østen. Overfarten med Skibet, der havde Kejseren om Bord, varede i fem Timer. Masterne vare bedækkede med Standarter og Vimpler, som flagrede lystig i Vinden; Trompeterne skingrede, og Ridderne fra de omliggende Grevskaber holdt til Hest i glimrende Rustninger ved Bredden. Prinsen skal derpaa i Spidsen for nogle Adelsmænd og Vaabendragere være reden det Fartøj, som bar Karl den stores Efterfølger, saa langt i Møde, at Vandet naaede midt op til Hestens Liv, og med Sværdet i Haanden rettede han derpaa i Kongens

Navn den Opfordring til Sigismund, at han under sit Ophold i England ikke vilde udøve nogen Handling af suveræn Magtfuldkommenhed eller Dommermyndighed. Først efter at den romerske Kejser havde givet et højtideligt Tilsagn herom, hvad der, at dømme efter en kort forud i Paris fortagen Handling, nok ikke var ganske overflødigt, betraadte Sigismund under store Æresbevisninger Englands Kyst. Mærkeligt nok maatte Hertug Humphrey endnu samme Aar foretage et lignende vaadt Æresridt; i Oktober blev der nemlig bestemt et Møde i Calais imellem de to Konger, Sigismund og Henrik, og Hertug Johan af Burgund; men denne sidste vilde kun deltage deri, naar der blev stillet Gisler for hans Sikkerhed, og for at sikre Forhandlingerne begav Gloucester sig som en Borgen for Burgunderen til Grænsen, der løber midt i Vandet ved Gravelingen. Maaske har den første noget tvivlsomme Fortælling sin Oprindelse herfra; det synes, som om Humphrey senere har ledsaget den romerske Kejser paa Tilbagerejsen til Dordrecht. Paa det Felttog, som med stedse større og større Held blev aabnet imod Frankrig i Aaret 1417, var Hertugen atter i sin Broder Kongens Nærhed; imidlertid omtales han ikke ret ofte i Efterretningerne fra den Tid, og Historien har intet at melde om Prøver paa glimrende Feltherretalent eller særlig Tapperhed hos denne Lancaster. Det lader til, at han for en Tid har trukket sig tilbage fra den offentlige Skueplads og allerede nu i Stilhed forberedt sig paa de Rænker, som i det følgende maa lægges ham til Last.

Hans Broder, den berømte Kong Henrik V., Erobreren af og Arvingen til Frankrig, døde allerede den 31te Avgust 1422 og efterlod Kronen til sin ni Maaneder gamle Søn, Henrik VI., der saaledes faktisk var Herre i begge Rigerne. Nu traadte Gloucester atter frem paa Skuepladsen. Som hans Bedstefader engang havde opført sig under Richard II.'s Mindreaarighed, saaledes begyndte nu ogsaa han at gribe forstyrrende ind i den bestaaende Statsordning og

stræbte samtidig ved Giftermaal at skaffe sig Magt og Indflydelse i Udlandet. Hans Skæbne føjede det saaledes, at han valgte en Hustru, om hvem Rygtet hverken i Ind- eller Udlandet talte videre fordelagtig; det synes næsten, som om Prinsen netop af den Grund fandt en Glæde i at vælge denne Dame til sin Gemalinde.

Jaqueline eller Jakobæa af Bayern*) var et Barnebarns Barn og Arving efter Kejser Ludvig IV.'s Gemalinde Margareta og ejede den nordlige og sydlige Del af Nederlandene, Grevskaberne Holland og Hennegau; hun var kun et og tyve Aar gammel, men havde allerede været to Gange gift. Hendes første Mand, den franske Dauphin Johan, var død kort efter Brylluppet; med den anden, Hertug Johan IV. af Brabant, var hun efter faa Aars Forløb bleven saa uenig, at ingen Forsoning mere var mulig. Til Familietvisten kom derhos politiske Stridigheder, som der var fuldtop af i Nederlandenes Stæder og Landskaber. I Holland, som var et tysk Rigslen, havde Kejser Sigismund allerede tidligere nægtet Jakobæa sin Anerkjendelse; her rasede nu Kampene mellem de to forbitrede Partier, Kabeljauerne og Høkerne, Hertugen af Brabant holdt med hine, og hans Gemalinde med disse; Hertugen støttedes desuden af sin Fætter, den kloge Philip af Burgund, som tilskyndede ham til at beholde sin Gemalindes Besiddelser, om han end maatte give Slip paa hende selv; især skulde han holde fast paa Hennegau. Philip vidste vel, at der ikke mere kunde være Tale om nogen Forsoning mellem Ægtefolkene, og at Johan af Brabant var en saare ussel Personlighed, som næppe vilde underkaste sig nogen vedholdende Anstrængelse for at hævde sin Magt. I mange af de omliggende Fyrstendømmer beroede Arvefølgen paa et eller tvende Menneskers Liv, og Philip haabede om ikke lang Tid at se sig selv som Herre

*) Jfr. nærmere om denne Dame: „Historisk Archiv“ 1874, II. Pag. 159 og flg.

af Flandern og som Hersker over samtlige nederlandske Grevskaber.

Imidlertid havde Jaqueline ved en Bulle fra den afsatte Pave Benedikt den XIII. egenmægtig ladet sig skille fra sin Ægtefælle, og efter nogle frugtesløse Forsøg paa et Oprør i Holland og Hennegau henvendte hun sig til England. En Ridder fra Hennegau, Louis Robertsart, der var en fortrolig Ven af Hertugen af Gloucester, ledsagede hende i Aaret 1422 over Havet til England, hvor Henrik V., der med sit Ørneblik troede at se et Bytte ogsaa i Holland, skjænkede hende en fyrstelig Apanage paa 100 Pund Sterling om Maaneden; men da det dog fremfor alt var ham om at gjøre at staa sig godt med Hertugen af Burgund, som for enhver Pris vilde hindre Jakobæa i at gifte sig igjen, blev hun i Henriks levende Live kun hemmelig viet til Gloucester. Senere, den 30te Oktober, fandt den offentlige Formæling Sted, uagtet selv i England kun faa holdt hendes Ægteskab med Hertugen af Brabant for ophævet eller lagde nogen Vægt paa en Bulle fra en Pave, hvem den sidste store Kirkeforsamling højtidelig havde frataget den Værdighed, han havde anmasset sig, og som endnu kun anerkjendtes i et lille Stykke af Spanien.

Disse Omstændigheder afholdt imidlertid ikke Hertug Humphrey fra at fordre sin Gemalindes Arvelande af Hertugen af Brabant, og saa snart han ved Henrik VI.'s Tronbestigelse var kommen i Besiddelse af Statholderskabet i England, søgte han at give sine Fordringer mere Vægt. I Stedet for uegennyttig at støtte sin ældre Broder, Hertugen af Bedford, som med Kraft og Klogskab søgte at bekæmpe de stedse voxende Vanskeligheder hjemme og navnlig i Frankrig, begyndte Humphrey, støttet paa Massens Uvilje, baade i Statsraadet og Parlamentet en hensynsløs Opposition mod dem, som kraftig og ærlig søgte baade ind- og udad til at gjennemføre den fjerde og femte Henriks Politik, der var saa nødvendig for Opretholdelsen af

Dynastiet; samtidig gjorde han et uklogt Indfald i Nederlandene og skilte derved den engelske Regering af med den eneste betydelige Forbundsfælle, den besad i Frankrig. Hermed havde det følgende Sammenhæng:

Henrik V. havde paa sit Dødsleje overdraget den ældre Broder, Hertugen af Bedford, Regentskabet over Frankrig tillige med et Overopsyn over England, og udnævnt den yngre, Hertugen af Gloucester, til Statholder i England. I en Forsamling af Statsraadet faa Uger efter bleve disse Anordninger fastsatte ved Lov; den egentlige Magt laa imidlertid hos Raadet, og Humphrey, som var fuld af Ærgjerrighed og Herskesyge, protesterede forgjæves mod en saadan Afhængighed og beraabte sig forgjæves paa, at han allerede tidligere havde staaet sin kongelige Broder bi uden at være andre underordnet; heller ikke i det nogle Dage senere sammentraadte Parlament gjorde hans Indsigelser nogen Virkning; Over- og Underhuset holdt fast ved Bestemmelsen om ikke at proklamere ham som Guvernør eller Regent i Riget og tillagde ham kun Titel af Protektor og Defensor, og dette endda kun, saa længe hans Broder opholdt sig i Frankrig; man gav ham saaledes tydelig at forstaa, at han ingenlunde stod Tronen nærmest, og at man fuldkomment havde gjennemskuet hans Hensigter. Det maa have krænket Humphrey dybt, at hans Magt saaledes ikke strakte sig længere end til at føre Forsædet i Raadet, og at han i det højeste frit kunde raade over de kongelige Parker og Patronater; men endnu mere var det ham imod, at hans Broder, Hertugen af Bedford, og Hertug Philip af Burgund bleve enige om at optræde som Voldgiftsmænd imellen Jakobæa og Hertugen af Brabant, medens et paveligt Edikt fra Rom samtidig protesterede imod det saa letfærdig indgaaede Ægteskab.

Disse Hindringer søgte Gloucester nu at frigjøre sig fra ved Foretagender udenlands. I Oktober 1424 brød han og hans rastløse Gemalinde Jaqueline op, uden at man

hører noget om, at enten Hertugen af Bedford eller det engelske Statsraad have givet deres Bifald dertil. I Spidsen for 5000 Mand engelske Tropper landede de i Calais, droge tværs igjennem det franske Flandern og kastede sig over Hennegau, og allerede i December var Grevinden atter i Besiddelse af sit gamle Herredømme. I Holland var Statholderen, Hertug Johan af Bayern, Jakobæas Onkel, nylig død, og der aabnede sig saaledes en Udsigt til ogsaa at tage dette Land i Besiddelse; men Ægteparrets Glæde herover varede kun kort. Hertugen af Burgund forblev ikke uvirksom, men gjorde Mine til at bryde Forbundet med England og slutte sig til dets Fjender, og han tvang sin Fætter, den dybt krænkede Hertug af Brabant, til et Forbund, hvis Formaal skulde være at fordrive dennes troløse Gemalinde; endelig udfordrede han efter den Tids Skik Hertugen af Gloucester til en Tvekamp, ved hvilken mærkværdigt nok Hertugen af Bedford lovede at være Voldgiftsmand. Det er ikke rigtig klart, af hvad Grund Hertugen af Gloucester i Foraaret 1425 forlod den allerede usikre Stilling i Hennegau og vendte tilbage til London. Hvorfor forlangte Hennegauerne, at han skulde drage bort med sine engelske Folk, men tvang derimod Jakobæa til at blive hos dem? Historien fortæller, at Hertug Humphrey i London vilde gjøre Forberedelser til den forestaaende Duel og omtaler den store Hjærtelighed, hvormed han skiltes fra Jakobæa; men Sandheden er vel, at han allerede var inderlig kjed af hende og længtes efter at komme hjem for at fortsætte sine hemmelige Rænker. Han foretog sig i øvrigt intet alvorligt for at beskytte Nederlandene mod den Katastrophe, han selv havde fremkaldt. Hertugen af Brabant drog uhindret ind i Hennegau, belejrede Mons og tvang allerede i Juli Besætningen til at udlevere Fæstningen og deres Herskerinde. I Kapitulationen maatte Grevinden forpligte sig til at tage Ophold i Gent under Hertug Philip af Burgunds Opsyn og forholde sig rolig her, indtil Pave Martin V.

havde afsagt sin Dom over hende; Paven havde nemlig truet med at lyse hendes Ægteskab med den engelske Prins i Band, og han forbød ogsaa den tilsigtede Tvekamp. For at gjøre Striden endnu mere indviklet undveg den æventyrlige Frue allerede nogle Maaneder senere fra sit Forvaringssted; den 31te Avgust 1425 lykkedes det hende, forklædt som Mand, at undkomme fra Grafenstein ved Gent, og i Antwerpen gik hun om Bord i et Skib, der førte hende til Holland. Her havde Hertug Philip, som støttedes af Kabeljauerne, allerede begyndt at tilrane sig Magten; men næppe viste Jakobæa sig i Vyanen, før Høkerne jublende ilede til for at hjælpe deres modige Herskerinde med at bevare hendes Arveland. Næsten i tre Aar kæmpede Jakobæa under mange Omskiftelser for at bevare sine sidste Provinser mod Hertug Philip, hvis Magt tiltog mere og mere; i Begyndelsen ydede Hertugen af Gloucester hende endnu nogen Hjælp; det blev overdraget Lord Fitzwalter med fire og tyve Skibe og fem Hundrede Englændere at forfægte hendes Sag; men de Tilbud om Hjælp, som i Henrik VI.'s Navn gjordes »hans dyrebare og elskede Tante, Hertuginden af Gloucester«, bleve bestandig sparsommere, og snart kaldte man hende i Forordningerne mindre høflig kun Fruen af Gloucester. Jakobæa, som haardnakket holdt ud i det sidste befæstede Slot, der tilhørte hendes Parti, beraabte sig forgjæves paa de skjønne Løfter, man forhen havde givet hende i London. Da Hertugen af Brabant døde, var Hertug Humphrey for længe siden led og kjed af Jakobæa og hendes Foretagender, Englands daarlige Politik i Nederlandene ophørte nu aldeles, og 1428 maatte Grevinden overgive sig til Hertugen af Burgund. I et Forlig, som fuldbyrdedes den 3dje Juli, erklærer hun selv aldrig at have været den engelske Prinses retmæssige Gemalinde, forpligter sig til aldrig at gifte sig igjen og anerkjender Hertug Philip som Ruvaert af Holland, saa længe hun lever, og som Arving til alle hendes Besiddelser efter hendes Død.

Nogle Aar efter brød imidlertid den troløse Frue atter sit Ord og kastede sig i Armene paa en indfødt Adelsmand fra Zeeland, Ridder Frans von Borsselen, men fremskyndede herved kun sin egen Undergang. I Aaret 1433 maatte hun afstaa alle sine Stater til Hertug Philip, efter at denne havde taget hendes Mand til Fange og truet med at lade ham henrette; Jakobæa døde den 9de Oktober 1436, og hendes bevægede Liv fik saaledes en tidlig Afslutning. Denne mærkelige Fyrstinde fremviser mange af de uheldige Karaktertræk, der kunne iagttages hos Maria Stuart, og af en saadan Kvinde havde Hertug Humphrey ladet sig forlede til at handle lige imod sin Slægts og sit Fædrelands Interesser ved at ægge en vaklende Forbundsfælle; han havde bidraget sit til, at den franske Krones mægtigste Vasal tilegnede sig Provinser, hvis Uafhængighed baade i politisk og commerciel Henseende vare af største Betydning for England. Uden at eje en Fodsbred Land i Hennegau eller Holland kaldte denne Lancaster sig stolt: Humphrey af Guds Naade Søn, Broder og Onkel til Konger, Hertug af Gloucester, Greve af Hennegau, Holland, Flandern og Pembroke, Herre af Friesland, Kongeriget Englands Storkantsler, Protektor og Defensor for Riget og den engelske Kirke, og han gjorde gjentagne Gange Forsøg paa at virkeliggjøre disse højt klingende Titler. Her traadte imidlertid en Mand, der stod fast som en Mur, ham hindrende i Vejen. Efter Shakespeares mørke Skildring af Kardinal Beaufort har man i Reglen betragtet ham som en Mand, der, dreven af en uhyre Gjerrighed og umættelig Herskesyge, greb ødelæggende ind i sin Tids Partikampe; men naar man nøjere betragter Historien, nødes man til at erkjende, at denne Kirkefyrste tvært imod stedse conservativt og patriotisk har forfægtet det lancasterske Huses Politik, medens den rænkefulde og ufornuftige Gloucester arbejdede paa at undergrave samme. Henrik Beaufort var den anden Søn af Johan af Gent og hans Elskerinde (senere hans tredje Hustru) Katharina

Swynford, og saaledes Onkel til Hertugen af Gloucester og hans Brødre; ligesom flere af sine Søskende var han vel bagefter bleven legitimeret, men udtrykkelig udelukket fra enhver Adkomst til Tronen; herfor blev han imidlertid holdt skadesløs ved den fornemme Stilling og de store Rigdomme, som hans hurtige Befordring i Kirkens Tjeneste forskaffede ham, og da han blev udnævnt til Biskop i det rige Winchester, fik han herved tillige en stor Indflydelse i Kirken og Staten. Han nærede stor Forkjærlighed for Henrik V., der engang som Prins af Wales havde studeret i Oxford under hans Ledelse, og i de Sammenstød, den letsindige Prins havde med sin syge og gnavne Fader, stod Beaufort paa sin Yndlingsneveus Side; denne glemte ham da heller ikke i sit Testamente, men udnævnte ham udtrykkelig til en af Formynderne for sin lille Søn. Som Medlem af Statsraadet havde Beaufort allerede i mange Aar taget virksom Del i Afgjørelsen af alle vigtige Sager, og en Tid var han endogsaa Kantsler; sine uhyre Rigdomme, som han anbragte og bestyrede med stor Dygtighed, og hvis Forøgelse til visse synes at have glædet ham meget, stillede han gjentagne Gange til Statens Raadighed, naar den var i Forlegenhed; allerede Henrik V. havde han laant 30,000 Pund, og senere laante han Regeringen lignende Summer. Prælatens hele stolte Færd, hans Spekulationer og hans kraftige Optræden ved saa mange Lejligheder havde naturligvis skaffet ham mange Misundere og Fjender. Da han dernæst kun alt for ofte maatte ytre sig dadlende om sin Neveu, Hertugen af Gloucester, om hans ærgjerrige Hensigter imod Kronen, om hans Forbindelse med Jaqueline og Indfaldet i Nederlandene, varede det ikke længe, inden disse tvende fornemme Medbejlere bleve uenige og begyndte at kæmpe om Overmagten. Som saa mange andre Prælater paa hin Tid var Biskoppen ikke besjælet af noget højere aandeligt Kald, men han var fuld af politisk Indsigt og Kraft og fremtraadte særlig som Ordfører for den lancastersk-

sindede Adel; medens Hertugen derimod, som fandt Mistro hos de fornemme, søgte sine Tilhængere blandt Folket; Londons Borgerne sværmede for ham, og han forstod at vinde dem ved en venlig og smigrende Nedladenhed.

Under det ovenfor berørte Tog til Hennegau var Beaufort for anden Gang Kantsler og benyttede sig af sin urolige Neveus Fraværelse til at lægge en stærk og paalidelig Garnison i Tower; fra denne Fæstning haabede han at kunne holde den let bevægelige Hovedstad i Tømme. Da Hertugen af Gloucester var vendt tilbage og ved Underretningen om Jakobæas Flugt fra Gent endnu en Gang fik Lyst til at bringe hende Hjælp i Holland og Zeeland, grebe Borgerne en Dag til Vaaben for ham under Anførsel af deres Lordmayor: Tower prøvede de dog ikke paa at erobre, men de vilde vise deres Mod ved at drage over Broen imod Biskoppens Palads, som laa paa Themsens anden Bred. Biskoppen havde imidlertid allerede truffet Foranstaltninger til sit Forsvar, Riddere og Skytter spærrede Vejen og havde taget Post i de nærmeste Huse, en Stund stode de truende over for hverandre, og først efter længere Tids Mægling navnlig fra Gejstlighedens Side lykkedes det at faa de stridslystne Modstandere til at skilles. Harmen i de to Føreres Sind var dog derfor ingenlunde dæmpet, dette ses tydelig af det Brev, som Biskoppen af Winchester skrev den 30te Oktober 1425, Dagen efter disse Optrin, til Hertugen af Bedford i Frankrig for at bede ham snarest mulig komme over og gjøre en Ende paa Striden, for at Landet ikke skulde blive udsat for en Borgerkrigs Farer; i Brevet hedder det blandt andet: »De har her en Broder, af hvem kun Gud alene kan skabe en god Mand.«

II.

Under de alvorlige Tilstande i Frankrig var det vanskeligt nok for Hertugen af Bedford at drage bort, men han

tøvede dog ikke længe med at efterkomme sin Onkels Opfordring; thi naar man vilde hævde den fremmede Erobring, var det først og fremmest nødvendigt, at der var Fred i England. Regenten brød derfor op til London i de første Dage af det næste Aar for at forsone de stridende Parter og formaa dem til at slutte sig sammen om Opnaaelsen af de store Øjemed. Før Sagen kom for Parlamentet, vilde han endnu en Gang forsøge at tale sin Broder til rette med det gode og sendte derfor nogle Dage før Parlamentets Aabning en fornem Kommission med Ærkebiskoppen af Canterbury som Formand til Hertugen af Gloucester for at opfordre ham til at afgive en Erklæring om Grundene til hans Uvilje imod Kantsleren. Gloucester foretrak imidlertid selv at indgive en heftig Anklageakt til Parlamentet mod sin Onkel, men erfarede dog snart til sin store Ærgrelse, at hverken Over- eller Underhuset tænkte som han, og paa Grund af Beauforts værdige Adfærd havde han ingen anden Udvej end at række Haanden til Forlig med de Ord: »Kjære Onkel! jeg er ret glad over, at I har udtalt eder saa velvillig mod mig, og jeg optager eders Ord som vel mente«; men disse Prinsens Ytringer vare ingenlunde hans Hjærtes Mening. Det synes, som om Bedford blev et helt Aar i England for at bilægge disse slemme Tvistigheder, der allerede begyndte at udøve en skadelig Indflydelse paa Sagernes Gang i Frankrig. I en Forsamling af Statsraadet (28de Januar 1427) fornyede Regenten før sin Afrejse beredvillig sin Ed paa den Regeringsorden, som var fastsat for Henrik VI.'s Mindreaarighed; men fra denne Forsamling holdt hans Broder sig misfornøjet borte; han anstillede sig syg og tænkte vel saaledes at blive fri for at aflægge en lignende Ed, og da Lorderne besøgte ham for at forklare den vedtagne Forfatning, sagde han saa højt, at alle hørte det: »Lad min Broder kun regere, saa meget han har Lyst, den Tid han er her i Landet; naar han er vendt tilbage til Frankrig, vil jeg imidlertid herske, som det synes mig bedst.«

I de nærmest følgende Aar viste sig i rig Fylde de bitre Frugter af disse ufornuftige Stridigheder, som især skyldtes Gloucester. Slag i Slag fulgte Begivenhederne paa hinanden, Jomfruen af Orléans fremstod, og Franskmændene rejste sig mod de fremmede Erobrere; hertil kom fremdeles den ædle Hertug af Bedfords Død, en Følge af hans næsten overmenneskelige Anstrængelser, og sluttelig Hertugen af Burgunds Frafald; alt dette havde til Følge, at Englænderne i mindre end tyve Aar fuldstændig bleve fordrevne fra Frankrig. Vi skulle nu se, hvorledes Hertug Humphrey forholdt sig lige over for disse Begivenheder; endnu en Gang finde vi ham i Strid med sin Onkel, Biskoppen af Winchester, som nu var bleven ophøjet til Kardinal. Denne nye romerske Titel gav nemlig Hertugen Lejlighed til at ophidse Folket mod ham; de gamle Lovbestemmelser imod Indgreb af Kurien bleve fremdragne for at fortrænge den engelske Prælat fra Statsraadet og enhver Deltagelse i Regeringen; medens Beaufort samtidig var beskæftiget med paa egen Bekostning at hverve Tropper mod Hussiterne i Böhmen; saa vidt naaede de rigtignok aldrig, men de bidroge ikke saa lidt til at sætte en Stopper for Franskmændenes første heldige Fremtrængen under Jeanne d'Arc. Kardinalen truedes allerede af en Proces for Højforræderi; men det lykkedes ham dog endnu en Gang at besværge Faren, thi da han med den unge Konge vendte tilbage fra Fastlandet, blev han under Landets voxende Pengetrang ved sine Rigdomme atter en Hjælper i Nøden.

Hertugen af Bedford var endnu en Gang i England kort før sin Død; det gjaldt igjen om at bringe Ro og Fred tilbage, og denne Gang maatte han endog forsvare sig selv mod lumske Beskyldninger, som uden Tvivl hidrørte fra Gloucester; men dog afsatte han endnu ikke denne Rolighedsforstyrrer fra den ham anviste Stilling, men søgte kun at hindre hans Rænker til Fordel for Jaqueline imod Burgund samt hans Bestræbelser for at bringe Londons

Befolkning i Oprør og hans fordærvelige Indblanding i Statens forstyrrede Finansvæsen. Med Harme saae Hertug Humphrey sig denne Gang nødt til at følge den ædle Bedfords Exempel, da han frivillig nedsatte sin Apanage til 1000 Pund, og han hævnede sig paa sin Broder ved smaalige og hadefulde Ytringer om de Foranstaltninger, som denne utrættelig gjorde for at kunne gjenoptage Krigen med Kraft. Først efter Hertugen af Bedfords Død i Rouen (1435) deltog Gloucester igjen personlig i en Vaabendaad; hidtil havde han indskrænket sig til at tale for Krigen, nu troede han at kunne opflamme Mængden til Fordel for sig selv. Hertugen af Burgund havde ved Forliget i Arras forsonet sig med Kong Karl VI. og drog i Aaret 1436 til Calais for at frarive Fjenden dette Edvard III.'s gamle hæderfulde Bytte. En engelsk Eskadre under Overbefaling af Hertugen af Gloucester, som stolt kaldte sig Greve af Flandern, indtraf imidlertid, og strax forføjede hans Modstander sig bort, uden at det kom til nogen Træfning; men heller ikke den engelske Prins høstede videre Lavrbær ved denne Lejlighed; han vendte skyndsomst tilbage til England for at fortsætte sine Rænker, som han haabede endelig skulde skaffe ham Magten. Medens Kardinalen, der med Fasthed og Bestemthed stod i Spidsen for sit Parti, søgte at indlede et Forlig og en ærlig Fred med Frankrig, raabte Hertugen af Gloucester bestandig paa Krig, dog uden selv at gjøre nogen alvorlig Forberedelse dertil; hans uafbrudte Rænker, som havde tilintetgjort Huset Lancasters Herredømme i Frankrig, truede nu ogsaa med at fremkalde Fordærvelse over selve England.

I Hertugen af Gloucesters Levnedshistorie støde vi mærkelig nok atter, ligesom nogle Aar tidligere, paa en Kvinde, der skulde faa en skæbnesvanger Indflydelse paa de følgende ejendommelige Begivenheder. Under det ovenfor omtalte Tog til Hennegau i Aaret 1424 var der i Grevinde Jaquelines Følge en Frøken Eleonore Cobham, som var Datter af Lord Reginald Cobham af Sterborough; vi høre

intet om, at hun besad nogen særdeles Skjønhed, men derimod var hendes Rygte allerede den Gang ikke det bedste. Da Hertug Humphrey i Juni 1425 vendte tilbage til England, fulgte hun med ham, og det var snart almindelig bekjendt i London, at hun var bleven hans Elskerinde; ikke længe efter giftede han sig med hende uden at bekymre sig om, at han allerede forud ved Ægteskabets hellige Baand var knyttet til Jaqueline, som jo paa den Tid stredes paa Liv og Død med sine Modstandere. Ægteskabet med Eleonore fremkaldte imidlertid lydelige Ytringer af Uvilje endog blandt Hertugens egne Tilhængere; der fortælles saaledes blandt andet, at en stor Del ærbare londonske Kvinder indgave et Andragende til Overhuset og her for den øverste Domstol uforbeholdent førte Klage over den Skam og Vanære, at en Prins af Blodet lod sin ægteviede Hustru i Stikken i Holland, for tvært imod Guds Bud at indgaa et nyt Ægteskab med en ilde berygtet Kvinde. Dog hjalp ingen Forestillinger, Hertugen af Gloucester fandt nu engang mest Smag i Damer med saadanne aparte Egenskaber, og hans egen umoralske og letsindige Karakter havde for længst fjærnet ham fra ethvert standsmæssigt Ægteskab. Hans Indflydelse ved Hoffet og i Regeringen var imidlertid endnu stor nok til at sætte igjennem, at Eleonore i mange Aar blev betragtet som hans Ægtefælle; ogsaa Kong Henrik VI. behandlede hende som saadan, kaldte hende Frue af Gloucester og sendte hende ved Nyaarstid kostbare Foræringer. Trods alt dette oplevede denne Dame at se sin Stjærne dale lige saa pludselig, og hun hidførte sluttelig Hertugen af Gloucesters Fald, netop som denne atter søgte at faa den forhadte Onkel ryddet af Vejen ved Hjælp af en ny Anklage for Højforræderi, hvori han især vilde fremhæve Kardinalens Fredsbestræbelser samt Kongen af Skotlands og Hertugen af Orléans's Frigivelse fra det engelske Fangenskab.

En Proces blev virkelig ogsaa indledet, og Hertugen af Gloucester beraabte sig igjen paa sin berømte Broder,

Henrik V. for derved at tilintetgjøre Kardinalens Politik; da udbredte sig i Aaret 1441 over hele Landet Rygter om en skandaløs Historie, der ret var i den Tids Aand. Iblandt den Mængde Lærde, Astrologer og Sortekunstnere, som den videbegjærlige Hertug søgte Samkvem med, befandt sig ogsaa en vis Roger Bolingbroke, der havde faaet kirkelig Indvielse; mod ham blev der pludselig rejst den forfærdelige Beskyldning, at han sammen med en af sine Standsfæller ved Besværgelser og andre Djævelskunster havde søgt at bevirke Kongens Død. Forbryderen blev dømt til Gabestokken; men Natten efter at han havde afsonet sin Straf, flygtede Lady Eleonore pludselig fra sit Hjem og søgte Tilflugt i Westminster-Abbediets Asyl; man sagde, at hun var dybt indviklet i disse højforræderiske Planer, og Bolingbroke tilstod nu ogsaa, at det var paa hendes Opfordring, at han ved Hjælp af den sorte Kunst havde søgt at udforske Fremtiden; hendes Gemal og hun stode Tronen nær, og hun troede nu ved overnaturlige Midler at kunne udforske, om de engang skulde komme til at bestige den. Ogsaa en Troldkvinde, kaldet Hexen fra Eye, blev greben; hun havde allerede for flere Aar tilbage været anklaget for lignende Foretagender; nu skulde hun have hjulpet Fruen af Gloucester til ved Hjælp af Elskovsdrikke at indvikle sin Gemal Hertugen i disse forargelige Rænker. Dette var den populære eller vel snarere officielle Forklaring af disse besynderlige Opdagelser, der nogenlunde skulde fri Hertug Humphrey fra den mørke Skygge af Mistanke, som ganske naturlig ogsaa maatte falde paa ham; derimod formaaede han ikke at frelse sin Hustru for Straf. Der blev sammensat en Kjætterdomstol efter de gjældende Regler, bestaaende af Gejstlige og Kriminaldommere, og hun blev anklaget for under hemmelighedsfulde Ceremonier at have udsat et Voxbillede af Kongen for en langsomt brændende Ild; efter Middelalderens Overtro vilde saaledes Kongens Helbred tilintetgjøres, alt som Voxet svandt bort.

Naar man nu husker paa, at Henrik VI. aldrig udviklede sig hverken i aandelig eller legemlig Henseende, men derimod snart efter henfaldt i Sindssvaghed, og erindrer man end videre, at Naturvidenskaberne endnu befandt sig i deres Barndom, medens Naturens hemmelige Kræfter ofte maatte tjene Overtroen som Middel til at udforske Fremtiden, kan man ikke undre sig over, at de strængeste Straffe for Højforræderi bleve bragte i Anvendelse mod saadanne Daarskaber. Lady Eleonores medskyldige bleve henrettede som simple Forbrydere, og hun selv blev kun reddet fra Døden ved sine høje Forbindelser; derimod blev hun dømt til en Bod, der var nedværdigende baade for hende selv og for den, som havde været hendes Gemal; i Londons Historie findes en udførlig Beretning om, hvorledes Eleonore Cobham i en Baad blev bragt fra Westminster til Værftet ved Temple, barhovedet og med blottede Fødder, i en vid Bodsklædning og med en brændende Kjærte i Haanden; saa snart hun var stegen i Land, blev hun i en sælsom Procession under Bevogtning af Lord Mayor og Statens Øvrighed ført igjennem Fleetstreet, som var opfyldt af en gabende Menneskemasse, til St. Paulskirken, hvor hun for Alterets Fod maatte bekjende sin Synd og udslukke sin Kjærte; senere blev hun endnu tvende Gange ført i et lignende Optog til andre Kirker i Staden. Derpaa blev hun overgiven til Sir Thomas Stanley, en prøvet Ridder af en gammel berømt Adelsslægt, og under hans strænge Varetægt tilbragte Eleonore Resten af sit Liv først paa Slottet Chester, derpaa i Kenilworth og til sidst paa Øen Man; dermed forsvinder hun af Hertugens Levnedshistorie, men den Skam, som hun lige over for Verden havde paadraget ham, blev han aldrig fuldkommen frigjort for; hvorvidt han fra Begyndelsen har været Eleonores medskyldige, er et Spørgsmaal, som vanskelig lader sig besvare efter de foreliggende Dokumenter; andre, rigtignok ædlere, Sider af hans Karakter, om hvilke

vi senere skulle tale, lade formode, at han i det mindste har været vidende derom.

III.

Imidlertid begyndte Tiderne at forandre sig; en ny Slægt voxede frem, og endskjønt Hertugen af Gloucester endnu ikke ganske havde mistet sin Popularitet og bestandig søgte at skaffe sig Indflydelse ved Hjælp af denne og navnlig ved at opfordre til Modstand imod Fjenden, blev dog saa vel han som den bedagede Kardinal Beaufort trængte tilbage fra Begivenhedernes Skueplads. I Haab om at bane Vejen for en ærefuld Fred med Frankrig havde man i Aaret 1445 formælet den sindssvage Konge med Margrete af Anjou; hun besad en stærk og ubøjelig Karakter, og hendes store Indflydelse har efterladt uudslettelige Spor i Englands Historie. Greven af Suffolk, som især havde ledet disse Forhandlinger, fortsatte Kardinal Beauforts Politik, og Regeringen sluttede sig under hans Førelse nøje til Henrik V.'s hierarkisk-aristokratiske Grundsætninger. Vi kunne ikke aldeles nøjagtig gjøre Rede for, af hvad Grund Suffolk og Dronning Margrete besluttede at tilintetgjøre Hertugen af Gloucester; men formodentlig har denne, sin Natur tro, fortsat sine gamle Rænker; dog synes han ikke at have næret nogen Mistanke om den Snare, man havde stillet for ham.

Den 10de Februar 1447 samledes Parlamentet i det store Abbedi ved Bury St. Edmunds, som var Kongens Yndlingsopholdssted; Hertug Humphrey ankom først den 18de og indlogerede sig med sit talrige Følge i Pilegrimmenes Hospital. Landeværnet var fordelt omkring i Gaderne, og alle Adgangene til Kongens Bolig strængt bevogtede; disse mistænkelige Omstændigheder burde strax have advaret Hertugen om at være paa sin Post, da det tydelig viste, at man havde noget i Sinde; endnu samme Dag, kort efter

Taflet, blev han i Medfør af en Anklage for Højforræderi belagt med Husarrest, og dette blev ham forkyndt ved Hertugerne af Somerset og Buckingham tillige med Stor-Constablen, Lord Beaumont. Alle vare spændte paa Udfaldet af den Proces, som strax blev aabnet imod ham for Overhuset; men da man den 23de om Eftermiddagen trængte ind i hans tillaasede Gemak, fandt man ham død i Sengen; ved Ligskuet opdagedes intet Spor af ydre Vold, og Aarsagen til hans Død blev aldrig opklaret.

Beretningerne fra den Tid ere meget modsigende; iblandt Humphreys Tilhængere udbredte sig, især i London, naturligvis strax det Rygte, at han var bleven myrdet; der fortaltes, at man havde fundet ham kvalt imellem Sengedynerne, ligesom det for 50 Aar siden var gaaet hans Onkel, den daværende Hertug af Gloucester, eller ogsaa skulde han være ombragt paa samme gyselige Maade som den ulykkelige Kong Edvard II.; den frygtede Greve af Suffolks bestemte Karakter og den voldsomme Maade, hvorpaa Hertugen af Gloucester blev fængslet, gav disse Rygter en ikke ringe Sandsynlighed. At det hele var et vel udtænkt Slag, kan man ogsaa se deraf, at samme Dag som Hertugen blev ogsaa en stor Del af hans Tilhængere og Tjenere fængslede paa hans Gods ved Greenwich. De bleve beskyldte for at have villet drage bevæbnede imod Bury St. Edmunds, hvor Kongen skulde afsættes og Hertug Humphrey sættes paa Tronen, medens de samtidig vilde befri hans Gemalinde, Eleonore Cobham; de bleve ved en summarisk Fremgangsmaade dømte til Galgen, men senere benaadede, og denne sidste Omstændighed taler for, at Beskyldningerne vare falske. Man maa heller ikke overse, at Hertugen gik i Fælden uden at ane Faren, og at han kom til Bury ikke fra Greenwich, men fra sin fjærnt i Wiltshire liggende Borg Devizes. Vist nok paastod den stakkels Kong Henrik VI. bestandig, at hans kjære Onkel havde efterstræbt hans Liv og Krone, ligesom han heller aldrig tillod, at hans

Eftermæle af Parlamentet blev renset for denne Mistanke, ja det synes endog, som om der ikke uden Modstand indrømmedes hans Lig en standsmæssig Begravelse i Abbediet St. Albans.

Alt dette taler imidlertid paa ingen Maade for en voldsom Dødsaarsag. De imod Hertugen venlig sindede Forfattere*) paastode tvært imod med stor Bestemthed, at det var den Sorg og Harme, Hertugen følte over den pludselige haarde Fængsling, der saa hurtig, men dog paa naturlig Maade, gjorde Ende paa hans Liv. Vi besidde endnu et andet rigtig nok indirekte Vidnesbyrd, der med Sikkerhed synes at frigjøre Modstanderne for Mistanken om Mord; og dette Vidnesbyrd er dobbelt vigtigt, da det desuden kaster et skarpt Lys over hele Hertugens Karakter, hvor Lys- og Skyggesiderne paa en mærkelig Maade berøre hinanden. I hans fem og fyrretyvende Aar opfordrede Hertug Humphrey sin Livlæge Gilbert Kymer — et højt anset Medlem af Universitetet i Oxford og den samme, som senere for Parlamentet afgav en Erklæring om Henrik VI.'s Vanvid — til at undersøge hans Legemskonstitution og sige sin Mening derom; Foranledningen til denne skrækkelige Diagnose var ikke saa meget Frygt for en nær Død, som den samme Videbegjærlighed, der karakteriserer Hertugen baade i godt og ondt; vi ville ikke gjengive Erklæringen efter dens modbydelige Ordlydende; det maa være nok at sige, at Kymer i ét og alt udtaler sig skaanselløst om sin høje Patients Sundhedstilstand; de indre Organer, om hvilke han taler ret forstandig, ere som en Følge af overdrevne sanselige Udsvævelser aldeles svækkede, og Nerverne ødelagte ved aandelige og legemlige Pirringsmidler. Hvilket Indblik give disse Ord os ikke i Hertugens vilde, utæmmelige Lidenskaber; her have vi ogsaa Forkla-

*) Det er utvivlsomt disse Mænd, som paa Grund af hans stadige Koketteren med Londons Borgere og hans Modstand imod den daværende, allerede grundig forhadte, Regering have skaffet ham Tilnavnet „den gode Hertug af Gloucester“.

ringen til Hertugen af Gloucesters Tilbøjelighed for uværdige Kvinder, og behøves der vel noget andet Bevis for, at en heftig Sindsbevægelse var nok til at tilintetgjøre et saa medtaget Legeme? Allerede elleve Aar forud havde en forstandig Læge forudsagt ham dette; men hans advarende Stemme var ikke bleven høit. Et Portræt af Prinsen, som findes paa et Vindue i Kirken i Greenwich, viser os da ogsaa tydelig nok et Ansigt, hvis Træk ere ældede og slappede før Tiden.

Hvor modsigende det end kan synes efter saadanne Oplysninger om Gloucesters Liv, maa vi dog sluttelig ogsaa udtale nogle anerkjendende Ord om ham; thi trods alle sine Svagheder og Fejl var han dog ikke aldeles blottet for ædle Egenskaber. Saa vel hans Kjærlighed til Alkymi og Magi som hans Ønske om at kjende sin egen Legemskonstitution udsprang af en ægte Tørst efter Kundskaber; men denne Trang var lige saa ubegrænset som hans Lidenskaber. I en Tidsalder, som gjennem Opløsning af alle Forhold danner en Overgang til en ny og bedre Dannelse, og hvor man hverken træffer paa Middelalderens raa, men kraftige Skikkelser eller paa den nyere Tids dristig fremadstræbende Aander, stod Hertugen af Gloucester, i alt Fald i sit Fædreland, endnu temmelig isoleret som en Mand, der anelsesfuldt skuede ud i Fremtiden; men Daarskab og Videnskab, Overtro og Oplysning vare hos ham blandede med hverandre. I et Skrift af Sir Thomas More findes en Fortælling om, hvorledes Hertug Humphrey, der ikke mere troede paa Legender og Mirakler, engang i St. Albans med bidende Spot rev Masken af en tiggende Bedrager, som anstillede sig blind for at lade sig helbrede ved Berøring af Relikvierne. Ligesom hans Bedstefader havde fundet en Glæde i at omgaas en stor Digter (Chaucer), saaledes samlede ogsaa Hertug Humphrey sin Tids Digtere og Forskere om sig; men han havde det forud for sin Bedstefader, at han oplevede den ægte klassiske Videnskabs Gjenopvaagnen, der

var fremvoxet paa den antike Jordbund og ved Kirkemødet i Basel spredtes over Evropas nordlige Stater. I Wien skal der endnu findes et Brev fra Gloucester til den nævnte store Kirkeforsamling; den italienske Humanismes friske Luftning havde umiskjendelig ogsaa berørt ham, der trods al sin Ejendommelighed kan betragtes som en af de første Bebudere for den nye Tid i England. Vi vide ikke, naar og hvor han har tilegnet sig denne mægtig fremtrængende nye Aandsretning, maaske under sit Ophold i Frankrig og Nederlandene; men sjælden har en Udsæd fundet en mere modtagelig Jordbund end Hertugens videbegjærlige Sjæl. Dog var det her, som overalt, vanskeligt at skille Kjærnen fra Avnerne. Renaissancens Fejl og Laster, som ved Siden af dens frugtbringende Virksomhed for den antike Aands Gjenoplivelse frembragte saa mange uløselige psychologiske Problemer, fremtraadte ogsaa skarpt hos denne mærkværdige Lancaster.

Som Statholder i London plejede han at opholde sig i det ved Themsen liggende Baynard-Castle; men naar han vilde være mere ubunden, tog han til et af sine mange Godser, og ved hans Hof samledes nu mange ejendommelige Skikkelser af fremmed Herkomst og meget forskjelligt Værd. Der var først og fremmest Naturforskerne, som vi have set, endog af gejstlig Stand, hvis Physik og Kemi endnu ikke var kommen bort fra den sorte Kunsts Omraade, og her var alt Tale om sælsomme, Epoke gjørende, Opdagelser, der fuldkomment vilde forandre Livets to Hovedsider, Krig og Fred. De havde desuden Opmærksomheden henvendt paa deres store Landsmands, Roger Bacos Skrifter og Experimenter, denne Englands Faust i det trettende Aarhundrede, halvt en Magiker og halvt en Naturphilosoph; Regeringen meddelte gjentagne Gange disse Mænd Patenter paa Opdagelsen af de vises Sten, dette Middel fremfor alle Midler til at opdage eller af almindelige Stoffer at tilberede det kostelige Guld. Disse Mænd kunde især glæde sig ved deres

høje Velynders Gunst, der endog strakte sig saa vidt, at de dreve deres Kunst til Forbrydelser, hvori han næppe var uden Andel.

Ved Hertugens Hof samledes end videre de faa Englændere, som paa den Tid havde nogen literær Betydning; af disse ville vi nævne Johan af Whethamstead, Abbeden fra St. Albans, som i sin svulstige, aandløse Krønnike dog taler med Varme om Fyrstesønnen, paa hvis Grav han i sit Abbedi lod sætte et Mindesmærke ved Siden af Englands første Martyrs; fremdeles mærkes en anden af den Tids Historiografer, William Botoner, der ligeledes gav sig af med kronologiske, heraldiske, astronomiske, ja endog med medicinske Arbejder. Her træffe vi naturligvis ogsaa Hofpoeten John Lydgate, en Munk fra Stiftet Bury St. Edmunds, en Mand, som uden poetisk Begavelse og uden at besidde Spor af Chaucers Aand dog med denne som Forbillede frembragte en Masse Vers, der for største Delen stedse ville forblive utrykte. Hertug Humphrey skal have opfordret Lydgate til at oversætte en af Boccaccios Bøger paa Engelsk, og han fik derfor ogsaa sin Andel i de smigrende og rosende Vers, hvormed Lydgate ved enhver offentlig og privat Anledning stedse var ved Haanden; et af hans efterladte Digte, som han indsendte til Hertugen, bærer Titlen »for min tomme Pengepung«, og hans Henvendelse er vel næppe forbleven ubønhørt.

Dog det var ikke blot de gamle florentinske Novelleforfattere, Hertug Humphrey vilde have; ogsaa de første lærde Italienere, der kom til England, modtog han venlig hos sig, særlig udmærkede han en Mand, der var født i Forli, og som, hvad der den Gang ikke var saa sjældent blandt hans Landsmænd, havde tillagt sig selv det berømte klassiske Navn: Titus Livius. Fattig og rejselysten var han efter sin egen Fortælling udvandret for at finde en fyrstelig Velynder, der forstod at skatte og belønne hans Talenter; en saadan fandt han i Hertugen af Gloucester,

og efter dennes Opfordring har Titus Livius skildret hans berømte Broder, Kong Henrik V.'s Liv og Virksomhed i en temmelig godt skreven Biografi. Hertug Humphrey udnævnte derpaa Forfatteren til sin Hofdigter og Taler (orator) og nødte Kongen til at give ham engelsk Indfødsret. Ogsaa med andre mere berømte italienske lærde stod Hertugen i nær Forbindelse; det er en mærkelig Kjendsgjerning, at Leonardo Aretino, en af de ypperste ved den gamle Cosmo af Medicis akademiske Hof, en Mand, der glimrede ved sit gode Latin og tillige forstod Græsk, har tilegnet den engelske Prins sin Oversættelse af Aristoteles's Politik. En anden Italiener, Pietro Candido Decembrio, senere Archivar hos den lærde Pave Nicolaus V., havde hørt saa meget ædelt om Hertugen af Gloucester, at han tilbød ham sin Oversættelse af et andet berømt Værk, Platos Republik; Ærkebiskoppen af Majland ledsagede dette Tilbud med en varm Anbefaling og smigrede Hertugen ved at sammenligne ham med Julius Cæsar og Cæsar Octavianus. Denne interessante Brevvexel forefindes endnu i München og Durham; her findes ogsaa Hertugen af Gloucesters Svar fra London og Penhurst, hvori han tilkjendegiver sin levende Glæde over Videnskabernes Opsving, der skyldes de mange i Latin og Græsk dygtige Mænds Iver; det nævnte Tilbud modtager han med Tak, og da Decembrio kun havde indsendt de fem første Bøger om Republikken, beder han i et Brev af Marts 1439 om det hele, endskjønt de enkelte Stykker fra først af vare tilegnede forskjellige andre af Literaturens Venner. Som alt omtalt, udviste Hertug Humphrey en sand fyrstelig Rundhaandethed mod alle disse Mænd, endogsaa Aeneas Silvius, den senere Pave Pius II., lovpriser den engelske Kongesøns »studia humanitatis«.

At Hertugen var en ivrig Bogsamler, lader sig ligeledes godtgjøre; Forstanderne for de rige Klostre, der gjærne vilde vinde hans Yndest, sendte ham ofte Værker, som vare prydede med skjønne Miniaturbilleder; paa det tomme Blad

foran Titelbladet har han derpaa gjærne egenhændig skrevet sit Valgsprog: Moun bien moundain — min verdslige Ejendom. Et Haandskrift, der findes i det britiske Museum, et Værk om Skotland, er rigtig nok ikke mærket med disse Ord, men er dog ved en fransk og højst sandsynlig egenhændig Underskrift betegnet som hans forhenværende Ejendom; ligesaa en Kommentar til Genesis, der opbevares i Oxford, et Arbejde af den som Historieskriver og Theolog bekjendte Avgustinerbroder, John Capgrave, der ligeledes stod Hertugen af Gloucester nær og endog skal have skrevet hans Livshistorie, som des værre ikke mere er til. Hertugen overdrog fremdeles Domherren Upton det Hverv at oversætte et Værk om Krigskunsten, og Poggio Bracciolini, der, som bekjendt, i Aaret 1420 kom til England, for ogsaa her at forske efter klassiske Manuskripter, har maaske allerede den Gang knyttet literære Forbindelser med Hertugen.*)

Efter saa megen Dadel over et Liv, der var forfejlet ved Ærgjerrighed og Lidenskab, er det glædeligt ogsaa at kunne udtale en Ros over Hertugen af Gloucester; men ikke engang for disse humanistiske Bestræbelser kan man tillægge ham det Tilnavn »den gode«, der sandsynligvis er blevet ham tillagt af Partigrunde. Det var nu engang Humanismens svage Side, at dens Disciple, navnlig under dens gjærende Begyndelse, hævede den klassiske Oldtids Sæder, eller rettere dens Usæder, over den kristelige Tugt og Moral. Heller ikke i Hertug Humphreys Liv er der Tale om nogen Moral, og endnu mindre om nogen Religiøsitet. Wiclifs og hans Præsters Stemmer, der med Evangeliets Ord formanede til Omvendelse, vare blevne kvalte i Baalets Flammer; Prinsen, som selv lejlighedsvis havde

*) I et gammelt Universitetsregister i Oxford findes under Aaret 1443 den Meddelelse, at Hertug Humphrey har testamenteret Universitetet et Bibliothek paa 135 Bind, for største Delen bestaaende af skolastiske, astrologiske, juridiske og klassiske Haandskrifter.

deltaget i disse Forfølgelser, levede paa en Tid, da det katholske Kleresi endnu uhindret og uden Sky turde føre et forargeligt og ugudeligt Levned uden at bekymre sig om sin egen eller andres Sjælefrelse; da Paverne og de høje Kirkefyrster, naar de overhovedet tragtede efter en finere Dannelse, næsten kun troede og tænkte, som den forsvundne Verden i Athen og Rom; det er derfor ikke saa forunderligt, naar Hertug Humphrey maaske tog Platon og Aristoteles til Mønstre, for klogere end andre at naa sit Maal, Herskermagten; naar han af lignende Grunde lod skrive sin Broders Levnedshistorie, og naar han selv i sine ædlere Tilbøjeligheder ikke var fri for en stærk Egennytte, der til sidst ogsaa drev hans Videbegjærlighed og Lyst til at forske ind paa slette og fordærvelige Afveje, saa at hans Eftermæle end ikke paa dette Omraade er pletfrit.

C. G.

En Episode af Laons Historie.

En tidligere Afhandling*) i foregaaende Bind af »Hist. Archiv« har berørt den Frihedsbevægelse, som ved Begyndelsen af det tolvte Aarhundrede gjorde sig gjældende indenfor den franske Borgerstand, og som paa mange Steder førte til Oprettelsen af Kommuner. Ved mange Byer gik denne Udvikling for sig paa fredelig Maade, i det Borgerne ved Overenskomster med Kongen, deres gejstlige eller verdslige Lensherrer opnaaede en mere eller mindre begrænset Selvstændighed; men i de fleste Tilfælde naaede Byerne først deres Maal efter langvarige Stridigheder med deres Herrer, som ikke med det gode vilde give Slip paa de rige Indtægtskilder, som de havde af Byerne, der vare udsatte for de mangfoldigste Plagerier og Udpresninger. Vi ville her gjengive en Scene fra disse Kommunernes Kampe; vor Hjemmelsmand er Abbed Guibert, som var aldeles samtidig med disse Begivenheder, hvilke han fortæller i sin Levnedsbeskrivelse.

I Aaret 1106 stod Bispestolen i Laon ledig i tvende Aar, indtil Gaudri fra Normandiet, Referendarius hos den engelske Konge Henrik I., søgte og opnaaede den ved at bestikke Domkapitlet; saaledes fortalte i den mindste alle samtidige. Gaudri var imidlertid ingenlunde skikket til at beklæde den bispelige Værdighed, og Byen Laon gjorde

*) Se Afhandlingen Abbed Suger S. 269 og flg.

ogsaa snart den samme Opdagelse. Han lod en Mand blinde, fordi han havde ham mistænkt for at staa i Forbindelse med hans Fjender, og han fandt sig rolig i et Mord, der blev begaaet i selve Domkirken; som mange af de hjemvendende rige Korsfarere holdt han en sort Slave, hvem han brugte som et Værktøj ved sine Skjændselsgjerninger. Borgerne bleve urolige og opbragte over alt dette, og under en Rejse, Biskoppen foretog til England, fik de ved rige Gaver de Gejstlige og Riddere, som styrede Byen i Biskoppens Navn, overtalte til at udstede en højtidelig Forskrivning, i Følge hvilken Borgerne fik Ret til at styre Byen ved deres egne Embedsmænd. Saaledes blev Laon en selvstændig Kommune. Da Biskoppen kom hjem, var han naturligvis meget opbragt over det skete og vilde ikke holde sit Indtog i Byen; men Borgerne anvendte det samme Middel hos ham, som de havde anvendt med saa god Virkning hos hans Præster og Riddere; de tilbøde ham en saa stor Sum Penge, at »den var fuldstændig i Stand til at dæmpe hans opbragte Sind«, og Bispen anerkjendte og besvor nu Kommunen. Borgerne ønskede dog yderligere Garantier, og de sendte Deputerede med rige Gaver til Kong Ludvig den tykke i Paris. »Kongen lod sig bestikke ved Plebejernes rige Gaver og bekræftede Kommunen med sin egen Ed«, og Laons Udsendinge kunde vende tilbage med deres Bylov, stadfæstet med Kongens store Segl og forøget med adskillige nye kongelige Indrømmelser.

I tre Aar var Byen Laon nu tilfreds og rolig, og Borgerne følte sig lykkelige ved deres Sikkerhed og stolte over den Frihed, de havde skaffet sig; men i Aaret 1112 havde Ridderne, Kannikerne og Bispen selv forødt de Penge, som de havde faaet, nu længtes de inderlig efter den Magt, de havde givet Slip paa, og pønsede paa Midler til at bringe den gamle Tingenes Tilstand tilbage. Bispen indbød Ludvig den tykke til et Besøg under den stille Uge, i det han gjorde Regning paa, at hans Nærværelse skulde skræmme

Borgerne; men disse frygtede deres Ruin og lovede Kongen og hans Omgivelser 400 Livres eller maaske endnu mere, medens Bispen og hans Stormænd anstrængte sig for at bringe en Forstaaelse til Veje med Kongen og forpligtede sig til at betale ham 700 Livres. »Kong Ludvig var en saa fremtrædende Personlighed, at han syntes ligesom skabt for Tronen; han var modig i Kampen, fast i Modgang og hadede al Langsomhed i Forretninger; han var god i alle Henseender undtagen i det ene Punkt, at han alt for let aabnede sine Øren for Mænd, der vare tilbøjelige til eller forførte af Gjerrighed. Denne Last var en rig Anledning til Skade og Skam for ham selv og til Ulykke for mange Mennesker. Fyrstens Begjærlighed bragte ham nu over paa deres Side, som lovede mest, og Kongens, Biskoppens og de stores Eder bleve altsaa krænkede«.

Byloven, som var stadfæstet med det kongelige Segl, blev annuleret, og man offentliggjorde en Befaling fra Kongen og Bispen til Kommunens Øvrighedspersoner, hvorved det formentes dem at lade Byens Klokke lyde, ligesom de skulde ophøre at fungere og udlevere Byens Segl og Banner. Røret i Byen blev nu saa voldsomt, at Kongen fandt det klogest at forlægge sin Bolig til Bispens Palads, som var omgivet med tykke Mure, og den følgende Morgen forlod han Byen ved Daggry uden at afvente Paaskefesten, til hvis Højtideligholdelse han netop havde foretaget sin Rejse.

Hele den Dag vare Kjøbmændenes Butiker og Gjæstgiverstederne lukkede, ingen Art Varer bleve faldbudte, enhver holdt sig hjemme; men naar Vreden ruger i Sjælens Inderste, plejer den første Tavshed og Bedøvelse ikke at have nogen lang Varighed. Den følgende Dag udbredte det Rygte sig, at Bispen og hans Stormænd beskæftigede sig med »at gjøre et Overslag over alle Borgernes Formuer, da de vilde forlange, at enhver skulde betale saa meget for Kommunens Ødelæggelse, som han havde givet til dens Oprettelse, og paa denne Maade skulde den lovede Sum

til Kongen udredes«. Borgerne bleve nu grebne af en voldsom Ophidselse, forsamlede sig, og fyrretyve forpligtede sig edelig til at dræbe Bispen og dem af hans Mænd, som havde arbejdet paa Kommunens Ødelæggelse. Ærkediakonen Anselm, en velvillig Mand af ringe Herkomst, og som meget misbilligede Biskoppens Mened, underrettede ham dog hemmelig og uden at navngive nogen om den Fare, der truede ham; men Biskoppen svarede: »Fy dog! skulde jeg dø for saadanne Folks Haand«. Den følgende Dag var han dog ikke til Stede ved Morgengudstjenesten og satte ikke sin Fod i Kirken; men da den store Paaskeprocession skulde gaa for sig længere op ad Dagen, frygtede han for, at man skulde beskylde ham for Fejhed, og han gik frem i Spidsen for sin Gejstlighed, medens hans Tjenere og nogle Riddere, som bare Vaaben under deres Klæder, fulgte tæt efter ham. Da Optoget passerede forbi, troede en af de fyrretyve, at Øjeblikket var gunstigt, styrtede pludselig frem fra en Hvælving under Raabet: »Kommunen! Kommunen!« En dæmpet Mumlen løb gjennem Skarerne; men ingen tog Del i Bevægelsen eller Raabet, og Ceremonien gik for sig uden Forstyrrelse. Den næstfølgende Dag skulde en anden højtidelig Procession gaa for sig i Kirken St. Vincent, og Biskoppen, der endnu var en Smule urolig, lod en Flok Bønder komme ind fra sine Besiddelser; de bleve fordelte til at forsvare Kirken og Bispens Palads, og han fulgte nu paa ny med Processionerne, uden at de sammensvorne vovede at angibe ham, og fuldstændig beroliget sendte han nu sine Bønder hjem. »Den fjerde Dag efter Paasken«, fortæller vor Hjemmelsmand videre, »begav jeg mig selv til Biskoppen, da man under den Uorden, som herskede i Byen, havde plyndret mit Korn, og jeg bad ham nu at sætte en Stopper for denne vovelige Tingenes Tilstand«. — »Hvad tænker De«, gjensvarede han mig, »at disse Folk kunne sætte igjennem med alle deres Opløb? Hvis min sorte vilde knibe den frygteligste af dem i Næsen, vilde den stakkels

Djævel ikke en Gang vove at skjælde ham ud. Har jeg ikke tvunget dem til for min Levetid at give Afkald paa det, som de kalde deres Kommune?« — Jeg tav stille; mange andre Folk advarede ham, lige som jeg, for Faren; men han vilde ikke fæste Lid dertil«.

Tre Dage senere syntes alt roligt, Biskoppen og hans Ærkediakon vare beskæftigede med at gjøre Overslag over de Summer, som man skulde indkræve hos Borgerne, da der pludselig rejste sig en stor Tumult i Byen. En Menneskemasse fyldte Gaderne under Raabet: »Kommunen! Kommunen!« og Flokke af Borgere, bevæbnede med Sværd, Øxer, Buer, Køller og Lanser, styrtede løs paa Biskoppens Palads. Ved denne Larm ilte nogle Riddere til; men tre af dem bleve en efter en angrebne med Raseri af Borgerne og bukkede under efter en kraftig Modstand. Bispepaladset blev nu stukket i Brand, og Biskoppen, som var ude af Stand til at modstaa Folkets Angreb, iførte sig en af sine Tjeneres Klædninger, lukkede sig inde i en af Kirkens Kjældere og gjemte sig i en lille Tønde, hvis Spuns blev stoppet til af en tro Tjener. Sværmen ilte imidlertid frem og tilbage; den søgte efter ham for at køle sin Hævn. En Bandit ved Navn Teutgard, der paa hin Tid var berygtet for sine Røverier, Angreb og Mord paa rejsende, havde hovedkulds kastet sig ind i Kommunens Bevægelse. Biskoppen, som kjendte ham, havde paa Grund af hans frastødende Ydre i Spøg givet ham Øgenavnet Isegrim, et Navn, som man i hin Tids Dyrefabler gav Ulven. Teutgard og hans Flok trængte nu ogsaa ned i Kjældrene, de bankede paa alle Tønderne, Teutgard standsede med en ubestemt Mistanke foran den, hvori Biskoppen holdt sig skjult, og lod Spunsen slaa ud, i det han raabte: »Er der nogen her inde?« — »En ulykkelig Fange«, svarede Biskoppen skjælvende; men Banditen kjendte ham paa Stemmen og udbrød spottende: »Naa saa det er Dem, Mester Isegrim, som har skjult Dem her?« og trak ham ved Haaret ud af Tønden. Biskoppen besvor Oprørerne

om at skaane hans Liv; han tilbød at nedlægge sin Bispeværdighed og vilde besværge dette paa Evangeliet; han lovede dem alle sine Penge og sagde, at han vilde forlade Landet, hvis man ønskede det; men man svarede ham kun med Slag og Forhaanelser og dræbte ham snart. Teutgard saae Bisperingen glimre paa Ligets Finger og huggede Fingren af for at bemægtige sig Ringen. Liget blev udplyndret og halvt nøgent slængt hen i en Krog, hvor det endnu var Gjenstand for Mængdens Forhaanelser og Forbandelser.

Hele Dagen og den følgende Nat vedvarede Oprøret, bevæbnede Bander sværmede om i Laons Gader, søgte efter Biskoppens Slægtninge, Venner og Tjenere, og toge grusom Hævn over dem; mange uskyldige bleve ogsaa huggede ned i Flæng med de skyldige, andre flygtede for Befolkningens blinde Raseri og snege sig bort gjennem de Vinhaver, som vare plantede mellem to Høje i Stadens Omegn. »Der var paa én Gang stukket Ild paa to Punkter af Byen, og Ilden gjorde nu saa hurtige Fremskridt, og Vinden drev Flammerne saa voldsomt hen mod St. Vincents Kloster, at Munkene frygtede for at se alle deres Ejendele blive et Bytte for Luerne, og alle de Mennesker, der havde søgt Ly i dette Kloster, skjælvede, som om de saae Sværdene dragne over deres Hoveder«. Oprørerne havde faaet fat paa en ung Mand, som havde været Kammertjener hos Biskoppen, og spurgte ham, om Prælaten var dræbt eller ikke; de vidste lige saa lidt ret Besked derom som han; han hjalp dem med at søge efter Liget, og da de endelig fandt det, var det saa lemlæstet, at man ikke kunde skjelne noget Træk. »Jeg husker nu«, sagde den unge Mand, »at Prælaten holdt meget af at tale om Krigsbedrifter, for hvilke han til sin egen store Skade havde en levende Tilbøjelighed; han fortalte saaledes ofte, at han engang i en Skinfægtning blev ramt af en anden Ridders Spyd og fik et Saar nedenfor Halsen i Nærheden af Luftrøret«. Gaudris Lig blev virkelig kjendt paa dette Tegn, og den næste Dag bønfaldt Ærkediakon

Anselm Oprørerne om i det mindste at maatte begrave Liget, eftersom han jo dog havde haft en Biskops Titel og Værdigheder. De samtykkede kun deri med Vanskelighed, og de, som droge Omsorg for Begravelsen, bleve overvældede med Trusler og Forhaanelser, der ogsaa haglede ned endnu over den afdøde; hans Lig blev kastet ned i en kun halvfærdig Grav, og i Kirken forrettede man ikke engang de Bønner og Ceremonier, som ere foreskrevne ved den ringeste Kristens Begravelse. Faa Dage senere kom Ærkebiskop Raoul fra Reims til Laon for at rense Kirken. »Efter sin Ankomst lod den vise, ærværdige Ærkebiskop anstille en mere anstændig Begravelse over nogle af de dræbtes Levninger og holdt til Minde om dem alle en Gudstjeneste, som ofte blev afbrudt af deres Slægtninges og Venners Taarer; derpaa lod han Messen udsætte og holdt i Stedet derfor en Tale over den forbandelsesværdige Institution, Kommunen, hvor man mod al Ret og Retfærdighed kan se de livegne med Voldsomhed unddrage sig deres Herrers lovmæssige Myndighed«.

Som vi se, slutter Abbed Guibert sig fuldstændig til den Reaktion, der maatte indtræde som Følge af Folkets Hævnfølelse og blodige Excesser, og han, som nylig saa højt dadlede Biskoppens Karakter og Opførsel, bryder nu Staven over disse fordømmelsesværdige Kommuner, der vare Kilden til saa mange Uordener og Forbrydelser. Da Borgerne i Laon selv »nøje overvejede deres talløse, uhyre Forbrydelser, grebes de af Rædsel og frygtede Kongens Dom«. For at beskytte sig mod Virkningerne af hans Vrede dyngede de en ny Synd paa den gamle og kaldte Thomas af Marle, Søn af Herr Enguerrand de Coucy, til Hjælp. »Denne Thomas havde fra sin Ungdom beriget sig ved at plyndre fattige og Pilegrimme; han havde indgaaet flere Ægteskaber i de forbudne Grader, og hans Grumhed var i den Grad uhørt i vort Aarhundrede, at Folk, som selv havde Ry for at være grusomme, i Sammenligning med ham syntes at

være mere skaansomme med at udgyde Dyreblod, end han med Menneskeblod«. Saaledes var altsaa den Mand, hvem Laons Borgere bade om at stille sig i deres Spidse, og hvem de modtoge med Glædesjubel, da han holdt sit Indtog i Byen. Han raadførte sig nu med sine Mænd om Borgernes Forlangende, men hans Folk vare alle enige om, at han ikke hunde holde en saa stor By mod Kongen. Thomas opfordrede derpaa Byens Befolkning til at samles paa fri Mark, hvor han vilde gjøre dem bekjendte med sin Plan. Da han havde ført dem omtrent en Mil bort fra Byen, sagde han til dem: »Laon er Kongerigets Hoved, og jeg kan umulig hindre Kongen i at gjøre sig til Herre over den igjen; men hvis I frygte hans Vrede, kunne I følge mig til mine Besiddelser, og I skulle finde en Ven og Beskytter i mig«. Disse Ord forfærdede dem i Begyndelsen, men da de mindedes de alt begaaede Forbrydelser og allerede saae Kongens Sværd hænge truende over deres Hoveder, gav dog en stor Mængde sig paa Flugt med Thomas, iblandt dem ogsaa Røveren Teutgard. Da Rygtet om, at Byen var forladt, udbredte sig hos Nabobefolkningen, strømmede Bønderne til og gjorde et rigeligt Bytte i de forladte Huse. Snart opstod der Stridigheder mellem de første og de sidst ankomne angaaende Delingen af Rovet, og alt, hvad de smaa havde bemægtiget sig, gik snart over i de stærkeres Besiddelse. »Naar to Mænd mødte en tredje alene, plyndrede de ham ud; kort Tilstanden i Byen var i Sandhed beklagelig. De Borgere, som havde forladt Laon i Forening med Thomas af Marle, havde først udplyndret og ødelagt de forhadte Præsters og store Herrers Ejendomme; men de store, som vare undslupne Myrderierne, udplyndrede nu til Gjengjæld Flygtningernes Huse og bortførte Levnedsmidler, Møbler og alt, endogsaa Dørhængslerne og Dørlaasene«.

Saa vidt Guiberts Krønnike. Vi skulle kun tilføje, at Kongens Straf ikke lod vente længe paa sig. En almindelig fransk Kirkeforsamling lyste Band over Thomas af Marle,

og Harmen mod ham var saa stor, at selv hans egen Fader maatte drage med i Kamp mod ham. Hans Borge faldt i Kongens Magt, han maatte tilkjøbe sig Tilgivelse med haarde Bøder og Erstatninger, men de ulyksalige Flygtninge fra Laon fandt ingen Naade for Kongens Øjne; de bleve klyngede op i Galgen, og deres Lig tjente til Føde for Glenter, Ravne og Krager.

C. H.

Smaating.

Træfningen ved Lexington. De forenede nordamerikanske Fristater have i disse Dage fejret deres hundredaarige Uafhængighed med stor Højtidelighed, men ved Siden af den 4de Juli 1776, den Dag, da Uafhængigheds-Erklæringen blev vedtagen, er der en anden Dag, den 19de April 1775, som vel fortjener at nævnes; thi denne Dag maa man betragte som Revolutionens virkelige Begyndelse; »før denne Dag har jeg ingen Sinde hørt nogen blot hviske om en Løsrivelse fra Storbritannien«, saaledes udtalte den bekjendte Præsident Jefferson sig senere hen om den 19de April, og en anden af Revolutionens berømte Mænd, Samuel Adams, udbrød, da han hørte Geværilden ved Lexington: »Dette er i Sandhed en herlig Dag«. Vi ville derfor give en kort Skildring af de herhen hørende Begivenheder.

Det vil være vore Læsere tilstrækkelig bekjendt, at England vilde tvinge de amerikanske Kolonier til at betale Skat, særlig en Indførselsskat paa Te, og at Bostons Beboere den 16de December 1773 kastede en hel Del Kasser med Te i Havet, hvorpaa Byens Havn blev spærret fra den 1ste Juni det følgende Aar. Lidt efter lidt organiseredes en væbnet Modstand mod Regeringen, Statens lovgivende Forsamling begyndte at ordne Militsen, og en Fjerdedel af samme, de saakaldte »Minute-Mænd«, skulde holde sig færdige til Udrykning med den kortest mulige Frist. Samtidig hermed samledes der Forraad af Vaaben og Ammunition i Byerne Concord og Worcester, og Provinsens kongelige Guvernør, General Gage, besluttede at ødelægge disse Depoter. Imidlertid havde Patrioterne en Anelse om disse hans Planer; i Charlestown blev der holdt nøje Udkig med Boston, og man havde truffet den Aftale, at der skulde

hejses en Lygte paa Nordkirken i denne By, hvis en betydeligere Troppestyrke skulde faa Ordre til at rykke ud ved Nattetid.

Vagtposterne paa Charlestowner-Siden af Karlsfloden saae nu Natten til den 19de April Lygten skinne paa Kirketaarnet, i et Øjeblik var alt i Bevægelse, og ridende Bud fore afsted i alle Retninger. Imidlertid havde man ogsaa fra Bostons Havn udsendt Baade, og et Sendebud, Paul Revern, som steg ud fra en af disse Baade, kastede sig øjeblikkelig paa en Hest og galoperede gjennem Medford hen til et Hus, hvor Patrioternes Førere, John Hancock og Samuel Adams, laa og sov.

»Gjør dog ikke en saa frygtelig Støj!« sagde Soldaten, der stod paa Post uden for Huset.

»Støj!« svarede Paul; »I skulle ikke komme til at vente ret længe, før I have Støj nok. De Regulære rykke ud«. Saaledes galoperede han videre fra Hus til Hus og vakte alle Byens ansete Borgere; der var næppe nogen, som den Nat igjen lukkede et Øje i et Hus, hvor Paul var kommen forbi.

Imidlertid bleve 800 britiske Soldater indskibede i Baade, og de sejlede derhen, hvor nu Øst-Cambridge ligger. Sagte marcherede de frem over det sumpige Jordsmon, da Klokkerne pludselig begyndte at ringe i de nærliggende Smaabyér, og det blev dem klart, at man alarmerede Omegnen; Paul Revern og de øvrige, hemmelig udsendte Bud havde gjort deres Sager godt. Den engelske Anfører afsendte nu Begjæring om Forstærkning, og Major Pitcairn blev afsendt med 2—300 Mand Fodfolk for at besætte Broerne ved Lexington; men da Pitcairn om Morgenen Klokken fire marcherede gjennem Lexington, fandt han 60—70 Militssoldater under Kaptejn John Parker opstillede paa Engene.

»I Skurke og Rebeller! gaa fra hinanden!« udbrød den engelske Officer; »hvorfor nedlægge I ikke Vaabnene!«

Derpaa fyrede de britiske Soldater, og Amerikanerne

besvarede Ilden, men gjorde Fjenden kun ringe Skade, derimod vare otte Amerikanere dræbte og ti saarede, og dette var det første Blod, som fløď i Revolutionskrigen.

Derpaa marcherede Englænderne eller de Regulære under gjentagne Hurraraab videre i Retning af Concord, og imidlertid indtraf ogsaa Hovedkorpset og forenede sig med dem. Imedens alt dette saaledes gik for sig, søgte Beboerne af Concord at skjule deres militære Forraad i Skovene, og Minute-Mændene, i alt omtrent 450 Mand, som i Ilmarche vare naaede frem til Staden, toge Stilling paa det højtliggende Terrain uden for Byen i Nærheden af Nordbroen. Herfra kunde de se, hvorledes de engelske Soldater færdedes i Gaderne, ødelagde de militære Depoter og Proviantforraadene, omhuggede Frihedstræet og stak Raadhuset i Brand. Da besluttede Officererne og Minute-Mændene at rykke ned til Broen for i det mindste at bortjage de her opstillede Soldater; Kaptejn Isak Davis fra Acton sagde stolt: »Jeg har ikke en Mand, som er bange for at gaa derhen«, og han marcherede frem i Spidsen med sit Kompagni.

Da de naaede Broen, gave Briterne Ild, og Davis faldt død om; derpaa raabte Major Buttrick: »Fyr! i Guds Navn, Fyr!« Amerikanerne fyrede, og de Regulære trak sig tilbage i stor Uorden; en af deres Folk var død, og flere saarede. Amerikanerne følte imidlertid, at de vare for svage i Tallet til at angribe Hovedstyrken, før denne havde tiltraadt Tilbagetoget.

Imidlertid havde de britiske Tropper ødelagt alle de militære Forraad, som de kunde finde i Concord, og de beredte sig nu til Tilbagemarchen; deres saarede toge de med sig. Englænderne vare omtrent fire Mil borte fra Boston, og de skulde ikke naa saaledes tilbage, som de vare komne frem. Kanonerne og Stormklokkerne havde bragt hele den omliggende Egn paa Benene, og Folkene kom ilende til fra alle Kanter, hyppig kun i Skjorteærmer og uden Orden eller

Disciplin, men alle med Geværer i Haanden og alle duelige nok til at skyde i Læ af en Stenmur eller et Træ. En engelsk Officer skrev senere, at det var forekommet ham, som om der regnede Folk ned fra Himlen. Mange Gange mødte hele Kompagnier af Minute-Mænd frem, til andre Tider var det kun enkelte Landboere, men med hver Fjerdingvej, de udmattede engelske Soldater marcherede videre frem mod Lexington, fandt de sig over for stærkere og sejere Modstandere, som uafbrudt fyrede bag Træer og Huse, saa at saarede og døde uophørlig styrtede til Jorden. Til Slutning vidste Englænderne ingen anden Udvej end simpelt hen at styrte afsted i vild Flugt, deres Ammunition var for største Delen skudt bort, og de vilde være blevne tvungne til at overgive sig alle til Hobe, hvis ikke Lord Percy var rykket dem i Møde med Forstærkninger; han havde opstillet sine Tropper i en Carré ved Lexington. Ind i denne Carré styrtede nu de udmattede engelske Flygtninge og vare saaledes sluttelig reddede. »Den bare Jord var deres eneste Hvilested«, siger en engelsk Historieskriver, »og Tungen hang ud af Halsen paa dem som paa Hundene efter en Jagt.«

Lord Percy havde nu 1800 Mand under sin Kommando, og Resten af Vejen blev tilbagelagt med mere Orden, men stadig under skarp Forfølgning af Amerikanerne, og Tropperne vare glade ved henimod Solnedgang at kunne søge Læ bag Fæstningens Kanoner; de havde i døde, saarede og savnede et tre Gange saa stort Tab som deres Fjender.

Culloden
Mutine
Alexander
Swiftsure
Leander
Majestic
Bellerophon
N
V
Ø
S
Ø
Guerrin
Conquerant
Vanguard
Minotaur
Defence
Zealous
Audacious
Goliath
Theseus
Spartiate
Aquilon
Orion
Souverain Peuple
Franklin
L'Orient
Tonnant
Heureux
Timoleon
Guille Tell
Mercure
Genereux
Serieuse
L'Artemise
Diane
Justice
SANDBANKE
2½
2½
A N D

De fordr

De franske

Naar vi
Vilhelm af
forjagede Re
zollernske H
Trosbekjend
Der var imi
Fyrste, der
XIV. og
en Tilhænge
statholderen
III. Hos d
en Arvetro,
voxen med
naar han sa
tit og hvor
overhængen
Barndom ha
sender faldt
ramte ham;

*) Se fore

A N D
SANDBANKE
2½
2½
Culloden
Mutine
Alexander
Swiftsure
Leander
Majestic
Bellerophon
Zealous
Guerrin
Audacious
Goliath
Conquerant
Theseus
Spartiate
Vanguard
Aquilon
Orion
Minotaur
Defence
Souverain Peuple
Franklin
L'Orient
Tonnant
Heureux
Timoleon
Guill. Tell
Mercure
Genereux
Serieuse
L'Artemise
Diane
Justice
V
N
S
Ø

De fordrevne franske Reformertes Bosættelse i forskjellige evropæiske Lande.*)

III.

De franske Reformertes Bosættelse i de forenede Nederlande.

Naar vi i det foregaaende have set Kurfyrst Frederik Vilhelm af Brandenburg saa varmt interessere sig for de forjagede Reformerte, var den Omstændighed, at det hohenzollernske Hus fra Aaret 1613 bekjendte sig til den calvinske Trosbekjendelse, her vel næppe ganske uden Indflydelse. Der var imidlertid en anden med Frederik Vilhelm samtidig Fyrste, der som han var en forbitret Modstander af Ludvig XIV. og hans Erobringsplaner og ligesom Kurfyrsten en Tilhænger af den reformerte Religion, vi mene Arvestatholderen af Holland, den senere engelske Konge Vilhelm III. Hos denne Fyrste var Calvins Lære imidlertid mere en Arvetro, og i ét af dens Hoveddogmer var den sammenvoxen med hele hans Liv og dettes mærkelige Omvexlinger; naar han saae hen til disse, naar han erindrede sig, hvor tit og hvor vidunderlig hans Liv var blevet bevaret fra overhængende Fare, dels i de mange Sygdomme, han fra sin Barndom havde gjennemgaaet, dels paa Slagmarken, hvor Tusender faldt ved hans Side, medens ingen fjendtlig Kugle ramte ham; naar han betænkte, hvor tit og ofte han havde

*) Se foregaaende Binds Side 246—268.

været udsat for Snigmorderes Skud og dog aldrig var bleven rammet, da maatte saadanne Betragtninger stemme ham til at anse sig selv for et af Forsynet udvalgt Redskab til at gjøre den mægtige franske Konge, for hvem hele Evropa bøjede sig, al mulig Modstand. Kan det derfor undre os, om Vilhelm III. i sine saa mærkelige Livsvilkaar saae et Vidnesbyrd om, at indtil han havde udført sin store Mission, at ydmyge Frankrig, skulde intet, ingen Snigmorderdolk, ingen Kugle, ingen smittende Sygdom kunne skade ham? Ja, der var Grund for ham til at blande nogen Fatalisme med den Maade, hvorpaa han opfattede det calvinistiske Dogme om Udvælgelsen, Grund for ham til at lytte til de reformerte Præsters Ytringer, som paa ham anvendte Fortællingen i det gamle Testamente om Samson, der fra Moders Liv var udset til at være en Guds Naziræer, til at frelse Israel fra Philisternes Haand (Dom. Bog 13, 5), eller om Gideon, der fra Tærskeloens Gulv var kaldet til at slaa Midianiterne (sammesteds 6).

Med den store Kurfyrste i Brandenburg, hans Ven og nære Slægtning, havde Vilhelm III. af Oranien den fælles Opgave at modarbejde det Universalmonarki, som Ludvig XIV. tænkte paa at oprette, og Vilhelm III. var i en endnu højere Grad end Kurfyrsten en Beskytter og Forsvarer af de udjagede Reformerte. Til Holland tyede fra gamle Tider alle, der i deres Fædreland lede Undertrykkelse for Religionens Skyld; mange kom derhen fra Tyskland under Trediveaarskrigen; mange Flygtninge havde bosat sig her endnu tidligere, men det var dog fornemmelig det nantiske Edicts Ophævelse, som gav Anledning til den store Kolonisation af Franske i Nederlandene, en Kolonisation, der tog sin Begyndelse i de sidste 20 Aar af det 17de Aarhundrede. I Aaret 1681 toge Dragonaderne eller Omvendelsen ved bevæbnet Magt deres Begyndelse i Poitou; en ubeskrivelig Rædsel bemægtigede sig alle Sjæle ved Budskabet om disse Tvangsmidler, og i store Skarer begave de flygtende sig til Holland, der

i mere end et Aarhundrede havde givet alle betrængte et trygt Opholdssted under de forskjellige Religionsforfølgelser. En Protestant, Hr. Amonet, begav sig til Haag for at bane Vejen for sine ulykkelige Landsmænd. Han vendte sig først til en protestantisk Præst, Hr. Scion, der for de udmærkede Tjenester, han havde viist det offentlige, nød en Pension af Staten. Disse to Mænd, der besjæledes af en brændende Tro, forenede sig i én Virksomhed til Fordel for deres forfulgte Trosbrødre. De henvendte sig til Stædernes Øvrigheder og fik dem til at bevilge de landflygtige Hjælp i de første Aar, for at de kunde bringe nogle Fabrikker i Drift, der nok senere vilde lede til at berige det nye Fædreland. Den første Borgmester i Amsterdam var paa den Tid den berømte v. Beuningen — uden Tvivl den samme, der mange Aar tidligere (1656—58) havde været Generalstaternes Gesandt ved det danske Hof. Han og de øvrige Medlemmer af Amsterdams Magistrat fattede strax, hvilken Brug de skulde gjøre af Ludvig XIV.'s saa fordærvelige Politik. En offentlig Erklæring af Magistraten i den største hollandske Stad indrømmede de franske Flygtninge Borgerskab i Byen og Frihed for enhver til at drive den Næringsvej, han forstod. Man lovede end videre at give dem Forskud paa de Summer, de maatte behøve til at drive deres Professioner, og man paatog sig den Forpligtelse, at ville afkjøbe dem Frembringelserne af deres Flid, saa længe de behøvede det offentliges Hjælp. Staterne i Holland fulgte det af Hovedstaden givne Exempel og fritoge alle, der for Religionens Skyld søgte Tilflugt i Provinsen Holland, for enhver Skat i Løbet af 12 Aar. Mærkeligt nok, man havde i alle offentlige Dokumenter, der angik disse Forfølgelser og deres Ofre, undladt at nævne Frankrigs Navn; thi af Skade bliver man klog. Man erindrede sig det store franske Indfald i 1672, for hvilket nogle heftige Artikler i de hollandske Blade havde maattet tjene som Paaskud; i mere maadeholdne, men derfor ej mindre stærke Toner udtrykte man sig nu.

En Maaned omtrent inden det nantiske Edict blev hævet, holdt Raadspensionær Fagel en Tale til Staterne i Holland, hvori han mindede om alt, hvad deres Fædre havde lidt for deres Religion, og om den Hjælp, de i lignende Trængsler havde ydet andre Folkefærd; han sluttede med at give en gribende Skildring af, hvad de franske Protestanter maatte udstaa for deres Tros Skyld, og ytrede, at selv hollandske, i Frankrig boende, Undersaatter ikke fik Tilladelse til at forlade Landet eller til at drage deres Ejendomme bort derfra. Den franske Konges berømte Gesandt, Greven af Avaux, sendte sin Monark en Indberetning om den Stemning, der var fremkaldt ved Fagels Tale. Som en Følge af samme gjorde man ogsaa den nævnte franske Gesandt Forestillinger, og det blev ham paalagt at ytre sig for den franske Konge om det ubillige og mod Folkeretten stridende i den nævnte Fremfærd mod hollandske Undersaatter. Dette virkede ogsaa saa meget, at den franske Konge ytrede for Generalstaternes Sendebud ved hans Hof, at det ej var hans Mening at holde Generalstaternes Undersaatter tilbage imod deres Ønske, og at de, der vilde rejse og tage deres rørlige Ejendomme med sig, ikkun havde at begjære deres Pas; men den Stemning, hvori alle vare komne ved Raadspensionærens ovennævnte Foredrag, lagde sig ikke. I Provinsen Zeeland gik man saa vidt, at man lukkede de katholske Kirker, bortjog Præsterne og forbød dem under Livsstraf oftere at lade sig se. I de andre Provinser fandt denne Hævn ikke Efterligning, og trods den Sympathi, man i Rotterdam havde for Protestanterne, modtog man her de forjagede katholske Præster. Uden at lade det komme til slige voldsomme Demonstrationer som i Provinsen Zeeland gjorde man i Amsterdam alt muligt for at lindre de flygtendes Kaar og søgte at lægge sin Medlidenhed for Dagen paa den virksomste Maade. Saaledes besluttede man at kjøbe et vist Antal Huse til at modtage de flygtende og at drage Omsorg for alle deres Fornødenheder

samt at give dem et Forskud i Penge til Indkjøb af Husgeraad og andre Ting. Dette skete alt i Aaret 1681. Da omsider den endelige og i lang Tid imødesete Katastrophe kom, var der ingen Ende paa de Ytringer af Medlidenhed eller af virksom Hjælp, hvormed man i Hollands Stæder kom de flygtende Reformerte i Møde. Ikke blot deres egne Trosbrødre, men ogsaa andre religiøse Samfunds Medlemmer, Lutheranerne, Mennoniterne (der i Nederlandene kaldtes Doopsgezinden), ja endog Katholikerne rørtes paa mange Steder af Medlidenhed over de Reformertes uforskyldte Lidelser og støttede dem paa alle Maader.

Paa den Tid, da Budskabet om Forfølgelserne mod de Reformerte løb rundt fra den ene Ende af vor Verdensdel til den anden, vare de syv forenede nederlandske Provinsers Deputerede samlede til et Møde i Haag. De forordnede Afholdelsen af en almindelig Fastedag til den 21de November 1683 og indbøde alle Protestanter til at takke Gud for den Naade, han viste dem, at de kunde tjene ham frit, og de opfordredes samtidig til at bønfalde Herren, at han vilde formilde den Konges Hjærte, der lod de troende gjennemgaa disse Forfølgelser; alle offentlige Forretninger hvilede paa denne Dag, tre Prædikener bleve holdte i enhver Kirke, og der var draget Omsorg for, at Prædikanterne vare tagne blandt dem, som havde søgt et Tilflugtssted i Holland. De wallonske Menigheder sloge sig efterhaanden sammen med de franske Reformerte, og efter denne Forening fik Menigheden i Amsterdam 16 Præster, Leijden og Rotterdam 8, Dordrecht og Haarlem 7, Delft 6, Gouda 5, Haag 3, og saaledes bleve flere eller færre ansatte i Kirkerne i de hollandske Stæder. I Amsterdam var Antallet af de forenede Menigheder snart for stort til at kunne nøjes med én Kirke; medens de indvandrede Franskmænd erholdt en ny Kirke, tog den wallonske Menighed den hidtilværende i udelukkende Besiddelse. Paa mange Maader søgte man at drage Omsorg for de fremmede. Den 24de

Oktober 1685 bekjendtgjorde Øvrighederne i Middelburg i Zeeland, at de landflygtige, der endnu vilde bosætte sig hos dem, skulde i 10 Aar være fritagne for ethvert Paalæg, og lignende Bestemmelser bleve trufne i andre Landskaber. Blandt de forskjellige Samfundsklasser, der søgte og fandt et trygt Tilflugtssted i Holland, indtoge de flygtede Præster den første Rang; men man gjorde sig ogsaa al Umage for at faa dem til at nedsætte sig i Generalstaternes Lande. I det samme Aar, i hvilket det nantiske Edict kaldtes tilbage, nedsatte der sig et Antal af over 250 Personer paa den nederlandske Jordbund. Under 21de December 1683 bestemte de nederlandske Stater en Sum af 12,000 Gylden til Underhold for dem, og denne Sum blev senere forøget til 20,000 Gylden. De gifte Præster fik en Understøttelse af 400 Gylden, og Halvdelen af dette Beløb tilstodes de ugifte. Den zeelandske Forsamling bestemte en aarlig Sum af 200 Gylden til enhver Stad, der beskikkede en af de forjagede franske Præster til et Læreembede. En lignende Omsorg viste man for Enkerne af de exilerede Præster. Resultatet af alle disse Bestemmelser var, at Holland forsynedes med Gejstlige, der hørte til de mest lærde, indsigts- og talentfulde Mænd, nogen Tid kan opvise; vi skulle kun nævne Mænd som Basnage, der, selv landflygtig, fordreven fra sit Fædreland og levende midt iblandt landflygtige, derved følte en Tilskyndelse til at skildre Israel i dets lange Landflygtighed; Claude, hin Præst, som, da han maatte begive sig bort fra Charenton, blev ledsaget til Brüssel af en Kammertjener hos Ludvig XIV.; fremdeles Bossuets heldige Medbejler i Veltalenheden, Jacob Saurin*), hvis Taler endnu kunne læses med Velbehag, og som have tjent til Mønster for mange Prædikanter fjærnt og nær, saaledes f. Ex. for den danske Bastholm; og endelig La

*) Han var Præst ved den franske Kirke i Haag, hvor han døde 1730.

Placette, der en Tid lang havde været Præst hos den danske Dronning Charlotte Amalie og under sit Ophold i Kjøbenhavn tilegnede hende sine ypperlige Essais de morale.

Det er et næsten ubegribeligt Faktum, at trods den strænge Vagt, der var oprettet paa alle Grænser, trods de Straffe, hvormed man truede dem, der vilde flygte, trods det Spionsystem, der var grundet, og de betydelige Summer, som den franske Konges Agenter betalte for enhver Flygtnings Paagribelse, lykkedes det dog ej alene mange at undslippe, men flere vare endog saa heldige at medføre betydelige Kapitaler, som de anbragte i de Fabrik- og Industrianlæg samt Handelsforetagender, de grundede. Under hine Flygtninges Hænder fik Industrien overalt et nyt Opsving, og de hollandske Manufakturer kappedes snart med de franske. Som andensteds var der fremdeles mange, der beskæftigede sig med Agerdyrkning og andre Fredens Idrætter, saaledes blomstrede Havedyrkning og Træfrugtavl i de forskjellige Kolonier, de anlagde; men over alt dette forsømtes ikke Videnskaberne; disse trivedes tvært imod ret under de landflygtiges Hænder i et Land, hvor der ej var noget Baand paa Skrivefriheden, ingen Censur, og hvor selv de yderligst gaaende historiske, philosophiske og theologiske Meninger kunde komme til Orde. Det var i Holland, at Peter Bayle virkede til at give Literaturen en ganske ny Retning. I Frankrig havde han været Professor ved Akademiet i Sedan; da det blev nedlagt efter en Befaling af Ludvig XIV. i Aaret 1681, forlod Bayle sit Fædreland og nedsatte sig i Holland, hvor der i Rotterdam blev oprettet en Lærestol, som han kom til at beklæde. Paa denne Tid begyndte videnskabelige Tidsskrifter at komme frem. En Parlamentsraad Sallo i Paris gjorde Begyndelsen; han udgav nemlig fra 1665 hver Uge et lille Hæfte, der indeholdt Bedømmelser af nys udkomne Skrifter; men den Tone, hvori der taltes i denne Journal, var katholsk othodox og fri for alt, hvad der kunde give det fjærneste Anstød, og Bayle

benyttede nu den i Nederlandene herskende Pressefrihed til at udgive lærde Tidender, i hvilke de friere Meninger, fornemmelig i Religions- og Kirkesager, kunde komme til Orde. Det var ikke de lærde af Profession, han havde for Øje, men især dannede Verdensmennesker, der uden alt for stor Møje og uden noget egentligt Studium ønskede at have en Mening om, hvad der saae Lyset i Literaturen. Det var disses Tarv, han havde Syn for i sit historiske og kritiske Lexikon, som man har kaldet et »kæmpemæssigt Mindesmærke om en rig og blandet Lærdom, der rummer hele det 17de Aarhundredes Videnskab, et sandt Kaos, hvor Sandheder altid ere blandede mellem alle de Vildfarelser, der have gjort sig gjældende blandt Menneskene. Det var et Rustkammer, hvori alle Tvivlere fandt, hvad der tjente til at understøtte de nye Meninger, som fra Slutningen af det 17de Aarhundrede fandt Indgang«. Overhovedet blev Holland det Land i Evropa, hvor de nye Meninger hurtigst og lettest kom i Kurs, thi intet Baand hindrede Ytringsfriheden; det er derfor ikke at undres over, at der var mange Boghandlere, som ligefrem spekulerede i slige Varer og optraadte som Forlæggere af de irreligiøse og rationalistiske Skrifter, der ikke kunde udgives i Frankrig, uden at Forfatterne stode Fare for at blive kastede i Bastillen, og deres Skrifter for at blive brændte af Bødlen. Ogsaa Journalistliteraturen fremblomstrede i Holland under de fra Frankrig fordrevne Calvinisters Hænder. Især var der en Slægt, som udmærkede sig i denne Retning, det var den berømte Familie Luzac, som nedstammede fra landflygtige Calvinister og i mere end ét Slægtled hævdede den Tidende, som bar Navnet Gazette de Leyde, en høj Rang blandt Evropas politiske Tidender, ved den Upartiskhed, hvormed den bedømte de politiske Forhold, og den Uafhængighed, hvormed den udtalte sig. Af de forskjellige Redaktører, som dette agtede Blad havde, der i mange Aar gik i Arv fra den ene Slægtning til den anden, vare især Etienne

og Jean Luzac berømte. En af disse Mænd stod saaledes i Brevvexling med Storhertug Leopold af Toscana, der senere fulgte sin Broder Joseph II. paa den østerrigske Kejsertrone, med den sidste Konge af Polen, Stanislaus Poniatowsky, med de liberale preussiske Statsmænd Hertzberg og Dohm og de amerikanske Statsmænd Washington og Adams. I henimod et Aarhundrede bevarede den franske Journalistik i Holland denne udmærkede Karakter; thi den sidstnævnte af Familien Luzac hører hjemme i de første Aar af dette Aarhundrede, og allerede ved Begyndelsen af det 18de Aarhundrede véd man, at Kong Frederik Vilhelm foretrak at holde de i Holland udkomne politiske Blade, hvorved han paa en ulige mindre kostbar Maade end den, andre Fyrster brugte, ved at holde store Gesandtskaber i forskjellige Lande, kunde opnaa Kundskab om Statshemmelighederne.

De oven for nævnte, saakaldte wallonske, Menigheder i Nederlandene vare meget ældre end Ophævelsen af det nantiske Edict. De udledede navnlig deres Herkomst fra de første Tider af Reformationen, eller rettere fra de første Forfølgelser mod Protestanternes den Gang nye Sekt. I Lærebegreb og Kirkeskikke stemmede de aldeles overens med de hollandske Reformerte. Disse Menigheder áftoge lidt efter lidt i Tal, netop fordi Forskjellen mellem dem og de hollåndske var saa yderst ringe; men de fik en betydelig Forøgelse ved den Mængde landflygtige, der kom til i det 17de Aarhundrede. Tre Aar efter, at det nantiske Edict var tilbagekaldt, altsaa i Aaret 1688, var der i de forenede Provinser samt Generalitetslandene et Antal af 50 franske Menigheder; dette Tal blev ikke senere forøget og er i nyere Tid aftaget. I den Tid, Kongeriget Holland stod under Ludvig Napoleon (1806—1810), vare de ikke

Gjenstand for nogen særdeles Beskyttelse fra Regeringens Side, og i Modsætning til, hvad man havde ventet, at den franske Konge vilde i fortrinlig Grad beskjærme de Menigheder, hvor hans eget Modersmaal var gjældende, skete netop det modsatte.

Naar man andensteds og navnlig i de preussiske Lande ydede de bosatte Calvinister stor Ros, da lyde fra Holland modsatte Toner. Der klagedes alt tidlig over, at gjennem disse fremmede fortrængtes de fra Fædrene nedarvede Sæder og Skikke, og at udenlandsk Luxus og udenlandske Moder fik Indpas i Landet. Især blev det mere og mere Mode at tage franske Tjenere, franske Haarskærere og overhovedet, hvor der var Evne dertil, at omgive sig med en Skare af fremmede Folk; men dette franske Væsen havde dog ogsaa mere lyse Sider, og navnlig vare de fordrevne franske Præster næsten alle mere eller mindre udmærkede Mænd, der ikke toge i Betænkning at opofre Ejendom og Arne hellere end at fornægte deres religiøse Overbevisning De tjente til at sætte den hele gejstlige Stand i Agtelse, og de vare ogsaa i Reglen Mænd af en ikke ringe Grad af videnskabelig Indsigt. En Bebrejdelse, man gjorde dem, er af mindre Betydenhed, og de delte den med alle andre franske Indvandrere; de bevarede ikke det franske Sprogs Renhed, men lode nu og da fremmede Udtryk indsnige sig. Voltaire og andre Forfattere tale om en Udtryksmaade i det franske Sprog, som de kalde le français refugié; allerede i Aaret 1691 skrev Racine til sin Søn, der nys havde rejst i Holland, og dadlede hans Brug af forskjellige Ord og Talemaader, som ej stemmede med det korrekte Franske. Samme Forfatter indrømmer i øvrigt, hvor vanskeligt det var for dem, der for Religionens Skyld havde forladt deres Fædreland, at vedligeholde det rette Udtryk i Sproget. Tid efter anden, og jo mere man lempede sin Stil efter Hollandsk, blev de franske Nybyggeres Sprog mere og mere fordærvet, og det var ikkun dem, der enten

gjorde Sproget til Formaal for et Studium, eller som havde Lejlighed til at tage længere Ophold i Frankrig, hvem det lykkedes rent og ufordærvet at bevare det franske Sprog, de talte eller skreve; den alt nævnte Gazette de Leyde var saaledes affattet i et Sprog saa rent som de allerbedste lignende Skrifter i Frankrig.

IV.

De franske Reformertes Bosættelse i England.

I England havde man altid fulgt Protestanternes Skæbne i Frankrig med Interesse. Efter Bartholomæusnatten nægtede Dronning Elisabeth længe den daværende franske Ambassadeur, la Motte Fénelon, at komme for hendes Øjne, og da hun omsider stedede ham til Avdiens, modtog hun ham, som han selv fortæller, i sit private Værelse, der i sin Udstyrelse bar alle Tegn paa Sorg. Hun var omgiven af Herrerne i hendes Raad og af Hoffets Damer, alle klædte i Sørgedragt; i det Ambassadeuren gik gjennem Værelset, vendte alle tilstedeværende Øjnene bort fra ham som i Vrede og Afsky, og Dronningen opfordrede ham til at rense Kong Karl IX. fra Beskyldningen for de Grusomheder, der havde fundet Sted i Frankrig. Elisabeth tillod fremdeles, at der i England udrustedes Skibe, som skulde undsætte la Rochelle, der belejredes af den kongelige Krigshær. Efter at Freden var sluttet i Vervins, og det nantiske Edict var givet, forlangte Elisabeth af hendes Gesandt ved Hoffet i Paris, at han skulde gjøre alt til, at dette Edict i alle sine Punkter kundes holdes ved Magt. Ikke mindre Interesse viste de første Stuarter de franske Reformerte; det er saaledes bekjendt nok, at la Rochelle, da den belejredes af de franske Tropper under Richelieu, fik en, dog langt fra tilstrækkelig, Understøttelse af Englænderne.

Under saadanne Omstændigheder var det naturligt, at de Reformerte i Frankrig, saa ofte Forfølgelse brød løs mod

dem, søgte et Tilflugtssted i England. Holde vi os nu til den Tid, da det nantiske Edict blev brudt, er det bekjendt nok, at den daværende stuartske Konge, Karl II., var i al Hemmelighed den katholske Religion hengiven; men skjønt Karl end ikke skammede sig ved at tage mod en Pension af Ludvig XIV., var den offentlige Mening ham dog for stærk en Magt, til at han vovede aabenbart at trodse den, og da Louvois indén Karls Død havde begyndt sine første Forsøg paa ved Vaabenmagt at virke til, at de Reformerte antoge den katholske Tro, erklærede Kong Karl sig bunden ved sin Samvittighed til at værne om de Reformerte. Han gav dem alle nødvendige Privilegier til, at de kunde bosætte sig i hans Lande; han forpligtede sig til at forelægge Parlamentet et Lovforslag, sigtende til at naturalisere alle dem, som i Fremtiden for Religionens Skyld maatte komme til England; han fritog dem for at udrede andre Paalæg end dem, hans øvrige Undersaatter havde at udrede, og han bemyndigede dem til at sende deres Børn til Universiteterne og til Landets offentlige Skoler. Som en Følge heraf bleve 1154 franske Flygtninge naturaliserede i England.

Jakob II. traadte i denne Henseende i sin Broders Fodspor, og strax efter, at det nantiske Edict var sat ud af Kraft, erklærede han sig pligtig til efter alle Menneskelighedens Love at staa de reformerte Menigheder bi i deres elendige Tilstand; derfor modtog han ogsaa en offentlig Taksigelse fra Protestanterne og de ældste for den franske Menighed i London. Efter de Meddelelser, der indeholdes i den franske Kirkes Archiv i London, udgjorde Tallet af dem, der i de sidste 10 Aar, som gik forud eller fulgte umiddelbart efter det nantiske Edicts Ophævelse, henregnede sig til denne Menigheds Medlemmer, i alt til 29,000. Der var blandt disse mange, som i deres Fædreland havde ladet sig bevæge til at ombytte den reformerte Religion med den romerske Kirkes Bekjendelse; dette angrede de nu, og da

de vare paa nevtral Grund, vendte de tilbage til den Tro, de havde afsvoret. Der fortælles, at i de tre Aar (1685—88) var den franske Kirkes Consistorium, som samledes i det mindste én Gang om Ugen, uophørlig beskæftiget med at modtage Forklaringer af dem, der havde forladt deres Fædres Tro og nu ønskede at vende tilbage til denne igjen. I den ene Maaned, Maj 1687, bleve saaledes 497 Personer, der havde forladt den reformerte Kirke, paa ny forenede med den. I Almindelighed hørte de reformerte Familier, der bosatte sig i England, til de mindre bemidlede. Rigtig nok var det betydelige Summer, enkelte store Familier førte med sig; men de allerfleste levede dog kun i tarvelige Kaar, og det blev derfor nødvendigt, at den engelske Regering understøttede dem; Collecter bleve indsamlede til bedste for de landflygtige, og der dannedes tvende Kommiteer, som havde Fordelingen af de indkomne Beløb. Den ene, der kaldtes den franske Kommité, bestod af de fornemste Mænd blandt de udvandrede og havde det Hverv at fordele en aarlig Sum af 16,000 Lst. blandt de fattige Flygtninge og deres Efterkommere. En anden Kommité, der bestod af Ærkebiskoppen af Canterbury, Biskoppen af London og Lordkantsleren, havde det Hverv at fordele blandt trængende Præster og deres Kirker en aarlig Sum paa 1718 Lst., der udrededes af det offentlige Skatkammer. Den førstnævnte Kommité havde hvert Aar at gjøre nøje Regnskab for de betroede Summer; i Aaret 1687 havde 15,500 Familier faaet Understøttelse af dette Fond, af hvilke 1300 vare bosatte i London og 2000 i de forskjellige Sø- og Handelsstæder, hvor de vare stegne i Land. Kommiteen skjelner mellem dem, der vare blevne understøttede: Standspersoner, Præster, Jurister, Læger; de andre omtales under den almindelige Benævnelse: Haandværksfolk og Arbejdere.

Sønnerne af de franske Flygtninge bleve ansatte i de bedste Handelshuse, og omtrent 150 traadte ind i Krigs-

hæren og bleve paa Kommiteens Regning fuldstændig ekviperede. Præsterne fik for dem selv og deres Familier Pensioner, der bleve regelmæssig betalte; deres Sønner bleve anbragte hos de rigeste Kjøbmænd; en egentlig Understøttelse tillagdes de syge og dem, der ved deres Alder vare ude af Stand til at arbejde. Det overvejende Antal Haandværksmænd og Arbejdere bleve anvendte i de engelske Manufakturer. Kommiteen forsynede dem med de fornødne Redskaber; endelig bleve 600, for hvilke der ej var Arbejde i England, sendte til Amerika. Paa Kommiteens Regning blev der bygget 15 nye franske Kirker, dels i London, dels i andre Stæder. Ved Begyndelsen af 1688 modtoge 770 Familier paa forskjellige Steder i Landet den franske Kommités ugentlige Understøttelser, i alt omtrent 27,000 Personer.

Naar flere engelske Historieskrivere have ydet Jakob II. Ros for hans Ærlighed og Oprigtighed, da er det langt fra, at disse Egenskaber fremlyse af den Maade, hvorpaa han omgikkes med de til hans Stater flygtede Hugenotter. Den berømte Biskop Burnet kan ej finde Ord stærke nok til at skildre den Uvilje, som Beretningen om Ludvig XIV.'s Adfærd opvakte hos hele det britiske Folk. Uagtet Kong Jakob II. den Tid gik svanger med Tanken om, saa vidt det lod sig gjøre, at begunstige Papisterne, maatte han dog istemme den almindelige Fordømmelsesdom over den franske Konges Færd. »Han tog det Parti højt og lydelig at fordømme Dragonaderne; han bestræbte sig for at rense Jesuiterne for den Skyld, man gav dem, for at have været Anledningen til disse Forfølgelser; han udledede dem fra Madame Maintenon og Ærkebiskoppen af Paris; han vendte oftere tilbage hertil og ytrede sig herom med en Affektation, der gjorde ham foragtelig«. Hvad Burnet her siger, bekræftes ved andre Kjendsgjerninger, der vise, hvor lidet alt dette var Kongens Hjærtens Mening. Medens han, som vi nylig fortalte, foranstaltede Kollekter og understøttede de fra

deres Hjemstavn fordrevne Protestanter, blev det ej skjult for den franske Gesandt, Bonrepans, at han gjorde sig Umage for, at hin Kollekts Udbytte skulde blive saa ubetydeligt som mulig. I lang Tid var dens Ombærelse bleven opsat fra den ene Dag til den anden; og da man ej længere kunde finde Paaskud til yderligere Opsættelse, blev alt sat i Gang, hvad der kunde dæmpe Folkets Lyst til at yde rige Bidrag. I Lighed med, hvad der var sket ved tidligere Lejligheder, plejede Menigheden fra Prædikestolen at blive opfordret til at yde rundelige Gaver; ved denne Anledning blev det derimod betydet de Gejstlige, at de skulde lade sig nøje med at oplæse det kongelige Patent, og at der ej af nogen Gejstlig i Prædikenen maatte indflettes et Ord om de franske Protestanters Forfølgelse. Der berettes videre, at da Biskoppen af London havde antaget sig de forfulgtes Sag meget varmt, fandt dette i høj Grad Kongens Mishag, og for at hævne sig paa Biskoppen blev han fjærnet fra Sæde i det kongelige Gehejmeraad. Endnu ville vi berøre et andet Træk, der viser, at Kong Jakob II. ej udtalte sit Hjærtes Mening, naar han lod til at ynkes over de forfulgte Protestanter. Den oven for nævnte reformerte Præst i Charenton, Jean Claude (le fameux Claude, som selv Katholikerne kaldte ham), var tyet til London, hvor han først paa Fransk udgav et Skrift om de Reformertes grusomme Forfølgelse af den franske Regering. Dette Skrift, der strax blev omplantet paa engelsk Grund, foranledigede en ikke ringe Bevægelse, den franske Gesandt henvendte sig med en Klage herover til Kong Jakob selv, han drev det igjennem, at Bogen skulde offentlig brændes af Bødlen, og trods Kantslerens Indsigelse blev dette Tilfældet. Den franske Gesandt kunde i sin Indberetning til Hoffet i Versailles ej tilbageholde en Ytring om, hvilken Bevægelse denne Bogs Opbrændelse havde foranlediget.

I England som andensteds virkede de franske Reformerte til at bringe gavnlige Kulturanlæg i Opkomst. Silkevæverier, Tapetmanufakturer, Papirfabrikker kom ret paa den Tid i Gang i den britiske Stat; men ville vi i al Korthed angive de fra Frankrig flygtede Reformertes Fortjenester af det britiske Rige, da lader os erindre, at det skyldtes dem, at England blev bevaret i Rækken af de protestantiske Stater i Evropa; det var under Overanførsel af Vilhelm III., den Helt, der, da alle Evropas øvrige Fyrster bøjede Knæ for den franske Erobrer, næsten ene gjorde Modstand, at Mænd som Schomberg, Ruvigny og mange andre udgøde deres Blod i den protestantiske Kirkes Tjeneste. At Protestanterne ofrede Liv og Blod for deres nye Fædreland og kæmpede for den eneste af den Tids monarkiske Stater, hvor der herskede og alt den Gang længe havde hersket Religionsfrihed, var ingenlunde nogen ringe Fortjeneste.

Er det en Fortjeneste, det engelske Samfund for en Del maa takke de hos dem bosatte fremmede for, at den protestantiske Karakter er bleven hævdet, er der ogsaa andre Velgjerninger paa det aandelige Omraade, som skyldes de indvandrede fremmede. I de første Aar efter Edictets Tilbagekaldelse vare Jacob Saurin, der senere ombyttede et Embede ved en fransk Kirke i London med et lignende i Haag, og den berømte Abbedie, Forfatter til det bekjendte Skrift om den Kunst at kjende sig selv, Præster i London. Af andre indvandrede fremmede kunne vi nævne Rapin Thoyras, der kæmpede i Schombergs tapre Hær ved Boynefloden og senere gjorde sig bekjendt i Literaturen ved flere Skrifter til Forsvar for de Reformerte og ved Historien om den engelske Stat; fremdeles Pierre Antoine Motteux, der erhvervede sig en saadan Kundskab til det engelske Sprog, at de Oversættelser, han gav af fremmede Forfattere som Cervantes og Rabelais, ikke røbe, at de hidrørte fra en indfødt Franskmand. Der var i øvrigt

mange andre blandt den franske Koloni, der udmærkede sig ved videnskabelige Fortjenester. En saadan Mand var Desagulier, Søn af en protestantisk Præst, født i La Rochelle. Med Faderen, der for sin Tros Skyld maatte udvandre, begav Sønnen sig til London; her indtraadte han i den gejstlige Stand, men en uimodstaaelig Lyst drev ham til at beskæftige sig med Naturvidenskaberne, og han var saa heldig at nyde Vejledning af Newton, der paa den Tid havde begyndt sin storartede Bane. Desagulier opfandt flere nye Instrumenter og gjorde de alt bekjendte fuldkomnere, og ved de Forelæsninger, han holdt over den newtonske Theori om Himmellegemernes Bevægelser, havde han blandt andre Standspersoner selve Kong Georg I. og Tronarvingen, den senere Kong Georg II., til Tilhørere. En aandrig Mand af den franske Koloni var fremdeles den bekjendte St. Evremond, om hvem der samlede sig en Kreds af udmærkede Mænd i forskjellige Videnskaber, saaledes den berømte Denis Papin, en af første, der havde en Anelse om Muligheden af Dampkraftens Anvendelse og om Konstruktionen af en Dampmaskine, hvorom han udgav et Skrift i 1707, altsaa rigelig et Aarhundrede inden det første Dampskib byggedes.

Den Godgjørenhed, der i England vistes de flygtede Reformerte, er vedbleven at komme disses Efterkommere til gode. At Forfølgelserne for Religionens Skyld vedbleve under hele Ludvig XIV.'s lange Regering, er bekjendt nok, og det var ikke stort mere end et Par Aar før den franske Revolution, at de protestantiske Trosbekjendere fik ukrænket Religionsøvelse; men intet Forsøg skete paa at bringe de landflygtige tilbage til deres gamle Fædreland. Naar sligt tidligere havde været paa Bane (f. Ex. under Præliminairerne for den utrechtske Fred), viste det sig, at de indvandrede selv ej ønskede at flytte tilbage i det Land, hvor de og deres Børn ved de mange Aars Fraværelse vare blevne fremmede, og hvor de vare komne ud af alle deres tidligere Forbindelser. De franske Reformerte vedbleve, som sagt,

lige til den nyeste Tid at nyde godt af den Gjæstfrihed, hvormed det store engelske Folk kom dem i Møde, da de først krævede dets Beskyttelse. Endnu stedse uddeles til Efterkommerne af hine Flygtninge de Gaver, der bestemtes for Fædrene; endnu vedbliver den milde Stiftelse, det franske Hospital, der blev grundlagt strax efter de fremmedes Komme til England for gamle af begge Kjøn, at optage blandt sine Beboere Efterkommere af de franske Protestanter, naar de ere trængende til de Velgjerninger, en saadan Stiftelse kan tilbyde dem; endnu besøges den franske protestantiske Skole af Efterkommere af de for Religionens Skyld flygtede franske Reformerte. De ere for længe siden ophørte at betragtes som fremmede, have opnaaet Adgang til alle Æresposter og Værdigheder og ere vedblevne at tjene den engelske Stat med Troskab i forskjellige Stillinger.

Det varede dog lang Tid, lige til de første Aar af det attende Aarhundrede, inden disse fremmede bleve naturaliserede som engelske Undersaatter. Trods Kong Vilhelms Bestræbelser i denne Retning vilde det ej lykkes ham at drive en saadan Forholdsregel igjennem. I de første Aar af denne Konges Regering var Torypartiet det altformaaende, og dettes Tilhængere vare bange for, at Vilhelm ved hine fremmedes Hjælp skulde vinde en ukonstitutionel Magt. Omsider, efter Kongens Død, bevilligede det i Aaret 1709 samlede Parlament alle Protestanter, der enten vare bosatte i Storbritannien eller i Fremtiden vilde komme og nedsætte sig der, borgerlige Rettigheder i Lighed med de Indfødte. Indtil denne Dag lever der i Storbritannien Efterkommere af de af Ludvig XIV. fra deres Hjemstavn i Frankrig fordrevne Reformerte. De have ophørt at udgjøre en séregen Afdeling af Landets Befolkning, og de Menigheder, de fra første Færd dannede, ere betydelig indsvundne, og i Stedet for de mange Kirker, der fordum Søndag efter Søndag samlede de troende til at dyrke Gud overensstemmende med den

genfiske Kirkes Skikke, er der nu ikkun tvende tilbage i hele Landet; den ene vil maaske endda snart blive nedlagt, og da vil det hele Antal af calvinske Kristne kunne finde Plads i den Kirke i London, der blev opført for den calvinistiske Menighed allerede under Kong Edvard VI. Mange Steder have de Reformerte antaget den anglikanske Kirkes Skikke, og ligesom i Preussen have ogsaa i England de blodige Krige, der efter deres Bosættelse ere blevne førte mellem England og deres gamle Fædreland, været Aarsag til, at de have sluttet sig fastere til hin Stat, i hvis Skjød de havde fundet Borgerret og vare blevne delagtige i alle et velordnet Samfunds Goder. Under de langvarige Krige i Begyndelsen af det 19de Aarhundrede var der mange, der mente bedst at kunne vise deres Hengivenhed for deres nye Fædreland ved at give deres Navne en engelsk Form; de, der hed Le maître, kaldte sig nu Masters; de, der havde haft det franske Navn le Roi, kaldte sig King o. s. v., og fra den Tid svandt den franske Koloni omtrent bort; i et Skrift af 1853 hedder det saaledes: »I et af de londonske Kvarterer, der stærkest vare bebyggede af den franske Befolkning, findes endnu nogle Tusende, for største Delen fattige Arbejdere, der forraade deres franske Herkomst ikke saa meget ved deres Sprog som ved deres Dragt, der ligner den, Folk af deres Vilkaar brugte i Ludvig XIV.'s Tid. De Huse, de bebo, ere Efterligninger af Arbejderboligerne i Lille, Amiens og de øvrige Manufakturstæder i Picardiet. Den Vane at arbejde i Kjældere eller paa Loftskamre er ligeledes laant fra deres gamle Fædreland; de ældre blandt denne Befolkning mindes, at de som Børn morede sig med Lege, der vare ubekjendte for den indfødte Befolkning, og endnu den Dag i Dag gjenkjende Englænderne Efterkommerne af hine fremmede paa deres livlige Karakter og paa visse ejendommelige Talemaader. Hvorvel de betragte dem som deres Medborgere, bebrejde de dem gjerne deres Letsindighed og deres ringe Strænghed i at overholde Hvile-

dagen. Arbejderne i Spitalfields synes ej mere at erindre sig deres fremmede Herkomst; men naar de gamle Dage komme, gjøre de lige fuldt Paastand paa at indlægges i det franske Hospital, for der at ende deres Dage«. I et Værk, der indeholder en udførlig Omtale om alle de londonske milde Stiftelser, berøres ogsaa disse Friboliger for trængende Franskmænd. De ere indrettede i 1718; der var en Tid, da de gave 230 Personer Husly, i 1854 var Antallet ikkun 54. (Sluttes.)

P. W. Becker.

Af Gustaf IV. Adolfs Historie.

(Slutning.)

IV.

Planer mod Kongen. Hans ubøjelige Haardnakkethed. Hans Fald.

Gustafs Regering var begyndt under de lykkeligste Avspicier. Han var personlig afholdt næsten af alle saa vel for den faste og hæderlige Karakter, han ansaas at have, som for sit fordringsløse og nedladende Væsen og for den øjensynlig redelige Vilje, der besjælede ham. Da han derhos lyttede til erfarne og kyndige Mænds Raad, ventede man sig fredelige og lykkelige Tider under hans Styrelse.

Men disse Forhaabninger bleve snart bittert skuffede. Efter Rigsdagen i Norrkøping begik den unge Konge den ene Fejl og det ene Misgreb efter det andet, og samtidig hermed forandredes ganske hele hans Maade at være paa. Før havde han været venlig og nedladende, nu blev han fordringsfuld, hovmodig, i allerhøjeste Grad heftig og opfarende, taalte ingen Modsigelse, selv ikke af de viseste og mest erfarne Mænd, slog bestandig om sig med Eder og Forbandelser og forspildte derved snart sine Undersaatters Kjærlighed. Endnu værre blev det efter Kongens ulykksalige tyske Rejse*); det var paa denne, at Grundvolden blev lagt til den

*) Se foregaaende Bind, S. 237 og flg.

afsindige Statskunst, som blev fulgt uafbrudt, lige til Gustaf blev styrtet fra Tronen, og ved hvilken et helt Land og et helt Folk hjærteløst blev ofret for at tilfredsstille en enestes Hovmod og fanatiske Stædighed. Mange af Folkets ypperste Mænd, af Statens og Kongens troeste og mest opofrende Tjenere stræbte ved indtrængende Formaninger og Bønner at bringe Fyrsten til Fornuft, men forgjæves; deres redelige Bestræbelser lønnedes med Utak, ofte endog med Raahed og Skjældsord. Da Axel Fersen saaledes i 1805 tilskrev Kongen et Brev, hvori han indstændig formaner ham til Fred, eftersom alle andre Magter da vare rede til at bøje sig under den store »Folkebetvinger«, Napoleon, kastede Gustaf Brevet paa Gulvet og raabte under Eder og Forbandelser: »Jeg skal lære de Fæhunde at raade mig til noget, der vanærer mig!« Den tilstedeværende Kabinetssekretær Wetterstedt tog Brevet op op lagde det paa Bordet; men Kongen kylede det paa ny hen ad Gulvet. Da i 1806 Wrede og Essen i Stralsund rettede lignende Formaninger til Monarken, svarede denne dem: »Vil Herrerne ræsonnere? Jeg vil nedlægge Regeringen; jeg er for god til at regere over et saa gement Folk og har allerede gjort for meget for denne gemene Kanaljenation!« Des værre var det ikke alene i Ord, men ogsaa i Gjerning, at Kongen tilsidesatte Hensynet til det Folk, hvis Vel han var sat til at varetage og fremme.

Paa den anden Side maa det indrømmes, at Tiden var saa uheldig for en uindskrænket Konges Regering som vel mulig. Den nye Lære om Menneskerettighederne, om Frihed, Lighed og Broderskab, om at Kongen var Statens altsaa Folkets første Tjener, havde slaaet dybe Rødder ikke alene hos Universitetsungdommen, men ogsaa hos en stor Del af den yngre Adel. I Anledning af Prins Gustafs Fødsel (1799) og Kroningsfesten (1800) kom det i Upsala til Optrin, som tydelig lagde for Dagen, hvorledes den revolutionære Aand havde grebet dette Sveriges største

Universitet, og den samme Aand forplantede sig snart til Hovedstaden, hvor den paa mangfoldige Maader lagde sig for Dagen. Da saaledes et Selskab, hvori ogsaa Hans Järta var til Stede, rejste sig fra Spillebordene for at bryde op, viste det sig, at alle Hovederne paa Kongerne i de benyttede Spil Kort vare afrevne. Paa Rigsdagen i Norrkøping opponerede en Del af Adelen med stor Heftighed, og en Del yngre Adelsmænd frasagde sig ved denne Lejlighed deres Adelskab. Samtidig gik Hans Järtas bekjendte Vers fra Haand til Haand og viste tydelig, hvorledes Tænkemaaden var hos en stor Del af denne Stand:

„Bäfven, despoter! Bäfven att trotsa
Menniskans rätt och folkens makt:
Snart skall den hämnande friheten krossa
Edra palatsers röfvade prakt.
Blodiga skuggor, af hämnden ledde,
Hotande, stiga ur grafvens sköt,
Blotta de sår, er hand dem beredde,
Kräfva det blod, er grymhet göt.“

Imod disse fjendtlige Tilkjendegivelser stillede Regeringen Trusler, List og Forfølgelser, — saaledes straffedes de, som havde frasagt sig deres Adelskab, med Fortabelse af deres Embeder, — og forbitrede derved Stemningen end yderligere. De tunge Skattepaalæg, som vare en Følge af de paa Rigsdagen i Norrkøping vedtagne finansielle Foranstaltninger, opbragte Folkets store Masse mod Kongen, og Misfornøjelsen tiltog i en betænkelig Grad, da Gustaf, som vi have fortalt, i 1803 og 1804 rejste omkring i Tyskland og lod sine Stater skjøtte sig selv. En Dag i 1804 fandt man paa Slotsporten i Stockholm opslaaet en Plakat, hvorpaa stod at læse: »Her er der smukke Værelser til Leje paa ubestemt Tid!« Samtidig hermed løb det Rygte om, at Bonaparte vilde dele Sverige mellem Danmark og Rusland, og at der i Stockholm var franske Agenter til Stede, som skulde formaa Stænderne til at overtage Styrelsen, til

Kronprinsen var bleven myndig, og erklære Kong Gustaf for uduelig til at regere. At han i Virkeligheden mere og mere blev det, kunde den største Del af det svenske Folk allerede ikke længere skjule for sig selv.

Men især var det Armeens Harme og Fortrydelse over det skammelige Felttog i Pommern og over Kongens mere og mere fremtrædende ubøjelige Halsstarrighed, som først vakte Tanken om Statsomvæltning. De højere Officerer begyndte at stikke Hovederne sammen, og Armfelt, den Mand, der mere end nogen anden havde bidraget til at kaste Monarken ud paa de politiske Forvildelsers Bane, var blandt de første, hos hvem denne Tanke opstod. Blandt de yngre Officerer, han samlede om sig, og hvem han indgød sin Misfornøjelse, vare Oberstløjtnant C. H. Posse, Brødrene C. Henrik og Johan Avgust Anckarsvärd samt Kaptejn Bjornstjerna ved den finske Garde. Disse Mænd talede allerede om, hvad der burde gjøres for at frelse Fædrelandet: man burde komme til en hemmelig Forstaaelse med England, tage Kongen til Fange paa Søen, naar han sejlede hjem til Sverige, sende ham til Indien og indsætte et Regentskab, som kunde styre Riget under Kronprinsens Mindreaarighed. Disse Planer, der nærmest synes at være fremsatte som en Udvej i den yderste Nød, bleve dog til intet, da Armfelt i Maj 1807 forlod Hæren.

Nye Planer kom imidlertid snart paa Bane. Man vilde sikre sig Kongens Person, indsætte et Regentskab med Dronningen i Spidsen og lade dette styre Riget i den umyndige Kronprinses Navn. En Finne, Oberstløjtnant von Essen ved Husarerne, betroede denne Plan, der, som man ser, i det væsentlige stemte overens med den nys omtalte, til Tolls Brodersøn, som atter skulde formaa sin Farbroder til at støtte Foretagendet. Endskjønt Toll talte med Posse om Planen, fraraadede han den dog som utidig og umoden.

Efter at Toll havde forladt Stralsund, var det navnlig Generalguvernøren, Baron Essen, paa hvem de misfornøjede

gjorde Regning. De fleste Bataillonschefer samledes hos Oberst Haij ved Bohuslens Regiment og holdt Raad om at arrestere Kongen. Fra Haij begave de forsamlede sig til Essen for at høre dennes Mening og anholde om hans Bistand; men Essen fraraadede paa det indstændigste alle voldsomme Forholdsregler og endte sin Tale saaledes:

»Nej, mine gode Herrer! man kan være misfornøjet, man kan misbillige Kongens Opførsel, dadle hans Fejl, hans Forvildelser; men endnu er Riget ikke paa Afgrundens Rand, og en Rejsning kan kun forsvares i det Tilfælde, at der ikke findes andet Redningsmiddel eller andet Valg end mellem Oprør og Undergang«.

Disse Grunde afskrækkede ingenlunde de mest urolige Hoveder. For at skildre den Aand, som var den herskende i Armeen, anføre vi følgende Vers af Oberst, Grev Hampus Mörner, som denne paastod at have henlagt i Kongens Forgemak:

„Gör fred, gör fred, Ers Majestät,
Låt Bonaparte Kejsar vara!
Vi skola kyssa edra fjät
Och er som konung stor forklara.
Skänk lugn åt eders folk igen,
Tag skeden uti vackra tassen;
Glöm ej den tyska regelen:
Man leben muss, und leben lassen!“

Senere hedder det:

„O! Hallman*), nu är tid, og stunden kommen är
För dig att stor och oglömd blifva!
Ett litet pulver blott är allt, hvad vi begär;
Och menskoslägtet skall dig evigt loford gifva“.

Da en saadan Aand var herskende i Armeen, kan det ikke forundre nogen, at Forslaget om at gribe Kongen ikke opgaves, fordi det stødte paa Hindringer. Hvilke Planer

*) Kongens Livlæge.

der yderligere bleve lagte, vide vi ikke; men vist er det, at da samtlige Officerer aflagde deres Afskedsbesøg hos Generalguvernøren, von Essen, som efter Kongens Befaling skulde forlade Stralsund*), traadte nogle af de mest uforfærdede frem for Generalen og spurgte ham paa deres Kammeraters Vegne: »Skal vi gaa op og tage ham?« Kongen, som boede i Etagen oven over Essen, vilde nu upaatvivlelig være bleven arresteret, hvis Essen ikke paa ny havde advaret mod alle voldsomme Forholdsregler.

Et andet Forslag gik ud paa at bore det Fartøj, hvori Kongen sejlede fra Rügen til Sverige, i Sænk midt paa Søen og saaledes gjøre Ende baade paa Gustafs Liv og paa hans usalige Regering; en Skibskaptejn ved Navn Dickelman skal være bleven formaaet til at give Løfte om at udføre denne Daad; men heller ikke denne Plan kom til Udførelse.

Medens Forholdet var saaledes i Pommern, begyndte adskillige af Regeringens Medlemmer i Stockholm ligeledes at tænke paa en Omvæltning som en Mulighed, der ikke laa saa overmaade fjærn. Man kjendte her fuldkommen vel Kongens urokkelige Beslutning aldrig at slutte Fred med Napoleon og var formodentlig heller ikke ukjendt med de forskjellige Planer til at berøve Gustaf Magten, som vi nys have omtalt. Om der har været Forbindelser mellem de misfornøjede i Pommern og visse høje Kredse i Hovedstaden, formaa vi ikke at afgjøre; men det er ingenlunde urimeligt, især da det er vist, at der flere Gange gjordes Forsøg paa at udforske Dronningens Tanker om et Regentskifte. Man fik imidlertid ikke Grund til at formode, at den nævnte høje Dame nogen Sinde skulde ville gaa ind paa at forraade sin kongelige Ægtefælle eller skille sin Interesse fra hans.

To af Regeringens Medlemmer, som i Følge deres Stilling vare bedst i Stand til at bedømme Faren ved Kongens

*) Se foregaaende Bind S. 351.

skæbnesvangre Regeringssystem, forsøgte dog endnu ved lempelige Midler at besværge denne, før voldsomme gjordes nødvendige. Det var Rigsdrosten, Grev Wachtmeister og Grev F. Fersen, som i Efteraaret 1807 begave sig paa Vejen til Kongen, der just vendte tilbage fra sit latterlige og uhæderlige Felttog i Tydskland, for paa egne og Kollegers Vegne at gjøre Monarken underdanige Forestillinger. De traf Gustaf i Carlskrona, men Kongen nægtede at modtage dem, og de fik ham først i Tale i Helsingborg en Maaneds Tid senere, den 10de Oktober. Alle Rigsdrostens Formaninger til at slutte Fred vare forgjæves; Kongen svarede: »Jeg vil ikke høre Tale herom. Jeg har lovet Gud ikke at slutte Fred med Bonaparte, og man maa ikke bilde sig ind, at jeg er den fejge Alexander«, og da Grev Wachtmeister med Styrke gjorde gjældende, at Sverige var alt for fattigt og svagt befolket til at kunne fortsætte Kampen mod en Magt, der stod i Forbund med næsten hele Verden, slog Kongen med Voldsomhed Næven i Bordet og raabte forbitret: »Her er Folk og Evne nok, men her mangler god Vilje!« F. Fersens og Wachtmeisters Bønner og Forestillinger frugtede altsaa lige saa lidt som Grev Axel Fersens tidligere omtalte Formaningsbrev til Kongen. Armfelt var i Vinteren mellem 1807 og 1808 i Stockholm og optog her sine Planer fra Pommern, som vi allerede have lært at kjende. Man burde sætte sig i direkte Forbindelse med England for at kunne gjøre Regning paa denne Magts Understøttelse ved Gjennemførelsen af den nye Tingenes Orden, som ansaas uundgaaelig nødvendig. En af hans fortrolige, den tidligere nævnte Bjørnstjerna, bragte disse Planer paa Papiret og tilstillede den engelske Chargé d'affaires i Stockholm, Bathurst, denne Note. Dette var altsaa et Forsøg af de svenske Revolutionsmænd paa at nærme sig England, og allerede i April (1808) befandt et engelsk Sendebud, Brown, sig i Stockholm, hvor han satte sig i Forbindelse med en stor Mængde indflydelsesrige Personer, hvis Om-

væltningsplaner han lovede kraftig at støtte. Blandt disse Mænd maa især nævnes Grev Erik Ruuth, en fin gammel Herre fra Gustaf III.'s Tid og en stor Angloman. Ruuth og flere andre skaanske Adelsmænd, som Stjernsvärd og Macklean, vare særdeles indtagne af Amerikas og Englands repræsentative System, som de vilde have indført i Sverige; de frygtede det værste for deres Fædreland, dersom det ikke lykkedes at indskrænke den kongelige Magtfuldkommenhed, som nu saa skammelig blev misbrugt, eller rent at fjærne Kongen fra Regeringen. Naar dette sidste var sket, vilde Ruuth have Hertug Carl af Sødermanland udraabt til Konge og Hertugen af Glocester, med hvem han stod i personligt Venskabsforhold, til Tronfølger.

Disse Ruuths Planer synes at være blevne billigede af Statssekretæren, C. Lagerbring, og flere Medlemmer af Kongens Raad. I Juni Maaned vendte Brown over Wermland og Bohuslen tilbage til England. Han synes at have gjort denne Omvej for at træffe sammen med nogle af Førerne for Vestarmeen; paa Gustafsvik besøgte han Adlersparre, og der er Grund til at tro, at han i Strömstad havde en Sammenkomst med Armfelt. Hvad der forhandledes ved disse Møder, vide vi ikke; men Armfelt forlangte en Sammenkomst med Posse og Adlersparre som Vestarmeens mest ansete Officerer for at holde Raad med dem. Dette Møde fandt Sted i Næsby den 17de Juni, men førte ikke til noget Resultat, i det Posse og Adlersparre ansaa det for tilraadeligt at afvente Udfaldet af de Underhandlinger om Vaabenstilstand med Hertugen af Avgustenborg, som skulde til at begynde, før man rejste Oprørsfanen, ligesom de fandt det ønskeligt først at være forsikret om Englands Billigelse og Understøttelse.

Medens man saaledes ogsaa ved Vestarmeen begyndte at tænke paa Revolution, vilde flere af de retsindigste og indflydelsesrigeste Mænd i Hovedstaden, navnlig Lagerbring, paa ny vove et Forsøg, om det ikke skulde være muligt at

naa Maalet med det gode, før man skred til voldsomme Midler. De formaaede derfor den gamle og ædle Stedingk, en af Kongen og Fædrelandet højfortjent og af alle højagtet Gubbe, til paa ny at formane Gustaf til Fred og Eftergivenhed. Stedingk, som i Oktober (1808) havde faaet Ordre til at indfinde sig paa Aland hos Kongen*), paatog sig ogsaa dette Hverv og traf Monarken i Lemlands Præstegaard paa Åland den 9de Oktober. Her var alt i den største Forvirring. Det var kort efter den mislykkede Landgang ved Helsinge**); Kongen var i en yderst forbitret Stemning og tænkte kun paa at hævne sig paa dem, som han ansaa for Skyld i denne Ulykke. Stedingks indtrængende Bønner og Formaninger vare derfor lige saa spildte, som Rigsdrostens havde været, og Kongen fremturede i sin Forhærdelse; han vilde ikke høre Tale om Fred. Det var ligeledes forgjæves, at den gamle Mænd formanede ham til at gjøre den blodige Uret god igjen, som var tilføjet Garderegimenterne ved disses Degradation. »De har frataget dem, hvad der er dem dyrebarere end Livet, nemlig Æren«, sagde den uforfærdede Olding.

Hele Armeen var i denne Henseende af samme Mening som Stedingk, og alle Vegne fra hørtes en lydelig Knurren. Nogle af Officererne, som Friherre Henning Wrangel og Grev Nils Mörner ved Livgarden til Fods samt A. A. Gripenwald ved den finske Garde, svore Hævn over Ophavsmanden til den dem overgaaede Tort, og man besluttede — efter Baron Henning Wrangels egen Meddelelse — at følge en

---

*) I Juli Maaned s. A. havde Stedingk første Gang været paa Åland hos Kongen. Da den over sit Fædrelands Ulykker dybt nedbøjede Olding ved denne Lejlighed tolkede Monarken sin Sorg og sin Smerte over Finlands Tab og Sveaborgs skammelige Overgivelse, afbrød Gustaf ham pludselig med det forbitrede Udraab: „Broderiet der paa Deres Ærmer er ikke reglementeret!"

**) Se foreg. Bind, S. 441 og flg.

vis Oberstløjtnant G. L.'s Raad og skaffe sig selv Hævn og Landet Fred ved at tage Kongen af Dage. Man overtalte en Soldat af den finske Garde, ved Navn Blå, til imod rundelig Belønning og fuldkommen Straffrihed at vove et Forsøg paa at udføre denne Daad. Blå ladede sin Bøsse med to Kugler og gik ud i den mørke Nat for at skyde Kongen gjennem Sovekammervinduet; men i det afgjørende Øjeblik svigtede Modet ham; han styrtede forfærdet bort og forsvandt i den tætte Skov, som omgav Præstegaarden*).

Medens Gustafs Liv saaledes svævede i Fare paa Åland, dannede der sig ogsaa paa andre Steder i Riget Partier, som svore hans Fald. I Stockholm samlede de misfornøjede sig navnlig om den heftige Friherre Jakob Cederstrøm, Løjtnant ved det opløste første Garderegiment. Han havde mistet sit ene Ben ved den norske Grænse og var nys kommen til Stockholm for at helbredes, da han til sin Sorg og Harme erfor den Skæbne, der havde ramt Garderne. I sin Fortvivlelse skrev den heftige Mand til Kongen, forestillede denne, hvilken Uretfærdighed han havde begaaet, og anholdt om Oprejsning. Følgen heraf var, at Hertugen af Sødermanland under 28de Oktober fik kongelig Ordre til at give Cederstrøm en skarp Irettesættelse; den forurettede Officer svor nu, ligesom sine Kammerater paa Åland, at hævne sig, og snart var han den mest højrøstede og fremtrædende blandt Kongens Fjender i Hovedstaden. Disse, som gjennem den forhenværende Protokolsekretær Hans Järta, der i 1800 var bleven entlediget fra sit Embede og senere havde praktiseret som Advokat, stode i nøje Forbindelse med flere af de mest indflydelsesrige Mænd i Kongens

*) Et andet Forslag at gribe Kongen om Bord paa Amadis, naar han sejlede fra Eckerö til Grisslehamn, kunde heller ikke komme til Udførelse.

Kabinet, som Lagerheim og Lagerbring, voxede snart til en talrig Skare, der indbefattede mange af de betydeligste civile og militære Embedsmænd. Samme Rolle, som Cederstrøm spillede i Stockholm, spillede Carl Henrik Ankarsvärd, Kaptejn ved den opløste Livgarde til Fods og Overadjutant hos G. Adlersparre, ved Vestarmeen. Anckarsvärd var en Mand af store Talenter og besjælet af en inderlig Kjærlighed til Fædrelandet; han var, som vi skulle faa at se, bestemt til at spille en vigtig Rolle i det Revolutionsdrama, der stod i Begreb med at begynde.

Paa Åland havde de misfornøjede — eller sammensvorne — fattet den Plan at sende en paalidelig Mand til Stockholm for at skaffe de sammensvorne en Høvedsmand, samt ved et anonymt Brev at opfordre Regeringens Medlemmer til, støttende sig til den Aand, der var herskende blandt Tropperne, at bemægtige sig Kongens Person, organisere sig som lovlig Regering og kalde de paa Åland liggende Regimenter til Hovedstaden for at opretholde Ordenen der. Wrangel forfattede dette anonyme Brev, som blev overgivet Gripenwald til Besørgelse, og denne afrejste i November. Kort efter sendte man Løjtnant, Grev N. Mörner til Friherre Essen for at vinde denne for Revolutionen.

I Stockholm organiserede de sammensvorne sig imidlertid i flere Sektioner, hver under sin egen Chef, men Cederstrøm og Järta vare Hovedlederne. Hos disse holdt man modig Raad om en Statsforandring, som man nu ansaa for en Nødvendighed, om en ny Regeringsform, der burde indføres, om Rettigheder og Privilegier, om Embeder og Reformer, om Skatternes Formindskelse og Fordeling o. s. v. Man var enig om, at Armeen maatte støtte Foretagendet, og Cederstrøm stod i en livlig Brevvexling med mange af Regimenternes Officerer, medens Järta paatog sig at bearbejde de højere Civilembedsmænd. I December var man bleven enig om følgende Plan, som vist nok var udklækket af den tidligere nævnte M. Bjørnstjerna, Kaptejn ved den

opløste finske Garde, og som nys var ankommen til Hovedstaden. Man vilde gribe Kongen i Parken ved Haga, naar han en Morgen begav sig fra dette Slot til Stockholm, og bortføre ham enten til Åland eller til Gefle, hvor Oberst Skjøldebrand laa med en Afdeling. Da de sammensvorne i Hovedstaden imidlertid kun udgjorde en tyve til tredive Mand, og da de iblandt de samme Steds garnisonerende Tropper med Sikkerhed kun kunde gjøre Regning paa to Eskadroner Kyrasserer, maa det indrømmes, at denne Plan var umoden og uoverlagt, og der er ingen Tvivl om, at den kraftig bekæmpedes af Järta, som desuden nærede Mistillid til alle Forandringer, der skulde bevirkes ved militær Indflydelse, og som formente, at de høje Civilembedsmænds Mellemkomst maatte være tilstrækkelig til ad civil Vej og uden Hærens Indblanding at iværksætte de nødvendige Forandringer baade i Styrelses*form* og Styrelses*personale*. Järta søgte derfor at formaa de højtstaaende civile og militære til af Monarken at forlange et forandret Regeringssystem og Indkaldelse af Stænderne og til alle til Hobe at nedlægge deres Embeder, hvis Kongen nægtede dette. Det var hans Overbevisning, at Gustaf, hvis dette skete, af ren Mangel paa Organer til at udføre sin Vilje, vilde blive nødsaget til *enten* at rette sig efter Embedsmændenes Forlangende *eller* til at nedlægge Kronen, hvad han jo tit og mange Gange havde truet med. Lagerbring og Lagerheim, hos hvem Järta navnlig søgte Støtte for denne Plan, fandt den dog ikke fredelig nok og raadede til at se Tiden an, da Kongens voxende Forlegenhed upaatvivlelig snart maatte tvinge ham til at forandre System.

Saaledes stode de sammensvornes Sager i Hovedstaden, da Gripenwald og N. Mörner ankom fra Åland. Ingen af dem havde Held med sig i deres Ærende. Gripenwald havde Ordre til at overgive den nævnte anonyme Skrivelse til Assessor i Svea Hofret, Gustaf Wathier Hamilton, tillige med et Brev fra dennes Fætter, Wrangel; men Hamilton

ansaa de sammensvornes Plan for uudførlig og farlig paa Grund af den Undersøgelse, den upaatvivlelig vilde give Anledning til, og baade det private Brev og den anonyme Skrivelse bleve kastede paa Ilden. Derefter henvendte Gripenwald sig til Jakob Cederstrøm, og denne satte sig i Forbindelse med Armfelt, som opholdt sig i en Slags civil Arrest paa Nynäs i Sødermanland, for at formaa ham til at stille sig i Spidsen for de Ålandske Oprørere. Paa hvilke Betingelser Armfelt var tilbøjelig til at paatage sig dette Hverv, skulle vi ret strax faa at se. Den anden af Udsendingene fra Åland, Mörner, kunde, som det var at forudse, ikke formaa Essen til at love sin Understøttelse til en Plan, hvis Umodenhed og Uudførlighed han var alt for skarpsindig til ikke at gjennemskue.

Da disse Efterretninger kom til Åland, blev der stort Røre i Oprørslejren. Wrangel sammenkaldte alle Officererne ved de tre opløste Garderegimenter til et Møde, hvor det gik larmende til. Endelig sejrede dog de besindigere, med K. Lejonhufvud og Djurklou i Spidsen, og det vedtoges, at man ikke, som foreslaaet, strax skulde bryde op til Stockholm. Dernæst nedsattes der et Slags Revolutionsudvalg, bestaaende af to Repræsentanter for hvert Regiment, til at ordne og lede, hvad der burde gjøres. Hertil valgtes af Livgarden Mörner og Wrangel, af Svea Garde Dævel og Sjøblad, og af den finske Garde Knut Lejonhufvud og A. Hedenberg. Disse forstærkede sig Dagen efter med Ombud fra de øvrige paa Åland værende Afdelinger, Kronobergs, Westgöta-, Dals- og Södermanlands Regimenter, og afsendte et Par Dage før Jul et nyt Sendebud, Wrangel selv, til Armfelt for at bevæge denne til at stille sig i Spidsen for Tropperne paa Åland og for at opmuntre Meningsfællerne i Hovedstaden til at skride til Udførelsen af deres Plan at gribe Kongen, eftersom hele Hæren paa Åland stod rede til at bryde op for at støtte deres Foretagende. Da Wrangel afrejste, modtog han af den Øverstkommanderende paa Åland,

Oberst Peyron, Forsikring om, at denne vilde stille sig i Spidsen for Oprørerne, saa snart han fik sikker Underretning om, at Essen eller Adlercreutz støttede de misfornøjede.

Wrangel ankom til Stockholm den 22de December og fandt Sindene her i stærk Ophidselse. Juleaften og Juledag tilbragte han hos Armfelt paa Nynäs. Denne var ikke ligefrem utilbøjelig til at støtte de forbundnes Planer, men stillede følgende Betingelser: Han vilde ikke selv begive sig til Åland, Hæren der maatte ikke bryde op, før Isen var sikker, man maatte sikre sig Frankrigs Bistand og ved denne Magts Mellemkomst skaffe sig Stilstand med Naboerne, og endelig maatte man vel bemægtige sig Kongens Person, men ikke vove noget imod hans Liv. Skjønt Wrangel saaledes ikke kunde siges at have haft Held med sig i sin Mission til Armfelt, tabte de sammensvorne i Stockholm dog ikke Modet, navnlig fordi man hver Dag ventede Adlercreutz.

Denne General, som kunde glæde sig ved en overordentlig og velfortjent Folkeyndest, ankom til Stockholm i de første Dage af Januar 1809. Den første, som søgte at udforske ham, var Bjørnstjerna. Generalen viste sig imidlertid langt mere forsigtig og tilbageholden, end man maaske havde ventet, og erklærede navnlig, at man maatte være sikker paa de høje Embedsmænds Bifald og Medvirken. De Forsøg, der i saa Henseende gjordes hos de nævnte Herrer, syntes dog kun at være lidet lovende.

Medens der saaledes rejste sig Vanskeligheder paa alle Sider, uden at dette dog nedslog de sammensvornes Mod i nogen betydelig Grad, kom det ud imellem dem, at nogle af de højtstaaende Mænd, »Matadorerne«, som nys havde haft saa mange Betænkeligheder ved at billige de forbundnes Planer, havde ytret, at naar først Kongen var »expederet«, troede de ikke at vove noget ved at løfte Hovedet og erklære sig for de sammensvorne. Disses Mod voxede herved betydelig, og Wrangel, Cederstrøm og Bjørnstjerna samlede dem til et Middagsmaaltid paa Værtshuset Mon Bijou (den

25de Januar), hvor man ved Glassenes Klang enedes om følgende Plan.

Man haabede til syvende og sidst at vinde General Adlercreutz, og i Tillid hertil vilde man nu midt om Dagen gribe Kongen, naar han kjørte fra Stockholm til Haga, sende ham til Waxholm, hvis Garnison man haabede at vinde, og hvorhen man desuden vilde forlægge en Eskadron Kyrasserer og en Del Soldater af de degraderede Garderegimenter. Her vilde man saa tvinge Kongen til at nedlægge Regeringen, og for at forebygge Reaktion vilde man erklære Gustafs Efterkommere for udelukkede fra Tronen og overdrage Stænderne at vælge en ny Herskeræt. Adlercreutz skulde udnævnes til Øverstkommanderende i Stockholm, og naar man havde sikret sig ved en Overenskomst med Russerne, skulde Hæren paa Åland marchere til Hovedstaden for at vaage over den nye Regerings Sikkerhed. Endelig vedtog man med det første at fastsætte Tiden til Planens Udførelse.

Järta billigede kun betingelsesvis denne Plan. Han fordrede, at de høje Embedsmænd skulde være medvirkende ved dens Udførelse, og Adlercreutz og dennes Morbroder, Statssekretær Lagerbring, vare af samme Mening. Desuden forlangte Järta, at man skulde vente, indtil alt var forberedt til den politiske Revolution, som skulde foregaa jævnsides med Kongens Afsættelse. Han vilde nemlig andet og mere end et Pronunciamento eller en slet og ret Paladsrevolution, som maaske kun vilde tjene til at forlænge og styrke Enevælden, hvori han saae Kilden til alle Sveriges Ulykker. Han forlangte derfor en ny Indretning og Fordeling af Magten som det eneste, der kunde sikre Statsforandringen og forekomme Reaktionen.

Saa vidt var man kommen, da man gjennem C. H. Anckarsvärd, der som Vestarmeens Ombud var udsendt af Adlersparre, fik Løfte om Understøttelse, hvilket i høj Grad øgede de sammensvornes Haab og Mod. Men før vi berette, hvori denne Understøttelse bestod, maa vi se, hvorledes Sagernes Tilstand var ved Vestarmeen.

Vi have tidligere fortalt om Mødet i Havslund den 28de Juli 1808 mellem Prinsen af Avgustenborg og Posse*); Prinsens mærkværdige Optræden og Ytringer ved dette Møde, som snart kom til Armfelts Kundskab, gjorde det klart for denne, at den fyrstelige Anfører for den dansk-norske Hær kunde komme til at spille en vigtig Rolle i de forestaaende Begivenheder. Beretningen om Posses Samtale med Prinsen og dennes Svar til Armfelt kunde denne sidste imidlertid umulig tilsende Kongen, hvis han vilde fortsætte de begyndte Underhandlinger, hvoraf han lovede sig betydeligt for Sverige, og den svenske General greb derfor til den Udvej i sin Rapport til Kong Gustaf kun i Forbigaaende og ufuldstændig at berøre de nævnte Underhandlinger uden at indsende de herhen hørende Dokumenter, hverken in originali eller i Afskrift. Denne Fremgangsmaade paadrog ham, som vi have fortalt, Afsked og Forvisning til hans Landejendomme.

Georg Adlersparre, som efter Armfelt overtog Anførselen over Hærens højre Fløj, var en begavet Mand af en fast Karakter og udrustet med betydelige Kundskaber. Derhos var han i Besiddelse af stor Snildhed og Forstillelsesevne og var meget afholdt baade af Borgerne og Soldaterne. Det var kun med Møje, at han havde kunnet bekvemme sig til at overtage den nævnte Kommando, da han, som mange andre Officerer, var yderst misfornøjet med Armfelts Afskedigelse og gjærne havde delt hans Forvisning.

Hærens venstre Fløj førtes af Oberst, Friherre Carl

*) Se foregaaende Bind, S. 437—38.

Henrik Posse, hvem vi ligeledes tidligere have omtalt. Han var en dygtig Kriger, en høj og imponerende Skikkelse og skal have lignet den berømte franske General Kléber baade i Udseende og i Herredømme over Soldaterne. Øverstkommanderende over hele Vestarmeen var Friherre Bror Cederstrøm, og under en Inspektionsrejse, paa hvilken Posse ledsagede denne sin Chef, traf han sammen med Adlersparre i Svarteborg i Bohuslän. Det var i de sidste Dage af Avgust 1808. Her fik Adlersparre en udtømmende Beretning om alt, hvad der var forefaldet paa Mødet i Havslund mellem Prinsen af Avgustenborg og Posse, og denne sidste endte sin Skildring med de profetiske Ord: »En saadan Prins er det, vi behøve!«

Adlersparre var mere forsigtig og tilbageholden end Posse og svarede intet herpaa, men tænkte desto mere derover. Et nyt Møde mellem disse to Mænd fandt Sted, rimeligvis i November s. A., paa Vejen mellem Uddevalla og Strömstad. Her bleve de enige om en nærmere Forbindelse mellem Vestarmeen og de sammensvorne i Stockholm, om Nødvendigheden af en Regeringsforandring, af Dynastiets Afsættelse og Prinsen af Avgustenborgs Valg til Tronfølger samt Muligheden af paa denne Maade at vinde Norge for Sverige. Man lovede hinanden den yderste Forsigtighed og ubrødelig Troskab og vedtog at udforske de sammensvorne i Hovedstaden for at erfare, om disse vilde være tilbøjelige til at understøtte Planen om hele Dynastiets Udelukkelse fra Regeringen.

Omtrent paa denne Tid var det, at Kong Gustaf ved en Proklamation opfordrede Nordmændene til at falde fra Danmark og alvorlig pønsede paa at trænge ind i Norge. Cederstrøm og Adlersparre bleve kaldte til Stockholm for at deltage i Raadslagningerne angaaende det tilsigtede Indfald; men den sidste, der ansaa sin Nærværelse i Wermland for at være langt vigtigere for det store Foretagende, hvorpaa han havde fæstet hele sin Opmærksomhed, besluttede

ved en List at unddrage sig Rejsen til Stockholm. Han lod sin Vogn vælte et Par Mils Vej fra Sofielund, hvor han havde sit Hovedkvarter, og foregav ved denne Lejlighed at have faaet en Kontusion, som hindrede ham i efter Befaling at indfinde sig hos Kongen.

Imidlertid fik han fra Stockholm Anmodning om med sine Tropper at støtte de sammensvornes Foretagender, naar deres første Bedrift, Kongens Arrestering, var fuldført. Adlersparre besvarede denne Skrivelse undvigende. Han drev endog, siges der, sin Forsigtighed saa vidt, at han ikke havde Pen og Blæk i sit Værelse for ikke at komme i Fristelse til under disse Omstændigheder at binde sig ved noget skriftligt, som maaske kunde koste ham og mange andre Hovedet. Der var dog Mænd nok blandt hans Omgivelser, som uafladelig stræbte at indvirke paa ham i revolutionær Retning, og iblandt disse udmærkede sig især hans forhenværende Adjutanter, Brødrene Anckarsvärd. Af disse var igjen den ældste, Carl Henrik, som boede paa Ulriksdal tæt ved Sofielund, virksom, og den 14de December havde han et Møde med Adlersparre paa Ulriksdal, hvor Revolutionens paatrængende Nødvendighed atter og atter paavistes, og Midlerne til at gjennemføre den drøftedes.

Saaledes var Sagernes Stilling, da Adlersparre fra Stockholm fik højst foruroligende Efterretninger, som uigjenkaldelig bragte ham til at tage sit Parti. Napoleon og Kejser Alexander havde haft en Sammenkomst i Erfurt (Oktober) og vare der, efter Brevskriverens Beretning, blevne enige om at dele Sverige saaledes, at Danmark skulde have alt, hvad der laa syd for Motala Elven, og Rusland Resten. Derhos skrev man, at de højeste Embedsmænd og Monarkens redeligste og forstandigste Raadgivere paa ny havde gjort alt muligt for at bringe ham til at forandre System, men vare bleve lønnede med Grovheder og Forbandelser.

Aarle næste Morgen begav han sig til Anckarsvärd. Resultatet af deres Samtale var, at Anckarsvärd et Par Dage efter, den 31te December, skulde begive sig til Dalslands Regiment, som laa omkring Åmål, og derfra til Vestarmeens venstre Fløj, medens Broderen, Kaptejn Avgust Anckarsvärd, skulde besøge de Afdelinger, som laa i og omkring Carlstad. Begge Brødrene skulde meddele, hvad der var i Gjærde, til et Par paalidelige Officerer ved de nævnte Regimenter, og disse skulde da atter bearbejde deres Kammerater.

C. H. Anckarsvärd afrejste og traf sammen med Posse, der synes at være bleven noget vaklende. Imidlertid forlangte han en Sammenkomst med Adlersparre den 9de Januar (1809) i Økne Gjæstgivergaard ikke langt fra Wenersborg. Den 8de om Aftenen ankom Adlersparre til Økne. Posse havde endnu ikke indfundet sig. Her nedskrev Adlersparre paa et Par Blade af sin Lommebog den Proklamation, som siden blev trykt og uddelt blandt Tropperne i Vermland.

Den næste Dag ankom Posse, og de to Mænd havde nu en Samtale, som varede mange Timer. Adlersparre sagde: »Jeg har tænkt meget over, hvad De sagde til mig i Svarteborg, . . . vi maa have denne Prins!« Posse var upaatvivlelig ganske enig med ham heri; i det mindste lod han kort efter denne Sammenkomst dette Forslag ved et i hans Navn affattet Brev udsprede paa den norske Grænse. De to Mænd skiltes ad, efter at have lovet hinanden at udforske Troppernes Sindsstemning, at afvente, hvad der vilde ske i Stockholm, og vedligeholde en stadig Brevvexling.

Derefter opslog Adlersparre sit Kvarter i Carlstad, hvor hans Bolig snart blev Samlingspladsen for alle Officererne ved de Wermlandske Regimenter. Disse Mænd vare alle rede til at følge deres Chef i hans vovelige Foretagende. Adlersparre gjorde ogsaa gjennem C. H. Anckarsvärd et Forsøg

paa at formaa General, Friherre Wrede til at stille sig i Spidsen for den tilsigtede Statsomvæltning, men uden Held. Ved samme Lejlighed var det, at Anckarsvärd, som vi have fortalt, som Vestarmeens Ombudsmand paa sin Chefs Vegne skulde love de sammensvorne i Stockholm Hjælp.

Den dristige Plan, som disse ved Mødet paa Værtshuset Mon Bijou havde vedtaget, mødte mange Vanskeligheder. En Del af de ivrigste Revolutionsmænd havde maattet begive sig til deres Regimenter, de højere Embedsmænd raadede endnu stedse til at se Tiden an, Järtas mange Betænkeligheder og de Forberedelser, han ansaa for nødvendige, holdt mange navnlig af de ældre tilbage, og endelig havde man ingen fremragende Mand af stor Anseelse, der var villig til at være de sammensvornes Leder og Høvding. Kort efter Anckarsvärds Ankomst til Hovedstaden enedes man imidlertid om at anmode Skjøldebrand om at være deres Leder.

Skjøldebrand var en god Patriot, som med dyb Bekymring saae Landets farlige Stilling og ingen Frelse øjnede uden gjennem en Statsomvæltning. Han var rede til at stille sig i Spidsen for de sammensvorne og ankom i al Hemmelighed om Aftenen den 3dje Februar til Stockholm, hvor han strax besøgte Jakob Cederstrøm, hos hvem han traf en stor Del af de sammensvorne. Disse modtoge ham med aabne Arme, og man enedes snart om ufortøvet at skride til Udførelse af det store Værk, selv om Järta ikke vilde deltage. Man vilde dog endnu gjøre et Forsøg paa at vinde Adlercreutz for Sagen, og Skjøldebrand paatog sig at søge at formaa Hertugen af Södermanland til at overtage Styrelsen. Wrangel lovede derhos, at Hæren paa Åland skulde bryde op, saa snart Foretagendet var begyndt i Stockholm, og Anckarsvärd tilsagde det samme paa de Wermlandske Afdelingers Vegne.

Skjøldebrand indbød nu alle de sammensvorne til et Møde paa Beckers Værtshus i Norrtullsgaden den 5te

Februar om Aftenen. Her gjorde han de forsamlede bekjendt med sin Plan, der, som vi ville faa at se, egentlig kun var lidet forskjellig fra de tidligere. Den 8de Februar om Middagen mellem 12 og 1 skulde de sammensvorne mødes hos Becker. Naar man fik Underretning om, at Kongen forlod Slottet, skulde fire Kavalleriofficerer til Hest, men i nogen Afstand, følge efter Monarkens Vogn lige til Beckers Værtshus. Her skulde en stor Slæde, forspændt med fire Heste og kjørt af en af de sammensvorne, spærre Vejen for Kongens Vogn, og samtidig hermed skulde man styrte ud af Huset og holde fast paa Hestene. De fire Kavalleriofficerer skulde imidlertid afvæbne de to Husarer, som plejede at ledsage Monarken, fire andre af de sammensvorne skulde gribe Gustaf og bringe ham til Sæde i den omtalte Slæde; to af dem skulde tage Plads ved Kongens Side, de to andre paa Bukken og endnu tvende andre paa Bagsædet. Derefter skulde Slæden, eskorteret af Kyrassererne, i skarpt Trav kjøre gjennem Roslagstullen og over Isen til Waxholm, hvorhen en af de sammensvorne i Forvejen skulde have begivet sig for at modtage Fangen. Denne skulde indsvøbes i en stor Kappe og gjælde for en fornem russisk Fange, der skulde hensættes paa den nævnte Fæstning. Medens alt dette foregik, skulde Skjøldebrand være i Sadlen og overalt til Stede, hvor hans Nærværelse udkrævedes. Naar Fangen var indenfor Waxholms Mure, skulde Sammensværgelsens Leder begive sig til Generaladjutanten og fratage denne Kommandostaven. Med denne i Haanden skulde han i Spidsen for en Afdeling af Kyrassererne rykke ind i Slotsgaarden og opfordre Hertugen af Sødermanland til at overtage Regentskabet og udnævne Adlercreutz til Generaladjutant. Medens Stænderne derpaa samledes, skulde de rundt om staaende Korpser forenes, og de sammensvorne i Spidsen for disse ile mod Fjenden. »Siden skulde Stænderne dømme mellem Kongen og de sejrende, eller mellem Kongen og dem, der vare faldne paa Ærens Mark«.

Denne Plan vandt de forsamledes fulde Bifald. Man enedes derpaa om ikke at holde flere Møder, men at samles til den fastsatte Tid paa det aftalte Sted. Anckarsvärd paatog sig den næste Dag at begive sig til Nynäs for at formaa Armfelt til at slutte sig til de forbundne og modtage Embedet som Overstatholder. Ligeledes lovede Bjørnstjerna til den næste Aften at have tilstillet hver og en skriftlig Underretning om den Rolle, han havde at udføre i dette vovelige Drama, og efter at man endelig havde vedtaget at tilbyde Kabinetssekretær, Baron Gustaf Lagerbjelke at være Revolutionens civile Chef, da man ikke længere kunde gjøre Regning paa Järta, skiltes man ad.

Anckarsvärd fandt Armfelt tilbøjelig til at yde sin Medvirkning, Lagerbjelke ligesaa, og Bjørnstjerna uddelte Rollerne, som aftalt var. Jakob Cederstrøm skulde være de sammensvornes Kassemester, Henning Wrangel skulde anskaffe Kjøretøjet, hvori Kongen skulde bortføres, han og Anckarsvärd skulde tage Plads ved Siden af Monarken, C. A. Wrangel og Anders Cederstrøm skulde sidde paa Bukken o. s. v. Alt syntes saaledes at være i Orden; men man gjorde Regning uden Järta og de højere Embedsmænd.

Järta følte sig saaret over, at man vilde handle uden ham. Han nærede ikke store Tanker om Skjøldebrand og Adlersparre som Ledere af en Revolution og var misfornøjet over, at man vilde overdrage Styrelsen til den svage Hertug af Sødermanland i Stedet for til de fornemste Embedsmænd. Disse sidste vare fuldstændig enige med Järta i denne Henseende, og navnlig lod Statssekretær Lagerbring sig det være magtpaaliggende at ægge den veltalende og energiske Järta til at forhindre, at Foretagendet blev udført paa den af de sammensvorne vedtagne Maade. Järta havde snart fattet sin Beslutning. Den 7de Februar gik han til Anckarsvärd og erklærede denne, at han fandt den lagte Plan baade farlig og mangelfuld. Han ansaa det for uforstandigt at betro den svage og karakterløse Hertug af Sødermanland

Rigets Styrelse, og da Anckarsvärd hertil bemærkede, at Skjøldebrand og Adlersparre skulde tage Hertugen hver i sit Øre, svarede Järta, at disse to Mænd ikke duede til at føre Statsroret, og at han holdt det for sin Pligt at krydse de sammensvornes Plan, som efter hans Overbevisning vilde afføde en Borgerkrig og fremskynde Statens Opløsning.

Da Skjøldebrand gjennem Anckarsvärd blev underrettet om Järtas Hensigter, ilede han til denne for at forsøge at vinde ham, men forgjæves; det lykkedes ham ikke at overvinde Järtas politiske Betænkeligheder, og denne ytrede til sidst, at han vilde gjøre alt muligt, endog angive dem alle til Hobe, for at umuliggjøre Udførelsen af deres Plan.

Skjøldebrand gik med denne Besked og begav sig til General Adlercreutz for at besværge ham at sætte sig i Spidsen for det store Foretagende eller dog i det mindste ikke modarbejde det; men Adlercreutz svarede: »Jeg forstaar mig ikke paa Politiken; Statsmændene raade mig fra det, og jeg mener, at de bedst forstaa, hvad der skal gjøres!« Det ses heraf, at den høje Embedsstand havde søgt at afholde Adlercreutz fra at deltage i Foretagendet. Det lykkedes dog imidlertid Skjøldebrand at overvinde Adlercreutz's Betænkeligheder og faa ham paa sin Side navnlig ved at ytre, at Järtas evindelige Udsættelser let kunde bevirke, at Rusland kom til og blandede sig i Revolutionen.

Den 8de Februar, den til Udførelsen af den store Plan fastsatte Dag, var den største Del af de sammensvorne allerede Klokken mellem 9 og 10 om Morgenen forsamlede hos Jakob Cederstrøm. Ogsaa Järta havde indfundet sig. Han udtalte sig saaledes: »Jeg staar fast ved min Paastand. Saa længe De, mine Herrer, ikke have sikret Dem de høje Embedsmænds Billigelse og Understøttelse, saa længe De ikke have overtænkt og fuldt færdig opsat Forslag til en ny Styrelse og bestemt, i hvis Hænder Regeringen skal lægges, saa længe De ikke have faaet faste Garantier af den, der skal modtage Magten, kan jeg ikke indse andet, end at

Deres Forehavende vil medføre Forvirring og Fordærvelse. Det er ikke nok med at rive en gammel Statsbygning ned; man maa ogsaa have Materialier til at opføre en ny, en sikker Grund at bygge paa og duelige Bygmestere!«

Disse Ord syntes at gjøre Indtryk paa nogle af de tilstedeværende. Skjøldebrand fandt sig ilde berørt herved og svarede kort: »Først bort med Ophavsmanden til det onde, siden Overlæg og Skriveri!« Järta vedblev:

»Mine Herrer, hvad jeg hidtil har ytret, har været under den Forudsætning, at Deres Forehavende lykkedes; men det maa og skal mislykkes. Behøver jeg maaske at sige Dem, at da Kongen skal bortføres ved højlys Dag midt paa aaben Gade, er et eneste Anskrig nok til at kalde hele Befolkningen paa Benene! Tropperne, som De ikke have sikret Dem, ville ile til for at forsvare Kongen, og inden De have naaet Waxholm, ville De være indhentede. Hvad andet staar der saa tilbage for Dem, mine Herrer, end at støde Deres Offer ned eller selv lægge Deres Hoveder paa Blokken? Deres Plan er altsaa i mine Øjne en Daarskab, som fører lige lukt til Anarkiet og Undergangen«.

Järtas Ord gjorde synligt Indtryk paa de tilstedeværende. Nogle uforfærdede vilde dog ikke give tabt, og Skjøldebrand raabte med Heftighed:

»Jeg beklager, at en eneste Persons Fejghed skal forspilde os denne gunstige Lejlighed til at frelse Fædrelandet!«

»Sig hellere til at styrte Fædrelandet i Fordærvelse«, svarede Järta med Varme. »Men for at jeg ikke skal have noget at bebrejde mig, og da enhver er sig selv nærmest, og da jeg ikke for Deres Skyld, mine Herrer, har Lyst til at lægge mit Hoved paa Skafottet, saa erklærer jeg herved, at hvis man ikke forandrer sin Beslutning, angiver jeg øjeblikkelig hele Planen!«

En stor Del af de tilstedeværende lode Hovederne

hænge; nogle af de mest uforfærdede kom i Raseri, og Hedenberg raabte: »Kast det Bæst ud ad Vinduet!«

Nogle nærmede sig med truende Miner, men Järta lod sig ikke bringe ud af Fatning. »Hvis De alle, mine Herrer, vare lige saa resolute, som denne unge Mand«, raabte han, »saa vilde jeg sige til Dem: Gaa og udfør Deres Plan, men det er De ikke. Jeg staar ved, hvad jeg har sagt!«

Den Fasthed og Overbevisning, hvormed Järta talte, gik de fleste til Hjærte, og de stode der, modfaldne og bekymrede. Skjøldebrand søgte endnu en Gang at formaa Forsamlingen til at handle, som den havde besluttet; en dyb Tavshed var Svaret paa hans Opmuntringer og Formaninger. Skjøldebrand saae, at Slaget var tabt. Forbitret og ydmyget raabte han med en voldsom Heftighed, som viste, at han ikke var Mand for at lede en Sammensværgelse: »Saa gid da alt det Blod, der skal rinde, alle de Ulykker, der skulle ramme vort ulykkelige Fædreland, maa komme over dens Hoved, som af ond og troløs Fejghed lamslaar vore Arme. Sagtens skulle vore Hoveder falde paa Skafottet, men jeg vil gjærne ofre mit for at se Järta bøde for sin bedrageriske Opførsel!« Dermed foer han i største Forbitrelse ud af Salen, og hele Forsamlingen opløstes under stor Uro. Bjørnstjerna kastede sig i en Slæde og kjørte afsted for at møde Armfelt og Anckarsvärd, som ventedes hvert Øjeblik, og underrette dem om, at alt var forbi; Lefrén og Hohenhausen fore afsted til Waxholm med den samme Efterretning. For ikke at vække Mistanke ved at udeblive fra det bestilte Middagsmaaltid samledes nogle af de mindst modfaldne blandt Komplotmagerne til den fastsatte Tid hos Becker, men det var et lidet lysteligt Gilde. Samtalen drejede sig kun om Järta og hans Optræden, om det ulykkelige Fædrelands Skæbne og om alle de fejlslagne Forhaabninger. Wrangel og Anckarsvärd vilde dog endnu ikke opgive alt Haab; den første forsikrede ved sin Ære, at Regimenterne paa Åland ufortøvet vilde bryde op, og

Anckarsvärd sagde om Vestarmeen: »Den skal marchere!« Og det gjorde den, som vi ville faa at se, ogsaa.

Saaledes blev denne djærvt udkastede, men i sine Følger næppe tilbørlig beregnede Plan, til intet. Man vil maaske spørge, hvorledes det kunde gaa til, at et Forehavende, som i saa lang Tid drøftedes og forhandledes mellem saa mange Mennesker, hvoraf de fleste vare unge og nogle saa letsindige, at de, hvad Skjøldebrand forsikrer, havde gjort deres Friller bekjendt med det hele, — hvorledes et saadant Forehavende, sige vi, kunde forblive en Hemmelighed. Men det var heller ingenlunde nogen Hemmelighed; den almindelige Misfornøjelse og den hos saa godt som alle rodfæstede Overbevisning om, at Kongen bar Skylden for den offentlige Elendighed og for den yderlige Fare, hvori hele Sverige var stedt, udgjorde i Virkeligheden de sammensvornes mægtigste Forbundsfælle. Alle vidste, hvad der var i Gjærde, saae til, tav og ventede. Selv Politiet var underrettet om det hele; men Politiet saae til og tav ligesom alle andre, saa at Monarken omtrent var den eneste i hele sit Rige, som var uvidende om, hvad der skulde ske. Med dette for Øje var det, at Wrede spurgte en af Sammensværgelsens Ledere: »Hvorfor inddrage I ikke Kongen i Planen?«

Faa Dage efter det urolige Møde hos Jakob Cederstrøm, som vi nys have skildret, fandt der en Sammenkomst Sted i Enskede uden for Stockholm mellem Armfelt, Adlercreutz og G. Lagerbjelke. De tre Mænd vilde se, om det ikke skulde være muligt at knytte Sammensværgelsens brudte Traade paa ny og, hvis dette viste sig ugjørligt, pønse paa nye Midler til at frelse Fædrelandet. De fandt imidlertid, at der intet andet var at gjøre end at se Tiden an, — skjønt Russerne hver Dag kunde staa uden for Stockholms Porte, — og vente, indtil de svenske Armeer satte sig i Bevægelse for at gjennemføre Statsforandringen.

De sammensvorne i Hovedstaden havde imidlertid spredt sig til alle Sider. Wrangel, Hedenberg, Koskull og flere

vare strax Natten efter den skæbnesvangre 8de Februar afrejste til Åland; Bjørnstjerna gik til Westmanland, hvor han var bleven udnævnt til Major, Skjøldebrand drog til sin Post i Norrland og Anckarsvärd til Vestarmeen. Før denne sidste drog bort for at opildne Adlersparre til Daad, opnaaede han af Adlercreutz Løfte om at understøtte Vestarmeens Foretagender, om saadant skulde vise sig nødvendigt. Skjøldebrand havde før sin Afrejse Avdiens hos Hertugen af Sødermanland og ytrede ved denne Lejlighed rent ud: »Der er kun een tænkelig Udvej af den forfærdelige Stilling, hvori vort ulykkelige Fædreland befinder sig, og det er, at den yderste Nødvendighed kan fremkalde en Opstand, hvori Deres kongelige Højhed vel ikke kan tage Del, men hvori De, naar Omvæltningen er sket, ikke maa vægre Dem ved at gribe ind for at frelse Fædrelandet«. Disse Ord bleve imidlertid optagne mindre naadig af Hertugen, i hvis Sjæl de dog uden Tvivl fandt dyb Gjenklang, og ligesaa af Hertuginden, hvem hendes Ægtefælle strax meddelte dem. Skjøldebrand, som var indbuden til at spise til Aften hos det fyrstelige Par, blev saare kølig modtagen af hendes kongelige Højhed og ikke beæret med et eneste Ord af højstsamme sin Værtinde.

Vi have flere Gange omtalt de høje Embedsmænds Modstand mod Sammensværgelsen. Det var endnu stedse disse Herrers Overbevisning, at man ved fredelige Midler burde søge at bevæge Monarken til at forandre sit fordærvelige Regeringssystem. Landshøvding Håkansson havde til Gustafs største Forbitrelse rent ud erklæret denne, at der ikke var flere Penge at opdrive, og at Stænderne maatte indkaldes, og strax efter Kongens Tilbagekomst fra Åland begav Rigsdrosten, Grev Wachtmeister, sig til Gustaf for at vise ham, at det sidste var uundgaaelig nødvendigt. Den

yderst karakteristiske Samtale, som fandt Sted mellem Kongen og Drosten, er for lang til at kunne gjengives her; men den viser klart, til hvilken svimlende Højde Monarkens afsindige Trods og Forhærdelse var stegen, og hvorledes han troede at kunne true og tvinge hele Verden efter sin Vilje. Wachtmeisters Forsøg paa at tale Gustaf til Fornuft mislykkedes derfor ganske, og da denne sidste kort efter kom under Vejr med, at Finanskommitteen, blandt hvis Medlemmer vare Håkansson, Wachtmeister, Toll og Lagerbring, havde besluttet om muligt at tvinge ham til at indkalde Stænderne, opløste han denne Kommitté (26de November 1808) med de Ord, »at han vilde lade alle Herrerne i Finanskommitteen rejse ad Helvede til og vise, at han selv kunde styre og regere sit Rige«. Imidlertid nedsattes der dog i de første Dage af December en ny Finanskommitté, og Kongen betroede Håkansson, at den skulde udarbejde et Forslag til en Forordning om en overordentlig Krigsskat paa 15 Millioner. Da Håkansson hertil bemærkede, at der ikke var 2 Millioner at uddrive af hele Landet, blev Kongen rasende af Vrede og raabte: »Hvad, ikke mere end to? Det skal jeg vise. Jeg har aldrig kjendt en saa forbandet Nation som denne. De ville have Bonaparte herind. Jeg vilde ønske, de havde ham, saa at Djævlen kunde tage dem alle sammen. Men jeg skal Fanden tage mig plukke dem for det sidste, de eje, det skal jeg vise; saa længe her findes det allerbitterste, skal de ud med det!«

En af Kong Gustaf III.'s mest betroede Mænd, den nu firsindstyveaarige Friherre J. Liljencrantz, Præsident i Kommercekollegiet, besluttede at vove et nyt Forsøg paa at aabne den forblindede Monarks Øjne og vise ham den Afgrund, som gabede ved hans Fødder; men Gustaf svarede ham: »Vil De have, at jeg skal underhandle med Bonaparte, som paa det nederdrægtigste har myrdet en Bourbon? Vil De have, at jeg skal række Haanden til Alexander, som har forraadt mig og gjort sig selv til et fejgt og lydigt

Redskab for den store Voldsmand? Min Ære, min Religion, mine Eder tillade mig ikke sligt. Hellere nedlægge denne Krone, der altid har været mig en Byrde«. Efter et Øjebliks Tavshed vedblev Kongen:

»Finland er tabt; men det skal tages tilbage. For Resten vil jeg holde mig skadesløs ved at erobre Norge. Dette her kan heller ikke vare længe. Forsynet har sat en Grænse for Bonapartes Vælde. Nationen lider, vist saa; men den har ikke fornedret sig; Gud kan hjælpe, naar Menneskenes Øjne ikke opdage nogen Redning mere. Og endelig kan jeg ikke handle anderledes uden at paadrage mig evig Fordømmelse!«

Forfærdet over en saadan Forblindelse faldt Liljencrantz modig ind:

»Jeg bekæmper ikke alle Deres Majestæts Grunde; men De maa huske paa, at Riget er sin Undergang nær. Man lægger ikke mere Dølgsmaal paa sin Misfornøjelse; fra den til Fortvivlelse er der kun ét Skridt, og en Gnist kan være tilstrækkelig til at vække den altfortærende Flamme. Deres Majestæt«, vedblev den ærværdige Olding med foldede Hænder og Øjnene fulde af Taarer, »tøv ikke længere med at sammenkalde Stænderne og slutte Fred. Eller kan dette sidste ikke ske paa Grund af Deres religiøse Betænkeligheder, saa frasig Dem Kronen . . .«

Disse sidste Ord bragte Kongen i en rasende Forbitrelse. Med gnistrende Øjne og dirrende Læber slog han voldsomt paa Kaardefæstet og raabte med en Stemme, der rystede af Raseri:

»Véd De, hvad det kan koste Dem at tale til mig paa den Vis? Deres Hoved sidder paa Spidsen af denne Kaarde. Jeg skal vide at faa Folk til at lystre!«

»Det manglede kun,« svarede Oldingen med Rolighed, »at Deres Majestæt skulde have ofret en firsindstyveaarig Gubbe, en tro Tjener, som har vovet at sige Deres Majestæt Sandheden. Jeg staar alt for nær ved Graven til at

frygte Døden, og Martyrdøden kunde desuden være ærefuld nok, men jeg har alt for megen Hengivenhed og Ærefrygt for Deres Faders Minde til at ville, at Deres Majestæt besudler sig ved en ussel Handling!«

»Bort, bort fra mine Øjne,« raabte Gustaf aldeles ude af sig selv, »og De kan prise Dem lykkelig over, at jeg er for mild til at behandle Dem efter Fortjeneste, nemlig som en Rebel!«

Toll, som havde haft Sæde i den første Finanskommitté, havde i denne ytret: »Jeg har aldrig før »set sort«; men nu gjør jeg det. Jeg ser ingen Udvej til at skaffe Penge, det paastaar jeg, om det saa skal koste mig min Hals! Om man saa tog Brødet ud af Munden paa Agerbrugeren og slagtede hans Øg, vilde det ikke hjælpe noget. Og hvad skal Følgen blive af en saadan Maade at føre Krig paa? Og hvor skulle vi faa Penge fra, da der er Nød paa Færde alle Vegne? Jeg ser ingen Udvej, det siger jeg, om jeg saa skal lægge mit Hoved paa Blokken!«

Det forandrede paa ingen Maade denne Tolls Overbevisning, at Kongen paa samme Tid med sædvanlig Heftighed ytrede til ham:

»Her er flere Penge, end nogen tror; men de ville ikke ud med dem. Desuden er her en Institution, som er en Kræftskade for Riget, nemlig Banken (!). Det er en Kræftbyld, som udsuger Landets Marv, og det vilde være en Velgjerning for Landet, hvis Bankens Midler kom i Cirkulation.«

Toll besluttede at gjøre endnu et Forsøg paa at tale Kongen til Fornuft, endskjønt han jo nok forudsaa, at han ikke vilde have mere Held med sig, end Håkansson, Wachtmeister, Liljencrantz og saa mange andre havde haft. Han forfattede derfor en Betænkning, hvori han klart paaviste det umulige for Sverige i længere at kunne bære Krigens umaadelige Byrder og gav Kongen det Raad, hvis han ikke kunde eller vilde slutte Fred med Napoleon, at abdicere for

at redde Tronen for sin Søn. Det var paa Haga, at Toll nu for sidste Gang saae Gustaf Adolf. Efter at have overrakt Monarken den omtalte Betænkning sagde Generalen: »Hvis Deres Majestæt har fast besluttet ikke at ville slutte Fred, saa er der kun et eneste Middel tilbage til at frelse Dem og Sverige fra sikker Undergang, og det er, at Deres Majestæt nedlægger Kronen til Fordel for Deres Søn og indsætter et Regentskab under dennes Mindreaarighed. . .«

Tolls varme og frimodige Ord bragte Kongen i voldsomt Raseri. Han sønderrev Betænkningen i tusende Stykker og kastede den paa Ilden, i det han med truende Miner befalede Toll øjeblikkelig at forlade Værelset, rejse til sin Post og forsvare den. Toll adlød, og da han havde anet, hvordan det vilde gaa, havde han givet Ordre til at holde Heste i Beredskab. Efter at have underrettet Stedingk om sit Møde med Kongen rejste han bort og sagde paa Vejen til sin Brodersøn G. Toll, som sad i Vognen ved hans Side: »Dette her kan ikke vare længere end til Marts!« Et Par Mil fra Stockholm væltede Kjøretøjet, og den gamle General blev meget slemt tilredt. Han ytrede da til sin nævnte Brodersøn: »Hvis jeg skulde dø, inden jeg naar hjem, maa Du vide, at baade Stedingk og jeg have bedet Kongen om at abdicere for at frelse Fædrelandet fra Undergang!«

Den ædle og frimodige Rigsdrost, Grev Wachtmeister, fik snart efter paa ny Lejlighed til at træde i Skranken for det mishandlede Sverige. Det var, da den kongelige Finanskommission fik Befaling til at udtale sig over Forslaget til Forordningen om den nye overordentlige Krigsskat. Wachtmeister formaaede nemlig samtlige Medlemmer af Kommissionen til paa det kraftigste at fraraade Udskrivningen af den nævnte overordentlige Skat som umulig at udrede og raade til Indkaldelse af Stænderne. Da Drosten den 5te Januar meddelte Kongen denne Kommissionens underdanige Formening, kom Gustaf paa ny i Ekstase. »Hvad for noget«,

raabte han i den højeste Forbitrelse, »fraraade Skatten! Hvad skal det betyde?« — »Det skal betyde«, svarede Wachtmeister, »at denne Skat ikke kan tilvejebringes«. — »Hvad er da dette for et »sakramenska s . . . land«, som ikke kan betale en saadan Skat«, faldt Monarken ind, skummende af Vrede. »Det er nok muligt«, svarede Rigsdrosten uforfærdet, »at det er et »s . . . land«, (jeg beder om Forladelse, fordi jeg benytter Deres Majestæts Udtryk), men Skatten er umulig!« Wachtmeister vovede mere end det. Da den nævnte Forordning desuagtet skulde udfærdiges, søgte han at formaa Statssekretærerne Lagerbring og Rosenblad til at nægte deres Kontrasignatur og til i Forening med de øvrige høje Embedsmænd at true med at nedlægge deres Embeder, hvis Stænderne ikke bleve indkaldte, uden at dette dog lykkedes ham.

Saaledes var Sagernes Stilling, da Wachtmeister den 28de Januar gjennem Wrangel blev sat i Kundskab om den Plan, man havde lagt til med General Adlercreutz's Bistand at arrestere Monarken, samt anmodedes om at modtage en Plads i den nye Regering, som skulde dannes, naar Kongen var afsat. Rigsdrosten blev baade forbavset og urolig over dette uventede Budskab; han erklærede, at han vilde tale med Adlercreutz, og da han samme Aften traf denne i et Selskab hos Rosenblad, ytrede han store Betænkeligheder og formanede til nøje at overveje baade Vanskelighederne og Farerne ved et saadant Foretagende og de Følger, det kunde drage efter sig, hvis det mislykkedes. Adlercreutz svarede, at han vel skulde vogte sig for at begaa nogen Uforsigtighed, at han selv ikke troede, at Foretagendet endnu var modent til Udførelse; men at en stor Del af Hærens Officerer absolut vilde have ham i Spidsen for Sammensværgelsen, og at han ikke havde villet afslaa deres Begjæring af Frygt for, at de saa paa egen Haand vilde vove den dristige Gjerning.

Da Faren for Sveriges Tilværelse som selvstændig

Stat imidlertid Dag for Dag blev mere overhængende, samledes en Del høje Embedsmænd og andre indflydelsesrige Personer til et hemmeligt Møde paa Länna Gaard i Nærheden af Stockholm den 17de Februar for at raadslaa om, hvad der var at gjøre. Til Stede vare bl. a. Statssekretærerne Lagerbring og Rosenblad, Ugglas og Armfelt, og denne sidste foreslog, at samtlige høje Embedsmænd en corps skulde begive sig til Kongen for at formane ham til at nedlægge Kronen og indsætte et Regentskab under sin Søns Mindreaarighed; nægtede Gustaf dette, skulde alle som én Mand nedlægge deres Embeder. Hvad de øvrige tilstedeværende mente om denne Plan, vide vi ikke; men Lagerbring svarede: »Derved vilde vi ikke vinde andet, end at vi kom til at række Hals. Vort Skridt vilde blive betragtet som Oprør, og der vilde være Folk nok, som gjærne vilde være vore Efterfølgere i Kongens Raad. Vi maatte saaledes nødvendigvis have andre Midler til vor Raadighed, hvis denne Plan mislykkedes«.

Efter vor Mening er der ingen Rimelighed for, at Kongen ved slige Demonstrationer fra de høje Embedsmænds Side vilde have ladet sig bevæge til at abdicere eller endog, blot til at indkalde Stænderne; at han imidlertid et Øjeblik har haft den Tanke at frasige sig Regeringen, fremgaar af en Samtale, han omtrent paa denne Tid havde med Stedingk.

»Jeg ser«, sagde Kongen, »at det hele gaar ad H. til, og jeg vil trække mig tilbage!«

»Men Bonaparte er hævngjerrig«, bemærkede Stedingk »han vil forfølge Deres Majestæt overalt!«

»Aa nej«, svarede Gustaf; »naar jeg ingen Ting mere betyder, lader han mig nok være i Fred. Hvad ondt skulde han ogsaa ville gjøre mig? Jeg har længe nok regeret over dette usle, utaknemmelige Folk. Naar det ikke vil hjælpe sig selv, vil jeg ikke længere være med. Jeg rejser til Tyskland!«

»Men Bonaparte hersker nu i hele Tyskland«, indvendte Stedingk.

»Det gjør han«, svarede Monarken, »men han under mig vel nok at være paa Jorden. Naar jeg ikke mere har noget Rige, bryder han sig ikke om mig. Jeg tager Dronningen og Prinsesserne med mig og lader min Søn blive tilbage. Eller ville de forraade ham med, saa lad dem det. Jeg haaber paa et bedre Liv efter dette!«

»Men«, ytrede Stedingk, »alle Konger, der have nedlagt Regeringen . . . . .«

». . . Have angret det, vil De sige?«

»Nej, men have fundet sig ulykkelige derved«, svarede Stedingk.

»Ja«, svarede Gustaf, »fordi ingen Konge har haft en saadan Gudsfrygt og styret sit Folk i Herrens Frygt, som jeg. . . Jeg vil ikke længere styre denne elendige, utaknemmelige, égennyttige, usle Nation; jeg er for god for den. Jeg vil selv tale med Rigsdrosten derom.« osv.

Som man ser, nøjedes Kong Gustaf IV. Adolf ikke med at forurette, true og forhaane sine troeste Mænd, han insulterede hele sit Folk, som hidtil taalmodig havde fundet sig i at blive mishandlet af ham.

Ved Vestarmeen ventede Adlersparre, som endnu var i Carlstad, med Længsel Efterretninger fra Stockholm. Endelig, i Slutningen af Februar, fik han Brev fra Anckarsvärd med Beretning om Katastrofen før Mødet paa Beckers Værtshus, i Følge hvilken Sammensværgelsen i Hovedstaden var mislykket. Strax havde Adlersparre fattet sin Beslutning. Han samlede sine Officerer om sig og meddelte dem disse nedslaaende Efterretninger; men langt fra at tabe Modet herover ytrede disse djærve Mænd en levende Glæde over, at det nu faldt i deres Lod at frelse Fædrelandet, og samme

Dag fik alle under Adlersparres Kommando staaende Afdelinger Ordre til at bryde op den 6te og 7de Marts og rykke mod Stockholm.

Den 5te Marts ankom Anckarsvärd selv og bestyrkede Adlersparre i den heroiske Beslutning, han havde taget. Samme Aften sendtes daværende Kornet ved Livregimentets Husarer, Grev Hugo Hamilton, til Stockholm. Han skulde formaa Anførerne for de i Omegnen liggende Tropper til at støtte det store Foretagende samt overbringe Breve fra Anckarsvärd til Adlercreutz, Jakob Cederstrøm og Henning Wrangel. Denne sidste anmodedes om at søge at formaa Garderne til at rykke mod Hovedstaden; i Brevet til Adlercreutz erindredes denne om sit Løfte til Anckarsvärd ikke at lade Kongen slippe bort, naar Adlersparre skred til Handling. I en Skrivelse til Grev H. G. Wachtmeister, Rigsdrostens Søn, som ad anden Vej befordredes til denne, søgte Anckarsvärd at arbejde for det samme Øjemed.

Den følgende Dag rykkede Tropperne ind i Carlstad. Adlersparre holdt en kraftig Tale til dem, og alle vare rede til at følge ham. Major Erik Flach blev afsendt til Oberst Posse, der allerede var begyndt at vakle, og Anckarsvärd til Prinsen af Avgustenborg. Han skulde udvirke en Stilstand med Fjenden, for saaledes at sikre den svenske Grænse, medens Adlersparre drog til Stockholm for at afsætte Kongen, og som Erstatning herfor tilbyde Prinsen den Krone, man vilde løfte af Gustaf IV.'s Hoved.

Hamilton havde ikke Held med sig i Stockholm, i det General Adlercreutz aldeles ikke vilde modtage ham. Det synes saaledes, at Generalen var begyndt at blive vaklende, men hans Vaklen var i alt Fald ikke af lang Varighed, thi allerede den 9de ytrede han til Rigsdrostens Søn, Grev H. G. Wachtmeister, som indtrængende opfordrede ham til at drage Omsorg for, at Kongen ikke, naar han blev vidende om Adlersparres Marche mod Hovedstaden, flygtede ad Skaane til: »Jeg forsikrer Dem, det har ingen Fare. Rejser

Kongen nogen Steds hen, bliver det ikke til Skaane, da han maa frygte for at blive tagen i Østergötland, skjønt Wrede ikke er med i Planen; men han vil gaa Adlersparres Korps i Møde for at haranguere Tropperne. For Resten bliver jeg strax underrettet om, naar Kongen laver sig til at rejse, og kan træffe mine Forholdsregler!«

Der gik ikke mange Timer efter Hamiltons Ankomst, inden Efterretningen om Adlersparres Marche mod Hovedstaden blev almindelig bekjendt. Denne Nyhed, som overalt blev modtagen med forhaabningsfuld Glæde, kom ogsaa Monarken for Øre. Stedingk havde erfaret den af en fransk Emigrant, Oberstløjtnant Rodais, og havde strax sat Kongen i Kundskab herom. Om Aftenen den 8de Marts ilede Gustaf, fulgt af Stedingk, fra Haga til Stockholm, for at lade en Del mistænkte Personer sætte fast. Ugglas havde tilstillet Stedingk en Liste over disse, og Stedingk havde overgivet Kongen denne. Understatholderen Edelcreutz, Ehrenheim, Rodais og flere bleve endnu samme Aften kaldte op paa Slottet. Kongen selv forhørte Rodais; men det var umuligt at komme denne til Livs, og Gustaf maatte nøjes med befale Understatholderen at arrestere de paa nysnævnte Liste antegnede Personer.

En stor Fare truede saaledes de sammensvorne. Järta reddede dem ved sin Energi og sin Snarraadighed. Da nemlig flere af Regeringsherrerne som Wachtmeister, Lagerbring, Rosenblad, Ehrenheim og Lagerheim strax havde faaet Del i de Skrivelser og Nyheder, Hamilton medbragte, uden øjeblikkelig at have gjort Monarken bekjendt hermed, havde man et stærkt Baand paa disse høje Herrer, og Järta ilede derfor til Lagerbring og erklærede denne, at hvis Cederstrøm blev arresteret, vilde han, Järta, være hans Advokat; da vilde han anklage baade Lagerbring og de andre høje Embedsmænd, som i 24 Timer havde dulgt Vestarmeens Oprør for Kongen, bevise, at de vare Adlersparres medskyldige, og bringe dem alle til Hobe paa Skafottet.

Dette virkede. Lagerbring begav sig midt om Natten til Slottet, og det lykkedes ham ogsaa virkelig efter en Del Vanskeligheder at faa Kongen til at tilbagekalde de allerede udfærdigede Arrestordrer. Järta havde altsaa nu ogsaa taget sit Parti; den 9de om Aftenen afsendte han og Cederstrøm Løjtnant Pantzarhjelm til Adlersparre for at anmode ham om at fremskynde sin Marche saa meget som mulig mod Hovedstaden, hvor man intet kunde udrette, før han kom.

Det var i Klubben »societeten«, at Franskmanden, Oberstløjtnant Rodais, havde hørt Nyheden om Adlersparres Marche, om hvilken han havde sat Stedingk i Kundskab, og efter Kongens Befaling bleve nu alle de Personer, som om Aftenen den 7de havde været til Stede i »societeten«, forhørte i Overstatholderembedets Cancelli af Understatholder Edelcreutz i Justitskantsleren, Grev Gyllenborgs Nærværelse, uden at man dog fik nogen som helst Oplysninger. Kongen fik nu den Tanke, at det hele var blind Alarm, en Snare, som man havde lagt for ham for at skuffe eller true ham til at indkalde Stænderne eller abdicere, og hans Vrede vendte sig nu mod den trofasteste af alle hans Tjenene, den ærværdige Stedingk. Denne blev kaldt op paa Slottet. Han var næppe traadt over Dørtærskelen til Kongens Værelse, før Monarken med dragen Kaarde og skummende af Raseri styrtede løs paa ham. »De skal«, brølede han, »med Deres Hoved bøde for det Bedrageri, De har gjort Dem skyldig i mod mig og mod Fædrelandet!«

Der manglede ikke meget i, at Gustaf havde baaret sig ad som den vanvittige Erik XIV., da han stødte Dolken i den uskyldige Nils Sture. Den gamle Stedingk veg et Par Skridt tilbage, lagde den venstre Haand paa Kaarden og svor ved sin Ære og ved sine hvide Haar, at han kun havde sagt Sandhed. Rodais, som ligeledes var bleven hentet op paa Slottet, førte et lige saa ædelt og værdigt Sprog. »Jeg er en gammel Soldat og foragter Døden«, sagde den

modige Franskmand; »behøver Deres Majestæt et Offer, er det ene og alene mig, der er den skyldige. Hvad General Stedingk angaar, da har han kun adlydt sin Pligt og sin Samvittighed, da han underrettede Deres Majestæt om den Nyhed, han havde erfaret af mig!«

Rodais blev ført til Hovedvagten som Arrestant. Kongen befalede, at Stedingk ligeledes skulde arresteres; men desuagtet fik den ærværdige Gubbe dog Lov til indtil videre at forblive paa fri Fod.

Skjøldebrand var imidlertid kommen til Hovedstaden og fik nu af Adlercreutz det Ærende yderligere at forberede Hertugen af Sødermanland paa de vigtige Begivenheder, som forestode, og paa den Rolle, Prinsen deri skulde spille. Da Skjøldebrand havde udrettet dette sit Ærende, svarede Hertugen vel temmelig barsk: »For atten Tusende Djævle, hvor tør De vove at gjøre mig et saadant Forslag«; men hans kongelige Højhed beroligede sig snart og svarede sluttelig paa Skjøldebrands indtrængende Forestillinger, at han, Hertugen, var den eneste Styrmand, der kunde føre Statsskibet gjennem Storm og Uvejr til den sikre Havn, med de Ord: »Ja, det synes saa at være Skæbnens Vilje!«

Mindre Held havde Wrangel paa Åland, hvor han forgjæves stræbte at faa Garderne til at følge sig mod Stockholm. Vestarmeen derimod skred ustandselig frem. Den 8de, 9de og 10de Marts brød den op fra Carlstad og stod den sidst nævnte Dags Aften i Christinehamn. Her fik Adlersparre gunstige Efterretninger baade fra Oberst Posse og General Staffeldt, hvilken sidste paa Prinsen af Avgustenborgs Vegne forsikrede ham, at han kunde være tryg fra den norske Side, medens han drog til Stockholm for at udføre sit store Foretagende. Anckarsvärd havde ikke faaet Prinsen selv i Tale, men havde, dog først efter Vaabenhvilens Afslutning, til dennes Adjutant Darre ladet Vink falde om Prinsens Valg til Sveriges Konge. Darre havde dog leende ytret, at Hertugen aldrig vilde modtage et saadant Valg.

Den 11te fortsatte Armeen sin Marche, og sent om Aftenen kom Adlersparre til Sunds Herregaard paa Grænsen mellem Wärmland og Nerike. Her traf han sammen med Pantzarhjelm, der, som vi have fortalt, var udsendt af Cederstrøm og Järta for at fremskynde Armeens Marche; men Adlersparre svarede: »Vi have fra første Færd kun stolet paa os selv; hils derfor Hans Järta fra mig, at det svenske Blod, som skal flyde, kommer over hans Hoved!« Den 12te rykkede Hæren ind i Ørebro, og Landsekretæren Cassel sendte Kongen officiel Meddelelse om denne Begivenhed.

Kongen kunde saaledes ikke længere nære nogen Tvivl om, at Vestarmeen var i fuldt Oprør, og at den nærmede sig med stærke Skridt for at styrte ham fra Tronen. Et Træk, som gjør den ulykkelige Monark Ære, fortjener at anføres. Da han havde læst Cassels skæbnesvangre Depeche og ikke længere kunde tvivle om sin Ulykke, rullede tunge Taarer ned ad hans blege Kinder og faldt paa Papiret, som han holdt i sin Haand. »Gaa«, sagde han til en Adjutant, i det han rakte ham Brevet, »bring dette til Stedingk og spørg ham fra mig, om han kan tilgive mig!«

Strax efter, Klokken mellem fire og fem om Eftermiddagen, forlod Kongen Haga og ilede til Stockholm uden i øvrigt for nogen at udtale sig om Aarsagen til eller Hensigten med denne pludselige Afrejse. Efter at han var ankommen til Hovedstaden, bleve i Følge kongelig Ordre Byens Porte lukkede for alle og enhver. Det samme var Tilfældet med alle Adgange til Slottet, og de i og rundt om dette posterede Skildvagter fordobledes.

Kongens Ankomst til Staden paa en saa usædvanlig Tid og under saa overordentlige Omstændigheder satte, som man vel kan tænke sig, hele Byen i den største Uro og Forventning. Folk stimlede sammen paa Gader og Stræder, Ordonnanser og Adjutanter galoperede uophørlig gjennem Byen, de høje civile og militære Embedsmænd samlede sig

lidt efter lidt paa Slottet. Der var saaledes Ehrenheim, Ugglas, Zibet, Lagerbring, Rosenblad, Understatholder Edelcreutz, Generaladjutant af Melin o. a. Monarken underrettede nu disse Herrer om, at Vestarmeen havde gjort Oprør og marcherede mod Hovedstaden, — hvad alle de forsamlede vidste bedre Besked med end Kongen —, og meddelte dem derhos, at det var hans Vilje til det yderste at holde sig mod Oprørerne. Derefter befalede han Statssekretær Rosenblad at opsætte en kongelig Bekjendtgjørelse om Vestarmeens Oprør; denne skulde tillige med nogle andre Udfærdigelser, der ansaas fornødne til Rolighedens Vedligeholdelse, trykkes og i et stort Antal Exemplarer udspredes blandt Publikum.

Adlercreutz havde ikke indfundet sig paa Slottet. Om Formiddagen modtog han et Besøg af den unge Wachtmeister, der havde erfaret, at der var indløbet en Skrivelse fra Landsekretær Cassel i Ørebro, men endnu var i Uvished, om Kongen havde modtaget den, og som derfor indstændig besvor Generalen at skride ind, medens det endnu var Tid og bemægtige sig Kongens Person, før han kunde slippe bort fra Hovedstaden. Adlercreurz erklærede at ville tale med Lagerbring om Sagen og lovede, at hvis Lagerbring ikke havde faaet Del i Cassels Depeche, skulde det afgjørende Skridt foretages den følgende Dag.

Faren var altsaa nærmere, end Kongen anede. En modig Mand, Kancellipræsident, Baron Ehrenheim, gjorde endnu en Gang, i dette yderste Øjeblik, et Forsøg paa at tale Monarken til Fornuft og derved frelse hans Krone ved paa ny at formane ham til at indkalde Stænderne, tilbagekalde den overordentlige Krigsskat og love Fred. Men Gustaf kom selv i dette Øjeblik, da hans Trone styrtede sammen under ham, som sædvanlig i Raseri herover. »Fred!« raabte han forbitret, »har De glemt, at Ære og god Samvittighed betyder mere for Herrens Salvede end Livet? Jeg

har taget Alterens Sakramente paa aldrig at slutte Fred med Bonaparte.«*)

Ehrenheim gik bort, fast overtydet om, at Kongens Fald var uundgaaeligt. Imidlertid indløb der nye og udførlige Efterretninger om den fremrykkende Vestarmé, og under Indtrykket af disse forandrede nu Kongen sin Beslutning at blive i Stockholm og byde Oprørerne Spidsen. Det var nemlig meget usikkert, om de i Hovedstaden liggende Tropper, naar det kom til Stykket, vare til at stole paa. Gustaf besluttede derfor, fulgt af sit Hof og af de højere Embedsmænd, at stille sig i Spidsen for de stockholmske Korps, eskorteret af disse begive sig til Sydsverige og forene sig med de under Tolls Anførsel staaende Regimenter, som han troede at kunne stole paa. Han skrev derfor selv til Wrede og Toll og befalede dem at bryde op med de under deres Befaling staaende Tropper og drage ham i Møde. Gjennem Generaladjutanten udgik der de fornødne Ordrer til de i Hovedstaden garnisonerende Tropper, af hvilke en Del Natten mellem den 12te og 13de afmarcherede til Södertelje, der var bestemt til Samlingsplads. De høje Embedsmænd, som skulde ledsage Kongen, fik Befaling til at holde sig rejsefærdige Klokken elleve i det seneste næste Formiddag. Rigsdrosten, Grev Wachtmeister, som laa syg, fik ligeledes Ordre til at slutte sig til hans Majestæts Følge, hvilket han dog erklærede at være ude af Stand til. Hertugen af Sødermanland og Prinsesse Sofia Albertina, til hvem kongelig Opfordring om at ledsage Monarken ligeledes udgik, vægrede sig begge under forskjellige Paaskud, og Hertugen, der personlig indfandt sig hos Kongen for at

*) Kort i Forvejen troede Kong Gustaf ved Midnatstid at have set den hvide Dame, et Spøgelse, som rigtig nok kun varsler Død for Medlemmerne af Huset Brandenburg, men hvori den svenske Monark ikke des mindre saae en „guddommelig Aabenbarelse“, en Formaning til ikke at forandre sit Regeringssystem og til aldrig at underhandle med „Dyret“.

forklare, hvorfor det var ham umuligt at ledsage denne, blev meget unaadig modtagen. Hvad Dronningen angaar, da fik hun gjennem første Hofstaldmester, Friherre Rålamb, som midt om Natten blev sendt til Haga, hans Majestæts Anmodning om med hele sin Hofstat at bryde op til Hovedstaden Klokken sex følgende Morgen for at ledsage sin kongelige Ægtefælle sønder paa. Endelig udfærdigedes der gjennem Generaladjutanten et aabent kongeligt Brev, hvorved Borgmester Oldenburg udnævntes til Øverstbefalende i Hovedstaden; han skulde føre Titel af Brigadechef og i Spidsen for Borgerskabet besørge den fornødne Vagttjeneste m. m.

Efter at have givet disse Befalinger tænkte Kongen paa at tilvejebringe Penge, som han nu mere end nogen Sinde behøvede. Men saadanne vare ikke lette at opdrive. Først henvendte Gustaf sig til den engelske Minister om Forskud paa Subsidierne; men herpaa vilde denne Diplomat aldeles ikke indlade sig, og da Monarken ingen anden Udvej saae, besluttede han at bringe en Tanke, han længe havde næret, til Udførelse, nemlig at angribe Banken. Grev Fabian Fersen, Ordførende i Bankbestyrelsen, blev kaldt op paa Slottet og fik Ordre til at sammenkalde denne til den næste Morgen (13de Mars) Klokken syv. Derhos maatte Statssekretær Rosenblad opsætte en Skrivelse til Bankbestyrelsen, hvori denne i Kongens Navn opfordredes til at være betænkt paa Bankens Sikkerhed under de for Haanden værende Omstændigheder, hvor dens Forbliven i Hovedstaden kunde være betænkelig, hvorhos disse Herrer anmodedes om at forstrække hans Majestæt med saa stor en Sum som mulig, at anvende til Foranstaltninger til Rolighedens Gjenoprettelse. Med denne Skrivelse skulde Rosenblad til det oven for nævnte Klokkeslæt indfinde sig i Bankbestyrelsens Forsamling og modtage dennes Svar til Kongen. Da det imidlertid var at forudse, at dette Svar vilde være et Afslag, havde Kongen besluttet at anvende andre og

virksommere Midler. Han opbød det nødvendige Antal Heste og Vogne til at bortkjøre to Millioner i Sølv, som han, om det skulde behøves, med Magt vilde lade udtage af Bankens Hvælvinger. Ogsaa af Statskontorets Kasse mente Kongen at kunne skaffe sig Midler og sendte Befaling til Lagerheim at udlevere alle i den nævnte Kasse disponible Penge til Brug for hans Majestæt paa allerhøjstsammes Rejse.

Som man af det foregaaende vil have set, var Stillingen indad til saa fortvivlet som vel mulig. Udad til var den ikke trøsteligere. Sytten Tusende Russere stode i Begreb med over Åland at marchere mod Stockholm, hvor Alexander upaatvivlelig snart vilde holde sit Indtog, diktere Freden og med Napoleons Tilladelse foruden det røvede Finland bemægtige sig den tilgrænsende Del af Sverige, maaske endog hele den nordlige Halvdel af dette Rige. Resten vilde de Franskes Kejser saa rimeligvis skjænke til Danmark, som ikke vilde undlade at angribe Sverige med Eftertryk baade i Skaane og fra den norske Side. Havde Kong Gustaf nu fundet Lejlighed til at forlade Hovedstaden, eller var Statsforandringen bleven opsat et Par Dage endnu, vilde Sverige efter al Sandsynlighed være bleven hjemsøgt af Borgerkrig eller i det mindste af voldsomme indvortes Uroligheder, samtidig med, at en tredobbelt fjendtlig Invasion fandt Sted, fra russisk, norsk og dansk Side; Sveriges sidste Time som selvstændig Stat vilde da rimeligvis være slaaet.

Ingen indsaa dette bedre end Lagerbring. Da Hamilton den 8de Marts ankom til Stockholm med Efterretning om Adlersparres Oprør, begreb han, at hvis Sverige skulde frelses, maatte Kongen styrtes fra Tronen, og fra dette Øjeblik opmuntrede han kraftig Adlercreutz, hvis Onkel han var, og over hvem han havde megen Indflydelse, til at skride ind og løfte Kronen af Kong Gustaf IV.'s Hoved.

Men hvem skulde denne Krone tilfalde?

Fra første Færd, nemlig siden Efteraaret 1808, synes

man at have tænkt paa at sætte de høje Embedsmænd i Spidsen for en aristokratisk Regering — ventelig med stærke Reminiscenser fra Frihedstiden — og lade denne styre Sverige, indtil Stænderne vare traadte sammen og havde ordnet den nye Statsforfatning. Denne Plan havde dog næppe mange Tilhængere nu. Adlersparre, der, som vi have set, nærede meget ringe Tanker om Hertugen af Sødermanland som Konge og vilde have foretrukket Prinsen af Avgustenborg, kunde ikke skjule for sig selv, at baade et Interregnum og Grundlæggelsen af et nyt Dynasti midt under eller strax efter en Revolution vilde være yderst farlige Experimenter, som vilde afføde meget alvorlige Konflikter med Udlandet og maaske Borgerkrig i det indre. Da han derhos var overtydet om Nødvendigheden af Magtens Kontinuitet, hældede han nu til den Mening, at det tilraadeligste vilde være at nøjes med at gjøre Prinsen af Avgustenborg til Tronfølger, men derimod lade Hertugen af Sødermanland udraabe til Konge i Følge Arveret, da denne Fyrste, naar Gustaf Adolf og hans Søn for stedse erklæredes udelukkede fra Regeringen, var den sidste Ætling af Huset Wasa. Vist nok var der ikke saa faa Officerer ved Vestarmeen, som vedblivende paastode, at den gamle Hertug Carl var uduelig til at regere, og det havde de for en Del Ret i; men desuagtet maa det dog betragtes som et Held for Sverige, at denne Fyrste i en saa farlig og skæbnesvanger Tid var ved Haanden og kunde afgive et taaleligt Foreningspunkt for Partierne. Skjøldebrand, Hertugens forhenværende Adjutant, havde, som vi have fortalt, forberedt denne paa den Rolle, han maatte overtage i det forestaaende Drama, og som bestod i, at han skulde holde sig absolut passiv, medens Revolutionen udførtes, og derefter lade sig iklæde den øverste Magt.

De sidste Øjeblikke af Kong Gustaf IV.'s Regering stode nu for Døren. Adlercreutz havde uigjenkaldelig fattet sin Beslutning, og alle de Mænd, som indsaa, at han var den eneste, der stod i tilstrækkelig stor Anseelse hos Folket og Hæren til at udføre Statskupet, samlede sig om ham. Selv Rigsdrost Wachtmeister, der var fængslet til Sygelejet, sendte sin Søn til ham for at opmuntre ham til Daad. Den, som ikke var kjendt med Forholdene, skulde imidlertid ikke have set paa Adlercreutz, at han om faa Timer vilde vove den halsløse Gjerning at arrestere sin Konge og Herre; Adlercreutz dansede munter og glad paa Amaranthballet til langt ud paa Natten og syntes kun at tænke paa Glæden. Men allerede Klokken fire om Morgenen den 13de Marts stod en af Rigsdrostens fortrolige, den senere Præsident Poppius, for hans Seng med Budskab om, at Kongen om et Par Timer vilde afrejse. Adlercreutz trykkede venlig Sendebudets Haand og svarede: »Nu kan hverken Gud i Himlen eller Fanden i Helvede hjælpe Kongen ud af vore Hænder!«

Hele Natten og Morgenstunden herskede der stor Uro og Forvirring i Hovedstaden. De bortdragende Troppers Rust- og Bagagevogne rullede uafladelig gjennem Gaderne, rundt om Slottet holdt talrige Ekvipager og Rejsevogne, Adjutanter og Ordonnanser galoperede frem og tilbage, højtstaaende Embedsmænd og Hofkavallerer kom og gik uafbrudt. Slottets Porte vare lukkede, men inden for, mærkede man, var alt idel Travlhed. Største Delen af Byens Indbyggere vare paa Benene til langt ud paa Natten, og allerede ved Daggry stimlede Folk i mørk Tavshed sammen paa Gader og Torve, navnlig i Slottets Nærhed. Man vidste allerede, at der var noget i Gjærde, og anede, at Kong Gustaf havde regeret sin længste Tid; men denne Fyrstes Styrelse havde været af en saadan Beskaffenhed, at ingen beklagede hans Fald, alle syntes overbeviste om, at man nu var naaet til Lydighedens og Pligtopfyldelsens yderste

Grænse, og at det, der skulde ske, var berettiget og nødvendigt.

Det var Klokken fire om Morgenen, at Adlercreutz fik Underretning om Kongens forestaaende Afrejse. Han lod strax sine fortrolige Adjutanter, Majorerne Ulfsparre og G. Adlercreutz, kalde og bad dem at indfinde sig Klokken otte i Søjlesalen paa Slottet. Major de la Grange og Fændrik Arnell gave frivillig Møde hos Generalen og tilbøde ham deres Bistand. Arnell blev sendt til Oberstløjtnant von Otter med Anmodning til denne om at indfinde sig paa Slottet til den ovennævnte Tid. De la Grange afsendtes i et lignende Ærende til Hofmarechal, Oberst Silfversparre. Efter endnu at have truffet nogle andre Forberedelser, der navnlig gik ud paa at sikre sig de i Staden værende Tropper, begav Adlercreutz, der imidlertid havde faaet Ordre til at møde hos Kongen, sig i Selskab med Feltmarechal, Grev Klingspor til Slottet. Klokken var otte, og paa det fastsatte Sted fandt han de oven for nævnte Officerer tillige med nogle andre, som disse havde medbragt.

Efter i nogle Øjeblikke at have samtalet med Adlercreutz forlod Klingspor denne og begav sig til Værelset foran Kongens saakaldte »lille Sengekammer«. Imidlertid forespurgte Adlercreutz sig om Antallet af de tilstedeværende Livdrabanter, — der var kun fire —, og erfarede med Tilfredshed, at omtrent tredive Officerer vare samlede i og omkring Slottet, alle rede til at vove det yderste. Derpaa anordnede Generalen, at ingen indtil videre maatte slippe ud af Slottet, og at Byens Porte skulde vedblive at være lukkede, og fulgte dernæst med Hofmarechal Silfversparre til Værelset foran Kongens Sengekammer, hvor en stor Del høje Herrer og vagthavende Officerer havde samlet sig. I det tilstødende Værelse forsamlede nogle af de Officerer sig, paa hvis Medvirken i det afgjørende Øjeblik Adlercreutz gjorde Regning, for at være ved Haanden paa første Vink.

Ugglas blev først kaldt ind til Kongen og derefter

Hertugen af Sødermanland. Denne havde nys gjennem Oberst Brändström faaet skriftlig Befaling fra Kongen til at begive sig til Gripsholm under Paaskud af, at han der vilde være i Sikkerhed baade for Oprørerne og for Russerne, men under dette sit Møde med Kongen vægrede Hertugen sig til Monarkens store Misfornøjelse ved at forlade Stockholm.

Derefter blev Klingspor indkaldt. Paa Kongens Spørgsmaal, hvad han havde at andrage om, svarede Feltmarechallen: »Naar Deres Majestæt under denne betænkelige Situation rejser fra os, er Rigets Ulykke ubodelig. Jeg andrager derfor paa, at Deres Majestæt i Stedet for at rejse sammenkalder Rigets Stænder som den eneste Hjælp!«

Det var den sidste Advarsel. Den frugtede lige saa lidt som alle de andre. Kongen foer op i den højeste Forbitrelse, slog om sig med Eder og Trusler og raabte med en Røst, der gik igjennem Mure og Vægge, at det var Oprør og Forræderi at tale saaledes til ham.

Adlercreutz saae nu, at Øjeblikket var kommet. Hurtig lod han hente alle de i Sideværelset og Søjlesalen tilstedeværende Officerer. Men kun sex indfandt sig eller vare til Stede nu, da Daaden skulde udføres. Disse modige Mænd vare Hofmarechal Silfversparre, Oberstløjtnant von Otter, Majorerne Ulfsparre, G. Adlercreutz og de la Grange samt Fændrik Arnell. Adlersparre stod allerede med Haanden paa Dørlaasen for ukaldet at træde ind til Kongen; da han saae, at kun sex Mænd vare rede til at følge ham, ytrede han sagte til Ulfsparre: »Er der ikke flere?« men fortsatte strax højt, i det han aabnede Sengekammerdøren og traadte ind: »Følg mig, gode Herrer!«

Det er umuligt at skildre Kongens Overraskelse, da han saae de syv Mænd ukaldede og uanmeldte træde ind. Hans Tunge var lammet af Forbavselse og Harme. Adlercreutz skred lige hen imod ham og sagde med høj og fast Stemme:

»Hele Nationen er i den største Bekymring over Rigets

ulykkelige Stilling og over Deres Majestæts Bortrejse. Alle højere Embedsmænd, Krigere og andre redelige Medborgere have anmodet mig om at søge at hindre saadant, i hvilken Hensigt vi nu . . .«

»Hvad er dette her«, raabte Kongen, som nu fik sit Mæle tilbage, »hvad skal det betyde? I ere forførte og blive ulykkelige!«

»Nej, Deres Majestæt«, svarede Adlercreutz, »det er vort ramme Alvor; vi ere hverken forførte eller Forrædere, men vi ville frelse Deres Majestæt og Fædrelandet!«

»Det er Forræderi«, raabte Gustaf, »og I blive alle ulykkelige, naar I fremture paa denne Vis!«

Adlercreutz og de sex Mænd stode nu tæt ved Kongen. Denne sprang et Par Skridt tilbage og trak sin Kaarde; »Den skal ingen tage fra mig«, raabte han, »uden med Livet!«

Adlercreutz sprang nu frem og greb med sine stærke Arme Kongen om Livet. Silfversparre og Ulfsparre vristede Kaarden ud af Monarkens Haand, i det de raabte: »Dette Sværd er gjort til at drages mod Rigets Fjender, men ikke mod Undersaatter!»

Under denne Scene raabte Kongen med Fortvivlelsens Raseri: »Til Hjælp! Forræderi! De ville myrde mig! Frels mig fra Morderne! Hjælp! Frels mig!« Da Adlercreutz løsnede sit Tag og slap ham, styrtede han mod den lukkede Dør, men blev holdt tilbage af de la Grange. Monarken, der uophørlig raabte om Hjælp imod Morderne, slog om sig med Hænder og Fødder som en rasende, og de la Grange fik et dygtigt Ørefigen.

Denne forfærdelige Larmen og Raaben satte alle, som vare til Stede i det tilstødende Værelse, i Uro og Bestyrtelse. Den vagthavende Kaptejnløjtnant, Generaladjutanten, Overadjutanten og de fire Livdrabanter, der i vældige Spring satte ned ad Trapperne fra den øvre Drabantsal, styrtede

sig med Voldsomhed mod den lukkede Dør for at sprænge den, hvilket dog ikke lykkedes dem.

Medens dette foregik, var Kongen bleven noget roligere, men forlangte haardnakket Kaarden, som man havde fråtaget ham, tilbage. Adlercreutz erklærede imidlertid Monarken, at dette ikke kunde ske, og at han for Øjeblikket ikke maatte befatte sig med Rigets Styrelse.

Imedens et Par af Officererne holdt vaagent Øje med Gustaf, og de øvrige omgave Adlercreutz, lod denne Døren aabne og formanede de i det foran liggende Værelse tilstedeværende til at forholde sig rolige og være uden Frygt, eftersom der ingen Fare var for Kongens Liv. Derefter blev Døren atter lukket. Snart efter aabnedes den paa ny; Adlercreutz kom ud, fulgt af Ulfsparre, G. Adlercreutz, de la Grange og Arnell og afvæbnede eller arresterede dem af de tilstedeværende, som kunde antages at ville forsvare Kongen. Derefter bemægtigede Adlercreutz sig Generaladjutantstaven og begav sig til de øvrige Drabantsale, hvor det lykkedes ham at berolige de der tilstedeværende Drabanter.

Kongen var, medens dette stod paa, alene med Ugglas og General, Grev Strömfeldt, som vare gaaede ind til ham for at søge at berolige ham. Det lykkedes imidlertid Gustaf med List at bemægtige sig Strömfeldts Kaarde. Da Adlercreutz, som kort efter kom tilbage, erfarede dette, samlede han i Hast nogle Officerer om sig og ilede ind i Sengekammeret, hvor han just kom tids nok til at se Monarken styrte ud ad den modsatte Dør, som han slog i Laas efter sig. Knuden strammedes. Adlercreutz raabte af sine Lungers fulde Kraft: »Hjælp! Kongen undløber! Grib ham!« og dermed styrtede han, de la Grange og nogle andre med Voldsomhed mod den aflaasede Dør, som det ved tvende frygtelige Stød lykkedes dem at sprænge. Nu begyndte der en vild Jagt efter den ulykkelige Konge fra den ene Sal til den anden, Trappe op og Trappe ned,

gjennem Gange og Korridorer lige til det saakaldte østre Slotshvalf, uden at man kunde naa den forfulgte.

Hvorledes det vilde være gaaet, hvis det var lykkedes Monarken at undkomme til den modsatte Slotsfløj, som var aaben, og derfra til Hovedvagten eller til den paa Gader og Torve forsamlede Mængde, er ikke godt at sige; men det skulde ikke lykkes ham at frelse sig. Iblandt dem, som vare til Stede i Værelset uden for Kongens Sengekammer, var der nemlig en firskaaren Hofjægermester ved Navn Greiff. Da denne saae Adlercreutz og hans Hjælpere styrte afsted efter den flygtende Konge, fik han den Idé at ile den modsatte Vej og standse Monarken i den anden Ende af Slottet, hvorhen han formodede, han vilde fly.

Denne Beregning slog ogsaa ganske rigtig til. Kongen var ikke kommen synderlig mere end Halvvejen, før Greiff kom ham i Møde tværs over den indre Slotsgaard, slog Monarkens Kaarde til Side med Haanden, greb ham med sine stærke Arme om Livet og slæbte ham tilbage, hvorfra han var kommen. Et Øjeblik efter kom Adlercreutz forpustet ilende til, fulgt af von Otter, de la Grange, Løjtnant Hjerta og Staldmester Schultz, der kom fra Hovedvagtsporten. Kongen var meget bleg og udmattet, paastod at være syg og vilde hvile sig. Der var imidlertid ingen Tid at spilde. Greiff og de la Grange toge ham ved Hovedet, Hjerta og en af de andre ved Benene, Adlercreutz gik foran og viste Vej, og saaledes bar man den ulykkelige Monark samme Vej tilbage og igjennem Dronningens Værelser til det store Galleri. Medens man passerede Trapperne, raabte Gustaf til Skildvagterne, som hørte til det tyske Regiment: »Skjut! Giebt Feuer! Folgen (sic) mir!« Men da Greiff raabte: »Kongen er syg, aabner Dørene«, gjorde Soldaterne ingen Modstand. Da man var kommen til det store Galleri, forlangte Kongen at blive bragt til den saakaldte hvide Sal; dette Ønske blev opfyldt, og her forblev han under stræng Bevogtning hele Dagen.

Strax efter Kongens Arrestation begave Adlercreutz, Klingspor og Oberst Silfversparre sig til de Værelser, som beboedes af Hertug Carl af Sødermanland, hvem de meddelte, hvad der var sket, og opfordrede til som Rigsforstander at træde i Spidsen for Staten. Den gamle Hertug gav først efter lang Nølen og mange Indvendinger efter for de tre Mænds indtrængende Bønner og Forestillinger, og samme Eftermiddag udkom der en Proklamation, hvori det tilkjendegaves, at hans kongelige Højhed Hertug Carl af Sødermanland i Egenskab af Rigsforstander var traadt i Spidsen for Rigets Styrelse.

Den fangne Konge, der viste mere Hengivelse i sin Skæbne, end man skulde vente, blev om Natten Klokken ét under Bevogtning af en stærk Kavalleriafdeling ført til Drottningholm, hvor han i sit Værelse bevogtedes af tvende Officerer. Slottet selv omgaves med talrige Vagtposter, og rundt om det opplantedes der skarpladte Kanoner. Dronningen og hendes Børn bade om Tilladelse til at dele deres Ægtefælles og Faders Fangenskab, men dette afsloges, og de maatte saaledes forblive paa Haga. Den 24de førtes Kongen til Gripsholm, i hvis Ensomhed han søgte at trøste sig i sin Ulykke ved religiøs Læsning og flittigt Studium af Apokalypsen, og hvorfra han den 29de udstedte sin Tronfrasigelsesakt. En Rigsdag blev nu udskreven og aabnedes i Ørebro den 1ste Maj. I sit første Møde, den 10de Maj, hvor den nævnte Tronfrasigelsesakt blev oplæst for de forsamlede, opsagde Rigsdagen højtidelig Kong Gustaf IV. Adolf Troskab og Lydighed og erklærede ham og hans Livsarvinger, fødte og ufødte, for bestandig udelukkede fra Sveriges Trone og Regering, hvorom derhos en formelig Akt blev udstedt. Den 6te Juni 1809 udraabtes derpaa Hertugen af Sødermanland til Sveriges Konge under Navn af Carl XIII.

Kong Gustaf IV. Adolf havde siddet paa Sveriges Trone netop i sytten Aar. Den 29de Marts 1792 havde han fulgt sin Fader i Regeringen, og samme Dag sytten Aar senere frasagde han sig den. Med Undtagelse af Carl XII.'s sidste Dage og Tiden strax efter denne Konges Død har Sveriges Tilstand aldrig været saa fortvivlet som i Gustaf IV.'s Tid. Paa et hængende Haar nær var det styrtet i en bundløs Afgrund og havde formodentlig maattet dele Polens Skæbne, hvis ikke en overordentlig Begivenhed i det sidste Øjeblik havde frelst det. Tiden og de ydre politiske Omstændigheder havde ganske vist en ikke ubetydelig Del i Sveriges Ulykker, men Hovedskylden for disse falder paa Kong Gustaf IV., hvis indskrænkede Forstand, bornert-mystiske Aand, ubændige Lidenskabelighed og stædige Haardnakkethed gjorde ham aldeles uduelig til at styre et Rige, selv under fredelige og lykkelige Forhold.

Til Slutning endnu kun et Par Ord om den afsatte Konges senere Skæbne. Paa Forlangende af Kong Carl XIII. bestemte de svenske Rigsstænder en aarlig Apanage af 66,666$^{2}/_{3}$ Daler for ham og hans Familie, hvorhos han, hans Hustru og Søn tillige beholdt deres Privatformuer. Gustaf vilde imidlertid ingen Sinde for sin egen Person modtage noget af Sverige, og da hans egen Formue kun var ubetydelig, var han ofte i en ikke ringe Pengeforlegenhed. Man havde anvist ham Opholdssted paa Visingsøen, men her opslog han aldrig sin Bolig. Den 6te December 1809 forlod han Sverige og begav sig til Tyskland og der fra til Basel, hvor han i nogen Tid levede under Navn af »Greve af Gottorp«. Efter i nogle Aar at have flakket omkring i Evropa lod han sig den 17de Februar 1812 skille fra sin Hustru; i 1814 vilde han drage til det hellige Land, men betænkte sig, da han var kommen til Morea, og vendte tilbage igjen til mere civiliserede Lande. Paa Wienerkongressen lod han Magterne overrække et Memorandum, hvori han erindrede om sin Søns Ret til Sveriges Trone,

uden at han dog opnaaede noget ved dette Skridt. Senere lod han sig kalde Oberst Gustaf Adolf Gustafsson, fik i 1818 Borgerret i Basel, men flyttede i 1827 til Leipzig, hvor han opholdt sig i to Aar. I 1829 begav han sig til St. Gallen, hvor han afgik ved Døden den 7de Februar 1837.

Hans fraskilte Hustru Frederikke Dorothea Vilhelmine var død i Lausanne den 25de September 1826. Deres Søn Gustaf antog den 5te Maj 1829 Titelen »Prins af Wasa«. Dennes Datter Caroline er gift med Kong Albert af Sachsen.

Fr. Julius Meier.

Barndomserindringer fra Aaret 1807.

(Efter en gammel Herres Fortælling.)

Fra min tidligste Barndom mindes jeg at have hørt tale om Krig som noget paa én Gang meget interessant og dog tillige meget frygteligt, og da jeg derfor i Sommeren 1807 hørte fortælle, at nu skulde vi selv have Krig, og det oven i Kjøbet ved Kjøbenhavn, blev min Nysgjerrighed i høj Grad pirret, og jeg levede i spændt Forventning om at erfare, hvorledes den egentlig tog sig ud. Da jeg derhos ofte havde hørt voxne Folk sige, at Kejser Napoleon var den eneste, som forstod at føre Krig, og at han tillige altid begyndte Krigen, var det mig imidlertid aldeles uforstaaeligt, at det kunde falde Englænderne ind at fuske ham i Haandværket, og jeg nærede en vis Tvivl om, at de danske og Stenkulsøens Beboere vare i Stand til at blive færdige med dette Kunststykke, før »Corsikaneren« kom og hjalp dem til rette dermed. Tiden, da jeg skulde faa min Tvivl opklaret, nærmede sig imidlertid med raske Skridt, og efter at alle Husets Folk i Løbet af nogle Dage havde talt om den engelske Flaades Ankomst til Sundet og den forestaaende fjendtlige Landgang, fik jeg en Morgen ved Tebordet at vide, at min Skolegang foreløbig maatte ophøre, da Fæstningsportene rimeligvis allerede samme Eftermiddag vilde blive lukkede. Jeg var den Gang kun noget over syv Aar gammel og blev derfor meget fornøjet over dette Arrange-

ment, som jeg antog i høj Grad vilde lette mine Studier af Krigsbegivenhederne paa nært Hold. Mine Forældre beboede nemlig Petersdal ved Frederikssundsvejen i Udkanten af Nørrebro, der den Gang langt fra var saa stærkt bebygget som nu, og Petersdal var paa den Tid en Avlsgaard uden for Forstaden.

Da jeg altsaa var bleven fri for Skolen, begyndte jeg at løbe ud og ind ad Dørene for at spørge ethvert Menneske, der fandtes paa min Vej, hvor naar Englænderne kom, og da endelig ud paa Eftermiddagen Tjenestefolkene samlede sig i Klynge ved Indkjørselsporten, skyndte jeg mig hen til dem for ikke at gaa glip af det med saa megen Længsel imødesete Skue. Det var en varm, solklar Dag, og over de allerede afhøstede Marker kunde man bag Uttersløv Mølle se en Støvsky hæve sig, som kom nærmere og nærmere. Kort efter saae vi over Bakkekammen en Blænkerkjæde af det engelske Infanteri, iført røde Trøjer, hvide Benklæder og lave sorte Chakots; fulgt af sin Reserve rykkede Kjæden ned mod Byen, i det den saa at sige afsøgte Terrainet Fod for Fod, og den var allerede kommen forbi os, før vi opdagede den egentlige Kolonne, som var meget stærk og sammensat af alle tre Vaabenarter. Snart var den hele Styrke samlet paa Markerne uden for Gaarden, og Resten af Aftenen var der et svært Røre imellem de fjendtlige Tropper, af hvilke nogle Afdelinger passerede forbi os ind mod Byen, medens andre toge Vejen hen ad Frederiksberg, alt medens beredne Officerer og prægtig klædte Husarer joge frem og tilbage. Det var allerede blevet temmelig sent, da jeg atter kom ind i Dagligstuen, hvor jeg traf min Moder i Samtale med en yngre, sorthaaret Officer, som sad paa en Stol ved Vinduet. Han bar Kaarde ved Siden, havde sin Chakot paa Skjødet og var ligesom de øvrige Krigsmænd iført en rød Vaabenkjole og hvide Benklæder, der vare tilsølede af Tørvejord til op paa Læggene. Da det var den første Englænder, som jeg fik at se i umiddelbar

Nærhed, betragtede jeg ham meget nøje, og endnu efter 60 Aars Forløb staar Billedet af ham saa tydelig for mig, som om jeg havde set ham igaar.

Det var formodentlig denne Mands Opgave at bestille Kvarter for sine Kammerater; thi kort efter at han havde taget Afsked og var gaaet, begyndte disse at indtræffe, snart enkeltvis og snart flere i Følge, saa Huset var fyldt af dem og deres Oppassere inden Sengetid. Paa Marken bag Gaarden op mod Brønshøj havde imidlertid de menige travlt med at indrette en Bivuak af Straahytter, og overalt, hvor man vendte Øjet hen, saae man de engelske eller hannoveranske Soldater, der enten kogte Mad i Landevejsgrøfterne eller slæbte Halm, Buskværk eller Stænger sammen til deres Lejr, som oftest kun iførte Skjorte og Benklæder og med Ærmerne opsmøgede til Albuerne. I mit Hjem var Virksomheden naturligvis ikke mindre, og der blev flyttet omkring med Møblerne i alle Værelser for at give Plads for de ubudne Gjæster, hvis Tal sikkert ikke har været aldeles ringe, da de, paa et Par højere Officerer nær, fik Lov til i Fællesskab at tage Lejligheden, som den faldt. Jeg selv var naturligvis paa Færde overalt for at se, hvad der gik for sig, og efter at have været Vidne til, at Møblerne bleve flyttede ud af Spisestuen og denne omskabt til en Sovesal med to Rækker Senge paa Gulvet og en smal Gang i Midten, havnede jeg endelig nede i Havestuen. Det var egentlig først ved min Indtrædelse i denne, at jeg erfarede, at Krigen var en Tilstand, der gjorde Brud paa alle Vedtægter og Sædvaner, selv om disse tidligere vare blevne nok saa strængt overholdte; thi det første, som mit Øje faldt paa, var et smukt, slebet Glaskrus, der til daglig Brug havde Plads paa min Moders Toiletbord, og som det i det mindste for mit Vedkommende var halsløs Gjerning blot at røre ved. Nu stod det paa Bordet fyldt med Punsch tæt ved et Lys, og i Slagskyggen af Lyseskjærmen opdagede jeg en gammel, hvidhaaret engelsk Major med et rødt blussende Ansigt; han

sad i en Lænestol og røg paa en kort Pibe, medens han nu og da tog et Drag af Kruset. Fra dette Øjeblik fik jeg Indtrykket af, at Englænderne vare komne for at gjøre ondt, hvorfor de ogsaa fra at have været nogle interessante Individer strax i min Bevidsthed sank ned til at blive nogle »ækle Mennesker«, som ikke havde kunnet gjøre Regning paa min Medlidenhed, hvis »Napoleon var kommen og havde banket dem«. I øvrigt vare baade Englænderne og Hannoveranerne Folk, hvis Vandel ganske i Almindelighed maatte betegnes som upaaklagelig saa vel for Officerernes som for de meniges Vedkommende. For min Erindring staa de engelske Officerer som en Samling af høje, velskabte og elegante Folk, der vare i Stand til med Lethed af fyldestgjøre enhver Fordring, som maatte blive stillet til dem i selskabelig Henseende. Saa snart nogle af Officererne forlode os, kom der strax andre i Stedet, og blandt dem, som i det mindste for en Tid have været indkvarterede hos os, kan jeg nævne Hannoveraneren, Generalmajor v. Alten, og den engelske Brigadegeneral Baird. Jeg mindes aldrig at have hørt nogen højrøstet Samtale imellem de fjendtlige Officerer, som kunde tyde paa Uenighed, end sige paa Skjænderi indbyrdes, og medens de lige over for deres Kvartervært og hans Familie toge alle mulige Hensyn for ikke at saare disses nationale Følelser, behandlede de ogsaa Gaardens Tjenestefolk med Venlighed. Alt blev betalt til sidste Skilling, og hvor strængt denne Regel blev overholdt, samt hvor godt de højere Befalingsmænd i paakommende Tilfælde forstode at lære deres undergivne Mores, fik vi i mit Hjem engang et slaaende Bevis paa. Her havde nemlig Officererne indrettet deres Messe saaledes, at Husets Folk besørgede Madlavningen o. s. v. mod kontant Betaling, der tilvejebragtes ved Sammenskud af Deltagerne. Da Tjeneren nu en Dag, paa given Foranledning, affordrede en ung engelsk Løjtnant hans Andel, blev denne højlig fortørnet og overfusede ham i det Sted med Grovheder, og da min

Moder tilfældigvis kom til Stede i samme Øjeblik, fik hun for sit eget Vedkommende bl. a. et Løfte om Undervisning i, hvad det vilde sige at leve i et erobret Land. Netop som den rasende Roland imidlertid havde naaet Toppunktet af sin Veltalenhed, red General Baird ind ad Porten. Der behøvedes ikke mange Ord for at forklare Generalen Sagens Sammenhæng, og med et af Vrede blussende Ansigt raabte denne: »Betal strax«! Løjtnantens Raseri har formodentlig ikke haft Tid til at sætte sig, eller ogsaa har han ikke kjendt sin foresatte rigtig; thi han gjorde et Greb i Lommen og kastede en Haandfuld Sølvpenge hen ad Stenbroen. Øjeblikkelig lod Generalen ham opsamle dem alle igjen og give Tjeneren dem i Haanden, og saa snart dette var sket, fik han et Tilhold om at pakke sig, i det Generalen tilføjede, at han kunde understaa sig til nogen Sinde oftere at lade sig se inden for denne Port. Der skal i mit Hjem saa vel fra de højere som fra de lavere staaende Officerers Side til forskjellig Tid være fremkommet Udtalelser, der ikke alene tydede paa, at de langt fra billigede den Adfærd, som deres Regering fulgte lige over for Danmark, men at de ogsaa kun med Ulyst vare virksomme Deltagere i denne Expedition, og man vil derfor kunne forstaa, at det oven for omtalte Optrin vakte almindelig Mishag iblandt dem. Fra alle Sider blev der gjort Undskyldninger, og de højerestaaende Officerer lode derhos forstaa, at de i ethvert givet Tilfælde vare i Besiddelse baade af Evne og Vilje til at opretholde Mandstugten blandt deres undergivne, uden Hensyn til om disse havde Plads i Geleddet eller foran Fronten. Som en Følge af, at Officererne havde lagt Beslag paa Gaarden, bleve vi i øvrigt ikke synderlig forstyrrede af de menige, af hvilke kun faa foruden Tjenerpersonalet viste sig inden for Gaardens Port.

Saa vidt jeg mindes, varede det kun et Par Dage efter Fjendens Ankomst, før vi for første Gang hørte Skydning fra Sundet, hvor vore Kanonbaade vare i Kast med de

engelske Fartøjer; men det blev ingenlunde den sidste. Det gjentog sig tvært imod jævnlig, undertiden flere Gange om Dagen, og efterhaanden blev man næsten vant til denne Dundren fra Søsiden. Jeg for mit Vedkommende erindrer tydelig, senere gjentagne Gange at have set vore lange uhyggelige Kanonbaade i en Række ved Siden af hverandre som uhyre Edderkopper kravle hen over den spejlblanke Havflade mod et ulykkeligt engelsk Skib, der laa og drev paa Vandet som en Trækløds uden at røre sig af Pletten, til Trods for at det var bedækket med Sejl fra øverst til nederst. I Regelen rygtedes det hurtig i Byen, naar Kanonbaadene vare paa Færde ude i Sundet, og enhver, som kunde, skyndte sig hen til et Sted, hvorfra man havde Udsigt over Søen, for at blive Vidne til Kampen. Som oftest behøvede man ikke at vente længe, før lysende Glimt, der fore ud fra Baadene, ledsagede af hvid Damp og vældige Knald, underrettede Tilskuerne om, at Skudvidden for de 36-pundige Kanoner var naaet. Af den Slags Træfninger blev der baade under og efter Belejringen leveret mange i Sundet, og det faldt aldrig nogen ind at tvivle paa, at vore Søofficerer manglede enten Evne eller Vilje til at binde an med ethvert fjendtligt Skib, der kom i deres Nærhed, naar der blot var en fysisk Mulighed for et heldigt Udfald til Stede. Ingen nulevende, der ikke har kjendt »den gamle Flaade«, vil kunne forstaa den Kjærlighed, hvormed hele Nationen omfattede den og dens Anliggender. Jeg er glad over, at det faldt i min Lod, og jeg mindes endnu med Interesse mange af Datidens bekjendte Søofficerer, hvoraf flere jævnlig vare Gjæster i vort Hjem, og blandt hvilke Olfert Fischer, Steen Bille, Admiral Vleugel, Brødrene Peter og Christian Wulff, Braun, der havde mistet sin ene Haand under Slaget i Kongedybet, o. a. fl. den Gang nøde en almindelig og velfortjent Agtelse. Hos ingen Stand nød dog Søofficererne den Gang større Anseelse end blandt Befalingsmænd og Matroser fra Handelsflaaden, og man saae aldrig f. Ex. Olfert Fischer passere

forbi en saadan uden at modtage en dyb og ærbødig Hilsen.*)

Hørte man i Begyndelsen af Belejringen meget til Marinens Kanoner, er det dog Synd at sige, at Artilleriet paa Volden var uvirksomt; thi der blev skudt paa Englænderne med en Iver, som intet lod tilbage at ønske, og som var aldeles usvækket, saa længe de engelske Batterier vare ufuldførte. Undertiden, skjønt ikke ofte, hørtes Geværskuddene knalde, og det var Tegn til, at der paa et eller andet Punkt blev foretaget et Udfald fra Fæstningen. En Dag havde saaledes min Fader taget mig med sig et Stykke ind ad mod Byen, da han ønskede med egne Øjne at gjøre sig bekjendt med Sagernes Tilstand. Vi vare imidlertid endnu ikke komne forbi Assistentskirkegaard, før der faldt nogle Geværskud foran os, hvorfor vi efter en Officers Raad atter vendte om og gik hjem ad. Skydningen havde imidlertid vakt Alarm blandt Englænderne, af hvis Infanteri vi, baade til højre og til venstre for Vejen, saae flere Afdelinger rykke ind mod Byen. Paa Tilbageturen kom vi forbi et Sted, hvor man havde dannet en Slags Skyttegrav tværs over Vejen ved at gjennemgrave Kjørebanen. I Skyttegraven saa vel som bag de nærliggende Grøftevolde laa en

*) I Efteraaret 1806, da Arveprins Frederik blev begraven, var jeg Øjenvidne til Flaadekorpsets Parade i denne Anledning. Matroserne vare iførte blanke Hatte, Trøjer med store Kraver og blaa Benklæder og dannede Espalier fra Amalienborg til Østergade, med Huggerten ved Siden og de blanke Entrebiler paa Skulderen. Paa forskjellige Steder i Rækken, som var forsynet med en Mængde Begfakler, fandtes mægtige Orlogsflag paa høje Stænger. Officererne vare klædte i deres lige saa elegante som smagfulde Gala-Uniform, der bestod i en med Guld stærkt broderet blaa Kjole og ditto ungarske Benklæder, uden paa hvilke de med Guldkvaster forsynede Støvler bleve baarne; en høj trekantet Hat, der blev baaren paa tværs af Hovedet, fuldstændiggjorde tillige med et stort hvidt Halstørklæde med nedhængende Ender Dragten, som var tillempet efter Datidens Mode.

tæt Række af hannoveranske Jægere, iførte grønne Trøjer, hvide Benklæder og en opkrampet Filthat med sort Fjederbusk, med deres Geværer foran sig; Fader sagde noget til dem paa Tysk, hvortil et Par af de nærmeste nikkede og smilte. Den Gang blev der imidlertid hurtig Ende paa Skydningen, og kort efter saae vi flere af de fjendtlige Afdelinger atter marchere forbi Gaarden, paa Vejen til deres Lejr. Derimod syntes Fjenden at blive langt mere foruroliget ved et større Udfald, som skal have været rettet mod Blaagaard, og som fandt Sted kort forinden eller strax efter den senere saa ilde omtalte Træfning ved Kjøge. Om Eftermiddagen, da jeg stod ude i Porten og kigede ned ad Vejen til Byen, saae jeg pludselig en Kjæde af det røde engelske Infanteri komme løbende af alle Kræfter forbi Gaarden i Retning af Brønshøj, medens en voldsom Geværild hørtes inde ved Søerne. Paa Kjørebanen holdt netop en hel Række aflange Krudtvogne, hvortil en Del Blokvogne med Kanoner og Morterer dannede Fortsættelsen, og som vare paa Vejen til Batterierne, der laa nærmere ved Byen. Saa snart Skydningen imidlertid begyndte, havde den hele Kolonne gjort Holdt, saa at en svær Blokvogn, paa hvilken der hvilede en vældig gul Morter, kom til at staa lige uden for vor Port; siddende paa deres Heste ventede Kuskene paa Udfaldet af Fægtningen, der paa et Tidspunkt syntes at være meget levende. Jeg for mit Vedkommende fik dog ikke Lov til længe at blive staaende ved Porten, før jeg blev afbrudt i mine Betragtninger, i det en Tjenestepige, i Henhold til højere Ordre, tog mig ved Haanden og førte mig ind i Dagligstuen. Imidlertid fandt jeg snart Lejlighed til at undfly og begav mig derpaa op paa Loftet ad en Stige, som en svensk Tjenestekarl, der tjente hos os, havde sat hen til en Luge. Samme Karl traf jeg paa Loftet, hvor han stod og saae ud ad Gavlvinduet; før jeg var naaet hen til ham, gjorde han imidlertid et Spring til Siden, i samme Øjeblik som Vinduet,

han havde kiget igjennem, blev knust i Stumper og Stykker af en Kugle. Jeg havde hele Tiden haft Indtrykket af, at det hele Spektakel nærmest var etableret, for at Englænderne kunde faa Lejlighed til at skyde vore Vinduer itu med Pistoler; men skjønt min Frygt i saa Henseende, i det mindste for den ene Rudes Vedkommende, kun havde viist sig at være alt for vel begrundet, fik jeg dog aldrig at vide, hverken hvorledes vor Karl havde baaret sig ad med at undgaa Skuddet, eller om dette skrev sig fra et dansk eller engelsk Gevær. At det første ikke kan have været saa aldeles umuligt, fremgaar tilstrækkelig tydelig deraf, at dansk Infanteri paa den Dag skal have befundet sig paa Assistentskirkegaard; det fik jeg senere at vide af vor Karl, der for øvrigt ikke var meget talende, og som heller ikke vilde indlade sig paa nogen Forklaring angaaende Sidespringet paa Loftet, hvor et rundt Hul i en Bjælke mange Aar efter endnu bar Minde om denne Tildragelse. Det er imidlertid troligt nok, at vor Ola var bange for at blive beskyldt for Kujoneri og derfor forbigik Historien om Vinduet med Tavshed, saa meget mere som han var overmaade stolt af selv at have været Soldat under »gamla Kung Gösta« (Gustaf III.) og af at have deltaget i »finska Kriget«, den Gang Svenskerne laa ved Wiborg i Finland »ickun fyra Mil ifrån St. Petersborg«. Den nærmeste umiddelbare Følge af det knuste Vindue blev, at jeg tillige med Ola valgte os et andet Observationspunkt, fra hvilket vi saae en hel Del saa vel engelsk Infanteri som Jægere rykke frem mod Assistentskirkegaard, hvor et Par Batailloner krøb over Muren og rykkede frem over Gravene med opplantede Bajonetter. Efterhaanden sagtnedes Skydningen, alt som den drog sig længere ind mod Byen, og snart hørte den aldeles op; men for min Erindring staar det, som om Englænderne bleve staaende i deres Stillinger ved Kampens Ophør, indtil Mørket faldt paa. Dette var endnu ikke indtraadt, da Ola og jeg kom ned fra Loftet, og da jeg

ved at gaa over Gaarden troede at bemærke, at nogen bevægede sig inde i en Lo, gik jeg hen og kigede ind ad Døren. Der var ogsaa ganske rigtig tre hannoveranske Jægere derinde, af hvilke den ene havde et blodigt Klæde viklet om den venstre Arm, medens en af de andre sad paa Gulvet med Ryggen støttet mod Muren. Ingen af dem talte, og der syntes at være en mørk Alvor udbredt over deres hele Væsen. Naar jeg undtager General Baird, som fik en Kugle igjennem den ene Arm under Udfaldet i Classens Have, og som i den Anledning en Tid lang viste sig med Armen i Bind, vare de tre Jægere de eneste saarede, jeg har set under Belejringen.

Englænderne arbejdede ivrig paa at fuldstændiggjøre deres Batterier, og jævnlig passerede Vognkolonner med Materiel af alle Slags forbi Gaarden. Der kom imidlertid en kjendelig Uro over dem, da Rygtet om, at en dansk Hær blev samlet i Midtsjælland for at undsætte Kjøbenhavn, begyndte at udbrede sig. Det kan jo godt være og er vel ogsaa rimeligt nok, at man har udmalet dem Faren ved at have dette Korps i Ryggen som langt betydeligere, end den nogen Sinde har været; thi der blev fra deres Side truffet alle Anstalter til at kunne møde den truende Storm med Kraft for at kvæle den i sin Fødsel. Der blev sendt saa vel Fodfolk som Artilleri bort i Retning af Roskilde, og en Dag kom Sir Arthur Wellesley, den senere Feltmarchal og Hertug af Wellington, ud til Gaarden for at tage Afsked med de derværende Officerer. Jeg saae ham, da han kort efter kom ned ad Trappen for at stige ind i sin Vogn, der holdt i Porten. Det var den Gang endnu en yngre Mand med blond Haar, blaa Øjne, et fint Ansigt og et ejendommeligt skarpt Blik. En hel Del af de indkvarterede Officerer fulgte ham med blottet Hoved til Vognen, og paa den Ærbødighed, alle viste ham, var det kjendeligt, at han nød en betydelig Anseelse. Han var iført en rød Kjole og bar derover en vid, lysblaa Kappe, og efter at være kommen til

Sæde gjorde han en hilsende Bevægelse med Haanden, hvorpaa Vognen rullede ned ad Vejen forbi Assistentskirkegaard. Et engelsk Husarregiment, som havde holdt nogen Tid paa Vejen foran Gaarden, forsvandt kort efter i samme Retning. Det var prægtige Folk at se paa, disse Husarer med deres, med gule Snore besatte, røde Trøjer og beredne paa prægtige Heste. I en endnu langt højere Grad gjaldt dette imidlertid for Officerernes Vedkommende, hvis Dragt og Sadeltøj glimrede af Guldbroderi.

I mit Hjem vidste man meget godt, hvad Meningen var med Expeditionen, og Tilliden til, at Sagerne skulde komme i en for de Danske heldigere Gænge, voxede i samme Forhold hos Husets Folk, som Englænderne viste en spændt Uro med Hensyn til de kommende Begivenheder. Disse vare jævnlig Gjenstand for Samtale imellem mine Forældre og de engelske Officerer, som, skjønt de naturligvis fra deres eget Standpunkt baade maatte vente og ønske, at den nærmeste Tid vilde bringe deres Vaaben Sejr, ingen Sinde med noget Ord skulle have krænket eller vel endog haanet mine Forældres danske Følelser. Det varede imidlertid ikke længe, før der kom Budskab om, at den engelske Expedition fuldstændig havde løst sin Opgave ved at oprive General Castenschiolds Korps i Træfningen ved Kjøge, og skjønt denne Efterretning vistnok baade har glædet og beroliget de engelske Officerer, vare disse dog saa langt fra at ytre deres Følelser paa nogen stødende Maade, at de tvært imod for min Moder, der var bristet i Graad, udtalte deres Deltagelse over hendes Sorg. Da Englænderne imidlertid nu vare blevne befriede for enhver Grund til Frygt for et Angreb i Ryggen, syntes deres Iver for hurtig at tvinge Fæstningen til Overgivelse kjendelig at voxe, og Transporten af Materiel til Batterierne forøgedes i samme Forhold, som Skydningen tiltog i Voldsomhed. Der blev tillige truffet forskjellige Forberedelser til en eventuel Storm paa Byen, og bl. a. blev Toppen hugget af alle Træerne i Alleerne

og tildannet til Faskiner, som bleve henlagte i Grøfterne langs Landevejen. Flaaden landsatte et stort Antal Matroser, der skulde anvendes ved samme Lejlighed, og som baade i Henseende til Udseende og til Adfærd lignede nogle rene Banditter. Der forefaldt flere Sammenstød imellem dem og de engelske Landtropper indbyrdes; men at Befalingsmændene for disse sidste ved given Lejlighed ingenlunde toge blidt paa Matroserne, fik vi et slaaende Bevis for. En skjøn Dag overfaldt nemlig en fuld Matros en Flok Gæs, der tilhørte mine Forældre og netop græssede paa Marken uden for Gaarden. Efter en meget larmende Jagt lykkedes det ham endelig at faa fat paa en, som han derpaa øjeblikkelig halshuggede efter alle Kunstens Regler ved Hjælp af Huggerten, som han havde i Haanden. Til al Uheld for Fyren havde der imidlertid været Vidner til denne blodige Daad, og da det ingenlunde var første Gang, at noget lignende var sket, blev Sagen meldt til de engelske Officerer, af hvilke en kort efter underrettede mine Forældre om, at Drabsmanden var anholdt og i Henhold til Krigslovene dømt til at hænges næste Morgen. Stor blev nu mine Forældres Bestyrtelse, da det kun havde været deres Hensigt ved at rapportere Sagen at værne om deres Ejendom og ingenlunde at faa Synderen sendt ind i Evigheden, og begge maatte i Forening gaa fra den ene til den anden af de højerestaaende Officerer for at udvirke Mandens Benaadning. Enden paa Historien blev da, at den myrdede Gaas blev afleveret i Køkkenet, og Matrosen demitteret, efter at hans Foresatte ved Hjælp af et ordentligt Livfuld Hug havde bestræbt sig for at indskærpe Forskjellen mellem de tvende Ejendomspronominer »mit og dit« i hans Erindring.

Det Tidspunkt, da Bombardementet skulde tage sin Begyndelse, var imidlertid naaet, og efter Officerernes Raad lode mine Forældre mig og mine to yngre Søskende bringe til Landsbyen Husum til en Gaardmand, hvis Datter var i vor Tjeneste. Jeg anede ikke, at en saadan Rejse forestod,

da jeg en Morgen tidlig blev vækket, klædt paa og sat op i den store Holstenskvogn. Solen var endnu ikke kommen rigtig frem, da vi satte os i Bevægelse, og en tæt Taage hvilede over Marken. Vi passerede flere engelske Poster, og de engelske Halmhytter frembøde et ganske ejendommeligt Skue i den Belysning. Paa et Sted kjørte vi ind over Marken, og her stødte vi pludselig paa en enkelt Skildvagt, som stod med Fronten vendt bort fra Byen. Det var en Højskotte, iført rød Trøje, lange grøntærnede Benklæder og med en Hovedbedækning, som var tæt omgiven af en Mængde sorte Strudsfjer; han blev ved at se lige ud og lod os kjøre, hvorhen vi havde Lyst, uden at værdige os et Blik eller et Ord.

I Landsbyen Husum kunde man kun høre Skydningen som en fjærn Torden; men det var aabenbart, at denne Lyd aldeles lagde Beslag paa alle Beboernes Tanker; de samlede sig uden for Gaarden for at lytte eller for at tale sammen, og alle Arbejder hvilte vistnok i de Dage, da jeg ikke mindes at have set dem bestille andet end at gaa ind og ud ad Dørene for at stirre ind mod Kjøbenhavn. En Nat var det rent galt. Manden, der ikke havde været i Seng, kom ind i Stuen og talte om, at nu var der nok gaaet Ild i Tømmerpladsen. Jeg laa i en stor bred Seng, og da Konen med et Forfærdelsesudraab rejste sig og gik med ham ud af Værelset, benyttede jeg mig af Lejligheden til at staa op, tage noget Tøj paa og liste mig bag efter dem ud ad Porten for at se, hvad det var for en Tømmerplads, der brændte. Foran Gaarden var der samlet et stort Antal Personer af begge Kjøn og enhver Alder, og medens Mændene talte sammen, græd navnlig de ældre Kvinder og vred deres Hænder. Natten var meget mørk, og tunge Regnskyer bedækkede Himmelen, medens Kanonerne i det fjærne dundrede paa det voldsomste, og et mægtigt, brandrødt flammende Skjær betegnede Retningen, hvor Kjøbenhavn maatte søges. Først ud paa Morgenstunden sagtnede

Larmen i det fjærne og Uroen i Gaarden, og jeg faldt i Søvn for at sove til højt op ad Formiddagen. Et Par Dage efter fortalte Gaardmanden, at nu skulde Fjenden have Flaaden for at lade være at skyde mere paa Kjøbenhavn, og fra den Tid af hørte jeg virkelig heller ikke oftere Skydning. Rigtigheden af Bondens Fortælling blev for øvrigt stadfæstet af min Fader, som kort efter indfandt sig for atter at hente os hjem.

I mine Forældres Hus saae alt ud som ved min Afrejse, og den eneste Forskjel, jeg bemærkede, var, at der ikke mere hørtes Kanonskud, samt at Englænderne tilsyneladende gik langt mere trygge og fredsommelige omkring end tidligere. At de imidlertid til andre Tider havde været eller kunde være strænge nok, opdagede jeg med Rædsel en Morgenstund, da jeg var truffen sammen med Gjenboens Søn, som var noget ældre end jeg, og med hvem jeg talte om de sidste Dages Begivenheder. Denne Dreng lovede at vise mig noget, som jeg ikke kunde gætte, hvad var, naar jeg vilde følge med ham ned til vort Havegærde, og da jeg indvilligede heri, og vi havde naaet vort Maal, sprang min Ledsager over Gærdet ned paa Marken. — »Her ligger en Bonde, som de Engelske have skudt, fordi han var nysgjerrig og bag efter gik og fortalte de Danske, hvad han havde set her ude«, sagde Drengen og pegede paa en Bunke sammenhobet frisk Grus. Jeg blev bange; men da jeg formodentlig har ytret nogen Tvivl med Hensyn til Rigtigheden af hans Beretning, godtgjorde han denne ved med en Kjæp at skrabe noget Grus bort fra et af Bunkens Hjørner, hvorved en Menneskehaand, hvis Flade vendte opad, og paa hvilken Fingrene vare krummede, kom til Syne. Vor Tjenestekarl Ola kom imidlertid til i det samme og tog os bort fra Stedet, i det han strængt forbød os oftere at gaa derhen; men skjønt jeg ikke tiere gjensaa bemeldte Grusbunke, varede det dog længe, før jeg glemte det skrækkelige Syn. Om den afdøde virkelig har været en

dansk Spion, som er falden paa sine Gjerninger, eller en engelsk Soldat, der er bleven skudt efter en Krigsrets Dom eller muligvis dræbt under Belejringen, er jeg ikke i Stand til at afgjøre. Liget, der ikke kan have ligget i nogen Fordybning, men derimod oven paa Jorden, var, som det fremgaar af det foranstaaende, kun ufuldkomment dækket af et Gruslag, hvorfor det ogsaa senere blev flyttet og rimeligvis begravet paa Assistentskirkegaard.

Et Par Dage efter min Hjemkomst fra Husum fulgte jeg med mine Forældre paa en Tur ind til Byen, da Fader ønskede at vide, hvorledes det stod til med en Ejendom, han havde i Amaliegade, tværs over for det Sted, hvor Kasino senere blev bygget. Vi havde Plads i en Holstenskvogn, og da Fæstningens Porte endnu stadig holdtes lukkede, maatte vi tage om ad Blegdamsvejen for at naa Østerbrogade. Paa denne Tur saae vi næsten overalt engelske Soldater af alle Vaabenarter, dels enkeltvis og dels i mindre Afdelinger, hvis Antal syntes at voxe, efterhaanden som vi nærmede os Classens Have. Paa Dæmningen over Sortedamssø, midt for Tuteins Gaard, var anbragt et Sandsække-Batteri, hvis ene Fløj støttede sig mod Dæmningens Stenmur, medens den anden hvilede mod Bygningens Façade. Batteriet var, saa vidt jeg mindes, forsynet med tre Metalkanoner og blev bevogtet af Skildvagter med Bajonet paa Geværet. Da Vejen saaledes var spærret, vare vi nødte til at kjøre uden om Værket ved at passere ind ad Gaardens ene Port og ud ad den anden. Ad Kastelsvejen naaede vi med noget Besvær igjennem den yderste Port ind til Pladsen foran Kommandantboligen i Kastellet; men her gik vi aldeles istaa. Saa langt vi kunde se, var Pladsen sort af Mennesker, da nemlig Kjøbenhavnerne havde indfundet sig i et betydeligt Antal for at benytte Lejligheden til rigtig at tage Fjendens Soldater i Øjesyn, forinden man berøvede dem denne Nydelse ved at afspærre Kastellet fra Byen ved Hjælp af et Plankeværk, der imidlertid endnu ikke var fuldført. Trængselen

forstorredes yderligere, da en hel Række af engelske Ammunitionsvogne i samme Øjeblik kom ind fra Lejren foran Fæstningen, og vi havde derfor ogsaa en Del Vanskelighed ved igjennem den inderste Port at komme ind i Byen, der paa denne Kant ikke havde lidt synderlig Skade. Jeg mindes saaledes ikke paa denne Tur at have set et eneste afbrændt Hus inden for Volden, uagtet baade Kugler og Granater flere Steder havde slaaet Huller i Murene eller oprodet Brolægningen. Skjønt vi kun opholdt os ganske kort Tid i Amaliegade, var det dog blevet mørkt, forinden vi paa Tilbageturen havde passeret Kastellet, og som Følge deraf bleve vi hvert Øjeblik anraabte af de engelske Poster, der dog ikke vare vanskelige at tilfredsstille. Vi fulgte den samme Vej tilbage som frem, indtil vi naaede Nørrefælled, som vi skraaede tværs over for at skyde Gjenvej. Dette var imidlertid et Foretagende, der ingenlunde var uden Fare, navnlig i Mørke, da Jorden nemlig i den Grad var fuld af Huller, som skyldte Sprængningen af de fra Fæstningen udkastede Bomber deres Tilværelse, saa at vi hvert Øjeblik vare i Begreb med at vælte. I den Anledning maatte vi ogsaa kjøre meget langsomt, en Omstændighed, som i Forbindelse med Synet af flere afbrændte Bygninger og splintrede Plankeværker ikke bidrog til at gjøre vor Hjemfart lysteligere.

Nogen Tid efter, da Fæstningsportene atter vare blevne aabnede, fulgte jeg igjen med mine Forældre ind i Byen. Hele Vejen var Toppen kappet af Træerne og, som allerede fortalt, anvendt af Englænderne til Faskiner, der endnu laa i Vejgrøfterne, medens Grenene nærmere ved Byen paa flere Steder laa omkring Stammen. Volden saae noget ramponeret ud. da Jorden paa flere Punkter var skreden ned, saa at der var fremkommet Huller i Skraaningerne. Inden for Nørreport saae Byen ud som efter et Jordskjælv, og det var næsten ikke muligt at komme igjennem Frederiksborggade og over Kultorvet, da alle Bygninger der i Nærheden

vare forvandlede til en Hob rygende Ruiner. Brandlugten, som vi allerede havde kunnet spore ude ved Peblingesøen, var i Gaderne overmaade stærk og overalt, hvor man vendte Øjet hen, saae man kun vaklende Mure, fritstaaende Skorstene eller sorte, forbrændte Bjælker. Tværs over lille Kjøbmagergade havde de sammenstyrtede Bygninger dannet en Vold, som vi passerede til Fods for ikke at vælte, medens Kusken selv maatte sørge for at naa hen til Rundetaarn med Vognen. Medens vi krøbe over Ruinerne, forekom det mig, som om mine Skosaaler bleve varme ved at komme i Berøring med Murstenene, der vel altsaa endnu ikke have været aldeles kolde. Af Mennesker saae vi kun faa, der enten gravede imellem Ruinerne eller vare i Færd med at nedrive de tilbagestaaende Mure og Skorstene. Rundetaarn saa vel som Kirken var blevet ramt af talrige Bomber, der imidlertid for Taarnets Vedkommende, efter at have frembragt halvrunde Fordybninger, atter vare skredne ned ad Muren og sprungne paa Stenbroen, som var opreven flere Steder. Jo længere man kom ind i Byen, desto mindre betydelig var Ødelæggelsen, skjønt den dog hele Vejen kunde spores ved ituslaaede Vinduer, Huller i Mure eller Brolægning, eller ved at Husenes Yderside var oversprøjtet med Smuds fra Gaden. Synet af den rædsomme Ødelæggelse gjorde et overmaade nedslaaende Indtryk, og jeg ønskede kun, at vi vare vel hjemme igjen. Da vi om Eftermiddagen vendte tilbage, mødte vi i Nærheden af Assistentskirkegaard et engelsk Ligtog, der bevægede sig hen i Retning af denne med et fuldstændigt Janitscharmusikkorps i Spidsen. Just, som vi naaede Toget, begyndte Musikken at spille en Marche, større og mindre Trommer hvirvlede og buldrede til samme Tid, medens Bækkener, Gongons og Klokkespil faldt ind med saa megen Larm, at det gav Gjenlyd fra alle Sider, og vore Heste nær havde taget Magten fra Kusken. Foran Ligkisten, der blev baaren paa Skuldrene af fire Soldater, førtes florbetrukne Faner, og

efter Følget, som dannedes af en Mængde Officerer i forskjellige Uniformer, sluttedes Toget op med en Afdeling Infanteri, med Geværet under Armen.

Efter at man i nogen Tid havde talt om Englændernes Afrejse, droge nogle Afdelinger af disse kort efter bort i Retning af Sundet, og et Par Dage efter var Lejren saa vel som Gaarden en Morgenstund tom, uden at jeg rigtig kunde forklare mig, hvorledes dette egentlig var gaaet til. Paa Forslag af Gjenboens Søn aflagde vi samme Dag i Følge med en af hans mindre Søstre et Besøg i den forladte Lejr. Det var underligt at vandre ene omkring imellem de lange Rader af Hytter, hvor der kort i Forvejen havde hersket saa meget Røre. Vi vare inde i mange af dem, men opdagede intet Steds en eneste glemt Gjenstand. I Mangel af andet erklærede derfor min Følgesvend en Trillebør og tre Landmaalerstokke, som stode uden for en af Hytterne, for god Prise, og medens han læssede to af Stængerne paa Trillebøren og drog i Forvejen, fulgte jeg bag efter med den tredje paa Skulderen og den lille Pige ved Haanden. Vi fik imidlertid ikke megen Glæde af vort Bytte; thi da der kort efter udkom en kongelig Ordre om, at alle Gjenstande, som de engelske Tropper maatte have glemt eller efterladt, skulde afleveres til den nærmeste Øvrighedsperson, fratog man os, til Trods for vor Protest, saa vel »de engelske Lanser« som »den engelske Trillebør«. Lejren blev sløjfet samme Efteraar, og den eneste Erindring om hin Tid, som min Slægt nu har tilbage, bestaar i et egenhændigt Brev fra »the Iron Duke«. Englænderne havde nemlig lovet min Fader en Skadeserstatning af 1000 Lst., fordi Lejren havde været anlagt paa hans Grund. Da de imidlertid forsvandt uden at berigtige denne Gjældspost, rettede min yngre Broder, under et Ophold i England mange Aar efter, en Forespørgsel desangaaende til Hertugen af Wellington, hvis Svar imidlertid gik ud paa,

at Skadeserstatningen ikke var eller kunde ventes at blive betalt af den engelske Regering, fordi denne betragtede sig som løst fra sine Forpligtelser i saa Henseende ved den efter Kjøbenhavns Bombardement udstedte Krigserklæring.

O. F.

Slaget ved Nilen.*)

Den 19de Maj 1798 indskibede Bonaparte sig i Toulon. Den franske Expeditions-Armé, 25,000 Mand Fodfolk, et betydeligt Artilleri og en Del Rytteri, var fordelt om Bord i den franske Flaade og en Mængde Transportfartøjer, der fyldte den rummelige Red. Den kommanderende Admiral Brueys havde sit Flag vajende paa Tredækkeren »L'Orient« paa 120 Kanoner, og to Contre-Admiraler kommanderede under ham. Den 19de Maj om Eftermiddagen var alt klart til Afsejling, og Admiralen gav Signal til at lette. Hele Toulon var paa Benene for at nyde det imponerende Skue; 13 Linieskibe, 4 Fregatter og flere Hundrede Transportskibe lettede Anker, Tusender Kvadratfod Sejldug udfoldede sig efterhaanden for en frisk Brise af NV., og under Befolkningens Jubel forlod den franske Flaade Reden.

Men hvorhen Expeditionen skulde gaa, var en dyb Hemmelighed; om Bonaparte nu vilde forlægge Krigsskuepladsen til en anden Verdensdel og føre sine sejrrige Tropper til Ægypten eller til Indien, var der ingen, der vidste; men hvilket Maal han end havde for sine ærgjerrige Planer, truede de dog Storbritanniens Interesser saa alvorlig, at det blev den engelske Flaades Hovedopgave at søge at lamme det franske Foretagende.

*) Efter: Lamartine: Nelson. — Edward Pelham Brenton: The naval history of Great Britain. — The dispatches and letters of vice-admiral Lord Viscount Nelson.

Den kommanderende engelske Admiral i Atlanterhavet var Admiral Jervis, Lord St. Vincent. Allerede i længere Tid havde han haft Opmærksomheden henvendt paa, hvad der gik for sig i Sydfrankrigs Havnestæder; fra paalidelige og velunderrettede Kilder vidste han, at der koncentreredes Tropper og samledes Transportskibe efter en stor Maalestok, uden at man dog bestemt kunde angive, hvad Hensigten var med disse Foranstaltninger; men nu fik Admiralen i Begyndelsen af Maj Maaned positive Underretninger fra England om, at der virkelig forberedtes en Expedition, hvis Udgangspunkt skulde være Toulon; den 19de samme Maaned stødte en Forstærkning af 8 Linieskibe til Flaaden og medbragte Ordrer fra Admiralitetet om uopholdelig at sende en Flaadeafdeling paa 12 Linieskibe til Middelhavet for at opsøge og tilintetgjøre den franske Flaade.

Denne vigtige Kommando betroede Lord St. Vincent til Nelson, der paa den Tid krydsede med en mindre Eskadre i den vestlige Del af Middelhavet. Han afsendte strax to Linieskibe under Kaptejn Tronbridge, som den 7de Juni om Aftenen stødte til Nelson ud for Toulon og bragte Ordren om Bord til ham om at overtage Kommandoen over den samlede Styrke, 14 Linieskibe stærk. I sine Instruktioner skriver Lord St. Vincent:

»Træffer De den franske Transportflaade, maa De gjøre »Deres Yderste for at tage, sænke, brænde eller ødelægge »den. De maa forfølge den overalt i Middelhavet, Archi»pelagus, ja selv i det sorte Hav, hvis Expeditionen er »bestemt derhen. Enhver Havn (de sardinske undtagen) i »hele Middelhavet, som maatte nægte at forsyne Dem med »Proviant, eller hvad De ellers kan have Mangel paa, be»tragter og behandler De som Fjende. I det jeg stoler »paa Deres Tjenstiver og Dygtighed, er jeg overbevist »om, at De i Spidsen for en Flaade, der er saa vel bemandet, »disciplineret og kommanderet, vil have Lykken med Dem«.

Ved at give Kommandoen over den detacherede Middelhavsflaade til Nelson havde Lord St. Vincent ladet Valget falde paa den yngste af sine Admiraler uden at tage Hensyn til, at han ved denne Lejlighed forbigik Sir William Parker og Sir John Orde, der begge vare ældre i Tjenesten end Nelson og derfor begge mente at have mere Krav paa at faa Kommandoen end deres yngre Kammerat; men gamle Admiral Jervis ænsede ikke slige personlige Hensyn og valgte en Mand, som efter hans Overbevisning bedst vilde være mægtig til at løse den vanskelige og besværlige Opgave. De to misfornøjede Admiraler beklagede sig vel skriftlig over, at Kommandoen ikke var bleven betroet dem; men Lord St. Vicent viste ved denne Lejlighed, at i en Flaade, som han kommanderede, blev hvert Brud paa Disciplinen lige fra den menige Matros op til Admiralen ikke taalt. I et Brev, dateret 22de Juni, skriver han til Nelson kort og godt:

»Sir William Parker og Sir John Orde have begge »skriftlig beklaget sig over, at de ere blevne forbigaaede »ved denne Kommando. Jeg har gjort, hvad der stod i »min Magt, for at forhindre dette Skridt: men de to Baronet's »have ikke været tilgængelige for Fornuftgrunde. I det »Øjeblik, jeg modtager deres Breve, ville de begge blive »beordrede hjem«.

Imidlertid havde Nelson med Iver, men uden Held, begyndt at lede efter den franske Flaade. I Spidsen for sine 14 Linieskibe, om Bord i »Vanguard«, gjennempløjede han Middelhavet fra Ende til anden. Neapel, Sicilien, Smyrna, Alexandria bleve anløbne til forskjellige Tider, og saaledes forløb Juni og det halve af Juli Maaned med rastløs Søgen; hver Dag var kun en ny Skuffelse for Admiralen. Den franske Flaade var sporløst forsvunden.

Nelsons Breve bære Vidnedsbyrd om hans Misfornøjelse og Utaalmodighed over, at han ikke kunde finde Franskmændene. I sine Rapporter til den kommanderende Admiral

klager han over sit Uheld og tilskrev det for en stor Del, at han manglede Fregatter og mindre Skibe, disse »Flaadens Øjne«, som han selv kaldte dem, der skulde afsøge Farvandet og bringe Efterretninger; med de svære Linieskibe var Arbejdet langt møjsommeligere og besværligere, da han for at være kampberedt maatte holde Styrken samlet.

Endogsaa i sin private Korrespondance giver han sin Utaalmodighed Luft. »Til min store Sorg«, skriver han til Lady Nelson, »er det mig ikke muligt at finde den »franske Flaade. Vi have været ud for Malta, i Alexandria, »Smyrna og ere nu vendte tilbage til Siracusa uden Held; »men ingen skal kunne sige, at det er af Mangel paa Aktivitet. »Jeg lever stadig i Haabet om at træffe disse Knægte (these »fellows), og det vilde rigtig glæde mig at prøve, hvad »Bonaparte duer til paa Søen, for han kommanderer selv »baade Flaaden og Armeen. Hæder er mit Maal, og det »alene. Den almægtige Gud velsigne dig«.

Imidlertid fortsatte den franske Flaade uhindret sin Vej over Middelhavet uden at se et eneste engelsk Skib; fra Genua og Bastia stødte flere Transportskibe til; og den samlede Flaade var i de første Dage af Juni til Ankers ud for Marsala paa Vestkysten af Sicilien. Den 9de Juni viste Bonaparte sig ud for Malta. Hans tilsyneladende fredelige Anmodning om Adgang til forskjellige Bugter og Ankerpladse paa Øen for at fylde Vand blev modtagen og adlydt som en Befaling af Malteserridderne, der ikke vovede at gjøre Modstand mod Republikkens sejrrige Armé; de franske Tropper gik uhindret i Land, og da Bonaparte faa Dage efter forlod Øen og i Spidsen for en uhyre Flaade paa henved 400 Sejlere satte Kursen mod den afrikanske Kyst, havde Øen overgivet sig uden Sværdslag; det trefarvede Flag vajede fra Maltas Forter, og Frankrig var saaledes i Besiddelse af det vigtigste Punkt i Middelhavet, Nøglen til Levanten. Medens Bonaparte i de første Dage af Juli Maaned i Ro og Mag landsatte sine Tropper i

Alexandria Havn, og Orlogsflaaden i Abukir-Bugten tæt østen for Byen udskibede Artilleriet og Armeens Heste, havde Nelson i Messina faaet Underretning om Maltas Overgivelse til Franskmændene, og denne Begivenhed bestyrkede hans Formodning om, at Ægypten maatte være Maalet for Expeditionen.

Den 23de Juli lettede den engelske Flaade fra Siracusa, hvor den havde provianteret og fyldt Vand, og samme Dag skrev Nelson til den engelske Gesandt i Neapel, Sir William Hamilton:

Vanguard, Siracusa, 23de Juli 1798.

Kjære Sir!

»Flaaden er klar til at lette, og saa snart Landvinden »kommer, forlader jeg dette yndige Sted. Mit eneste Haab »er, at det endnu vil lykkes mig at finde den franske Flaade »og maale mig med den. Udfaldet ligger i Forsynets »Haand; men der er ingen Tvivl om, at det nok vil staa »os bi«.

Horatio Nelson.

»Ingen Fregatter! Det har været og vil maaske blive »Grunden til, at vi gaa glip af den franske Flaade«.

Fra Siracusa forcerede Flaaden øster paa, uden at der hændte noget mærkeligt. Den 29de om Aftenen var man ud for Sydkysten af Morea, og »Culloden«, Kaptejn Tronbridge, blev sendt ind i Koron-Bugten for at rekognoscere.

Allerede næste Morgen tidlig stod Linieskibet igjen ud af Bugten og medbragte Underretning fra den tyrkiske Guvernør i Koron, at man for omtrent en Maaned siden havde set den franske Flaade; den styrede SO. Saa snart Nelson havde faaet dette at vide, var det ham klart, at Ægypten maatte være Maalet for Bonapartes Planer, og uden at spilde et Øjeblik stod den engelske Flaade for fulde Sejl ned mod den afrikanske Kyst. Den 31te Juli om

Aftenen gav Admiralen Signal til at dreje til Vinden, og for smaa Sejl holdt Flaaden det gaaende Natten over ud for Landet. Den næste Morgen ved Daggry bleve to af Linieskibene sendte forud for at holde Udkig, og i Løbet af Dagen stod Flaaden længere ind under Land. Klokken var fire om Eftermiddagen, da det forreste Linieskib hejste Signal, »at den franske Flaade var i Sigte, 17 Skibe stærk og til Ankers«.

Den franske Flaade laa endnu til Ankers i Abukir-Bugten. Uagtet de Brueys's Forestillinger havde Bonaparte som den Øverstkommanderende givet ham bestemte Ordrer til ikke at forlade Kysten, og den franske Admiral havde som Følge deraf valgt Abukir-Bugten tæt østen for Alexandria til sin Ankerplads. De franske Linieskibe laa i en tætsluttet Linie tværs over Bugten i Retning fra Vest til Øst med Admiralskibet i Midten. Et Morterbatteri paa en lille Ø understøttede den forreste Del af Linien, og mellem Linieskibene og Landgrunden laa 4 Fregatter. Den franske Stilling var stærk og frembød i flere Henseender store Fordele over for den engelske Flaade, der gjennem et temmelig vanskeligt Indløb skulde forcere ind i en ukjendt Bugt, som vel var ganske rummelig, men opfyldt med Sandbanker og Grunde ind mod Bunden, udsat for at modtage Ilden langskibs under Indsejlingen, og endelig ude af Stand til at bruge Kanonerne med Eftertryk, førend Skibene vare komne til Ankers paa deres anviste Pladser og havde bjerget Sejlene; men Stillingen havde ogsaa den store Mangel, at naar en dristig Fjende med overlegen Styrke kastede sig over den luv Del af Linien, vilde Skibene i Læ være ude af Stand til at gribe ind i Kampens Gang.

Under hele sit Krydstogt i Middelhavet havde Nelson, naar Vejret og Omstændighederne tillode det, haft Linieskibscheferne om Bord i »Vanguard«, og i sin Kahyt udviklede han da for dem, hvorledes han tænkte sig, at han vilde komme til at angribe Fjenden under de forskjellige

Forhold, der kunde indtræffe. Vind og Vejr, kort alle Omstændigheder, der kunde forudses, bleve tagne med i Betragtning og omhyggelig drøftede, saa at Følgen heraf var, at alle Cheferne vare fuldstændig paa det rene med, hvad Admiralen vilde foretage sig, hvad enten man mødte Franskmændene til Ankers eller under Sejl, ved Nat eller ved Dag. Nelson tog derfor heller ikke i Betænkning at skride til Værket uden nærmere Aftale med sine Underbefalingsmænd, og uagtet Mørket vilde falde paa kort efter Slagets Begyndelse. Han hejsede kun Signalet: »Gjør klart Skib«, og »angriber Fjendens Avantgarde og Centrum«; dermed vidste hver Skibschef, hvad han havde at gjøre, og hvor hans Skibs Plads var.

Det var nemlig Nelsons Plan at angribe endnu samme Aften. Med sine 14 Linieskibe vilde han gaa til Ankers paa Yder- og Indersiden af de 7 forreste Skibe i den franske Linie og med sin overvældende Ild bringe denne Del af Flaaden til at stryge, inden den anden Deling, der laa i Læ, kunde komme let og krydse op mod den vestlige Vind for at hjælpe deres Kammerater. Planen var dristig, hverken Nelson eller nogen af hans Skibschefer havde før været i Abukir-Bugten; men han stolede paa dem som paa sig selv.

Med stor Begejstring blev der gjort klart Skib i hele Flaaden. Klokken var da 5, og man kunde fra Dækket se de franske Linieskibes høje Rejsninger. »Den største Glæde«, siger Kaptejn Berry, Chefen for »Vanguard«, »syntes at »fylde hvert Bryst med Begejstring ved Synet af Fjenden; »men den Glæde, Admiralen følte, var maaske endnu større »end hos nogen anden Mand i hele Flaaden«.

Nelson havde de foregaaende Dage ikke haft Ro paa sig. Den forcerede Virksomhed uden andet Resultat i over en Maaned end Skuffelse fra Dag til anden havde efterhaanden indvirket saaledes paa ham, at han hverken kunde finde Hvile eller havde Lyst til at spise; men nu, da alle hans Bestræbelser syntes at skulle krones med Held,

nu da hele den franske Linie laa udstrakt for hans Øjne, — forlangte han med ægte britisk Ro og Koldblodighed sin Middagsmad; og medens det larmede og rungede over alle »Vanguard«'s Dæk, hvor 600 Mand vare i fuld Aktivitet med at surre Kanonerne los, lange Kugler op og hundrede andre Ting, som ere nødvendige, naar en Orlogsmand gjøres klar til Slag, sad Admiralen ved Bordet i sin Kahyt og spiste til Middag. Da han rejste sig fra Bordet, for at gaa op paa Dækket, sagde han: »I Morgen inden denne Tid vil jeg have vundet mig en Pairstitel eller en Plads i Westminster-Abbedi!«

Den engelske Flaade stod Bugten ind, da Solen var ved at gaa ned. Vejret var smukt, og det blæste en jævn Bramsejlskuling af VNV. Først da Linieskibet »Goliath«, som var det forreste i Linien, var kommet langt inden for Kanonskuds Afstand, begyndte Slaget. I begge de fjendtlige Flaader hejste alle Skibene deres Flag under Gaflen, og de forreste franske Linieskibe gave det glatte Lag fra Bredsiden. »Goliath«, efterfulgt af de 4 forreste Skibe, gik tæt foran om det yderste Skib i den franske Linie og ankrede paa Indersiden, hver ud for sit Skib; »Vanguard«, fulgt af sine nærmeste Agtermænd, gik paa Ydersiden og dækkede med en voldsom Ild den engelske Arrieregarde, der endnu var under Opsejling. Efterhaanden, som de engelske Linieskibe kom op, bleve de modtagne med en livlig Langskibsild; men desuagtet indtoge de deres Pladser, besloge deres Sejl med Ro og Orden, og kort efter at Solen var gaaet ned, vare de 7 forreste franske Skibe indviklede i en forbitret, men haabløs Kamp. Hvert af disse Skibe havde et engelsk Linieskib paa hver Side, af samme Størrelse og samme Kanonantal. Alle de engelske Skibe vare ankrede med et Anker agter fra for at undgaa at svaje rundt, og da de laa paa Boven og Laaringen af deres Modstandere, modtoge de franske Skibe Ilden mer eller mindre agter ind, og Virkningen var saa frygtelig, at 20 Minutter efter, at

Slaget var begyndt, laa allerede de 3 forreste franske Skibe forskudte og uden Master. Paa den ydre Side af Linien vare »Vanguard« og 2 andre Linieskibe i fuld Kamp; »Culloden« var under Indsejlingen kommet for tæt til Grunden og stod fast ved Indløbet til Bugten; der blev arbejdet hele Natten igjennem for at faa det flot; men det kom ikke til at deltage i Slaget. Det næste engelske Skib i Linien, der kom op, var »Bellerophon«. Chefen der om Bord, Kaptejn Darby, havde Ordre til at ankre for Boven af det franske Admiralskib »L'Orient«; men da han havde for megen Fart, da han naaede Stedet, kunde han ikke stoppe Skibet nøjagtig paa denne Plads og kom til at ligge lige tværs ud for den store franske Tredækker, der aabnede en voldsom Ild paa ham. I Løbet af en halv Time havde »Bellerophon« 200 døde og saarede; den opgav da den ulige Kamp, kappede sit Ankertov og drev ud over Bugten.

Klokken var da 8, og de to sidste engelske Linieskibe, »Swiftsure« og »Alexander«, stode netop Bugten ind. Det var ganske mørkt, da de to Skibe nærmede sig Kamppladsen, saa mørkt, at de næppe vilde have kunnet finde derind under almindelige Omstændigheder; men nu laa »Culloden« ved Indsejlingen og afmærkede Løbet som en uhyre Boje paa Enden af Revet, og de stode sikkert forbi den. »Swiftsure«, der var forrest paa sin Vej ned mod den engelske Linie, som var kjendelig paa, at Skibene nu havde hejst Lanterner, mødte »Bellerophon«, der drev om ude paa Bugten. Skibet blev antaget for en Franskmand, da dets Lanterner vare bortskudte, og Ilden skulde lige til at være aabnet paa det, da Chefen, Kaptejn Hallowell, i det sidste Øjeblik opdagede Fejltagelsen. Med næsten exempelløs Koldblodighed stod Kaptejn Hallowell nu lige ned paa Siden af »L'Orient« uden at løsne et eneste Skud. I knap 200 Alens Afstand fra Admiralskibets Bov og lige agter for »Franklin«, hvor Kontre-Admiral Blanguet var om Bord, lod han sit Anker falde, saa at han kunde bestryge disse Skibe langskibs, og

uden at ænse eller besvare Fjendens heftige Ild bjergede han sine Sejl og sendte Folkene op at beslaa. Først da dette var gjort, aabnede »Swiftsure« sin Ild, og faa Minutter efter fik den Understøttelse af sin Agtermand, »Alexander«, der ankrede lige under Laaringen af det franske Admiralskib.

Hele den engelske Styrke var nu engageret med den forreste Halvdel af den franske Flaade, og uagtet der blev kæmpet med den yderste Haardnakkethed i de franske Skibe, var Udfaldet dog sikkert paa Grund af Nelsons glimrende Taktik. Virkningen af den langskibs Beskydning paa ganske nært Hold og med et overlegent Artilleri var frygtelig. De engelske Kugler fejede hen over Batterierne, demonterede Kanonerne og dræbte og saarede saa mange Folk, at den franske Avantgarde Skib for Skib strøg sit Flag og overgav sig. Kanonaden havde været saa voldsom, at man i Glimtene tydelig kunde skjelne de enkelte Skibe og deres Rejsninger; men nu henimod Klokken 9 sagtnede Skydningen lidt efter lidt i den franske Avantgarde og ophørte til sidst ganske her; men i Centrum og agter for dette rasede den med stor Voldsomhed; de engelske Linieskibe, hvis Rejsninger vare mindst forskudte, og som endnu kunde manøvrere, havde kappet deres Tov og indtog paa ny en Plads længere nede ad den franske Linie, hvor Kampen blev fornyet med Forbitrelse paa begge Sider. Begge de kommanderende Admiraler vare paa dette Tidspunkt saarede. Nelson var bleven ramt af en Splint i Hovedet, og Brueys, der, let saaret i Armen, vedblev at føre Kommandoen, blev truffen af et Skud i Underlivet; men uagtet Saaret var dødeligt, forlangte han at blive paa Dækket og udaandede kort efter paa Skansen. Uagtet Admiralen og flere Officerer vare faldne, og Mandefaldet var meget stort ved Kanonerne, blev der dog kæmpet videre i »L'Orient« med stor Bravour og uden nogen Afgjørelse endnu paa dette Punkt af Linien, da der Klokken lidt over 9 udbrød Ild i Admiralskahytten, og denne Ild blev en mægtig Allieret for de engelske Vaaben.

Cheferne for »Alexander« og Swiftsure« lode strax Kanonerne rette mod Brandstedet, og fra begge Linieskibes Dæk regnede det med Geværkugler ned over det brændende Skibs Agterstevn; thi det gjaldt om at drive Franskmændene bort fra Ilden. Uagtet der blev arbejdet med Kraft paa at slukke den udbrudte Ild, lykkedes det dog ikke; i den koncentrerede Kanon- og Geværild var det umuligt at faa Folkene til at arbejde, og Flammerne bredte sig med Hurtighed over det store Skib. Nelsons Saar i Panden var saa alvorligt, at han laa forbunden nede i sin Kahyt; men nu, da Kaptejn Berry kom ned og meldte ham, at »L'Orient« stod i Flammer, rejste han sig og lod sig lede op paa Dækket for at se det brændende Skib. Rejsningerne stode i Luer, og Branden kastede sit klare Skjær over hele Bugten og oplyste alt saa tydelig, at man ikke alene kunde overse begge Flaaders Stilling, men Master og Ræer, ja endogsaa Flagene traadte tydelig frem af Mørket. Uagtet hele øverste Dæk var i Brand, havde »L'Orient« dog ikke strøget; Admiralflaget vajede endnu fra Toppen, og fra underste Batteri vedligeholdt Franskmændene Skydningen med stor Tapperhed. Skjønt Skibet saaledes ikke havde overgivet sig, gav Nelson, saa snart han saae dets Stilling, Ordre til at afsende Baade for at redde og optage de ulykkelige, der allerede vare sprungne over Bord. Det eneste Fartøj i »Vanguard«, der endnu kunde flyde, blev gjort klart og roede over mod »L'Orient«, og fra de øvrige engelske Skibe, der endnu havde Fartøjer, som kunde bruges, indfandt sig efterhaanden nogle Baade. Af den store Tredækkers Besætning paa over 1000 Mand havde allerede mange kastet sig i Vandet og klyngede sig til Master og Ræer, der dreve omkring. Efterhaanden, som Ilden drev Besætningen bort fra deres Kanoner, efterhaanden, som Katastrofen nærmede sig, sprang Matroserne over Bord.

I »Alexander« og »Swiftsure«, der laa lige klos paa det brændende Skib, var Heden frygtelig og Spændingen

stor, nu da man kunde vente, at »L'Orient« snart maatte springe. »Swiftsure«, der laa i Læ, var to Gange i Brand; men ved energiske Anstrængelser slukkedes Ilden begge Gange, og Chefen blev uforfærdet paa sin Post. Det franske Admiralskib var nu helt indhyllet i Flammer; kun fra nogle Kanoner paa nederste Batteri vedblev man haardnakket at fyre paa de engelske Skibe. Klokken var næsten 10, og begge dens Modstandere havde holdt inde med Skydningen; hvert Minut kunde man vente, at Ilden vilde naa Magasinerne, og fra alle Porte stirrede man med spændt Forventning over paa den brændende Kolos. Da »L'Orient« sprang i Luften og sendte Hundreder af franske Matroser ind i Evigheden med et Drøn, der fik Ruderne til klirre inde i Rosette, da den stolte franske Tredækker blev blæst til alle Sider, og Egebjælker, glødende Jernknæer, Kugler og Kanoner hvirvledes til Vejrs som fra en uhyre Ildfontæne med et Brag, der rystede Tømmeret fra Dækket til Kjølen i alle Skibene, ophørte Skydningen i begge Flaader, — baade Ven og Fjende vare dybt rystede over, hvad der var sket, i adskillige Minutter tav Kanonerne, og der var stille paa hele Bugten.

Linieskibet »Franklin«, hvor den ældste af Kontre-Admiralerne, Blanguet, havde sit Flag vajende, var det første, som optog Kampen igjen. I Admiral Blanguet's Rapport om det ulykkelig Slag skriver han herom:

»Explosionen var frygtelig og spredte Ild rundt om »til alle Sider i en betydelig Afstand. »Franklins« Dæk »var oversaaet med rødglødende Bolte, Tømmer og bræn»dende Tovværk. Det kom i Brand 4 Gange; men lykke»ligvis fik vi det slukket hver Gang. Umiddelbart efter »Explosionen hørte Slaget op paa hele Linien, og den dy»beste Stilhed paafulgte. Himlen var formørket, og tykke »Skyer af sort Røg hang tungt over begge Flaader. Det »varede henimod et Kvarters Tid, inden Besætningen kom »rigtig til sig selv igjen. »Franklin« begyndte da Slaget

»igjen for at vise, hvad man kunde vente af det Skib, der »nu havde den Ære at være Kommandoskibet. Skydningen »begyndte med nogle faa Batterikanoner, alle de øvrige vare »ubrugelige, to Tredjedele af Besætningen laa faldne og »saarede, og den sidste Tredjedel var udmattet af den »lange Kamp. »Franklin« var omgivet af fjendtlige Skibe, »af hvilke nogle laa inden for Pistolskuds Afstand og mejede »Folkene ned med Lagene fra deres Bredside«.

Saaledes var Tilstanden om Bord i det ulykkelige Skib, der gav Signalet til at optage Fjendtlighederne paa ny, og det varede ikke længe, førend Slaget igjen var i fuld Gang i det franske Centrum. Da Klokken var 11½, havde »Franklin« kun 3 brugelige Kanoner tilbage af sine 80 Stykker; med disse 3 forsvarede den sig endnu nogle Minutter mod den overlegne Fjende og strøg saa sit Flag. Da »Franklin« strøg, havde alle dens Formænd ogsaa overgivet sig, og der var saaledes kun den franske Arrieregarde tilbage. Med denne fortsattes Kampen til Kl. 2 om Natten, da Ilden ophørte paa begge Sider.

Da det blev lyst næste Morgen, vajede det franske Flag kun i de 4 agterste Linieskibe. Franskmændene begyndte strax Skydningen mod de forreste engelske Linieskibe, og op ad Formiddagen blev Kampen haardere, efterhaanden som Englænderne fik lettet og kom ned paa Kamppladsen. Kl. 8 vare 6 engelske Linieskibe i Kamp med Resterne af den franske Flaade, hvis Modstand imidlertid snart var brudt. Admiral Villeneuve, der nu var den Højstkommanderende, kappede sit Ankertov og satte Sejl, Linieskibet »Généreux« og to Fregatter fulgte Admiralens Exempel, og disse 4 Skibe stode nu ud af Bugten.

Det eneste engelske Skib, der var i Stand til at prøve paa at forhindre dem i at slippe bort, var »Zealous«; det satte strax Sejl, gik uforfærdet den franske Linie lige paa Livet og modtog Lagene fra alle 4 Skibe; men et Signal fra Admiralen kaldte den tapre Kaptejn Hood tilbage fra

den ulige Kamp, og de franske Skibe stode Bugten ud og gik til Søs.

Slaget var dermed til Ende. Det var en glimrende Sejr for de engelske Vaaben, et afgjørende Nederlag for Franskmændene; 13 engelske Linieskibe havde kæmpet med 13 franske Linieskibe og 4 Fregatter, der i rum Sø under Sejl vilde have været en meget farlig Modstander, da det franske Artilleri, foruden at være godt betjent, var det engelske overlegent med 200 Kanoner. Det havde oprindelig været Admiral Brueys's Mening at ville møde Englænderne i Søen; da man nemlig i den franske Flaade omtrent Kl. 2 om Eftermiddagen fik de fjendtlige Sejlere i Sigte, var en Del af Mandskabet i Land for at grave Brønde. Admiralen kaldte strax alle Mand om Bord og lod Flaaden optage Bramræerne; men kort efter hejsede han Signal, at det var hans Hensigt at modtage Fjendens Angreb til Ankers. Grunden hertil, siger Admiral Blanguet, var den, at Signalet om at komme om Bord ikke blev adlydt, som det burde, og den Kommanderende mente derfor ikke, at der var Folk om Bord i Skibene til at modtage Fjenden under Sejl. Imidlertid kom denne Omstændighed ikke til at spille nogen afgjørende Rolle; thi der var tilstrækkeligt Mandskab til at betjene Kanonerne, og den franske Flaades stærke, tæt sluttede Stilling til Ankers gav baade Tid og Lejlighed til at gjøre alle Forberedelser til med Eftertryk at modtage Englænderne, der ved Aftentid maatte staa ind i en ukjendt Bugt, under Sejl og loddende sig frem. Det afgjørende Resultat maa derfor dels tilskrives Nelsons overraskende og dristige Angrebsplan, som blev udført med Nøjagtighed indtil de mindste Details, og dels den Omstændighed, at den franske Admiral ikke gav sin Arrieregarde Ordre til at lette og understøtte de forreste Skibe, da han saae dem blive angrebne og overvældede af hele den engelske Styrke. Dette var en væsentlig Grund til Slagets ulykkelige Udfald; thi hvor megen Tapperhed og Dødsforagt der

end blev víst om Bord i de forskjellige franske Skibe, var Sejren dog umulig; Skib for Skib blev bragt under dobbelt Beskydning, overvældet af den knusende Artilleri-Ild og bragt til at stryge.

Dagen efter Slaget lod Nelson følgende Skrivelse udgaa:

Memorandum.

Til de respektive Skibschefer i Flaaden.

„Vanguard“ ud for Nilens Munding
d. 2. Avg. 1798.

»Da den almægtige Gud har velsignet Hs. Majestæts »Vaaben med Sejr, agter Admiralen at afholde Takkeguds- »tjeneste om Bord i Dag Kl. 2 Efterm., og han anbefaler »ethvert Skib i Flaaden at gjøre det samme, saa snart der »maatte blive Lejlighed dertil«.

Horatio Nelson.

Da Klokken var 2, blev der holdt Gudstjeneste om Bord i næsten alle Flaadens Skibe, og efter denne højtidelige Handling, som de franske Fanger med Forbavselse vare Vidner til, tog man atter med Kraft fat paa det afbrudte Arbejde, at sørge for de saarede, udbedre og reparere Skibene, og bringe de erobrede Skibe, hvoraf flere stode paa Grund, ind i den engelske Linie; og med saadan Energi og Kraft blev der arbejdet paa at bringe Flaaden igjen i kampdygtig Stand, at Nelson allerede den 7de Avgust kunde skrive til det engelske Admiralitet: »Jeg har den Ære at »indberette, at 8 af vore Skibe allerede igjen have deres »Bramræer paa Plads og ere færdige til at gjøre Tjeneste; »de øvrige ville tillige med Priserne om kort Tid være klare »til at gaa til Søs«.

Den 3dje Avgust forlod Kaptejn Berry Flaaden om Bord i en Fregat for at overbringe Nelsons Rapport til den kommanderende Admiral, Lord Vincent, der endnu laa paa sin Blokadestation i Atlanterhavet, og samme Dag afrejste

Kaptejn Capel med Nelsons Depecher til Admiralitetet. Det er umuligt at gjøre sig nogen Forestilling om det Røre, det vakte i alle Kredse i London, da det den 2den Oktober rygtedes, at Kaptejn Capel var ankommen med Admiralens Depecher. Den offentlige Mening var efterhaanden bleven kjed af, at man ikke hørte noget nyt fra Nelson og hans Middelhavsflaade, man var utilfreds med hans Uheld i at finde Franskmændene og ymtede allerede om, at det var uforsigtigt af Admiralitetet at tillade, at et saa vigtigt Hverv blev betroet en af Englands yngste Admiraler; men nu, da man fik at vide, at der var vundet en glimrende Sejr, at ikke alene den franske Flaade var ødelagt, men at Middelhavet laa bag ved Bonaparte, uden at han havde Midler til at faa Tilførsler til sin Armé eller selv vende tilbage fra Afrika, brød man ud i en bedøvende Jubel; paa Gader og Stræder nævnedes Nelsons Navn med Begejstring, og alle kappedes om at hædre ham.

Den 6te Oktober bragte »London Gazette« Nelsons Udnævnelse til Baron of the Nile and of Burnham Thorpe; Parlamentet voterede ham sin Tak, London gjorde ham til Æresborger, og i alle Byens Kirker holdtes der Takkegudstjeneste for den store Sejr. Fra Ind- og Udlandet modtog han Lykønskningsskrivelser, Æressabler og værdifulde Foræringer. Saaledes sendte det ostindiske Kompagni en Gave af 10,000 Lst. I hele dette Væld af Æresbevisninger satte Nelson maaske selv mest Pris paa en Foræring, Kaptejn Hallowell, Chefen for »Swiftsure«, sendte ham i Maj 1799. Det var en simpel, aflang Kiste; men i Bunden var der fastspigret et Dokument, hvori der stod:

»Herved bevidner jeg, at denne Kiste udelukkende er »forarbejdet af Træ og Jærn, taget af »L'Orient«s Stormast, »som blev fisket op af Hs. Majestæts Skib under min »Kommando i Abukir-Bugten«.

»Swiftsure, 23de Maj 1799.

Ben. Hallowell.

Med Foræringen fulgte følgende Skrivelse til Admiralen:

My Lord!

»Hermed sender jeg Dem en Ligkiste, forarbejdet af »L'Orient«'s Stormast, saa at De, naar De en Gang er kjed »af dette Liv, kan blive begravet i en af Deres egne Tro-»fæer; — men gid dette maa ske sent! Det er Deres hen-»givne og ærbødige Tjeners inderligste Ønske.«

»Swiftsure«, 23de Maj 1799.

Ben. Hallowell.

Da denne besynderlige Foræring blev sendt om Bord i »Vanguard« og bragt ind i Admiralskahytten, gjorde den naturligvis stor Opsigt blandt Besætningen; men da de forbavsede Matroser fik at vide, at det var Alvor, at det var en virkelig Ligkiste til deres Admiral, havde de Vanskelighed med at klare Grunden til denne mærkelige Begivenhed. »I kan stole paa«, bemærkede en af Mandskabet til sine Kammerater, »at det kommer til at gaa varmt til næste Gang; Admiralen vil slaas, til han falder. I kan jo se, at han har faaet sin Ligkiste om Bord«. Nelson selv var meget glad over denne Foræring. Den fik Hæderspladsen i hans Kahyt, og da Admiralen senere hen paa Aaret forlod »Vanguard« og hejste sit Flag i »Foudroyant«, — tog han sin Kiste med sig.

O. Lütken.

Fra Communens Tid.

De efterfølgende Sider ere en sammentrængt Bearbejdelse af: souvenirs d'un garde national. II.me partie. L'insurrection. Forfatteren er den samme unge Schweizer, der først som Franctireur og senere som Nationalgardist deltog i Paris's Forsvar 1870—1871*), derpaa hvirvledes ind i Borgerkrigens Rædsler og en Tid deltog i Communens Rejsning paa Oprørernes Side. Naturligvis kunne hans Skildringer ikke gjøre Fordring paa at gjælde som den strænge Histories endelige Dom; en saadan Dom er det umuligt at fælde allerede nu af den Grund, at disse Begivenheder ligge os saa nær, at man endnu ej ret kan overskue dem, ligesom naturligvis mangfoldige nødvendige Oplysninger først ville fremkomme efter længere Tids Forløb. Dernæst maa vore Læsere stadig erindre, at det er Skildringer fra en Partigængers Haand, som oven i Kjøbet har staaet paa det besejrede Partis Side; han maa derfor naturligvis se alle Begivenhederne fra et ensidigt Standpunkt og er tilbøjelig til at opfatte alle Handlinger fra Regeringens Side saa hadefuldt og skjævt som vel muligt. Naar Redaktionen dog har troet at kunne optage denne Skildring, som for øvrigt fra Bearbejderens Haand er noget mildnet, har Grunden været den, at det altid maa have sin Interesse

*) Se Hist. Archiv 1875, I. 43; II. 41 og 334 samt 1876, I. 42.

ogsaa at se en Skildring af hine forfærdelige Begivenheder fra Modpartiets Side; man vil heri kunne finde en Forklaring til Oprørets uhyre Fremgang, og man vil herefter kunne forstaa, hvorledes saa mange ellers hæderlige Personligheder, som ingenlunde delte Socialisternes vanvittige Udskejelser, — og vor Forfatter hører til disses Tal — kunde hvirvles med ind i Oprørets vilde Malstrøm; men — som sagt — upartisk Historie maa vore Læsere ikke vente at træffe her.

Redaktionen.

I. Forspil.

1. Stemninger og Tilstande. — Byens Proviantering. — Statistik fra Bombardementet. — Valgene.

Paris havde altsaa kapituleret (26de Januar)*), og alle imødesaa med Angest den mørke, stormfulde Fremtid. Hvilke Betingelser vilde vel Sejrherrerne paalægge Frankrig, og hvilket Standpunkt vilde Nationalforsamlingen, som skulde sammentræde i Bordeaux, vel indtage? Vilde Frankrig kunne rejse sig igjen efter denne forfærdelige Krig, og vilde ikke ogsaa Republikken gaa til Grunde med denne?

Disse og lignende Spørgsmaal opkastede alle og enhver, men ingen kunde give noget tilfredsstillende Svar herpaa; man maatte vente paa en bedre Fremtid, medens man taalmodig fortærede det mer end tarvelige Brød og varmede sig ved Jules Ferrys friske Brænde; endnu i mange Dage kunde man se de talrige Ligfølger med smaa Barnekister; thi de stakkels Børn døde bort hundredvis. Sorg, Hunger,

---

*) Se foregaaende Bind, S. 56—58.

Kulde, Ydmygelser, Arbejdsløshed, Frygt for Fremtiden, kort sagt, Elendigheder af enhver Art hvilede med knusende Vægt paa den ulykkelige Pariser-Befolkning.

Den velhavende Klasse af Befolkningen tog imidlertid paa Landet for at komme i Stand igjen (se ravitailler), som den gængse Talemaade lød. Paa den anden Side vendte ogsaa Kejserdømmets Lapse og Modeherrer tilbage fra Udlandet, friske og vel til Mode; med deres skamløse Luxus og udfordrende Optræden syntes de ligesom at lægge an paa at opægge den fattige Befolkning. De undrede sig over, at Paris dog ikke havde lidt mere; de beklagede sig over, at man havde omhugget Træer paa deres Yndlings-Promenader; de gjorde Ophævelser over, at der var saa faa Heste, at man ikke kunde vise sig i sine elegante Vogne*).

Voldene, hvor saa mange Nationalgardister i de lange Vinternætter havde vaaget, med Hjærterne opfyldte af Tillid

---

*) Man læse følgende Uddrag af Bladet Gaulois fra Midten af Februar Maaned:

„Paris's skjønne Dage ville nu vende tilbage med Freden. Enkelte fremmede af høj Stand, der af Nysgjerrighed eller gammel Vane ere vendte tilbage til Paris, spørge allerede, hvorhen man vel skal tage paa sine Kjøreture.

Vincennes-Skoven har lidt meget; man kan ikke tage derhen, og de Kvarterer, man skal igjennem for at naa derud, ere ikke elegante nok til at kunne udøve nogen Tillokkelse for den fine Verden. Hvad derimod Boulogne-Skoven angaar, vil den altid være Centret for den fashionable Verden, skjønt den forreste Del rigtignok har lidt meget.

Et temmelig stort Antal Luxusheste ere i Behold; thi Ridehestene have været fordelte blandt Stabens Officerer og Blænkere, medens Kjørehestene ere blevne anvendte ved Ambulancerne.

I Gaar havde det smukke Foraarsvejr lokket mange spadserende ud til Champs-Elysées's store Alleer; derimod ser man endnu kun faa Kjøretøjer. Luxushestene ere blevne rekvirerede; den største Part af Paris's fornemme Verden har saaledes intet Forspænd, og man har vænnet sig til at gaa. . .“

til Fremtiden, frembøde nu et Syn, som kunde knuge selv den stærkeste; Artilleristerne flyttede Kanonerne ned af Lavetterne, Krudtkamrene vare tømte, og Forterne vare besatte af Preusserne, som tillige skulde sættes i Besiddelse af Materiellet fra Hovedvolden. Man fortalte endogsaa, at de talrige Kanoner, som Nationalgarden under Belejringen havde foræret Regeringen, skulde gaa samme Vej. Dernæst fik man sluttelig at vide, at Fjenden holdt hele fem og tyve Departementer besat, det vil sige næsten en Tredjedel, og det den rigeste og mest frugtbare Del, af hele Frankrig.

Enhver, der kjender Parisernes store Selvforgudelse, kan tænke sig, hvor dybt en saadan Ydmygelse maatte nage dem. Ingen vilde indrømme, at Tyskerne havde deres mægtige Militærorganisation, deres Feltherrekunst og deres fortræffelige Artilleri at takke for Sejren. — Nej, vi ere blevne forraadte: forraadte af Napoleon og Leboeuf, forraadte af Bazaine og af Uhrich (Strassburgs Forsvarer, der et Øjeblik var Parisernes Afgud); af Aurelle de Paladines, siden han har ladet Tyskerne tage Orléans igjen; forraadte af Jules Favre, Jules Ferry og af hele Regeringen for det nationale Forsvar.

De republikanske Blade bleve mere og mere voldsomme i deres Angreb paa denne Regering, som kun blev svagt forsvaret af l'Officiel. Den 1ste Februar bleve de republikanske Fanger, der vare fængslede i Saint-Pélagie, befriede, Flourens var i fuldstændig Sikkerhed, da ingen vovede at fængsle ham, og det socialistiske Parti følte sig stærkere og stærkere, skjønt det var i Minoriteten; de socialistiske Aviser skaanede i deres Angreb og sarkastiske Artikler ikke denne Regering, som højtidelig havde erklæret: »Aldrig en Tomme af vort Territorium, aldrig en Sten af vore Fæstninger«.

Endelig kom der endnu en Efterretning, som bragte Forbitrelsen til at stige til det højeste: Et preussisk Armékorps skulde i nogle Dage holde Hovedstaden besat; Indmarchen var fastsat til den 1ste Marts. Det var for galt

Maalet var fuldt! skulde Paris taale denne sidste Ydmygelse? Nej! hvis Fjenden virkelig dristede sig til at trænge ind i Paris, maatte Byen blive hans Grav; ikke en Tysker maatte undslippe for at kunne melde derom. Det hele var visselig kun latterlige og tomme Deklamationer; men de afmale tilstrækkelig den exalterede Stemning, som besjælede Pariserne, og de vigtigste Socialistførere vare dog heldigvis saa fornuftige, at de indsaa, at Parisernes Daarskab kun kunde føre til en frygtelig Nedsabling. Bladet »le Cri du peuple«, som i Løbet af faa Dage blev det mest udbredte Blad blandt Arbejderklassen, offentliggjorde derfor i sit ottende Nummer en kraftig Erklæring, som mindede om, at ethvert voldsomt Skridt kun vilde udsætte Befolkningen for Angreb fra Revolutionens Fjender, det være sig nu de tyske eller de franske Monarkister, der vilde drukne den sociale Rejsning i Blod. »Lad os huske de sørgelige Junidage«, saaledes sluttede Manifestet, som nogenlunde beroligede Arbejderstandens opbrusende Stemning.

Endelig kom den længe ventede Stund, da Lokomotivernes Piben atter gav Gjenlyd paa Jærnbanestationerne; man saae de første Transporter Korn og Kvæg ankomme og læste med Henrykkelse i Aviserne, at talrige Jærnbanevogne, belæssede med alle Slags Fødevarer, Dag og Nat indtraf paa Paris's Stationer. Brødet antog lidt efter lidt en lysere Farve, og en smuk Morgen kunde Pariserne endelig atter kjøbe rigtigt Hvedebrød og saa meget, de vilde. Med hvilken Henrykkelse betragtede man ikke det gode Brød! man kastede beundrende Blikke ind ad Bagernes Vinduer, man gjorde hverandre opmærksomme paa Brødene og fremhævede idelig og idelig deres skjønne, hvide Farve. For ret at fatte Parisernes Begejstring over det gode Franskbrød, maa man betænke, hvilken Sort Brød der var bleven uddelt under Belejringens sidste Dage i Portioner paa 18 Lod pr. Mand. Efter en lærd Kemikers Analyse indeholdt et Pund Brød af denne Art kun $^1/_8$ Hvedemel; $^4/_8$ var derimod en Blanding af Kartofler, Ris, Linser, Ærter, Vikker,

Byg, Havre og Rug, alt malet sammen i ulige Forhold; $^2/_8$ vare Vand og endelig den sidste $^1/_8$ Straa og Levninger af Avner eller Plantebælge. Næringsstoffet i dette Brød, sammenlignet med det Brød, som Bønderne i l'Ardèche nyde, forholdt sig som 1 til 12, og dette utilstrækkelige Næringsmiddel maatte anses som en Hovedaarsag til det høje Procentantal af Dødsfald. — Nu kom der ogsaa store prægtige Oxer, Kalve, Beder og Svin, og med en barnlig Glæde betragtede Befolkningen de vel forsynede Slagterbutikker; men disse første Forsendinger vare ikke for Smaafolk; Pungen var tom, man maatte vente paa Arbejdets Gjenoptagelse, og dette kunde ikke begynde, før der ogsaa var kommet Stenkul i tilstrækkelig Mængde til de talrige Fabrikker.

Af Grønsager var der endnu kun ringe Forraad i Torvehallerne, og Priserne vare ikke at opdrive for Smaafolk; det var haardt nok, at man efter saa grusomme Afsavn endnu i mange Dage maatte vente, indtil man kunde overkomme at kjøbe blot de simpleste Grønsager. Med Sorg og misundelige Blikke maatte de fattige Husmødre, der vare blege og udmagrede af lange Tiders Savn, se paa den første Kaal og de første Kartofler, som vare opstablede i Grønthandlernes Vinduer; men disse fattige Kvinder med deres længselsfulde talende Blikke maatte nøjes med det blotte Syn og sukkende forlade den smukke Udstilling.

Heller ikke Brændsel var ankommet endnu, og man vidste desuden, at de første Vognladninger Stenkul vare bestemte for Gasværkerne, som skulde se snarest mulig at komme i Gang igjen for at gjøre Nætterne lidt mindre mørke og triste. Folket maatte atter vente og søge at brænde det friske Ved, som det havde Forsvarsregeringens Uforudseenhed at takke for.

Paris var altsaa atter aabnet for Samfærdslen med Omverdenen, og de preussiske Avtoriteter tillode Korrespondancen med Provinserne; men Brevene maatte være uforseglede, og man maatte finde sig i en Forsinkelse i Versailles,

hvor Brevene rimeligvis bleve underkastede en Censur. Jeg fik ogsaa Efterretninger, heldigvis gode Efterretninger, fra Slægtninge og Venner; alle talte de om Bombardementet, og det var klart, at man i Provinserne gjorde sig overdrevne Forestillinger om de preussiske Granater og om det Antal Ofre, der vare faldne for dem i Paris. Skjønt Antallet af de døde var relativt ringe, var Tabet naturligvis altid sørgeligt nok; det kan maaske ogsaa for vore Læsere have sin Interesse at kjende Tallet paa de ulykkelige, som maatte ofres for de preussiske Avtoriteters paa én Gang grusomme og unyttige Forholdsregler, der bleve trufne paa en Tid, da Paris alt var paa Nippet til at bukke under for Kulde og Hungersnød.

Den første Granat, som naaede ind i Paris, faldt bag Bymuren nær Fortet Vanves, Eftermiddagen den 6te Januar, og endnu Dagen før Paris's Overgivelse var der 4 døde og 9 saarede. I alt omkom 31 Børn, 23 Kvinder og 53 Mænd, tilsammen 107 Personer, strax paa Stedet, og af de saarede var der endnu 276, som ikke overlevede deres Saar; i alt ere altsaa 383 Personer blevne Ofre for den tyske Kejsers Granater i de 22 Dage, Bombardementet varede; men disse Tal omfatte, vel at mærke, kun den civile Befolkning. Desuden blev den største Del af de offentlige Monumenter og Hospitaler, som ligge paa venstre Seinebred, ramt af et eller flere Projektiler, men heldigvis var den lidte Skade dog kun ubetydelig.

Umiddelbart efter Overgivelsen fandt Valgene Sted (8de Februar) til Nationalforsamlingen. I Paris blev, som man kunde vente, valgt lutter Repræsentanter for det yderlige republikanske Parti, deriblandt ogsaa enkelte Medlemmer af l'Internationale; Jules Favre var en af de sidste paa Listen, og foruden ham var der ikke valgt noget andet Medlem af Forsvarsregeringen, medens Louis Blanc, Victor Hugo, Gambetta, Garibaldi, Rochefort, Delescluze o. s. v. vare valgte med overvejende Stemmeflerhed. I Modsætning

til Hovedstaden havde Provinserne i Flæng valgt alle de gamle Repræsentanter for de gamle Partier, og enhver kunde forudse, at den nye Nationalforsamlings store Majoritet vilde være fjendtlig stemt mod Paris, mod Republikanerne og mod Republikken. Pariserne trøstede sig dog i Begyndelsen let herover: »Disse Folk fra Landet ere kun valgte for at afslutte Freden; naar denne er undertegnet, ville de vende hjem til deres gamle Slotte, og nye, mere frie Valg ville bringe os i Majoriteten«.

Imidlertid kom det strax til lidenskabelige Scener mellem de yderlige Republikanere og Nationalforsamligens Majoritet; Garibaldi blev meget ubillig behandlet: man udbrød i larmende Raab, da Floquet brugte Tiltalen: Borgere, og man brølte: »Til Galeanstalten!« (à Charenton), da Louis Blanc tog Ordet. I det hele taget lagde alle disse smaa Landjunkere ingenlunde Dølgsmaal paa deres monarkiske Ideer, og det republikanske Paris vidste snart, at Forsamlingen i Bordeaux var dets svorne Fjende. Paa den modsatte Side kom ogsaa Pariser-Bladene i Fyr og Flamme, og man kunde allerede nu forudsige, at det vilde blive umuligt at undgaa alvorlige Forstyrrelser, hvis Forsamlingen i Bordeaux ikke viste sig mere medgjørlig og forsonlig. I Betragtning af Nationalforsamlingens aabenlyse monarkiske Tendenser begyndte Befolkningen i Paris at gribe til Forsigtighedsregler; man havde proklameret Republikken og vilde ikke se den borteskamoteret paa ny. Den 24de Februar vare flere Hundrede Repræsentanter for Nationalgardens Batailloner samlede og vedtoge følgende Resolution:

»Nationalgarden protesterer gjennem sin Centralkomité mod ethvert Forsøg paa Afvæbning og erklærer, at den i Nødsfald vil gjøre væbnet Modstand«.

Disse Linier burde have aabnet Øjnene paa alle Restaurationens Tilhængere. Man fik saaledes baade Nys om, at Nationalgarden havde sluttet sig sammen til en Enhed,

og at der var stiftet en ny Magt, Nationalgardens Centralkomité, som kunde raade over nogle hundrede Tusende Mand til Republikkens Forsvar. Den sidste Sætning i Resolutionen indeholdt en betydningsfuld Trusel. Medens Forsamlingen i Bordeaux omgav sig med den kejserlige Armés Bajonetter og med Kejserdømmets Gendarmer, erklærede Hovedstadens Republikanere, at de vilde beholde deres Vaaben; dette var Forspillet til den snart forestaaende Rejsning.

II. Tyskernes Indtog i Paris.

Et af de første Skridt, som Centralmagten foretog, var en Henvendelse til Nationalgarden om at undgaa ethvert Sammenstød med Preusserne under disses nærforstaaende Indtog i Paris, og samtidig lod Komiteen rundt om de Kvarterer, Fjenden skulde besætte, opføre en Række Barrikader for fuldstændig at isolere Fjenden i denne Del af Byen.

Trods disse forstandige Advarsler kunde man stadig befrygte et Udbrud af Folkemassens Forbitrelse. Den 27de Februar indfandt pludselig en bevæbnet Hob sig foran Artilleriparken paa Pladsen Wagram, jog Vogterne bort og trængte ind i Tøjhuset; man vilde unddrage Preusserne de Feltstykker, som bleve opbevarede her. Mænd, Kvinder og Børn spændte sig nu for Kanonerne og Mitrailleuserne, som bleve kjørte ad Forstæderne til, navnlig til Montmartre, eller hen til Bastillepladsen, hvor en Sømand havde plantet den røde Fane paa Julisøjlen. Flere Dage igjennem fandt store Demonstrationer Sted paa Bastillepladsen, og man havde en uvilkaarlig Fornemmelse af, at der kun behøvedes en lille Gnist for at faa Bevægelsen til at bryde ud i lys Lue. Hver Nationalgardist bar i sit Knaphul en gul eller rød Evighedsblomst til Ære for de Martyrer, hvis Navne vare indgraverede paa Søjlen; andre, som ikke havde deltaget i

disse Demonstrationer, skyndte sig dog med at anlægge den samme Dekoration.

Dagen før Indtoget blev der rejst Barrikader i Belleville, og der blev plantet Kanoner paa flere Punkter i Forstæderne. Samtidig kunde man se Liniesoldater i Færd med at transportere Granater og Patroner bort fra Industripaladset, som under Belejringen havde været Oplagssted for Ammunitionen; den følgende Dag skulde Bygningen nemlig tjene til Hestestald for den fjendtlige Hær. Hvilken Ydmygelse for Paris!

Den næste Dag herskede en dump Stilhed i Gaderne; de fleste Butikker vare lukkede, og ingen Avis udkom; Paris havde anlagt Sorg. Jeg og min Landsmand og Krigsfælle Villaret iførte os imidlertid vore civile Klædninger og styrede vor Kaas mod de élyseiske Marker for at se paa Tyskernes Indmarche. Klokken ti naaede vi Concorde-Pladsen. Kvarteret Saint-Honoré, hvor Preusserne skulde indkvarteres i nogle Dage, var afspærret og bevogtet af Gendarmere, der ikke lod nogen fransk Uniform passere, og saa strængt blev denne Forholdsregel overholdt, at Folk maatte vende om, fordi de bare Nationalgardist-Huer, ja endog fordi de vare iførte Gamasker, som vare slet skjulte under Benklæderne. Paa Concorde-Pladsen havde alle de Statuer, som forestille Frankrigs store Stæder, sorte Masker for Ansigterne; Pariserne vilde ikke, at de andre Byer skulde se den Forhaanelse, man tilføjede deres By.

En Eskadron preussiske Husarer holdt midt i de élysæiske Markers store Allé; de vare rundt omkring omgivne af parisiske Gadestrygere, der lo og hujede ad Rytterne eller uforskammet kom hen og forlangte Tobak af dem. Alle disse Husarer vare unge, kjønne Folk med et alvorligt Udseende; af og til smilte dog enkelte med en noget haanlig Mine; deres Officer, en smuk Knøs paa en Snes Aar, var stegen af Hesten og ventede paa det nærmeste Fortog paa nye Troppers Ankomst. Husarerne vare i Felt-

dragt; men deres Klædninger vare dog ikke meget luvslidte. En Gruppe Kvinder og Børn omringede Husarofficeren og gav højrøstet deres Meninger til Kjende, i det de antoge, at Tyskerne vare lige saa uvidende med Hensyn til fremmede Sprog, som de selv. Lige som jeg passerede forbi, hørte jeg en Kvinde, der ikke var synderlig net paaklædt, udbryde: »Uh! hvor de Preussere ere smudsige!« Ved dette Udbrud vendte Løjtnanten sig om, maalte hende rolig med et haanligt Blik, trak paa Skuldrene og indtog igjen sin forrige Stilling; Pariserinden rødmede og skyndte sig bort.

Nogle Skridt længere frem stødte jeg paa Liniesoldater med Pikkelhuer, Fængnaalsgeværer og sammenrullede Overfrakker; de havde alle Tornistre af rødt Læder, en Tobakspung dinglende ved Bæltet, og de vare iførte store Støvler. Disse høje, svære, bredskuldrede Soldater med deres blonde Haar havde alle meget stærkt markerede Ansigtstræk, og i det hele taget kunde man let ved første Øjekast skjelne en tysk Soldat fra en fransk. Ved Officererne var denne Forskjel mindre fremtrædende; alle de, jeg saae denne Dag — og jeg saae dem i Hundredvis og af alle Korps — havde intet særligt tysk Physiognomi; nogle havde franske Ansigtstræk, andre kunde gaa og gjælde for Englændere eller Russere. Næsten alle de tyske Officerer, jeg saae, viste ved deres Udseende og Manerer, at de vare dannede og høflige Mænd.

Medens jeg saaledes passerede de élysæiske Marker, iagttog jeg omhyggelig alle nye Uniformer, jeg mødte paa min Vej. Der var preussiske og bayerske Uhlaner, Dødninge-Husarer og hvide Kyrasserer, de sidste dog kun i ringe Antal; Patrouiller af Liniesoldater gjennemstrejfede de nærliggende Gader og afsøgte de Huse, der skulde modtage Besætningstropper. I Almindelighed kommanderedes disse Patrouiller af en Sergent, som havde megen Ulejlighed med at finde det angivne Sted; jeg saae en af disse Sergenter,

som kunde lidt Fransk, meget høflig, men forgjæves henvende sig til en Snes Personer; man vendte ham Ryggen eller udpegede ham en helt forkert Gade. Ved at se disse brave Germaneres Ro og Maadehold spurgte jeg mig selv, om Franskmændene vel vilde have baaret sig ad paa samme Vis, og om de i Berlin med en lignende Taalmodighed og Maadehold vilde have fundet sig i saadanne Uforskammetheder og Drillerier fra de overvundnes Side.

Klokken var elleve, da jeg naaede frem til Triumfbuen; det preussiske Troppekorps kom endnu ikke til Syne, men Patrouillerne bleve hyppigere og hyppigere; hist og her var der opmarcheret hele Kompagnier, men Geværerne vare stillede i Pyramider, Tornistrene slængte paa Jorden og Piberne komne frem. Triumfbuen saae tarvelig nok ud; de smukke Billedhuggerarbejder vare fra Belejringens Dage tildækkede med Brædder, og Pariserne havde vel vogtet sig for at tage dem bort til det tyske Sejrstog. Desuden skulde Kjæder, Grave og Dynger af Jord hindre Fjenden i at marchere frem gjennem Buen; han maatte nøjes med at svinge til højre og venstre for den.

I det jeg fra Triumfbuen skuede ned over Concorde-Pladsen, kunde jeg overtyde mig om, at det egentlige Pariser-Publikum kun var til Stede i et temmeligt ringe Antal paa hele det umaadelige Omraade, hvilket efter min ringe Mening var fuldkommen rigtigt. En dump Stilhed herskede i de fleste Gader, næsten alle Butikker vare lukkede, og efter enstemmig Aftale mellem Journalisterne skulde ingen Avis udkomme, saa længe Byen var besat af Fjenderne. En Mængde Huse i Nærheden af Triumfbuen vare tillukkede og havde hejset fremmede Flag i stort Antal, baade amerikanske, schweiziske og italienske. Lidt efter blev Pladsen dog fyldt af Folk, talrige Flokke af disse utaalelige, smudsige, pjaltede Pariser-Gadedrenge kom til Syne, pebe ad de fjendtlige Soldater eller trængte vel endogsaa ind i deres Rækker og tiggede Tobak og Ild hos dem. Ogsaa Bluse-

mænd vare blandt Tilskuerne; nogle betragtede harmfuldt og bedrøvet de fjendtlige Tropper og vægrede sig koldt ved at give dem nogen Oplysning; andre vare muntre og fornøjede og gjorde sig lystige over Soldaterne og deres Paaklædning. »Hvor de se taabelige ud«, sagde en Arbejder til sin Kammerat, i det han pegede paa en Gruppe Preussere. »Og saa skal man lade sig forraade for at blive slaaet af saadanne gamle Klodrianer«, gjensvarede denne. »Jeg gad nok vide, om de virkelig have gjemt alle de stjaalne Lommeure i de smaa Tornistre«, tilføjede en tredje. Saadanne Ytringer haglede det ned med rundt omkring, og hvis de brave Tyskere havde forstaaet blot en Fjerdedel af de faldne Ytringer, vilde de vel dog sluttelig have tabt Taalmodigheden.

Da den fjendtlige Armé endnu stadig lod vente paa sig, fortsatte jeg min Spadseretur lige til Voldene, gik gjennem Maillotporten og besaa Forsvarsværkerne der i Omegnen. Ogsaa her saae jeg tyske beredne Officerer med fuldkommen Høflighed henvende sig til de spadserende Parisere; men enten fik de intet Svar, eller de bleve mødte med Latter og Drillerier; Tyskerne bleve vel i Begyndelsen lidt forundrede herover, men gjenvandt snart deres sædvanlige Koldblodighed og fjærnede sig rolig, i det de mumlede: »Saadanne ere jo de Franskmænd!«

Henimod Klokken tre om Eftermiddagen bebudede en fjærn Larm, at de fjendtlige Tropper endelig nærmede sig; løjerlig udseende Vogne rullede ind fra Versailles og bleve holdende i Nærheden af Triumfbuen; civilklædte Officerer stege ud, dog bare de Uniformshuer med den lille sorthvide Kokarde; flere af dem vare ogsaa ledsagede af tyske Damer, hvad der efter min Mening var mindre taktfuldt.

Solen skinnede nu i al sin Glans. Jeg havde stillet mig ved Triumfbuen, dels for bedre at kunne se Soldaternes Forbimarche, dels for i Soldaternes og Officerernes Aasyn at kunne læse det Indtryk, de følte ved Synet af det stolte

franske Sejrsmonument. Mærkeligt nok, mod Neuilly-Alleen, ad hvilken Tyskerne skulde holde deres Sejrsindtog, vender netop følgende Indskrifter under Buen:

FRIEDLAND, WAGRAM, JENA, LUTZEN,
BAUTZEN, DRESDEN.

Snart hørte jeg Trommernes Larm og Militærmusikken, og to Troppekolonner nærmede sig, en preussisk, der marcherede frem ad Neuilly-Alleen, og en bayersk, der fulgte Kejserinde-Alleen; ved Triumfbuen svingede Preusserne til venstre, Bayrerne til højre; flere Regimenter passerede saaledes forbi med fuld Musik; mine Naboer lo og gjorde sig lystige.

»Sikke nogle grinagtige Størrelser! hvor de ere smudsige!« Preusserne havde virkelig ikke taget nye Klæder paa for at holde deres Indtog i »den moderne Civilisations Hovedstad«, som Aviserne havde fortalt, og deri handlede Preusserne rigtig; de vare iførte deres Krigsdragt, som bar Vidne om deres Marcher og Kampe. De franske Soldaters og især Nationalgardens Klædninger vare derimod endnu straalende, de vare næsten nye, men hvilken Forskjel!

Gadedrengene, som i Hundredvis havde grupperet sig ved Triumfbuens Fod, havde i Begyndelsen uafbrudt pebet ad Preusserne, som imidlertid rolig fortsatte deres Marche; efter ti Minutters Forløb vare Piberne blevne trætte; det tager virkelig paa Kræfterne saaledes at ville udpibe en Hær paa 50,000 Mand, og Gadedrengene nøjedes derfor med at gjøre Nar og Tid efter anden at udbryde i en Hujen. Med den velbekjendte Parisergade-Dialekt hørte jeg dem af og til udbryde: »Oh Næ! Se mig engang til den Størrelse!« Naar en Officer, som var alt for slet bereden eller iført en lidt afstikkende Dragt, kom forbi, vakte dette naturligvis en uudslukkelig Latter.

Regiment efter Regiment passerede saaledes forbi, og jeg saae deres sorte og hvide Faner vaje i de tætte Rækker; det er egentlig figurlig talt, naar jeg bruger Ordet »vaje«; thi største Delen af Fanerne vare slemt sønderrevne af Kugler; af enkelte var endog kun Fanestangen og Sømmene tilbage. Jeg blev her Vidne til en ret morsom Fejltagelse. En Bataillon passerede forbi med sin Fane, kun nogle sorte og hvide Pjalter vidnede om dens Nationalitet, og Gadepakket hujede; men Obersten, som red tæt efter Fanen, tog disse Brøl for Bifaldsraab, smilte og hilste med Anstand; ny Hujen og nye Hilsener fra Officerens Side.

Overalt herskede en stræng Disciplin; ikke et Ord lød i Rækkerne, og Soldaterne passerede rask fremad med taktfaste Skridt. Deres Pikkelhuer og Geværbeslaget glimtede i Solens Skin, og deres Tornistre, som vare lidt forslidte, syntes at være omhyggelig børstede; alle havde de en uhyre Tobakspung dinglende ved Bæltet; de havde et godmodigt, lidt kjedeligt, men ingenlunde noget storagtigt Udseende. Officererne, som for største Delen vare unge, havde et nobelt Udseende og syntes for største Delen at være Medlemmer af Aristokratiet; de smilede med Foragt ad Gadeungdommens smudsige Udbrud og over de Ytringer, som de under Forbimarchen opsnappede fra Borgermændenes Side; de hilste paa deres Kammerater og betragtede Triumfbuen med kjendte Blikke, men det var vanskeligt at læse i disse ubevægelige Aasyn. Af og til indtraadte der en Standsning under Troppernes Marche, og jeg kunde da høre Soldaterne i et Par Skridts Afstand med høj Røst læse: Lützen, Bautzen; men disse Ord fremkaldte ikke engang et udtryksfuldt Smil paa deres skikkelige Ansigter; hvilken Forskjel er der ikke mellem den germaniske og den galliske Race!

Omtrent midt under Indtoget fik jeg Øje paa en Olding, som blev fulgt af en talrig Stab; paa venstre Bryst bar han flere Dekorationer, og paa det højre glimrede et prægtigt Kors; hans Træk, hans Kindskjæg og det røde Ansigt

mindede mig om det vel kjendte Fotografi, hvorpaa der ingen Mangel var i Paris, og mine Naboer og Naboersker fik det samme Indtryk som jeg, i det de udbrøde: »Se, der er Kong Vilhelm!« Jeg troede i Virkeligheden at se Tysklands nye Kejser for mine Øjne, og først om Aftenen erfarede jeg, at han ikke var kommen til Paris; den Officer, som lignede Kejseren saa meget, var simpelt hen en af Hærens høje Generaler; paa sin Vej blev han overalt hilst med stor Ærbødighed af Officererne.

Artilleriet rykkede nu frem, og ved første Øjekast kunde jeg strax fatte en af Grundene til Preussernes uhyre Overlegenhed. De mægtige Bagladekanoner af Støbestaal bleve trukne af sex Heste, sex mægtige Gangere, sammenlignede med det franske Artilleris fire smaa Heste. Batterier med saadant Forspand maatte kunne bringes frem med samme Hurtighed som Rytteriet og maatte i kort Tid kunne komme op, selv ad de stejleste Bakker.

Jeg benyttede et Øjebliks Standsning og passerede gjennem de preussiske Rækker for ogsaa at tage Bayrernes Parademarche i Øjesyn. Jeg saae nu Jægere med mægtige grønne Fjederbuske og med Geværer af en mig ukjendt Konstruktion; her var den samme Ro og Holdning som hist; ogsaa Skytset kunde maale sig med Preussernes. Efter Fodfolket og Artilleriet fulgte Uhlanerne, som havde pyntet deres Lansespidser med nye, blaa og hvide Silkevimpler; det var et smukt Syn at se disse Eskadroner Uhlaner fare forbi i kort Trav, medens Solen spillede paa deres Hjælme og smaa Vimpler.

Klokken halv syv var hele det tyske Okkupations-Korps rykket ind. og jeg vendte tilbage til mit Hjem. Paa Ridestien i de élysæiske Marker vare Kanonerne opkjørte i god Orden, medens Uhlanerne og Husarerne havde fastbundet deres Heste ved Træerne i Alleen. Bataillonerne bivuakerede under aaben Himmel, Soldaterne røg fredelig af deres lange

Piber, medens et Musikkorps spillede tyske Nationalmelodier foran Industripaladset.

Da jeg skraaede over Concorde-Pladsen, fik jeg Øje paa et uhyggeligt Syn. Et Hundrede Individer, nogle i Bluse, andre meget fint paaklædte, omringede under Raab og Hujen en ulykkelig Kvinde, som blev beskyldt for at have talt til en Preusser. Forhaanelser og Slag regnede ned over den halvnøgne Kvinde, og de vilde Raab: »Til Seinen!« mindede om Belejringens værste Tid. Preusserne vare Vidner til dette afskyelige Skuespil, men rørte sig ikke af Pletten, og de Gendarmer, som vare opstillede ved Concorde-Broen, maatte lægge sig imellem og hindre de rasende i at gjøre Alvor af deres Trusel. Lignende Scener fandt i øvrigt Sted flere Gange, og ærbare Kvinder skulle, efter hvad man fortalte, have været Gjenstand for upassende Voldshandlinger. Naar jeg saae disse Mænd, og især disse Kvinder, saaledes forvandles til vilde Dyr, har jeg mange Gange tænkt paa et Sted hos Châteaubriand, hvor han først roser de tyske Bønders Godmodighed og derpaa tilføjer: »Af alle Folk ere Franskmændene de mest umenneskelige. . . . Vi have bevaret Gallernes Vildhed, kun skjuler den sig under vore Silkestrømper og bag vore Halstørklæder«.

III. Loven om de forfaldne Vexler. — Befolkningens stigende Misfornøjelse. — Bladartikler.

Forholdene i Paris bleve mere og mere spændte, og det fik næsten Udseende af, at Forsamlingen i Bordeaux forsætlig vilde forøge denne Gjæring og Uro. Befolkningens Misfornøjelse steg til det højeste; det var navnlig de trufne Bestemmelser angaaende Vexlers Forfaldstid, der vakte den dybeste Bestyrtelse hos Arbejderbefolkningen og den lavere Borgerstand. Den paagjældende Lov bestemte, at alle Vexler, som vare forfaldne i Tiden mellem den 13de Avgust og den 12te November 1870, skulde kunne inddrives

syv Maaneder efter deres Forfaldstid. Man var næppe kommen ud over Belejringen, og Arbejdet havde endnu ikke taget sin Begyndelse, hvorfor Loven ogsaa truede Tusender af Smaahandlere med Undergang; i de tre Dage, som fulgte efter den skæbnesvangre trettende Marts, skulle ikke mindre end 250,000 Vexler være blevne protesterede. Dernæst var der fremdeles en stor Mængde Husejere, som kastede deres insolvente Lejere paa Døren, og mangfoldige Stakler vare nødte til at søge Hjælp i Byens Mairier for at opdrive en lille Bolig. Alle disse utaalmodige og skaanselsløse Ejere bleve rigtignok navngivne i de folkelige Blades Spalter; men det brøde de sig vel kun lidet om. I al den Tid beskæftigede Nationalforsamlingen sig væsentlig kun med Spørgsmaalet om at udslette Paris som Landets Hovedstad, man besluttede at forlægge Forsamlingens Sæde til Versailles, og dette undlod naturligvis ikke yderligere at sætte ondt Blod.

Mangfoldige smaa Aviser udkom i disse Tider og spredtes blandt Befolkningen. Disse Blade bleve for største Delen redigerede af ubekjendte Forfattere, men deres Penne forstode at sætte de folkelige Lidenskaber i Bevægelse, og de vandt en uhyre Udbredelse. Vi ville dvæle lidt ved et Par af de vigtigste, nemlig le Père Duchêne og la Carmagnole. Det første Blad udkom daglig med otte Sider i stort Oktav; hvert Nummer indeholdt giftige Artikler, som vare krydrede med en Mængde plumpe Udtryk og Eder. Le Père Duchêne var overordentlig udbredt, Bladets aparte Stil morede til Trods for Plumphederne og de latterlige Broderier det store Publikum, og Bladet havde en langt større Indflydelse, end man i Reglen forestiller sig. Vi kunne ikke godt give vore Læsere en Prøve paa Bladets Tone uden at saare deres Anstændighedsfølelse og ville derfor holde os til la Carmagnole, som var mere munter; men det var rigtignok en brandgul Munterhed. Med en

alvorlig Mine bad Redaktionen saaledes de gode Tykmaver*), som ikke fandt Smag i Bladets Titel, om at lade være at rive det i Stykker paa Boulevarderne, thi »om la Carmagnole just ikke er den Latter, som truer, kunde den dog maaske være den Latter, som advarer. Altsaa mine Herrer, som have spist godt til Middag, brænd ikke vort Blad paa Boulevarden. Det er taabeligt; man lader Dem dog læse Figaro, ikke sandt?« Det var den 24de Februar, at la Carmagnole gav den letsindige, fine Portion denne Advarsel. Mange af dette Blads Artikler ere betegnende for den Aand, som besjælede den store Del af Byens Befolkning i hin vilde Gjæringstid, der gik forud for den endelige Katastrofe; da de derhos ere skrevne med en vis Vittighed, ville vore Læsere maaske ikke ugjærne stifte lidt nøjere Bekjendtskab med et Par mindre Artikler, saa meget mere som selve Bladet nu er vanskeligt at opdrive. Hvert Nummer af Bladet indlededes med et Digt; vi ville her meddele et Brudstykke af »Sangen om General Trochu«.

:|: Monsieur Trochu avait promis :|:
:|: Avec son plan d'sauver Paris; :|:
Mais il n'comptait vraiment
Qu'sur les départements.
Dansons la carmagnole,
Vive le son, vive le son.
Dansons la carmagnole,
Vive le son du canon.

:|: Monsieur Trochu ayant promis :|:
:|: De n'jamais rendr' les clefs de Paris, :|:
Pour pas trahir sa foi
Les fait rendr' par Vinoy.
Pour se r'nier sans s'dédire,
Vive le son, vive le son,
C'est comm'ça qu'on s'en tire,
Vive le son du canon.

---

*) „Tykmaverne“ (les ventrus) var et Øgenavn for de Deputerede af højre Centrum.

:|: Quand monsieur Trochu fut au bout, :|:
:|: Il dit en r'venant d'Montretout: :|:
„Paris s'rait débloqué,
Mais Gen'viève a manqué.
Que l'diable emport' ma vierge",
Vive le son, vive le son,
„Je m's'rai trompé d'un cierge".
Vive le son du canon.*)

Den følgende Artikel, der er overskreven: »Paa Vejen til Bordeaux«, samler under ét alle Pariserbefolkningens Klager over Forsvarsregeringens forskjellige Medlemmer, og det vil mulig ogsaa af den Grund ikke være uden Interesse at lære samme at kjende.

Holdt! hvem der?

Jules Favre!

Træd frem og giv Feltraabet!

Republikken! . . Jeg græd paa Vejen til Ferrières**), jeg græd i Ferrières, jeg græd paa Vejen fra Ferrières. Fem Maaneder senere græd jeg paa Vejen til Versailles, jeg græd i Versailles, og jeg græd paa Tilbagevejen fra Versailles. Nu vil jeg grædende give mig paa Vejen for at græde i Forsamlingen i Bordeaux.

---

*) Hr. Trochu havde vel lovet at frelse Paris med sin Plan; men han gjorde rigtignok kun Regning paa Departementerne. Leve Kanonens Lyd, lader os danse Carmagnolen.

Da Hr. Trochu havde lovet aldrig at overgive Paris's Nøgler, lod han dem overgive af Vinoy for ikke at svigte sit Ord. Saaledes bærer man sig ad med at bryde sit Ord uden at tage det tilbage. Leve Kanonens Lyd.

Da Hr. Trochu endelig var færdig, sagde han ved Tilbagetoget fra Montretout: „Paris skulde have været befriet; men St. Geneviève svigtede mig; narret blev jeg for mit Voxlys; Pokker staa ogsaa i min Frue!" Leve Kanonens Lyd.

**) En lille Landsby øst for Paris, hvor Favre i September 1870 forgjæves underhandlede om Fred med Bismarck.

Republikken har ingen Brug for en Danton, som plukker Hvidløg. Af Vejen!

*
* *

Holdt! hvem der?

Trochu.

Træd frem og giv Feltraabet!

Greven af . . . Jeg mener Republikken.

Det var en styg Fortalelse, Borger; men tal nu!

Jeg er Bretagner af Fødsel, en Kristen af Temperament og overøst med Kejserdømmets Udmærkelsestegn. Jeg har gjort alt, hvad man kan forlange af en Royalist, for at frelse en Republik. I December fik jeg Islaget imod mig; det kunde jeg da ikke gjøre for. Som en melankolsk Deklamator har jeg udstedt hele tre og tredive Proklamationer; at de ikke have hævet Armeens Mod, kunde man ikke forudse. Jeg har stillet Paris under Santa Genevièves Beskyttelse, Bismarck lo deraf, som han var besat; men det er ikke min Skyld, at der ikke længere sker Mirakler. For øvrigt har jeg som en ærlig Mænd aldrig svigtet mit Ord. Jeg sagde til Pariserne: Regeringen i Paris vil aldrig kapitulere, og jeg lod Vinoy kapitulere. Jeg sagde, at jeg vilde skyde Hjærnen itu, og jeg lod Bourbaki skyde sin Hjærne itu. Nu forlanger jeg at gaa til Bordeaux for at forklare min Opførsel og bevise, at Frankrig aldrig vil udrette noget med Soldater, som ikke gaa mindst tvende Gange om Dagen til Alters.

Republikken har ingen Brug for en Dumouriez, der ender, som han har begyndt. Af Vejen!

*
* *

Holdt! hvem der?

Thiers.

Træd frem og giv Feltraabet.

Republikken. Jeg har spillet fint Spil i London, i Wien,

i St. Petersburg og i Versailles; men trods mit fine Smil have alle fremmede Hoffer haft mig til bedste, og naar jeg har bestræbt mig for ikke at indgyde Kongerne Frygt for Halvrepublikken af 1870, er det ligeledes lykkedes mig ikke at indgyde dem Agtelse for den. Nu ønsker jeg at tage til Bordeaux og fortsætte mit fine Spil, da jeg kun duer til det.

Republikken har ingen Brug for en gammel, affældig Diplomats fine Smil; en Republikaners hele Diplomati bestaar i at række Folkene en Broderhaand og vise Kongerne en knyttet Næve. Af Vejen!

*
*   *

Holdt! hvem der?

Ernest Picard!

Træd frem og gik Feltraabet.

Republikken.

Hvor du siger det løjerlig!

Jeg er Discipel og Ven af Olivier, jeg fulgte i Hælene paa ham; men Sedan spærrede mig den Vej. Som en Beundrer af Morny har jeg altid søgt at faa Skeen i rette Haand, det søger jeg endnu, og jeg tænker, at det skal lykkes mig i Bordeaux. Som en velnæret Tykmave har jeg aldrig været meget slem mod Preusserne; men den 31te Oktober har jeg udviklet en sjælden Energi mod Flourens; det er mig, som organiserede Sejren i Hôtel-de-Ville. Hvis man havde hørt mit Raad, vilde vi have kapituleret tre Maaneder tidligere.

Republikken har ingen Brug for en stakaandet Vergniaud. Af Vejen!

*
*   *

Holdt! hvem der?

Jules Ferry.

Træd frem og giv Feltraabet.

Republikken.

Kan du sige det uden at le?

Jeg har opstillet de brystsyge foran Dørene til Slagterhusene; i Vinterens Hjærte tænkte jeg paa, at det kunde være Tid at give Ordre til, at man skulde beskæftige sig med at undersøge, om der ikke skulde være Anledning til at gribe til Forholdsregler for at udkaste Planer til Brændeforsyning. Jeg greb det rette Øjeblik, da der næsten ikke var flere Kartofler, til at lægge Beslag paa dem; det drev Prisen op til det femdobbelte; senere ophævede jeg denne Beslaglæggelse, det gjorde lige den samme Nytte. Da hele Paris havde kjøbt Sukker ind til to og tredive Sous Pundet, satte jeg en Maximumspris af tyve Sous; det bevirkede, at man hemmelig solgte, hvad der var tilbage, for fyrretyve. Jeg har gjort alt for at sulte, tørste, afmagre og ruinere hele Befolkningen; men i mere end én Proklamation har jeg erklæret, at den har vist en beundringsværdig Opofrelse.

Republikken har ingen Brug for en Pétion, der ikke engang vilde kunne tjene tolv hundrede Francs som Jærnkræmmer. Af Vejen!

*
* *

Holdt! hvem der?

P e l l e t a n, G a r n i e r - P a g è s, A r a g o o. s. v. o. s. v.

Træd frem og giv Feltraabet.

Republikken.

Vove I at fremføre det Ord? I, som have udleveret eller hjulpet til at udlevere Frankrig, ved Blødagtighed, Svaghed, Sorgløshed og Mangel paa Tro. I burde have proklameret Republikken efter Slaget ved Weissenburg, men I vare bange for de Herrer Cassagnac, og afventede Sedan. Den 4de September have I nødtvunget givet efter for Folket og proklamerede den endelig, men saa frygtsomt, som om I næsten rødmede derover. Næppe saae I den kraftige

Kvinde med det dristige Blik og det stolte Smil, før I sagde til hende:

Kast dog et Slør over alt, min Pige! . . slaa Øjnene ned, fold Hænderne og drej paa dine Tommelfingre; vi skulle nok føre dig frem for Verdens Øjne.

Og saa lode I en lille royalistisk Olding (Thiers) trække hende om for Evropas Troner.

Hun kunde have faaet Kongerne til at skjælve, og I have pyntet hende saaledes ud, at hun kun vakte deres Latter.

Hun kunde have været en Stjærne, der blændede Tyrannerne; I gjorde hende til en Natlampe, ved hvilken de smaaleende tændte deres Cigarer.

Af Vejen, svage Personer! I havde et frygteligt Vaaben, men eders rystende Hænder kunde blot ikke løfte det.

Af Vejen, slette Borgere! Den uimodstaaelige Massereisning have I ikke haft Kraft til at lede, og I vilde ikke lade andre, kraftigere Mænd komme frem, som kunde have omstyrtet alle Troner i Tusende Miles Omkreds.

Af Vejen! af Vejen! I, som sejle under falsk Flag, I Sirups-Republikanere. Republikken har ikke Brug for eders svækkende Havresuppe, den trænger til Jærn.

Af Vejen! Af Vejen! Af Vejen!

*

* *

Holdt! hvem der?

Gambetta.

Træd frem og giv Feltraabet.

Republikken eller Døden!

Hvad har du gjort, hvad vil du gjøre for den?

De troede hende død, jeg troer, at hun aander endnu; min Tro paa hende er min eneste Fortjeneste.

Passér, Borger.

Blandt alle Medlemmer af den fratraadte Forsvarsregering var Jules Favre dog den, som blev mest forfulgt af la Carmagnole; følgende sarkastiske Artikel giver et Bevis derpaa.

En Sammenkomst i Versailles.

Første Scene.

Bismarck (rasende): Véd De vel, Hr. Jules Favre, at jeg er meget misfornøjet med Dem?

Jules Favre. Deres Excellence sætter mig i Forundring. Vi gjøre alt for at være Dem til Behag. Endnu i dette Øjeblik smelte vi alt det Bronce, vi kunne opdrive i Paris, for at kunne overlade Deres Excellence det i Form af riflede Kanoner.

Bismarck. Det er nok, ingen Bemærkninger. For øvrigt er det ikke herom, at Talen drejer sig. En sørgelig Aand besjæler eders Hovedstad. Tag Dem i Agt, min Herre; eders Republikanere ville dog til sidst trætte min Taalmodighed.

Jules Favre. Tro mig, Deres Excellence! de genere mig lige saa meget, som de genere Dem.

Bismarck (rejsende sig op). Véd De vel, min Herre, at jeg kan lade Paris sulte ihjel?

Jules Favre. Det véd jeg vel, Deres Excellence.

Bismarck. Og saa kan jeg lade dem alle skyde ned i ti Timer.

Jules Favre. Ja, Deres Excellence; men naar de først ere døde af Sult, er det dem maaske lige meget.

Bismarck. Det er nok, min Herre; jeg holder ikke af den Slags Spøg; hvis jeg har sagt en Dumhed, har jeg Ret dertil, jeg er Sejrherre.

Jules Favre. Ja, Deres Excellence.

Bismarck. Jeg gjentager det, min Herre; jeg vil have, at alt skal gaa til i Frankrig med den størst mulige Orden. Jeg vil kaste halvtredsindstyve Petroleumsgranater ind i

Paris til Straf for den Kjældermand, Rochefort tillod sig i Bordeaux.

Jules Favre. Ja, Deres Excellence.

Bismarck. Og dernæst, ved det første Leveraab for Republikken, som udbringes i en hvilken som helst Afkrog, stopper jeg Paris's Proviantering. Jeg har talt, nu kan De gaa.

Jules Favre (i det han gaar ud). Ja, Deres Excellence.

Bismarck (kalder Jules Favre tilbage fra Trappen). Kom ind igjen, min Herre.

Jules Favre. Hvad staar til Deres Excellences Tjeneste?

Bismarck. Luk Døren efter Dem.

Anden Scene.

Jules Favre (alene i Jærnbanekupeen). O, hvilken Elendighed! hvilke Ydmygelser. Jeg græder indvendig, men jeg kvæler mine Taarer.

Vinden (blæsende gjennem Dørsprækken). Saaledes gaar det dem, som nedværdige Folkene til at ydmyges af Konger.

Tredje Scene.

Jules Favre (sidder i sit Arbejdsværelse og dikterer sin Sekretær et Brev, som er bestemt til Optagelse i Aviserne).

»Jules Favre har i Dag haft en lang Samtale med den tyske Storkansler, som har sagt ham mange Komplimenter angaaende Pariser-Befolkningens gode Holdning under Belejringen. Jules Favre har med stor Kraft gjort Hr. Bismarck Terrænet stridig Fod for Fod, og han har formaaet denne til vigtige Indrømmelser i Vaabenhvilens Betingelser«.

Fjerde Scene.

Pariser-Læsere (læsende denne Avisartikel). Er du saa snart færdig?

IV. Nationalgardens republikanske Føderation. — Horisonten formørkes. — Aurelles de Paladines.

Den preussiske Okkupation var imidlertid endt uden noget ubehageligt Mellemspil, da Forstædernes Batailloner bleve holdte i Tømme ved Centralkomiteens energiske Proklamationer. I Løbet af de samme Dage havde der dannet sig en ny Centralkomité, som var sammensat af Nationalgardens Officerer; men da den sigtede til det samme Maal som den ældre Komité, sluttede de sig snart sammen, og saaledes fremtraadte Nationalgardens republikanske Føderation, der den 3dje Marts offentliggjorde sine Statuter, af hvilke vi her ville nøjes med at fremhæve de vigtigste.

Statuter.

Foreløbige Bestemmelser.

Da Republikken er den eneste retfærdige Regeringsform, kan den ikke staa under den almindelige Stemmeret, som er dens Affødning. (!)

Nationalgarden har ubegrænset Ret til at udnævne alle sine Officerer og til at afskedige dem, naar de have tabt deres Vælgeres Tillid; dog skal en foreløbig Undersøgelse gaa forud, for at Retfærdighedens hellige Fordringer kunne ske Fyldest.

Art. 1. Nationalgardens republikanske Føderation er organiseret, som følger:

1. Den almindelige Forsamling af alle Repræsentanter.
2. Bataillons-Kredsene.
3. Legions-Raadet
4. Central-Komiteen.

Art. 6. Repræsentanterne i Bataillons-Kredsene, Legions-Raadene og Centralkomiteen ere de naturlige For-

svarere for Nationalgardens Interesser; de have at vaage over, at baade de specielle Vaaben og de almindelige Afdelinger i bemeldte Garde holdes i behørig Stand og velrustede, og de have at forebygge ethvert Forsøg, som maatte have til Formaal at omstyrte Republikken.

Art. 10. Alle Nationalgardister ere solidariske, og Føderationens Repræsentanter staa under hele Nationalgardens umiddelbare og direkte Beskyttelse.

Saaledes var denne mægtige Organisation kommen i Stand, som om føje Tid skulde danne den eneste organiserede Myndighed i Paris. Nogle Repræsentanter, som vare lidt fortumlede af deres Held, vilde allerede gaa videre, og saaledes foreslog Borger Boursier en Dag, at følgende Resolution skulde stilles til Forhandling i de forskjellige Bataillons-Kredse:

»I det Tilfælde, at Regeringens Sæde, saaledes som visse Rygter paastaa, skulde blive forlagt noget andet Steds hen end til Paris, skal Byen Paris erklære sig for en uafhængig Republik«.

Til den 15de Marts havde mer end 200 Batailloner givet deres Samtykke til de foreslaaede Statuter; ogsaa min Bataillon (den 85de), som i øvrigt kun brød sig meget lidt om Politik, havde sendt sit Samtykke og i en lidet talrig Forsamling udvalgt sine Repræsentanter; mit Bykvarter (6te Arrondissement, Mairiet Saint-Sulpice) udviste i det hele taget en overordentlig Ligegyldighed, som stod i en besynderlig Modsætning til de republikanske Forstæders brændende Begejstring.

Jeg har oven for anført, at de Kanoner, som bleve tagne fra Artilleriparken paa Pladsen Wagram, bleve bragte hen til de fjærnere liggende Kvarterer. Bataillonerne fra Montmartre førte saaledes en Del af Kanonerne til Boulevarden Ornano, hvor Bataillonerne skiftevis trak paa Vagt for at

beskytte dem. Nogen Tid senere holdt man en Forsamling i Salen Robert, rue des Rosiers Nr. 6,*) hvor det blev bestemt, at Kanonerne skulde anbringes paa Højen Montmartre, for at man bedre kunde gjøre Modstand mod Royalisternes Rænker. Republikanerne fra Montmartre dannede derhos en særlig Føderation til Højens Forsvar, og denne Komité holdt sine Samlinger paa det nævnte Sted og drev ivrig paa Forsvarsanstalterne, der hurtig forvandlede Højen Montmartre til en Fæstning, spækket med Kanoner og beskyttet af Brystværn og Løbegrave. Som et Bevis paa, at den hele Bevægelse endnu snarere havde et patriotisk end et revolutionært Udspring, fortjener det at anføres, at flere Officerer, som senere kæmpede i Versailles-Hærens Rækker, deltoge i Ledelsen af disse Fæstningsarbejder.

Demonstrationerne paa Bastillepladsen fortsattes endnu daglig; en Dag i Marts gik jeg hen for at overvære dette paa én Gang imponerende og højtidelige Skue. Julisøjlen var omringet af en uhyre Menneskemasse; i den brogede Mængde kunde man bemærke Nationalgardisternes Kepier, Jægernes Chakots, Zouavernes Fez'er og Søfolkenes blaa Huer, blandede med en Mængde begejstrede Pariserinder, som vare fulgte hid med deres Mænd og som disse bare Dekorationer af Evighedsblomster. Enhver Bataillon bragte en Krans af Blomster og et lille Flag, og det mægtige sorte Mausoleum, der næsten var forgyldt af Evighedsblomsterne, hævede sig midt paa Pladsen i Tavshed, som det sømmer sig et Bronce-Mindesmærke, men ligesom besjælet af Omgivelsernes Liv.

Fra Dag til Dag antog den lavere Befolknings Aviser et mere og mere voldsomt Sprog. Fra Drillerier var man naaet til Skjældsord, og nu gik man til Trusler. Under

---

*) Denne Gade blev snart herpaa Skuepladsen for de sørgelige Begivenheder den 18de Marts.

den 5te Marts offentliggjorde Jules Vallès i »Cri du Peuple« følgende Linier:

»Freden! De tro, at den er sluttet!

»Hvorpaa undertegner man en Fred?

»Paa en Stump Pergament, paa en Lap fra Kancelliet.

»Tro I det?

»Nej, den undertegnes og skrives paa Ryggen af et »Folk, kun paa Ryggen, og naar Folket hændelsesvis rører »sig, smuldrer Traktaten sammen.

»Freden?

»I forstaa derved, at Kanonerne tie. — Jeg véd ikke, »om Tavsheden ikke en Dag vil blive forstyrret af et »Oprørs-Uvejr.

». . . Det Had, som Proletaren nærer til Kapitalisten, »Lejeren til Ejeren, Forpagteren til Herren, er det Had »virkelig udslukt?

»Det ulmer overalt under det brændte Paris's Aske og »under det sejrrige Berlins Glædesbaal, — og Socialisterne »le eder lige op i Ansigtet, I Sejrherrer fra Berlin og I »Forrædere fra Paris.

»Freden?

»Det er os, de besejrede, som erklære Krig, forstaa »I det?

»I det trettende Arrondissement have Kanonererne alle»rede bragt deres Kanoner hen paa Jeanne-d'Arcs-Pladsen »og paa den italienske Plads uden for Mairiet.

»Det attende Arrondissement har valgt en Forsvars»regering og anbragt Skildvagter ved sine Barrikader.

»Der er Gevær- og Kanonkugler i vore Patrontasker »og Ammunitionsvogne.

»Freden?

»Høre I da ikke allerede Stormklokkerne lyde?«

Disse Ytringer vare betydningsfulde; de viste, at det socialistiske Parti vilde søge at drage Fordel af den Revo-

lution, der ufejlbarlig snart vilde bryde løs, og at den vilde søge at realisere sine utopiske Ideer ved Hjælp af de Masser, som kun vare republikansksindede.

Heller ikke de Blade, som tilhørte det republikanske Fremskridtsparti, skjulte den ringe Sympathi, de nærede for Medlemmerne af den afgaaede Forsvarsregering (le gouvernement de la défense nationale); der var ingen Mangel paa Bebrejdelser og Anklager; fra alle Kanter søgte man at vække Mistanke og Mistillid og at forgifte Forholdet. Om det saa var l'Univers, Veuillots ivrig katholske Blad, vilde det være med til at give sit Æselsspark og deltog i Angrebene paa »Regeringen for den nationale Mistillid« (défiance nationale), som man nu titulerede den; det fromme Organ troede at spore en lille Restauration og greb Lejligheden til at hævne sig paa den fratraadte Regering, som ikke under Belejringen havde villet organisere en Procession til Ære for Santa-Geneviève.

Imidlertid ankom lidt efter lidt flere Divisioner af Loire-Hæren til Paris, og allerede den 9de Marts sendte de en Deputation til Julisøjlen og fraterniserede med Nationalgarden. Disse unge Soldater fra Provinserne bleve omringede af Mængden, trukne med af Forstædernes Republikanere, og største Delen lovede højtidelig, at hvad der end hændte, vilde de dog aldrig skyde paa Folket. Man skulde snart se, at de holdt Ord.

Ved samme Tid blev Aurelles de Paladines af Thiers udnævnt til kommanderende General for hele Pariser-Nationalgarden og udstedte sin første Proklamation, som endte saaledes: »Jeg har den faste Vilje med Kraft at undertrykke ethvert Forsøg paa at forstyrre Statens Rolighed«, en Phrase, der fremkaldte Smil paa alles Læber; thi enhver vidste, at under den nuværende Organisation havde Generalen ingen som helst Magt; saa længe hans Valg ikke var bekræftet ved Bataillonernes Afstemning, var Thiers's

Udnævnelse uden Betydning, og Generalen havde i Virkeligheden kun sin »faste Vilje« at forlade sig paa. Der var i øvrigt kun ringe Udsigt til, at den besejrede Feltherre fra Orléans skulde opnaa den attraaede Udnævnelse. Der fortaltes en Mængde, mer eller mindre sandsynlige, Historier om Aurelles de Paladines, men alle gik de ud paa at skildre ham som en haard og grusom Mand; en Avis fortalte endog under den 9de Marts følgende Mundfuld: »I de første Dage af Marts 1851, da man allerede forberedte sig paa den 2den December, kommanderede Aurelles de Paladines i Algérie det eneste Regiment Zouavér, som ved den Tid var oprettet. Regimentet var anklaget for Republikanisme; Soldaterne kunde ikke ret fatte, at Ordenens Frelse ved Kejserdømmet var en aldeles uomtvistelig Grundsandhed. Under en Expedition, hvis Hovedformaal var at tage Landsbyen Sélum, gav Aurelles de Paladines nu de første Beviser paa »sin faste Vilje til med Kraft at undertrykke« alt, hvad der ikke var royalistisk; medens hans elleve Hundrede Zouaver nemlig vare indviklede i Kamp med tredive Tusende Arabere, lod han sit Artilleri spille mod sine egne Soldater og overøste dem med en Regn af Granater.«

Aurelles de Paladines var altsaa for Tiden en General uden Soldater, og General Vinoy, som kommanderede Loire-Hæren var ikke synderlig sikrere paa sine. Regeringen burde have følt sin Afmagt og undgaaet alt, hvad der kunde ægge Befolkningen, og den burde have taget nogle forsonlige Beslutninger. Jeg skal for øvrigt endnu anføre et Exempel paa, hvorledes Ulykken havde forbitret Parisernes Sind. I Midten af Marts Maaned kunde man langs med rue de Rennes se hele Flokke Oxer styrte om, som ramte af Lynet, talrige Mennesker omringede de stakkels Dyr under deres Dødskamp, og forsultne Blikke fulgte sørgmodig den Masse Kjød, man saaledes maatte tage bort og grave ned; Rege-

ringen var naturligvis Skyld i disse nye Ulykker, og man talte om Forgiftning, medens Dyrene simpelt hen omkom af Kvægpest.

Rundt omkring herskede saaledes Misfornøjelse, og det manglede ikke paa Advarsler til Regeringen; thi enhver kunde forudse den endelige, skæbnesvangre Løsning. Hvis Husejerne vedbleve at være lige ubarmhjærtige, og hvis Regeringen ikke mildnede Vexelloven, var Katastrophen uundgaaelig; hvis Regeringen derimod blot ofrede nogle Millioner for at paaskynde Arbejdets Gjenoptagelse, og hvis den højere Borgerstand hjalp til, vilde Faren utvivlsomt blive fjærnet. Intet saadant skete; men derimod begik Bestyrelsen for Assistentshuset, som var afhængig af Regeringen, det ubegribelige Fejlgreb at udstede en Bekjendtgjørelse, i Følge hvilken Publikum underrettedes om, at alle Panter, som vare forfaldne den 15de Avgust, snarest vilde blive satte til Auktion. Og ved denne Tid vedblev Regeringen at underholde tre hundrede Tusende Nationalgardister, medens den rigere Befolkning Dag for Dag flyttede bort, og der snart kun var den fattige og lidende, men bevæbnede og fast organiserede Fattigbefolkning tilbage i Paris.

Regeringen vidste vel sagtens nok Besked om alt dette, den syntes at vakle, og Thiers maatte i Sandhed være i stor Forlegenhed. Højen Montmartre var nu i Stand til at udholde et Angreb. Da jeg den 9de Marts gik ud at bese Forsvarsarbejderne, fandt jeg alle Gader, som førte til Højen, bevogtede af Skildvagter og Pladsen Saint-Pierre opfyldt af Barrikader; Pladsen var en sand forskanset Lejr, hvis Adgange bleve forsvarede af en Snes Kanoner og et Dusin Mitrailleuser; tre Afdelinger Nationalgardister holdt Højen besat, medens en fjerde Deling bevogtede Pladsen Saint-Pierre ved Foden af samme; paa Hjørnet af rue des Acacias var der endelig en stor og stærk Barrikade, bygget

af Mursten, Tønder og en væltet Karre; over den vajede et sort Flag. Det hele var en stadig Trusel mod Regeringen eller, i det mindste i Montmartre-Beboernes Øjne, en Advarsel om at agte Republikken og ikke lægge Snarer for Folkets Rettigheder.

(Forts.)

C. D.

Slaget ved Alcazar.*)

Kong Sebastians Nederlag og Død paa Sletterne ved Alcazar, den 4de Avgust 1578, aabnede Vejen for Filip II.'s snedige Ærgjerrighed, saa at han som Dattersøn af Emanuel den store blev i Stand til at gjøre sine Fordringer paa Portugals Trone gjældende, efter at Sebastians Efterfølger, Kardinal Don Henrik, var død i Aaret 1580. I de portugisiske Aarbøger betegner derfor dette Slag en af de sørgeligste Dage i Rigets Historie. For at forstaa efterfølgende Brudstykke er det tilstrækkeligt at vide, at Kong Sebastian var bleven kaldet til Afrika af Prins Muley-Hamed, sædvanlig kaldet Scherif'en eller Emiren, mod dennes Slægtning, Abd-el-Melek eller Muley-Moluk, som havde frarøvet ham Kronen, og at Kongen ubetænksomt havde indladt sig paa dette Foretagende, der smigrede hans ungdommelige Ærgjerrighed. I Spidsen for en Hær, der var sammensat af Portugisere og fremmede Lejetropper, landede Sebastian ved Arzilla paa Marokkos Vestkyst og stødte mellem denne By og Larasche, paa Alcazarsletten, sammen med Abd-el-Melek's Tropper. Denne Fyrste var meget syg; men han samlede dog al den Kraft, han endnu havde tilbage, for at gjøre sin Medbejler og de fremmede Skarer saa stor Modstand som mulig.

*) Luiz-Augusto Rebello da Silva: Portugals Historie i det 17de og 18de Aarh. (Efter Revue suisse.)

Næppe havde man i Abd-el-Melek's Lejr faaet den fremrykkende Fjende i Sigte, før han lod sig føre om overalt i en Bærestol, hvis Forhæng vare trukne til Side, for at han kunde ses, og med sit Ord opmuntrede han de lunkne, roste de kjække og søgte ved sin Nærværelse at indgyde de fejge Mod. Hans Hærskarer bedækkede en Omkreds af over to Mile; men han havde truffet saadanne Foranstaltninger, at ingen af hans Folk skulde flygte over til de Kristne, hvorhen de lokkedes af Muley-Hamed's Bannere, der vare opplantede uden for Lejren. Alle de Befalinger, Abd-el-Melek maatte give, og den Aarvaagenhed, han viste for at se dem udførte, hindrede ham i at søge Hvile om Natten, saa at han var saa udmattet, og hans Sygdom ved Daggry var tagen saaledes til, at han følte, at hans Liv vilde udslukkes, hvis han endnu gjorde den ringeste Anstrængelse. Dog bekæmpede han sin Svaghed saa vidt, at han kunde træffe de fornødne Anordninger til den kommende Dags Kamp.

Paa samme Tid forlod Don Sebastian sit Leje og iførte sig ved det første Dagskjær i største Hast sine Vaaben; derpaa lod han sine Skarer samle, da han ikke vilde have, at de vantro skulde faa den Tanke, at han noget Øjeblik vilde vige tilbage for et Sammenstød. Morgensolen hævede sig straalende, og Øversterne og de adelige Herrer ilede til hans Telt for at forsøge, om det kunde lykkes nogen af dem at faa ham til at opgive til ingen Nytte at udgyde saa mange Undersaatters Blod og at sætte sin Krone og sit eget Liv paa Spil. Kongen sad i sit Telt ved Frokosten; hos ham ved Bordet sad Grev Vidigueira, der underholdt ham med Spøg og glade Forudsigelser om den store Sejr, man haabede at vinde paa denne Dag. Blandt andre Ting faldt ogsaa Talen paa Jægernes Bedrifter, og den snu Hofmand fik Fyrsten til at le, i det han sammenlignede Mavrerne, som de havde set Dagen i Forvejen, indhyllede i

deres Burnusser, med de hvide Fugle, Colhereiros, der almindelig bleve foragtede som et let Bytte for Falkene.

Midt under denne Spøg rystede pludselig Teltvæggene, som om det hele skulde styrte sammen. Man ilede ud og saae da en Rytter, hvis Hest saaledes var kommen ind mellem Snorene, at den snart faldt, snart atter rejste sig, uden at dens Herre kastedes af Sadlen. Kongen, der tog alt som et godt Varsel, sagde da til en af sine Yndlinge, at dette skulde betyde, at Kampen længe vilde forblive uafgjort, men at han dog til sidst vilde vinde. Det var just ikke de tilstedeværendes Mening, som vare mere fortrolige med Krigen, og nogle af dem, der foretrak at sige Sandheden rent ud hellere end at smigre, undlode ikke at ytre dette, selv uden at Kongen spurgte dem derom. Endog de, som i Begyndelsen ivrigst havde opmuntret til dette Foretagende, foruroligedes nu over det store Ansvar og søgte at holde Kongen tilbage; de forestillede ham, at det største Udbytte, Hæren kunde have af at rykke frem ind i Landet, vilde være, at Mavrerne skulde desertere over til dem; men da det havde vist sig, at det kun skete i et saare ringe Antal, var Sagernes Stilling derved rent forandret. De fremførte ogsaa, at Levnedsmidlerne vare slupne op, og at det vilde være en Dumdristighed med saa ringe Kræfter at indlade sig i Kamp med de vantros talløse Skarer; de raadede til, at Tropperne skulde forblive indtil Natten paa det Sted, hvor de havde opslaaet Lejren, for enten at angribe Fjenden, hvis Rømningen inden den Tid voxede til Gunst for Emiren, eller for i modsat Fald, beskyttede af Mørket, at trække sig tilbage, efter at have skjult Feltskytset og forladt Rustvognene, der kun vanskelig kunde føres frem paa saa stejle Veje. Naar man fulgte denne Plan, vilde Marchen kunne ske i Sikkerhed, dækket af den Bjærgkjæde, der løber ud til Havet i Nærheden af Larasche; Hæren vilde da kunne forsynes med Proviant fra Flaaden og som Herre over Kysten og beskyttet af For-

skansninger belejre Fæstningen, tage den og dernæst fatte Bestemmelse om, hvorledes Operationerne skulde fortsættes.

Don Sebastian hørte i Tavshed og med Forbavselse paa dem. Det forekom ham utroligt, at disse Mænd saa hurtig havde forandret Mening, og at en saadan Modløshed, som deres Ord nu vidnede om, virkelig skulde være traadt i Stedet for deres Pralerier den foregaaende Dag. Endelig brød han Tavsheden, og med fortørnet Stemme foreholdt han dem, om det ikke var dem selv, der for kort Tid siden havde fremstillet alt som let for ham, i det de havde forsikret ham om, at Mavrerne ikke vilde vove at indlade sig i Kamp med Kongen af Portugal, hvis Navn alene havde slaaet dem med Rædsel. Hans Harme tog til med hvert af hans Ord, og han tilføjede, at det Tilbagetog, man foreslog ham, ved denne Lejlighed jo kun vilde være en Flugt for Barbarerne, der heftig vilde forfølge Portugiserne og tugte dem for deres skammelige Fejghed.

Største Parten tav, skamfulde over Kongens harmfulde Tale; men nogle toge dog Mod til sig og svarede, at de ikke havde ventet, at Sagerne vilde stille sig saaledes, som de nu saae, fordi de bestandig havde troet, at de vantro vilde undgaa en Kamp i aaben Mark, og at en stor Del af dem vilde rømme over til Emiren, som denne bestemt havde forsikret dem om. Ja, der var endogsaa nogle Smigrere, som nu med paatagen Begejstring udbrøde: »Fremad da, Herre Konge, fremad! Sejren er eders!« — og Fernando da Silva, der allerede ved Arzilla havde udmærket sig ved sit Skryderi, raabte overlydt, at dér, hvor Kongen var, skulde man ikke miste en eneste Tomme Staal, end sige da opgive Feltskytset. De andre lode sig da ogsaa rive med og søgte at skjule deres Nedslagenhed og Frygt, og snart blev Raabet almindeligt, at man ikke vilde vende Ryggen til en sikker Sejr.

Men Muley-Hamed, der bedre end nogen anden kjendte Farerne ved en Kamp, som man vilde indlade sig paa med

saa ulige Kræfter, bønfaldt sin medforbundne om ikke at gjøre nogen Bevægelse før den følgende Dag, i det han forsikrede ham om, at Abd-el-Melek var slettere, og at han ikke vilde leve Natten over; men hans Røst blev ikke hørt; thi Kongen paastod, at han ikke havde til Hensigt at sejre over døde Fjender, og anførte desuden ligesom Hofmændene, at der jo var Mangel paa Levnedsmidler. Emiren indvendte derimod, at man jo saa kunde slagte de Øxne, der brugtes til Forspænd; men at Nøden dog ikke var saa stor, at det var nødvendigt at ofre alt. Hans Ord bleve imidlertid ikke hørte, og han trak sig da tilbage fortrydelig over, at man ikke tog noget Hensyn til hans Raad; han bød derpaa sin Alkade, Abd-el-Kerin, og sine Brødre at forsøge paa, om de ikke kunde formaa Don Sebastian til i det mindste at opsætte Kampen én Dag. De adløde, men forgjæves. Den unge Konge, der havde faaet Mistanke om, at Mavrerne vare skinsyge paa ham og ikke vilde lade ham nyde den Triumf at sejre over deres Landsmænd, spurgte Emirens Alkade med et spottende Smil, om Muley-Moluk's Lejrplads ikke var bedre end hans. »Ganske vist«, svarede Abd-el-Kerin, »thi han har jo Strømmen paa den ene Side og bag ved sig Byen Alcazar«. — »Naa, er den bedre«, svarede Fyrsten, »saa vil jeg tage den fra ham«. — Han tilføjede endnu nogle heftige og vrede Ord med Beklagelse over saa megen Vaklen og saa mange Bemærkninger.

Da man bragte Emiren denne Besked, blev han vel mistrøstig derover; men helt tabte han dog ikke Modet. Han bad atter Abd-el-Kerin om, at han dog i det mindste vilde faa Kongen overtalt til at opsætte Kampen til højere op paa Dagen og afvente den Time, da Aftenbrisen bragte nogen Køling og Mavrerne i Følge deres Sædvane trak sig bort fra Sletten. Naar Solen om Dagen sendte sine brændende Straaler ned, vilde Portugiserne være ilde stedte, da de mest vare til Fods og svært bevæbnede, saa at Mavrerne,

der vare vante til den afrikanske Sols Glød og for største Delen vare til Hest, vilde have en afgjort Overvægt over dem. Dette var saa fornuftigt, at selv Don Sebastian indsaa, at han burde indvillige i en saadan Opsættelse, som ogsaa bedst passede med de Meldinger, han modtog fra sine Krigsøverster, der, hvor rede de end vare til at optage Kampen, dog ønskede Tid til at ordne deres Opstilling; men det skulde dog ikke være saa. Da en af Høvedsmændene, Don Aldana, hørte, at Kampen skulde opsættes, ilede han til Kongens Telt og raabte med Heftighed, at alt vilde være tabt, hvis man ikke strax greb til Vaaben. Flere istemmede nu det samme Raab, og Kongen lod sig snart rive med. Han gav da Signalet til, at man uopholdelig skulde rykke frem.

Da Don Duarte de Menezes fik Ordre til at stille Tropperne i Slagorden, begyndte han strax at ordne alt til Opbrud. Han delte Fodfolket i tre lige store Afdelinger med Feltskytset i Fronten, ledsaget af Skansegraverne under Overanførsel af Pedro de Mesquita. I Spidsen for Hæren rykkede de frivilliges Regiment frem, ført af Alvaro de Tavora; i de frivilliges Rækker fandtes der mange berømmelige Adelsmænd, blandt hvilke Francisco Valdeviesso indtog Posten som Fændrik og Pedro Lopes og Juan Azevedo som Overvagtmestere. Til venstre for de frivillige stod det italienske Regiment med dets Oberst, Marquien af Lenster, til højre, efter et Kompagni Bøsseskytter af Veteraner fra Tanger, kom umiddelbart et Regiment Tyskere. Den højre Fløj dannedes af et kastiliansk Regiment paa to Tusend to Hundrede krigsvante Tropper, delte i otte Fænniker under Overanførsel af Don Alonzo de Aguilar. Det var Fortroppen, og heri var Blomsten af de fremmede og portugisiske Tropper forenet. Derefter fulgte Hærens Centrum i kort Afstand; Ammunitions- og Rustvognene rullede paa venstre Fløj, i Midten bag ude kom Bagagen, og det hele dækkedes af to Afdelinger Bøsseskytter. Kongen,

omgiven af sine Ryttere, havde Plads paa venstre Fløj og bag ham Hertugen af Barcellos med Hestfolket af hans Hus og dem, Fyrsten havde betroet ham. Til højre rykkede Hertugen af Aveiro frem med to Hundrede Ryttere, mest hans Slægtninge og Venner; bag efter ham kom Don Duarte de Menezes med Rytteriet fra Tanger, femten Hundrede i Tal; bag efter dem Emiren med sex Hundrede Mavrere, to Hundrede og halvtreds til Hest og næsten fire Hundrede til Fods. Uden om Rytterrækkerne var der endnu enkelte Bøsseskytteafdelinger, som omsluttede hele Hærkorpset. Det øvrige af Planen, der bestod i, at Hæren fuldstændig skulde dækkes af Vognene, ligesom naar der var slaaet Lejr, kom ikke til Udførelse, da Kampen begyndte hurtigere, end man havde ventet det. Det kongelige Banner blev baaret af Don Luiz de Menezes.

Den Stemning, i hvilken den kristne Hær rykkede frem mod Mavrerne, var, til Trods for det religiøse Paaskud til Kampen, dog ikke saaledes, som man kunde haabe og ønske den hos Krigere, der førtes af en levende Begejstring for den hellige Tro. Før Kong Sebastian for stedse i Lagos tog Afsked med Portugals Strande, havde han kundgjort den Bulle om Korstoget, som Pave Gregor XIII havde udstedt; den lovede fuldstændig Aflad for de troende, der vilde understøtte Foretagendet med milde Gaver, og særlige Naadegaver for dem, der ved Fyrstens Side droge over Håvet og vare villige til at ofre deres Blod i Stedet for Gods og Guld. I de Dage, Tropperne vare rykkede frem i det Indre, var der imod Sædvane ikke blevet læst Messe i det kongelige Telt, skjønt Kongen havde ført sit Kapel med sig og var ledsaget af Biskopperne af Coimbra og Porto, af sin første Kapellan, af mange Præster og Munke af alle Ordener, der vare udvalgte for at gjøre Tjeneste som Skriftefædre i Hæren. Gudsfrygten og Trosiveren syntes da ligesom indslumrede indtil Aftenen før Kampens Dag; men da Nattens Skygger sænkede sig over Jorden, var der mange, som

havde en Forudfølelse af den uundgaaelige Ulykke, der vilde ende Monarkens dumdristige Foretagende, og alle ønskede de at forberede sig til Døden og modtage det hellige Sakramente. Præsterne udfoldede da hele deres Veltalenhed for at opflamme Modet baade hos de forsagte og hos dem, hvem den nære Fare dog ikke havde gjort modløse; overalt i Lejren løde deres Formaninger, de skildrede Krigen som en hellig Kamp, ene foretagen til Troens Forherligelse, og lovede dem, der bukkede under, Martyrernes palmesmykkede Lyksalighed.

Blandt Mavrerne prædikede ogsaa Fakirerne med samme Iver og forkyndte dem Himlens Salighed, der faldt i Kampen for Fædrelandet og for den rette Tro. De opflammede de vilde Berberstammers og Kabylernes uudslukkelige Tros- og Racehad, der gjorde dem til ubøjelige Fjender af det kristne Navn.

Dog denne Tankens Henvendelse til Gud i den sidste Time og de natlige Bodsøvelser, til hvilke mange af dem, der skulde støde deres Lanser i de vantros Bryst, af Frygt for den evige Straf hengave sig i Kongens Lejr, lagde ikke Baand paa det vilde og utæmmelige Sind; Hovmod, Forfængelighed og letfærdigt Væsen gav største Parten deres Præg; det stammede fra det yppige Liv ved Hoffet, fra Festerne og det ubundne Liv i Andalusien, ja fra de lystige Gilder, Spillet og de uhøviske Samtaler selv nu i Farens Stund, medens man havde ligget i Lejr ved Arzilla. Der forefaldt derfor mange Sammenstød mellem de forskjellige Befalingsmænd, og selv Kongens Mellemkomst var ikke altid strax tilstrækkelig til at udjævne Striden; man kunde deri se et Bevis paa, at Tanken om den alvorsfulde Kamp endnu ikke havde tæmmet det vilde Sind, og at Disciplinen ikke med sin udjævnende Kraft havde formaaet at gjennemtrænge Hærens Rækker; men ét fornægtede sig ikke lige til det sidste Øjeblik, og det var det ædle og kjække Heltemod hos de virkelige Repræsentanter for den portugisiske

Adel. Om end mange af dem paa Grund af deres Ungdom kun vare lidet krigskyndige, forstode de dog i det mindste alle at falde som Soldater, i det de med deres Legemer dækkede den Plet Jord, som de levende havde forsvaret, indtil deres Arm sank udmattet ned. Mange og især de af Kongen begunstigede Yndlinge udsonede med deres Kjækhed de Fejl, deres Letsindighed havde faaet dem til at begaa, og de kastede sig som rasende Løver ind i Arabernes Rækker for ikke at overleve denne Ulykkens Dag.

Abd-el-Melek havde truffet sine Foranstaltninger med stor Snildhed og benyttet Terrænet saaledes, at hans talløse Skarer til Dels vare skjulte for de Kristnes Øjne. Han ønskede Kampen, men turde næppe haabe, at hans Modstandere skulde begaa den Fejl at forlade deres dækkede Stilling og udsætte sig for at bukke under for det overlegne Antal. Han følte Døden nærme sig, og maaske var i dette Øjeblik hans største Frygt den, at naar han lukkede sine Øjne, vilde der udbryde Uenighed i hans Lejr, og Emirens Parti, der var langt talrigere i hans egen end i Fjendens Lejr, vilde da faa Overmagten; men da han nu modtog Melding om, at Don Sebastian rykkede frem med alle sine Kræfter, vakte dette Ord i hans Sjæl det sidste Haab, som kunde knytte ham til Livet. Krigerens Begejstring bortjog for nogle Øjeblikke Dødens Skygger fra hans Ansigt, hans Øjne straalede, og for første Gang i lang Tid steg han til Hest.

Klokken var bleven henimod ni. Abd-el-Melek var iført en kort Kjortel af skarlagenrødt Damask med Ærmer af grønt Fløjel ophæftede paa tyrkisk Vis, han havde en Turban paa Hovedet og en Krumsabel i Bæltet. I Haanden bar han en let Kølle af Staal, og hans mørkerøde Hests Sadeldækken var af grønt Fløjel; ved Sadelbommen hang en lille Pose, af Mavrerne kaldet »Caraba«, i hvilken der efter Rytternes Skik i Ørkenen fandtes Hestesko, Søm og en Hammer. Det var den samme Dragt, sagde man, i hvilken

han var dragen ind i Afrika og havde vundet de Slag, som havde sat Kronen paa hans Hoved. Som Tegn paa hans Værdighed blev der baaret et lille højrødt Silkeflag foran ham; han var omgiven af halvtredsindstyve tyrkiske Officerer, alle til hans personlige Tjeneste; den sædvanlige Garde af to Hundrede Renegater, væbnede med Bøsser og Hellebarder, sluttede Toget. Ud til begge Sider gik to Marabuter, som i fanatisk Begejstring udstødte vilde Skrig, der besvaredes af Mavrerne med krigerske Udraab. Saaledes red Abd-el-Melek hastig fra den ene Afdeling af Hæren til den anden, som allerede var ordnet til Kampen, og han modtoges overalt med begejstret Jubel.

Mavrernes hele Hæropstilling dannede en Halvmaane; paa begge Fløje sværmede Tusender af arabiske Ryttere. Da nu det sidste Signal til Kampen lød, sprængte Don Sebastian, ledsaget af nogle Ryttere frem til Fortropperne og kastede derfra Blikket ud over de vantros talløse Skarrer; men Udtrykket i hans Ansigt forblev dog lige frejdigt og tillidsfuldt. I samme Øjeblik begyndte ogsaa de arabiske Ryttere allerede at drage Kredsene snævrere sammen om de portugisiske Tropper, og der udspandt sig strax smaa Skjærmydsler paa forskjellige Punkter. Samtidig buldrede ogsaa Tordenen frem fra Sheik Mustaphas Skyts, og Kuglerne sloge ned mellem de katholske Rytterskarer. Det krigerske Skuespil, som Sletten da alt frembød, blændede den unge Konge, og dristig tog han hele Overbefalingen i sin egen Haand; han ilede gjennem Rækkerne og bød sine Øverster ikke at angribe uden hans udtrykkelige Befaling. Man var imidlertid saa lidt forberedt paa den Modstand, man vilde finde, at de kristne Rækker allerede begyndte at komme i Uorden, da de nærmede sig et Højdedrag, paa hvilket Feltstykkerne, skjulte af noget Buskværk, vare opstillede. Nu rykkede vel ogsaa det portugisiske Feltskyts frem, men gjorde kun ringe Virkning, da det i Forvirringen blev daarlig betjent, og Kuglerne for det meste kun sloge ned i Bakkerne.

Spanieren Aldana sprængte frem til Kongen, for at bringe ham ud af Kamptummelen; men denne, der maalte den mod ham kæmpende Mængde med en Ridders kjække Blik og i sin begejstrede Tro haabede, at Forsynet vilde gjøre et Under for at skjænke ham Sejren, saae forbavset paa den gamle Soldat og spurgte om Aarsagen til saa stor Frygt. Svaret lød, at naar Forvirringen allerede nu var saa stor, hvorledes da Kongen troede, det vilde gaa, naar først den egentlige Kamp brød løs paa alle Punkter. Paa samme Tid lød der Raab fra Fortroppen, at nu var Øjeblikket kommet til at hugge ind; Kongen gav da Tegn dertil, og et Ave Maria istemtes; de nærmest Don Sebastian kæmpende Afdelinger rykkede rask frem; men de fjærnere staaende fik ikke betids Befaling, og det forøgede Uordenen. Hvis Bevægelsen var sket samtidig, er det muligt, at Rædselen over det første Angreb havde overvældet Fjenderne, at Arabernes Centrum var blevet brudt, og at de, pludselig bragte ud af Fatning ved Efterretningen om Abd-el-Melek's Død, havde ladet Sejren undslippe dem, som de fra Begyndelsen af havde anset som sikker; men da Kongen havde givet Signalet til Slagets Begyndelse, glemte han rent sine Pligter som Hærfører for kun at adlyde sit Instinkt som Ridder; Hertugen af Aveiro, Don Duarte de Menezes og Emiren fulgte hans Exempel. Medens disse nu, fulgte af deres kjække Skarer, gjorte lyst foran sig, og Barbarerne alt begyndte at vakle; medens nogle af de Kristne selv vare trængte saa langt frem, at de saae Abd-el-Melek synke om i sine Alkaders Arme, saae Sværdet synke ud af hans Haand og Forvirringen rundt om ham, ventede de andre Afdelinger af den kristne Hær forgjæves paa at faa Befaling til at rykke frem. Uvisse om, at det rette Øjeblik var kommet, begyndte flere af dem dog at sætte sig i Bevægelse, da hørtes der Raab fra en Deling, som kæmpede midt inde i Fjendens tætteste Skarer. Det var Pedro Lopes's Røst, der bød hans Mænd at trække sig til-

bage; endnu lød et andet Skrig, man har aldrig faaet at vide, hvorfra det kom . . . ; men det standsede pludselig Kongens og Hertugen af Aveiro's Ryttere i deres Sejrsløb, just som de naaede den Høj, paa hvilken Mavrernes Feltstykker kun daarlig forsvarede sig mod Fodfolkets Angreb.

Hermed begyndte de kristne Skarers Ulykke.

De mindre Delinger, der vare trængte kjækt frem, kastede Blikket tilbage og saae, at de vare afskaarne. Mavrerne samlede sig atter sammen og overvældede med deres Mængde de smaa Hobe. Det var et forfærdeligt Skue. Som rasende styrtede de kristne Krigere frem mod den Skov af Lanser, der omgav dem, for ikke at dø uhævnede. Jorden blev bedækket med Lig, Mennesker og Heste mellem hverandre; og fra alle Sider lød der Skrig og Forbandelser. Solen kastede sine brændende Straaler ned paa Sletten, Støvet hvirvlede i tætte Skyer, blandet med Krudtdampen, og Forvirringen var grænseløs. Jorden drønede under Hestenes Hovslag. I ét Øjeblik var den kristne Hærs Fortrop, Centrum, Fløje og Bagtrop, alt indesluttet, sprængt og blandet mellem hverandre; de talløse Skarer af Fjender trængte saaledes paa, at der knap var Plads til at løfte Armen. Kampen varede næppe en Time, og overalt saae man Portugiserne i smaa Troppe, Fodfolk og Ryttere blandede sammen, omgivne af Barbarerne og snart nedhuggede, saarede eller tagne til Fange. Alle de mægtige Adelsmænd vare afvæbnede, omgivne af Bander, der stredes om Byttet og spottede de ulykkelige, som vare faldne i deres Hænder. Snart manglede man Strikker til at binde Fangerne med. For at forøge Ulykken gik der under den vilde Kamp Ild i en Krudtvogn, og Mennesker, Rustvogne og Stykker af Feltskyts sprængtes i Luften.

Næppe havde Kampen begyndt at tage en Vending til Gunst for de vantro, før Don Sebastian, der uden noget bestemt Maal sprængte om paa Sletten og helt glemte sine Pligter som Konge og Hærfører i den Iver, hvormed han

søgte Fjendens stærkeste Afdelinger, ogsaa strax ytrede Ønsket om ikke at overleve Tabet af alle sine Forhaabninger. I det andet Angreb, hvor Don Sebastian gjorde Vidundere af Tapperhed, faldt Hertugen af Aveiro død ned midt imellem Mavrerne; lidt efter udaandede ogsaa flere af Kongens nærmeste Følge. I dette Øjeblik kæmpede alle kun med den eneste Tanke at gjøre et fortvivlet Forsøg paa at frelse Kongen ved at hugge sig igjennem ad Vejen til Tanger eller Arzilla; men Don Sebastian vilde ikke høre noget derom. Som Vidne til det sørgelige Skuespil, der i saa kort Tid med Blomsten af hans Tropper tilintetgjorde hans Krone og hans Riges Glans, fornægtede han dog intet Øjeblik sin højmodige Karakter, der i bedre Tider vilde have gjort ham til en stor Fyrste. Han hørte i Tavshed paa alle de Forestillinger, man gjorde ham; med Dødsforagt kastede han sig ind i den vildeste Kamptummel, i hvilken hans Liv flere Gange kun frelstes, ved at hans Mænd ofrede sig for ham. En af hans Yndlinge, Christovan de Moura, kastede sig for hans Fødder og bad ham med Taarer i Øjnene om at overgive sig; men Don Sebastian vilde ikke. Desuagtet gav Christovan en fornem Tyrk Tegn med sit Tørklæde og bønfaldt atter Kongen om at overgive sin Kaarde; men denne stødte ham tilbage og sagde: »Den kongelige Frihed skal kun mistes med Livet!«

Det var Don Sebastians sidste Ord. Da de hørte dem, kastede Rytterne sig mod Mavrerne; han fulgte dem og forsvandt for alles Øjne, i det han omringedes af Mængden og lod, som en Forfatter siger, Efterverdenen forblive uvis om sit virkelige Endeligt. Hvad der gjorde Nederlaget endnu mere fuldstændigt, var den ulykkelige Beslutning, man havde taget i Lissabon, at gjøre Fodfolket til Hærens Hovedstyrke. De kjække Rytterskarer vare for ringe i Antal til at kunne faa nogen Betydning lige over for Mavrernes talløse Ryttere, og dertil kom endnu, at deres Kræfter bleve splittede ved den uheldige Angrebsmaade. Medens

de derfor gjorde Vidundere af Tapperhed paa enkelte Punkter, kunde de dog ikke afgjøre Dagens Skæbne. Emiren overlevede heller ikke denne Dag. Han kæmpede med Fortvivlelsens Mod i Spidsen for sine Par Hundrede Ryttere; da han saae, at de Kristne overalt bleve overvældede, opgav han alt Haab, og kun frygtende for at falde i Fjendens Hænder sprængte han, fulgt af nogle faa trofaste, ned mod Floden. Han vilde sætte over den for at naa til Tanger eller Arzilla; man forestillede ham, at den rivende Strøm vilde skylle ham bort; men han drev desuagtet sin Hest ud i Floden. Dog i det Øjeblik, da han var lige ved at naa den modsatte Bred, forsvandt han for sine Alkaders Øjne; de joge bort, overbeviste om, at han ved Selvmord havde gjort en Ende paa sin ulykkelige Tilværelse.

Man fik aldrig bestemt at vide, paa hvilken Maade Don Sebastian omkom.*) Efter det spanske Sagn paastodes der, at man havde set ham falde og udaande, men at ingen bestemt vilde sige det, fordi det ansaas for en Vanære, at en eneste Mand skulde overleve Kongen paa det Sted, hvor han mistede Livet. Andre mente, at han havde styrtet sig i Floden ligesom Emiren og var omkommen der; medens der atter flere Aar senere fortaltes, at han var sluppen bort fra Sletterne ved Alcazar, havde holdt sig skjult og var

*) Den bedste Beretning, vi besidde om Slaget ved Alcazar, findes i Franskmanden Le Blancs Rejsebeskrivelse, der ganske vist ikke er nedskreven af ham selv, men dog efter hans Fortællinger. Le Blanc deltog selv i Slaget tillige med 60 Marseillanere, af hvilke kun faa undslap med Livet; i det hele faldt 12,000 Kristne, og flere end 800 Kvinder og 200 Børn bleve gjorte til Slaver. Nogle fortalte, at Kongens Lig var blevet kjendt i Alcazar, og at han blev begraven ved Byen; men Le Blanc vil have kjendt Liget i en Kiste, som blev overladt den spanske Konge, og denne Kiste blev senere bragt til Lissabon og bisat i Klostret Belem; Indskriften paa samme: Hic jacet, si fama vera est, Sebaste (Her hviler Sebastian, hvis Rygtet taler Sandhed), vidner tilstrækkelig om, at Portugiserne dog kun sætte ringe Lid til denne Fortælling.

dragen til Palæstina. Det Lig, som, efter en portugisisk Forfatters Udsagn, blev ført paa en Hest til Muley-Hamed's Telt og der gjenkjendt af nogle Adelsmænd som Kong Sebastians, var saa lemlæstet, at det ikke med Sikkerhed kunde siges, at det var den ulykkelige Fyrstes. Der hviler derfor et uigjennemtrængeligt Mørke over Kongen af Portugals sørgelige Endeligt, og dette gav ogsaa i Tidens Løb Anledning til mange Forviklinger, og der fattedes ikke Mænd, som ofrede deres Liv paa Skafottet og i Borgerkrigene for den faste Overbevisning, at den sidste ridderlige Konge ikke havde ladet Livet ved Alcazar; men at han vilde komme tilbage som en Frelsens Engel fra det kastilianske Aag.*)

Tyve Aar vare hengaaede efter Slaget ved Alcazar, da fremkom Rygterne om, at Kong Sebastian endnu levede, paa ny og med forøget Kraft; flere portugisiske Adelsmænd havde gjenkjendt ham i Venedig og erklærede med Bestemthed i den paagjældende Person at kunne gjenkjende deres forsvundne Konge. Den mistænksomme spanske Regering forlangte, at Bedrageren skulde fængsles, og han blev stillet for Timands-Raadet. Her skildrede han nu Slaget ved

---

*) Der optraadte meget hurtig tre Bedragere efter hverandre, som udgave sig for Kong Sebastian, men som snart havde udspillet deres Rolle. Den første af disse var en Væversøn, hvis egentlige Navn er ukjendt. Han optraadte i Aaret 1585 som bodfærdig, i det han paastod i Slaget ved Alcazar at have aflagt Løfte om stræng Bod, han vandt en Del Tilhængere blandt den lavere Folkeklasse, men blev dog snart overvunden og dømt til livsvarig Galejstraf. Nogle Aar senere fremkom en Præst, Mateo Alvaro, en Søn af en Stenhugger, med en lignende Paastand; han var ikke heldigere end sin Forgænger og endte paa Skafottet. Derpaa fremtraadte en Postejbager Gabriel Spinoza for at bortjage Spanierne; bag ham stod en Avgustinermunk, Miguel de los Santos, som ogsaa vandt ham en Del Tilhængere baade blandt Gejstligheden og Adelen; men desuagtet blev hans Protegé paagreben og henrettet.

Alcazar, sin Tilfangetagelse og forunderlige Redning, sit paafølgende lange Eremitliv i Algarbien og sine Valfarter til Abessinien, Persien, Syrien og Sicilien; hans Fortællinger vare saa nøjagtige, at alle tilstedeværende vare overbeviste om Rigtigheden af hans Udsagn, og den sidste Tvivl svandt bort, da han opfordrede Raadet til at understøtte sig i Medfør af visse hemmelige Forpligtelser, som kun den virkelige Kong Sebastian kunde kjende. Venedig vovede dog ikke at frigive den farlige Fange, og i tre Aar maatte han sidde i Fængsel, indtil Henrik IV., der haabede at kunne volde Spanien Forlegenheder ved at beskytte ham, forlangte Fangens Frigivelse. Venedig gav nu efter og frigav ham, dog paa den Betingelse, at han øjeblikkelig skulde forlade dets Omraade, hvorhos han blev truet med livsvarig Galejstraf, hvis han nogen Sinde vovede at betræde Republikkens Grund paa ny. Den frigivne søgte nu at naa Frankrig, men paa Vejen maatte han passere Toscanas Omraade, og dette Lands Storhertug, som var ganske afhængig af Spanien, lod ham fængsle i Florenz og udlevere til den spanske Gesandt. Man bragte ham nu til Neapel, og skjønt ogsaa her en Mængde troværdige Vidner anerkjendte ham for den virkelige Konge, erklærede Vicekongen ham dog for en Bedrager, lod ham paa et Æsel føre gjennem Byens Gader og derpaa indskibe til Spanien, hvor han holdtes fangen i to Aar paa Slottet St. Lucar; om han døde en naturlig Død, er uvist.

Var nu denne Person virkelig Kong Sebastian, eller var ogsaa denne Mand kun en Bedrager? Hans tre Forgængeres uheldige Skæbne skulde ikke synes at kunne opmuntre nogen til at følge deres Exempel og prøve en Dyst mod det mægtige spanske Monarki. Naar man derhos betænker, dels at saa mange og ansete Mænd anerkjendte ham, dels at det spanske Hof aldrig vovede at anlægge nogen egentlig Proces imod ham, men foretrak at rydde ham af Vejen i al Stilhed, taler meget for, at han var den

ægte Sebastian; men hvorledes dette nu end forholder sig, traadte Don Sebastian efter Slaget ved Alcazar ikke mere frem paa Skuepladsen, og med hans Forsvinden begyndte Rigets Forfald. Det var den sidste mægtige Bevægelse af den svindende Riddertid, og Portugal tabte nu for en Tid sin Selvstændighed som Rige. Det blev knyttet til Spaniens Herskerhus og ikke behandlet stort anderledes end som en Provins af dette Land. Denne Forbindelse varede i tresindstyve Aar, i hvilket Tidsrum Portugal mistede største Delen af sine Besiddelser i Indien og hele den Betydning, Riget havde vundet i sin glimrende Periode ved en udbredt Handel og Skibsfart. Slaget ved Alcazar var et sørgeligt Vendepunkt i dette Riges Historie.

J. M.

Don Carlos og Filip II.*)

Den ulykkelige Don Carlos af Spanien hører til de historiske Skikkelser, hvis sørgelige og gaadefulde Skæbne til alle Tider har vakt stor Interesse; Poesien har forherliget hans Livs Tragedie, og den videnskabelige Forskning har bragt en Redegjørelse, som instinktmæssig lagde Vægten paa de under den digteriske Behandling fordulgte eller omskabte Kjendsgjerninger, og saaledes fremkom et Billede, der kunde kaldes et fuldkomment Modstykke til det forrige. Det har været en senere Kritiks Opgave paa Basis af rigeligere Oplysninger at veje begge Fremstillinger imod hinanden; det vundne Resultat skal her søges gjengivet.

I.

Don Carlos's Fødsel kostede hans Moder Livet; Faderen, Don Filip, var ved denne Tid, i Aaret 1545, atten Aar gammel, han havde været gift i to Aar og i lige saa lang Tid styret Spanien som Statholder. Don Filips Karakter var indesluttet, ceremoniel, ubøjelig, men med en udviklet Evne til Forstillelse, der gjorde hans Ofre trygge, indtil

*) Gachard: Don Carlos et Philippe II. 2 voll. Bruxelles 1863. — Maurenbrecher: Don Carlos (Sybels historische Zeitschrift. Bd. XI.) — A. Schmidt: Epochen und Katastrophen. Berlin 1874.

Øjeblikket kom til at styrte dem i Fordærvelse. Alle disse Egenskaber havde deres Udspring og Rod i hans mørke, blodtørstige Fanatisme, der paa det nøjeste var forbunden med Fordringen om Undersaatternes blinde og overtroiske Lydighed over for Kongemagten. Han betragtede sig som kaldet til Forkæmper imod det opdukkende Fritænkeri saa vel paa det religiøse som paa det politiske Omraade; hans Overbevisning godkjendte ethvert Middel og kvalte selv de naturligste, menneskelige Følelser i hans Sind. Han fejrede Formælinger og andre Glædesdage med Autodaféer, og saa begjærlig var han efter disse frygtelige Skuespil, at Inkvisitionen sørgede for altid at have nogle Ofre paa rede Haand i sine sikre Fængsler. Der udfoldedes ved saadanne Lejligheder en overdaadig Pragt, og Kongen fordrede, at hele Hoffet skulde være til Stede ved disse Menneskeofringer, der i Reglen varede en hel Dag igjennem. Filip havde i sin første Ungdom været hovmodig og opfarende, som senere Don Carlos var det. Hans Opdragere havde imidlertid lært ham at indse, at man paa denne Maade skadede sine Hensigter i Stedet for at fremme dem; han forandrede da sit Væsen og blev høflig og uigjennemtrængelig lige over for alle. Ingen Sindsbevægelse røbede sig i hans Ydre, han saae i Reglen ikke paa den, med hvem han talte, men holdt Øjnene nedslaaede eller lod Blikket svæve til Siderne. Gjorde man ham et direkte Spørgsmaal, udbad man sig en Afgjørelse, undgik han at give noget bestemt Svar, men forlangte Sagen udviklet skriftlig for at kunne overveje den efter sin Bekvemmelighed. Hos Paven havde han udvirket Tilladelse til ogsaa paa Fastedage at spise Kjød, kun Langfredag iagttoges Fastereglementet; men paa Fastedagene spiste Kongen alene, »for ikke at give et slet Exempel«. I øvrigt opfyldte han de religiøse Pligter paa det nøjagtigste og kjendte de kirkelige Ceremonier bedre end nogen Præst. Filips Fornøjelser bestode væsentligst i Ture til hans Landslotte og Underholdning med et Par Narre, hvis Spøg

morede ham meget; tillige tjente de ham som Spioner og underrettede ham om alt, hvad der foregik ved Hoffet. Kongen var langt fra sin Hustru tro, men viste hende dog Agtelse og i Reglen Omhu. Han var sparsommelig indtil Karrighed og forstod ikke at vise sig gavmild; Slottet i Madrid var til Exempel tarvelig udstyret og lignede snarere en fattig Adelsmands Bolig end et Kongeslot. Til hans Sparsommelighed svarede en overordentlig Arbejdslyst. Karl V. havde haft Ministre for de enkelte Grene af Statsstyrelsen; Filip II. havde Raadgivere, med hvem han undertiden raadførte sig, men hvem det aldrig tillodes at tage Bestemmelser. Ethvert Brev, enhver Depeche, som kom og gik, blev gjennemset og rettet af ham personlig; det ubetydeligste Forbud, den mindste Gratifikation eller Tilladelse skulde have kongelig Underskrift. Den Langsomhed, der paa Grund heraf tyngede paa alle Foretagender tillige med den Hemmelighedsfuldhed, hvormed de omgaves, gjorde det, som en venetiansk Diplomat engang udtalte det, »utaaleligt at være akkrediteret ved det spanske Hof«. Uagtet Filips Rolle som Forkæmper for Katholicismen var det saa langt fra, at han stod under Præsternes Herredømme, at han endog forlangte fuldkommen samme Lydighed af dem som af sine øvrige Undersaatter. Flere Gange kom han derved i Strid med Paven; han tiltog sig Myndighed til at antage, tilbagevise eller modificere de pavelige Dekreter, og Præsteskabet blev efterhaanden et blindt og villigt Redskab for hans kongelige Magt. Ogsaa Adelen fik denne at føle. Grandernes Ærgjerrighed havde ofte forvoldt Forstyrrelse og Ufred i Riget; Filip foresatte sig at knække den; han fjærnede dem systematisk fra alle Værdigheder og Myndighedsposter, underkastede dem Domstolenes Kjendelser uden Hensyn til de gamle Privilegier, ja det sagdes endog, at hvis nogen af dem berigedes ved Held eller Klogskab, sørgede Kongen for at ødelægge den heldige ved at paaføre ham ruinerende Udgifter. Til at fuldende det her givne

Portræt kan det tjene, at han var bekjendt for aldrig at have benaadet en dømt, at han til den franske Gesandt Fourquevaulx udtalte som Princip, »at Fyrster aldrig burde ytre sig om deres Planer uden for at skjule deres virkelige Hensigter«, og at den venetianske Gesandt betegnede ham som »le père de la dissimulation«. Saaledes var den Hersker, der holdt tyve Nationers Skæbne i sin Haand, saaledes den Fader, til hvilken Sønnen Carlos dannede en næsten fuldstændig Modsætning.

Carlos viste fra Barndommen et heftigt og ubændigt Sind; han havde som Barn et vist Hang til Dyrplageri, var opfarende og hovmodig. Naar han i sin Faders og Bedstefaders Nærværelse maatte blotte sit Hoved, gjorde han det med Uvilje og følte det som en Krænkelse. Det var ham umuligt at forstille sig; hans heftige Sind gav sig Luft i lidenskabelige Ord; i Kjærlighed som i Had var han lige fremfusende og ubetænksom. Han havde ødsle og gavmilde Vaner og nærede alt som Barn en lidenskabelig Interesse for alt krigersk, allerede som ni Aars Dreng drømte han om de Sejre, han som Konge vilde vinde; enhver Tanke om en mulig Formindskelse af den Magt, der engang skulde tilfalde ham, opvakte hans heftigste Uvilje. Da hans Fader i 1555 formælede sig med Dronning Maria af England, og det kom Don Carlos for Øre, at hvis dette Ægteskab bragte Kongen en Søn, skulde denne arve Nederlandene, blev han som ude af sig selv af Raseri og svor paa at ville udfordre denne Halvbroder til en Kamp paa Liv og Død for at hindre Rigets Deling. I sin barnagtige Iver — han var den Gang ti Aar gammel — skrev han til sin Bedstefader, Karl V., at »han strax skulde sende ham en Rustning«. Kejseren morede sig herover og beskæftigede sig næste Aar, da han efter sin Tronfrasigelse opholdt sig i Valladolid, med megen Interesse med sin Sønnesøn. Carlos's Begjærlighed efter at høre fortælle om Bedstefaderens Felttog var umættelig; men da den gamle Kejser berettede om Flugten

fra Innsbruck*), foer Barnet lidenskabelig op, erklærede, at han vilde aldrig have taget Flugten, og blev haardnakket derved til Trods for alle Grunde og Modforestillinger. Drengens krigerske Begejstring gik saa vidt, at han næsten ikke vilde høre og læse om andet end Soldater og Krigsvæsen, og Kejser Karl troede paa Grund heraf engang i Tiden at finde den Feltherrebegavelse i ham, som Sønnen Filip saa ganske manglede.

Indtil en Alder af syv Aar var Prinsen bleven opdragen af sin Tante, Donna Juana, som derpaa begav sig til Lissabon for at ægte den portugisiske Tronfølger; Tante og Neveu holdt meget af hinanden, og begge græd heftig ved Skilsmissen. Filip antog nu som sin Søns Opdrager en bekjendt lærd, Honorato Juan. Denne Mand, der foruden sin Lærdom besad en naturlig Elskværdighed og megen Humanitet, var af gammel Familie, havde gjort Rejser for at studere i Udlandet og gik for at være en af Spaniens lærdeste Mænd; med særlig Forkjærlighed havde han lagt sig efter Oldtidskundskab, Filosofi og Mathematik. Til denne Lærer sluttede Carlos sig snart med stor Kjærlighed og vedblev til det sidste at nære den største Agtelse og Hengivenhed for ham, ligesom ogsaa Juan bestandig gav Beviser paa sin Kjærlighed til sin Elev. Prinsen var dog langt fra altid flittig eller medgjørlig; i Begyndelsen synes det at have gaaet ypperlig, medens Honorato senere i Breve til Kongen, som bestandig var fraværende, beklager sig over Carlos's Mangel paa Flid og Stadighed. Ogsaa Prinsesse Juana, som efter sin Ægtefælles Død var vendt tilbage til Spanien og havde overtaget Tilsynet med sin Brodersøns Opdragelse, anmodede sin Fader om at modtage Prinsen hos sig i Klostret St. Yuste; Carlos's ubændige Temperament forvirrede hans Opdragere og nødvendiggjorde en stærkere Avto-

*) Kurfyrst Morits søgte i Foraaret 1552 forrædersk at fange Kejseren.

ritet end deres. Kejseren vilde imidlertid ikke modtage et heftigt og gjenstridigt Barn i sit stille Tilflugtssted, Kongen var langt borte, og hans skrevne Formaninger gjorde ikke synderligt Indtryk. Carlos var da tolv Aar gammel. En venetiansk Gesandt udkaster i en Rapport til Senatet et ikke synderlig smigrende Billede af ham. »Han er gusten af Ansigtsfarve og har et Hoved, der er for stort i Forhold til hans Legeme. Han vil gjærne være pragtfuldt klædt. Alt hos ham tyder paa en Stolthed uden Grænse. Det siges, at han er grusom. Man havde foræret ham en Snog; en Dag saarede Dyret ham i Fingeren, hvorpaa han øjeblikkelig bed dets Hoved af med sine Tænder. Hans Lærer beskæftigede ham udelukkende med Ciceros »de officiis« for at ave hans ustyrlige Karakter; men Don Carlos vil kun høre tale om og læse saadanne Bøger, som omhandle Krig. . . . . Spanierne tro, at han vil blive en anden Karl V. . . . .«

I 1558 skrev Honorato Juan atter til Kong Filip. Han taler i sit Brev om Prinsens Mangel paa Flid, men hentyder ved Siden heraf til »Fejl, som først ville kunne blive rettede efter Deres Majestæts Ankomst, og naar Deres Majestæt personlig har bestemt de Forholdsregler, som maatte være at træffe«. Man har troet, at disse dunkle Udtryk skulle antyde et vist Anlæg til Fritænkeri, en vis Lunkenhed med Hensyn til Religionen. Spørgsmaalet kan ikke besvares; men Kongen anbefalede i sit Svar Hovmesteren at give nøje Agt paa Prinsens Omgang og skrev — som det var hans Vane, naar noget beskæftigede ham, — i Randen af et Dokument, der omhandlede Ordningen af Nederlandenes kirkelige Forhold, at han agtede at fuldføre denne Ordning hurtig og grundig, da Prinsen, hans Søn, maaske ikke vilde nære samme Omsorg for denne Sag, som han selv. Netop paa den Tid indtraf den første Kjætterforfølgelse og den første Autodafé, en Lejlighed, som Filip benyttede til at lade Carlos offentlig aflægge en Ed, der

forpligtede ham til ikke alene at opretholde den sande katholske Kirke og forfølge Kjætterne, men ogsaa, i Fald kjætterske Ord eller Handlinger kom til hans Kundskab, da at melde Inkvisitionen det. Edens Ordlyd blev udraabt for Folket, der havde samlet sig for at bivaane Autodaféen, som varede i fulde tolv Timer. To Ofre brændtes levende, fjorten, som havde afsvoret deres Kjætteri, bleve først kvalte, hvorpaa Ligene forvandledes til Aske, medens sexten bleve »stedte til Forsoning«, det vil sige, erklærede for æreløse, berøvede Ejendomme, Titler og Rang, og førte tilbage til Fængslet, hvorfra de færreste nogen Sinde mere kom ud.

Det synes saaledes ikke utroligt, at Filip allerede fra hin Tid har haft Mistanke til Sønnen, en Mistanke, der har affødt Uvilje og en stadig voxende Haardhed over for denne; men i Stedet for at bøjes maatte en ubændig, heftig og magtsyg Karakter som Don Carlos's herved tirres til Udbrud, der maaske under andre Forhold aldrig vilde have fundet Sted.

II.

Da Filip den 14de September 1559 efter otte Aars Fraværelse fra Spanien drog ind i Valladolid, modtoges han af Folkets Jubel. Der var imidlertid beredet ham en anden, officiel Modtagelse med særligt Hensyn til hans Ønsker og Forkjærlighed. Inkvisitionen havde nemlig sparet nogle Fanger fra forrige Autodafé for ved Kongens Hjemkomst at fryde hans Hjærte og Øjne. Ceremonien fandt Sted Søndagen den 8de Oktober, og da Majestæten selv beærede Skuespillet med sin Nærværelse, traf man store Forberedelser og udfoldede en usædvanlig Pragt; der var atten dømte, end videre brændtes Benene og Billedet af en Nonne, som tidligere havde dræbt sig selv. Den ene af de dømte var Don Carlos de Sessa, en Adelsmand af en særdeles berømt og gammel Familie; da han paa Vejen til Baalet passerede

forbi den kongelige Tribune, hvor Filip sad, omgiven af sin Familie og Hofstat, tilraabte han Kongen: »Hvorledes kan en saa fornem Adelsmand som De tillade, at man overleverer mig til Flammedøden?« Filip svarede med rolig Kulde: »Dersom min egen Søn var saa slet som du, vilde jeg selv bære Ved til Baalet, der skulde fortære ham«. Man tænke sig, hvilket Indtryk et saadant Ord fra Faderens Mund maatte gjøre paa den tilstedeværende Carlos! Det var endog ikke første eller eneste Gang, at Filip udtalte sig saaledes. Den franske Gesandt, som gik i Førbøn for en af Inkvisitionens Fanger, fik et lignende Svar, og dette gjentog sig ved forskjellige Lejligheder.

Don Carlos, som nu var fjorten Aar gammel, havde under Faderens Fraværelse paa en Maade repræsenteret ham og nydt Ære og Ærbødighed som Suveræn. Da Faderen højtidelig blev proklameret som Konge, havde Carlos spillet en fremragende Rolle i Ceremonien; han havde ogsaa modtaget Kejser Karl med en egen Gesandt, der overbragte et af ham skrevet Brev; nu kunde han kun daarlig finde sig i den absolute Tvang, hvormed Faderen søgte at kue og omforme hans Karakter. Blandt andet fratog Kongen ham de Tjenere, som havde omgivet ham i de forløbne Aar, og erstattede dem med andre, der hørte til Hofpersonalet; Prinsen betragtede dem som Vogtere og Spioner og fattede Uvilje til dem; hans mindste Handlinger blev iagttagne, hans Ord indberettede til Kongen. Hvad der især forbitrede ham, var den Uvirksomhed, hvori han mod Tidens Skik og Brug blev holdt. Carlos var næsten femten Aar; det var ikke usædvanligt, at Fyrster i denne Alder vare regerende og — gifte. Carlos vidste, at Statholderskabet over Nederlandene havde været bestemt for ham fra Barndommen, han vidste end videre, at der var indledet Underhandlinger med det franske Hof angaaende hans Giftermaal, og han byggede allerede herpaa Forhaabninger om Selvstændighed og Magt. Hans Skuffelse var derfor overordentlig, da hans Fader efter

sin engelske Gemalindes Død øjeblikkelig selv anholdt om den franske Prinsesses Haand og i 1550 hjemførte hende som Dronning af Spanien. De mange Rygter og Fortællinger om den sextenaarige Dronnings Kjærlighed til sin Stifsøn finde ingensteds Hjemmel og maa antages at være aldeles ubegrundede. Carlos var i Virkeligheden paa den Tid snarere frastødende end vindende af Ydre og Væsen; lille, uudvoxen, sygelig af Udseende, heftig og egensindig i Opførsel, med den ene Skulder højere end den anden og det ene Ben for kort, kunde han aldeles ikke rivalisere med sin Fader, hvis elegante og smukke Skikkelse og Væsen vandt almindelig Beundring. Derimod fattede den unge Dronning strax Medlidenhed med dette svagelige og ensomme Barn; hun vedblev altid at vise ham den største Medfølelse og Venlighed, og Don Carlos sluttede sig til hende med en Inderlighed, der noksom viste, i hvor høj Grad hans Sind var modtageligt og taknemmeligt for de kjærlige Følelser, som bleve ham nægtede af den, hos hvem han naturlig maatte søge dem.

Carlos var sygelig, han led af bestandig tilbagevendende Anfald af Feber; dette og hans noget vanføre Skikkelse gav Anledning til bagvaskende Rygter om, at denne Sygelighed skulde have indvirket hæmmende paa hans legemlige og aandelige Udvikling, Rygter, som Kongen senere kun alt for villig understøttede.

Kort efter sit Bryllup kaldte Filip sin femtenaarige Halvbroder, den senere saa berømte Juan af Østerrig, til sit Hof og anerkjendte ham som Medlem af Kongehuset. Med denne jævnaldrende Onkel sluttede Carlos et nøje Venskab; Filip viste sin unge Broder stor Venlighed og var ved mange senere Lejligheder usædvanlig overbærende imod ham. Juan holdt dog ikke synderlig af sin kongelige Broder; en troværdig Anekdote beretter, at da Carlos engang i Overmod roste sig af at have haft en bedre Moder end

Juan, bragte denne ham øjeblikkelig til Tavshed ved det Svar: »Til Gjengjæld har jeg en bedre Fader end du«.

Efter Datidens Statsret var Carlos som sagt myndig. Han havde ikke opnaaet nogen Ære eller Selvstændighed derved; imidlertid kunde det dog nu ikke længere udsættes at lade ham hylde som Tronfølger, en Hylding, der var bleven Filip til Del i hans andet Aar. Altsaa sammenkaldtes Castiliens Cortes og anerkjendte Prinsen som Herre og retmæssig Arving til Riget. Ceremoniellet ved denne Handling fordrede, at selv Medlemmerne af det kongelige Hus ved Haandkys skulde tilkjendegive deres Ærbødighed for den fremtidige Hersker; men da Prinsesse Juana nærmede sig, sprang Prinsen op og omfavnede hende, og det var med synlig Modstræben, at han tillod sin Ven Juan denne ydmyge Hylding. Da derimod Hertugen af Alba vilde fjærne sig uden at have kysset Carlos's Haand, sendte denne ham et saa vredt og bydende Blik, at den stolte Favorit saae sig nødt til at vende tilbage for at opfylde sin undersaatlige Pligt.

Aaret 1560, i hvilket Hoffet opholdt sig i Madrid, var i øvrigt et lidelsesfuldt Aar for Carlos, Feberen indfandt sig hyppig, og Lægerne tilraadede Forandring af Opholdssted. Kongen bestemte sig efter lang Overvejelse for at sende Prinsen til Alcala, hvor han sammen med Juan af Østerrig og Alexander af Parma, Regentinde Margretes Søn, skulde studere ved det derværende Universitet. I Alcala bedredes Prinsens Sundhed, han voxede og blev fyldigere; en eller anden Uforsigtighed i diætetisk Retning paadrog ham imidlertid et nyt Anfald, som dog snart ophørte. I sin Rekonvalescens morede Carlos sig med en ung Elefant, som Kongen af Portugal havde sendt ham, og som han endogsaa lod komme ind i sine Værelser. Undertiden tillod han sig andre, mindre uskyldige Fornøjelser, som da han en Dag bemægtigede sig en Perle af stor Værdi, som en indisk Kjøbmand udbød til Salg, og i Stedet for at kjøbe den

slugte den til stor Forfærdelse for den stakkels Sælger. Feberen havde endelig fuldstændig forladt ham, da et beklageligt Ulykkestilfælde satte hans Liv i Fare.

Don Carlos havde fattet Tilbøjelighed for en ung Pige, Datter af Paladsets Portner; hans Hovmester, Don Garcia, en Broder til Hertugen af Alba, forbød ham at søge hendes Selskab, og naar Carlos derfor saae hende i Haven, plejede han at smutte ned ad en mørk og stejl Bagtrappe, som førte til den. En Dag, da han med sin sædvanlige Skyndsomhed sprang ned ad Trappen, faldt han for over og saa uheldig, at han tilføjede sig et alvorligt Saar i Hovedet. Man løb til ved hans Skrig og bar ham ind i hans Værelser; Saaret blev forbundet, en Aareladning — den sædvanlige Kur for alt — blev strax foretagen og gjentagen de følgende Dage. I den første Uge syntes alt at gaa godt; men senere viste sig foruroligende Symptomer: stærk Feber, Smerter i Halsen og højre Side. Lægen forsikrede Prinsen, at dette Ildebefindende var uden Betydning, men Don Carlos svarede: »Feber paa den ellevte Dag paa Grund af et Saar i Hovedet, det er daarlige Tegn«. Han tog ikke fejl. Ondet forværredes stadig, Feberen tiltog, Ansigtet svulmede, Øjnene lukkede sig; den syges Ansigt viste allerede Dødstrækkene. Kongen syntes at være meget bekymret, han anordnede offentlige Bønner over hele Spanien og knælede selv i Timevis foran sine Helgenbilleder; man tilkaldte en mavrisk Vidunderdoktor, som kom med sine Tinkturer og Salver; men de andre Læger nægtede snart at bruge dem og fik ham afskediget. Honorato Juan vaagede, skjønt selv Rekonvalescent, hos sin tidligere Elev og var til Stede ved alle Undersøgelser og Forbindinger. Dronningen og Prinsesse Juana vare opfyldte af den største Sorg og Bekymring; Donna Juana foretog en Sort Bodsvandring, barfodet i en usædvanlig Kulde, til et Kloster, hun havde stiftet; rundt om efterlignedes hendes Exempel af Undersaatterne, Processioner droge igjennem Byernes Gader, og

frivillige Bodsøvelser hørte til Dagens Orden. Prinsen selv viste i sine lyse Øjeblikke stor Taalmodighed og Kraft og talte med megen Ærbødighed til sin Fader. »Saa meget mere beklager jeg at skulle dø«, sagde han, »som Deres Majestæt endnu ikke har andre Børn.« Hans Død syntes i Virkeligheden saa nærforestaaaende, at man allerede begyndte at træffe Forberedelser i Anledning af den. Filip rejste besynderlig nok fra sin Søns Dødsleje efter at have givet nøjagtige Forskrifter om, hvorledes man havde at forholde sig ved Begravelsen. Efter hans Afrejse besluttede Lægerne at trepanere Hjærneskallen; Hertugen af Alba lod paa samme Tid en meget hellig Relikvie, Mumien af en for hundrede Aar siden afdød Munk, Fra Diego, bringe fra et nærliggende Kloster; den syge rørte ved Relikvien, faldt i Søvn og saae i Drømme Fra Diego, som spaaede, at han ikke skulde dø af denne Sygdom; faa Dage efter var han uden Fare, men først en Maaned senere kunde han begive sig til Hoffet i Madrid. Fader og Søn syntes nu for en Stund at leve i god Forstaaelse med hinanden; dog denne Stilstand varede ikke længe. Prinsen var sytten Aar, og hele Evropa sattes i Bevægelse ved Spørgsmaalet om, hvilken Prinsesse der skulde opnaa hans Haand. Et helt Væv af andre politiske Spørgsmaal knyttede sig til dette, de mangfoldigste Interesser stode paa Spil. Næsten fra alle Lande indlededes Underhandlinger, og Don Carlos, der bestandig ansaa et Giftermaal for det eneste Middel til Befrielse fra sin afhængige Stilling, havde intet højere Ønske end at se et Resultat af disse Underhandlinger; men Kongen var derimod anderledes til Sinds. Han havde dels ikke paa nogen Maade til Hensigt at tilstaa Prinsen nogen Selvstændighed — mindst af alt da Statholderskabet over Nederlandene, til hvilket Sønnens hele Hu stod — dels tjente Giftermaalsprojekterne ham i mange Henseender, og han benyttede sig vexelvis af det ene og det andet af dem for at fremme sine andre Planer. Han skrev i en Depeche til

en fortrolig: »Af Hensyn til mine Planer og til hele Kristenhedens Vel er det nødvendigt, at Prinsen ikke bliver bunden ved noget endeligt Løfte«. Tillige undlod han, uagtet de finansielle Forhold gjorde det meget ønskeligt, at indkalde de aragoniske Cortes, sandsynligvis fordi det da vilde have været nødvendigt at lade ogsaa dem hylde Carlos som Tronfølger. Da Kongen endelig saae sig nødt til at sammenkalde de aragonske Cortes i Monzon, lod han Sønnen blive i Madrid under Paaskud af, at Sygdom forhindrede denne i at rejse. Denne Sygdom bestod i et tre Dages Feberanfald, medens Forsamlingen varede i et halvt Aar, og Stedforandring havde vist sig som det bedste Lægemiddel for Carlos. Paa samme Tid begyndte de første Rygter om Prinsens Vildhed og Melankoli, der syntes at lede Tanken hen paa periodisk Sindsforstyrrelse, at blive udbredte i Diplomatiens Kredse; der hentydedes jævnlig til hans nylig overstaaede Sygdom og den mulige Eftervirkning af Læsionen i Hovedet. Vist er det, at Prinsen ofte af sit mismodige og ærgerlige Lune lod sig henrive til voldsomme Ytringer og Handlinger; at han undertiden spiste med Umaadelighed — derimod drak han aldrig Vin uden som Lægemiddel —; at han ofte var hjemsøgt af Feberen, der svækkede hans i Forvejen skrøbelige Konstitution; men alt dette gav ingenlunde tilstrækkelig Anledning til disse Rygter. Det ligger derimod nær at antage, at Kongen brugte dem som Paaskud for den tilsidesættende Maade, hvorpaa han behandlede Prinsen, til hvem han i alt Fald nærede en indgroet Mistro. Var han uvenlig imod sin Søn, behandlede han derimod sine to unge Slægtninge, Sønner af Maximilian af Østerrig, med saa meget større Velvilje, de bleve jo ogsaa opdragne under hans Øjne i den strængeste Kristelighed; flere Forfattere antage, at Filip allerede havde den Eventualitet for Øje at søge en Efterfølger i den ældste af dem.

Carlos modbeviste — dog uden at have det til Hensigt — netop nu enhver Mistanke angaaende sine Aandsevner

ved sit bekjendte Testamente. Sygelig, mismodig, ilde behandlet, som han var, tænkte han uden Uvilje paa Døden. Hans Hushovmester, til hvem han havde fattet Tillid, hjalp ham med at redigere dette mærkelige Aktstykke, der vidner om megen Omtanke, megen Resignation og en overordentlig Hengivenhed for de faa Venner, som Modgangen havde levnet ham. Han testamenterer Legater til Studerende, Gaver til Belønning for Tapperhed, han glemmer ikke en eneste, der har Krav paa hans Venskab; først og fremmest gjælder hans Omhu »hans elskede Lærer« Honorato Juan, som han omtaler i de kjærligste og varmeste Udtryk. Han tænker paa sine unge Slaver og ønsker, at de maa blive opdragne til dygtige Mennesker, om muligt frigivne og udstyrede; han udsætter en betydelig Sum for en ung Pige, maaske Portnerdatteren i Alcala. Sluttelig indsættes Kongen til Universalarving i Tilfælde af hans Død uden »legitime Arvinger«. At Rygterne om Prinsens legemlige og aandelige Svaghed havde naaet stor Udbredelse, ses blandt andet af den Beretning, som den østerrigske Gesandt Dietrichstein i April 1564 havde sendt til sit Hof, og i hvilken han, uden nogen Sinde selv at have set Carlos, gjentog, hvad man fortalte om ham. Da Dietrichstein i Juni samme Aar selv havde truffet Prinsen, skyndte han sig at berigtige den fejlagtige Skildring, i det han udtrykte sig som følger: »Han har talt meget med mig og spurgt meget, som det er hans Vane; men hans Spørgsmaal ere ikke meningsløse, som man har sagt mig, men tvært imod saadanne, som meget vel passe sig for ham. . . . . Han har en udmærket Hukommelse og gjør en yderst skarp Brug af den. Dette giver undertiden Folk Anledning til at sige, at han er alt for fri og ubetænksom i sin Tale. . . . Han er en stor Ven af Retfærdighed og Sandhed, og har han en Gang grebet nogen i Usandfærdighed, vil han for Fremtiden ikke have noget at gjøre med ham. Har han Fejl, saa er det ikke underligt; man burde have behandlet ham tidligere, saaledes

som man behandler ham nu, og hans Stolthed kan ikke finde sig deri. Han er krænket over, at hans Fader ikke bruger ham til noget og holder ham uden for Statsanliggender. Prinsen er heftig og lader ofte sin Vrede løbe af med sig; hvad han tænker, lægger han ikke Skjul paa, og sin Vilje sætter han igjennem, det koste, hvad det vil. . .« Foruden den megen Tale om Prinsens Aandssvaghed gjentoges det ofte, at han i det hele var sygelig og umulig kunde leve længe. Understøttedes ogsaa dette af Kongens hemmelige Ønske? Feberen var en meget almindelig Sygdom i Spanien, Kongen selv led ofte af den, og skjønt den for Carlos's Vedkommende vendte hyppig tilbage, plagede den ham dog ingenlunde bestandig. Det var blevet sagt, at han ikke havde Interesse for andet end at spise, at hverken Legemsøvelser eller aandelig Beskæftigelse faldt i hans Smag. Det er imidlertid bevist, at han elskede Vaabenøvelse og var en dygtig Fægter og Svømmer, ligesom at han tilbragte meget af sin Dag med at læse og skrive og havde den Vane at opskrive, hvad der forekom ham af Betydning, en Vane, som senere blev ham saa fordærvelig. Desuden sendte han af sin Privatkasse flere Gange Dotationer til Forfattere, navnlig af historiske Værker; en af hans Venner var den begavede Skuespiller Cisneros.

III.

Der var, som sagt, allerede fra mange Sider indledet Underhandlinger angaaende Don Carlos's Ægteskab; tre eller fire af disse Projekter syntes at kunne komme i Betragtning. Et femte, hvorved det ret ses, hvorledes Filip uden nogen alvorlig Hensigt kunde holde en saadan Forhandling svævende i lang Tid, var at formæle Carlos med den huguenottiske Dronning af Navarra, Enke efter Anton af Bourbon. Et fuldt Halvaar spillede dette Forslag en Rolle, skjønt der naturligvis aldrig havde været nogen Mulighed

for en Alliance mellem Spanien og den katholske Religions Dødsfjender. De andre Damer, der gjorde sig Haab om Prinsens Haand, vare: hans Tante Donna Juana, der, skjønt ti Aar ældre end sin Brodersøn, endnu var smuk og tiltrækkende, fremdeles Maria Stuart af Skotland og Maximilian af Østerrigs Datter Anna. Cortes og Spanierne i Almindelighed ønskede Ægteskabet med Donna Juana, der var almindelig afholdt; men Carlos vægrede sig paa det bestemteste ved denne Forbindelse. Angaaende Maria Stuart udtalte han ved en Lejlighed, at dette Giftermaal vilde være ham kjært, »dels fordi han som Skotlands Herre vilde være noget mere i Nederlandene end blot Statholder, dels ogsaa fordi Dronningen sagdes at være smuk og en vìs og god Katholikinde«. For Filip maatte dette Projekt synes tillokkende. Dels sikrede han sig derved Skotland, dels var Elisabeth af England hans Fjende, og intet var naturligere end at understøtte hendes Rivalinde og Katholicismens Forkæmperinde paa de britiske Øer. I hele tre Aar gjorde Maria sig Haab om det spanske Riges mægtige Hjælp i sin vanskelige og farlige Stilling som det puritanske Skotlands katholske Regentinde og Elisabeths Rival. Sluttelig kom Prinsesse Anna af Østerrig paa Listen. Dette Ægteskab anbefaledes navnlig ved Udsigten til at sammenknytte den noget løsnede Forbindelse imellem de to Linier af Habsburger-Dynastiet. Da de castilianske Cortes forsamledes i 1563, sendtes der en Deputation til Kongen, der skulde forebringe en Anmodning om, at Prinsen maatte blive formælet med Donna Juana. Efter Avdiensen hos Kongen begav Deputationen sig til Don Carlos og underrettede ham om sit Ærende. Carlos svarede med at takke dem, fordi de ønskede hans Ægteskab, og erklærede dem dernæst, at deres Forslag angaaende hans Gemalindes Person mishagede ham meget og var en stor Daarskab, da han ikke paa nogen Maade vilde lade sig tvinge til en saadan Forbindelse. I 1564 havde Prinsens Tilbøjelighed udelukkende fæstet sig

ved Anna af Østerrig; han havde faaet hendes Portræt tilsendt og erklærede, at hun og ingen anden skulde være hans Brud, samt at han indtil sit Ægteskab med hende agtede at holde sig fjærn fra enhver Kvinde. Carlos gik da i sit tyvende Aar, Anna af Østerrig var sexten Aar gammel. Siden 1561 erklærede Kongen bestandig, at denne Forbindelse var den ønskeligste af alle, og i Virkeligheden maatte den ogsaa styrke hans Magt, navnlig i Nederlandene; men bestandig havde han ogsaa nye Paaskud til at undgaa en øjeblikkelig Opfyldelse af sine Løfter. Snart var Don Carlos »for ung« eller »for sygelig«, »for svag« eller »angreben af Feberen«, saa at »et tidligt Ægteskab maatte være utilraadeligt«, snart gjordes Planens Realisation afhængig af andre Arrangementer, som absolut maatte ordnes forinden. Da Østerrig paa Grund af Karl IX. af Frankrigs Bejlen til Ærkehertuginde Anna trængte ivrigere paa en definitiv Afgjørelse, erklærede Filip, »at alle andre Ægteskabsplaner vare fortrængte af den østerrigske, men at hans Søns Tilstand ikke tillod ham at gifte sig; man maatte have Taalmodighed, indtil Ægteskabet virkelig kunde gaa for sig. En af Betingelserne for det maatte i øvrigt være, »at hans Neveu, Kongen af Portugal, fik Løfte om Ærkehertuginde Elisabeths Haand«; denne Neveu, Don Sebastian, var først ti Aar gammel. Dietrichstein, den østerrigske Gesandt, hvem det naturligvis var paalagt at holde Øje med Prinsen, kunde imidlertid hverken finde Beviser paa hans Forstandssvaghed eller hans foregivne sygelig uudviklede Tilstand. Han skrev i 1564: »Jeg véd ikke, hvorledes jeg skal forstaa det; skulde man muligvis her helst ville forhale eller umuliggjøre Sagen?«

Paa den Tid holdt Filip det for raadeligst i det mindste for et Syns Skyld at beskæftige Don Carlos med Statssager; han lod ham indtage Sæde i Statsraadet; men hermed var aldeles ingen Myndighed forbunden; det var desuden kun uvigtige Sager, som her forhandledes, alle af nogen Betyd-

enhed afgjordes i Kongens Kabinet. Filip talte end videre om at gjøre en Rejse til Nederlandene og at lade Sønnen ledsage sig derhen; Prinsens Hofhold blev udvidet; men Forøgelsen bestod i flere af Kongens fortrolige, deriblandt Fyrsten af Eboli, som var Carlos særlig forhadt. Rejsen til Nederlandene foretoges ikke, Underhandlingerne med Østerrig gik i Staa, og Kongens Kabinet forblev lukket for Carlos. Det var da intet Under, at han blev mismodig, opbragt og ikke formaaede at styre sit heftige Sind; det gav sig ofte Luft i Voldsomheder, som da han truede Kongens Yndling, Præsident Espinosa, der senere blev Storinkvisitor. Denne havde nemlig ikke alene forbudt alle Theaterforestillinger i Madrid, men forhindrede ogsaa den før omtalte Skuespiller Cisneros i at besøge Prinsen. Da denne derfor en Dag mødte Espinosa i en af Slottets Gange, foer han imod ham med truende Ord og, efter Prælatens Udsagn, med blottet Dolk. Det maa dog siges, at af de forskjellige Attentater, som tillægges Prinsen, er ikke et eneste bevist, ligesom det er sikkert, at han aldrig selv har saaret nogen eller foranlediget nogen Voldsdaad. Vanskeligt var det imidlertid ikke at finde Tiltro for Anklager imod den tilsidesatte Tronfølger. De første Antydninger af Carlos's Forsøg paa Flugt og af Kongens Ønske om at sikre sig hans Person paa en ganske usædvanlig Maade dukke op paa denne Tid. At sætte dette i Forbindelse med Grev Egmonts Ankomst og med flere Forfattere tillægge Prinsen Planer om at bemægtige sig Nederlandene for sin egen Person og saaledes gjøre aabent Oprør mod Faderen, savner Grund; men sandsynligvis ængstedes Kongen særlig ved den levende Interesse, som Don Carlos nærede for de nederlandske Forhold, og han tilskyndedes derved til Beslutninger, som dog sikkert længe havde beskæftiget hans Tanker.

Alle Don Carlos's Ønsker koncentrerede sig i Længsel efter Formælingen med Ærkehertuginde Anna; i sin Brud

saae han sin Frelsens Engel; han forhørte stadig hos Dietrichstein om Underhandlingernes Fremme, og Gesandten skrev gjentagne Gange til sit Hof, at Prinsen var yderst længselsfuld efter at bringe Sagen til Ende, medens Kongen stadig forhalede Afgjørelsen. Forgjæves forestillede Kejseren Filip, at Prinsens Sundhedstilstand ikke lod noget tilbage at ønske, forgjæves erklærede Maximilian, at han ikke længer vilde være i Uvished om sin Datters Skæbne, at han ønskede bestemt at erfare, om man vilde lade hende ægte Don Carlos, da han i modsat Fald vilde give hende til Kongen af Frankrig. Filip svarede ikke eller svarede med Omsvøb og Fraser uden noget bestemt Samtykke eller Afslag. Don Carlos tabte efterhaanden Haabet og blev modløs og ulykkelig. Jo mere det fjendtlige Forhold til Faderen voxede, desto inderligere knyttede han sig til sin Stifmoder og til Vennen Juan. Dronningen var altid Godheden selv imod ham og søgte ved alle Midler at adsprede ham fra de tunge Tanker. I hendes Selskab tilbragte Prinsen sine behageligste Timer; engang havde hun indbudt ham til en Kjøretur i Parken, i hvilken hendes Hofdamer toge Del. Don Carlos sad over for Dronningen og stirrede bedrøvet og tankefuld hen for sig. Isabella spurgte ham, hvorhen hans Tanker vandrede, og han svarede: »Langt bort, mer end to Hundrede Mil herfra«. »Og hvorhen er da dette langt borte?« vedblev Dronningen. »Jeg tænker paa min Kusine«, svarede Carlos.

Hans voxende Mismod gav sig Luft i uærbødige Udtryk om Faderen, han kritiserede dennes Handlinger, spottede ham og fandt Fornøjelse i at ærgre Kongens Yndlinge eller Kreaturer. Fra den Tid af skrive sig Historierne om de forskjellige Trusler og Attentater, der bleve tagne til Indtægt af hans Fjender. Snart skulde han have forsøgt paa at kaste en Kammerherre ud ad Vinduet, snart truet en anden med Dolkestød; saa kom den fuldstændig urimelige Fortælling om et fem Timers Besøg i de kongelige Stalde, efter hvilket fire og tyve af Kongens bedste Heste fandtes

dødelig saarede og lemlæstede; endelig Historien om Skomageren, der var bleven truet til at fortære de Støvler, han bragte til Prinsen, da denne ikke fandt dem efter sin Smag. Trusler og Haansord udstødte Carlos jævnlig, derom kan der ingen Tvivl være; han behandlede ogsaa dem af sine Omgivelser, som han ikke kunde lide, med Vredagtighed og kunde endog nedværdige sig til at udskjælde eller slaa dem. Alt dette var i højeste Grad upolitisk, eftersom Kongen vrededes mere for hvert saadant Tilfælde eller rettere sammenføjede alle disse Hændelser til en Grundvold for den Bygning, han længe havde ønsket at se rejst: et antageligt Paaskud til at fjærne Carlos fra Tronfølgen og sikre sig en Efterfølger, hvis Opdragelse var begyndt og fuldendt under hans Øjne, hvis Natur lod sig bøje efter hans Vilje, og ved hvem han kunde haabe at se sit store Værk, Kirkens og Statens Regeneration, ført videre efter sin Død.

IV.

I Nederlandene brød den længe med Magt tilbageholdte Gjæring løs. Regentinde Margrethe anbefalede Mildhed og delvis Eftergivenhed; to Adelsmænd, Montigny og Marquien af Bergen, kom som Provinsernes Befuldmægtigede for at tale deres Sag hos Filip; Kongen tog vel imod dem, havde mange Sammenkomster med dem og udbad sig med stor Venlighed deres Raad, som han ikke et Øjeblik havde til Hensigt at følge. Begge lode sig i Begyndelsen skuffe af hans Venlighed og nærede de bedste Forhaabninger for deres Land, ligesom de ikke noget Øjeblik tænkte paa Fare for deres eget Vedkommende. Filip havde imidlertid strax besluttet deres Død; han ventede kun paa at være tilstrækkelig sikker paa sin Magt i Nederlandene for at lade Dommen udføre. Dette var til Held for Marquien af Bergen, som forinden døde af Feber — den vilde være bleven hævet,

i Fald han havde faaet Tilladelse til at forlade Spanien; men Filip vilde naturligvis ikke slippe sit Bytte, medens Montigny efter Egmonts og Horns Henrettelse kastedes i Fængsel og dræbtes i Stilhed.

Carlos var opfyldt af den mest levende Interesse for alt, hvad der angik Nederlandene, han udspurgte alle, der kunde give ham Oplysninger, og tænkte kun paa at rejse dertil, enten ålene eller i hvert Fald med sin Fader. Imidlertid havde Kongen højtidelig erklæret personlig at ville tilvejebringe Orden i de oprørske Provinser. Overordentlige Forberedelser bleve trufne, hvortil der behøvedes ligesaa overordentlige Midler, som det faldt Kongen temmelig vanskelig at skaffe til Veje. Uagtet Kongens Erklæring tvivlede dog mange paa, at han virkelig tænkte paa at udsætte sin Person, og det saa meget mere, som han i April 1567 sendte den almindelig frygtede og hadede Hertug af Alba i Forvejen for at føre Hær og Flaade til Bestemmelsesstedet. Da Hertugen af Alba, som Ceremoniellet fordrede det, kom til Don Carlos for at gjøre et Afskedsbesøg, kunde denne ikke styre sig; han indsaa, at naar Alba blev sendt til Nederlandene, var det ude med hans egne Forhaabninger; det kom til en heftig Scene imellem dem, i hvilken Don Carlos efter nogle Beretninger anfaldt sin Fjende med Vaaben i Hænde. Imidlertid er det ikke usandsynligt, at der her, som ved tidligere Lejligheder, af heftige Ord er blevet gjort et Overfald og af en Trusel et virkeligt Attentat. Det løb dog tilsyneladende rolig af, Kongen tilstod endog efter Albas Afrejse Carlos en forhøjet Apanage og gjorde ham til Præsident i Statsraadet, hvilket medførte Raadighed over enkelte Regeringsanliggender. Prinsen fattede atter Haab, og det saa meget mere, som Kongen gav et formeligt Løfte om senere at tage ham med sig til Nederlandene. I sin Glæde uddelte han Gaver til højre og venstre, løskjøbte Gjældsfanger o. lign.; den 26de Juni modtog Don Carlos af Kongens egen Mund Ordre til at

forberede sig til at ledsage ham; denne Ordre gjentoges den 15de Juli med Paalæg om at paaskynde Forberedelserne saa meget som mulig. Imidlertid skrev den franske Ambassadør, at han ikke var sikker paa, at Kongen virkelig rejste, »da man jo var vant til slige Forstillelser fra hans Side«; — i Avgust, Tidspunktet for Rejsen, var der saa at sige ingen mere, som troede paa dens Virkeliggjørelse. Kongen skrev da ogsaa Breve til alle Sider fór at forklare Opsættelsen; alle Forberedelser standsede, og det var klart for alle, at de ikke agtedes gjenoptagne. Desuden blev Carlos's Stilling i Statsraadet ham om ikke af Navn saa dog i Virkeligheden fratagen, i det hans Myndighed ikke agtedes, og Kongen ofte direkte gav Befaling til at handle imod hans Bestemmelser. Man tænke sig Prinsens Sindstilstand ved disse Skuffelser; Ægteskabet med Anna af Østerrig, som skulde have været ordnet paa Rejsen, syntes fuldstændig gaaet i Forglemmelse, Statholderskabet i Nederlandene blev unddraget ham, og han selv var tvungen til at blive i Madrid, uvirksom, bevogtet af Faderen, hvem han nu hadede, og som tydelig nok viste sit Had til ham, beskæmmet i Verdens Øjne og i sin Bruds ved alle Haande Foregivender om aandelig og legemlig Umodenhed. Et vildt Raseri bemægtigede sig ham; det sagdes om ham, at han førte et vildt Liv, sværmede om Natten bevæbnet omkring paa Gaderne, fornærmede og udskjældte højtstaaende Damer offentlig og i det hele opførte sig fuldkommen hensynsløst. Vare disse Anklager end til Dels sande, saa maa det dog tages i Betragtning, at Nattesværmerier vare en meget almindelig Ting blandt de store, og at man ikke ved Filips Hof fik det bedste Exempel med Hensyn til Sædelighed og Moralitet. Imidlertid modnedes i Prinsens Sind Tanken om Flugt til en virkelig Plan. Det var ikke første Gang, man havde set en Tronfølger undvige fra det faderlige Voldsherredømme. Ludvig XI. af Frankrig hadede sin Fader, som Carlos sin, og flygtede til Filip af Burgund, hvor han

blev indtil Karl VII.'s Død, men Ludvig var snu og hemmelighedsfuld, medens Don Carlos ikke forstod at forstille sine Ord eller skjule sine Handlinger. Følgen var, at Ludvigs Plan lykkedes, medens Carlos's førte til Katastrofen i hans sørgelige Skæbne. Et saadant Foretagende krævede først og fremmest trofaste og opofrende Venner, dernæst omhyggelige og skjulte Forberedelser. Don Carlos havde kun faa Venner; de, han betroede sig til, svege hans Tillid; hvad Forberedelserne angaar, vare de netop skikkede til at drage Opmærksomheden hen paa, at noget var i Gjærde, og de kunde umulig undgaa Filip, der havde sine Spioner overalt, selv blandt dem, der af Carlos bleve regnede for hans intimeste Venner. Prinsen sov i denne Tid kun med Vaaben ved Sengen; han forbød den Adelsmand, der efter Ceremoniellet skulde være hos ham om Natten, at opfylde denne Pligt; han lod forfærdige en kunstig Laas, der satte ham i Stand til liggende i Sengen at aabne og lukke sin Dør. Foretagendet krævede en stor Forsyning af Penge; Don Carlos, som altid havde været ødsel i sine Vaner, var nødt til at søge Laan; men hans Befuldmægtigede fik det ene Afslag efter det andet, ingen vilde indlade sig med ham, dels vel paa Grund af denne Ødselhed, dels vel ogsaa fordi man frygtede for at paadrage sig Kongens Uvilje ved alt for stor Føjelighed mod Tronfølgeren.

Den 11te December 1567 begav Kongen sig til Escorial; Don Carlos syntes at have afventet dette Tidspunkt for at lægge Haand paa Værket. Han skrev til flere af Granderne, at han ønskede deres Ledsagelse til en forestaaende vigtig Rejse, og at de havde at holde sig beredte til at støde til ham. En Del andre Breve skulde offentliggjøres efter Flugten og indeholdt Retfærdiggjørelse af dette Skridt og Klager mod Kongen over den Behandling, der var bleven ham til Del. Et Par enkelte af Granderne stillede sig til Carlos's Disposition, nogle gave undvigende Svar, andre sendte øjeblikkelig hans Skrivelse til Filip, som belønnede dem med

Gunstbevisninger og sin kongelige Naade. Den 24de December aabenbarede Don Carlos sit Forehavende for Juan, til hvem han nærede en ubegrænset Tillid og Hengivenhed. Juan var Admiral og maatte som saadan være Carlos behjælpelig med at stille et Skib til hans Raadighed; det var Carlos's Plan at naa Italien for derfra at begive sig til Tyskland og stille sig under Maximilians Beskyttelse; han lovede Juan til Løn en selvstændig regerende Stilling og foreholdt ham, hvor lidet Kong Filips Løfter vare at stole paa. Juan vaklede dog intet Øjeblik. Kongen havde al Magt i sin Haand, han var virkelig strax i Stand til at tilfredsstille hans Ærgjerrighed, medens Carlos selv i heldigste Tilfælde først efter lang Tid vilde kunne indfri sine Løfter. Desuden indsaa Don Juan fuldt vel det farlige i Foretagendet og de faa Chancer for et lykkeligt Udfald. Han gjorde Don Carlos Forestillinger herom, som naturligvis bleve uden Virkning, han forlangte en Betænkningstid af 24 Timer og udeblev derpaa fra det aftalte Møde under et falsk Foregivende af at være bleven kaldt til Escorial. Han red virkelig til Escorial, men af egen fri Vilje, opsøgte Kongen og berettede ham til de mindste Enkeltheder, hvad Prinsen havde betroet til hans Venskab.

Kongens Beslutning var sikkert for længe siden tagen. Alligevel varede det næsten en Maaned endnu, før Slaget faldt. Don Carlos begik i denne Tid endnu en Uforsigtighed. Han ønskede at nyde Nadverens Sakramente, men tilstod i et forudgaaende Skriftemaal, at han hadede en Person dødelig. Man nægtede ham derpaa Absolution, og Don Carlos ønskede da at turde deltage i Nadveren med en uindviet Hostie; men derover kom hele den theologiske Forsamling i Oprør, Forlangendet blev betegnet som Helligbrøde, og en Rapport indsendt til Kongen om det forefaldne. Den 15de Januar 1568 vendte Kongen tilbage til Madrid, ledsaget af Don Juan, hvem han havde beholdt hos sig i den forløbne Tid, og af Prioren ved det Kloster, i hvilket den

omtalte Helligbrøde var foregaaet. Carlos søgte strax at faa dem hemmelig i Tale, og efter naturligvis at have indhentet Kongens Tilladelse gik de tilsyneladende ind paa hans Ønske. Prinsen udspurgte dem angaaende Kongens Stemning med Hensyn til den nys omtalte Hændelse; de svarede, at Kongen var misfornøjet dermed, men at de for øvrigt intet vidste om hans Planer, og Carlos begav sig derpaa til Kongen for at hilse paa ham efter Tilbagekomsten til Madrid. Filip modtog ham som sædvanlig uden at vise hverken Vrede eller Misfornøjelse. Dernæst tog Prinsen Don Juan med sig til sine Værelser og forblev indesluttet der med ham i to Timer. Carlos søgte at bevæge Vennen til at give ham et Skib til Flugten, han var bestemt paa at rejse samme Nat og havde forlangt Heste hos Overpostmesteren. Juan var i den største Forlegenhed; for at vinde Tid gik han tilsyneladende ind paa Prinsens Ønske, men fastsatte endnu et Møde næste Dag for at ordne det nødvendige, Prinsen lod ham gaa — og han gik naturligvis direkte til Kongen, som ventede ham med Utaalmodighed.

Den næste Dag havde den franske Gesandt Avdiens hos Filip; intet usædvanligt hos Kongen tydede paa, hvilken Begivenhed der nærmede sig. Efter Avdiensen begav Filip sig til Messen, ledsaget af Prinsen; heller ikke her var det muligt at opdage noget Tegn paa Bevægelse i hans urokkelige Ansigt; men i Løbet af Dagen gik talrige Bud frem og tilbage mellem Kongen og Præsident Espinosa.

Da Tiden kom til Mødet mellem Don Carlos og Juan, lod denne sig undskylde under Foregivende af Sygdom, og Carlos anede nu, at han var forraadt; for at undgaa Forklaringer, i Fald de skulde blive ham afæskede, lagde han sig til Sengs som syg. Kongen lod ham virkelig kalde til sig; han undskyldte sig med at være sengeliggende. Saa snart Kongen derefter vidste Ofret sikkert forvaret i de vel bevogtede Værelser, samlede han sine Hjælpere. Kl. elleve

om Aftenen begav han sig, ledsaget af Fyrsten af Eboli, Hertugen af Feria, den førnævnte Prior, nogle Tjenere og tolv Mand af Garden, til Prinsens Værelser; selv bar han et Panser og var bevæbnet. Den kunstige Laas, som Don Carlos havde ladet indrette til sin Beskyttelse, var samme Dag hemmelig bleven gjort virkningsløs af dens Forfærdiger, og Kongen og hans Ledsagere havde altsaa ingen Vanskelighed ved at trænge ind i Soveværelset. Filip viste sig først ikke; hans Ledsagere bemægtigede sig hurtig de Vaaben, som Prinsen havde i Beredskab ved sin Seng. Carlos vaagnede ved Støjen, udbrød »hvem der?« og sprang paa Svaret: »Statsraadet!« op for at tage de øvrige Vaaben, som han havde i sit Værelse. I dette Øjeblik viste Kongen sig. »Vil Deres Majestæt lade mig dræbe!« udbrød Prinsen forfærdet. Kongen opfordrede ham til at berolige sig og i Stilhed afvente de Bestemmelser, der maatte blive ham meddelte; samtidig fik Tjenerne Ordre til at tilspigre Vinduerne i Prinsens Værelse, at borttage Vaabnene og alt, hvad der kunde anvendes som Vaaben. Alle Prinsens Gjemmer bleve dernæst undersøgte; Kongen førte selv Opsyn dermed, og Ransagningen blev foretagen med den største Nøjagtighed. Don Carlos's Papirer bleve fundne i et Skrin. De bestode i de omtalte Breve, et Slags Program over Prinsens Fremtidsplaner og en Liste, paa hvilken den ulykkelige Don Carlos, der, som tidligere bemærket, noterede alt, hvad der beskæftigede ham, havde opskrevet sine Fjender og sine Venner i to Rækker. I Spidsen for de første saaes Kongens Navn, derpaa kom Fyrsten af Eboli, Præsident Espinosa, Hertugen af Alba o. s. v.; i Spidsen for Vennerne figurerede Dronningen, »som altid havde vist ham Godhed«, Don Juan og andre.

Don Carlos's Forfærdelse og Fortvivlelse over at se sig berøvet Friheden var ubeskrivelig. Han bønfaldt Kongen om at lade ham dræbe hellere end indespærre og tilføjede, at i modsat Fald vilde han dræbe sig selv. »Dersom du

tager Livet af dig, handlèr du som en vanvittig«, svarede Kongen. »Jeg er ikke vanvittig; jeg er fortvivlet over den Behandling, jeg har lidt af Deres Majestæt«, udbrød Carlos, hvorpaa Kongen svarede: »Fra nu af behandler jeg dig ikke mere som Fader, men som Konge«.

Filip befalede derpaa sex af de Adelsmænd, der havde ledsaget ham, at bevogte Prinsen paa det strængeste, ikke tillade ham at tale med nogen og overhovedet holde ham afspærret fra alt Samkvem med Yderverdenen. Derpaa vendte han uden et Ord mere Sønnen Ryggen og begav sig bort; der blev stillet Vagter ved alle Døre, som førte til Prinsens Værelser, og hans egne Tjenere fik Ordre til ufortøvet at rømme Pladsen. Prinsen blev alene tilbage med sine Dødsfjender.

V.

Filip var ikke uden Uro ved Tanken om det Indtryk, som Sønnens Fængsling maatte gjøre i Spanien og Udlandet. Som første Forholdsregel befalede han Overpostdirektøren ikke at lade nogen Kurér afgaa fra Madrid eller de nærmeste Stationer; i 4 Dage fik ingen af Madrids Indbyggere Lov til at forlade Staden. Ingen Meddelelse om det passerede maatte naa til Yderverdenen, førend Filip selv havde udsendt sine omhyggelig forberedte Beretninger. Fængslingen var foregaaet den 15de Januar 1568; den 22de udsendtes Breve til Granderne af Spanien, til Byerne, Ærkebiskopperne, Hæren og de religiøse Ordener; alle disse Breve vare affattede i yderst vage Udtryk; intet Steds angaves nogen virkelig Grund, medens det stadig gjentoges, at en bydende Nødvendighed, Hensynet til »Pligten mod Riget og Kirken«, havde formaaet Kongen til at tage en saa smertelig Beslutning. I et Brev til Vicekongen af Navarra udtrykte Kongen sig en Smule tydeligere. Det hedder deri: »De vil forstaa, at jeg er bleven bevæget af en aldeles

bydende Nødvendighed. . . . . Jeg maa endnu underrette Dem om, at min Beslutning ikke er bleven foraarsaget af nogen Intrigue, som Prinsen kunde have spundet, heller ikke af nogen Fornærmelse imod mig, og at den ikke har til Hensigt at være en Straf. Prinsens Karakter og Natur have medført en slet Opførsel fra hans Side, en Opførsel, som stadig har forværret sig, saa at jeg efter at have anvendt alle Midler, som den faderlige Kjærlighed stillede til min Raadighed, til sidst med Tilsidesættelse af alle andre Hensyn end Pligten mod Gud og Staten har set mig nødsaget til at tage min Tilflugt til denne Forholdsregel«. Til de forskjellige udenlandske Hoffer skrev Filip egenhændige Breve. I en Skrivelse til den tyske Kejser angav han som Grund til sin tidligere Lunkenhed angaaende Giftermaalet med Ærkehertuginde Anna, at »han nærede lige saa stor Kjærlighed til hende som til sine egne Døtre, og at kun Hensynet til hendes Lykke havde afholdt ham fra at forene hende med Don Carlos«. Brevet til Enkedronningen af Portugal gjentog det i Brevet til Vicekongen af Navarra sagte, at »ingen Fejl eller Ulydighed af Prinsen havde givet Anledning til det skete, at Aarsagen laa dybere, og at der ikke tilsigtedes en Straf eller Forbedring, som kunde have sin Grænse; men at her var Tale om et Middel, hvis Varighed man ikke kunde bestemme«.

Den officielle Tilkjendegivelse til de fremmede Gesandter besørgedes af Ministrene. Fyrsten af Eboli talte med den franske, den venetianske og engelske Gesandt. Han meddelte Fourquevaulx, »at man i over tre Aar havde lagt Mærke til, at Don Carlos var endnu mere skrøbelig af Forstand end af Legeme, og at han aldrig vilde faa nogen sund Dømmekraft; at hans Handlinger stadig havde bestyrket denne Frygt, hvorfor Kongen havde tabt alt Haab om i ham at se en Efterfølger, der var værdig til Tronen, og havde besluttet at indelukke ham i et Værelse i Paladset, hvor han blev godt behandlet, men bevogtet,

saa at han ikke kunde gjøre nogen Skade og ikke heller flygte fra Riget, saaledes som hans Hensigt havde været«.

Det var ubetinget fra først af Filips Hensigt at lade sin Søn ende sine Dage i Fængslet. Slap han nogen Sinde fri, kunde man maaske frygte et virkeligt Oprør. Kongens intime Raadgivere, Fyrsten af Eboli, Espinosa o. a. bestyrkede ham naturligvis heri. De havde jo alt at frygte, hvis Carlos nogen Sinde skulde komme til Magten; de havde altid været hadede af ham og nu til Slutning været Kongen behjælpelige med hans Indespærring. Ved Hoffet, som rundt om i Landet, vakte Begivenheden den største Opsigt og Smerte. Dronningen var ude af sig selv af Sorg; flere Dage tilbragte hun i Graad og Klage, indtil Kongen forbød hende at vise disse Tegn paa Sindsbevægelse. Ogsaa Prinsesse Juana var dybt rystet, medens Don Juan anlagde Sørgedragt og syntes sønderknust over Følgerne af sit Forræderi; han beholdt dog Kongens Naade og lod sig hurtig trøste. Adelen var ikke mere saa uafhængig, at den vovede at give sin Misfornøjelse Udtryk; i de officielle Kredse »lagde man Fingeren paa Munden af Frygt for at kompromittere sig«; men Flertallet af dem, som turde udtale sig, dadlede aabent Kongens Strænghed. Der var ikke nogen Stand, i hvilken Kongen ikke havde Fjender. Ogsaa flere af hans Raadgivere, først og fremmest Espinosa, vare almindelig forhadte. Ytringer som, »at regerende Fyrster i Regelen vare skinsyge paa deres Efterfølgere, men at de Regenter, som ikke toge Hensyn til deres Børn, indgøde Undersaatterne Mistillid«, gik imellem Mand og Mand. Der opstod de forskjelligste Rygter angaaende Filips Bevæggrunde og Hensigter; snart skulde Don Carlos have gjort Attentat paa Faderens Liv, snart villet ophidse en eller anden Provins til Oprør; snart hed det sig, at han var i Ledtog med Nederlænderne, eller at han var bleven overbevist om kjætterske Sympathier og studerede kjættersk

Lekture. Fængslingen betragtede de fleste som Indledning til en voldsom Død.

Filip havde nu bragt i Udførelse, hvad der vistnok i flere Aar havde ligget ham paa Sinde. Han hadede Sønnen, fordi dennes Natur i ét og alt var en Modsætning til hans egen; han frygtede ham, dels fordi han mulig ved en eller anden Lejlighed kunde føre de mange misfornøjede i Riget til Oprør, dels fordi han mistænkte Carlos for politiske og religiøse Grundsætninger, som i alt Fald engang i Tiden vilde ødelægge hans Livs Værk. At indespærre ham, at udelukke ham fra Tronfølgen, vistnok ogsaa at sikre sig fuldkomment ved hans Død var Kongens Maal. Imidlertid vare Midlerne til at naa dette Maal ingenlunde let opnaaelige. Den første Plan, at berøve Prinsen Arveretten ved en politisk Akt, opgaves, da man i saa Fald havde maattet bevise hans Uduelighed til at regere, hvilket kunde blive en vanskelig eller umulig Sag. Dernæst tænkte Kongen paa en formelig Procesførelse og udnævnte en Undersøgelseskommission bestaaende af Eboli, Espinosa og en Retskyndig, Birviesca, som holdt en Mængde Møder, undersøgte Prinsens Papirer og afhørte Vidner. Imidlertid opgav Kongen til sidst ogsaa denne Plan, maaske paa Grund af den Opsigt, en Anklage for Højforræderi eller Kjætteri vilde vække, medens intet andet vilde berettige til at frakjende Prinsen Arveretten. Der var endnu en tredje Udvej, som mere end nogen anden stemmede med Filips Natur, nemlig tilsyneladende at lade Sagerne gaa deres Gang, i det man dog, under Maske af velvillig Beklagelse, udspredte Rygter, der kunde forberede paa enhver Eventualitet. Prinsens Forstand, gjentoges det, havde længe været vaklende, hans øvrige Sundhedstilstand havde ogsaa i den senere Tid været yderst svag, saa at det ikke var til at vente, at han vilde leve længe. Ved Hoffet blev Carlos's Navn ikke mere nævnet, og i April 1568 meldtes formelig til den østerrigske Ge-

sandt, at da Kong Filip ingen Søn besad, var Ærkehertug Rudolf den nærmeste Tronarving.

Don Carlos blev otte Dage efter Fængslingen forflyttet til et Taarnværelse, der kun havde én Dør og ét Vindue. Vinduet var tilspigret, saaledes at der kun kunde komme Luft ind fra oven, og Don Carlos kunde saaledes hverken se ud eller naa at trække frisk Luft. Hans Hovedfangevogter, Fyrsten af Eboli, fik Prinsens tidligere Bolig, som stødte op til Taarnværelset, og hvortil dets eneste Dør førte. Carlos maatte nu skilles fra sine sidste Venner; en ung Mand ved Navn Rodrigo de Mendoza, som han holdt meget af, omfavnede han saa heftig, at man havde Møje med at skille dem ad, og han udtrykte sin Beklagelse over ikke at have kunnet give ham tilstrækkelige Beviser paa sit Venskab. Hele Prinsens Hofstat blev opløst; hans Mad blev bragt ham skaaren i Smaastykker, da man ikke vilde tillade ham Brugen af en Kniv, Kaminen blev forsynet med et stærkt Jærngitter for at hindre ham i at styrte sig i Ilden, hvilket han sagdes at have forsøgt paa Fængslingsaftenen. En tilgitret Aabning i Muren tillod ham at bivaane Messen, som blev afholdt i det tilstødende Værelse. Den ulykkelige Prins opfattede fuldkomment klart sin Stilling og erklærede at ville dø, da en vanæret og forhaanet Fyrste ikke burde leve. Da han ikke havde Vaaben eller noget Redskab til sin Raadighed, søgte han Hungersdøden. Han var snart afmagret i en utrolig Grad, hans Øjne vare indsunkne i Hulerne, og han sov ikke mere. I de sidste Dage af Februar tilbragte han 50 Timer uden Føde. Lægerne opgave at redde ham. Da man sendte Meddelelse herom til Filip, svarede denne: »Han vil nok spise, naar han føler Sult«. Don Carlos formaaede imidlertid ikke at fastholde sin Beslutning, han spiste og blev snart atter rask. Kong Filip skærpede da hans Bevogteres Instrux ligesom for at vise, hvor lidet rørt han var over Sønnens Fortvivlelse. Carlos havde imidlertid ikke opgivet sit Forsæt; han gjorde flere

Forsøg paa at tage sig selv af Dage, blandt andet nedslugte han en Diamant, da han havde hørt, at Diamanter indeholdt Gift. Dette foraarsagede ham dog ingen Skade. Ved Paasketid nød Carlos Alterens Sakramente og viste sig ved denne Lejlighed i saa fredelig og ydmyg en Sindsstemning, at mange haabede paa Forsoning og troede den mulig; men Filip var ubøjelig. Don Carlos, hvis Sind havde beroliget sig noget, henfaldt lidt efter lidt igjen til Fortvivlelse og vendte tilbage til Tanken om at tage sig selv af Dage. Da hans Vilje havde svigtet ham i Attentatet paa Hungersdøden, besluttede han nu at naa sit Maal ved at spise til Umaadelighed. Denne Gang lykkedes Forsøget. En Dag i Midten af Juli serverede man en Agerhønepostej for Prinsen; han havde spist af flere Retter i Forvejen og fortærede nu hele Postejen. Snart efter følte han en heftig Tørst og drak hele Dagen igjennem det ene Glas Isvand efter det det andet. Om Natten indtraadte voldsom Kolik, ledsaget af Opkastelse og Krampe; Prinsen afslog at tage de Lægemidler, som tilraadedes, og den 19de Juli var der ikke mere Haab. Kongen tillod da, at man offentliggjorde hans Sygdom; hidtil havde det været forbudt. Lykkelig over at vide sig saa nær ved Slutningen paa sine Lidelser, viste Don Carlos en Fatning og Ro, som overraskede alle. Han ønskede at se sin Fader; Filip afslog ikke alene denne Bøn, men nægtede saa vel Dronningen som Prinsesse Juana og Prinsens trofaste Tjenere at se den døende for sidste Gang. Don Carlos hensov den 24de Juli tidlig om Morgenen ensom eller værre end ensom, omgiven til det sidste af de Mænd, der til alle Tider havde været hans bitre Fjender.

Mistanken om Forgiftning opstod øjeblikkelig og fandt megen Tiltro. Prinsen havde oftere gjort sig skyldig i Umaadelighed, uden at dette nogen Sinde havde afstedkommet farlige Følger. Hvorledes dette end forholder sig, er og bliver Filip Skyld i sin Søns Død. Der gives andre Maader at dræbe et Menneske paa end ligefrem Vold, og

om ikke ved andre Midler saa ved moralsk Tortur har Filip berøvet sin Søn Livet. Det følger af sig selv: Carlos burde under alle Omstændigheder have bøjet sig for Faderen, og da han i Stedet derfor søgte at unddrage sig hans Magt ved Flugt, var Filip i sin Ret til at lade ham indespærre. Intet havde været naturligere, end at Kongen havde betragtet Fængslet som et Middel til Straf eller Forbedring, paa hvilket der da kunde følge Forsoning; men Filip ønskede jo ingen Underkastelse og ingen Forsoning; han vilde ødelægge og dræbe Sønnen, og han har gjort det.

Om Carlos virkelig har haft kjætterske Tilbøjeligheder, er aldrig blevet afgjort. De faa Vidnesbyrd derom ere, foruden det omtalte Brev fra Honorato til Kongen, et senere fra Hernando Suarez til Carlos, hvori der paa en hemmelighedsfuld Maade hentydes til, at Prinsen ikke skrifter hyppig nok, og at der kunde opdages »visse Ting, der ere forfærdelige i den Grad, at den hellige Inkvisition, i Fald det havde angaaet en anden, vilde have set sig nødt til at skride ind«; endelig hans Uvilje mod flere Præster, deriblandt Espinosa, samt Forlangendet om den uindviede Hostie. Fanatisk som Kongen har han i alle Tilfælde ikke været.

Dronning Isabella, der havde sørget saa heftig over sin Stifsøns sørgelige Skæbne, døde tre Maaneder senere, efter at have født Kongen den tredje Datter. Kort derpaa giftede Filip sig for fjerde Gang — og atter med sin Søns Brud — Anna af Østerrig; men over Carlos's Grav lod han oprejse et Monument med en Indskrift, der priste den afdødes »uforlignelige Hjærtensgodhed, Velgjørenhed og Sandhedskjærlighed«.

O. L.

De fordrevne franske Reformertes Bosættelse i forskjellige evropæiske Lande.*)

(Slutning.)

V.

De franske Reformertes Bosættelse i de nordevropæiske Lande, særlig i Danmark.

Efter det nantiske Edicts Ophævelse i 1685 nedsatte der sig ogsaa franske flygtninge i de nordlige Egne af vor Verdensdel, saaledes i Rusland, i Sverige og i vort eget Fædreland; vi ville nu dvæle lidt nærmere ved denne Bosættelse hos os, især da vi se os i Stand til at give nogle Oplysninger, der savnes paa andre Steder.

At aabne dem Vejen til Danmark**) kostede en Del Møje. En aarvaagen og nidkjær Gejstlighed vaagede over den lutherske Rettroenhed her i Landet; den mildere Side af Lutherdommen, der blandt andre repræsenteredes af den sjællandske Biskop Poul Madsen og især af den store Theolog Niels Hemmingsen, var fra Midten af det 17de Aarhundrede, medens Resen var Sjællands Biskop, aldeles fortrængt, og efter Kongeloven var Kongens Myndighed paa det nøjeste knyttet til den lutherske Lære.

---

*) Se oven for S. 81—100.

**) I Norge vides intet Forsøg at være gjort paa at skaffe de franske Huguenotter Adgang.

Kong Christian V. ægtede i Aaret 1667 Prinsesse Charlotte Amalie, en Datter af Landgrev Vilhelm VI. af Hessen-Kassel. Hun bekjendte sig ligesom hendes Familie til den reformerte Lære, og paa de første Efterretninger om den voldsomme Medfart, der anvendtes mod denne i Frankrige, ønskede hun at hjælpe sine betrængte Trosbrødre. Dette var dog ikke saa let gjort. Stor var den Grad af Uvilje, der i Danmark ligesom i andre lutherske Lande herskede mod Calvinisterne. Exempelvis kunne vi anføre, at da Hollænderne i Efteraaret 1658 med den sejrrige Flaade under Opdams Anførsel vare komne det belejrede Kjøbenhavn til Undsætning og saaledes havde frelst Rigets Selvstændighed, begjærede Regeringen af det akademiske Senat, at det skulde tages under Overvejelse, »om man ej kunde overlade de hollandske Søofficerer og Soldater et af Universitetets Avditorier til deri ved deres egen Præst at holde Gudstjeneste«; denne Anmodning behagede ikke Universitets-Professorerne; de gjorde Kongens Sendebud, Rigets Hovmester, Hr. Joachim Gersdorf til Tundbyholm, indtrængende Forestillinger imod dette Forslag. Biskop Hans Svane ytrede, »at det vilde give stor Forargelse for alle, baade Landets Indvaanere og den augsburgske Confessions Akademier paa fremmede Steder«. Biskop Baggers Betænkning mod de Reformertes frie Religionsøvelse (fra Aaret 1685) er bekjendt nok; mindre bekjendt turde det være, at flere af de øvrige Biskopper, hvis Betænkning indhentedes, talte omtrent i samme Tone. Det var imidlertid ikke blot theologiske Betænkeligheder, der gave Anledning til den megen Modstand, som ytrede sig imod den reformerte Menighed; i en maaske endnu højere Grad virkede politiske Hensyn. De Reformerte vare, som bekjendt, ikke i den Grad som de lutherske Theologer fordybede i Theorien om Kongedømmets guddommelige Indstiftelse, og denne deres republikanske Anskuelse gav saaledes Anledning til Biskop Vandals*)

*) Han var Svanes Efterf. paa den sjællandske Bispestol, † 1675.

Skrift om Kongemagten, hvis umiddelbare Udspring fra Gud han udleder af nogle Bibelsteder. Den samme Betragtningsmaade forekommer hos Masius, der i sin Tid havde ledsaget den danske Resident Meierkrone som Præst til Frankrige, og om hvem man skulde tro, at han ret havde lært den passive Lydighed, som han prædikede for Lutheranerne; Masius's Ophold i Frankrige faldt netop, medens Ludvig XIV. med Vold og Magt vilde udrydde den calvinistiske Tro. Det Punkt, der er af saa fremragende Betydning i de reformerte Menigheders kirkepolitiske System, at Øvrighedsmagten har sit Udspring fra Folket, en Lærdom, der forekom de rettroende Lntheranere som den største Afskyelighed, tjente mere end de andre ubetydelige Forskjelligheder i Opfattelsen af enkelte Dogmer til at fjærne de tvende Hovedpartier i den protestantiske Kirke fra hinanden. Imidlertid havde Dronningen dog bragt det saa vidt, at der, inden det nantiske Edict blev ophævet, under 3dje Januar 1685 blev tilstaaet de første Privilegier til alle dem af hendes Trossamfund, som, forfulgte andensteds for den reformerte Tros Skyld, valgte at nedsætte sig i Danmark; under 11te April 1685 bleve de Privilegier, der vare tilstaaede de Reformerte ved hin foreløbige Bestemmelse, mere udvidede. I det samme Aar begyndte den reformerte Menighed at virke i de tvende Afdelinger, som bestaa den Dag i Dag, under tvende Præster, der alt vare komne her ind som Dronningens Hofpræster, den tyske Johannes Musculus fra Kassel, der i lang Tid havde været Dronningens Skriftefader, og Werner Koene fra Bremen. Den franske Afdeling af det reformerte Samfund betjentes af Hr. Philip Menard, der tidligere havde virket i Charenton, og den som Forfatter over den kristelige Moral bekjendte Jean de la Placette. Hvor skjævt de lutherske Zeloter saae til fremmede, der bekjendte sig til en Lære, der var den augsburgske Confessions Bekjendere en Vederstyggelighed, fremskinner af de bitre og hadefulde Ytringer, med hvilke den

aalborgske Biskop Bircherod omtaler dem i sin bekjendte Dagbog. Mærkeligt nok gjorde man endog Vanskeligheder ved Begravelsen af de Reformertes Lig. I Aaret 1685 døde en Sproglærer hos Kronprinsen (senere Frederik IV.), en Franskmand af Fødsel, som Navnet, François d'Alguire, viser. Dette Dødsfald foranledigede et kongeligt Reskript af 7de Novbr. af følgende Indhold, at denne Mands Legeme maatte »i Holmens Kirkegaard uden nogen Ceremoni eller Jordpaakastelse af Præsten begraves om Aftenen«, og da Aaret derpaa den omtalte reformerte Præst de la Placette mistede sin Søn, blev der ligeledes efter et Reskript (dateret under Kongens Ophold paa Gottorp den 28de Juli 1686) truffet en Foranstaltning om dette Barns Jordefærd paa »Holmens Kirkes Urtegaard« i Lighed med, hvad der var anvendt ved hin Sproglærers Jordefærd, men med Tilføjende, at »Kirken dog lige fuldt skulde have sin Rettighed«.

Man har endnu en Fortegnelse over dem, som dannede Grundstammen for den første franske Koloni, der kom her ind i Landet; her som andensteds var det navnlig Handlende, Industridrivende, Læger, Kirurger og ikke mindre end syv Parykmagere. En Del traadte i Hoffets eller Krigshærens Tjeneste; som allerede tidligere fortalt, var den Øverstbefalende over den danske Landkrigsmagt i Christian V.'s Tid, Grev Roy de la Rochefoucauld, en af disse indvandrede Franske. Som det var Dronning Charlotte Amalie, der lagde Grunden til de reformerte Menigheder her i Landet, saaledes var det ogsaa hende, der lod den endnu den Dag i Dag bestaaende Kirkebygning opføre; da den gik op i Flammer under Hovedstadens store Ildebrand i Oktober 1728, blev den gjenopbygget paa de afbrændte Tomter.

Det var i Begyndelsen Regeringens Hensigt, at de Reformertes Kirke skulde opføres paa Christianshavn, og i Spidsen for dem, der skulde ordne deres Anliggender, sattes en Mand, som i lang Tid havde meget at sige hos

Christian V., nemlig Hofmaleren Jaques d'Agar, der var født i Paris 1640; i den Liste, vi have for os over de indvandrede Reformerte, anføres han under Titel af Gentilhomme de la Cour og premier Peintre du Roi. Under den 10de Januar 1685 beskikkedes han til »Generaldeputeret ved de Reformertes nye Kirke paa Christianshavn«, og det paalagdes ham, naar nogen ankommer, der er af den reformerte Religion og agter at bosætte sig her og kunde ønske Underretning i en og anden Maade, at han da gaar dem til Haande, i hvad han kan med Raad og Daad«; allerede den 9de Marts 1686 fritoges d'Agar dog for denne Kommission, der var ham paalagt med Hensyn til den reformerte Kirke. Under 2den Januar 1686 var det imidlertid paalagt Rentemesteren Peder Brandt at tilskrive hans Majestæts Factorer paa vedkommende Steder, i Holland, England og i Hamburg, at hvo af den reformerte Religion skulde findes, der sig bosætte vilde i Kjøbenhavn, da, »om de eje Kapital eller ere Haandværkere, skulle de ogsaa her finde deres frie Religionsøvelse samt noget frit Husværelser eller Pladser til at lade opføre Huse paa«. Saa længe den gamle formaaende myndige Enkedronning levede, der stod saa vel anskreven hos den orthodoxe Gejstligheds Medlemmer, havde der ej været at tænke paa nogen Imødekommen fra det offentliges Side; men nu var hun død den 20de Febr. 1685, saa at en Fjende var borte, som havde gjort alt, hvad hun kunde til at hindre Iværksættelsen af Svigerdatterens Yndlingsplan, om at gjøre noget for sine reformerte Trosfæller. Resten af sit Liv anvendte Dronning Charlotte Amalie til Kjærligheds-Gjerninger, og særlig gjorde hun alt til at berede sine forfulgte Trosbrødre et roligt og fredeligt Opholdssted i det Land, i hvilket hun var regerende Dronning. Hvor levende hun interesserede sig for alt, hvad der kunde tjene til Fordel for den af hende stiftede Menighed, er klart nok af hendes Bestræbelser i hendes sidste Leveaar. Kort inden sin Bortgang fra dette Liv lagde hun

den sidste Haand paa det Værk, til hvilket hendes Livs bedste Kræfter havde været helligede, i det hun, faa Dage inden hun bortkaldtes (den 27de Marts 1714), satte Slutstenen paa alle sine Velgjerninger mod den reformerte Menighed i Kjøbenhavn ved sit Testament, der sikrede Menigheden Nydelsen af betydelige Legater, af hvilke den endnu nyder godt. Hun udkastede den Menighedsforfatning, der til Dels endnu gjælder i den reformerte Kirke i Kjøbenhavn, dog med den Forskjel, at der for enhver af de tvende Afdelinger af den reformerte Menighed i mange Aar (siden 1812) kun har været tvende Præster, i Stedet for at der efter Dronningens Udkast var fire.

En lys Tid beredede Kong Frederik IV. sin kongelige Moder. Han satte hende i Stand til mere end nogen Sinde at tilfredsstille sit Hjærtes Trang til at »gjøre vel og meddele«; han gav hende Midler til at løskjøbe mange Ofre for den religiøse Forfølgelse fra Galejerne og fra Fængslerne. Flere Damer, som man havde indespærret i Klostrene, for at bringe dem til at antage den katholske Tro, bleve befriede ved Dronningens Omhu; blandt dem var der tolv, som fik Navnet Confesseuses, fordi de under de største Farer ej havde skammet sig ved at bekjende deres Tro. Det maa ikke have været en let Opgave under den da herskende intolerante Tænkemaade at skaffe de Reformerte saa mange Privilegier, som det endda lykkedes den ædle Dronning; og hun havde en haard Modstander i Gejstligheden, der var saa meget mere formaaende, som den kongelige Elskerinde, »hendes høje grevelige Naade, Grevinde Sophie Amalie Moth« stod den bi; for denne Dames usædelige Forhold til »Herrens salvede« syntes den orthodoxe Gejstlighed intet Øje at have; til Gjengjæld hjalp hun til at holde Troens Fjender borte. Som bekjendt oprettede Dronningen Vemmetofte adelige Jomfrukloster; det var hendes Plan at bestemme visse Pladser i denne Stiftelse for Damer baade af den lutherske og den reformerte Bekjendelse; hendes

Hensigt dermed var at drage adelige reformerte Slægter ind i Landet og at tilvejebringe et umiddelbart Samliv mellem de tvende evangeliske Confessioner. Imidlertid bestemtes det, at ikkun den ene Tredjedel af Klosterdamerne maatte være af den reformerte Confession, efter at de Damer, som vare indsatte af Dronningen selv, vare afgaaede; men selv med disse Ændringer i Dronningens oprindelige Plan lod det sig ikke gjøre at taale Medlemmer af den reformerte Bekjendelse i et dansk Frøkenkloster. Dronningen havde i sit Udkast udtalt, at der var »saa liden Forskjel mellem den reformerte og den lutherske Religion«; dog dette var langt fra den almindelige Mening, og hun optog ikke mere sin Plan om en Klosterstiftelse efter dette Udkast; men det maa dog vistnok betragtes som en Pietet mod Stifterinden, naar den endelige Fundats, der underskreves af Christian VI. den 10de Juli 1735, ikke med et Ord omtaler Damernes Confession, hvorvel det ej mangler paa Formaninger til dem om et gudeligt Levned eller paa Opfordringer til idelige Andagtsøvelser. Heldigere end med hint Udkast til Gunst for de reformerte Damer var Dronningen med at sikre den af hende grundede Menigheds Bestaaen. Hun skjænkede ved Gavebrev af 20de Juli 1693 den reformerte Kirke en Sum af 11,000 Daler i Kroner; ved tvende andre Gavebreve fik Menigheden de fornødne Summer til de tvende ved Kirken opførte Præsteboliger, og ved et nyt Gavebrev bestemte hun en Sum, af hvis aarlige Renter en Skolelærer skulde lønnes for Menighedens Børn.

Hovedsædet for de til vort Fædreland ankomne reformerte Nybyggere var selvfølgelig Hovedstaden. I de danske Provinser udbredte de sig ikke synderlig, og Anledningen hertil var væsentlig den lidet tolerante Gejstlighed, der med Hænder og Fødder modvirkede Udbredelsen af, hvad den ansaa for et højst fordærveligt Kjætteri. I Aalborg prøvede de fremmede paa at faa Indpas, og en Hr. Gérard, efter Navnet at dømme uden Tvivl en indvandret og af

Næringsvej Vinhandler, stillede sig i Spidsen for dem og androg paa fri Religionsøvelse; det synes, som om den friherrelige Familie paa Lundbek, der ved sit Slægtskab med den af Kjøbenhavns Befæstnings-Historie bekjendte Henrik Ruse maa antages selv at have hørt til den reformerte Religion, antog sig dem; men uagtet Stiftamtmanden hældede til en mildere Mening om denne Sag end Biskop Bircherod, lykkedes det dog denne sidste ved en Skrivelse til den formaaende Gehejmeraad Reventlow, hvem han med det samme sendte »sin Nyaarsgratulation«, at faa de Reformertes Andragende om fri Religionsøvelse i hin Stad forpurret ved et kgl. Reskr. af 19de Marts 1707, og den af dem antagne Prædikant blev forvist Aalborg; hvis disse Calvinister havde opnaaet Religionsfrihed, havde de lovet at anlægge en Klædefabrik i denne Stad.

Meget bedre end i Aalborg lykkedes det de Reformerte at vinde Fodfæste i en anden af Jyllands Byer. Kong Frederik III. var næppe kommen paa sine Fædres Trone, inden han anlagde Staden og Fæstningen Frederiksodde, der senere blev kaldet Fredericia. Den skulde være en Tilflugt i Krigstider for den danske Hær; om det tillige var Kongens Hensigt, saaledes som der fortælles mange Steder, at forlægge sin Residents derhen, er ikke aldeles vist. Den nærmest liggende Ubberup Kirke blev nedbrudt, og denne saa vel som tvende Landsbyers Marker bleve lagte til Staden, der inddeltes i 164 lige Dele eller Lodder; Bønderne i de nedbrudte Landsbyer bleve de første Borgere i den nye Kjøbstad; de nævnte Lodder bleve fordelte paa lige saa mange Byggepladser, og enhver, der vilde bebygge en af dem, fik det dertil lagte Stykke Jord til bestandig Ejendom. Kongen gav den nye By de første Kjøbstadsprivilegier den 15de December 1656; alle saa vel Landets egne Børn som fremmede, der vilde nedsætte sig og tage Borgerskab her, indrømmedes betydelige Friheder, og Byggepladser bleve uddelte til enhver, der meldte sig hos Rigets Marsk, som var

første Kommandant i den nye Stad. Næppe var Byen imidlertid nogenledes opført og Fæstningen i Stand, før den, som bekjendt, i Aaret 1658 faldt i Svenskernes Hænder, og først nogle Aar senere blev den atter dansk. Fra nu af blev den Formaal for Regeringens særdeles Interesse; hvilke de andre Privilegier vare, der i disse Aar tilstodes den af Kong Frederik III. opførte By, vedkommer os ikke her, hvor vi ikkun lægge Mærke til, at Fredericia var den første danske Stad, i alt Fald næst Kjøbenhavn, hvor andre Religions-Bekjendere taaltes ved Siden af Tilhængere af den augsburgske Confession.

En vigtig Kilde til Velstand for de indvandrede Reformerte var Tobaksavl. Betydelige Summer indvandtes ved denne Industrigren for det preussiske Monarki under den store Kurfyrste og under hans nærmeste Eftermand, Preussens første Konge; men da Frederik Vilhelm I. kom til Regeringen, udbredte der sig pludselig blandt de fremmede Nybyggere et Rygte om, at de gik besværlige Tider i Møde, og danske og sachsiske Udsendinge benyttede sig af den hos dem udbredte Mistanke. Der var samtidig hermed forskjellige Omstændigheder, som virkede til at slaa denne Frygt fast; den langvarige Krigstilstand, hvorunder hele Evropa og ikke mindst de preussiske Lande sukkede i de første Decennier af det 18de Aarh., fremkaldte ogsaa en Slappelse i de ellers saa blomstrende Manufaktur-Anlæg, og det Sparsommeligheds-System, denne Konge havde indført i alle Haande Retninger, bidrog maaske ogsaa til at sætte hine Rygter i Omløb; nok er det, der var mange af de paa forskjellige Steder i Monarkiet bosatte Kolonister, som lode sig overtale til at benytte sig af de Tilbud, der i 1719 og 1720 bleve gjorte dem om at skifte Opholdssted. Der fortælles, at Kong Frederik IV., der under sine jævnlige Ophold i Kolding oftere besøgte det nærliggende Fredericia, altid interesserede sig for de nye Indbyggere, der vare optagne i hans Lande. En i dansk Tjeneste staaende fremmed,

Oberstløjtnant du Boulet, gjorde i det Øjemed at drage Kolonister ind i Landet en Rejse til Brandenburg; Maalet for hans Rejse opnaaedes, i det han fik omtrent 20 Familier til at bosætte sig hos os; af disse var der nogle, som bleve paa Sjælland, Resten bosatte sig i Fredericia, hvor der blev anvist dem Jorder at dyrke; ved en kgl. Forordning af 15de Novbr. 1720 blev det fremdeles fastsat, at de Reformerte, som vilde bosætte sig og dyrke de Jorder, der udlagdes til dem i Omegnen af Fredericia, skulde faa Tilladelse til at antage en Præst af deres Religion, til hvis Løn der skulde ydes 300 Rdl. om Aaret af Kongens Kasse; de maatte ligeledes antage en egen Dommer, for at afgjøre alle mellem dem forefaldende Stridigheder; en Skolemester til deres Børns Undervisning maatte de selv lønne. Det Privilegium selv at have en Dommer til at afgjøre alle deres indbyrdes Tvistigheder blev dog snart opgivet. Fra de omtalte faa Familier, mellem hvilke hine Jorder bleve fordelte, nedstammer en talrig Slægt. Jorderne tilhøre ej de enkelte Kolonister, men de Familier af den reformerte Menighed, i hvis Hænder de kom, da disse indvandrede. Fra dem stammer Dyrkningen af Tobak, Hvede, der i Sædskiftet plejer at følge umiddelbart oven paa Tobakken, Kaal, forskjellige Sorter Roer og andre Køkkenurter. Det er især de i Fredericia dyrkede Tobakker, der have bragt Kolonisterne Velstand og udgjort en vigtig Handelsartikel, især paa den Tid, da den nordamerikanske Krig forstyrrede Samkvemmet mellem vor Verdensdel og Amerika. Senere er denne Dyrkning maaske traadt tilbage, uden dog at være opgiven. Særlig have de fremmede Kolonister den Fortjeneste, at de have lært de omboende Landmænd Nytten og Nødvendigheden af et mere ordnet og efter rationelle Grundsætninger indrettet Jordbrug.

Man kan paa en vis Maade sige, at de omboende Jordbrugere gik i Skole hos hine fremmede Kolonister. Det var i det mindste fordum Skik og Brug, at de Personer i Byen,

der havde Agerbrug, hvert Aar overlode de franske Nybyggere et vist Areal af deres Marker for deri at plante Tobak; de fremmede tilberedede Jorden, skaffede Planterne og satte dem; naar Høsten kom, deltes Udbyttet mellem Jordens Ejere og dem, der havde dyrket den. Som sagt blev der i Frederik IV.'s Tid bygget en fransk Kirke i Fredericia; denne søgtes ikke blot af de i selve Staden og dens nærmeste Omegn boende Efterkommere af den franske Koloni; men selv blandt de Kolonister, der i forrige Aarhundrede kom til Alheden og Randbølheden for at opdyrke disse øde Egne, vare ogsaa nogle af fransk Herkomst, og ogsaa disse søge den franske Kirke i Fredericia*). Alle ældre og nyere Forfattere, der have skildret disse Tilstande, ere enige i med stor Ros at nævne disse Nybyggere; deres Sædelighed, Tarvelighed og Nøjsomhed gjør, at de som Høstfolk, Gartnere og i andre Stillinger ere vidt og bredt bekjendte. De nye Kulturgrene, de have bragt i Opkomst, have gjort dem vel fortjente af deres adopterede Fædreland. Mer end andre lignende Kolonier har denne holdt sig fri for fremmede Elementer, i det de unge Mænd gjærne toge deres Hustruer blandt deres egen Kolonis kvindelige Medlemmer.

Medens de reformerte Flygtninge i adskillige andre Lande, i hvilke de nedsatte sig, i flere Retninger gik i Spidsen for den videnskabelige Kultur, kan saadant kun i en indskrænket Grad gjælde om dem, der nedsatte sig i vore Lande. De vare for faa i Antal, og de bleve aldrig saaledes hjemme hos os, at deres Indflydelse kunde blive af Betydning. Imidlertid have de dog en Andel i, at Studiet af det franske Sprog blev mere og mere udbredt. Medens der fra Midten af det 18de Aarh. indvandrede Tyskere i Hobetal, var der paa samme Tid enkelte Fransk-

*) Det franske Sprog, der forhen brugtes i det mindste vexelvis i den reformerte Kirke i Fredericia, er efter den fortjente Præst Rieus Død 1821 blevet ombyttet med det tyske.

mænd, som indkom, og af hvilke flere sluttede sig til den af Dronning Charlotte Amalie grundede franske Menighed; nogle gave sig af med Studiet af den nordiske Historie. Blandt saadanne mere fremtrædende Videnskabsmænd, der tilhørte den franske Menighed, mærke vi navnlig Genferen Poul Mallet († 1807), der gjennem sin Moder nedstammede fra en Slægt, som efter det nantiske Edicts Ophævelse havde nedsat sig i Genf. Der var grundet en Lærestol i Kjøbenhavn for det franske Sprog, og den beklædtes i flere Aar af Laurent Angliviel de la Beaumelle.*) Mallet fortsatte de af hans Forgænger begyndte Forelæsninger over den franske Literatur; men da der kun var faa, som hørte dem, skjønt Mallet havde mange personlige Venner og ved sin hele Optræden og sin Dannelse bidrog til at udbrede den franske Aandskultur, hørte han op med disse Forelæsninger og anvendte sin Tid til et Værk over den danske Historie. Denne havde vel alt tilforn været skreven paa Fransk af Des Roches de Parthenay; men Mallets Skrift overgik dennes baade med Hensyn til Kildestudium og Foredrag, og hans Værk kan ret egentlig siges at have gjort Udlandets Videnskabsmænd bekjendte med den nordiske Old-

*) Han kom her til som Huslærer hos Gehejmeraad, Amtmand Grams Sønner, holdt senere Foredrag over det franske Sprog og bidrog ogsaa ved adskillige Skrifter til at sætte sine Anskuelser om forskjellige Æmner i Omløb. Han aabnede en Række Forelæsninger over den franske Literatur, der især besøgtes af unge Adelsmænd og de kongelige Pager, og 1751 stiftedes der i Kjøbenhavn et Selskab med Titel Collège Royal de belles lettres françaises. Grev A. G. Moltke var Selskabets Patron; men flere Ting baade i de la Beaumelles Skribentvirksomhed og hans private Forhold vakte Anstød; han fik det Raad at forlade Landet og begav sig med en Pension fra den danske Regering til Berlin, hvor han levede en Tid lang og imidlertid tog Del i Striden mellem de to Franskmænd, der hørte til Kong Frederik II.'s lærde Hofstat, Voltaire og Maupertuis. Senere rejste Beaumelle til Paris og skal der gjentagne Gange have været indesluttet i Bastillen.

tids Historie og Gudelære. I Forbindelse med dette Værk sørgede Mallet ogsaa paa anden Maade for at udbrede Kjendskab blandt fremmede til Norden, saaledes udgav han i Forening med den nys nævnte Parthenay (1753—58) et Tidsskrift, Mercure Danois, hvis Hensigt var at udbrede Kjendskab til Forhold og Tilstande i vore Lande. Med det samme Maal for Øje arbejdede Parthenay, der havde den Fortjeneste, at han omplantede ikke faa gode danske Bøger paa det franske Tungemaal. Medens det i hine Tider i det hele taget var en ren Sjældenhed, at nogen af alle de utallige Tyskere, der Aar efter andet bragtes ind over vore Enemærker og her nøde Pensioner og Understøttelser til literær Virksomhed, kjendte det allermindste til det danske Sprog*) eller interesserede sig for at gjengjælde de af den danske Regering modtagne Velgjerninger, saa lidt som de tænkte paa at lønne det Folk, der kom dem i Møde med en saa levende Interesse, var der ikke faa Medlemmer af den franske Koloni, der i saa Henseende danne en hæderlig Modsætning. Af saadanne Franskmænd kunne vi mærke André Roger († 1759) født i Bern, som var Privatsekretær hos den ældre Bernstorf og skrev Lettres sur le Danemarc; dette Værks Slutningsbind blev udgivet af Reverdil, der fulgte Mallet som Lærer hos den daværende Kronprins Christian, senere Kong Christian VII., hvem det lykkedes ham at bibringe en stor Kjærlighed til det franske Sprog, der fulgte den sindssvage Konge hele hans Liv igjennem. Reverdils senere kortvarige Indflydelse hos Christian VII. og hans Forhold til Struensee er almindelig bekjendt; han vendte efter dennes Fald tilbage til sit Fædreland, hvor han først døde 1808.

*) Kratzenstein, der fra 1753—95 var Professor i Physik og Medicin ved Universitetet, lærte aldrig Dansk. Klopstock, der var i Danmark en lang Tid, havde en Pension af Regeringen og frie Værelser paa Fredensborg Slot, var endog uvillig til at meddele sine Levnedsomstændigheder, da saadanne til Brug for Worms Lexikon oftere begjæredes af ham.

Ogsaa han gjorde under sit Ophold her i Landet et alvorligt Studium af de danske Forhold.

Naar den danske Literatur og Historie saaledes kan glæde sig over at være bleven mere kjendt i Udlandet ved de franske Huguenotter og andre Franskmænd, som stode i nær Forbindelse med den danske Koloni, bør vi ikke heller fordølge, at ogsaa Kunsten havde dem at takke for meget; vi skulle i saa Henseende blot minde om Jacques François Joseph Saly, den dygtige Billedhugger, som udførte Frederik V.'s Rytterstatue paa Amalienborg, Bygmesteren Nicolaj Henrik Jardin, der begyndte Bygningen af Marmorkirken og opførte Bernstorf († i Paris 1799), og hans Broder, Ludvig Henrik Jardin († 1767), som en Tid lang var Professor ved Kunstakademiet. Ogsaa i andre Retninger gavnede disse fremmede deres Adoptiv-Fædreland. Store Kapitaler indkom ved enkelte af disse indvandrende og anbragtes dels i Handelen dels i Jordegodser. En saadan Kapitalist var Franskmanden Johan Henrik Huguetan, Rigsfriherre Odyk, der midt under den spanske Arvefølgekrig flyttede til Danmark for at undgaa Ludvig XIV.'s despotiske Fremfærd mod sin Tids Pengemænd. Der haves flere Sagn om hans æventyrlige Flugt, men der hviler et Slør over den nærmere Anledning til samme; da han havde faaet sine Sager ordnede, kjøbte han Jordegodser i Fyen og fik disse i Aaret 1720 oprettede til Grevskabet Gyldensteen, et Navn, der ligeledes skal have Hentydning til hans store Rigdomme; Grevskabet ejes nu af hans Efterkommere paa Spindesiden. Andre af de fremmede udmærkede sig ved et virksomt Liv paa Embedsbanen; vi ville blot nævne Desmercières, en uægte Søn af den nys nævnte Huguetan.

Han var Søn af en Modehandlerinde i Paris, boende i Gaden Mercière, hvoraf han tog sit Navn. Hans Fader erklærede ham aldrig formelig for sin Søn, men antog sig ham som saadan og bestemte ham til Handelen; han lærte denne i Paris, gjorde derpaa et Ophold i Berlin og kaldtes

herfra til Danmark, hvor hans Fader imidlertid havde bosat sig; her steg han ad Embedstrappen fra den ene højere Værdighed til den anden; han var Medlem af Økonomi- og Commercecollegiet, Direktør for det afrikanske Kompagni, blev senere Gehejmeraad, ophøjedes i Adelstanden og blev Ridder af Elefanten. Ligesom Faderen havde været en stor Velynder af den reformerte Kirke, saa at Menigheden efter den store Ildebrand 1728 og medens en ny Kirke var under Bygning, en lang Tid samlede sig i hans Hus, saaledes var Sønnen ogsaa heri sin Fader lig; han var i sine sidste 25 Aar Medlem af Kirkens Consistorium og testamenterede Menigheden og dens Præster betydelige Summer.

Vi have søgt at skildre de i Danmark enten umiddelbart efter det nantiske Edicts Ophævelse eller noget senere her bosatte Reformertes Virksomhed i forskjellige Retninger, i Handelen, i Fabriklivet, i Agerbruget, Literaturens og Kunstens Verden og paa Embedsbanen; vi tilføje, at der ikke heller fattes Exempler paa, at vigtige militære Kommandoer vare dem betroede. Lige som Le Roy de la Rochefoucauld anførte den danske Landkrigsmagt under Kong Christian V., i den saakaldte skaanske Krig, saaledes var Søværnet betroet Admiral Fontenay, da Kejser Peter III. 1762 truede Danmark med et farligt Angreb. Landhæren havde denne Gang atter en Franskmand til Befalingsmand, den bekjendte St. Germain; men han hørte ikke til den her omhandlede Gruppe af Franskmænd.

Endnu mindre betydende end i Danmark var den Indflydelse, de fra Paris og Frankrig flygtede Reformerte udøvede i Sverige og Rusland. I hint Land havde mange Franskmænd nedsat sig gjennem hele det 16de og 17de Aarhundrede. Der er en Lighed mellem den Folkekarakter, som udmærker de Svenske, og den, der er ejendommelig for

Franskmændene, og der findes faa Folkefærd i Evropa, hos hvilke fransk Sprog, franske Indretninger og franske Sæder fandt saa let Indgang som hos det svenske. Da Tidenden om det nantiske Edicts Ophævelse kom til Sverige, optraadte Kong Karl XI. som Mægler for Protestanterne, navnlig for Lutheranerne i Elsass, hvor den franske Konge truede med, at der skulde ske Forsøg paa ogsaa at omvende de derboende Protestanter, ligesom det var sket andensteds i det franske Rige; Karl optraadte altsaa her som Beskytter af Religionsfriheden, som det krævedes af ham ved Bestemmelserne i den westphalske Fred; han tillod ligeledes, at der ombares en Kollekt i hans Lande for de betrængte Reformerte, og han gav dem ogsaa Tilladelse til i tre af Stockholms Kirker at holde deres Gudstjeneste; men da der til denne Frihed var knyttet Forpligtelser, som til Ex., at de skulde lade deres Børn døbe af svenske Præster, blev dette Privilegium ikkun benyttet af faa.

Næsten samtidig med at Ludvig XIV. ved sine grusomme Forholdsregler tvang sine protestantiske Undersaatter til at sige deres Fædreland Farvel og til at søge et Tilflugtssted i fremmede Lande, begyndte Peter den store sine Bestræbelser for at bringe de Barbarer, han var sat til at beherske, til at tragte efter den evropæiske Civilisations Goder; men han havde kun Syn for det haandgribelige og det umiddelbart nyttige, som man kan tage og føle paa. Han, som selv kun bar det groveste Linned paa sit Legeme, bekymrede sig ej om de fine Tøjer og Stoffer, de franske Flygtninge forfærdigede, og han, som til dagligt Brug berusede sig i de simpleste stærke Drikke, og som selv ofte tvang Hoffets fornemste Damer til at fylde sig med Brændevin, havde ingen Sans for de finere Vine og andre Drikkevarer, i hvis Tilberedelse de fremmede vare Mestre; men, som vi alt have set, hine fremmede vare ogsaa i Stand til at gjøre Fyldest paa andre Omraader. Den store Kurfyrste af Brandenburg tilmeldte den unge Peter I. og hans

Broder Ivan, hvorledes han havde gjort sig Umage for at faa de franske Flygtninge til at bosætte sig i hans Lande, og hvad han havde gjort for deres Skyld, og strax efter meldtes det ham, at et stort Antal Reformerte ogsaa var kommet til Moskva, hvor de vare blevne vel modtagne og foruden fri Religionsøvelse havde erholdt andre Forrettigheder. Efter den store Kurfyrstes Død sendte hans Søn en Gesandt til Rusland, der skulde kundgjøre Regentskiftet, men tillige anbefale de Reformerte, som maatte ville nedsætte sig i de russiske Stater, til lignende Begunstigelser. Efter Kurfyrstens Ønske aabnede en kejserlig Forordning alle Dele af det russiske Rige for de protestantiske Flygtninge. De militære fik Ansættelse i den russiske Hær, med en efter de forskjellige Grader afpasset Løn; der gaves dem Tilladelse til at forlade Tjenesten, naar de atter maatte have Lyst til at vende tilbage til det Fædreland, de havde forladt. Mulig har Genferen Lefort ikke været uden Indflydelse paa denne Bestemmelse; det var ham, skriver Voltaire i sit Skrift om Peter I., der fik oprettet et Regiment, hvoraf den ene Tredjedel bestod af franske Flygtninge, det var den første Afdeling af den russiske Hær, i hvilken den i Evropa brugelige Krigsdisciplin blev indført; lidet kunde man den Gang ane, hvilke Sejrvindinger den russiske Krigsmagt skulde vinde over den franske i de følgende Aarhundreder.

Først efter Slaget ved Pultava synes Peter den store at have fattet den Beslutning at forlægge sin Residens til St. Petersburg, hvilken Stad han var i Færd med at opføre, og hvortil han ved anselige Forrettigheder lokkede mange Udlændinge. Snart dannede sig, foruden lutherske, ogsaa reformerte Menigheder. En saadan, som bestod af franske Flygtninge, anholdt i Aaret 1720 om Tilladelse til ved en Kollekt at forsøge paa at vinde Midler til at bygge en Kirke; Begjæringen herom blev bevilget, en Kirke rejste sig, og dens Præster, hedder det, vare sendte fra Genf.

Paa flere Steder i det indre af Riget have Reformerte bosat sig, uden Tvivl Efterkommere af dem, hvem Ludvig XIV.'s intolerante Iver tvang til at udvandre, og de dannede her Menigheder. Hvor vidt disse ere komne, lærer man af en fransk rejsendes Beretning fra 1812. Beboerne af en Koloni, der dels driver Agerdyrkning, dels Handel ved Floden Volga, besøge aarlig et stort Marked, som i Sommertiden holdes ved Klostret Makariev*), hvortil for Omsætningens Skyld mange af de i det indre af Landet boende Folkeslag komme sammen. Alt dette ville vi gjærne tro; men derimod ville vi lade det staa ved sit Værd, hvad den samme rejsende fortæller om disse Ætlinge af de Franske, der midt i det russiske Rige siges at have bevaret den ved Ludvig XIV.'s Tid i Frankrig brugelige Klædedragt med de store Kjoleskjøder og den kæmpemæssige Paryk, og som skulle udtrykke sig i det klassiske Sprog, der i den store Konges Tidsalder brugtes af Corneille og Racine.

VI.

De franske Reformertes Bosættelse i det schweizerske Edsforbund.

Vi omtalte oven for Genferen Lefort som den, der under Peter I. oprettede et for største Delen af franske Flygtninge bestaaende Troppekorps. Dette leder os tilbage til den franske Indvandring i det nærmest ved Frankrig liggende Land, det helvetiske Forbund. Med Undtagelse af de altid den katholske Tro hengivne Kantoner, særlig de tre Skovkantoner, interesserede samtlige Dele af Schweizerforbundet sig levende for dem, der for Religionens Skyld ofrede deres jordiske Fædreland. Overalt i Schweiz bleve de franske Flygtninge vel modtagne, overalt bleve de fremhjulpne og understøttede, overalt bleve deres trængende

*) Dette Marked er fra 1817 forflyttet til Nizsnej-Novgorod. Red.'s Anm.

gavmildt understøttede, og mange Steder havde de smaa Kantoner, i det de antoge sig dem, Lejlighed til at vise et Mod og en Hensynsløshed, der paa den Tid var sjælden i Evropa, i det de trodsede den mægtige Konges Uvilje. Det var især i Genf, at de flygtende fik et Tilhold; her i Nærheden, ofte kun en Dagsrejse fjærnede fra deres Fædreland, kunde de underholde en levende Forbindelse med deres gamle Trosbrødre og styrke dem, der endnu vaklede i deres Beslutning, om de ej skulde slutte sig til Katholicismens Lære, i deres Vedhængen ved den fædrene Tro. Medens man i Frankrig med blodig Strænghed forfulgte dem, der ved Flugten vilde unddrage sig fra deres Bødler, kunde man ej med Rolighed se paa, at der aabnedes de flygtende et Asyl i de ved Frankrige nærmest liggende Smaastater. Det var især den Modtagelse, de fandt i Genf, der vakte den franske Herskers Forbitrelse. I Aaret 1679 havde Genf modtaget en fransk Resident, hvis Bestemmelse det var at passe paa, hvad der skete paa det genfiske Territorium, og at meddele Raadet i Staden, hvorledes den store Konge vilde, at det lille Kanton skulde indrette sin Færd. Da Beboerne af nogle til Republikken stødende franske Landskaber ved Rygtet om, at Omvendelsesværket ogsaa skulde begynde hos dem, i Hobetal begave sig over paa genfisk Grund, besværede Guvernøren i vedkommende Landskab sig over den Understøttelse, man i Genf gav aabenbare Oprørere mod den franske Konge. Republikkens første Embedsmand paatog sig paa egen Haand at udøve en Gjengjældelsesret, i det han forbød Indførelsen af Korn og Sæd paa Republikkens Grund. Den nye Resident i Genf indhentede Kongens Befaling med Hensyn til det skete, og Kongens Vilje var, at Raadet i Genf skulde tilkjendegive de franske af den reformerte Religion, der uden Kongens Samtykke havde været borte fra deres Hjemstavn over ét Aar, at de havde at vende tilbage til deres gamle Boliger. Efter at de Forestillinger, Gesandten paa

sin Monarks Vegne havde gjort Senatet i den lille Fristat, havde vist sig at være unyttige, fik han Ordre til at bekjendtgjøre Kongens Vilje i et truende Brev, der udtalte, at Raadet skulde forvise alle dem af hans Undersaatter, der i Løbet af det sidste Aar havde opholdt sig paa deres Stats Grund, samt opfordre dem til at rejse tilbage til den Hjemstavn, de havde forladt. Denne Besked kundgjorde Raadet i Genf for de franske Flygtninge, der havde nedsat sig paa deres Grund, og bød dem forlade denne uden Ophold; men i det den franske Resident indberettede til sin Regering, at Raadet havde givet efter, kunde han ej tilbageholde den Ytring, at Raadet lukkede Øjnene for den lidet tilfredsstillende Maade, hvorpaa den kongelige Ordre blev efterkommen. Dette frugtede paa en vis Maade; Øvrigheden i i Genf gjentog sin Befaling og gav tillige alle Beboerne Ordre til at forvise de fremmede af deres Huse; den lod alle paa Rhonefloden liggende Smaafartøjer, der havde tjent til de flygtendes Transport, borttage og udjog alle de Præster, der vare beskyldte for at have Forbindelse med franske Undersaatter. Først da dette var sket, erklærede den franske Udenrigsminister, Hr. Croissy Colbert, at den gamle venskabelige Forbindelse mellem den franske Stat og den genfiske Republik var gjenoprettet.

Den daværende franske Resident i Genf, Champagny, havde kort forud haft et Sammenstød med de genfiske Kommunal-Avtoriteter. Han var ved sit Komme til Staden bleven modtagen med al Opmærksomhed; men da han til Brug for sine Folk og de andre i Staden værende Katholiker havde ladet opføre et Kapel, vakte dette en høj Grad af Misnøje hos den overvejende Del af Stadens Beboere, der bekjendte sig til Calvins Lære. En stor Folkestimmel samlede sig ved Ministerens Bolig, og fra et Nabohus blev der affyret et Pistolskud mod et Galleri, paa hvilket Residenten befandt sig; strax efter faldt to Flinteskud, hvorpaa Residenten gik tilbage til sine Værelser, men øje-

blikkelig begav sig til Raadhuset, hvor han traadte ind i Forsamlingsstuen og begjærede, at man paa Stedet skulde lukke Stadens Porte, at man skulde forsyne ham med den fornødne Vagt til at haandhæve den Ærbødighed, man skyldte hans Herre, og at man omhyggelig skulde eftersøge den, der havde affyret det første Skud. Kongen af Frankrige viste mærkelig nok ved denne Lejlighed et sjældent Maadehold; han tilskrev Øvrigheden i Genf, at han med Velbehag erfarede, at Raadet ej havde nogen Del i det skete, og derfor vilde han tilstaa den, der havde været Ophavsmand til det hele, Frihed for al Straf. Efter alt dette var det forklarligt, at Borgerskabet i Genf ikke vilde drive Sagen til det yderste; men den lille Fristad havde dog Mod nok til at trodse den mægtige Monark; Genf og flere andre Stæder i Forbundet rustede sig, saa godt de kunde, hvervede Tropper, bad Statholderen i Nederlandene om Hjælp og søgte, saa godt det lod sig gjøre, at staa hverandre bi; thi Faren var truende; det gjaldt ej et enkelt Kanton eller en enkelt Stad, det gjaldt den hele protestantiske Kultus i det helvetiske Forbund. Det antoges i Almindelighed, at de franske Vaaben først vilde vende sig mod Genf, for her med Vold og Magt i Calvins egen Stad, den schweizerske Reformations Vugge, at gjenindsætte den katholske Religion i de for over et Aarhundrede siden tabte Rettigheder; men enten det var Frygt for nye Fjender paa en Tid. da det halve Evropa stod rustet mod Frankrig, eller det var andre Omstændigheder, nok er det, det truende Uvejr drog skaanende forbi.

Fra den Tid iagttog Genf stedse, saa længe den franske Konge for de reformerte Flygtninges Skyld truede Byens borgerlige og religiøse Existens, en Politik, der paa den ene Side røbede den inderlige Deltagelse for de udvandrede Reformertes ublide Skæbne, medens den paa den anden Side gjorde alt muligt for ikke alt for aabenbart at fremkalde den franske Monarks Hævn. Man gjentog de gamle

Forbud mod de franske Reformertes Samling i Staden og sendte stundom Folk omkring for at formaa dem til at drage sig tilbage, men viste i Virkeligheden den største Skaansel mod de Borgere, der i den betegnede Retning intet foretoge sig trods alle Opslag paa Torve og Gadehjørner. I de andre, til Forbundet hørende Kantoner forefaldt lignende Optrin, og Bladene omtalte i heftige Udtryk det Tyranni, den franske Konge udøvede mod sine ulykkelige Undersaatter; men den stolte Konges Agenter maatte lade sig nøje med at true i Tilfælde af Gjentagelse; det blev altid ved Truslerne, hvor ofte de samme Forsyndelser end gjentoges.

I samtlige Forbundets Kantoner var Antallet af de flygtende og paa forskjellig Maade af Regeringerne understøttede Protestanter meget tiltaget, men de gjorde rigelig Gjengjæld for den Hjælp, de modtoge; overalt indførte de Forbedringer i Agerdyrkning, i Haveanlæg, i Fabrikdrift. For at blive staaende ved et enkelt Exempel, var det under de franske Flygtninges Hænder, at Urmagerprofessionen i Genf naaede den Fuldkommenhed, hvorfor den har været bekjendt indtil denne Dag. I det Aar, i hvilket den store Udvandring fra Frankrige tog sin Begyndelse, var der i Genf ikkun 100 Mestre. der dreve denne Profession og beskæftigede 300 Arbejdere; disse leverede i Handelen 10,000 Ure om Aaret. Efter faa Aars Forløb beskæftigede dette Fag 1000 Arbejdere, der aarlig forfærdigede 30,000 Ure, og senere er Tallet blevet forøget. Den Smughandel, Genferne dreve paa Frankrig, skal have været lige saa indbringende for dem, som skadelig for de franske Finanser. Det var en Næringsvej, hvori de franske Flygtninge havde stor Del; men ikke mindre Skade gjorde de deres gamle Fædreland ved den Andel, de toge i Krigen mod den franske Monark, og ved den Understøttelse, de aabenbart og hemmelig ydede de Opstande, der midt under de for de franske Vaaben saa ulykkelige Aar af den spanske Arvefølgekrig rasede i

Cevennerne, hvor de saakaldte Camisarder, en protestantisk Sekt, som Forfølgelsen i Forening med høje Skattebyrder havde bragt til det yderste, i lang Tid uhindret dreve deres Væsen.*)

Hvad der i Schweiz er udrettet for Videnskaben, har ikke været uden betydelig Paavirkning af Efterkommerne af de franske Flygtninge. Disse ere indtil den nyeste Tid vedblevne at tælle mange Videnskabsdyrkere iblandt sig, og vi behøve kun at nævne et Par af de mere betydelige Navne som Benjamin Constant, Sismonde de Sismondi, A. F. Guizot og Charles de Bonnet, for at godtgjøre denne vor Paastand; men særlig have de indvandrede Franskmænd dog udmærket sig ved de Dannelsesanstalter, de have grundet for vordende Gejstlige; saaledes forsyner det gejstlige Seminarium i Lausanne den største Del af Evropa, hvor der findes reformerte Menigheder, med Præster.

I det hele kunne vi ikke for højt anslaa den Finhed, den Urbanitet i Sæder og Dannelse, som de franske Flygtninge medbragte til Schweiz, og som derfra spredte sig ud over andre Egne af vor Verdensdel, i det det mere og mere blev almindeligt, at franske Lærere og Lærerinder hentedes fra det protestantiske Schweiz. Ved Berøring med Mænd, som fra deres Hjemstavn i Frankrig medbragte et med Modermælken indsuget Kjendskab til det franske Sprog i dets største Renhed, vandt igjen Sproget i Republikkens Kantoner i høj Grad. Fra Aaret 1703 blev det saaledes til Ex. paalagt Embedsmændene i Genf paa rent og godt Fransk at affatte alle de Aktstykker, der hidtil vare komne for Lyset i en fordærvet fransk Dialekt.

Som en Afslutning paa denne vor Afhandling skulle vi endnu tilføje, at de Reformerte, der nedsatte sig i Hol-

*) Om Camisardkrigen, se nøjere Hist. Archiv 1872 I., 271—83.

land og England, atter derfra gik til andre Verdensdele, saa at der paa det gode Haabs Forbjærg og i Surinam er fundet Efterkommere af hine franske Flygtninge, og vore Læsere ville derfor uden Tvivl indrømme disse Blades Forfatter, at det var en verdenshistorisk Begivenhed af første Rang, at Ludvig XIV. uddrev sine protestantiske Undersaatter, nødsagede dem til at tage til fremmede Lande og dertil at forflytte den franske Civilisation og Dannelse. Ved en Betragtning heraf mindes vi det gamle Sagn om Fuglene, der bringe Sæden med sig fra deres fjærne Fædreland og gjemme den i den fremmede Jordbund, hvor den, naar Regn og frugtbare Tider gives, voxer frem og bærer rig og overflødig Frugt. Ud over Midten af det 18de Aarhundrede var Protestanternes Stilling i Frankrig aldeles retløs; de vare idelig udsatte for, naar de paagrebes, at blive Martyrer for deres Tro. Over Halvdelen af Aarhundredet var forbi, da Protestanten Jean Calas († 1761), en Borger i Toulouse, hint Sted, hvor den vildeste Fanatisme fra Middelalderens Dage havde haft sin Hjemstavn, maatte lide den grusomste Død, som anklaget for at have dræbt sin egen Søn, fordi denne, som det hed, vilde gaa over til Katholicismen. Paa samme Tid forfulgtes uden Ophør de saakaldte Ørkenens Præster — Præster for de i det sydlige Frankrig adspredte Protestanter; 28 af dem bleve henrettede i Tidsrummet 1686—1762; derfor aftage heller ikke Protestanternes Udvandringer til de mere tolerante Nabolande, saa længe en saadan Tilstand varede, og de ophørte først, da Protestanterne fik lige Rettigheder med Katholikerne, umiddelbart før nye Blodscener skulde begynde i Frankrig.*)

---

*) Dette skete, kort før den store Revolution tog sin Begyndelse, 29. Jan. 1787. Hidtil havde de protestantiske Trosbekjendere, der vare udvandrede, været borgerlig døde; deres Ejendomme vare konfiskerede, og de vare i Ordets egentlige Forstand blevne fremmede i deres gamle Fædreland. Dette Forhold ophørte 1790; en Lov af 15de Oktober var saalunde

Ogsaa Efterkommere af de ved det nantiske Edicts Ophævelse bortflygtede Reformerte fik lige Rettigheder med de katholske Undersaatter, og saaledes aabnedes der dem atter Adgang til at betræde deres Fædres gamle Hjem, en Adgang, som dog ikke i stor Maalestok blev benyttet.

---

affattet: „Personer, fødte i fremmede Lande, der nedstamme fra en fransk Fader eller Moder i nærmere eller fjærnere Grad, som formedelst deres Religionsbekjendelse have forladt Frankrig, erklæres for indfødte Franskmænd og ere berettigede til at nyde alle hertil knyttede Rettigheder, dersom de komme tilbage til Frankrige, for der at bo, og ville aflægge Ed som tro Borgere“.

P. W. Becker.

Lady Esther Stanhope,

Dronningen af Tadmor.*)

I.

En smuk Dag i Aaret 1788 kunde man paa Strandbredden ved Hastings se en lille lyshaaret Pige paa otte Aar i Færd med at løsne en Fiskerbaad. Forsigtig saae hun sig om til højre og venstre, men da ingen forstyrrede hende, krøb hun i Baaden, greb Aaren og begav sig til Søs. Det var Lady Esther Stanhope; hun havde netop hos sin Fader set en fornem fransk Adelsmand, og de guldbræmmede Lakajer i hans Følge havde behaget hende saa meget, at hun paa egen Haand vilde gjøre en Udflugt til Frankrig og se sig om der.

Barnet var Datterdatter af den store Chatham, thi hendes Fader, Lord Stanhope, var gift med en Søster til Ministeren William Pitt. Hendes Slægt bestod af besynderlige Mennesker. Bedstefaderen, Lord Chatham, hvem hun lignede i mange Henseender, var en Original; han var paa én Gang indesluttet og opfarende; uagtet han af Naturen var lad, kunde han dog udfolde en betydelig Virksomhed, og til Trods for al sin Overlegenhed kunde han dog være indsmigrende, naar han vilde. Disse og andre Ejendommeligheder arvede Esther efter ham. Fra sin tidlige Ungdom

---

*) Efter Philarète Chasles: Le dix-huitième siècle en Angleterre.

yndede hun at lade Folk vente, at holde andre i Afhængighed eller Frygt og at omgive sin Person med en vis Hemmelighedsfuldhed.

Faderen, Lord Stanhope, beskæftigede sig ikke med Børnene. Han var anden Gang gift med en Greville, en Modedame, der delte sin Tid mellem Selskabslivet og Operaen. Esther fik saaledes ingen Opdragelse; hun maatte selv skabe sig en Tankekreds og finde sin Vej alene. Lord Stanhope sværmede for Aarhundredets filosofiske Drømmerier; han sov for aabne Vinduer under tolv Sengetæpper, spiste tørt Brød til Frokost, afskaffede sit Vaaben og solgte sit Sølvtøj, ja endogsaa de Tæppetapeter, som Kongen af Spanien havde foræret hans Forfædre. For Kone og Børn var det en stor Sorg, da han i sine demokratiske Anskuelser gik til den Yderlighed at skille sig ved Heste og Vogn. Alle vare lange i Ansigtet; men Esther var ikke forknyt. Hun kjøbte sig et Par Stylter og øvede sig i at bruge dem i en Sidegade, hvor hun vidste, at Faderen plejede at sidde ved Vinduet. — »Han saae mig ganske rigtig«, fortæller hun, »og saa snart jeg kom inden for, gik han mig i Møde.« — »Hvad skal det betyde, du Smaa? hvad var det, du gik omkring med der nede?« — »Aa ja, Papa!« svarede jeg, »siden du ikke holder Heste mere, maa jeg øve mig i at komme igjennem Smudset saa bekvemt som mulig. Mig kan det jo være det samme; men den stakkels Lady Stanhope, der er saa svag, vil have meget svært ved at bære sig ad som jeg«. — Der er noget deri, tænkte Filosofen, og den stakkels Lady Stanhope fik sin Vogn igjen, takket være Stifdatterens Indfald. At Vognen var uden Vaaben, var jo foreløbig en Biting.

I samme Aand og med samme Fasthed satte Barnet, da hun voxede til, sig op mod sine Guvernanter, der skulde lære hende Fransk og Italiensk. Hun hadede dem alle sammen og drillede dem paa enhver optænkelig Maade, men beholdt alligevel Overvægten paa Grund af sit ubøjelige

Sind. Hun gjorde, hvad hun vilde, og beherskede sine Omgivelser ved sin energiske Karakter. De to Personer, som hun holdt mest af, vare Onkel Pitt og hendes Fætter, Lord Camelford. Den sidste beundrede hun i saa høj Grad, at man maaske her kan skimte et eneste Glimt af den blidere Følelse, som ellers intet Sted skinner frem i denne Kvindes Liv. — »Dersom nogen vover at træde mig for nær«, siger hun, »skal han se, at Lord Camelford er min Fætter«. Han var høj og kraftig bygget; hans Ansigt var blegt og strængt, og hans Karakter var som den øvrige Families en Blanding af Mod, Halsstarrighed og alskens Særheder. Ham var det, der som Skibschef hørte sit Mandskab knurre og i Formodning om et begyndende Mytteri uden at betænke sig jog sin Næstkommanderende en Kugle gjennem Hovedet. I Begyndelsen dadlede man ham; men da Oprøret kort efter udbrød paa de øvrige Skibe i Flaaden, indsaa man, at han alene havde bedømt Situationen rigtig. En af hans Fornøjelser var at besøge Kipperne i City, forklædt som simpel Matros. Mødte han der en stakkels Fyr, hvis Ansigt han syntes om, kunde han give sig i Samtale med ham og udspørge ham om hans Hændelser. Naar Beretningen tiltalte ham — og han var for klog til at lade sig bedrage, — stak han undertiden Fortælleren et halvt eller helt Hundrede Guinea'er i Haanden, i det han ledsagede Gaven med en Advarsel mod at omtale den til nogen, da han i saa Tilfælde nok skulde komme til at betale den tilbage paa en Maade, som han ingenlunde vilde synes om. I øvrigt havde hans Særheder skaffet ham saa mange Uvenner og inddraget ham i saa mange Ubehageligheder, at Onkelen, som virkelig holdt af ham, ikke kunde eller turde gjøre noget for ham.

Esther havde Lyst til at ægte ham; men Familien Chatham satte sig derimod. Camelford havde anvendt halvtredsindstyve Tusende Pund for at sikre sin Søster et Gods, som Lord Chatham havde haabet at arve. Den unge Esther

førte imidlertid Krig med sine Guvernanter, der forgjæves søgte at vække hendes Interesse for Historien, som hun kaldte et Væv af Usandhed. — »I behøve jo blot at se«, anførte hun til Støtte for sin Paastand, »hvorledes man fortæller, hvad der sker den Dag i Dag«. Om Snørliv vilde hun ikke høre tale, og hun gjorde aabenbart Oprør imod dem, der vilde formaa hende til at indelutte den lille Fod, af hvilken hun var saa stolt, i en Silkesko.

Da hun var tyve Aar, maalte hun sine tre Alen. Hendes øvrige Udvikling svarede til Væxten; men hun var hverken smuk eller indtagende. Desuagtet hører hun efter en samtidigs Udsagn til dem, hvis Ansigtstræk, Øjekast og Væsen udøve en oplivende Indflydelse paa Omgivelserne. Hendes Ansigtsoval var ren, og hendes Hoved sluttede sig til Halsen med saa megen Ynde, at Lapsen Brummel en Aften i Selskab løftede hendes Nakkekrøller i Vejret med det Udbrud: »For Himlens Skyld, lad mig se, hvad der er neden under!«

Sine første Indtryk medbragte hun fra Hjemmet, hvor Faderen, medens hans første Hustru levede, paa Slottet Chevening sad til Doms over store og smaa, underholdt to Hundrede Tjenestefolk samt uddelte Jord, Penge, Naadestegn og Embeder i hele Grevskabet. Paa samme Tid sørgede Moderen, den første Lady Stanhope, for Medicin til de syge, for Almisser til de fattige og for Medgift til Pigerne. Mindet om dette Hjem, hvor man slagtede en Oxe om Ugen og et Faar om Dagen, dette fornemme, men dog patriarkalske Husvæsen, har altid staaet levende for Esther, og for at naa sit Ideal af en uforstyrret og velgjørende Virksomhed tog hun senere sin Tilflugt til Ørkenen.

Onkelen William Pitt stod imidlertid ved Statens Ror og holdt det til Trods for sin Ungdom med fast og sikker Haand. I sin Forudfølelse af den franske Revolution og de kommende Omvæltninger søgte han at knytte alle Tronens og Adelens Interesser til sin Person. Medens han frem-

stillede Frankrig og Revolutionen som ét, gjorde han indlysende for alle, at Tronens, Adelens og Nationens Interesser faldt ganske sammen. Derved blev den store Mand saa at sige det engelske Folks Repræsentant paa samme Tid, som han skaffede det Dynasti, hvis Minister han var, Sejren. Lord Stanhope fulgte derimod ganske den modsatte Vej. Han indgik Forbindelser med Demokraterne og udsatte sig for Hoffets Unaade, uden dog at kunne regnes med blandt Lederne i sit Parti. Da man endelig arresterede en af Oppositionens Førere i hans Hus, og hele Familien var i Oprør i den Anledning, blev dette Esther for meget. Med Stifmoderens Samtykke forlod hun det fædrene Hjem og tog Ophold hos Onkelen, som var ugift, og for hvem hun var opfyldt af Beundring.

Pitt havde haft en ulykkelig Kjærlighed, og det kan ikke forbavse nogen, som mindes hans besynderlige Personlighed, hans spidse Næse, som altid pegede opad, hans spejdende Øjekast, den høje og smalle Pande, den adspredte Mine, alt sammen noget, der mindede om en Sporhund. Han var bleven forelsket i en Miss Eden, hvis Moder var en af disse Fremtoninger, der med upassende Graadighed angle efter Partier til deres Døtre. »De stille Datteren op«, siger Lady Esther, »som en ladt Kanon; med tændt Lunte dreje de den frem og tilbage i alle Retninger, og saa snart en Mand kommer inden for Skudvidde, bliver han uden Barmhjærtighed beskudt«. Imidlertid fik Pitt Nys om den Spekulation, for hvilken han var Gjenstand, samt om den ringe Tilbøjelighed, som Miss Eden nærede for ham. Derfor trak han sig tilbage med Fortvivlelse i Hjærtet og tænkte aldrig oftere paa at gifte sig.

Nu styrede Lady Esther hans Hus, og Onkelen var glad ved at have Niecen i sin Nærhed. Han sporede det ægte Familieblod i hende. »Hun holder af Ensomhed, naar den er fuldkommen«, siger han — »af Verden, naar den er en eneste Hvirvel, og hun har Smag for Politik, dersom

den blot er tilstrækkelig broget. En af disse Ting behøver hun; men hvilken hun holder mest af, véd jeg ikke«. Onkel og Niece kom udmærket ud af det, hun førte hans Korrespondance, redigerede hans Noter og holdt Huset i Orden. Han fandt i hendes Virksomhed al den Sjælsstyrke, den klare og skarpe Forstand og den Ihærdighed, uden hvilke hverken stort eller smaat lader sig gjennemføre. Derfor forsmaaede han ikke hendes Raad, og han havde heller ingen Hemmeligheder for hende.

Imedens William Pitt stod forrest i Kampen mod den franske Republik og mod Napoleon Bonaparte, var Esther Stanhope i Virkeligheden hans højre Haand, og han foretrak hende i mange Tilfælde for de Hjælpere af anden og tredje Rang, af hvilke Statsmanden er omringet; men Lejligheden til at løfte Sløret for Statskunstens Hemmeligheder og til at se bag Kulisserne maatte have en besynderlig Virkning paa en ung Piges Sind; Esther blev i Virkeligheden ganske menneskefjendsk og udtalte sine Meninger med saa megen Kraft og Lune, at man lagde Mærke til hende. Den gamle Kong George hørte til hendes Beundrere, og en Aften, da Hoffet spaserede paa Windsor-Terrassen, vendte han sig til Pitt og sagde, at han havde fundet en ny Minister.

»Som Deres Majestæt behager«, svarede Pitt, »Byrden er tung nok. En Smule Hvile vilde være mig velgjørende«.

»Det er en Minister, som er bedre end De«, vedblev Kongen.

»Deres Majestæt har sikkert gjort et udmærket Valg«.

»Ja, Pitt, det kan De tro. En kløgtig General oven i Kjøbet!«

»Sire«, svarede Pitt, der blev en Smule forlegen og uagtet sin Verdenserfaring ikke vidste, hvordan han skulde tage Sagen, »vil Deres Majestæt ikke sige mig Navnet paa den Personlighed, som De har hædret med Deres Tillid, at ogsaa jeg kan bevidne ham min Ærefrygt?«

»For Pokker, Pitt, De har Personen under Armen«,

udbrød Kongen og pegede paa Esther; »hun er den største Statsmand i England for Øjeblikket og en Ære for sit Kjøn.«

Ved Aarhundredets Slutning vare Sæderne blandt de højere Klasser i England lige saa fordærvede som i det øvrige Evropa; men man søgte at skjule Fordærvelsen ved at fremhykle en stræng Moralfølelse. Livet i de højere Kredse var kun Skin eller Overdrivelse; men der var Kraft i Nationen. Omkring Esther dannede sig hurtig et lille Hof, som gjorde Kur til hende, smigrede hende og saae op til hende. Det bevirkede kun, at hun blev mere fjendsk i sine Stemninger, mere hemmelighedsfuld i sine Handlinger, dristigere i sine Ytringer og traadte mere stridbart op mod alle Vedtægter i det Selskabsliv, som forekom hende saa usselt og nedværdigende.

Højt stillet, som hun var, kunde hun optage Kampen mod alle Dydsvedtægter, al den kunstige Sædelighedsfølelse og imod Forstillelse af enhver Slags. »Jo mere velopdragen et Menneske er«, siger hun, »desto mindre behøver han at tage Forargelse af visse Anekdoter og visse Talemaader. Hos os har man drevet Hykleriet til Yderlighed. Alle disse taabelige Skikke, der fremstilles som ukrænkelige Nødvendigheder, dem hader jeg. Der gives Saloner, hvor man anser Kjedsomheden for en Behagelighed; jo mere flov, kold og dum man er i sin Optræden, desto mere Lykke gjør man. Sligt hører til den gode Tone. Jeg beklager de blege, svagelige Væsener, som proppe sig med Kager og ikke kunne gjøre et Skridt uden at støtte sig til en Mands Arm. Hvis nogen rækker mig Haanden for at hjælpe mig ud af Vognen, plejer jeg at sige: Jeg har gode Ben, Gud være lovet; lad dem om det«.

Kjærtegnet af Modens Luner og smigret af sine Omgivelser svingede hun Fornuftens Sværd uden Persons Anseelse og uden at frygte nogen. Midt under Krigen med Frankrig besluttede Pitt at indstifte en Fortjenstorden, og Lord Liverpool paatog sig at forfatte Ordensreglerne og bestemme

Farverne til Baandet. En Aften indfinder han sig i Førsteministerens Saloner med et straalende Ansigt og udbryder: »Jeg haaber, at min Sammenstilling vil smigre den britiske Nationalstolthed. Rødt er Englands Flag, Blaat er Friheden, og Hvidt er Lovene«. Hofmænd og Smigrere forsikrede, at Tanken var herlig, ophøjet og poetisk. »Det er meget smukt«, afbrød Lady Esther, »og Kongen vil vistnok være tilfreds dermed; kun forekommer det mig, at jeg har set det samme et andet Sted«. »Hvor da?« spurgte Lorden. »Paa de franske Soldaters Hatte, Mylord. Det er Trikoloren, som Deres Herlighed har opfundet!« Det forbavsede ham. »Min Gud, Lady Esther, jeg har bestilt over tre Hundrede Alen; hvad skal jeg gjøre dermed?« »Brug dem til Seler, Mylord. De plejer at stoppe flere Papirer i Deres Benklædelommer, end der er Plads til. Jeg har altid været bange for, at det skulde gaa galt«.

Lady Esther Stanhope havde betydelig Indflydelse paa Styrelsen; hun ansatte Oberster og afsatte Statssekretærer, hun uddelte Pensioner og underskrev mere end én Forordning med Onkelens Navn i hans Paasyn til hans store Fornøjelse. »For at efterskrive et Navn kommer det an paa at føre Pennen hurtig og dristig. Hvis man vil udføre Trækkene langsomt og akkurat, kommer Haanden til at ryste«. Det var hendes egne Ord; hun havde studeret Tingen i fuldt Alvor; men hun brugte altid sin Indflydelse i Fornuftens Tjeneste, for at afværge Smaalighed eller Latterlighed. Addington, der var Søn af en Læge og selv Læge, kunde takke Pitt for sin høje Stilling. Han fik det Indfald at ville have Titel af Lord Raleigh; men denne lidet smagfulde Anvendelse af et historisk Navn fandt ikke Naade for Esthers Øjne. En Morgen begiver hun sig til Onkelen og fortæller ham, at man har udgivet en Karrikatur af Kongen, Addington og ham selv. »De forstiller Dronning Elisabeth«, siger hun, »og danser Menuet med Næsen i Vejret, Addington er fremstillet som Lord Raleigh

og gjør Dem sin Kompliment; hans Majestæt er paaklædt som Hofnar«. Pitt lo højt ved Fortællingen om denne Tegning, som kun var til i Esthers Fantasi, og udsendte Folk for at kjøbe den til enhver Pris. Endskjønt de kom tilbage med uforrettet Sag, fandt Ministeren sig dog slaaet af det latterlige i Ideen, og Aarhundredet blev forskaanet for den nye Lord Raleigh.

Efter Pitt og Camelford havde Lady Esther stor Agtelse for Brummel, Dandiernes Overhoved. Han var Konge i sin Verden og lige saa uforskammet som hun. Denne Parvenu, der var dristig nok til at kunne ydmyge den opblæste Fornemhed saa vel som Dydspedanterne og de lærde Hyklere, førte ligesom hun Krig mod Tidens taabelige Vedtægter, mod den falske Sentimentalitet og den indholdsløse Forfængelighed. Det frydede hende, at se ham hilse en Prins ved et Nik over Skulderen eller bringe en Hertuginde til at slaa Øjnene ned ved sit Øjekast. Om hans Dristighed kunde hun fortælle det utrolige. En Aften paa et Bal hos Hertugen af Rutland stod Brummel midt i en Kreds af Damer, som han mønstrede langsomt én for én. »Hvor skal jeg finde en Dame, som kan valse med mig uden at falde«, sagde han ganske højt. »Ah, der har vi jo Catherine« (det var Hertugens Søster), vedblev han, »hun er maaske den rette«. Hertuginden plejede at forøge sin naturlige Legemsfylde ved kunstige Midler i saa stort Omfang, at Brummel standsede hende midt i Balsalen og spurgte: »For Himlens Skyld, kjære Hertuginde, hvad er dog det for en Façon, De har? Jeg giver Dem mit Æresord paa, at De trænger til at komme under Pressen. Jeg maa bede Dem om at gaa baglængs, naar De forlader Salen; jeg kan umulig taale, at se Dem fra den anden Side, uden at briste i Latter«. Lige saa impertinent var han over for Parvenuerne. Den mest udsøgte Diner kunde han fordærve ved af Tjenerne at forlange Anchiovis fra det røde Hav eller Palmyra-Saucen. »Hvem spiser vel til Middag

uden disse Ting«, tilføjede han med den ligegyldigste Mine af Verden. Brummels egentlige Triumf var dog hans Morgentoilette i Overværelse af en halv Snes Hertuger og en sex, syv Marquier, som stode op i Rundkreds omkring ham. »Hvad ville I?« spurgte han, »se I ikke, at jeg børster mine Tænder?« Derpaa betragtede han sin Mund i Spejlet og vedblev: »Jeg tror, der er en Plet. Nej, det er kun en Smule Kaffegrums. Ja, dette Tandpulver er udmærket; men dersom I tro at faa Recepten, saa tage I fejl«.

En Dag, da disse to, som holdt meget af hinanden, mødtes i Bond Street, den Gang Modepromenaden, standsede Brummel Lady Esther og spurgte i Tidsalderens Jargon og paa den slæbende Maade, som var ham ejendommelig: »Kjære Skabning, sig mig, hvem var det, De talte med?« »Det var Oberst Whitby«. »Oberst Hvadfor noget? Har den Person en Fader, og hvem Pokker kjender den Fader?« Hans Spørgsmaal bragte Esther i Harnisk: »Maaske De vil sige mig, hvilken Slags Fader George Brummel har, og hvem Pokker kjender den Fader?« »Ak ja, Lady Esther«, svarede Brummel halv alvorlig, »George Brummels Fader kjender ingen, og ingen vilde kjende George Brummel selv, dersom han ikke spillede den Rolle, som han har paataget sig, og som kun har nogen Værdi for sin Taabeligheds Skyld. Dersom jeg ikke gjorde Nar af Højheder og sagde Du til Marquiser, vilde man ikke tale om mig i otte Dage; men Verden er dum nok til at bøje sig for mine Paafund, og kun De og jeg vide, hvorledes man skal tage den.« At Brummel, der mystificerede de engelske Saloner, for siden at dø i Frankrig med sine Gulddaaser og kun en eneste gammel Klædning, maatte behage den Kvinde, hvem Stolthed og Had til Kredsene i Hjemmet paa et senere Tidspunkt drev ud i Ørkenen, er en Selvfølge.

I Hjemmet byggede og plantede hun. Paa otte Dage omskabte hun hele Parken, for at Onkelen kunde finde Hvile og Stilhed efter Forretningerne, og udjog egen-

hændig fem berusede Soldater, som vilde trænge ind i Huset. Desuden opsporede hun Intriger, aabnede Depecher, tegnede Uniformer og drev sin Optræden til de yderste Grænser af Besynderlighed. At hun fik en Mængde bitre Fjender, er naturligt. »Ser De ikke Lord C.? han hilser Dem netop«, sagde man til hende ved en eller anden Lejlighed. »Jeg ser en spraglet Nar, som bryster sig«, svarede hun højt, »er det Lord C.?« Dersom noget ikke var efter hendes Hoved eller foregik imod hendes Vilje, kunde hun tage blodig Hævn. Lord Abercorn ønskede Hosebaandet og havde forgjæves henvendt sig til Pitt, mod hvem han havde forskjellige Forpligtelser. Saa gik han til Addington og fik sit Ønske opfyldt. »Han skal komme til at betale sit Frafald«, sagde Esther til Hertugen af York, da Lorden netop traadte ind i Værelset. »Der kommer han«, udbrød Hertugen, »puds ham, you little bulldog!« Lorden havde engang brækket begge Ben, og Addington var fra først af Læge. Esther gik Lorden i Møde og pegede paa Hosebaandet. »Hvad har De der, Mylord? Har Addington forbundet Dem? Ja, han har Øvelse deri. Forhaabentlig vil De i Fremtiden staa bedre paa Benene end før«, og dermed gik hun. »Hvor Lord Castlereagh er rød i Hovedet«, ytrede man en Dag til hende. »Det er kun Gjenskin af hans Portefeuille«, lød Svaret; Lorden plejede nemlig at føre sine røde Saffians Portefeuiller med sig overalt og at lade, som han var optaget af politiske Anliggender.

Lady Esther havde et betydeligt dramatisk Talent, hun havde især sin Styrke i at fremstille de romantiske Dydshelte og de sukkende Elskovspar, som Kotzebues og Lafontaines Fortællinger havde bragt i Mode. Hun spillede den begejstrede Ægtemand eller den smægtende Hustru og derefter en ny Akt, hvor man saae Manden omringet af Elskerinder eller Konen blandt sine Elskere. Slige Parodier gav hun til bedste midt i Salonerne og i stort Selskab,

Følgen var naturligvis, at man frygtede hende som Pesten. Men hvad brød hun sig derom?

Med Onkelens Død maatte hele Lady Esther Stanhopes fantastiske Rige falde sammen, og denne Begivenhed indtraf i Januar 1806. Den store Mand havde ofret Sjæl og Legeme for sin Idé. Fra den tidlige Morgen til sent ud paa Natten var Livet for ham Arbejde og Kamp, han fik hverken Tid til at spise eller hvile. At han heller ikke fik Tid til at varetage sine Pengesager, er forstaaeligt nok; man bedrog ham paa alle Kanter, og han efterlod sig ikke andet end en Gjæld paa fyrretyve Tusend Pund Sterling. Esther, hans betroede Raadgiver, indsaa hurtig, at der ikke var noget at gjøre for hende under det nye Regimente, og at hun heller ikke havde noget at vente af Onkelens Efterfølgere. Man tilstod hende en Pension paa 1200 Pund Sterling om Aaret, og det engelske Selskab var ikke sen med at lade hende føle sin Hævn. En Tid lang trak hun sig tilbage til en beskeden Bolig et Sted i Wales; men i Aaret 1810 drog hun til Orienten, fulgt af sine Landsmænds Krænkelser og Forhaanelser.

II.

Det Liv, hun havde ført, de Indtryk, hun havde modtaget, vare for stærke for hendes Fornuft. Da den store Statsmand, der havde ofret Livet for Nationens Lykke, døde ubegrædt og næsten ubemærket, modtog Lady Esthers Sind et voldsomt Stød, som det aldrig forvandt. Hendes Had til det civiliserede Evropa, og navnlig til England, blev ligesom hos Byron til en Sygdom, et Vanvid, en fix Idé. Hun holdt af Virkeligheden som alle store Aander; men i Hjemmet fandt hun kun Skinvæsen, Forstillelse og Hykleri, og desuden gjærede ubestemte Fremtidsdrømme, Tørst efter Magt og Lyst til at spille en Rolle i hendes Sind og fremkaldte en Higen efter Storhed, som fulgte hende til Døden.

Efter i nogen Tid at have flakket omkring i Grækenland og Ægypten opslog hun sin Bolig midt i Syrien imellem Druserne, der tænkte paa at gjøre Opstand, mellem de grusomme Tyrker og de vilde Arabere. Da Lady Stanhope bosatte sig paa Libanon, var Tyrkiets Magt stærkt paa Hældningen. Grækerne tænkte paa Uafhængighed, Mehmed-Ali i Ægypten gjorde, hvad han vilde, og Drusernes Fyrste stræbte ved List og Grusomhed at samle sine mange spredte og fjendtlige Stammer for derved at gjøre sig til Herre over hele Syrien. Fra sin ensomme Bolig, ikke langt fra Bejrut, blev Lady Stanhope Vidne til, hvorledes Emiren Bechir kæmpede mod Porten, Araberne, sine egne Druser, ja, sine egne Slægtninge; hvorledes Paschaen af Acre kæmpede mod Mehmed-Alis Søn Ibrahim Pascha, kort sagt til et Væv af Rænker, Stridigheder og Afskyligheder, som strakte sig gjennem lange Aarrækker.

Emiren Bechir var et Uhyre, men en dygtig Mand. Gjentagne Gange havde han maattet flygte for Paschaen af Acre, der skulde haandhæve Sultanens Firman om Emirens Afsættelse. Han indsaa Fordelen af en Forbindelse med Ægypten, og efter Aftale med Mehmed-Ali prøvede han paa at frigjøre Syrien fra Portens Overhøjhed. Da Øjeblikket var kommet, rykkede Ibrahim Pascha frem med den ægyptiske Hær, slog Sultanens Tropper, gjorde sig til Herre over Landet og vilde være rykket frem til Konstantinopel, dersom ikke Evropa havde lagt sig imellem og standset ham.

Drusernes Emir var den af de to Forbundsfæller, der vandt mest. Han kom tilbage til Libanon, hvor han ved Smiger, List eller Vold vilde vinde de forskjellige Stammer for sig og samtidig gjøre det tyrkiske Herredømme forhadt blandt Befolkningen. Ved List og ved Ibrahims Hjælp lykkedes det ham at faa Stammerne til at udlevere deres Vaaben, endogsaa de uafhængige Druser, de vilde og tapre Bjærgboer, i hvis Besiddelse Korsfarernes gamle Borge vare. Denne Stamme slog sig imidlertid ikke til Taals som Maro-

niterne og de fleste andre. Saa snart den indsaa, at man havde bedraget den, forbandt den sig med Beduinerne i den nærliggende Ørken, angreb Emiren og var mere end én Gang heldig.

I dette Kaos søgte Lady Stanhope et Fristed. Landet var besat af ægyptiske Tropper, som kun til Dels tjente Emir Bechirs hensynsløse Ærgjerrighed. Det gjaldt om at tage Parti, og der var Partier nok at vælge iblandt. Der var Drusernes medfødte Uafhængighedsfølelse, de undertrykte Kristnes Klager, de rettroende Muselmænds Misfornøjelse med Ægypterne, hvis Pascha man næsten ansaa for en Evropæer, og endelig Porten, der ikke havde anden Støtte for sin Magt end sit Navn og Traditionen. Det var Sultanens Sag, som Lady Stanhope understøttede i Resten af sin Levetid, endskjønt hun boede paa Emirens Territorium og næsten under hans Øjne.

Hendes Ankomst skete temmelig ubemærket, og Emiren, der i hende troede at finde en Støtte, overlod hende til Bolig et gammelt græsk Kloster ved Navn Mar-Elias. Der var gode Bygninger, let Adgang og bekvem Beliggenhed. Hun blev der et Par Aar, for at danne sit asiatiske Husvæsen og gradvis vænne sig til Landets Skikke. Ved en utrættelig Velgjørenhed stræbte hun at bane Vej for Virkeliggjørelsen af sine Drømme om Højhed og Magt. Senere flyttede hun til Djihun ikke langt fra Saida, uden dog at give Afkald paa Klostret som sin Ejendom.

I et Kaos af Klipper, Skove og Vandløb byggede Lady Stanhope sit sælsomme Palads. Grunden var en enlig Klippekegle, som faldt stejlt af mod Afgrunden paa alle Sider, og selve Bygningen var en Labyrint af Smaahuse, forbundne ved mørke Gallerier og snævre Korridorer eller adskilte ved Gaarde af uregelmæssig Form. Alt aandede Hemmelighedsfuldhed; der var fuldt af Celler og Løngange, og Gjæsten anede næppe, at Panelet bag ham skjulte en Mand, der skulde se og høre alt og samtidig føre Opsyn

med Tjenerskabet. Omgiven af en Flok Slaver, som hun styrede med despotisk Klogskab, i et Naboskab af fjendtlige Stammer, der frygtede hende som et overnaturligt Væsen, plaget af legemlige og sjælelige Lidelser raadforte hun sig med Stjærnerne, udspurgte Skæbnen, spillede baade Orakel og asiatisk Dronning og udstrøede sine Guinea'er paa Libanon med en Gavmildhed, som til sidst udtømte hendes Hjælpekilder. Imidlertid grundede hun en af Emiren uafhængig Magt, som undertiden traadte fjendtlig op imod hans Hensigter.

Fra Evropa fulgte hende en Miss Williams, en ubetydelig Personlighed, som længe havde haft Tilhold i hendes Familie, og Lægen, som har skrevet hendes Erindringer. Han var en dygtig og kundskabsrig Mand; men Lady Stanhope foragtede hans Videnskab, og da han var den eneste dannede Evropæer i hendes Nærhed, maatte han tage alle hendes Udbrud af Harme mod Civilisationen paa sin Kappe. Hun skaanede ham ikke, saa meget mindre som han imod hendes Vilje havde medbragt sin Kone og sine Børn. Lady Esther havde en ubetvingelig Rædsel for fremmede Kvinder og vilde aldrig modtage Lægens Hustru; men mellem Dronningen af Tadmor og denne var der uophørlig Krig, begge vilde raade over den ulykkelige Mand; den ene rasede, den anden græd til stor Forbavselse for Druserne, der vare vante til i deres Haremer at bruge en anden Justits.

Lady Stanhope plejede at modtage Lægen i et Værelse med nøgne Vægge, hvor Gulvet bestod af knuste eller revnede Mursten. Han maatte sidde ved hendes Seng, og skjønt han ikke altid kunde skjelne hendes Træk gjennem den Røgsky, hun udsendte af sin lange Pibe, maatte han dog timevis høre paa hendes Tale, som han senere nedskrev. Denne Underholdning var undertiden saa fantastisk, at det begyndte at løbe rundt for ham. Hun havde talt om Astrologi, om Kiromanti, om hellige Dyr, om sin Familie, om Slanger med Menneskehoveder og om de Vises Sten. Hun

havde kaldt ham baade Klods og Idiot, hun havde smigret ham, haanet ham, trøstet ham og holdt ham for Nar, saa at han til sidst hverken vidste ud eller ind.

Efter sin Ankomst til Djihun antog hun for bestandig de orientalske Sædvaner og brød med alle Minder om Evropa. Ingen kunde gjenkjende Pitts Niece under den hvidgule Uldturban, der var slynget om den røde Fez. Ned fra Turbanen hang et Slags Slør af gult og rødt Silke, hvis forreste Snipper vare sammenknyttede under Hagen. Hele Figuren var indhyllet i en folderig Kaabe af hvidt Merino, som, naar den aabnedes foran, lod se hendes skarlagenrøde Kjole, de posede Benklæder af samme Farve og de gule Halvstøvler med Tøfler ovenpaa. Dragten var langt fra korrekt, men den gjorde sin Virkning. »Naar hun sad i den mørke Krog af sin Divan«, siger Doktoren, »kunde man antage hende for en Figur fra en af de gamle italienske Mesteres Malerier«.

Ved at blive i Klosteret Mar-Elias havde Lady Stanhope kunnet have en sundere, bekvemmere og lettere tilgængelig Bolig; men paa sit ensomme Bjærg, langt fra de store Byer, følte hun sig som Dronning, der var ingen til at føre Opsyn med hendes Handlinger, og hun kunde afvise ethvert uvelkomment Besøg, som de utilgængelige Bjærgstier ikke havde formaaet at bortskræmme. For at skaffe sig Indflydelse og Magt, brugte hun, som sagt, sit Guld. Hun udspredte Rygter om sine religiøse Lærdomme, om sit Samkvem med Aanderne, sit Herredømme over Naturkræfterne, og det lykkedes hende at overbevise Gemytterne om, at hun var lige saa ubøjelig i sin Hævn som uudtømmelig i sin Gavmildhed. Sine menneskevenlige Grundsætninger hjemme fra afsvor hun; foran Porten plantedes to uhyre Pæle, bestemte til at spidde hendes Fjender, og af Emir Bechir laante hun en Bøddel. Det var en Kæmpe ved Navn Hamady, hans Hoved mindede om en Grib; han medførte et helt Arsenal af Gjenstande, henhørende til Bestillingen, og han

havde i Emirens Tjeneste kvalt, hængt, spiddet eller pint mere end to Tusende Mennesker. Det var en Person, som var anset i tyve Mils Omkreds. Lady Stanhope lod vel ingen dræbe, men hun brugte Hamady som et advarende Skræmmebillede.

Saaledes fik hendes Mening efterhaanden Vægt, man søgte at slutte Forbund med hende. Befolkningen frygtede denne Kvinde uden Vaaben og uden Penge, medens Paschaerne underhandlede med hende, ligesom i gamle Dage de engelske Peers og Medlemmerne af Pitts Kabinet. Flere Gange søgte Partierne ved Foræringer eller Penge at stemme hende for deres Anskuelser; men Lady Stanhope lod sig ikke rokke en Haandsbredde fra sine.

For at være vis paa at beholde sin Magt maatte hun tage det overnaturlige til Hjælp. Først, naar man frygtede hende som Troldkvinde, var hun sikker. Derfor omgav hun sig med astrologiske Attributer, derfor iagttog hun samvittighedsfuldt Forskjellen mellem heldige og uheldige Dage, derfor lukkede hun sig inde hver Onsdag, hvor ingen turde forstyrre hende, og derfor stod hun op Klokken to om Morgenen. Fortællingen om den magiske Slange med menneskeligt Hoved, der skulde forkynde hende den nye Messias, Beskrivelsen af Slangehulen, som endogsaa truede med at forskrue Dokterens Hoved, og den lille svajryggede Hoppe, som opfødtes i hendes Stald til at bære Messias, naar de i Forening skulde holde Indtog i Jerusalem, alt sammen er Brudstykker af den samme Rolle.

Foruden selv at være Profet, omgav Lady Stanhope eller Dronningen af Tadmor, som hun kaldte sig, med en Hærskare af Underprofeter, af hvilke en Franskmand og en Araber vare de fornemste. Den ene, en Olding ved Navn Loustauneau, som i over tyve Aar levede af hendes Gavmildhed, var en Bondesøn fra Tarbes. I sin Ungdom havde havde han tjent i Indien under Tippo-Sahib og Scindia, senere havde han haft et Støberi paa den spanske Grænse,

hvor han mistede al sin Ejendom under Borgerkrigen, saa gik han til Orienten; men han havde taget Skade paa Forstanden, og da Dronningen af Tadmor hørte ham omtale, flakkede han om i Syrien, levede af Almisse og forudsagde Fremtiden med Bibelen i Haanden. Hun lod Stakkelen hente og tog sig af ham. For ikke at føle nogen Ulejlighed ved Oldingens Særheder og Luner, gav hun ham Bolig i Mar-Elias, og han gjentog nu overalt med Skriftsteder af Bibelen, at Østens Dronning var kommen, at Stjærnen stod i Zenit, at den nye Messias snart kunde ventes, og det passede ypperlig i Dronningen af Tadmors Politik.

I den anden Fløj af Klosteret havde hun anbragt sin arabiske Profet. Metta var Læge i Landsbyen. Ved Lady Esthers Ankomst blev han greben af profetisk Vanvid og forkyndte hende, at Østens Trone var ledig og tilhørte hende. Senere paastod han, at der i en Hule i Abessinien fandtes en arabisk Bog, i hvilken Esthers Skæbne stod optegnet. Hun gav ham en Hest, han drog afsted i hele Stammens Paasyn og kom tilbage fjorten Dage efter med det arabiske Haandskrift, i hvilket der forkyndtes, at en Kvinde fra Vesten skulde bosætte sig i Djihun, bygge et Slot og blive mægtigere end Sultanen. Dertil føjede han Historier om Hoppen, der var født med Sadel paa Ryggen, om en Søn uden Fader, der skulde forkynde om Messias's Komme og ledsage Lady Esther paa hendes højtidelige Indtog i Jerusalem. Denne Blanding af Taabeligheder og Bedrageri, som den engelske Læge ikke formaaede at gjennemskue, bidrog allermest til at give Dronningen af Tadmor Anseelse blandt Libanons Befolkning. Som Troldkvinde var det farligt og unyttigt at angribe hende, ikke engang Emir Bechir turde vove det, og saaledes kunde senere den gamle Sibylle, hvis Silkekjoler hang i Pjalter, og hvis Tjenere vare Banditter, der udplyndrede hende, fra sin utilgængelige Klippetop le ad alle dem, der vilde hende til Livs.

Desuden var hun utrættelig i sin Gavmildhed. Den orientalske Dronning sendte Kurve med Dadler til sine Undersaatter, bortgav opsadlede Kameler, byggede Huse for nogle og skjænkede Jord til andre. Hun betalte Skatter for de fattige og uddelte aarlig over tusende Pjastre til Indbyggerne i Saida, som havde bevist hende Tjenester. Ved Juletid samt paa Beiramsdagen lod hun uddele Pelse i Mængde, hun opsøgte Oldinge og syge, ja, hun vovede endogsaa at understøtte politiske Flygtninge. Hendes Læge antog, at hun havde mistet Forstanden, skjønt Tingen var en ganske anden. Vel gik hun sin Ruin i Møde; men nu — herskede hun.

Man kan anse Lady Stanhope som en af de fornemste Drivfjedre til Drusernes Opstand mod Emiren og Ægypterne. Hun gav dem Vaaben og Penge, og ved sine Ytringer lod hun de stolte Stammer føle den Ydmygelse, i hvilken de vare nedsunkne. Da Ibrahim tidligere havde bemægtiget sig Libanon uden at løsne et Skud, bragte man Lady Stanhope en Ytring af ham: »Have disse Druserhunde ikke en eneste Kugle at sende os!« Naar senere en af Bjærgets Mænd kom til hende, modtog hun ham altid med de Ord: »Naa, I Druserhunde havde altsaa ikke en Kugle at sende Ibrahim!« Hun vænnede sine Tjenere til at gientage det samme, og det blev hurtig et Mundheld over hele Bjærget. For Ibrahims Udsendinge gjentog hun det ligeledes, for at det skulde faa Udseende af, at hun roste hans Tapperhed eller interesserede sig for hans Held. Til sidst blev Ibrahim-Pascha dog kjed af hendes Udfordringer, lod Bødlen Hamady hente og spurgte ham, om det ikke var muligt, at skaffe den besværlige Person af Vejen. »Højhed!« svarede Hamady, »du gjør bedre i at lade hende i Fred. Alle Midler ere hende lige gode, om Penge bryder hun sig ikke mere end om Snavs, og hun er ikke bange for noget. Jeg, Højhed, kan ikke have noget med Troldkvinden at gjore; min Haand er magtesløs«.

For at kunne grundlægge en uafhængig Stat paa Libanon, manglede Lady Stanhope kun én Ting — Penge. Hun betalte ingen Skatter, var ikke Gjenstand for Plyndring, hun underhandlede med Paschaerne som deres Ligemand; men hendes tolv Hundrede Pund strakte kun til en beskeden Tilværelse, selv i Bjærgene. Hun udviklede en beundringsværdig Energi i den Maade, hvorpaa hun forstod at skaffe sig Hjælpekilder, og hendes Magtlyst viser sig der i et smukkere Lys, end naar hun prygler sine Tjenere, ringer paa sine Piger over hundrede Gange i en Nat, lader sit Sølvtøj og sit Porcellæn opstille paa Gulvet, eller naar hun, for at skræmme sine Negere, svinger sin store Kølle, der laa gjemt ved hendes Hovedgærde.

Ogsaa hendes Helbred stod paa svage Fødder. Huden gik af hendes Tunge, hendes Negle sønderbrødes, og hun kunde ikke sove. Knoklerne brøde Hul paa Legemets fortørrede Hylster, Krampen plagede hende, og den skæbnesvangre røde Plet viste sig paa hendes Kinder. Fra hendes Værelse lød de mest hjærteskærende Klager, og Lægen fandt, naar han traadte ind, den ulykkelige gamle liggende paa Gulvet, paa Sengen eller paa Knæ foran Divanen. Ilden fra Piben havde brændt Hul i Sengetæppet, Turbanen var falden af det skaldede Hoved, og hendes matte Øjne fløde i Taarer. Doktoren mener, at disse Krampeanfald hverken ere af epileptisk eller hysterisk Natur, men snarere hidrøre fra sjælelige Lidelser. Det er Mindet om gamle Venner, Gjenfærd af den Civilisation, som hun har afsvoret, der besøger hende og lader hende føle Ensomheden dobbelt; men efterhaanden som hun kom til sig selv efter deslige Anfald, vendte den gamle Sindsstemning tilbage, hun fyldte atter Værelset med Røgskyer, gav sin Harme mod Evropa Luft i Strømme af Ord, og det var som sædvanlig Lægen, det gik ud over.

Aarene gik. Da Lady Stanhopes Helbred var ødelagt, og Indtægterne borte, lode Paschaer og Emirer hende i Fred.

I Stedet for sin rastløse politiske Virksomhed maatte hun nøjes med at plage sin Læge og føre Krig med sine Tjenestefolk. Hun anvendte Tiden til Forestillinger hos den engelske Regjering; men Myndighederne brøde sig kun lidet om hende, man overhørte hendes Andragender, og Konsulerne modtoge hendes Reklamationer med kold Høflighed, som hun besvarede med heftige Vredesudbrud. Endelig havde hun ikke en hel Tepotte tilbage eller Kopper nok for at kunne byde Kaffe til dem, der besøgte hende. Da afskedigede hun Lægen, som hun ikke havde Raad til at betale, lod sine prægtige Heste dræbe og forblev lige saa stolt som før. Hun fremviste sine hullede Kjoler og sine Schavler, som Tiden havde gjort gjennemsigtige, i det hun udbrød: »Hvem skulde under disse Pjalter gjenkjende Chathams Datterdatter? Og dog hører jeg til Slægten. Ingen i Bjærgene vil vove at fornærme mig, og Emiren — ja, selv Ibrahim vil ikke nærme sig min Dør uden at aftage sine Tøfler.« Det var ogsaa alt, hvad hun havde opnaaet; hendes Stolthed var tilfredsstillet. Baade i Østen og Vesten kjendte man Lady Esther Stanhope, Sibylledronningen paa Libanon.

Endogsaa Sibyllens Vaaben vendte sig imod hende selv. Fra det Indre af Syrien og Ægypten kom Tiggere og Slyngler skarevis, hidkaldte ved Rygtet om Dronningen af Tadmor's Gavmildhed. En Tid lang laa det i hendes Interesse at vinde disse Folk, for at de ved deres Indflydelse paa Befolkningen skulde bidrage til at skaffe hende et Navn eller udbrede hendes Hæder, og hun var i Virkeligheden belejret af Munke, Dervischer, Sværmere og Tiggere, som hendes Armod forbød hende at tilfredsstille, og som derfor gik misfornøjede bort. En af disse muhamedanske Sværmere kom til Porten en Aften og forlangte Almisse. Det var en Kæmpeskikkelse, næsten nøgen, med Haaret hængende ned ad Nakken og Skæg som Manken af et vildt Dyr. Et Skind over Skuldrene, en Slags Rive til at befri

sig fra Utøj og en uhyre Rosenkrans ved Bæltet var hele hans Udrustning. Vejret var afskyeligt, Stormen ruskede i Cypresserne, og Regnen piskede mod Tag og Mure. Under et af de yderste Skure blev han anbragt og fik et fortræffeligt Maaltid; men Slynglen vidste, at Dervischer af hans Orden til andre Tider havde faaet hundrede Pjastre eller mere. Da han intet fik, rejste han sig, fremtog et vældigt Oxehorn og tudede deri tre Gange. Derpaa lyste han højtidelig Forbandelsen over Huset, over Husets Herre, over hendes Slaver og hendes Venner. Hornets Toner, Dervischens Brølen og Uvejrets Larm gjorde et højst uhyggeligt Indtryk, og imidlertid laa Lady Esther i Sengen dødssyg og ødelagt.

I hendes Sovekammer trængte Vinden ind fra alle Kanter, Regnen fulgte med, og Loftet var understøttet med en Træstamme, der var opstillet midt i Værelset for at hindre Tømmerværket i at falde ned; man havde ikke engang gjort sig den Ulejlighed at skrælle Barken af. Her laa Lady Esther Stanhope som et levende Skelet, forladt af alle Evropæere, og her drog hun i Juni Maaned 1839 sit sidste Suk, omgivet af nogle arabiske Tjenere. Hun ejede intet andet end en Smule Sølvtøj. Hendes Lig blev bisat i Gravkjælderen under Klosteret Mar-Elias, der hvor hun selv tidligere havde begravet sin Profet, Franskmanden Loustauneau.

A. Petersen.

General Hoche.

I.

Ligesom det unægtelig er med ubehagelige, ja ligefrem pinlige Følelser, at man betragter en stor Del af den franske Revolutions ledende Mænd, saaledes gives der paa den anden Side blandt dem, som uden egentlig at kunne kaldes Ledere for Revolutionen dog i det mindste optraadte som dens Tilhængere og Tjenere paa en i Følge deres Stilling fremragende Maade, ædle Skikkelser, hvilke man kun kan betragte med Ærbødighed og Beundring. Blandt disse indtager General Hoche utvivlsomt en af de første Pladser, og vi skulle derfor efter forskjellige Kilder, især dog efter Bonnechose, give en kortfattet Oversigt over hans Liv og Virksomhed.

Lazare Hoche blev født i Versailles den 24de Juni 1768. Hans Fader, der tidligere havde været Soldat, var simpel Jagtbetjent hos Kongen; hans Moder døde 1770. Hoches første Opdragelse blev ledet af en Tante, en Grønthandlerske, som fattede Godhed for ham; senere nød han nogen Undervisning, bl. a. ogsaa i Latin, af sin Morbroder, Abbed Merlière, Sognepræst i St. Germain en Laye.

Da Lazare Hoche var 15 Aar gammel, fik han en Ansættelse som Expektant i de kongelige Stalde; men da han var Soldat af Instinkt og Tilbøjelighed, lod han sig allerede Aaret efter hverve, som han troede, til et for Kolonierne

bestemt Regiment, men i Virkeligheden — i Følge et Bedrageri af den paagjældende Hverversergent — til det franske Garderegiment, et Elitekorps, som siden dets Oprettelse i 1563 havde udgjort Kongens Garde. I Tjenesten tiltrak han sig strax ved sit smukke og martialske Ydre, sit forekommende Væsen og sin Behændighed i Vaabenkunst og Manøvrer saa vel sine Foresattes som sine Kammeraters Opmærksomhed, og efter et Aars Forløb blev han optagen blandt Korpsets Grenaderer. Man var nu i Aaret 1785, den store Verdensrystelse nærmede sig, og Hoche hilste dens Bebudelse med Begejstring. For at hjælpe paa sine mangelfulde Kundskaber benyttede han den Extrafortjeneste, han forskaffede sig ved i sin Fritid at grave og vande for Gartnere eller udføre andet lignende Arbejde, til at kjøbe sig Bøger, der end mere opflammede hans Iver for de nye Theorier. Et Par disciplinære Forseelser, som han paa denne Tid begik, og hvis Motiver (Had til Angiveri og Forbitrelse over, at en af hans braveste Kammerater var bleven dræbt i et Opløb) vare hæderlige for ham, paadrog ham dels en Duel og et Sabelhug i Panden, dels et tre Maaneders Fængsel og var dernæst vistnok en medvirkende Aarsag til, at han endnu i Begyndelsen af 1789 kun var simpel Grenader i den franske Garde; nogle Maaneder senere blev han dog Korporal, og da han i denne Egenskab en Dag ved en Revue passerede igjennem Gaderne i Spidsen for sin Afdeling, udbrød en Kone, som med Beundring fæstede sit Blik paa den martialsk-skjønne Yngling: »Hvilken skjøn General vilde man ikke kunne gjøre af denne Mand!«

Allerede i de første Dage af Juli 1789 var Paris, som bekjendt, Skueplads for blodige Sammenstød mellem Befolkningen og Tropperne; Folket forlangte Vaaben, plyndrede Invalidearsenalet, smedede Vaaben, og om Morgenen den 14de Juli stimlede en talløs Skare sammen under Raabet: Til Bastillen, til Bastillen! Angrebet paa dette skumle Fængsel vilde dog være strandet, dersom det ikke var blevet

understøttet af tre Hundrede franske Gardister, som ilede Folket til Hjælp med Kanoner og marcherede i Spidsen for Kolonnerne. Det var dog kun en Del af den franske Garde, som saaledes sluttede sig til Mængdens Oprør, og Hoche var blandt dem, som bleve Fanen tro.

Efter Bastillens Fald blev den franske Garde opløst saaledes, at den fordeltes i Nationalgardens lønnede Kompagnier. Nationalgarden, hvori ogsaa Hoche indtraadte, kommanderedes da af General Lafayette, som kort efter fik Lejlighed til at rose den nu til Oversergent forfremmede Hoche for hans tapre og loyale Holdning under Pøbelangrebet den 5te og 6te Oktober 1789 paa det kongelige Slot i Versailles. Hoches levende Sympathi for den borgerlige Ligheds og Friheds Sag havde hverken berøvet ham Retfærdigheds-, Ærbødigheds- eller Medlidenhedsfølelsen, og som Ven af Orden og Disciplin havde han i Pøbelens Attentat paa den kongelige Bolig set en Voldshandling, hvilken saa vel Ære som Pligt bød ham at bekæmpe.

Vi skulle ikke her dvæle ved de følgende, noksom bekjendte Begivenheder, der betegnede Revolutionens Fremskridt. Medens Ludvig XVI., snarere at ligne ved en Fange end en Konge, opholdt sig i Tuilerierne under den parisiske Nationalgardes Varetægt, fyldte de franske Emigranter hele Evropa med deres Klager og gave derved Stødet til den første Koalition mod Frankrig i 1792. Snart rykkede en betydelig preussisk-østerrigsk Hær frem over Frankrigs Grænser, de franske Armeer vege, og en Del af Frankrig blev okkuperet af Fjenderne. Den nærmeste Følge heraf blev Angrebet paa Tuilerierne (10de Avgust 1792), Kongens Afsættelse og Fængsling samt snart derpaa de frygtelige September-Myrderier. Vi behøve vel næppe at sige, at Hoche aldeles ingen Del tog i, men tvært imod i højeste Grad misbilligede hine vilde Udskejelser.

Hærene vare den Gang Tilflugtssteder for alt ærefuldt, der fandtes i Frankrig, og intet Steds ytrede Lighedsfølelsen

sig mere rent. I Forbindelse med Iveren for at befri den nationale Jordbund fra den fjendtlige Okkupation fremkaldte den Vidundere af Heltemod og Opofrelse, og Marseillaisen opflammede end yderligere Soldaternes Patriotisme. Nogle Nederlag vare vel i Begyndelsen uundgaaelige; thi Officererne hørte endnu for største Delen til den gamle Adel, saa at der herskede gjensidig Mistillid mellem Førerne og de Menige; men det varede ikke længe, før hine Officerer enten selv emigrerede eller bleve fordrevne af deres Soldater og afløstes gjennem alle Grader — lige fra Sekondløjtnant til General — af Mænd, som vare udgaaede fra de Meniges Rækker. De adelige Generaler, som beholdt deres Kommandoer, saasom Lafayette, Beurnonville, Custine, Biron og Dumouriez samt Kellermann, havde alle adopteret Principerne af 1789, og da saaledes Overensstemmelsen mellem Cheferne og Soldaterne var tilvejebragt, vandt de franske Hære deres første Sejre. De havde sejret under Kellermann ved Valmy, under Custine ved Rhingrænsen, under Dumouriez ved Jemappes. Belgien var erobret, og Fjenden trængt tilbage paa alle Punkter, da Ludvig XVI.'s Henrettelse den 21de Januar 1793 bortvendte en stor Masse franske Borgere, som hidtil havde været Revolutionen hengivne, fra dennes Sag og væbnede hele det forbitrede Evropa mod Frankrig, samtidig med at dette Justitsmord tvang Nationalkonventet ind paa en Kjæde af Voldsomheder og Rædsler. Revolutionen talte nu blandt sine erklærede Fjender England, Holland, Spanien, hele det tyske Rige, Neapel og Kirkestaten; næsten til samme Tid rejste Vendée sig, og foruden den indre Fjende maatte man bekæmpe 350,000 Mand af de bedste evropæiske Tropper, som trængte frem paa alle Frankrigs Grænser. Det første Stød maatte Ardenner- og Nordarmeen, som kommanderedes af Dumouriez og under dennes Fraværelse i Holland af General Miranda, optage. I Foraaret 1793 gjenoptoge Østerrigerne Fjendtlighederne, og i Marts 1793 overraskede og angrebe de ved Altenhowen de franske

Divisioner, som under General Le Veneur belejrede Maastricht. Franskmændene bleve tvungne til at ophæve Belejringen, og ved denne Lejlighed fremtræder Hoche for første Gang i Historien. Udnævnt til Løjtnant og kort efter til Kaptejn i det 58de Infanteriregiment havde han allerede gjort sig bemærket af General Le Veneur, som forstod at skatte hans Aktivitet, Intelligens og Mod. Paa den oven omtalte ulykkelige Dag overdrog Le Veneur Hoche det Hverv at tømme Magasinerne og føre Artilleriet bort under Fjendens Ild. Hoche udførte dette Hverv med lige saa megen Dristighed som Held; ved hans Hjælp blev alt Materiellet frelst, og Østerrigerne kunde ikke bemægtige sig en eneste Kanon, hvorfor General Le Veneur ogsaa overøste ham med Lovtaler, gjorde ham til sin Fløjadjutant og knyttede ham til sig ved et livsvarigt Venskab.

Imidlertid var Dumouriez ilet til fra Holland og havde standset sin Hærs Retræte; han angreb Østerrigerne, men blev slaaet ved Neerwinden den 18de Marts. Hoche udmærkede sig fremfor alle paa denne Dag og i de to følgende Dage ved Vertryck og Blangen; han fik to Heste dræbte under sig og blev til Belønning for sin ærefulde Opførsel udnævnt til Generaladjutant og Bataillonschef, et velfortjent Avancement, som han imidlertid af Beskedenhed og af Hengivenhed for General Le Veneur vægrede sig ved at modtage.

General, Grev Le Veneur var en af disse Hædersmænd, som, skjønt de hørte til det franske Aristokrati, af Samvittighedsfuldhed og Overbevisning havde adopteret Revolutionens Grundprinciper og uden Beklagelser ofret deres Privilegier og Lensrettigheder paa Frihedens og Lighedens Alter. Udskejelserne havde vel gjennemtrængt hans Sjæl med levende Smerte, men ikke rokket hans Overbevisning om Rigtigheden af de i Revolutionens Begyndelse proklamerede store Principer. Selv efter Kongens Afsættelse og Henrettelse holdt han det for sin Pligt at blive paa sin

Post og bekæmpe Landets Fjender. Ogsaa Hoche nærede de samme Følelser, men med Ungdommens Fyrighed og Lidenskabens Hengivelse, og den samme Ild, som havde fortæret alle General Le Veneurs Titler og Forrettigheder, havde antændt alle Hoches Forhaabninger og opflammet hans Attraa efter at naa det høje Maal, hvortil han følte sig kaldet ved sine Talenter og sit Geni. Derfor var der i hans hele Væsen og Sprog en saa stærkt udpræget Republikanisme, at en mindre velvillig og besindig Chef end Le Veneur let kunde være bleven fortørnet derover; men Le Veneur havde i den unge Mand lært en Helt at kjende; han skattede hans Loyalitet, Redelighed, Uegennyttighed og fyrige Patriotisme, og han satte en Ærgjerrighed i at hjælpe til af Hoche at danne en stor Mand, i at fuldende den unge Fløjadjutants Opdragelse og bibringe ham alt, hvad der manglede ham i Erfaring, i Verdens Skik og Brug og i den vanskelige Kunst at beherske Menneskene ved at beherske sig selv. I det Øjemed skaffede han ham Adgang til et udvalgt Selskab, dannede hans Væsen, rensede hans Sprog, ledede hans Læsning og vakte hos ham en sønlig Kjærlighed, en Kjærlighed, som først udsluktes ved Døden, saa at Hoche, da han allerede to Aar efter havde hævet sig over sin forhenværende General og kommanderede franske Armeer, vedblev at laane sin anden Fader — som han kaldte Le Veneur — et villigt Øre, selv naar denne dadlede den soldatermæssige Tone i hans Korrespondance, Dagsbefalinger og Rapporter.

Le Veneur og Hoche opholdt sig i Lejren ved Mulde, da man der erfarede Dumouriez's Frafald. Dumouriez tilskrev Jakobinerne sine sidste Nederlag; han nærede Afsky for Konventets Voldshandlinger og Pariserkommunens Tyranni og talte højt om at begive sig til Hovedstaden og gjenindføre den monarkiske Forfatning. Konventet stævnede ham for sin Skranke og sendte fire Deputerede til hans Lejr for at opfordre ham til Lydighed. Dumouriez vægrede sig

derved, overleverede de fire Deputerede til Østerrigerne og traf alle Foranstaltninger til at marchere mod Paris i Spidsen for sin Hær med de kejserlige som Forbundsfæller; men Soldaterne saae et Forræderi i deres Generals Opførsel; de forlode ham, og Dumouriez gik derpaa (i Marts 1793) over til Østerrigerne, i det han ved sit slette Exempel bragte Forvirring og Uorden i den franske Hær.

Under denne Tingenes Tilstand blev Hoche af sin General valgt til at rejse til Paris for at underrette den exekutive Regering om Situationens Alvor og om Midlerne til at besværge Faren. Den skrækkelige Tilstand, hvori han fandt Hovedstaden, fyldte ham med Bedrøvelse. Velfærdskomiteen indviede just sin Regeringstiltrædelse, alle Hoveder vare truede, og Fængslerne fyldtes med mistænkte. Revolutionstribunalet dømte uden Appel, og der var opstaaet en dødelig Kamp mellem »Bjærgpartiet«, der var almægtigt i Kommunen og Jakobinerklubberne, og Girondinerne, der endnu vare i Majoritetet i Konventet.

Hoche blev af Bjærgpartiet ivrig opfordret til at angive, hvem af Girondinerne der nylig havde staaet i Korrespondance med Dumouriez, men vægrede sig derved med stolte Ord. Hans Hjærte sammensnoredes ved at se Tilstanden i Paris kort før den 31te Maj, denne sørgelige Dag, da Girondinerne bukkede under, og sin Harme og Smerte gav han Luft i sin Korrespondance med General Le Veneur. Han skyndte sig at forlade Byen og vendte tilbage til sine brave Vaabenkammerater, i hvis Hjærter Kjærligheden til Friheden endnu smeltede sammen med Kjærligheden til Fædrelandet og den nationale Uafhængighed. I Custines Fraværelse førte General Le Veneur interimistisk Kommandoen over Nordarmeen, og Hoche fik af ham det Hverv at rekognoscere Omegnen for at undersøge, hvilken Forsvarslinie Hæren skulde indtage. Nogle faa Dage vare tilstrækkelige for Hoche til at udføre dette Hverv; men hvor stor var ikke hans Smerte, da han ved Tilbagekomsten til Lejren saae

sin Chef og Ven, General Le Veneur, omringet af Gensdarmer og angiven som mistænkt! I sin Harme og Vrede udbrød Hoche ved dette Syn: »Er det da Pitt og Koburg, som regerer Frankrig, siden man berøver Republikken dens tapreste Forsvarere?« Disse uforsigtige Ord havde senere nær kostet ham Livet, men uden at tænke paa den Storm, han saaledes nedkaldte over sit Hoved, nedskrev han de Iagttagelser, han havde gjort paa hin Undersøgelsesrejse, og affattede flere militære Beretninger, der med rette ere blevne betragtede som Mesterværker. Ogsaa paa Vendée var hans Opmærksomhed bleven rettet. Denne Egn havde leveret sine første Fægtninger, og de republikanske Generaler trak sig tilbage for La Rochejaquelain, Bonchamp, d'Elbé, Lescure m. fl. Hoche gjorde i et Brev til en Embedsmand i Krigsministeriet (Borger Audouin) opmærksom paa de republikanske Generalers forkerte Taktik og paaviste Nødvendigheden af i Vendée at oprette mobile Kolonner og bekæmpe Oprørerne med deres egne taktiske Vaaben. I en anden Memoire, som Hoche skrev om Krigsførelsen mod Nord, viste han sig ligeledes som et militært Geni af første Rang, og de Raad, han gav, bleve Forspillet til den Revolution, som senere iværksattes af Napoleon i Taktiken og Strategien. Hoche var just bleven færdig med at affatte denne Memoire, da man kom for at arrestere ham. Der var blevet givet Ordre til at føre ham for Revolutionstribunalet i Douai som mistænkt i Anledning af hans Hengivenhed for General Le Veneur og de oven anførte Ytringer.

Uden synlig Bevægelse adresserede Hoche sin Memoire til Couthon, Medlem af Velfærdskomiteen, og tilskrev ham følgende ædle Brev, hvori han fuldstændig afmaler sig selv: »Efter Løfte tilstiller jeg Eder, Borger, mit Arbejde om Nordgrænsens Forsvar. Dette Arbejde er utvivlsomt mere Frugt af en fyrig end en oplyst Patriotisme; men skulde De vel tro, at det er af en ung Mand, som er ført for Revolutionstribunalet? Hvordan end min Skæbne bliver, vil jeg

være tilfreds, naar blot Fædrelandet bliver frelst; men Faren forøges hvert Øjeblik. . . Eders Generaler have ingen Plan; der er for Øjeblikket ikke en eneste Mand iblandt dem, som er i Stand til at redde Grænsen. Jeg forlanger derfor at blive hørt. Lad mig arbejde i et Værelse med Lænker om Fødderne, indtil Fjenderne ere ude af Frankrig. Jeg er vis paa at kunne betegne Midler til at jage dem ud inden sex Uger. Siden kan man gjøre med mig, hvad man vil«.

Couthon oplæste dette Brev i Velfærdskomiteen og talte Hoches Sag med saa meget Held, at der blev givet Ordre til øjeblikkelig at løslade ham. Han blev desuden udnævnt til Generaladjutant og Bataillonschef i Nordarmeen; tre Maaneder senere blev han i samme Egenskab stillet under General Souhams Befaling i Dunkerque, og denne Fæstnings Forsvar blev særlig overdraget ham.

To fjendtlige Hære, den ene bestaaende af 21,000 Englændere og Hannoveranere under Hertugen af York, den anden af omtrent 16,000 Mand under Marskal Freytag, cernerede Dunkerque fra forskjellige Sider, saa at Pladsen syntes ude af Stand til at udholde en lang Belejring, da Garnisonen kun talte ca. 7000 Mand, og Fæstningsværkerne vare i en beklagelig Tilstand, Byens Borgere lidet velsindede over for Konventet og, ligesom Besætningen, demoraliserede ved en næsten uafbrudt Række Nederlag og Gjenvordigheder. Hoche tabte dog ikke Modet. Kun 24 Aar gammel og med en underordnet Rang optraadte han dog med saa megen Sikkerhed og Selvtillid, at han indgød baade Tillid og Højagtelse og skaffede sig Lydighed. Til Velfærdskomiteen skrev han: »Pladsen vil før blive brændt end overgivet«, og til Soldaterne og Borgerne talte han i samme Tone, samtidig med at han udjog de fremmede og mistænkelige af Byen, fængslede den midlertidige Pladskommandant, som forsømte sin Pligt, satte Fæstningsværkerne i Stand, osv.

Omsider nærmede den ventede og lovede Hjælp sig, en Del af Nordarmeen, ført af Generalerne Houchard og Jourdan. Den 5te Septbr. bleve Marskal Freytags Stillinger angrebne, og den 8de s. M. leverede Houchard Marskallen Slaget ved Hondschotte nogle Mil fra Dunkerque. Under Slaget gjorde Hoche et kraftigt Udfald, hvorved han hindrede Hertugen af York i at komme Marskal Freytag til Hjælp og saaledes væsentlig bidrog til Houchards Sejr, hvoraf den yderligere Følge blev, at Hertugen af York ophævede Belejringen med Tab af sit Artilleri og sin Bagage.

Det smukke Forsvar af Dunkerque havde henledet Velfærdskomiteens Opmærksomhed paa Hoche og bibragt den store Forhaabninger om hans Talenter. I Løbet af sex Uger blev han derfor Gjenstand for tre sukcessive Udnævnelser og forfremmet fra Bataillonschef til Brigadegeneral saa til Divisionsgeneral og derpaa (den 23de Oktbr. 1793) til Overgeneral for Moselarmeen. Hvad denne Hær angaar, da vare dens første heldige Foretagender ligesom Nord- og Rhinarmeens blevne efterfulgte af store Nederlag. Efter at være rykkede frem under Dumouriez lige til Liège og efter at have taget Mainz og Frankfurt under Custine vare Franskmændene vegne tilbage fra Hjærtet af Belgien lige til Valenciennes og fra Rhinbredderne lige til Vogeserne bag Lauterlinien. Ved Hoches Talenter og Energi var Dunkerque bleven reddet; men derimod vare Frankrigs to andre Skranker faldne: Mainz var i Preussernes Magt, i Valenciennes og Quesnoy vajede de kejserlige Faner. Nordarmeen havde trukket sig tilbage bag Scarpelinien mellem Arras og Douai, og Hoche havde fundet Moselarmeen halvt opløst og fordelt paa en Strækning af omtrent 25 franske Mil. Lige over for denne Armé stode 100,000 Soldater under Befaling af de bedste preussiske og østerrigske Generaler. Fjenden havde besat Wissembourglinierne, holdt Landau belejret, indtog en forskanset Stilling ved Kayserslautern og sendte sine Forposter frem mod Sarre og hinsides Blise.

Det lykkedes snart Hoche at gjenoprette Disciplinen blandt sine Tropper og oplive deres Mod og Patriotisme. Han gav sin Hær en helt ny Organisation, gjorde Sergenter til Kaptejner, Løjtnanter til Oberster osv. og saae aldeles bort fra Anciennetetssystemet. Derved fremkaldtes der ligesom en elektrisk Strøm i alle Rækkerne, og en umættelig Ærgjerrighed bemægtigede sig Officerer og Menige. Den 12te November 1793 var Reorganisationsværket tilendebragt, og Hoche skred nu til at udføre sit vigtige Hverv. Først og fremmest gjaldt det om at befri Landau og tage Wissembourglinierne tilbage. Velfærdskomiteen havde i dette Øjemed paalagt ham at gaa over Sarre, fortrænge den preussiske Hær, som var forskanset paa højre Side af denne Flod, og derpaa langs med Vogeserne trænge frem til Kayserslautern for bag efter, naar ogsaa denne Stilling var tagen, i Forening med Pichegrus Hær at tvinge Wurmser til at rømme Wissembourg og ophæve Belejringen af Landau. Denne Operationsplan, som Hoche dog ikke fuldstændig billigede, blev nøjagtig fulgt; men da Pichegru, misundelig over Hoches Popularitet og stigende Feltherreære, kun understøttede ham svagt og med Uvilje, lykkedes den ikke, og Hoche besluttede derfor efter Nederlaget ved Kayserslautern at handle paa egen Haand og for Fremtiden ikke engang at indvie Velfærdskomiteens »Sikkerhedsagenter« ved Rhinarmeen, Saint Just og Le Bas, begge ivrige Beskyttere af Pichegru, i sine Operationsplaner, noget, som disse derpaa benyttede til at sværte Hoche hos Carnot, som bekjendt det mest krigskyndige Medlem af Velfærdskomiteen.

Hoche udkastede ogsaa virkelig selv Planen til de følgende Operationer, der lettedes ham, ved at Ferdinand af Brunsvig ikke forfulgte Sejren ved Kayserslautern og kun i ringe Grad understøttede Wurmser. Han gik til Værks med saa megen Hemmelighedsfuldhed, at han, som han selv sagde, »vilde kaste sin Hat i Ilden, dersom han troede, at den kjendte hans Planer«, og den 23de December 1793

lykkedes det ham at slaa sig igjennem de fjendtlige Skanser ved Reichshofen og Frøschwiller og at forene sig med Rhinarmeen under Pichegru. Det var nu nødvendigt, at én Mand havde Overbefalingen over begge Hærene, og Hoche foreslog Pichegru dertil, hvilket Forslag støttedes af Saint Just og Le Bas, men derimod bekæmpedes af disses Kolleger, Sikkerhedsagenterne Lacoste og Baudot, som satte igjennem, at Hoche fik Overkommandoen. Det gjaldt nu om at tage Wissembourglinierne, der vogtedes af Østerrigerne og den franske Emigrantarmé under Prinsen af Condé; ogsaa Preusserne under Ferdinand af Brunsvig stode i Nærheden. Hoche ledede selv alt med en Koldblodighed og Besindighed uden lige, men under ham stod der rigtig nok Mænd som Le Fèvre, Championnet, Andréossy, Desaix, Soult, Moreau og fl., som just paa denne Tid lagde Grunden til deres Berømmelse. Den 26de Decbr. 1793 var hele den franske Troppestyrke paa Benene inden Daggry og satte sig i Bevægelse under Raabet »Landau eller Døden«. Preusserne bleve holdte i Tømme, og Lauterburg cerneret. Med Bajonetterne stormedes Østerrigernes frygtelige Forskansninger ved Geitsberg, og Wurmser blev kastet tilbage til Wissembourg, som han forlod i Løbet af Natten. Den næste Dag holdt Franskmændene deres Indtog i Fæstningen, Østerrigerne og Preusserne trak sig tilbage mod Rhinen under gjensidige Beskyldninger, og Landau blev befriet under hele Frankrigs Bifaldsraab. Hoche sluttede sin Rapport til Velfærdskomiteen om Landaus Befrielse med at udtale det beskedne Ønske, nu da Maalet var naaet, kun at bære Ansvaret for Kommandoen over Moselhæren. Dette Ønske blev opfyldt; men hans Beskedenhed beskyttede ham ikke mod Mistanke hos Robespierre og Flertallet af Velfærdskomiteens Medlemmer, og Saint Just, Le Bas og Carnot vare jo, som vi have hørt, hans afgjorte Fjender, hvad de nu bl. a. viste ved at søge at tilskrive Pichegru den væsentligste Ære for Sejren ved Wørt og Landaus Befrielse. Ved

Efterretningen herom fyldtes Hoche af Harme og Vrede, som han gav Luft i voldsomme Udtalelser og Breve. Paa disse svarede Velfærdskomiteen ikke, men pønsede hemmelig paa at ramme ham, ligesom den havde rammet andre af de fortrinligste republikanske Generaler, til Ex. Biron, Custine, Luckner og Houchard, som vare faldne for Komiteens ubønhørlige Øxe, der heller ikke havde skaanet Danton.

Hoches Popularitet var imidlertid saa stor, at man, saa længe han var ved Hæren, foreløbig maatte holde sig i Tømme og indskrænke sig til smaalige Chikaner, for Ex. ved at give ham Ordrer, hvis Udførelse var umulig, eller ved ganske at lade ham uden Ordre og saa endda kræve ham til Ansvar, naar han handlede paa egen Haand. Der hang saaledes stadig et Damoklessværd over hans Hoved, og stundom blev han da ogsaa greben af Forsagthed. I et Brev fra denne Tid til Vennen Dulac skriver han: »Det er ikke den Mand, du har kjendt, som i Dag skriver dig til; det er en ulykkelig, som flygter for sig selv og intet Steds kan finde Hvile. Jeg ønsker, at en Afskedsbegjæring, som jeg ufortøvet vil indgive, maa blive modtagen uden Bitterhed. Som en ivrig Ven af Revolutionen har jeg troet, at den vilde skifte Sæder. Ak! Rænker ere stedse Rænker, og ve den, som ingen Beskyttere har!«

Heldigvis bleve hans Tanker just i denne for ham saa ulykkelige Tid væsentlig ledede i en anden Retning, som hindrede ham i at iværksætte Beslutningen om at tage sin Afsked. Ved en Fest i Thionville havde han lagt Mærke til en ung Pige, der udmærkede sig lige saa meget ved sit ærbare Væsen som ved sin Skjønhed og var en Datter af Leverandoren Dechaux. Hans Valg var strax gjort, og han overdrog sin Ven Privat at fri for sig. Adelaide Dechauxs Forældre gik beredvillig ind paa Tilbudet, som langt overgik deres dristigste Forventninger; men da Hoche vilde forvisse sig om Pigens eget Hjærte, tilskrev han hende et Brev, hvori han beder hende vel at overveje Sagen og frit

at sige det, dersom hendes Hjærte ingen Del havde i den. I saa Fald vilde han give hende hendes Ord tilbage og indskrænke sig til at være hendes mest hengivne Ven.

Ægteskabet kom snart i Stand, og Hoche havde næppe sluttet det og tilbragt nogle faa Dage sammen med sin unge, elskværdige Hustru, før Velfærdskomiteen paa Tilskyndelse af Robespierre, Saint Just og Carnot som et foreløbigt Skridt til at komme ham til Livs unddrog ham Kommandoen over Moselarmeen, der var ham saa hengiven, og, som det hed, »til Belønning for de Tjenester, han havde ydet«, gav ham en vigtigere Kommando og overdrog ham ved den italienske Armé at fortsætte det Reorganisationsværk, han saa heldig havde udført for Moselarmeens Vedkommende. Hoche adlød og tog i Marts 1794 en højtidelig og rørende Afsked med sine hidtilværende undergivne. Om Velfærdskomiteens virkelige Hensigter nærede han dog ingen Tvivl; han betroede Sikkerhedsagenten Lacoste sine Tanker i saa Henseende og sendte ham en Kopi af sin Korrespondance. »Jeg ønsker«, sagde han i det paagjældende Brev, »at den kan lade Sandheden lyse frem og vise vore Efterkommere, hvor meget det har kostet deres Fædre at erobre Friheden«.

Sejrherren fra Wissembourg, hvis Ry var gaaet forud, fandt imidlertid en begejstret Modtagelse hos Armeen i Italien, hvis Hovedkvarter var i Nizza. Han var næppe ankommen dertil, før han gav sig til at studere Italiens Kaart, og pegende paa Alperne udbrød han: »Det er paa den anden Side af disse Bjærge, at den virkelige Kampplads findes, hvor det skal afgjøres, om vi eller Østerrigerne skulle sejre«, Ord, som senere bleve gjentagne af hans lykkelige Medbejler til Æren, Napoleon. Hoche vilde derpaa lige sætte sig til at nyde et tarveligt Maaltid, da den gamle General Dumerbion, Velfærdskomiteens Udsending, traadte ind og oplæste en Instrux, i Følge hvilken Hoche skulde arresteres og sendes under god og sikker Bevogtning

til Paris, medens Kommandoen over den italienske Hær skulde overdrages til General Petit Guillaume. Dekretet var undertegnet af Carnot og Collot d'Herbois og skrevet med Carnots egen Haand. Efter Oplæsningen sagde Hoche koldt til Dumerbion: »Undskyld, General, jeg vidste ikke, at De var en Gensdarm; jeg vilde just til Sengs, jeg trænger til Hvile, og min Samvittighed tillader mig at sove; i Morgen skal jeg være til Eders Tjeneste«. Dumerbion forlangte hans Kaarde og stillede Gensdamer uden for hans Værelse, i hvilket han imidlertid fik Besøg af flere højtstaaende Officerer, som med Fare for deres eget Liv udtalte deres dybe Harme over at se ham som Fange. Flere opfordrede ham endog til at flygte, men Hoche vægrede sig derved og udtalte ved denne Lejlighed saa ædle og opofrende Grundsætninger, at Andréossy i sin »Éloge de Hoche« ligner ham ved Sokrates midt iblandt sine Disciple, umiddelbart før han drak Skarntydedrikken. De samme Grundsætninger og den samme Frejdighed kom til Syne i de Breve, det indrømmedes ham at skrive til sin Kone og Svigerfader.

Han var næppe ankommen til Paris, selvfølgelig under Bevogtning, før han (den 12te April 1794) lod sig føre for Velfærdskomiteen. I Forværelset mødte han Saint Just og forlangte Retfærdighed af ham. »Man skal strax lade Eder vederfares den Refærdighed, I fortjener«, svarede Saint Just tørt, i det han gav Gensdarmerne Ordre til at føre Fangen til Carmes, hvor han smægtede fem Uger i et usselt Fangehul. Den 16de Maj blev Hoche flyttet til Conciergeriet, hvorfra man kun plejede at gaa ud for at fremtræde for Revolutionstribunalet og derpaa bestige Skafottet. I Conciergeriet søgte han at trøste sig ved Omgang med flere udmærkede Mænd og Kvinder, der ligesom han ventede paa deres Dødsdom, til Ex. den elskværdige Hertuginde af Aiguillon, Madame de Fontenay, som kort efter blev gift med Tallien, og Josephine Beauharnais, hvem Skæbnen

havde udset til en saa besynderlig Lykkesomvexling. Hoche søgte ogsaa Adspredelse i Arbejde og i Korrespondance med sin Hustru. Til denne skrev han ved Efterretningen om Svigerfaderens Fængsling: »Hvorfor har en ulykkelig Hændelse stillet mig paa din Vej? Hvis jeg ikke havde mødt dig, vilde du være lykkelig i en hæderlig Familiens Skjød. Tilgiv mig, jeg forudsaa ikke, hvilke Plager og Bekymringer jeg skulde volde dig«. I et andet Brev til hende skrev han: »Tab ikke Modet, men viis dig som min værdige Ægtefælle; dette skylder du min Kjærlighed, dine Forældre, dit Fædreland; det er ikke Fædrelandet, som er utaknemmeligt. Bevidn dem af mine Venner, som ere forblevne mig tro, hvor meget jeg skatter deres Hengivenhed; sig dem fremfor alt, at min Kjærlighed til Republikken ikke fornægter sig i Ulykken, og at jeg er fuldstændig beredt til at ofre mit Liv, dersom min Død kan være til Nytte. Han, som leder og styrer alt, vil opretholde mit Mod. Alle vore Ulykker ville snart være endte. Det er hos den evige Gud, vi skulle gjenses; gid i det mindste hans Retfærdighed atter maa forene os der«.

Den dybeste Smerte og den, som mest fyldte Hoches Sind med Bitterhed, var endnu forbeholdt ham, i det nemlig en tyveaarig Adjutant i hans Svogers Regiment, en fortrolig Ven af hans hele Familie, Thoiras, blev ført til Conciergeriet som mistænkt paa Grund af denne sin Hengivenhed og henrettet efter fire Dages Forløb. Imidlertid nærmede Befrielsens Time sig. Robespierre havde, faa Dage efter at han i sin Magts Fylde havde ført Forsædet ved den til det højeste Væsen indviede Fest, ladet det forskrækkede Konvent dekretere den berygtede Lov af 10de Juni 1794, der i de fleste Tilfælde afskaffede Vidner og Forsvarere ved Revolutionstribunalet som unyttige. Alle, selv Konventets Medlemmer, følte sig nu i Fare lige over for Velfærdskomiteen og Sikkerhedskomiteen, og disses fleste Medlemmer igjen over for det frygtelige Triumvirat:

Robespierre, Couthon og Saint Just. Flere Medlemmer af Velfærdskomiteen forenede sig med deres mest kompromitterede Kolleger af Konventet; men Tallien var dog Sjælen og den ledende Arm i denne Sammensværgelse, som endte med Triumvirernes og deres mest blodtørstige Tilhængeres Nederlag den mindeværdige 9de Thermidor (27de Juli 1794). Des værre havde endnu blot én Dag i Forvejen bl. a. Digterne André Chénier og Roucher maattet bestige Skafottet; men Dagen efter lød der Glædesskrig rundt omkring Conciergeriet, Jubelraab over de sammensvornes Sejr og Tyrannernes Fald. Kort efter aabnedes dets Porte for at modtage de faldne som Fanger, og ved denne Lejlighed hævnede Hoche sig kun paa Saint Just ved en kold Tavshed. Ikke alle de tidligere Fanger bleve strax løsladte, men Hoche kom ved Lacostes Bestræbelser paa fri Fod allerede den 4de Avgust 1794. Han var saa blottet for alt, at han end ikke kunde betale Vognleje til Thionville, hvor hans Kone boede. Til sin Hustru skrev han: »Jeg er fri, lader os takke Gud! Jeg vil begive mig afsted til dig til Fods, som det sømmer sig en Republikaner«, og sin Taknemmelighed mod Lacoste udtrykte han saaledes: »Jeg kan ikke beklage mig over mine Ulykker, siden de have lært mig at kjende, hvilken Ven jeg havde i dig, min Befrier!« Tolv Dage senere (den 16de Avgust) fik Hoche en Kommando, i det det blev overdraget ham at kvæle Chouanernes Oprør i Bretagne og i Vendée som Overanfører for Cherbourghæren.

II.

Beboerne af Vendée, som med urokkelig Troskab vedbleve at nære Hengivenhed for den gamle Tro og den gamle politiske Forfatning, havde i Aarene 1793—94 kæmpet med større Resultat mod de himmelstormende Samfundsomvæltere end Evropas forenede Hovedmagter, og Oprøret i Vendée havde nu naaet Anjou, Maine og en stor Del af Bretagne,

efter at det en kort Tid tilsyneladende var blevet underkuet i December 1793. Til at bekæmpe Oprørerne og gjøre en Ende paa denne Krig, som efter Chefen for Oprørerne i Bretagne, Jean Cottereau med Tilnavnet »le chouan« (Uglen), almindelig er bleven kaldt »la chouannerie«, var der opstillet tre republikanske Hære, Vestarmeen i Vendée under General Canclaux, Brestarmeen i Bretagne og Cherbourgarmeen i Maine og Nedre-Normandiet, og Hoche fik kort efter ogsaa Befalingen over Brestarmeen. Imidlertid udgjorde de tre Hære tilsammen ikke over 40,000 Mand, en Styrke, som var aldeles utilstrækkelig til at udføre sit Hverv lige over for en oprørsk Befolkning med et saa udstrakt Terrain, fuldt af naturlige Fordele, en Befolkning, som baade i og for sig var heltemodig og nærede et uudslukkeligt Had til den revolutionære Sag. Hoche viste sig imidlertid de vanskelige Forhold fuldstændig voxen og vidste ogsaa her ikke blot at bringe Mandstugt, Orden og Disciplin til Veje, men ogsaa at vinde Soldaternes Hengivenhed og styrke deres Fædrelandskjærlighed, saa at de villigere fandt sig i denne Hegnenes, Hulvejenes og de natlige Overfalds Krig, der dog allermindst kunde have nogen Tiltrækning for en Mand med et saa højmodigt Sind og af et saa stort Geni som Hoche. I hans private Korrespondance fra denne Tid spores det tydelig, hvor lidt den Art Krig faldt i hans Smag og tilfredsstillede hans Ærgjerrighed. Der var ikke saadanne Lavrbær at vinde som de, Jourdan vandt ved Fleurus, mente Hoche; men denne Mening var i Virkeligheden fejlagtig; thi i Historien har han netop høstet uvisnelige Lavrbær ved den forstandige Maade, hvorpaa han lige over for Oprørerne vidste i rette Tid at blande Overbærenhed med Strænghed og at vise sig human og retfærdig uden at opgive noget af sin Aarvaagenhed og Fasthed. Han lærte sine Officerer og Soldater at være menneskelige og overbærende, samtidig med at de vare tapre, og derved banedes der lidt efter lidt Vej for en

forsonligere Aand hos Oprørerne og disses Chefer. Som en Følge heraf ansaa Nationalkonventet Øjeblikket for kommet til at indrømme Vendéerne og Chouanerne en almindelig Amnesti (Decbr. 1794), og 15 Deputerede bleve afsendte til de vestlige Departementer med meget udstrakte Fuldmagter for at sikre Udførelsen af Amnestidekretet og pacificere Landet saa hurtig som muligt. Disse Deputerede vare til Trods for Hoches Advarsler alt for godtroende lige over for Fredsunderhandleren Cormatins Forsikringer og indrømmede Oprørerne de fleste af deres Fordringer uden at tage Sikkerhedsforanstaltninger for Fredens Opfyldelse. Den 17de Februar 1795 afsluttede de i Slottet la Jaunaye tæt ved Nantes en Fred med Cormatin, Charette, Sapinaud og andre Officerer, som handlede i Vendéerhærens Navn. De vigtigste Fredsbetingelser vare: Oprørerne anerkjendte Republikken og dens Love, og til Gjengjæld derfor fik de fri Religionsøvelse, Godtgjørelse for Krigens Ødelæggelser, et Aars Mandskabs Fritagelse for Militærtjeneste osv. Desuden maatte de — hvad Hoche forgjæves protesterede imod — beholde deres Vaaben, og de fik Ret til at bibeholde en — rigtig nok ikke meget talrig — Territorialgarde under de lokale Avtoriteters Befaling. Lignende Betingelser indrømmedes der Bretagnes Chouaner ved Freden i La Mabilais i April s. A., og endelig sluttede ogsaa Stofflet, som endnu kæmpede i Anjou, Fred i Saint-Flourent, saa at det saae ud, som Vendéerkrigen nu endelig var til Ende.

Men det var kun tilsyneladende. Hoche, som paa Begjæring af Oprørernes Fredsunderhandlere var bleven udelukket fra de sidste Konferencer, nærede med rette Mistillid til denne »forstilte« Fred, der efter hans Mening kun var sluttet af Oprørerne for at vinde Tid og oppebie den lovede Hjælp fra England. »Man har«, sagde han, »underhandlet med enkelte Individer og ikke med selve Oprøret«. Hvad Fredsbetingelsernes Udførelse angaar, kom Hoche i den pinligste Stilling; thi dels gjorde Freden de forrige

Oprørere overmodige og fremkaldte Foragt for de republikanske Avtoriteter og for Regeringens Stridskræfter, saa at der paa mange Steder forefaldt alvorlige Excesser, og dels vare hans Hænder bundne ved de ovennævnte Deputeredes Nærværelse, hvad der var saa meget uheldigere, som disse indbyrdes vare aldeles uenige om Midlerne til at konsolidere Freden; nogle af dem grebe til strænge Forholdsregler, andre til nye Indrømmelser, medens de derimod alle vare enige om at tilskrive sig Æren for Krigens Tilendebringelse, medens Hoche blev gjort ansvarlig for alle de Ulykker, der fremkaldtes ved deres Fejlgreb, og maatte høre bitre Bebrejdelser af Velfærdskomiteen, som fik sine Underretninger fra selve de paagjældende. Hans Sindsstemning var derfor ogsaa en Tid lang meget mørk, og ved Efterretningen om, at Jourdan truedes med at falde i Unaade, tænkte han paa at opgive sin Kommando, hvad han dog ikke iværksatte, maaske fordi han omtrent samtidig blev indskrænket til alene at føre Befalingen over Brestarmeen, medens derimod Kommandoen over Kysterne ved Cherbourg overdroges General Aubert du Bayet, en Foranstaltning, som blev truffet, fordi Hoche, der forudsaa Oprørets Gjenudbrud, havde insisteret paa yderligere Krigsberedskab, og dette i Paris var blevet udtydet, som om han vilde sikre sig sin Magt paa ubestemt Tid.

Saa meget des større var Hoches Berømmelse, da det kort efter lykkedes ham at skaffe Beviser i Hænde paa Rigtigheden af hans Opfattelse af Stillingen, og da det ved Oprørets Gjenudbrud (i Begyndelsen af Juni 1795) viste sig, hvor klogt han havde handlet i ikke ligesom sine Forgængere at fordele Tropperne i enkelte aabne Stæder, men i befæstede Lejre. For at Østerrig ikke paa samme Maade som Preussen skulde trække sig tilbage fra Krigen havde Pitt lovet Kejser Frants nye Subsidier og tillige i en den 4de Maj 1795 sluttet Traktat givet Løfte om at gjøre en Diversion til Gunst for den østerrigske Hær. I dette

Øjemed lod Pitt — ivrig tilskyndet dertil af den utrættelige Grev Josef de Puisaye, en af Chouankrigens ivrigste Forkæmpere — udruste tre Emigranthære, som, understøttede af en engelsk Flaade og forsynede med en stor Masse Krigsfornødenheder, skulde lande paa Kysten af Bretagne og fremkalde en ny almindelig Opstand i det vestlige Frankrig. England havde derved endnu den Fordel, at det blev en stor Del besværlige Gjæster kvit. Derfor blandede man ogsaa de krigsfangne Republikanere mellem de tre Emigranthære, skjønt det stod til at forudse, at de vilde blive Overløbere. Den første Emigranthær landede den 27de Juni 1795 paa Halvøen Quiberon, som strækker sig langs med Vestkysten af Bretagne foran Bugten af samme Navn. Det lykkedes den strax at erobre det paa en smal Landtunge beliggende Fort Penthièvre, og der sluttede sig snart nogle Tusende — dog til Dels ubrugelige — Bønder og Chouaner til Emigranterne. Disse forsømte imidlertid at trænge hurtig frem, medens Hoche derimod, som nu, da der var Fare paa Færde, af Velfærdskomiteen var bleven udrustet med den nødvendige Magt og havde faaet frie Hænder, i en Fart førte sine Tropper herhid og opslog en fast Lejr ved Indgangen til Halvøen. Hertil kom, at der udbrød Strid mellem Emigranterne og de tilstrømmede Chouaner, og at der herskede Uenighed mellem Grev de Puisaye og Grev d'Hervilly, mellem hvem Anførselen over Emigranthæren var delt, indtil der omsider fra London kom Ordre til, at den førstnævnte alene skulde have den øverste Ledelse af Expeditionen.

Den 6te Juli, da 10—12000 Mand af Brest- og Cherbourghæren vare stødte til Hoches Hovedkvarter, troede han sig stærk nok til at angribe Chouanerne, som under Vauban og George Cadoudal i et Antal af omtrent 10,000 Mand holdt den foran Halvøen liggende Linie mellem Saint-Michel, Carnac og Sainte-Barbe besat. Det lykkedes ham at kaste Fjenden i vild Uorden tilbage til Halvøen, og Chouanerne,

som ledsagedes af en stor Masse Kvinder og Børn, reddedes denne Gang kun ved de engelske Kanonbaade, som lode en Hagl af Kugler regne ned over Republikanerne og saaledes standsede Forfølgelsen. Imidlertid vare nu saa vel Emigranterne som Chouanerne indesluttede paa Halvøen, og Hoche opslog sit Hovedkvarter i Sainte-Barbe. Han var dog ogsaa selv i en mislig Stilling: bag ved og omkring ham var Landet fjendtlig stemt mod hans Hær og hans Sag; han maatte hente Levnedsmidler langvejs fra under Eskorte, og jo talrigere hans Tropper bleve, desto vanskeligere blev det at skaffe dem Føde, hvorfor de hengave sig til Plyndringer og alle Sorter Forbrydelser; og da Hoche for at forhindre dette konsignerede dem i Lejren og forbød dem at begive sig uden for dennes Omraade, havde der nær rejst sig et Mytteri iblandt dem. Paa denne Tid fik Hoche Besøg af Repræsentanterne Blad og Tallien, som vare udsendte af Nationalkonventet med udstrakte Fuldmagter og ledsagedes af Marseillaisens berømte Forfatter, Rouget de l'Isle, som i sin »Relation historique et souvenirs de Quiberon« S. 45—46 i begejstrede Ord udtaler sin Beundring over Hoches imponerende Skikkelse og ædle Træk.

Den 16de Juli, umiddelbart før Udskibningen af den anden Emigrantafdeling under Sombreuil, gjorde Royalisterne et Angreb paa den fjendtlige Lejr; de bleve imidlertid ikke blot slaaede tilbage med et forfærdeligt Tab, men det lykkedes ogsaa Hoche nogle Dage senere til Trods for hin Forstærknings Ankomst at storme Fort Penthièvre (Natten til den 20de Juli), og derved bleve Emigranterne nødte til at søge Tilflugt og Redning paa de engelske Skibe, og da Elementernes Rasen forenede sig med Kampens Rædsler og Nattens Mørke, forefaldt der gyselige Scener, i det tilmed de engelske Skibes Kanoner til Dels ramte Venner saa vel som Fjender. Hoche vilde i Følge nogle Beretninger have ladet Emigranterne undkomme; men Konventets Deputerede, Tallien og Blad, vilde ikke tilstede dette, og de flygtende

Emigranter bleve derfor hindrede i Indskibningen og maatte strække Vaabnene paa Naade og Unaade, for saa vidt som de ikke, hvad der var Tilfældet med mange, styrtede sig i Havet eller gjennemborede sig selv med deres Kaarder. Fangerne udgjorde i alt omtrent 3000 Mand, som man sendte til Auray under Bevogtning af General Humbert og Blad. Tallien begav sig til Paris, og tvært imod sit Løfte til Hoche om at tale til Gunst for Emigranterne nedkaldte han den nationale Hævn over deres Hoveder, ja han bagvaskede og haanede dem endog ved at beskylde dem for at have baaret forgiftede Vaaben. De bleve stillede for en Krigsret, efter at først Chouanerne vare blevne skilte fra dem, og ca. 800 Mand, hvoraf en stor Del tidligere med Ære havde tjent i den franske Marine, og som alle vare Ofre for en ridderlig Loyalitet og en heroisk Hengivenhed for den Sag de havde viet deres Kræfter, bleve skudte til Trods for, at den offentlige Mening i høj Grad udtalte sig til Gunst for dem. Blandt de skudte vare ogsaa Grev Sombreuil og Biskoppen af Dol. Efter nogle royalistiske Skribenters Forsikring skal der ved Overgivelsen være sluttet en Art Overenskomst mellem Sombreuil og Hoche; men dette benægtes bestemt af alle de republikanske Forfattere, modbevises bl. a. af Desprez og er i og for sig aldeles uoverensstemmende med Hoches ædle Karakter, hvorimod det nok kan være troligt, at nogle milde Ord, som Hoche ved denne Lejlighed udtalte til Sombreuil, af denne ere blevne mistydede. Tyve Aar senere blev paa selve Exekutionsstedet rejst et Gravmonument for de skudte, og Pladsen kaldes endnu af Folket »champ des martyrs«. Hoche selv maatte lide under Folkestemningen, som gyste tilbage for dette forfærdelige, i flere Dage varende Blodbad; men Retfærdigheden byder at fremhæve, at han ikke havde Magten til at forhindre det, og at hele Ansvaret derfor falder paa Tallien og Blad, Velfærdskomiteen og Konventet. Da Pitt noget efter i Parlamentet blev krævet til Regnskab for det ulykkelige Udfald af

Expeditionen, undskyldte han det med, at der i det mindste intet engelsk Blod var flydt, hvortil Sheridan med rette svarede ham: »Men til Gjengjæld flød engelsk Ære ud af alle Porer«, og hvilke Bekostninger Englænderne havde anvendt paa dette Foretagende, kan man slutte deraf, at Hoche i Fortet Penthièvre forefandt — foruden en stor Sum Penge — 70,000 fuldstændige Vaabenrustninger saa vel som Uniformer og Forraad for 40,000 Mand, hvortil kom, at han bemægtigede sig sex med Levnedsmidler ladede Krigsskibe.

Charette, som imidlertid havde grebet til Vaaben igjen og besat en stor Del af Nedre-Vendée og hele Kysten, fyldtes med Raseri ved Efterretningen om Blodbadet paa de Emigranter, som havde overlevet Katastrofen den 20de Juli paa Quiberon, og til Gjengjæld lod han i sit Paasyn uden Medynk tre Hundrede republikanske Fanger nedskyde. Paa samme Tid blev han af Greven af Provence (Ludvig XVIII.) udnævnt til Generalløjtnant og Chef for de katholske og royalistiske Tropper samt erholdt det røde Baand. Alle disse Gunstbevisninger opflammede end mere hans utrættelige Iver og fyldte ham med en overordentlig Energi, der blev saa meget farligere derved, at en ny engelsk Expedition under Greven af Artois (senere Karl X.) og med mange Tropper og store Forraad om Bord i de sidste Dage af September krydsede ud for Frankrigs Kyst og endelig den 2den Oktober landede paa en klippefuld Ø ved Kysten, kaldet Dieu, hvorfra Greven agtede under Charettes Beskyttelse at lade sig og Expeditionen overskibe til Nedre-Vendée. Hoche bragte dog alle Charettes Planer til at strande; han slog ham i flere Træfninger, nødte ham til at trække sig tilbage til det indre af Landet og gjorde sig til Herre over hele Kysten, saa at Greven efter sex Ugers Ophold paa hin øde Ø maatte vende tilbage til England med uforrettet Sag. Derved gav Charette dog endnu langtfra tabt. Sapinaud havde grebet til Vaaben igjen og bemægtiget sig Byen Mortagne; Stofflet udøvede en absolut Indflydelse i Anjou

og Øvre-Vendée; Puisaye havde paa ny vist sig i Bretagne og rejst Oprørsfanen her. Kort sagt, hele det vestlige Frankrig kunde paa det første Signal paa ny staa i Fyr og Flamme, da Befolkningen kun ventede paa et saadant Signal og var i Besiddelse af Vaaben. Hoche indsaa, at man ikke ved Vaabenmagt skulde besejre en Fjende, som man intetsteds kunde komme til Livs, men at det først og fremmest gjaldt om at gjøre den fjendtlige Befolkning vaabenløs og — til Brug for den republikanske Hær — at berøve dem Kreaturer, Korn og andre Fødevarer, som kun — saa vel som de Gidsler, der toges blandt de mere ansete Beboere — maatte leveres tilbage mod Vaabnenes Nedlæggelse. Hans Operations- og Pacifikationsplan gik i det væsentlige ud paa at oprette en saakaldet »Afvæbningslinie«, som skulde indeslutte Nedre-Vendée i en Kreds, lidt efter lidt rykke frem og til sidst saaledes afvæbne og forsone hele Landet, uden at gjøre det muligt for Oprørscheferne at vende tilbage. Forud for Afvæbningslinien skulde der gaa to mobile Kolonner for at bekæmpe og om muligt fange Oprørets Ledere. Denne Plan forelagde Hoche for Direktoriet, som billigede den, men dog først kaldte ham til Paris for at konferere med ham derom og overdrage ham ny Fuldmagt. Hoches Ophold i Paris varede en Maaned, og han gjorde der megen Lykke i Salonerne; Direktoriet billigede ikke alene hans Forslag, men overdrog ham ogsaa Befalingen over samtlige tre republikanske Vestarmeer, der sammensmeltedes til en (paa ca. 100,000 Mand) under Navn af »Oceankysternes Armé«, og forenede med denne store militære Kommando de mest udstrakte civile Fuldmagter, et Tillidsbevis, som Hoche modtog med stor Beskedenhed.

Efter at være vendt tilbage til sin Hær iværksatte Hoche sin Plan med den største Omsigt og Udholdenhed. Han fordelte sine Tropper over hele Vendée, vandt de vildledede Beboere ved milde Forholdsregler, forfulgte de rover-

ske Banders Anførere med ubønhørlig Strænghed og vidste, da han som en smuk Officer glimrede i Salonerne, af Damerne at udforske Mændenes Hemmeligheder. Han skaltede og valtede den Gang i det vestlige Frankrig lige saa mægtig og uindskrænket, som paa samme Tid Bonaparte i Italien; men med hvilken Uegennyttighed han gjorde det, har man erfaret af Thiers's Revolutionshistorie, i hvis 32te Bog det hedder: »Denne unge General, som elskede Fornøjelser, som stod i Spidsen for 100,000 Mand, og som disponerede over Indtægten af flere Provinser, manglede dog undertiden det nødvendige. Hans Gage, som blev betalt i Papir, reducerede sig til intet, og han manglede Heste, Sadler og Tømmer osv.« Midt under det store Ansvar, som tyngede paa ham, længtes han efter Familielivets Blidhed, og det er yderst interessant bl. a. at læse, hvorledes han giver sin unge Kone Forholdsregler for Opdragelsen af det Barn, hun endnu ikke havde født. Det maatte ikke blive svøbt, hun skulde selv amme det, og hun maatte aldrig slaa det, men skulde bibringe det Kjærlighed, Respekt og Lydighed uden Frygt. I et andet Brev fra samme Tid skriver han: »Du skal snart være Moder; hvor det vil være mig kjært at omfavne Moderen og Barnet! Hvor mange Kjærtegn vil jeg ikke ødsle paa begge! Hvem forstaar at elske mere end jeg? Skjønt jeg ser melankolsk ud og taler melankolsk, er der dog næppe noget Hjærte mere følsomt end mit. Langvarige Ulykker og store Tab have kunnet give mit Ansigt og mine Samtaler et mørkt og tankefuldt Præg, men jeg vil gjenfinde Lykken i dine Arme, hvor jeg ligeledes vil gjenfinde min for mange Aar siden tabte Munterhed.«

Af alle de berømte Chefer, som havde skabt sig et stort Navn i Vendée, var nu omsider kun Charette tilbage; men han var ogsaa den dueligste og mest utæmmelige af dem alle. Hoche satte alle Jærn i Ilden for at bemægtige sig denne Mand og overdrog navnlig Forfølgelsen til Gene-

raladjutant Travot, hvem det omsider lykkedes at fange Charette i et Baghold. Charette blevført til Nantes og der af en Krigsret dømt til at skydes, hvad der ogsaa rskete, efter at de militære Avtoriteter til Trods for Hoches bestemte Ordrer havde taalt, at han, uden at de paagjældende bleve straffede, blev fornærmet og haanet i den samme By, hvor han det foregaaende Aar havde holdt et næsten triumferende Indtog. Hans Død fyldte Royalisterne med Bestyrtelse, Republikanerne med Glæde. Regeringen paabød offentlige Glædesfester, og Hoche gav, samme Dag som han erfarede Charettes Henrettelse, Ordre til, at Belejringstilstanden skulde hæves i hele Vendée, hvorpaa han med hele sin Armé begav sig til Bretagne for der at fortsætte det i Vendée begyndte Afvæbningssystem, noget, som ikke faldt ham synderlig vanskelig, da Stofflet allerede før Charette var bleven fangen og skudt (den 25de Febr. 1796). Allerede i Juli 1796 kunde han melde Direktoriet, at Borgerkrigen i Vesten var fuldstændig endt, og Roligheden overalt gjenoprettet baade i Vendée og Bretagne. Hoche havde nu naaet sin Æres og Lykkes Toppunkt, der var født ham en Datter, som havde faaet Navnet Jenny, og Direktoriet, som var blevet underrettet om, at det royalistiske Parti forgjæves havde søgt at vinde ham og formaa ham til at spille en lignende Rolle som Monk i England ved at love ham Konnetableværdigheden, erkjendte hans Tjenester og gav ham den for hin Tid mest søgte Belønning: To prægtige Heste og et Par Ærespistoler i Nationens Navn. Desuden proklamerede det, at Oceanarmeen og dens Chef havde gjort sig vel fortjente af Fædrelandet.

III.

Da Vendée og Bretagne vare fuldstændig betvungne, fik Republikken frie Hænder over en stor Styrke, og Hoche, som allerede siden sit Forsvar af Dunkerque havde fattet

Ideen om at gjøre Landgang paa Englands eller Irlands Kyster, fandt nu Øjeblikket kommet til at bibringe England et Stød ved at gjøre et Forsøg paa at benytte Forholdene i Irland til, om muligt, at løsrive denne Ø fra Forbindelse med Storbritannien. Han havde med en Smule Anstrøg af Skinsyge og Misundelse fulgt Bonapartes Sejrsløb og brændte af Begjærlighed efter at udrette lige saa store Ting, hvortil han følte Kraft og Geni nok hos sig, og i Irland at oprette en af Frankrig afhængig Republik i Lighed med de andre unge Republikker, som stødte op til Frankrigs Grænser. Bag efter kunde han saa, mente han, lande i Storbritannien og ramme det i Hjærtet. Han forelagde sin Plan for Regeringen, som efter at have opnaaet Enighed med Cheferne for de revolutionære Irlændere i Brest traf Forberedelser til en stor Expedition, over hvilken Hoche fik Kommandoen.

Blandt Irlands Beboere, især Katholikerne, herskede der nemlig paa denne Tid den største Utilfredshed med det Tryk, som ikke blot den britiske Regering, men ogsaa det irske Parlament øvede mod dem. Øens Katholiker vare derfor allerede før den franske Revolutions Udbrud komne i Tanker om en fuldstændig Løsrivelse fra Storbritannien. Pitt søgte forgjæves at dæmpe Orangisternes og Anglikanernes Fanatisme og maatte, da ogsaa Kong Georg holdt fast ved det overleverede, opgive at anvende milde Forholdsregler over for de irske Katholiker. En stræng anglikansk Jurist, Lord Camden, blev derpaa sendt som Lord-Løjtnant eller Vicekonge til Irland, og nu begyndte igjen det gamle Forfølgelsessystem. Fra Marts 1796 bleve hele irske Grevskaber erklærede i Krigstilstand, efter at Orangisterne allerede tidligere havde sluttet en formelig Forening til Papisternes Tilintetgjørelse. Derved bleve da de katholske Irlændere, som ligeledes havde dannet en hemmelig Sammensværgelse og kaldte sig selv »Forsvarere«

eller »forenede Irlændere«, drevne til det yderste og indledede, som vi have hørt, Underhandlinger med det franske Direktorium og Hoche om Hjælp til en almindelig Opstand.

Expeditionskorpset skulde dannes af flere Divisioner af Oceanarmeen, som bleve beordrede til Brest. Hertil føjede Hoche to saakaldte »legions des Francs« eller Frilegioner, af hvilke den anden blev dannet af aldeles uværdige Elementer, sammenløbet Pak fra alle Kanter og stillet under Befaling af en fremmed Chef, som var bekjendt for sin vilde Energi og derfor ogsaa beredt til den Rolle, som Hoche havde bestemt for ham: at hjemsøge en Del af det sydlige England, særlig Egnen omkring Bristol, med Mord og Brand for at aflede Opmærksomheden fra selve det virkelige Expeditionskorps og den Eskadre, som skulde overføre det til Irland. Direktoriet havde sendt Hoche Fuldmagt til efter Godtbefindende at lede Expeditionen, som han forberedte med saa stor Iver, og i Novbr. 1798 var der allerede samlet 20,000 Mand i Brest, beredte til at indskibe sig; men Marinens Tilstand lod endnu trods Hoches og Marineministeren Truguets Bestræbelser meget tilbage at ønske. Paa Grund af Emigrationen skortede det paa Officerer, mange af de nye Officerer manglede Erfaring og maatte om Bord kæmpe mod Indisciplin og Insubordination, der fattedes Forraad osv. osv., og Hoche, som var irriteret over saa mange Hindringer og Opsættelser, bad Direktoriet om Tilladelse til, inden Eskadren blev færdig, at maatte afsejle til Irland med en Fregat, ledsaget af Generalerne Villaret og Morard de Galles. Direktoriet nægtede ham dette, og efter en Maaneds Forløb tabte han, da Expeditionen endnu ikke kunde komme afsted, Taalmodigheden, saa at han den 8de Decbr. 1796 tilskrev Krigsminister Petiet, at han paa Grund af »den afskyelige Marine, som intet kunde og vilde gjøre« maatte give Afkald paa sit Forehavende. Direktørerne, som bleve gjorte bekjendte

med dette Brev, modtoge det bedre end Hoches tidligere Brev. De nærede kun ringe Tillid til et godt Udfald af Expeditionen, og da de just paatænkte et Statskup for at befæste deres vaklende Anseelse og Myndighed, havde de allerede kastet Øjnene paa Hoche som den Mand, der bedst egnede sig til at støtte deres Planer. Efter 10 Dages Betænkning deciderede de derfor, at Expeditionen ikke skulde finde Sted, og kaldte Hoche til Paris. Nu var det imidlertid allerede for sildigt; da Direktoriets Ordre kom til Brest, var Hoche kommen paa andre Tanker, hans Tillid var vendt tilbage, hans Fyrighed havde opflammet alt, og Flaaden var for to Dage siden afsejlet til Irland.

Expeditionshæren udgjorde omtrent 15,000 Mand. Avantgarden stod under General Lemoine, Grouchy kommanderede Hovedkorpset, og General Hurty Reserven. Flaaden talte 17 Linieskibe, 13 Fregatter og 13 mindre Fartøjer, ialt 43 Sejlere. Morard de Galles var dens Øverstkommanderende og havde under sig som Næstkommanderende Brueix og Kontreadmiralerne Richery, Bouvet og Nielly. Bugten ved Bantry i Irland var betegnet som det almindelige Samlings- og Udskibningssted, og Hoche og Morard de Galles vare begge om Bord paa en meget let Fregat, »la Fraternité«, for at være i Stand til hurtig at dirigere sig mod et hvilket som helst Punkt, hvor deres Nærværelse var nødvendig.

Den sene Aarstid blev imidlertid Expeditionens Fordærv; allerede ved Udgangen af Havnen i Brest led fire Skibe Havari, hvorved Eskadren blev forsinket, og da den, efter at have ligget for Anker i den ydre Havn i to Nætter, igjen brød op, stødte Linieskibet »le Séduisant« i Mørket paa en Klippe og sank, saa at kun 45 bleve reddede af dets Besætning paa 1300 Mand. Senere rejste der sig en stærk Storm, hvorved Flaaden blev stærkt beskadiget og adsplittet. En Del af Skibene ankrede vel den 21de Decb. paa det aftalte Sted i Irland; men 9 Skibe manglede og

deriblandt det, som bar Expeditionens to Chefer, Hoche og Admiral de Galles. Imidlertid vare Omstændighederne i øvrigt ikke ugunstige. Cheferne for den irlandske Association ilede til og lovede deres virksomme Bistand, ingen engelsk Styrke var i Nærheden, og Vejret var roligt, saa at en Udskibning godt kunde have gaaet for sig, om man strax havde givet sig i Færd dermed, hvad Hoche udtrykkelig havde givet Ordre til. Grouchy, som i Hoches Fraværelse førte Kommandoen som den ældste, gav ogsaa de tre Admiraler Befaling til at trænge ind i det Indre af Bantrybugten og derfra ufortøvet iværksætte Udskibningen; men han blev kun adlydt af Bouvet med 17 Fartøjer og 7000 Mand, og da der denne Dag (23de Decb.) paa ny rejste sig en Storm, der gjorde en Udskibning farlig, og da Admiralerne Richery og Nielly med deres 19 Skibe syntes mere tilbøjelige til at vende tilbage til Frankrig end til at gjøre Landgang i Irland, hvortil kom, at Bouvet troede, at det Skib, hvorpaa Hoche og de Galles befandt sig, var gaaet til Grunde, forandrede ogsaa han Beslutning, og hele Flaaden styrede Kursen hjemad mod Frankrig og naaede Brests Havn den 1ste Jan. 1797, samme Dag, da Hoche og Admiral de Galles, efter at have været i stor Fare for at blive fangne af engelske Krydsere, ankom til Bantrybugten. Ved Efterretningen om, hvad der var sket, grebes Hoche af en dyb Fortvivlelse og vilde strax sejle afsted til Brest, for at tvinge Flaaden til at vende tilbage til Irland, men hans Fartøj blev af rasende Storme opholdt i tre Uger, og da han endelig naaede Brest, fandt han Eskadren ude af Stand til strax at begive sig i rum Sø og opgav derfor foreløbig sit Foretagende hinsides Kanalen, der havde kostet Frankrig en betydelig Sum Penge, tre Linieskibe og flere andre Fartøjer, ikke at tale om, at hin anden Frilegion, kommanderet af Oberst Tale, efter først at have maattet strække Vaaben i England, af den engelske Regering blev sendt tilbage til Frankrig, da man

troede at ville gjøre Frankrig en Tjeneste ved at beholde slige uværdige Subjekter i Krigsfangenskab. Hoche fik ikke senere Lejlighed til selv at foretage noget til bedste for de irske Katholiker, da han kort efter sin Tilbagekomst til Brest (i Jan. 1797) af Direktoriet blev udnævnt til Øverstbefalende for Sambre—et—Meuse Armeen.

Udnævnelsen til Chef for Sambre- og Maas-Hæren trøstede Hoche saa nogenlunde for det uheldige Udfald af Expeditionen til Irland. Det var stolte Erindringer og stolte Navne, som knyttede sig til denne Hær af heroiske og frihedselskende Soldater, Navne som Le Févre, Grenier, Richepanse, Ney, Championnet og fl. Denne Hær var i 1796 af Jourdan bleven ført ind i Hjærtet af Tyskland lige til Grænserne af Bøhmen; derpaa var den tillige med Moreaus trængt tilbage af Ærkehertug Karl, og efter at have tabt to Slag var den bøjet af mod Rhinen. Jourdan havde søgt sin Afsked og var bleven afløst af Beurnonville, i hvis Sted Hoche nu traadte. Sambre- og Maas-Armeen holdt paa denne Tid de fremrykkede Stillinger ved Düsseldorf og Neuwied besatte og støttede sig til højre mod den af Moreau kommanderede Rhinarmé, medens Bonaparte lige over for General Alvinzy beredte sig til at ødelægge den sidste Hær, Østerrig havde i Italien. Hoche blev modtagen med Begejstring af sin nye Hær og gjorde sig strax fortjent af denne ved at sørge for at fjærne nogle uredelige Kommissærer, der berigede sig paa Soldaternes Bekostning. Forstærket med 30,000 Mand af Oceanarmeen udgjorde Sambre- og Maas-Armeen i alt ca. 80.000 Mand, der levede paa de erobrede Provinsers Bekostning. Den 18de April, samme Dag da Fredspræliminærerne i Leoben bleve undertegnede, satte Hoche med sin Hær over Rhinen ved Neuwied, hvor han vandt en glimrende Sejr, og den næste Dag begyndte Rhin- og Moselarmeen under Moreau sin Rhinovergang ved Strassburg. Moreau indtog Fæstningen Kehl ved første Angreb og havde allerede paabudt et almindeligt

Angreb paa den østerrigske Hær under Feltmarskallerne Warneck og Kray, der i Mellemtiden af Hoche vare trængte tilbage hinsides Lahn og Main, efter at Warneck havde lidt et Nederlag ved Nedrerhin, men da blev saa vel han som Hoche tvungen til at standse Forfølgelsen af Østerrigerne ved Efterretningen om Fredspræliminærerne i Leoben. Med hvilke Følelser Hoche modtog denne Efterretning, fremgaar af følgende Brev fra ham til Direktoriet: »Efter at have tilbagelagt 35 Mil i fire Dage og triumferet i tre Slag og fem Fægtninger har Sambre- og Maas-Armeen modtaget Efterretningen om Freden med den mest levende Bevægelse.« Samtidig skrev han følgende simple Linier til sin Kone: »Freden er sluttet, min kjære Veninde; din sejrrige Mand befinder sig vel og omfavner dig; pas vel paa vort lille Barn.«

I øvrigt rettede han nu, da Fjendtlighederne mellem Frankrig og Østerrig foreløbig vare standsede, paa ny sine Tanker paa Irland, og for at fremskynde Forberedelserne til en Expedition, som han personlig havde aftalt med den hollandske Regering i Haag, begav han sig til Paris, dog rigtignok ogsaa for at understøtte Direktoriets Flertals Sammensværgelse mod de to lovgivende Raad og forberede Statskupet af 18de Fructidor 1797 (4de Sept.).

Det er ikke her Stedet til at dvæle ved de indre Tilstande i Frankrig, som fremkaldte dette Statskup; det maa være nok at sige, at de i Maj 1797 foretagne Suppleringsvalg til begge de lovgivende Raad som Følge af den almindelige Utilfredshed med Direktoriets Regering vare faldne saa uheldig ud for Direktoriet, at Flertallet af de Deputerede bestod af Royalister og andre Modstandere af Direktoriets Regeringssystem, og at flere af Regeringens tidligere strænge Dekreter kort efter bleve ophævede. Pichegru var med stor Majoritet bleven valgt til Formand for de 500's Raad, og den lovgivende Magt havde begyndt en aaben Krig mod Direktoriets Majoritet, som bestod af

Barras, Rewbel og La Reveillère-Lepeaux, en Krig, under hvilken den til Dels støttedes af Direktoriets Minoritet (Carnot og Barthélemy), som vare misfornøjede med den bestaaende Orden. De tre Direktører satte hovedsagelig deres Haab til Hoche og Bonaparte. Hoche betragtede Republikkens Skæbne som knyttet til Direktoriets Politik, der gik ud paa at revolutionere Evropa, hævde de revolutionære Love, som proskriberede Emigranterne og væbnede Regeringen med overordentlig Fuldmagt, osv. I hans Øjne bestod de sande Patrioter, de eneste Forsvarere af Revolutionen og Friheden, af de tre Direktører og deres Tilhængere, som for enhver Pris vilde hævde disse exceptionelle Love, medens derimod de, som ønskede at afskaffe dem og i Stedet for den nuværende Regering vilde have en lovlig og moderat Styrelse, for ham vare Royalister, Modstandere af Friheden og Fjender, som skulde knuses.

De tre Direktører havde først henvendt sig til Hoche, fordi han og hans Hær vare nærmest, og samtidig med, at de udnævnte den til Frankrig tilbagevendte Talleyrand til Udenrigsminister, tilbøde de Hoche Krigsministeriets Ledelse. Hoche syntes tilbøjelig til at modtage dette Tilbud, og som en hidsig ung Mand med afgjort republikanske Tendenser var han selv fast besluttet paa i fornødent Fald at knuse Raadenes Majoritet med aaben Magt og tilbød sin og sin Hærs Tjeneste i dette Øjemed. Da de tre Direktører vare enige med ham, lod han strax to af sine Divisioner rykke mod Paris uden at tage Hensyn til en Artikel i Forfatningen, i Følge hvilken Tropperne kun maatte nærme sig Hovedstaden paa 12 Mils Afstand. Han saae sig imidlertid snart bedragen, fordi han havde at gjøre med tre Mænd, der ikke som han gik aabent og ærlig til Værks, men forholdt sig som lumske Intriganter. Da der rejste sig høje Raab mod Hoche om Forfatningsbrud i Anledning af hine Troppers Kantonnering i La Ferté-Alais, lode de ham nemlig i Stikken, saa han maatte trække sine

Tropper tilbage til Elsass og selv forbitret begive sig til sit Hovedkvarter i Wetzlar. Det lovgivende Flertal vedblev imidlertid ogsaa nu at være bekymret for et Statskup, og Hoches Modstandere toge deres Tilflugt til alle — selv de smudsigste — Midler for at svække hans Kredit og ødelægge hans Popularitet. Hans personlige Fjende, General Willot, denuncerede ham aabent i de 500's Raad som Aspirant til Marius's Rolle; et andet Medlem af Raadet, Dufresne Saint-Léon, anklagede ham for — en Beskyldning, der samtidig blev rejst mod Bonaparte — kun at have nedlagt en ringe Del af de i de okkuperede fjendtlige Provinser udskrevne Penge i Statskassen, og han gav at forstaa, at Hoche utvivlsomt havde beholdt Resten for sig selv og sin Stab. Hoche havde rigtignok ganske vist kun deponeret en Del af hin Sum i Statskassen, men Resten havde han dels anvendt paa Hærens Forsyning og Forplejning, dels efter Regeringens Begjæring i forskjellige Regeringsøjemed. Beskyldningen var altsaa infam, og den blev da ogsaa med Harme afvist af den berømte General Jourdan, Medlem af de 500's Raad, som rejste sig og udbrød: »Hærene vilde ofte været omkomne af Nød og Elendighed, dersom Overgeneralerne ikke havde disponeret over de i de erobrede Lande udskrevne Kontributioner. Jeg har ført Befalingen over 150,000 Mand, og jeg kan bevise, at Regeringen betalte Bedragere 150,000 Rationer om Dagen, hvoraf Hæren kun fik 10,000. Det var da nødvendigt, at Generalerne maatte sørge for at holde Liv i Resten af Armeen. Det staar ikke i nogens Magt at faa mig til at tro, at General Hoche har begaaet nogen anden Forbrydelse end denne, og de skyldige af hans Slags have Ret til det erkjendtlige Fædrelands Taksigelser!«

Dette eklatante Vidnesbyrd bidrog noget til at gjøre Hoche mindre bitter mod en Bagvaskelse, i Anledning af hvilken han dog strax forlangte en offentlig Dom; men de lovgivende Raads Holdning bibragte ham den Tro, at Majo-

riteten havde besluttet hans Fald for med større Frihed at kunne udføre sine kontrarevolutionære Planer; han vilde derfor besvare Trusel med Trusel, og i en Banket, hvortil han den 10de Avg., Aarsdagen for Monarkiets Fald, indbød sine Generaler, drak han Republikkens Skaal og antydede ved denne Lejlighed for dem, at de maaske kunde komme til at kæmpe for Republikkens og den indre Ros Opretholdelse.

Dog, Hoche gik ikke videre paa denne Vej. Han havde allerede Døden paa Læberne. I Brest havde han det foregaaende Aar følt de første Anfald af et ukjendt Onde, som tiltog med fordoblet Intensitet i Wetzlar; han faldt her snart i en farlig Sygdom, og Rygtet gik, at man havde bibragt ham Gift. I Royalisternes Øjne var han den republikanske Regerings paalideligste Støtte, og som saadan var han flere Gange Gjenstand for Efterstræbelser; bl. a. blev der, da han en Aften vendte hjem fra Theatret i Rennes, skudt paa ham, uden at han dog blev ramt. Man greb Morderen, som tilstod sin Forbrydelse og angav en forhenværende Chouanchef som sin medskyldige. De bleve henrettede, skjønt Hoche bad om Naade for dem.

Hoches Sygdom havde unægtelig en noget mistænkelig Karakter; han plagedes af en tør Hoste, i hans Indre brændte der en fortærende Ild, hans Nerver vare yderlig irriterede, og han faldt ofte i Besvimelser. Efterretningen om de tre Direktørers Statskup den 4de Sept. ved Hjælp af Bonaparte og Augereau oplivede ham for en Stund, og faa Dage efter afsatte Direktoriet General Moreau og gav Befalingen over hans Hær til Hoche, som saaledes nu kommanderede saa vel Rhinarmeen som Sambre- og Maasarmeen; men hans Kræfter forlode ham paa ny, og den 19de Sept. 1797 udaandede han, efter at have taget Afsked med sine Venner og Vaabenbrødre, i sin Kones og sin Svoger, General Debelles Arme. Man aabnede hans Lig og fandt i Maven nogle Pletter, som man holdt for Virk-

ninger af Gift. Disse Indicier vare i alt Fald tilstrækkelige til at vække Mistanke, om end alt for svage til at bekræfte den. Hoche havde næppe naaet en Alder af 29 Aar, men hans Berømmelse strakte sig lige saa fuldt som hans unge og glimrende Rival Bonapartes over Evropa, og i selve Frankrig sørgede hele Folket over hans Død, men allermest dog hans Soldater og Vaabenbrødre, der droge Omsorg for, at han fik en højtidelig og glimrende Begravelse. Man bestemte, at han skulde begraves i Petersberg i den forskansede Lejr ved Koblenz ved Siden af en anden ung Helt, General Marceau, der ligesom han bortreves i sin blomstrende Alder midt under en ærefuld og glimrende Løbebane, og hvem Lord Byron, der ogsaa har ydet Hoche sin Hyldest, har helliget nogle yderst anerkjendende Linier i Child Harolds tredje Sang.

Ligtoget forlod Wetzlar den 21de Sept. og drog ad Koblenz til. Hoches Fløjadjutanter, Generalerne og hele Staben ledsagede Baaren, foran hvilken de floromvundne Standarter og Faner bares. Overalt, hvor Toget kom forbi, ringede Kirkeklokkerne, og Omegnens Bønder ilede til og sluttede sig til det. I Braunfels blev Liget modtaget med militære Æresbevisninger af selve den regerende suveræne Fyrste, og lignende Æresbevisninger blev der viist det af den østerrigske Guvernør i Citadellet Ehrenbreitstein. Ved Petersberg Høje, hvor Marceaus Monument, til hvilket Hoche havde ydet Bidrag nogle Dage før sin Død, stod, var en Del af Hoches Hær under Vaaben for at modtage Liget. Generalerne Le Févre, Championnet og Grenier talte ved Graven og bragte deres forhenværende Chef deres Hyldest i et simpelt og sandt militært Sprog. Efter dem traadte en Grenader frem, præsenterede Gevær for Ligkisten og nedlagde en Egekrans paa denne, i det han grædende udbrød: »Hoche, modtag denne Krans i Armeens Navn!«

Hvad Regeringen angaar, ærede den Hoches Minde og tilfredsstillede til samme Tid Folkestemningen ved den 1ste

Okt. i Paris med stor Pragt at foranstalte en Begravelsesfest. Alle Statskorporationerne, Folket og Armeen bleve af Direktoriet førte ud paa Marsmarken, hvor den berømte Daunou holdt Ligtalen over Hoche og var en veltalende Tolk for Fædrelandets Smerte.

F. Bøggild.

Slaget ved Lund *)

(4. Decbr. 1676).

I.

For to Hundrede Aar siden i Vinteren 1676 laa den danske og svenske Hær, som saa ofte havde prøvet hinandens Kræfter i blodig Kamp, lejrede i ringe Afstand fra hinanden, en knap Mil nord for den gamle Bispestad Lund i Skaane.

Efter at den svenske Hær nogle Maaneder i Forvejen havde vundet Slaget ved Halmstad, der var et Lysglimt i den mørke Nat, som stadig formørkedes ved Rygterne om de store Vaabenuheld ved Kristianstad, Stade, Bremen osv., havde den indesluttet sig i Lejren ved Syllinge, hvorfra den atter brød op i Begyndelsen af Oktober, efter at være bragt op til 20,000 Mand. Det var Karl XI's Hensigt at overfalde den danske Hær i dens Vinterkvarter og sprænge den

---

*) De vigtigste Kilder ere: I. Mankell (Berättelser om svenska Krigshistorien. Stockh. 1859. III.). — A. Fryxell (Berättelser ur svenska Historien. Stockh. 1848. XV.) — F. F. Carlson (Sveriges historia under Konungarne af pfalziska huset. Stockh. 1855. II.). — H. Spegel (Diarium öfver skånske kriget. Gjørwells Sv. Bibl. 1. 2. 5. D.). — Vaupell (Den dansk-norske Hærs Historie. Kbh. 1872. I.) — Friedenreich (Christian V's Krigshistorie. Kbh. 1758) og fl.

fra hinanden, men dette Foretagende mislykkedes dog aldeles; thi Christian V, som ankom til sin Hær midt i Oktober, var i Tide bleven underrettet om Fjendens Hensigter og sammendrog derfor hurtig sine Tropper, med hvilke han i den første Uge af November opholdt Svenskerne bag Rå Aa's stejle Bredder. Hans Hovedkvarter var i Kvistofta, Karl XI's i Bårslöf. Begge Hærene stode saaledes kun 3/4 Mil fra hinanden, og som Følge deraf forefaldt der daglig større eller mindre Træfninger mellem Forposterne, hvilket dog ikke forhindrede disse i at fraternisere med hinanden, de udsultede svenske Soldater tilbyttede sig Brød for Tobak. Ingen af Kongerne havde Mod til at overskride Aaen, for at søge Kamp i aaben Mark, og kun deres Artilleri spillede lystig imod hinanden, men uden videre Virkning. Stillingen var mest ufordelagtig for Svenskerne; de manglede Brød og Salt, selve Jordbunden var saa opblødt af den stadige Efteraarsregn, at Mudderet ofte gik Soldaterne til midt paa Benene. Kong Karls Stilling begyndte i mange Henseender at blive helt betænkelig. De til Forstærkning opbudte smaalandske Bønder udviste Træghed og Uvilje. Mange forlode Fanerne, andre skjulte sig helt, for at slippe for at deltage i Kampen; de skaanske Bønder lagde derimod stor Kjærlighed for de Danske for Dagen, og disses Lejr fik derfor megen og frivillig Tilførsel, medens næppe et Læs kom til de Svenske. Sæd og Brød maatte Kong Karl lade hente fra Markaryd, og meget af dette blev undervejs røvet af Snaphanerne*). Kreaturer var der vel i stor Mængde i Egnen, men de manglede, som sagt, Salt til Kjødets ordentlige Tilberedelse. Denne uvante Mad og den usunde Lejrplads foranledigede derfor ikke blot Misfornøjelse, men ogsaa en mere og mere omkring sig gribende Sygelighed. Den danske Hær havde derimod paa Højderne ved Gantofta og Kastløsa en Lejr, som var tør og sund, og hvorfra Kano-

*) Strejfkorps, der bestode af væbnede Bønder.

nerne med større Fordel kunde bruges mod de lavere stillede Svenske. Desuden havde de Danske ogsaa Fordelen af en hyppig Tilførsel fra det sydlige Skaane og Sjælland.

Dog var Christian V den første, som blev kjed af denne Krigsmaade. Af Frygt for, at Svenskerne skulde omgaa hans højre Fløj, bemægtige sig Passet over Käflinge Aa ved Byen af samme Navn og der fra undsætte det haardt betrængte Malmø, dels ogsaa af Mangel paa Foder brød han op d. 8de Novbr. og marcherede i sydøstlig Retning, overskred Aaen ved Käflinge og lejrede sig i Landsbyerne sønden for denne og nord for Lund. Den svenske Hær fulgte Bevægelsen, og midt i Novbr. stode de atter lige over for hinanden. Den danske Lejr laa omtrent ¼ Mil syd for Aaen; dens venstre Fløj stod i Stångby, dens højre i Skalshøj, Midten i en Barakkelejr imellem disse Byer, Hovedkvarteret var paa Herregaarden Svenstorp foran den højre Fløj; det bevogtedes af Garden til Hest og tre Batailloner Matroser. Fra Øst til Vest strakte sig i en Længde af over ¼ Mil de uoverskuelige Rækker af Hytter, bag hvilke Hestene vare bundne i lange Reb, bagest stod Trainet og Marketendernes Vogne. Deres Vedetter vare udstillede paa de stejle Skrænter langs med Aabredden, tre Hovedposter, hver paa 100 Ryttere, i Pågarp, Håstad og Hoby, patrouillerede langs med denne fra Gettingebro til Broen paa Lund-Landskrona Vejen.

Den svenske Lejr, som kun laa tusend Alen fra Aaens nordlige Bred, frembød et helt andet Syn end den danske. I det hele taget saae man kun lidet til den; thi største Delen af Mandskabet havde af Mangel paa Materiale til Hytter været tvungen til at grave sig Huller i Jorden til Beskyttelse mod det strænge Vejrlig. Kun en ringe Del var indkvarteret i Byerne Store og Lille Harje samt Ørtofta. Forposterne stode dels paa Skrænterne, dels nede ved selve Aaen, ved de derværende Vandmøller. Hoved-

kvarteret var bag Lejrens Midte i den venstre Udkant af Benstorp.

Det var Christian V's Plan at holde sig i den her omtalte Stilling, indtil Svenskerne af Mangel paa Næringsmidler o. s. v. bleve tvungne til at opgive deres Hensigt at undsætte Malmø og vende tilbage til det egentlige Sverige, og han havde megen Udsigt til, at denne Plan skulde lykkes. Svenskernes uheldige Stilling kjende vi, Maalet fyldtes ved Tabet af Karlshamn og Kristianopel, hvorved hele Blekinge faldt i de Danskes Hænder. Skjønt Svenskernes Lejrplads var noget tørrere end den ved Bårslöf, led den dog ellers af de samme Ubehageligheder, ogsaa med Hensyn til Sygeligheden og Kulden. De bidende Novembervinde strøge uhindrede ind over den flade skaanske Slette, og paa Brændsel var der stor Mangel.

Da den svenske Konge ikke kunde formaa den danske til Strid, og da det var umuligt at gaa over den vandrige, sumpige Aa i Fjendens Paasyn og foran hans Kanoner, maatte han finde sig i at begynde denne »Sultekrig«, i hvilken han dog kunde forudse, at han maatte bukke under; men han havde intet andet Valg, med mindre han vilde trække sig tilbage til Småland. Mange vare i deres Fortvivlelse af den Mening, at dette vilde være det rigtigste; men den unge Konge harmedes over en saa skammelig Slutning paa et Foretagende, paa hvilket han havde anvendt saa megen Kraft, og til hvilket han havde sat saa store Forhaabninger. Han tog den urokkelige Beslutning at kæmpe, Udfaldet maatte blive, som det vilde.

Ganske vist maatte det anses for et dumdristigt Vovestykke at forsøge en Overgang og derefter et Angreb; men Nød bryder alle Love; den nuværende Tilstand var uudholdelig; Kulden, Mangelen, Sygdommene forøgedes. De ventede Forstærkninger udebleve, Snaphanerne ødelagde Sygehusene, Byen Lille Harje blev skudt i Brand, og den svenske Fodgarde maatte som Følge deraf, ligesom den

øvrige Hær, nedgrave sig i usle, usunde Jordhuler. Man maatte tage en Beslutning om Tilbagetog eller Angreb, og Kongen tøvede ikke med at vælge det sidste. Et Nederlag kunde næppe have værre Følger end et Tilbagetog gjennem et fjendtligt Land og under en overlegen Fjendes Øjne; i begge Tilfælde opgav man Skaane, maaske for stedse; thi Malmø maatte da snart falde, og hele Krigsbyrden drages ind i hans eget Land. — Mange tilskreve eller lode, som om de tilskreve, den unge Konges Uerfarenhed og Mangel paa Dygtighed de Ulykker, som vare indtrufne. Rygtet udbredte, at man havde til Hensigt at indskrænke hans Magt eller endog berøve ham Kronen. Alt dette vidste Karl XI meget godt og fattede den fortvivlede Beslutning at sejre eller dø. Sejrede han, befriedes derved Armeen fra sin utaalelige Elendighed, sejrede han ikke, hændte dog kun, hvad der vilde indtræffe om nogle Dage eller Uger, et Tilbagetog til Småland. Ved det Krigsraad, som sammenkaldtes den 29de Novbr., var der derfor mere Tale om, hvorledes man skulde angribe Fjenden, end om man skulde gjøre det. Det fortaltes, at Johan Gyllenstjerna fik Krigsraadet sammensat af en overvejende Del af de Befalingsmænd, der vare stemte som Kongen og han selv.

Mange ansaa det dog for umuligt at overskride den endnu paa denne Aarstid vandrige, af sumpede Bredder omgivne Käflinge-Aa og den dybe Flodseng, i hvilken den løber; men da ingen anden Udvej fandtes, blev det dog besluttet, at en Overgang skulde gaa for sig saa nær Fjendens venstre Fløj som mulig, for at han ikke skulde faa Lejlighed til atter at trække sig tilbage, f. E. bag Høje Aa, men tvinges til Kamp og afskæres fra Landskrona, saa at Malmø lettere kunde undsættes.

Denne Plan var dog vanskeligere at udføre, end man havde forestillet sig, hvilket de mange foreløbige Rekognosceringer snart bekræftede. En Nat gik endogsaa Karl XI selv, forklædt og kun i Følge med Helmfeldt, Ascheberg

og Dahlberg, over Aaen og undersøgte Terrænnet paa den anden Side lige indtil den danske Lejr. Da et stort Morads lukkede Adgangen til dennes vestlige Side, lod Karl XI Broerne ved Käflinge-By og Høgsmølle længere mod Vest, som de Danske havde ødelagt, atter istandsætte, for om muligt at foretage Overgangen der. Hele Foretagendet havde dog endnu lange Udsigter, og imidlertid forefaldt der hyppige Smaatræfninger; man afbrændte hinandens Møller, Forraad og Kvarterer, og med slige Bedrifter gik Tiden.

Begge Hærene trak Forstærkninger til sig, den danske Hær modtog saaledes de omtalte 1500 Matroser, som hidførtes af General-Admiral Tromp, da de ikke brugtes, medens Flaaden laa i Vinterleje. De vare delte i tre Batailloner, førtes af Søofficerer og vare bevæbnede med Sabler, Pistoler og Morgenstjærner. Ligeledes blev Generalmajor Meerheim, der blokerede Malmø, kaldt til Lejren med sine to Regimenter og afløst af en meget mindre Styrke. Den danske Hær saa vel som den svenske trængte til alt det Mandskab, den kunde faa; den strænge Forposttjeneste og det haarde Vejr voldte megen Sygelighed, og Hærene smeltede stærkt sammen; tre Uger efter Ankomsten til Käflinge Aa vare de begge svundne ind til Halvdelen.

Et andet stort Tab led de Danske ved, at Overgeneralen, Hertugen af Pløen, som de havde at takke for Krigens heldige Fremgang, faldt i Unaade og krænket over, at Christian V foretrak sine Hofmænds daarlige Raad for hans modne, forlod Hæren. Feltmarskalk Weiher var nogle Uger før død af Sygdom paa Engelholm, og Karl Arenstorff, som før havde været i svensk og aldrig indlagde sig Hæder i dansk Tjeneste, beholdt Hærens Førelse under Kongen.

Til den svenske Hær kom en længe ventet Forstærkning af 1200 finske Ryttere under Oberst Baranoff. Kong Karl blev mere og mere opsat paa at vove et Forsøg, han flammede af Længsel efter Kampen, og Befalingerne vare

allerede udstedte til det vovelige Foretagende at gaa over Broerne ved Käflinge. Da fik han pludselig en uventet Forbundsfælle, der hjalp mere end noget andet. Det var Kulden.

Den 1ste Decbr. begyndte Aaen at fryse til. Dersom Frosten vedblev nogle Dage, vilde man kunne gaa over den og Moserne lige imod den danske Lejr. General Ascheberg og Oberst Dahlberg vare stadig sysselsatte med at prøve Bredderne og Isens Tykkelse paa forskjellige Steder; den fandtes ikke til Pas i flere Dage, indtil endelig Dahlberg fandt et Sted omtrent midt imellem Hoby og St. Harje Krudtmølle, hvor den var stærk nok til at bære Heste og lettere Kanoner. Prover paa dens Tykkelse optoges strax og leveredes til Kongen. Denne besluttede da ufortøvet at skride til det æventyrlige Foretagende, hvortil Tiden bestemtes til Natten mellem Søndagen og Mandagen den 3dje og 4de December.

II.

Om Aftenen den 4de December var Stemningen i de to Hære meget forskjellig. I den danske Lejr hørtes Latter og Sang; ved de lystig flammende Baal drak, spiste og spillede Soldaterne, der for største Delen vare hvervede Tropper. De havde Overflod paa Brændsel, paa Mad og Drikke, de vare glade over at tjene under de danske, hidtil saa sejrrige Faner og i det hele taget kun lidet berørte af Krigens Ulykker, Sygdomme undtagne. Kong Christian, som den næste Dag vilde holde stor Revue over sin Hær, havde ladet al tilgodehavende Lønning udbetale, derfor denne Fryd og Glæde. Selv holdt Kongen et lystigt Drikkelag med sine unge Generaler, der ligesom han selv længtes efter Kampen, for at vise deres Dygtighed, nu da de gamle Feltherrer vare fjærnede. For at være beredte paa alt,

havde Kongen og den hele Hær faa Dage i Forvejen taget Alterens Sakramente.

I den svenske Lejr var derimod alt i Begyndelsen af Aftenen stille og tyst. Enhver, som kunde, var krøben ned i Jordhulerne for at beskytte sig imod den iskolde Vind; og der var ogsaa kun ringe Grund til Glæde. Nød og Mangel, Sygdom og Elendighed herskede i enhver Skikkelse; den halve Styrke var syg og blev daglig begravet snesevis, den utrolige Mangel paa alle Fornødenheder havde foraarsaget denne forfærdelige Sygelighed (mest Blodgang). Naturligvis vare Hestene af samme Grunde udhungrede og næsten ødelagte.

Den sørgelige Stemning blev som ved et Trylleslag forvandlet til Glæde og Livlighed, da Officerer og Soldater i Løbet af Aftenen fik Ordre til Opbrud og Afmarche mod Fjenden. Endelig skulde man nu faa Ende paa de Lidelser, som saa længe havde formørket Sindene. Samme Lejr, som nylig havde frembudt et saa sørgeligt Udseende, frembød nu det livlige Syn af en Hær, som rustede sig til en længe eftertragtet Kamp. Endogsaa de syge krøbe frem af Jordhytterne og stillede sig paa deres Plads; de nødvendige Ordrer gaves, og ved Aftenbønnen bad hver Regiment efter Kongens Ordre om Lykke og Fremgang for det store Forehavende. Allerede Kl. 10 begyndte Tropperne at gjøre sig i Stand til Opbruddet, endskjønt Afmarchen ikke skulde gaa for sig før efter Maanens Nedgang Kl. 2.

Uagtet den strængeste Stilhed var paabudt, kunde man dog ikke forhindre, at der opstod megen Larm og Støj ved Soldaternes Raab, Hestenes Vrinsken og Vognenes Rullen samt den Forvirring, som i slige Tilfælde og især i Nattens Mørke ikke let kan undgaas, hvor Disciplinen ikke er stræng. Dertil kom, at nogle Halmhytter ved Uagtsomhed kom i Brand. Da den usædvanlige Bevægelse og Larm bemærkedes paa højre Fløj af de Danskes Stilling, — den venstre Fløj forsømte fuldstændig Forposttjenesten, der ved Karl

Arenstorffs forvirrede Ordrer var i en fuldstændig Uorden, — steg den tapre og energiske Generalmajor Meerheim til Hest og red tillige med nogle andre Officerer og 50 Mand over Käflinge Aa sønden for Ørtofta. Alt var saaledes nær ved at blive opdaget i sidste Øjeblik; men hans snilde Modstander, den berømte General Ascheberg, som endnu ikke var brudt op med sine Ryttere, rykkede ham i Møde med nogle mindre Afdelinger, for hvilke Meerheim maatte trække sig tilbage i den fulde Overbevisning, at det kun var en Rekognoscering fra Svenskernes Side. Skydningen bragte imidlertid alle danske Forposter i Gevær, men blot for et Øjeblik, da de fik Underretning om, at det kun var Meerheim, som havde alarmeret Fjenden. Uden at undersøge Forholdene foran Stillingen nærmere, hengave de sig atter til Sorgløsheden, medens Svenskerne gik over Aaen.

Paa svensk Side vare Tropperne imidlertid blevne opstillede i den Orden, som skulde iagttages under Overgangen. Strax efter kom Karl XI ridende fra sit Kvarter; han havde tilbragt de foregaaende Timer dels med at skrive et Afskedsbrev til sin Moder, i hvilket han tilkjendegav, at han Dagen efter vilde sejre eller dø, dels med Samtale med sin Sjælesørger, Overfeltpræst Spegel. Nu red han om og talte nogle opmuntrende Ord til hvert Regiment, og overalt blev han modtagen med Glæde og Frimodighed; Garden opfordrede han til at spare den sidste Salve, til de vare komne Fjenden paa 10 à 12 Skridt nær og saa gaa paa med det blanke Vaaben. Efter at Maanen var gaaet ned, og Mørket havde udbredt sig over de frosne Marker, tiltraadtes Marchen til St. Harje omtrent Kl. 2. I Lejren efterlodes de syge, det groveste Skyts og hele Trosset. Overgangsstedet var beliggende noget øst for St. Harje Krudtmølle. For saa hurtig som mulig at komme over, var Hæren delt i sex Kolonner, hvoraf de fire, som dannedes af Rytteriet, gik til venstre, og de to, bestaaende af Fodfolket, gik til højre. Artilleriet (kun 8 sexpundige Kanoner) fulgte Fod-

folket. Trods denne Formation varede Overgangen dog halvanden Time. For Fodfolket, som marcherede foran, gik det let nok; men da Rytterne fulgte efter, begyndte Isen at brage, saa at de maatte sidde af og med Forsigtighed lede Hestene over, en for en. Kl. var 4, inden samtlige Tropper vare paa den sydlige Side af Aaen. Hæren opstilledes nu i den forud bestemte Slagorden. I Følge den Tids Skik og Brug ordnedes den i to omtrent lige stærke Træfninger eller Linier paa nogle Hundrede Alens Afstand fra hinanden og saaledes, at Fodfolket med Artilleriet foran sig stod i Midten og Rytteriet, delt i to lige store Halvdele, paa begge Fløje. Imellem første Træfnings Afdelinger var der desuden Mellemrum af samme Størrelse som disses Front, og bag disse Mellemrum stode anden Træfnings Afdelinger. For imidlertid at faa samme Frontlængde, som man formodede, at den danske Hær havde, blev den anden Træfning gjort langt svagere end den første, og da Fodfolket var saa stærkt formindsket, bestod anden Træfning næsten udelukkende af Rytteri.*)

Efter at Hæren var bleven ordnet saaledes, uddeltes Feltraabet: »Med Guds Hjælp«, og Felttegnet, en Halmvisk, blev anbragt paa Hattene. Generalløjtenant v. Fersen

---

*) **Første Træfning.**

Højre Fløj:	Midten:	Venstre Fløj:
General O. W. v. Fersen.	Gen. Schultz.	Gen. Galle.
12 Eskadroner.	9 Bat. Fodfolk.	12 Eskadroner.
	8 Kanoner.	

Anden Træfning.

Højre Fløj:	Midten:	Venstre Fløj:
General Wittenberg.	Gen. Mortaigne.	Gen. Schønleben.
7 Eskadroner.	6 Eskadroner.	7 Eskadroner.

Efter Datidens Brug opholdt Generalstaben — Karl XI., Feltmarskalk Helmfeldt, Ryttergeneral Ascheberg og Oberst Dahlberg — sig som oftest ved første Træfnings højre Fløj. (Efter Opgivelserne i Mankells Berättelser).

sendtes frem til den store Mose nord for Stångby, og da denne fandtes fuldstændig tilfrossen, begyndte Marchen syd paa over den med Siv bevoxede Mose og fortsattes vest om Stångby. Da Hæren havde marcheret en Stund, noget over en Fjerdingvej, og Spidsen var kommen forbi Stångby Kirke, hørtes pludselig, omtrent en Time før Daggry, tre Alarmskud drønende ud i den stille Frostmorgen fra den danske Lejr. Man var altsaa bleven opdaget af de Danske.

Allerede ved Aaens Overgang var den danske Feltvagt i Hoby bleven opmærksom paa den derved opstaaede Larm, men havde troet, at det stammede fra et almindeligt Rekognosceringskorps, hvorom der ogsaa sendtes Melding til Hovedkvarteret. Kort efter sendtes imidlertid en ny Melding fra Føreren for venstre Fløjs Forposter, General Sandberg, om, at den svenske Hær gik over Aaen. Men begge disse Meldinger, som først sent naaede det fjærnt liggende Svenstorp, bleve ikke paaagtede af Karl Arenstorff. Efter at endelig de virkelige Forhold vare blevne opdagede ved den Larm, som opstod i den stille Nat, da Hæren tiltraadte Marchen syd paa, afsendtes endnu en Melding om, at hele den svenske Hær var gaaet forbi den danske venstre Fløj. Dette bragte endelig Hovedkvarteret paa Benene. Da den danske Hær havde faaet Ordre til tidlig om Morgenen at være i Beredskab til den omtalte Revue, blev den, efter at Alarmskuddene vare faldne, hurtig opstillet foran Lejren, hvorefter Slagordenen formeredes.*) Feltraabet var: »Hjælp, Jesus!« og Felttegnet en hvid Papirs Lap paa Hatten. Ved de danske Alarmskud havde Kong Karl

---

*) Efter forskjellige Optegnelser.

Første Træfning.

Højre Fløj:	Midten:	Venstre Fløj:
General Arenstorff og Gen.-Major Rantzau.	Gen. Bibow og Gen. Cicignon.	Christian V, Pr. Georg, Gen. K. Arenstorff.
13 Eskadroner.	10 Bat. Fodfolk, 28 Kanoner.	12 Eskadroner.

standset sin Marche og holdt et kort Krigsraad. Han havde først haft til Hensigt at svinge til venstre og gaa løs paa de Danskes venstre Flanke, inden disse kunde ordne sig til Forsvar; nu forandredes denne Plan, og han besluttede at gaa forbi den danske Hær og sætte sig i Besiddelse af Højderne ved Lund og paa den Maade faa Malmø Fæstning i Ryggen. Marchen fortsattes derfor syd paa, i det første Træfning fulgte Landevejen. I Spidsen for Hæren travede en Avantgarde paa 300 Ryttere under Oberst Rolfshusen.

De Danske ventede et Øjeblik paa Svenskernes Angreb, men da kort efter Slagordenens Formering Morgengryets første Straaler viste sig i Horisonten og begyndte at sprede et svagt Lys over Egnen, opdagede man, at Svenskerne allerede vare komne et godt Stykke forbi venstre Flanke og med Avantgarden allerede var naaet til Walkärra, omtrent Halvvejen til Lund. Christian V. og Karl Arenstorff forstode strax Meningen med denne Bevægelse, Hæren fik Ordre til at gjøre omkring og marchere til Lund for at standse Svenskerne. Selv satte de sig i Spidsen for de ni Rytterregimenter paa venstre Fløj og joge afsted over Stok og Sten, over Marker og Gærder, for at komme til Lund før Fjenden. Uagtet denne havde et godt Forspring, lykkedes det dog snart de Danske, mest paa Grund af deres bedre, velplejede Heste, at komme i Højde med dem. Og nu begyndte ligesom et Væddeløb imellem begge Hærene, Marchen forceredes af alle Kræfter paa begge Sider. Med flyvende Faner og klingende Spil nærmede de sig hinanden, samtidig med at de kom nærmere til Byen. De gik til Slaget som til en Parade; med begge de unge Konger i

---

Anden Træfning.

Højre Fløj:	Midten:	Venstre Fløj:
Gen.-Major Meerheim.	Gen.-Major Schack.	Gen.-Major Sandberg.
8 Eskadroner.	7 Bat. Fodfolk (hvoriblandt 3 Bat. Matroser.)	7 Eskadroner.

Spidsen sprængte den danske venstre og den svenske højre Fløj fremad, et langt Stykke foran Fodfolket og den øvrige Hær. Svenskerne havde dog Forspringet og toge med stor Hurtighed Stilling uden for Lund. »Her, tæt under den gamle Bispestads Mure, i det frugtbare Landskabs Midtpunkt skulde nu begge de nordiske Konger kæmpe om Skaanes Besiddelse.«

III.

Den Valplads, hvorpaa den egentlige Kamp udkæmpedes, strakte sig imellem Walkärra By og Lund, et Par Tusend Alen paa begge Sider af Landevejen til Landskrona. Jordsmonnet var svagt bølgeformigt, hvilket ikke havde nogen mærkelig Indflydelse paa Fægtningens Gang. Langt vigtigere i saa Henseende vare de i Skaane saa almindelige høje og nu frosne Sten- og Jordgærder, som bestandig vare til Hinder for Rytteriets, Hovedvaabnets, Bevægelser. Det højeste Punkt paa Slagmarken var den stejle Allhelgona-Bakke, nordost for Lund, paa hvilken der den Gang fandtes Ruiner af en gammel Kirke, som nu ere helt forsvundne. Omtrent tusend Alen nord for Byen var en stor Vejrmølle, og endnu nordligere, lige til venstre for Landevejen paa den saakaldte Slibe-Høj eller Lybers Høj, en anden Vejrmølle.

Imidlertid nærmede begge Hærene sig hinanden med ilende Fart, begge i Haab om først at naa Allhelgona-Bakken. I samme Øjeblik stod Solen op i al sin Pragt og kastede sine blodrøde Straaler over de hvide, snebedækkede Marker, over den gamle Bys Kirkespir og maleriske Husgavle, over de paa Sletten spredte Huse og Gaarde, og over de tvende Hære — de Danske i deres røde, de Svenske i deres gule og blaa Uniformer —, som hastede frem under krigerisk Larm. Den mindeværdige Dag var oprunden, Vejret vedblev at være klart og roligt.

Klokken var knap ni, da begge Hærenes Fortropper tørnede sammen ved den nærmeste Mølle. Svenskernes højre Fløj, 19 Eskadroner, havde næppe taget Stilling, før de Danskes venstre Fløj, 21 Eskadroner, sprængte ind paa dem med Kongen og Arenstorff i Spidsen. De Svenske kastede i Begyndelsen de Danske over Ende; men da disse strax fik Forstærkning, kom Turen til dem til ikke alene at drive de svenske Eskadroner tilbage, men ogsaa at angribe Budbergs først nu ankommende Dragoner og efter en kort Modstand at jage dem paa Flugten. Dette udførtes af de danske røde Dragoner under Brockenhus, hele den svenske første Linie blev efterhaanden dreven tilbage, og Karl XI søgte forgjæves at samle og atter føre den frem. Oberst Baranoffs nyhvervede finske Dragoner adsplittedes til alle Sider, og han selv blev saaret. Kun Niels Bjelke ved Livregimentet til Hest formaaede at standse Fjenden nogle Øjeblikke. Fægtningens Begyndelse var saaledes ingenlunde gunstig for Svenskerne. Det lykkedes endelig Bjelke at kaste de Danske et langt Stykke tilbage; men da hans Flanker vare blottede, maatte han standse, især da Wittenbergs Eskadroner, der bleve opholdte af de høje Hegn ved Lybers Høj, vare for langt tilbage, og de Danske atter med stor Hurtighed samlede sig til Angreb.

Karl XI benyttede det korte Ophold til at sætte Mod i Soldaterne; »husk paa, I ere Svenskere«, raabte han og førte atter sine Drabanter og Livregimentet under Bjelke frem imod de Danskes ufortrødne Angreb. Dette andet Sammenstød fandt Sted imellem Galgebakken og Landevejen og med stort Raseri paa begge Sider. Det var vist nok Dagens haardeste Strid; i en hel Time (Kl. 10—11) fægtede man med Sabler og Pistoler i vildt Haandgemæng. Halvdelen af de svenske Drabanter tillige med Chefen, Oberst Siegroth, blev nedhugget, men Wittenbergs Ankomst med syv friske svenske Eskadroner afgjorde Kampen; selv saaredes han strax, men hans Ryttere bragte saa stor

Uorden i de danske Rækker, at der ikke mere var nogen Adskillelse mellem danske og svenske Ryttere; alt var blandet imellem hinanden, og Eskadronerne gjorde Front og Angreb til alle Sider. Resultatet blev imidlertid, at de Danske saa smaat trængtes tilbage til Galgebakken, og da de saae, at det gik uheldig, at Overgeneralen var dødelig saaret, og Henrik Sehested og mange andre af de dygtigste Førere vare faldne, søgte de at benytte sig af Krudtrøgen og trække sig ud af Kampen for at ordne sig.

Under denne Fægtning udvikledes paa begge Sider den største Tapperhed. Christian V og hans Broder Georg toge ivrig Del i Haandgemænget og gjorde alt for at opmuntre deres Folk. Karl XI.'s Hest, Totten, fik en Kugle i Panden, som prellede op imod Kongens Hat; han besteg en anden, Brillant, som var en Gave fra Ludvig XIV. Det var ogsaa under denne Kamp, at Karl XI af en Fejltagelse satte sig i Spidsen for en dansk Eskadron, som stod imellem to svenske, kommanderede den til Angreb og lod Pavkerne røre; han ansaa dem for at være Oberst Ramswärds Småländinger, som havde røde Standarter ligesom de Danske, og først da Krudtrøgen trak til Side, og han saae det hvide Kors i det røde, opdagede han sit Fejlgreb. Heldigvis for ham bemærkede Rytterne ham ikke imellem sig.

Da det opdagedes, at de danske Eskadroner havde trukket sig tilbage til Galgebakken for at samle sig, førte Karl XI sine samlede tretten Eskadroner frem imod dem til et nyt Angreb. De Danske afventede dog ikke dette, men trak sig tilbage til Ladegaarden. Svenskerne fulgte efter saa hurtig som muligt, hvilket dog ikke skete uden stort Mandefald, da de Danske hyppig under Flugten vendte om og gjorde Angreb, naar de udmattede svenske Heste standsedes af det glatte Føre eller af Gærder og Diger.

Christian V. begav sig imidlertid til sin højre Fløj, efter at have set sin venstre slaaet og forfulgt af Karl XI. Han overgav Anførselen til den faldne Arenstorffs Broder,

Frederik Arenstorff, og lod sig kort efter af denne og sine fornemste Hofmænd overtale til at flygte til Landskrona, skjønt hans højre Fløj netop den Gang havde stor Fremgang. Med sin Hestgarde flygtede han samtidig med sin venstre Fløj, hvilken Bevægelse fulgtes af nogle Batailloner af Fodfolket.

Karl XI. naaede imidlertid stærkt ind paa de flygtende, og jo nærmere han kom, desto mere gik disses Forsøg paa at sætte sig til Modværge under Tilbagetoget over til en forvirret og uordentlig Flugt. Den trak sig igjennem den vestre Del af den forladte danske Lejr, hvor flere svenske Regimenter standsede for at plyndre, og derefter over Käflinge mellem Hoby og Lille-Harje Mølle. Isen brast under den fremstyrtende Mængde, og flere hundrede Ryttere druknede. Med Nød og næppe lykkedes det Christian V. at komme over Aaen et andet Sted, da flere svenske Eskadroner vare i Hælene paa ham. Om Eftermiddagen kom han i god Behold til Landskrona.

Karl XI. vendte nu sejrstraalende om i det Haab, at hans øvrige Hær havde haft samme Held, som han selv.

IV.

Den her fremstillede Kamp mellem begge Kongerne og deres Fløje havde allerede varet en god Stund, inden de to andre Hærafdelinger naaede Valpladsen. Det svenske Fodfolk under General Schultz stillede sig tværs over Lybers Høj langs Vejen med Front mod Øst og var skilt fra det danske Fodfolk ved en Lavning. Det danske overlegne Artilleri begyndte med megen Fordel at beskyde Svenskerne, som kun havde nogle faa Kanoner. De Svenske lode sig dog ikke afholde fra med Ro og Orden at rykke frem over Lavningen imod de Danske, som stode paa den modsatte Højde. Midt paa Skraaningen modtoge disse Fjenden,

begge Partier gjorde Holdt og begyndte at beskyde hinanden, i det de udførte alle de Ladningsgreb, som hørte til Datidens Skydevaaben, med samme Nøjagtighed som paa Exercerpladsen; men snart greb man paa begge Sider til Piker, Sabler og Kolber og stormede imod hinanden. Sammenstødet var frygteligt for de svenske Batailloner. Næsten hele det svenske Fodfolk blev oprevet af de overlegne Modstandere og drevet tilbage i Lavningen, i det de lode deres Artilleri, en Del af Fanerne og de fleste af Førerne blive paa Pletten.

Kun den svenske Fodgarde under Kristoffer Gyllenstjerna lykkedes det at holde Fr. Arenstorff og den tapre Oberst Levetzau Stangen, men revne med i det almindelige Nederlag maatte ogsaa denne trække sig tilbage. Den ene Bataillon af samme Garde blev næsten aldeles huggen ned; Kr. Gyllenstjerna havde, efter at dens Førere vare faldne, skjønt han blødte af flere Saar, selv stillet sig i Spidsen for den; men hans Hest blev skudt under ham, og de fremstormende Danske efterlode ham udplyndret og bevidstløs mellem de døde Legemer paa Pladsen. Nederlaget vilde være blevet fuldstændigt, dersom Karl XI. ikke havde sendt fire Eskadroner fra højre Fløj til Hjælp; disse huggede ind paa det danske Fodfolk, der herved kom i Uorden, og hvoraf endogsaa flere Batailloner toge Flugten og forenede sig, som oven for er omtalt, med den flygtende venstre Fløj. Den danske højre Fløjs Rytteri under Meerheim og Rantzau kom imidlertid Fodfolket til Undsætning og angrebe General Galles og Schønlebens Eskadroner, Galle faldt strax i Begyndelsen, og da de fleste Officerer efterhaanden dræbtes eller saaredes, maatte hele den svenske venstre Fløj trække sig tilbage over Landevejen mod Nøbbeløf; men det danske Rytteri var ikke til at standse i sin Fremtrængen, og største Delen af denne Fløj blev enten sprængt fra hinanden eller slog sig med største Anstrængelse igjennem. Borkhusens finske Dragoner opholdt de Danske i længere Tid med heltemodig

Tapperhed, men bleve til sidst huggede ned tillige med Chefen og Officererne, der næsten alle vare hans Slægtninge.

De Danske saa vel som de Svenske trængte til at ordne deres efter det heftige Sammenstød adspredte Tropper, i hvilken Anledning der indtraf en Standsning i Kampen, som benyttedes til at samle Tropperne og formere Slagordenen. »Det maa være paa dette Tidspunkt,« siger en svensk Beretning, »at en dansk Kaptejn, rimeligvis af Levetzau's Regiment, gik frem mellem begge Hære og udfordrede Major Hastfer til Tvekamp. For ikke at udsætte den svenske Hær for Tabet af en saa dygtig Officer modtog en ung Kaptejn, Berndt von Liewen, Udfordringen i hans Sted. Efter en kort Kamp faldt den danske Officer gjennemboret til Jorden, og v. Liewen vendte tilbage med den faldnes Kaarde som Sejrstegn.«*) — Omtrent samtidig kom en underlig Skikkelse ridende hen imod det samme Garderegiment; Hesten var smuk og vel udrustet, men en halv afklædt Rytter vaklede i Sadlen, hans forhuggede Ansigt og Legeme var overstrømmet af Blod. Endelig gjenkjendte Garden sin tapre Chef, Kristoffer Gyllenstjerna. Udplyndret var han, som oven for omtalt, bleven liggende paa Valpladsen med Blodet strømmende ud af nitten Saar. Berøvet sine Klæder begyndte han at stivne af Kulde, da kom den unge Kaptejn F. G. Wrangel ridende over Marken paa en frisk Hest og opdagede ham blandt de faldne. Han reddede Obersten ved at give ham sin Hest, hvorimod han selv et Øjeblik efter blev tagen til Fange af de fremstormende Danske.

General Schultz havde imidlertid benyttet sig af den opstaaede Pavse og trukket sig nærmere til Lund, dels for at opsøge sin forsvundne Konge og den højre Fløj, om

*) Denne Fortælling findes kun hos Fryxell og synes i det hele temmelig usandsynlig.

hvilken der ikke var mindste Underretning, og dels for at støtte sig til Byen i Tilfælde af en ny Kamp. Da de Danske under Arenstorff mærkede dette, skyndte de sig efter de Svenske; men da disse havde et godt Forspring, opnaaede de ikke alene at faa Byen i Ryggen, men fik ogsaa Tid til at indtage en ny fuldstændig Slagorden paa begge Sider af Landevejen, omtrent 1000 Alen nord for Lund med Front imod Nøbbeløf. Rytteriet førtes af General Schønleben og General Wachtmeister, Fodfolket af Schultz.

Mod denne Stilling rykkede den danske Hær omtrent Kl. 1 om Middagen. Rytteriet førtes af Meerheim og Oertzen, Fodfolket, som stod tværs over Lybers Høj, af Schack og Bibow. Med deres eget saa vel som med det erobrede Skyts tilføjede de Svenskerne svære Tab, men i Stedet for at fortsætte Artilleriilden gav Arenstorff Ordre til Fremrykning. Kort efter vare atter begge Hære i blodig Kamp, Mand mod Mand med det blanke Vaaben. Der kæmpedes med yderste Forbitrelse, og Kampen bølgede længe frem og tilbage. Efter to Timers Kamp maatte Svenskerne, efter at det dog var lykkedes deres Fodfolk at tilbageerobre en Del tagne Kanoner og Faner, atter trække sig tilbage og tage Stilling ved selve Staden, bag hvis Mure en Del søgte Beskyttelse mod det ødelæggende Artilleri, der rev store Huller i Svenskernes fortyndede Rækker.

Nu var det næsten ude med disses Mod. Alle vare fulde af Bekymring for Kongen og den højre Fløj og ventede med bange Anelser det næste Angreb af de Danske, som vare i Færd med at ordne sig efter Kampen, og som gjentagne Gange skøde det danske Løsens trende Skud, for at kalde Christian V og den slagne venstre Fløj tilbage. Ligeledes sendtes Bud paa Bud afsted med Sejrsefterretninger. Da hørte pludselig Skuddene op, de Svenske saae med Forbavselse, at den danske Hær vendte Ryggen til dem og satte sig i Bevægelse nord paa mod Lybershøjen.

De Danskes Sendebud vare vendte tilbage med den mærkværdige Nyhed, at en ny svensk Hær var i Fremrykning i Ryggen paa den danske Hær.

Det var Karl XI., der vendte tilbage fra Forfølgelsen med sin sejrende højre Fløj, og som nu kom i rette Tid for at hindre de Danske i at give Resten af hans Hær Naadestødet.

V.

Vi forlode Karl XI., efter at han havde standset med at forfølge de Danske til Käflinge-Aa. En stor Mængde af hans Tropper gave sig til at plyndre den danske Lejr, der helt gjordes til Bytte; iblandt dette var ogsaa Christian V.'s Bordservice, Seng og mange andre Kostbarheder. Alle ønskede Karl XI. til Lykke til den vundne Sejr, som de fleste troede havde strakt sig over hele Linien, og Kongen og Helmfeldt samlede nu de spredte Skarer og tiltraadte atter Marchen til Lund, hvorfra de næsten vare fjærnede en Mil. Snart fik de andre Nyheder, end de havde ventet. Først af Hofmarskalk Rosenhane, senere af Dahlberg erfarede Kongen, at hans Hær var slaaet tilbage til Lund og paa Randen af et Nederlag. I Begyndelsen vilde han næppe tro dem; i højeste Grad urolig paaskyndede han Ridtet saa meget som muligt med de overanstrængte Heste. Snart hørtes Kanontordenen, et sikkert Tegn paa, at Legen endnu ikke var til Ende. Kort efter skimtedes tvende Linier bag Lybers Høj, som han først troede vare Svenskere; men da han kom nærmere, saae han de røde Uniformer og hørte det danske Løsen. Nu vare gode Raad dyre.

Karl XI. havde kun ti udmattede Eskadroner hos sig imod hele den danske Slagorden, intet Fodfolk eller Artilleri. Hvor hans øvrige Hær befandt sig, om den holdt Stand eller var slaaet, vidste han ikke. Han besluttede da at

bane sig Vej tværs igjennem den danske Hær for saaledes at finde sin egen. Med rørende Ord bad, besvor og opmuntrede han sine fortvivlende Krigere til at følge sig og vidste at opflamme dem alle, saa at de gik frem med ham som »brølende Løver«.*)

Saa snart de Danske til deres Forbavselse havde opdaget den nye Fjende i deres Ryg, opgave de Angrebet paa Lund og trak sig tilbage til Lybers Høj, hvor de gjorde omkring for at møde Karl XI.; men i Stedet for strax at angribe dennes ringe Styrke tøvede de og gave derved baade Kongen og de svenske Tropper ved Lund Tid til at ordne sig. Svenskerne rykkede kun langsomt frem for ej at forlade det højere Terræn; netop i det den danske Hær deltes i to Dele af en Høj, skete Sammenstødet, hvorved de danske Ryttere, blandt hvilke General Oertzen faldt, kastedes tilbage paa Fodfolket, der standsede Svenskernes Angreb. Benyttende sig af Forvirringen sprængte Karl XI., kun fulgt af Ascheberg og Dahlberg, midt igjennem to danske Eskadroner, men kom herved i stor Fare, i det mindst tyve tyske Ryttere satte efter ham og med Raabet: »Sieh da die Hunde«, afskøde deres Pistoler, saa Kuglerne pebe dem om Ørene. Han kom dog lykkelig igjennem og opdagede nu fra en lille Højde til sin store Glæde sin Hær i Fremrykning fra Lund. Endelig havde den forstaaet de Danskes Bevægelse mod Nord og skyndte sig nu frem til Hjælp for sin Konge, som den hilste med Glædesraab. Imidlertid havde Helmfeldt og Bjelke efter et fornyet heftigt Angreb trukket sig tilbage og holdt sig, nu tæt sluttede, beredte til at modtage den overlegne danske Styrke, som truede med deres fuldstændige Nederlag.

Klokken var omtrent fire om Eftermiddagen. Solen

---

*) Som „rytande lejon“ er Dahlbergs Udtryk i hans Beretning om Slaget.

var netop gaaet ned, og kun en svag Skumring forberedte Mørkets Komme, da de Danske, som nu stode parallelt med Landevejen med deres højre Fløj mod Lund, nærmede sig den lille aldeles udmattede svenske Skare; men pludselig opdagede denne i Retningen af Lund Karl XI. paa sin hvide Hest i Spidsen for sin gjenfundne Hær komme sprængende til Hjælp. I samme Øjeblik fik ogsaa de Danske Øje paa Fjenden. De vaklede et Øjeblik, og omtrent samtidig kastede Svenskerne sig over dem fra flere Sider. Den danske Hærfører ansaa nu Slaget for tabt. Efter en fortvivlet Modstand opgav Rytteriet Forsvaret, rømmede Pladsen og efterlod Artilleriet og Fodfolket. En Del af det svenske Rytteri huggede nu med Raseri ind paa dette og begyndte et sandt Myrderi; — de tre Batailloner Matroser, som havde kæmpet med stor Tapperhed hele Dagen, bleve næsten nedsablede til sidste Mand; først Helmfeldt standsede Myrderiet. Karl XI. og Ascheberg satte imidlertid efter det danske Rytteri, men dettes bedre Heste bragte det snart i Sikkerhed paa den anden Side Walkärra-By. Svenskerne søgte da at trænge frem igjennem denne; men den heltemodige General Bibow gjorde en brat Ende paa al Forfølgelse. Han havde i Spidsen for Kongens Livregiment kæmpet hele Dagen med stor Tapperhed, og det var ham, der nedhuggede Borkhusen og hans finske Dragoner. Nu havde han i god Orden trukket sig tilbage til Walkärra, hvor han besatte Kirkegaarden med sine 3—400 Mand og hilste det fremrykkende svenske Rytteri med morderiske Salver. Karl XI. gjorde mange forgjæves Forsøg paa at fordrive ham fra denne Stilling og ordnede endelig endnu en Gang sine Tropper for at omgaa Walkärra og afskære ham Tilbagetoget; men Bibow havde ladet de omkringliggende Bygninger stikke i Brand, og dækket af disse forlod han i Tide sin vanskelige Stilling og trak sig, benyttende sig af Aftenens tiltagende Mørke, tilbage ad Vejen til Landskrona. Den lille Helteskare var

den sidste Rest af den danske Hær, som forlod Valpladsen. Den brændende Walkärra-By belyste de sidste Scener af det blodige Skuespil.

Omtrent Kl. 11 red Karl XI. ind i Lund og opslog sit Hovedkvarter i Bispegaarden, hvor Biskop Winstrup hele Dagen havde holdt et festligt Maaltid beredt for den eventuelle Sejrherre; mange havde ventet, at det vilde blive Christian V.

Saaledes endte det berømte Slag ved Lund, et af de mærkværdigste i Nordens Krige, et af de blodigste i alle Landes Historier. Dødens Høst paa den saa længe omtvistede Slagmark var forfærdelig. Omegnens Bønder begravede 8,357 Lig*), det vil sige Halvdelen af begge Hærene. I dette Antal maa dog de saarede medregnes, som af Mangel paa Pleje og Omhu frøs ihjel i den kolde Vinternat eller fik Koldbrand i Saarene. Man kan dog antage, at i det mindste to Tredjedele, om ikke tre Fjerdedele af de kæmpende bleve saarede eller dræbte. I Almindelighed anses et Slag for at være meget blodigt, naar der falder en Tredjedel.

Den svenske Hærs Tab kan anslaas til c. 6000 Mand, hvoraf over Halvdelen vare dræbte. Den danske Hær talte efter Slaget kun henved 5000 vaabendygtige. Dens Tab var saaledes omtrent 9000 Mand, hvoraf 8000 døde og saarede og 1000 fangne**).

Paa begge Sider toges mange Faner og Standarter. De Danske efterlode over Halvdelen af deres Artilleri paa Valpladsen, og desuden faldt hele den velforsynede danske Lejr i Svenskernes Hænder. Af de danske Officerer, som havde megen Skyld i det tabte Slag, blev General Sandberg, der havde forsømt Forposttjenesten, kasseret, General Arenstorff var falden.

---

*) Opgivelse af Mankell efter officielle Beretninger.

**) Efter Opgivelser hos Vaupell i den dansk-norske Hærs Historie I, 151.

Følgerne af Slaget ved Lund vare af langt større Betydning for Sverige end for Danmark. De svenske Vaaben straalede nu atter i den Glans, som var blegnet meget i det forløbne Aar. Det var Kong Karls Koldblodighed, Aandsnærværelse og Tapperhed, de havde at takke for Sejren, og han havde fra den Dag Hæren og Folket paa sin Side. Herved blev han sat i Stand til lidt efter lidt at overvinde den Modstand, som Rigsraadet og Adelen hidtil havde udøvet mod de nødvendigste Reformer, og til egenmægtig at styre sit Rige. Karl XI. havde saaledes god Grund til senere i hele sin Levetid at mindes Aarsdagen for Slaget ved Lund med Bøn og Faste efter hin Tids Skik, og der var ligeledes god Grund for den nuværende svenske Hær til at fejre denne dens Hædersdag, d. 4de December 1876, to Hundrede Aar efter at den sejrede over den tapre danske Hær, efter ti Timers Kamp i Slaget ved Lund.

P. F. Rist.

Scener af Soldaterlivet i Italien.*)

I.

Den italienske Armé bliver i Almindelighed meget godt omtalt. Det er ikke vundne Slag, der skaffer den alvorlige Folks Sympathi, men meget snarere de fredelige og borgerlige Pligter, som den stadig har opfyldt. Nu, da Faren er overstaaet, er det ikke mere uforsigtigt at erkjende den: Italien har gjennemgaaet farlige Tider. Det er alt for hurtig blevet stort, og det er bekjendt, at en alt for pludselig Væxt fremkalder tærende Sygdomme. Den nationale Enhed, der blev fremskyndet af Omstændighedernes Magt, havde paa flere Steder samme Virkning som en Revolution eller en Invasion. Efter de første begejstrede Udbrud dukkede en Mængde krænkede Interesser og skuffede Forhaabninger frem, de overvundne Partier rejste sig igjen, de besejrede Oprørsstiftere bleve rasende. De, der havde tabt, og de, der ikke havde vundet nok ved Forandringen, stiftede Oprør; de tomme Hænder knyttede Næver, Præsterne ophidsede Kvinderne, Kirkeforstanderne ringede med Stormklokken og kaldte Sognefolkenes Had til Live; Bourbonnernes adspredte Tilhængere samlede sig i Røver-

*) Marc-Monnier i revue des deux mondes (1ste Juli 1876).

bander; de, der havde Magten i Turin, vidste ikke, mod hvilken Kant de skulde gjøre Front. Igjennem Aarhundreder var Ordet Regering i næsten alle Provinser blevet ensbetydende med Undertrykkelse og Bestikkelse, det var ikke vanskeligt at bevise de simple Folk, at den ny Regering, der ogsaa maatte holde Orden og hæve Skatter, var lige saa despotisk og bestikkelig som den gamle. Herfra hidrører en Forening af kloge og enfoldige, af klerikale og radikale, af ødelagte Fabrikanter, der protesterede mod Frihandelen, og Frøer, der gjorde Indsigelser mod Sumpenes Udtørring, af Kamorrister og Røvere, der ikke vilde forstyrres i deres Haandværk, af Plebejer, der fandt Livet dyrt og ikke vilde lære at læse, og endelig (man er nødt til at indrømme det) af skikkelige Folk, der harmedes over Administrationens Misbrug. Man kunde ikke paa én Dag udrense Bureauerne, hvor saa mange elendige Regeringer gjennem Aarhundreder havde opdynget deres Smuds.

Til at bekæmpe saa mange forenede Fjender, der vilde have sønderlemmet det i meget kort Tid, havde Italien saa godt som kun én Styrke til sin Raadighed, nemlig Armeen. Armeen havde paa én Gang at gjøre med Østerrigerne, med Røverne og med Oprørsstifterne: det var et haardt Arbejde. Mod Østerrigerne havde den mindre Fremgang end Lykke: det er ved Nederlag, at Italien vandt Mantova og Verona, Padova og Venezia. Det var et dobbelt Held for det; thi man siger, at Sejren fordærver de bedste Mennesker og tilintetgjør Friheden. Mod Røverne var Krigen langvarig og forbitret, ofte heltemodig og rig paa skjulte Bedrifter, som en Arion kunde have besunget; men det er dog især ved dens Opførsel mod Oprørerne, at Armeen fortjente enhver Lovtale. Den maatte gjøre sig afholdt af Befolkningen, som den var nødt til at holde i Tømme; det var den indskærpet at gjenoprette Ordenen uden Magts Anvendelse, at taale selv Fornærmelser med Taalmodighed og kun at gjøre Modstand mod Angreb. Vi ville faa at

se, hvorledes Armeen skilte sig ved dette utaknemmelige Hverv. Hvad er sjældnere og skjønnere i Borgerkrige, der føres med større Forbitrelse end andre, end at se den kristelige Kjærlighed anvendt ved Undertrykkelsen?

Det udrettede Armeen med sine Vaaben; men den havde mange andre Ting at gjøre. Man kan sige, at den i mange Aar ganske alene repræsenterede den nationale Enhed, som existerede i Lovene, men endnu ikke i Folkets Sæder og Skikke. Den forenede Mennesker fra alle Provinser, den bragte Sicilianeren sammen med Piemonteseren og Kalabreseren med Lombarderen; den udøvede sin Virkning paa Folket og paa Ungdommen. Den blev en Skole for de mest udannede; de, der stode mest tilbage, lærte for det første Italien og Italiensk at kjende, siden Bogstaver og Grammatik, Renlighed, Disciplin, Respekt for sig selv og andre samt for mit og dit, lidt Lovkyndighed, megen Moral, den Forskjel, der er mellem det gode og det onde, Retfærdighedens Fortrin og Ærens Skjønhed. Alt dette var Hebraisk for Bjærgboerne, der betragtede Røverhøvdinger som store Mænd. Efter Tjenesteaarenes Udløb vendte disse afslebne Bønder tilbage til deres Hytter med nye Ideer, med Smag for Læsning og endog (en uhørt Ting tilforn) vante til Arbejde. I Lejren blev der indgaaet Venskaber mellem Ligemænd, ja endog mellem overordnede og underordnede, som varede for hele Livet; vi vilde kunne anføre rørende Enkeltheder om Officerernes Forhold til deres Ordonnantssoldater. I Smaastæderne, hvor der var lagt Garnisoner, var det dem, der i Farens eller Uordenens Tider udførte Politiets og Administrationens Forretninger, anholdt Tyve, slukkede Ildebrande, fejede Gader, understøttede de trængende, havde Omsorg for de syge og begravede de døde; deri bestod »de af en uværdig Soldateske begaaede Misbrug« (som de klerikale sagde). Paa denne Maade gjenoprettede »de infame Bajonetter« Ordenen og paa

samme Tid Friheden hos Befolkninger, som ikke brøde sig derom.

Aviserne have berettet os alt dette; men Publikum er blevet mistroisk og fæster ikke mere Lid til alt, hvad Aviserne fortælle. Skeptikerne have kunnet tage disse Paastande for Argumenter til Gunst for den italienske Enhed; de trængte til en Bog, der kunde fremstille Armeen i sit Arbejde og anføre Fakta i Stedet for Fraser, virkelige Skildringer i Stedet for ubestemte Betragtninger. En saadan Bog er nu til og er maaske den populæreste, den italienske Litteratur i 10 Aar har frembragt. Forfatteren, der endnu er meget ung, er en Genueser, Edmondo de Amicis, som blev Officer i Armeen og gjorde Felttoget med i 1866; siden har han hængt Kaarden paa Væggen for at gribe Pennen. Han har gjennemrejst Evropa og fortalt derom i Bøger, rige paa Belæring og Humor; hans »Soldaterliv« er en Samling af livlige Studier, skrevne med Lune efter Naturen af en aandrig og ærlig Mand; han tegner hurtig og godt med en livlig og nøjagtig Blyant i store Træk, som maaske kunne trætte i Længden; men han giver os ikke Tid til at kjede os under Læsningen. Den danske Læser vil kunne have Glæde og Gavn af en Oversættelse eller snarere en forkortet Fremstilling af to eller tre af disse Skizzer. Vor militære Forfatter har haft det Held at høre en af sine Noveller bedømme af en Soldat og af en Almuesmand. »Da jeg havde læst den,« sagde Almuesmanden, »gik jeg hen for at trykke Haanden paa den første Soldat, jeg maatte møde paa Gaden.« — »Det er en Historie, som I have godt af,« sagde Soldaten, »og den kan give eder en Smule god Vilje i Hjærtet.«

Vi ville imidlertid indrømme en berettiget Indvending; disse Fortællinger ere ikke skrevne for os og synes os derfor i en vis Grad at mangle den lokale Farve. Ordet Italien begejstrer os; saa snart vi høre det udtale, se vi straalende Søstykker, historiske Landskaber, store Sletter

med Oldtidsgrave og Skove af blomstrende Citrontræer. Alt det gjør intet Indtryk paa Italienerne; det er heller ikke dem, der smukkest have beskrevet deres Land. De ere fødte der og beundre ikke deres skjønne Himmel, saa meget som vi; thi Beundring existerer ikke uden Forbavselse. Den samme Klage gjælder Personerne; for os i det mindste ere de ikke forskjellige nok fra dem, vi træffe hjemme. Man indbilder sig gjærne, at Armeen i Italien maa bestaa af skjønne, af Solen bronzerede Hoveder, fine og smidige Legemer som deres, der til Malernes Fryd drage deres Net paa Stranden. Man drømmer sig disse Fiskere iførte spraglede Uniformer, og man forestiller sig, at Geværgrebene hos dem kun give Anledning til at indtage maleriske Stillinger. Saaledes gaar det nu ikke til under den konstitutionelle Regering. Friheden bryder sig ikke om Soldater, der kunne tjene til Modeller i Atelierærne; den er sparsommelig med Fjerbuske og Pomponner og ifører alle udskrevne den graa Kappe; det er kun visse Elitekorps, der bryde sig noget om Elegance og Pynt. Man holder af Bersagliererne, der med deres vajende Hanefjer trave saa pralende afsted efter deres Trompeters raske Toner; men Armeens Masse er ikke udrustet for at glæde Øjnene. Det italienske Soldaterliv ligner i det hele ganske vort. De Amicis beskriver Lejre for os, som han gjærne kunde have forlagt til Jyllands Heder. Han har i Orangetræernes og Piniernes Land set improviserede Skjænkestuer, der aldeles ligne Nordens; to eller tre Brædder agerede Borde, en Skabsdør, lagt over de højeste Tønder, gjorde Tjeneste som Disk, og paa den største Tønde tronede Værtens Hustru. Paa en lille mellem to Hjuleger udspændt fedtet Snor hang nogle lange, sorte Tingester, der gjærne vilde gaa og gjælde for Rullepølser og indbilde Folk, at man kunde tygge og fortære dem uden Livsfare. For at trække Soldaterne til sig havde Værten udstillet et Par Kurve med de bedste Urter, et stort Fad med magre, plukkede Kyllinger, et stort Stykke daarligt raat Kjød, en

Række Dunke, Flasker og Glas, Cigarer, gjennemtrukne af Olie, og Skrivpapirsark, parfumerede med Gud véd hvad — »Fremad! Karle, her trakterer man!« Hoben samler sig om Bordene og fylder alle Bænkene; man spiser, drikker, udbringer Skaaler, klinker, spiller Morra, Hovederne blive hede, Alverden sladrer, holder Taler, raaber og synger, des værre i Munden paa hinanden. En Officer gaar forbi, dyb Tavshed! Officeren er forbi, Larmen udbryder igjen af al Magt. To Optog komme fra Lejren eller vende tilbage dertil, i det de passere Værtens Disk; de danne to støjende og uendelige Rækker. De, der komme, have tomme Feltflasker og strække dem utaalmodig og bandende frem. De, der vende tilbage, raabende Varsko, have fulde Flasker og udspy Forbandelser mod de fortrædelige Personer, der ikke skynde sig at give Plads. Ve de forbigaaende, dersom der spildes en Draabe Vin! Omkring den fine Værtinde er der en Kreds af unge Korporaler; alles Øjne sende hende brændende Blikke, og hun blinker undertiden til dem. Manden bliver mistroisk og vilde gjærne protestere; men Forretningerne maa gaa! Konen trækker Kunder til, saa kan det ikke gaa an at være skinsyg.

Flere af disse Skizzer have derfor heller ingen anden Interesse for os end den, Malerens Talent giver dem; man føler, at han selv har set det og set det godt, som han skildrer saa livlig: Soldatergrupper, der kappes i at springe, ivrig lytte efter Virtuoser eller paradere for Tilskuerne, medens andre, de ensomme, sidde paa Grøftekanten og piske Dyndet eller Gruset paa Bunden med en Pilekvist eller ligge plat ned paa Maven i Græsset med Kinden mod Haanden og stirre begejstrede mod den blaa Himmel. Der er ogsaa Brevskrivere; thi Alverden lærer at skrive ved Armeen; de sætte sig i Græsset med Ranselen paa Skjødet og udfolde et Ark Papir, prydet ikke med et Bogstav, som ikke vilde blive forstaaet, men med et lille Billede, forestillende enten en Soldat, der drager til Ærens Mark, eller

et stort Hjærte gjennemboret af en Pil. De tage en gammel rusten Pen og trykke den mod Svampen i et tørt Blækhus. Naar de da have ladet deres flade Haand gaa frem og tilbage over det hvide Papir og gjentagne Gange strakt Halsen frem og atter trukket den tilbage, skrive de store, forvredne Kragetæer og trække lange Streger som Slanger, i det de fra Tid til anden hæve Øjnene i Vejret, ligesom for at anraabe Himlen om en Inspiration af saadanne Ord og Floskler, som de ikke mere kunne erindre, men ganske sikkert (det sværge de paa) have læst i en trykt Bog, hvilken, vide de ikke.

»Nattemarchen« som de Amicis beskriver, har heller intet ejendommeligt Italiensk; men den interesserer ved Enkelthedernes Nøjagtighed og Livlighed. Det blæser en skarp Efteraarsvind, Regimentet venter, opstillet i Geledder med Gevær ved Foden, paa Signal til Afrejsen. De sammenkrøbne frysende Soldater lade med sure og vrantne Miner og Hænderne i Lommerne deres Geværer falde i Hvil. I Stedet for den almindelige livlige og raske Passiar hører man kun en enkelt gnaven Hvisken, og man ser kun de smaa, paa Geværerne ophængte Lygter, der belyse fire eller fem søvndrukne Skikkelser. Tamburen har slaaet sin Hvirvel, Regimentet opløser sig, Lygterne gaa to og to paa Vejen og smelte i Frastand sammen til to lysende Baand, der bølge og sno sig som to lange Ildtømmer, som styres af Kolonnens bageste Del. I Begyndelsen høres der en Brummen af Stemmer, der lidt efter lidt dø hen i en dyb Tavshed, som afbrydes af Kommandoord. Naar Lygterne komme for langt fra hinanden eller for nær sammen, brumme Stemmerne: »Paa eders Plads!« Intet videre, undtagen den ensformige Lyd af Fødderne, der slæbe sig frem, og Feltkjedlerne, der slaa Takt til Skridtene, Søvnen bemægtiger sig det tavse Regiment. Midt paa Vejen gaar en Officer; han har stridt i en Time; men hans Øjenlaag falde modstandsløse til, hans Knæ bøje sig, og hans Hoved, som

han med Møje har holdt i Vejret, synker tungt ned paa Brystet. Af og til tror han at se en stor Forhindring rejse sig midt paa Vejen, og for at fjærne den udstrækker han begge sine Arme og ryster dem i den tomme Luft. Undertiden drømmer han og tror at befinde sig andet Steds, maaske i sit Hjem og blandt sine egne, men vækket ved Lyden af Trinnene og Kjedlernes Klirren ser han, hvor han er, gaber højt, sætter sig igjen i Marche og sover et Øjeblik efter atter ind. En af hans Kammerater slutter sig til ham og giver ham Armen; de vandre afsted i Selskab, Skulder mod Skulder, Side mod Side, støttende hinanden, og de gaa temmelig lige ud ti eller tyve Skridt frem; men snart bliver der Bølgegang, deres Skuldre berøre hinanden, deres Sider gnides op ad hinanden, Hovederne hænge over mod hinanden og støde voldsomt sammen. De udstøde paa én Gang et Raab og skilles ad. Og bestandig Stilheden, Mørket, de to Lygterader, Kjedlernes Klirren, der hver paa sin Maade akkompagnerer Skridtene. Hvilken Marche!

Trompeten har blæst Hvil. Ved denne Lyd synker hele Regimentet sammen som et dødt Legeme. Man bliver liggende, hvor man falder, paa Stene, paa Vejen, i Tjørnehækkene, i Dyndet, i Grøfterne. Dersom Maanen skilte Skyerne ad, vilde man faa at se ligesom en Bunke Lig, der ere forvirret kastede hen paa Ryggen eller paa Maven, det ene udstrakt i hele sin Længde, det andet sammenkrympet som en Regnorm, en Mængde Hænder og Fødder, der stikke ud fra Arme og Ben, hvortil de aldrig have hørt; det er en saadan Opdyngning, at det vilde koste meget Arbejde Lem for Lem at sætte et helt Menneskelegeme sammen igjen. Man hører i Begyndelsen hyppige og stærke Aandedrag, der snart blive afbrudte, tage af og gaa over til en Slags klagende Hæshed; Alverden snorker, men Trompeten lyder paa ny. Man maa atter begive sig paa Marchen. De sovende have først intet hørt, og man vedbliver at snorke, Officererne have nok at gjøre med at

sætte denne døde Masse i Bevægelse. En Arm udstrækkes, et Hoved rystes, en Krop vrider sig, som naar et Nøgle af Snoge langsomt oprulles og afvindes ved Solens Opgang. Man sætter sig, man gnider Øjnene, enhver søger at samle sit Gevær, sin Madpose, sin Kepi, sin Flaske og sine Lemmer sammen, og Marchen begynder atter.

Det er kun Lejrlivets smaa Ubehageligheder. Der er andre, som den duelige Maler tegner os med lige saa stor Færdighed, for Exempel Marchen om Sommeren, der besværes af Tørst og Støv og den ubønhørlige Hede fra Italiens skjønne Sol, som man beundrer saa højlig, dog helst i Frastand. Saa er der Kjedsommeligheden i Kasernen, den Officers forstyrrede Søvn, der har Natterunden og har den Svaghed at sove ind, medens han venter paa det bestemte Klokkeslæt. Der er haardere Prøvelser, for Exempel Krigen, som man ikke kan undgaa i en Bog, der behandler Soldaterlivet; men de Amicis har alligevel det Fortrin, at han ikke skriver Strategi. Han fortæller kun, hvad han har set. Den italienske Fortæller lægger ikke Vægt paa den Effekt, han vil gjøre, og opnaar med ringe Anstrængelser vor Tiltro. Han tænker sig i en Salon, hvor man beder ham at beskrive Slaget. Han gaar ind derpaa under den Betingelse, at han maa holde sig til de Begivenheder, der ere foregaaede for hans Øjne. Som han plejer, beskriver han først Landskabet.

II.

Omtrent tyve Minutters Gang fra os aflukker en bred og stejl Høj Horizonten; den er for en stor Del uden Træer og Huse. Bag ved os ere en Mængde Soldater spredte, en hel Bataillon, staaende, siddende, liggende under Træerne, i Krattet, i Grøfterne og i Vignerne, nogle barhovedede, andre med opknappede Frakker, Geværet ved Foden eller over

Knæerne, tavse og alvorlige. Officererne staa i en Kreds og tale sagte sammen, med faa Ord eller med Tegn. De se sig ofte om, men hyppigst og længst der op ad mod Toppen af Højen, som om der maatte foregaa noget. Fra en Tykning af Træer til venstre kommer der virkelig ogsaa en mørk Plet, som strækker sig ud, bevæger sig og skrider langsomt fremad, ligesom de Skyggestriber, de smaa isolerede Skyer, der gaa forbi Solen, frembringe paa Jorden. Den gaar bestandig og forlænges endnu; det er en Kolonne Soldater, som, set fra det Sted, hvor vi befinde os, ikke synes at have travlt og kun tilbagelægger en kort Vej, en Skuffelse, frembragt af Afstanden. De gaa i Virkeligheden meget hurtig; se nu, hvor de allerede ere. Over denne bevægelige Skygge bølger et Lyn fra den ene Ende til den anden: det er Bajonetterne. Soldaterne nærme sig, man ser dem tydeligere; de have Geværet paa Skulderen. Vore bag ved os sige intet og røre sig ikke af Stedet; med halvaabne Munde rette de ufravendt deres Blik paa denne Trop og disse Geværer; man vilde kunne høre en Flue flyve. »Der, der, fra den anden Side!« raaber en bævende Stemme. Alle se til højre mod et Punkt af Højen, hvor et lille Hus hæver sig: en anden bredere og dybere Skare, ogsaa spækket med Bajonetter, der glimrede i Solen, gik imod den første. Fra Sekund til Sekund formindskedes Afstanden mellem de to Skarer, og vi maale den skjælvende. De to Kolonner marcherede uafbrudt mod hinanden, og Rummet, der adskilte dem, aftog bestandig. Pludselig saae vi næsten samtidig til højre og venstre et livligt Skin glimre, sænke sig og forsvinde: de have begge fældet Bajonetterne. Strax derefter gave alle sig til at løbe: et Raab, som maa have været frygteligt, naaede os meget dæmpet. Skarerne vare stødte sammen: den ene bøjede sig, udvidedes, adskiltes og spredtes til højre og venstre, den flygtede. Et nyt Skrig, denne Gang et Glædesskrig, hørtes af os, og vi svarede alle derpaa som med én Mund.

Den sejrrige Trop standsede et Øjeblik, satte sig derpaa atter i Marche, forfølgende de flygtende og fjærnende sig bag efter dem; ved hvert Blik blev den mindre, udgjorde kun en mørk Plet og forsvandt. — »Nu kommer Turen til os!« raabte Majoren med sin Tordenstemme; strax rejste alle sig og stillede sig i Række med Geværet i Armen, vore Folk syntes rolige og glade; Fanen bevægede sig ikke, saa fast en Haand bar den. Disse Folk vilde dø eller se Fjendens Ryg. — »Fremad!« siger Majoren; — »Fremad!« gjentage Officererne, og Bataillonen bestiger Højen. Kompagniet, der gaar i Spidsen, standser et Øjeblik foran en Hæk, som spærrer Vejen for det; Kompagnierne, der følge efter, sammenhobes bag ved, den tunge Kolonne trykkes sammen, vakler paa det ujævne Terrain, udvides og fortyndes vexelvis, aabnes og lukkes, adspredes og pakkes uordentlig sammen med Spring og pludselige Standsninger, med Hop og Stød; man puffer med Albuerne og støder uophørlig sammen, i det man skubber hinanden tilbage eller frem. Op med Benene, her er en Hæk! Her er en Grøft, spring over den! Her er en Høj, bestig den uden at komme i Uorden! Masser af Grene slaa eder i Ansigtet, tag dem til Side med Hænderne, buk Hovederne! En Vinranke standser dig, et Sabelhug, væk med Vinranken! Grønsværet, Hækkene, Buskene, Agrene, Fodstierne, alt forvandles og forsvinder under denne Vægt, denne Stampen og denne Oversvømmelse af Mennesker. Terrainet hæver sig, det bliver stenet og stejlt, fat Mod! man hjælper sig med Hænder og Fødder, man støtter sig til Geværkolberne, man holder sig fast i Græstørven, i Planternes Stængler og Rødder, man kryber, bøjer sig og klamrer sig fast, hvor man kan; Kræfterne svigte, Solen stikker, Brystet brænder, mange Mennesker ere faldne og udstrække Armene. Læg ikke Mærke dertil, se opad; endnu en Anstrængelse, der er et Stykke Vej tilbage. Nu er vi der, men Fjenden har set os. En lang og skarp Hvislen gaar over Kolonnens

Front, og alle Hoveder bukke sig med en uvilkaarlig Skjælven som Axene for Vindstødet. — »I Vejret med Hovederne!« brummer Majoren, da det er forbi, der er intet at være bange for. Alle Mand rette sig; en anden Hvislen, alle mod Jorden. — »Op, for Himlens Skyld,« vedbliver Majoren, »se Døden i Øjnene! Vær ikke bange!« En tredje Hvislen, en fjerde, bestandig længere og skarpere, sønderrive vore Øren; ingen er ramt. Nu ere vi i Sikkerhed, vi ere paa Bjærgkammen. — »Holdt! Lad os vente.« Alle stirre forbavsede: hvilken Slette! Luften, der var meget klar, tillod vore Øjne at gjennemtrænge uhyre Afstande. Paa den ene Side lukkede terrasseformige Bjærge, det ene over det andet, Synskredsen; paa den anden udstrakte en uendelig Slette sig. Hvide Linier antydede de Veje, vi havde fulgt; man saae Støvskyer stige i Vejret, der betegnede andre italienske Batailloners Marche. Under os laa Villafranca som en fremskudt Skildvagt; paa andre Steder viste Fjenderne sig som mørke Pletter paa en grøn Eng, og det blinkende Skin af deres Bajonetter, der skiftevis bevægede sig til højre og venstre, fremad og tilbage, forraadte deres store Forsigtighed og en vis Usikkerhed. Nærmere ved os, ogsaa paa Sletten, fyrede fire eller fem østerrigske Kanoner uophørlig, men langsomt. Fra den modsatte Side skøde vore Kanoner, ligeledes stadig, men endnu langsommere. Bag ved os paa Skraaningen af en nærliggende Høj knitrede en Rodeild i en hvid Røgsky. — »Det er alt, hvad jeg mindes at have set,« siger Officeren, som fortæller om dette Slag. Vi ventede i Beundring over Skuespillet. Undertiden bevæger en forunderlig Følelse vort Hjærte under den heftigste Ophidselse; saaledes tænkte jeg ved Synet af et Klokketaarn i det fjærne ved mig selv: »Det er Søndag i Dag; der er Bønder hist henne, som i Morges have iført sig deres Festdragt og ere gaaede i Kirke, siden gaa de til deres Fornøjelser. Denne Dag er for dem, som enhver anden: vide de monstro, hvad

her gaar for sig? der er dog Mødre, som have Sønner i Krigen.« Fordybende mig i denne Indbildning, saae jeg Kirken fuld af knælende Kvinder og udspejdede deres Ansigter. »Denne,« sagde jeg til mig selv, »er sikkert Moder til en Soldat,« og jeg saae hende blegne ved hvert Kanonskud.

En Sergent, der sad ved Siden af mig, rejste sig pludselig og udstrakte Armen; — »Se, Børn,« raabte han, »ser I disse Taarne og Huse der langt borte? Det er Verona!« — Verona! Verona! gjentoge Soldaterne, og Larmen udbredte sig som et Lyn over hele Bataillonen, der strømmede til ved Raabet: Verona!

Ecco apparir Gerusalem si vede,
Ecco additar Gerusalem si scorge,
Ecco da mille voci unitamente
Gerusalemme salutar si sente.*)

De fire Batailloner, hele Regimentet samlede sig paa Højen. — »Paa Plads! Bajonetterne paa!« raabte Officererne. Oberstens Adjutant kom ridende, han nærmede sig Majoren og sagde ham nogle Ord i Øret. — Fremad! Bataillonen bevæger sig, gaar over Kammen og stiger ned ad Skraaningen; det gaar nedad mod Fjenden. Jeg strakte Halsen frem, men kunde intet se; det første Kompagni spærrede Udsigten; jeg saae tilbage, de andre Batailloner fulgte os langsomt. Pludselig bemærkede jeg, medens det bageste Kompagni befandt sig i en Terrainfold, meget langt borte en Bevægelse i Træerne og et Glimt. I samme Øjeblik hørtes en forfærdelig Hvislen til højre, til venstre, for mine Fødder, over mit Hoved; øredøvende Skrig lød nogle Skridt

---

*) Her er Jerusalem, Øjnene stirre paa den; her er Jerusalem, Armene udstrækkes imod den, og man hører tusende Stemmer raabe som med én Mund: Jerusalem! Jerusalem! (Tassos befriede Jerusalem, III, 8).

fra mig. Foran os rullede en hvid Røgsky. — »Paa med Bajonetten!« brummede den bekjendte Tordenstemme, og strax efter: »Savoyen! Savoyen!« — »Savoyen!« svarede tusende skjælvende Stemmer, og Bataillonen kastede sig i Stormskridt ind i Røgen, der blændede os. Et nyt Udbrud af Hvislen forøgede Alarmen; men den tordnende Stemme gjentog bestadig: »Fremad! fremad!« og derpaa: »Holdt!« — »Hvor ere vi, hvor er Fjenden? hvad foretager man sig sig nu? hvilken Røg!« Bataillonen var adsplittet. Et Hus saas utydelig i Røgen; man skød paa os fra Vinduerne. — »Paa med Bajonetten!« raabte Stemmer, der overdøvedes af Geværskuddene. Man styrtede mod Huset; men hvorledes skulde man komme ind? Man fandt i Blinde Porten og kastede sig ind i Gaarden, hvor en Fane vajede, omringet af Folk og fældede Bajonetter, der ventede uden at røre sig. »Løs paa dem, Bajonet mod Bajonet!« Stødet var voldsomt; nogle Mand faldt, andre bag ved dem bleve staaende. Nu begyndte et Uvejr af Slag, som man hørte uden at se dem; Geværene krydsedes, stødte sammen med en skarp Lyd og peb, i det de brødes i Stykker. Haandgemænget blev skrækkeligt; de stridende dannede en forvirret Gruppe af voldsomme Forvridninger, bare, blødende Hoveder, Bajonetter grebne med Næverne, sammentrykkede Struber og Arme og Ben imellem hinanden, Ansigterne syntes klistrede op til hinanden; man hørte kvalte Brøl, afbrudte af Rallen, hvert Øjeblik blev et Ansigt gustent og styrtede bagover med tilbagevendte Øjne. Den, som bar Fanen, fik en Bajonet i Brystet. — »Nu du!« sagde han, i det han faldt, til en Kammerat, der greb Fanen i Haanden. Imidlertid sloges man i alle Husets Værelser; Gulvene rystede, Dørene sloges ind, de belejrede skjulte sig i Fortvivlelse bag Møblerne, ja endog i Kaminerne. Overraskede af Angriberne og slæbte frem med Magt, farvede de Gulvene og Trapperne med deres Blod. »Overgiv eder!« raabte man til Fanens Forsvarere. Med kvalt Stemme svarede de Nej.

— »Død! Død!« — Et højt Raab hørtes over Haandgemænget og gav Gjenlyd i hele Huset. En Soldat styrtede ud, forhugget og blødende, men med hævet og triumferende Hoved; han holdt den fjendtlige Fane i Haanden. Et langt Bifaldsraab steg op fra Gaarden og lød ned fra alle Vinduerne. Da hørte man Trompeten lyde. »Retirer? hvad er der da foregaaet? hvad er der paa Færde? Retirer? Det er umuligt!« — »Stille!« sagde Officererne. — Trompeten lød atter, og man hørte en uheldsvarslende Stemme tydelig udtale Ordet: »Retirer!« — Vi vare gaaede ud af Huset og saae Majoren ved Tegn angive den Vej, vi skulde tage. Det var utvivlsomt, de andre Batailloner vare paa Marchen. »Evige Gud! Vi trække os tilbage.« — »Men Kaptejn, i Guds Navn, Kaptejn, hvorfor ere vi paa Tilbagetog?“ — Kaptejnen udstrakte uden at sige et Ord Armen mod Sletten, og jeg saae en fjendtlig Kolonne udvikle sig og avancere i Ryggen paa os. — »Men de andre Korps, de andre Divisioner, hvor ere de? Hvad forhindrer dem fra at komme?« Kaptejnen svarede intet, men lod Hovedet hænge. — »Vi have da tabt!« raabte jeg i en fortvivlet Tone. — »Det synes saa,« sagde Kaptejnen. — Jeg betragtede mine Soldater, jeg betragtede den fjendtlige Kolonne, jeg betragtede Villafranca, den store og rige lombardiske Slette, de høje Bjærge og den skjønne Himmel. — »O mit arme Fædreland!« mumlede jeg med foldede Hænder. Og jeg græd som et Barn«.

Saaledes var i Korthed den Officers Fortælling, af hvem man havde forlangt en Slaghistorie. — »Fortæl os nu om Tilbagetoget,« bad man ham fra alle Kanter. — Han vedblev omtrent saaledes, thi vi kunne ikke her gjengive alt:

»Min Division begyndte at forlade Valpladsen kort efter Solens Nedgang. Korpserne kom i Ilmarche ad den store Landevej til Villafranca. Man brød Geledderne, Regimenterne blandede sig i den fuldstændigste Uorden imellem

hverandre. En støjende Sværm kastede sig ind i Byen og oversvømmede Hovedgaden, Torvet, Stræderne og Gaardene. Betagne af Tørsten, der havde plaget dem i mange Timer, løb Folkene med vilde Skrig til Kilderne; man saae mere end tredive paa én Gang om en eneste Brønd, kæmpende om Spanden og Rebet, puffende til hverandre med Albuer og Knæ, flere trak Bajonetten. Mange adspredte Soldater havde, i Stedet for at drage ind i Villafranca, begivet sig lige til Goito, saa mange, at der næppe var mere end Korpsernes Kjærne tilbage: Obersten, Fanebæreren, en god Slump Officerer og nogle faa Soldater. Vejene vare overfyldte, Officererne havde et svært Arbejde med at gribe deres Folk i Armen for at føre dem tilbage til Fanen, ridende Stafetter og Adjutanter bestræbte sig ivrig for at bane sig Vej uden at tilføje nogen Skade. Midt paa Torvet stode Oberster og Generalstabsofficerer i Grupper, der ængstelig udspurgte hinanden og udstedte Befalinger, som de strax tilbagekaldte for at give nye; alle vare udmattede, pustende, nedslagne og flere saa bestyrtede, at man kunde blive bange derfor. Endelig kunde jeg naa den aabne Mark, fulgt af omtrent tredive Soldater, der maatte gaa i Rad en for en mellem en Vognrække og de sidste Huse i Villafranca. Paa Vejen til Goito lykkedes det mig endelig med Møje igjen at forene mig med min Bataillon, der var reduceret til 200 Soldater; Natten blev mørk, og Vejen var overfyldt med Artilleriets Rustvogne og Munitionsvogne, som standsede ved hvert Skridt. Der hørte Held til ikke at faa sit Hoved knust af en Vognstang eller sine Ben brækkede under Hjulene. Ved hvert Skridt Afvisere eller Stendynger, Vogne væltede midt paa Vejen, aabne Ranseler, adspredte Provisioner, med lange Mellemrum en Skjænkeværts Vogn med en Stanglygte over, standset og omringet af Soldater, der spærrede Vejen for de kommende. Fra Tid til anden fik man et Geværløb i Øjnene eller blev stødt i Ryggen af en Kavallerists Knæ. Artilleristerne

skjændte paa de bestyrtede Karrekuske, som spærrede Vejen, Officererne holdt Tordentaler til Soldaterne, som, langt fra at samle sig, bestandig gik frem og tilbage fra Vejen til Markerne og fra Markerne til Vejen, naar de ikke rullede ind under Vognene eller ned i Grøfterne.

Trætheden og Dagens Sindsbevægelse havde udtømt mine Kræfter; jeg var som død. Jeg opdagede en tom Plads paa en Artillerivogn; Artilleristerne trykkede sig sammen, jeg satte mig imellem dem og sov ind. Jeg vaagnede ved Daggry; det regnede, og mine Klæder vare gjennemvaade; en stor ensformig Sky bedækkede Himlen og gav Udsigt til Regn for hele Dagen. Marken var fuld af Soldater, som langsomt droge afsted med bøjede Hoveder og Øjnene mod Jorden. En stor Del af dem havde for at beskytte sig mod Regnen indhyllet sig i deres Teltlærred; mange andre, som havde mistet deres Ransel, søgte Ly under deres Kammeraters Lærred, og de stakkels Folk gik saaledes to og to sammen under den samme Kappe. Flere, der ingen Kepi havde mere, havde bundet Lommetørklæder om deres Hoveder; andre bare Bagagen paa deres Bajonet. De havde alle ondt ved at gaa, haltede og vaklede ved hvert Skridt. Af og til standsede en udmattet Mand, lænede sig til et Træ eller lagde sig paa Jorden, rejste sig derpaa med Møje og gav sig igjen paa Vejen. Jeg gik over Broen ved Goito, (der fra 1859 til 1866 var Grænsen mellem Italien og Østerrig) og gik op ad Byens Hovedgade. Til højre og venstre, langs med Husene, under Tagrenderne, ved Dørene til Butikkerne og Husene, overalt saae man Soldater, udmattede af Træthed og Sult: nogle staaende med Ryggen mod Muren, andre siddende paa Hug med Albuen paa Knæene og Hagen mod Hænderne, med forvildede søvndrukne Øjne; hist nogle sovende paa Jorden med Ranselen til Hovedpude, her en, gnavende paa en tør Brødskorpe, som han trykker mellem Hænderne, i det han mistroisk betragter de forbigaaende, bange for, at de skulle

rive hans Skat fra ham. En anden istandsatte sin Ransel og pudsede sine Vaaben med Fligen af sin Kappe. Gaden vrimlede af Soldater, der toge Vejen til Cerlungo og gik med en Slags vild Forvirring, medens deres Kammerater standsede ved Foden af en Mur og lode sig synke ned paa deres Ranseler, som om de skulde dø. Nogle Butikker vare aabne, og forbi dem drog der uophørlig en Skare forsultne, som standsede foran Døren og bad om et Stykke Brød: Brød, som de agtede at betale, thi de havde Penge i Haanden. — »Nej, unge Venner,« svarede Kjøbmanden med en medlidende Mine, »der er ikke mere!« Naar man gik forbi en Kafé, saae man en Mængde Officerer sovende med Hovedet paa deres korslagte Arme, andre betragtede, støttede paa deres Albuer, Gaden med en Slags Sløvhed. Alle disse Ansigter saae ud, som om de kom fra et Hospital. Nogle Batterier Artilleri droge langsomt forbi, de tunge Hjul fik Vinduesruderne til at klirre, Artilleristerne sade tankefulde og alvorlige, indhyllede i deres store hvide Kapper; man kunde tage det for en Ligbegængelse. Derpaa fulgte en Mængde Vogne med saarede Officerer, der langsomt kjørte bag efter Artilleriet, og standsede, hver Gang Kolonnen standsede; trods Sværmen og Vognenes Larm gjorde Goito Indtrykket af en stum og ubeboet By.

Jeg forenede mig atter med mit Regiment, der bivuakerede til venstre for Vejen til Cerlungo. Jeg løb til mit Telt og satte mig uden at sige et Ord hos mine Kammerater, som havde været der noget over en Times Tid. Ikke en Hilsen, ikke et Ord, knapt et Blik blev udvexlet imellem os; vi kjendte ikke hinanden mere; man skulde have troet, at vi havde mistet Hukommelsen. Pludselig lød et højt Raab nogle Skridt fra Teltet, et andet længere borte, et tredje nærmere ved; Tusender af Stemmer hævede sig fra den ene Ende af Lejren til den anden, og paa samme Tid hørte man Støj af hurtige Skridt, hele vort

Regiment ilede hen imod Vejen, og ikke det alene, men desuden flere andre, der vare lejrede omkring os. Jeg fulgte Strømmen. Alle disse Mennesker, der nylig vare ødelagte, klappede i Hænderne, smilede og vare ligesom bevingede. To Jægere red paa Landevejen med dragne Sabler, en Vogn kjørte efter dem. Alle Hoveder blottedes, alle Arme hævedes i Vejret, alle Munde udstødte et eneste Raab. Vognen drog forbi, og Soldaterne vendte tilbage; men Lejrens Udseende var forandret: alle Hjærter havde faaet deres Tillid og Haab tilbage, ingen af os blev i Teltet, og det lystige og støjende Liv begyndte paa ny overalt og paa én Gang. Trompeterne spillede bekjendte Marcher og gave vore Hjærter de foregaaende Dages Begejstring og Bevægelse tilbage. — »Ah,« sagde de, »man vil ikke endnu opgive at kæmpe.« — Det var Victor Emmanuel, der var kjørt forbi.

Fortælleren opholder sig ikke alt for længe ved Minderne fra 1866. Han har lykkeligere Begivenheder at berette, som fuldstændig vise os det moralske Hverv, den italienske Armé har udført. Her er en Historie, betitlet Medaillen, som vi ville forsøge at gjengive i Korthed uden at mishandle den alt for meget.

III.

»Stadig denne mørke og vilde Mine!« tænkte en Kaptejn en Dag, da han havde inspiceret sit Kompagni; »men hvorfor? Hvad har jeg gjort ham?« Han tænkte paa en Soldat fra Abruzzo, som under Inspektionen havde tilkastet ham skjæve Blik. Den Dag, da denne Mand indtraadte i Regimentet med de andre Rekrutter, og medens de endnu vare iførte deres Bonde- eller Arbejderdragter, havde Kaptejnen maalt ham fra øverst til nederst med en Mine af spottende Nysgjerrighed og hvisket en Løjtnant i Øret: »Se blot

paa denne besynderlige Fyr!« Rekrutten havde holdt sit Smil tilbage, og da Kaptejnen, efter at han paa Munderingskammeret havde indhyllet sig i den første den bedste Kappe, saae ham saaledes udmajet med Armene i Ærmer, der hang et godt Stykke ned over Hænderne, og Benene indviklede i de lange Folder, der slæbte hen ad Jorden, gav han sig til at skoggerle og sagde ganske højt: »Du ser ud som en Kludesæk.« Abruzzeren besvarede denne Spot med et Blik fra neden opad, der udsendtes som et Stenkast. Da man en anden Gang paa Exercerpladsen lærte Rekrutterne at marchere og lod dem en for en træde ud af Geledderne og gaa alene efter Trommens Lyd, med meget stive og langsomme Bevægelser som Marionetter, kunde den forvirrede Rekrut ikke gjøre et Skridt uden at ryste, vakle og indtage latterlige Stillinger til stor Fornøjelse for sine Kammerater. Kaptejnen kom til og sagde til ham: »Du er den daarligste Soldat i Kompagniet.« Smaapigerne, der saae paa Exercitsen, gave sig til at le, Abruzzeren blev rød lige til det øverste af Panden, og han traadte tilbage i Geleddet, skærende Tænder som en gal Hund.

En Dag sladrede Soldaten paa Gaden med en Pige. Han saae ikke Kaptejnen gaa forbi, og denne, der formodentlig troede, at Manden ikke havde villet hilse ham, skjændte paa ham i Pigens og flere andres Overværelse. Den stakkels Mand blev saa skamfuld, at han skjulte sig og ikke mere viste sig paa Gaden. Heraf opstod et Nag, der tog til og blev bitrere Dag for Dag, saa at det blev umuligt at dølge. Irettesatte Kaptejnen en Mand, gav Abruzzeren sig til at hoste og stampede paa Jorden for at irritere ham, og naar den drillede Kaptejn saae hen til ham, hævede han Øjnene mod Himlen som for at betragte Skyerne. Var Kaptejnen tørstig, og en af Soldaterne rakte ham sin Feltflaske, gav Abruzzeren sig til at smile haanlig, trak Soldaten til Side og hviskede ham i Øret: Tosse! Naar Kaptejnen tiltalte ham, lod Abruzzeren, som om han

ikke hørte det, rullede med Øjnene som en gal, rystede paa Hovedet eller smilede ondskabsfuldt med halvt lukkede Øjne, forvred Munden og skød Underlæben frem, og bestandig dette mørke Aasyn og disse skjæve Blik.

En Aften henvendte en Major under Øvelserne paa Exercerpladsen en Bebrejdelse til Kaptejnen, der strax betragtede sine Folks Ansigter; Abruzzerens var hoverende. »Slyngel!« raabte Officeren ude af sig selv, gik lige hen mod sin alt for raske underordnede og holdt ham sine knyttede Næver for Ansigtet. Soldaten blegnede, vendte sig mod sin Nabo og mumlede: »En eller anden Dag«, — og derpaa efter nogle med sagte Stemme udtalte Ord — »saa sandt som jeg er fra Abruzzo.« Da han var vendt tilbage til sit Kvarter, kastede han sin Ransel og Kjedel mod Væggen. Kaptejnen kom til. — »Sergent!« raabte han, »sæt den Mand i Arrest!« — Soldaten bed hylende i sit Lagen og slog sig selv i Hovedet med Næverne. To eller tre af hans Kammerater kastede sig over ham og holdt ham fast: »Men hvad gjør du? Hvad gaar der af dig? Er du bleven gal?«

I Trontos Dal er der et meget snævert Pas mellem to høje Bjærge, der sænke sig ned i smaa Dale, meget bratte Skraaninger, mørke og dybe Hulveje og skyde deres klippefulde Skrænter lige hen til Strømmens Bredder. Imellem Vandet og Skrænten er Terrainet fuldt af Grusdynger, Sten og store Klippestykker, der ere faldne ned fra Toppen; højere oppe begynder en Blanding af tykke Skove, store Huller og Afgrunde, hvortil ingen Vej fører op, i det højeste krummer og bugter en eller anden Fodsti med mange Omdrejninger og Vinkler sig opad og taber sig i Krattet. Af og til ser man med lange Mellemrum et Hus skjult mellem Klipperne; for øvrigt viser Naturen sig overalt i hele sin Jomfruelighed, Vildhed og Nøgenhed. En Efteraarsaften i en tæt Regn befandt en Patrouille sig i dette Pas; Soldaterne gik en for en, stigende op og ned i Følge

Terrainets Beskaffenhed, gaaende frem med Forsigtighed, uden at tale et Ord, med bøjede Hoveder og Geværet under Armen. Pludselig saae den Soldat, der gik i Spidsen, og som var omtrent 40 Skridt foran sin nærmeste Kammerat, tre Hoveder stikke op over en Klippe og i samme Øjeblik tre Geværer skinne og affyres. Han mærkede, at hans Kepi faldt af Hovedet, og hørte to Kugler pibe ham om Ørerne. Strax efter faldt tre Røvere over ham. Soldaten affyrede sit Gevær; en af Banditterne faldt for over med et Skrig. Soldaten løb imod den anden, hvis Gevær han slog til Side med den ene Haand, medens han med den anden stødte ham Bajonetten i Maven. Nu var den tredje tilbage, der tagende Offensiven først greb fat om Soldatens Gevær og hævede en Dolk imod ham; men den brave Soldat mistede ikke Aandsnærværelsen og slap sit Vaaben. Med en rask Bevægelse greb han Skurkens bevæbnede Arm med sin venstre Haand, klemte ham om Halsen med den højre, snoede sig om ham som en Slange og sønderrev hans Øre med sine Tænder; den bidte skreg som et vildt Dyr. Nu begyndte der en frygtelig Strid. De to Mænd havde grebet hinanden om Livet og stræbte at rive hinanden omkuld, et Fejltrin kunde være blevet dødeligt, da et stort Stykke af Terrainet ved deres Trampen var blevet forvandlet til Huller og Forhøjninger, og Stenene fløj til alle Kanter under deres Fødder. De kæmpende knugede og rystede hinanden voldsomt, gave Slip paa hinanden for atter at tage fat med en Hurtighed, som Øjnene ikke kunde følge, de sloge hinanden med Næverne, Albuerne og Knæene, sønderreve hinanden med Tænder og Negle, stønnede, fnyste og udstødte rasende Hyl, der ikke lignede et Menneskes; Øjnene vare opspilede og brændende, Munden blodig og skummende, aaben og fordrejet af Kjævebenenes krampagtige Trækninger, naar Tænderne gnedes mod hinanden. Endelig sank Røveren sammen som en tung Masse; Soldaten var oven paa ham med bøjede Knæ og klemte hans Strube

sammen med begge Hænder, den bevæbnede Haand, der var bleven fri under Faldet, tilføjede ham en dyb Flænge i venstre Arm, men paa samme Tid løftede han Bandittens Hoved i Vejret og lod det voldsomt falde ned mod en Sten, forstærkende Stødet af al sin Kraft og med hele sin Vægt. Den bedøvede Mand slap sit Vaaben og fik det strax i Halsen. En Blodstrøm styrtede ud af hans Mund med en Rallen, der blev hans sidste Ord. — Bravo! Bravo! raabte Patrouillens øvrige Soldater, der alle paa én Gang strømmede til. De vare selv blevne angrebne af andre Røvere, der vare flygtede, efter at have afskudt deres Geværer, og de havde spildt nogen Tid med at forfølge dem. De samledes tæt om deres Kammerat og bestormede ham med utaalmodige Spørgsmaal, medens den stakkels Mand med et blegt Ansigt, kort Aandedræt og et forvirret Blik vexelvis betragtede den døde Røver ved sine Fødder og den blodige rygende Kniv i sin Haand.

I Løbet af nogle faa Dage blev Soldaten helbredet. Den første Gang han igjen viste sig ved Paraden, standsede Kaptejnen foran ham og saae ham ind i Øjnene, i det han sagde til ham: »Det er godt!« — »Han har sagt til dig: det er godt!« hviskede Abruzzerens Nabo til ham, »du ser altsaa, at han ikke har fattet Nag til dig;« men Abruzzeren svarede med en haanlig Latter, rystende paa Hovedet: »Han kunde ikke gjøre andet.« — Tre Maaneder efter blev Regimentet forlagt til Ascoli, en By i Abruzzo. Efter otte Dages Forløb befalede Obersten, at alle hans Folk skulde møde paa Torvet i Paradeuniform for at være til Stede ved en militær Højtidelighed; en Soldat skulde have Medaillen. Saa hurtig! tænkte Kaptejnen, der strax løb til Furerens Værelse. »Har du hørt Ordren?« sagde han til ham. »Har du forberedt alt?« — »Ja, for tre Dage siden.« — »Ah! jeg aander atter.« — Kaptejnen satte sig ved et Bord, og Fureren gav sig til at tegne nogle Veje og Huse paa et hvidt Blad, i det han talte med sagte Stemme. —

»Tredje Hus til højre, anden Dør?« spurgte Kaptejnen. — »Tredje Hus til højre, anden Dør,« svarede Fureren.

En Time efter var Kaptejnen ridende paa Vejen til Acquasanta, en lille Stad ved Bredden af Tronto, halvvejs mellem Ascoli og Arquata, tror jeg. Ved Solens Nedgang naaede han Acquasanta. Førend han red ind i Byen, knappede han sin Vaabenkjole op, for at skjule Tallet paa Knapperne, og smøgede Kanten op paa sin Hue. Nogle Bønder kom, da de hørte Hesten, ud af de forreste Huse, andre kom til Vinduerne; der løb Børn paa Vejen, som med Næsen i Vejret gave sig til at betragte ham. Efter et Øjebliks Betænkning red Kaptejnen hen imod en Dør, hvor en Flok Kvinder frygtsomt trykkede sig op mod Væggen og forundrede spilede Øjnene op. »Hvem vil give mig et Glas Vand, gode Koner?« spurgte Kaptejnen og holdt sin Hest an, i det han lod, som han var træt. — »Jeg!« sagde en af Konerne livlig, forsvandt et Øjeblik i Huset og kom efter et Sekunds Forløb tilbage med et Glas Vand i Haanden. »Det maa være denne,« tænkte Kaptejnen og betragtede hende opmærksomt, medens han drak i smaa Drag. Konen kunde paa sin Side ikke holde sine Øjne rolige. Hun maalte Rytteren, undersøgte ham fra alle Kanter, bukkede Hovedet, bøjede Kroppen til højre og venstre og hævede sig paa Taaspidserne, søgende at opdage Regimentets Nummer. Hun kastede sig frem og tilbage, rystede, gned sig i Hænderne og kunde ikke holde sig rolig et Øjeblik. Hendes Spænding, hendes livlige Blik og sitrende Læber røbede en frygtsom og ængstelig Tilfredshed og et uroligt Ønske, som hun ikke kunde bestemme sig til at udtale; det troede i det mindste Kaptejnen at se. Han gav Glasset tilbage og sagde i en ligegyldig Tone: »Er der nogen af eder, Koner, som har en Søn, der er Soldat?« — »Jeg,« svarede den, der havde bragt Vandet, livlig. »Jeg har en,« sagde hun, løftende Tommelfingeren i Vejret og ventede, stiv som en Stok. — »Ved hvilket Regiment?« spurgte

Kaptejnen. Konen nævnede Regimentet og sagde derpaa med flydende Tunge: »Hvor er han, Hr. Oberst? Kjender De ham? Har De set ham?« — »Jeg? nej, men hvordan gaar det til, at De ikke véd, hvor han er?«

Nu holdt Konen en lang Tale, fuld af Jeremiader over Administrationen, over Postbudene, som ikke afleverede Fattigfolks Breve, og over Officererne, der taalte disse Uretfærdigheder. Denne Philippika endte i en Strøm af Taarer. Kaptejnen bøjede Kanten af sin Hue ned og viste sit Regiments Nummer. »Deres Søn er ganske nær herved i Ascoli,« sagde han til den gode Kone; »han venter Dem, De skal faa ham at se i Morgen.«

Den følgende Morgen posterede en Ordonnantssoldat sig efter Kaptejnens Ordre paa Hjørnet af en Gade, der gik ud til det store Torv. Han saae en gammel Kone i Galadragt, med store Guldørenringe, en tyk Koral-Rosenkrans om Halsen og et Skjørt, straalende i alle Regnbuens Farver, komme langsomt gaaende. Hun gik og saae sig om med en nysgjerrig Mine, i godt Humør og røbende en levende Overraskelse. Saa snart hun var kommen hen til Soldaten, strømmede Ordene over hendes Læber: »Er min Søn ikke her? Hvor er han? Hvorfor er han ikke kommen mig i Møde? Har man ikke sagt ham, at jeg kom? Sig mig hurtig, hvor han er, min kjære unge Mand. Før mig strax hen til ham.« — »Bliv et Øjeblik,« sagde Soldaten, »vær lidt taalmodig! Vi maa vente en halv Times Tid. De skal faa en Parade at se, som Regimentet skal holde her«. — »En halv Time! gode Gud! hvorledes skal jeg kunne vente en halv Time?« — »Det er vi nødte til, vi kunne sladre sammen saa længe.« — »Jesus Marie! en halv Time! men sig mig, komme Soldaterne her paa dette Torv?« — »Ganske vist!« — »Jeg vil da strax faa ham at se; jeg kan tale til ham.« — »Det gaar ikke an, min gode Kone.« — »Men det er to Aar siden, at jeg har set ham.« — »Ja, jeg kan forstaa det; men ingen maa tale til en

Soldat i Geledderne, det er Instruxen.« — Man hørte en Trommehvirvel. — »Nu kommer Regimentet,« sagde Soldaten, der maatte holde den gode gamle tilbage ved Armen, for at hun ikke skulde undfly. — »De vil altsaa skaffe ham i Fængsel,« raabte han, »det behøves der meget lidt til, det er nok at vende Hovedet til venstre, naar man skal se til højre. Et Kvarter endnu! De har jo ventet i to Aar.«

Den stakkels Moder løftede Hænderne mod Himlen, udstødte et dybt Suk og stirrede stift hen imod Begyndelsen af den Gade, fra hvilken man hørte Trommerne. Lyden kom nærmere, Hoben aabnede sig i to Rækker, først kom Sapeurerne, saa Musikken og derefter Obersten paa sin store Hest. — »Men Soldaterne?« spurgte den gamle. — »Tøv et Øjeblik. Mellem Obersten og de menige Soldater er der altid en halv Snes Skridt. Se, der ere de!« — Bondekonen vilde atter styrte sig frem, man maatte holde hende tilbage i Kjolen. Endelig stillede Regimentet sig i Linie. — »Jeg har set ham, jeg har set ham,« raabte hun og klappede i Hænderne, »se der henne.« — »Det er ikke ham, forsikrer jeg Dem, De kan ikke gjenkjende ham herfra, vi ere alt for langt borte.« — »Saa er det den anden der.« — »Nej, siger jeg Dem, De kan ikke se ham, han er i andet Geled.« — »I andet Geled, hvad vil det sige?« — Da man havde forklaret hende det, raabte den gamle, i det hun lod sin Haand gaa over sin Pande og af sit inderste Hjærte sukkede paa ny: »Hellige Taalmodighed!« — Derefter vedblev hun: »Hvad skulle de nu gjøre?« — »Ser De ikke det?« svarede hendes Ledsager, »Obersten holder lige for Regimentet for at holde en Tale, hør nu paa ham.« — »Jeg hører intet, hvad siger han?« — »Sagen er den. En Soldat blev angreben af tre Røvere, som alle tre skøde paa ham, dog uden at ramme ham. Han blev ikke bange, dræbte en af Morderne med et Skud, splittede Maven op paa den anden med et Bajonetstød og vristede en Dolk fra den

tredje og jog ham den i Halsen. Hvad siger De dertil? Var det ikke en smuk Bedrift? Denne Soldat skal nu have Medaillen.« — »Stakkels unge Mand! Han maa være fornøjet.« — »Det troer jeg nok: se alle de Folk i Vinduerne.«

Obersten kaldte Soldaten frem, han gik ud af Gelederne og stillede sig foran Regimentet; den gode gamle kunde ikke se hans Ansigt. — »Er det den Soldat der; hvad gjør han nu?« spurgte hun. — »Ser De ikke det? Obersten hænger Medaillen paa hans Bryst.« — »Hellige Jomfru! mit Hjærte banker af Glæde for ham. Hvor han maa være fornøjet, den stakkels unge Mand. Hvad skal der nu ske?« — »Hele Regimentet vil præsentere Gevær for ham.« — »O hvilken Ære,« sagde Bondekonen, i det hun rakte Armene frem og blev staaende i denne Stilling uden at røre sig af Pletten. — »Præsenter Gevær!« raabte Obersten med høj Røst. Den gode Kone følte en Gysen over hele sin Krop og trykkede sig op til Soldaten, som om hun var bange. De fire Bataillonschefer gjentoge Kommandoen, og med en eneste Bevægelse som med én Arm løftedes tolv Hundrede Geværer op, og Slagene af tolv Hundrede Hænder løde paa én Gang. Alle Ansigter bleve ubevægelige, alles Øjne vare rettede mod Soldaten, Officererne hilste med Sablen, Hoben klappede i Hænderne, og Musikken istemmede en Fanfare. — »Men hvem er da den Soldat?« sagde den gamle Moder, bedøvet, rørt og fortryllet over dette Skuespil. — »Det er Deres Søn.«

Den stakkels Kone udstødte et Skrig, blev et Øjeblik som forstenet, med store, aabne Øjne og opspilet Mund, derpaa skjulte hun sine Hænder i sine hvide Haar med Hulken og Latter, saa vaklede hun og sank sammen, som om hun ikke kunde bære saa megen Lykke. Da hun kom til sig selv igjen, var Regimentet forsvundet, og hendes Søn holdt hende i sine Arme. — »Men hvorledes kommer du her? hvem har sagt dig det?« spurgte den lykkelige Fyr. Moderen fortalte om Kaptejnens Besøg og raabte: »Hvilken hellig Mand!

han vilde overraske mig, og Soldaten var i Forstaaelse med ham; men hvorledes har han faaet at vide, hvor jeg var? Hvorfor har han gjort saa meget for at gjøre mig saa lykkelig? Han kjendte mig jo slet ikke. Sig mig, hvorfor, min Søn!« — Sønnen blev staaende tankefuld, og Moderen vedblev: »Men, hvor er han, denne Officer, denne Mand? Jeg vil se ham, jeg vil kysse Sømmen af hans Klæder, jeg skylder ham Livet. Jeg vil hen til ham, forstaar du, Søn? Før mig strax hen, hvor han er.« — »Strax!« raabte Soldaten og tog sin Moders Arm. De gik over Torvet og toge Vejen til Kasernen, og da de saae den foran dem, standsede de omtrent hundrede Skridt fra Porten, hvor næsten alle Officererne vare samlede for at vente paa Rapporten. Bondekonen havde fæstet sine begjærlige Øjne paa dem. »Se godt efter, Moder,« sagde Soldaten. — »Jeg ser ham ikke endnu.« — »Se bedre efter, beder jeg dig, se dog efter!« — »Det er ham, som læner sig til Muren; nej, det er ikke ham, det er snarere den anden, som er i Færd med at tænde sin Cigar. Vent, indtil han vender sig om. Nej, det er ikke ham.« — »Men hvem er det da?« — »Der er han, denne Gang er jeg aldeles vis derpaa. Det er ham, der lægger Haanden paa sin Nabos Skulder.« — »Hvorledes, han der?« — »Ja netop ham.« — »Moder, jeg beder dig, se vel efter. Er du vis paa, hvad du siger?« — »Ja, det er saa klart som Dagen.«

Soldaten rettede sine Øjne paa Kaptejnen og forblev længe ubevægelig, som om han saae et Syn. Imidlertid havde Bondekonen taget Medaillen i Haanden, og nærmende den til sine Øjne gav hun sig til nøjagtig at undersøge den, beundrende Skjoldet, Indskriften, Forsiden og Bagsiden og Randskriften; med en Bevægelse af moderlig Koketteri, som man ikke behøver at lære i Salonerne, holdt hun derpaa den vel fortjente Skuepenge op i hele Baandets Længde og sagde til den endnu ubevægelige Soldat: »Jeg tør vædde paa, at efter din Moder er der intet i Verden, du holder

saa meget af som dette.« — »Jo!« sagde den unge Mand. — »Jo! siger du? hvem elsker du da højest i Verden efter din Moder?« — »Den Mand der,« sagde Soldaten, i det han rakte Armen ud mod Kaptejnen.

IV.

De foregaaende Fortællinger have víst os den italienske Armé over for Østerrigerne og over for Røverne; vi ville nu betragte den over for Opstanden. Her kunne vi kontrollere den italienske Forfatters Erindringer ved Hjælp af vore egne, og vi kunne ikke alene forsikre, at han har holdt sig til Sandheden, men endog, at han ikke har anført alt, hvad han kunde have gjort. Han har ıkke villet volde nogen Ubehagelighed, og i Sagens Interesse har han handlet klogt. Vi have efter 1860 været til Stede ved Ordenens og Lovens Gjenoprettelse i en stor By paa Halvøen; det var ingen ubetydelig Historie. Det pludselig befriede Folk troede, at Friheden bestod i Ret til at gjøre Optøjer, spise uden at arbejde, løbe om paa Gaderne i støjende Optog, svinge med Faner, udstøde Bifaldsraab og Forbandelser, afvæbne Nationalgardisterne og prygle Gensdarmerne. Dette Røre var de yderliggaaende Partiers Værk; Radikalismen, der enten var ført bag Lyset af Reaktionen eller var dens medskyldige, tilskyndede til Uordener og Tumulter og raabte til Pøbelen, at den omkom af Sult. Det gamle Politi var ikke mere til, og det nye existerede ikke endnu; kun Armeen kunde forhindre de daglige Opstande fra at voxe til et almindeligt Oprør; men Uniformen, som det gamle Herredømme havde gjort ringeagtet, kunde kun imponere ved Skrækken. Victor Emmanuel vilde nu ikke have Kanonskud i Gaderne og handlede deri lige saa forstandig som elskværdig; dersom man havde tyet til Artilleriets Hjælp, vilde Folk ikke have undladt at sige, at Herskerne følge efter hinanden og ligne hinanden, og at Kongen af Italien kun fortsatte Kong Bombas Regering.

Den største Mildhed blev derfor indskærpet Garnisonerne; men Oprørerne toge denne Mildhed for Svaghed og sagde til Folket: Soldaterne ere bange! Man forstaar nu Armeens tragiske Stilling og vil kunne forklare sig de Scener, vi ville fortælle efter de Amicis.

— Det er Aften! paa Torve og Hjørner, foran Kaffehusene, ved Opgangen til Kirkerne staa Grupper stille og tale sagte sammen, seende sig om med ophidsede og mistroiske Blik; en usædvanlig Bevægelse synes at være i Luften; Smaaflokke af Folk gaa igjennem Gaderne, ledsagede af Gadedrenge, der more sig med at pibe. Butikkerne lukkes, Vognene kjøre langsomt, Kuskene bede om, at man vil være saa god at gaa til Side, og vise en Høflighed, der ellers ikke er dem egen; Avissælgerne bestormes og omringes af Kjøbere. Der gives officiøse Læsere, som under Gadelygterne fremhviske den ledende Artikel. Man flokkes om dem, derpaa løber man til et Gadehjørne, hvor man ser fire eller fem Geværløb skinne, der bæres af fire eller fem mistænkelig udseende Personer, som under Bifaldsraab svinge de erobrede Vaaben med en triumferende Mine og derpaa styrte ind i et Stræde, hvor de snart forsvinde. Disse Helte have afvæbnet en Patrouille af Nationalgarden: man ser Gardisterne komme forvirrede og skamfulde med sønderrevne Klæder, bare Hoveder og Haaret i Uorden; nogle gode Sjæle beklage dem og ville gjærne tage dem med sig. — »Plads! Plads!« — «Hvad er der paa Færde?« Hoben viger tilbage og skilles ad i to Rækker, hvorimellem et Kompagni Bersaglierer kommer løbende; Hanefjeren har altid skaffet stor Respekt. Ny Alarm paa et andet Sted; to Soldaterchakoer hæve sig op over Sværmen, der gaar til Side og giver sit Bifald til Kjende. En bleg og forpustet Mand, der befinder sig ilde, kommer frem; man giver Plads for ham, og han flygter. — »Man vilde lægge Haandjærn paa ham,« brummer en Stemme i en fornøjet Tone; »men det gik ikke. De raske Fyre satte sig derimod.«

Hoben giver sig paa Vej; men ved et Gadehjørne standse de forreste og trykke Centrum tilbage, der skydes fremad af de bageste. »Hvad er der paa Færde?« Det er et Kompagni Soldater, der med Bajonetterne spærre Passagen. Man hører Raabene: »Ned med Undertrykkerne! Vi ville ikke vide af Overgreb at sige! Ned med Geværerne!« Pludselig vender Hoben Ryggen og flygter af alle Kræfter, fyldende Stenbroen med stakkels Djævle, som ere kastede til Jorden i Forvirringen. Den oversvømmer i et Øjeblik Sidegaderne, Kaffehusene, Husenes Gange og Gaarde; Soldaterne have fældet Bajonetterne.

»Til Side! til Side!« raabte man paa et andet Punkt. Man havde hørt Hestetrampen og Sabelklirren; snart saae man Hjælmene skinne, og Hoben kastede sig imellem hinanden til højre og venstre mod Husenes Vægge. Eskadronen rider forbi under almindelig Tavshed; naar den er passeret, begynder Støjen paa ny. Et Stød i en Pibe efterfølges af tyve andre, akkompagnerede af Brøl og Hujen; Citronskaller og Kaalstokke ramme de bageste Heste. Eskadronen gjør Holdt, de bageste Heste stejle og gaa baglængs, Hoben vender Ryggen og viger et Hundrede Skridt tilbage; men nu hæver sig en ny Larm, et Udbrud af Skjældsord, Lyden af Stokkeslag, et gjennemtrængende Skrig og derefter en dump Klynken, saa en vedholdende Mumlen og endelig en bange Tavshed. »Hvad gaar der for sig?« »Ikke noget: fire Dolkestød i en Politibetjents Ryg.« Hoben trykker sig noget urolig; en Soldat løber over Gaden uden Hat, med begge Hænder i Haaret, rystende og vaklende som en fuld Mand. »Hvad har man gjort ham?« »Ikke ret meget: et Stokkeslag paa Hovedet, det er det hele.« — »Til Torvet!« gjentager et Kor af hæse Menneskestemmer, og hele denne bevægelige og larmende Sværm styrter ud paa Torvet.

Alt dette foregik for faa Aar siden i en af Italiens største Stæder. En Afdeling af otte Soldater, en Korporal og en Sergent gik igjennem den oprørske Stimmel for at

afløse en anden Afdeling, der bevogtede en offentlig Bygning. Soldaterne, hvis aarvaagne Øjne stadig saae til højre og venstre, gik forbi en Trop skumle Skikkelser af den Slags, man ellers aldrig ser, men som komme frem i visse Nætter; man véd ikke hvorfra. Nogle barske Stemmer talte med høj Røst midt i en Kreds af unge Mennesker, der var omringet af en Sværm Gadedrenge; Larmen sagtnedes, da man lagde Mærke til Patrouillen; men en Mand pegede paa den med Fingeren og sagde halvhøjt: »Se dem, de komme altid frem, naar Folket vil gjøre sine Rettigheder gjældende. Deres Rettigheder, det er Geværkolben. Bajonetterne ere til for at gjennembore Maven paa dem, der sulte. De de mangle ikke pagnotta (hvidt Brød); hvad bryde de sig om, at de andre sulte. De have skarpe Patroner i Taskerne til dem, der driste sig til at raabe.«

Soldaterne fjærnede sig uden at vende sig om, Troppen gav sig til at følge efter dem, beskyttet af Gadedrengene, der dannede Avantgarden, og blev dristigere, da den saae, at Patrouillen gik sin Vej uden at bryde sig om noget. En Mand giver sig til at hoste, en anden nyser, en tredje hoster stærkere, og en fjerde spytter støjende og ler. Drengene pibe og, tilskyndede af de voxne, nærme de sig lidt efter lidt Soldaterne, der stadig gaa fremad uden at vende Hovedet og ladende, som de ikke se noget. Gadedrengene, der ere blevne modigere, ile til og gaa ved Siden af Soldaterne, med Hovedet i Vejret og stirrende de bevæbnede Mænd i Ansigtet med spottende og mistroiske Gebærder. En lille Knægt efteraber drillende Parademarchen og raaber gjennem Næsen: »En, to! en, to!« med en tirrende Udholdenhed; en anden efterligner den trætte Soldat, der halter og bøjer sig under Tornisteren; en tredje trækker ved Hjælp af en større Korporalen i Kappen og flygter. Korporalen vender sig med Haanden i Vejret. »Ha!« raaber Hoben; »et Barn; hvilken Skjændsel! Kroaternes Tid er forbi; lad dem prøve derpaa!« Ved disse Ord mærkede en Soldat et Næveslag paa sin

Feltkjedel. Blodet steg ham til Hovedet, og udstrækkende sin Arm puffer han til den Knægts Skulder, der har slaaet ham. — »Se, se!« raabte Sværmen. »Se til Undertrykkerne. Værre end Kroaterne! værre end Sbirrerne! det er nogle nette Karle! Hundeyngel, det skal du faa betalt! Hvilken Skjændsel! Slaa et vaabenløst Barn!« Og Gadedrengene, der ere blevne vilde ved de voxnes Raseri og ere sikre paa at at undgaa Straf, stikke deres Hoveder ind mellem Soldaternes Kapper og raabe med de mest skingrende Stemmer: »Usle Soldater! Undertrykkere! Sbirrer! Forrædere! Dø, dø!« og Hoben gjentager: »Hvilken Skjændsel! slaa et vaabenløst Barn!«

Endelig kom man til Vagten. De nyankomne hængte deres Feltflasker paa Knagerne og satte deres Tornistre paa Bordene. Oprørerne befandt sig i en halvhundrede Skridts Afstand fra Porten og udfordrede der fra Soldaterne, der lode, som om de ikke lagde Mærke til dem. Førerne vare, trætte af Striden, i Færd med at lade slaa Retraite, da man i Skildvagten gjenkjendte den, der havde slaaet en Dreng paa Gaden. Da nærmede Banden sig atter, stillede sig i Rad en tredive Skridt fra Skildvagten og betragtede ham ondskabsfuldt med skulende Øjne; han rørte sig ikke af Stedet.

En meget slet klædt Person skilte sig fra Forsamlingen og gik med Hatten paa tre Haar, en Cigarstump i Munden, Hænderne i Lommerne og nynnende en Spottevise, hen og stillede sig over for Skildvagten i femten Skridts Afstand, foldede Armene og rystede pua Hovedet, som om han vilde sige: »Nu vi to, hvis du ikke er bange.« Soldaten rystede, klemte Munden sammen og sukkede dybt. En Cigarstump blev kastet for hans Fødder. Det var en ny Udfordring fra Oprøreren, som efter denne skjønne Bedrift veg en halv Snes Skridt tilbage af Frygt for, at Fjenden skulde kaste sig over ham. Skildvagten skjælvede, blegnede, hævede Øjnene mod Himlen, knyttede Næverne og skar Tænder. En Kaalstok, der blev udslynget med Kraft, strøg hen ad Jorden, sprang op og slog ham over Benene. »Gud!« raabte

han fortvivlet og bedækkede Ansigtet med sin ene Haand, medens hans Øjne vare rettede paa den anden, hvormed han støttede sig til Geværpiben, »jeg gaar fra Forstanden, jeg kan ikke mere, jeg vil skyde mig en Kugle for Panden.« Derpaa gav han med et hjærteskærende Skrig Slip paa sit Gevær og holdt begge Hænder for Ansigtet; man saae ham vakle og falde ned ved Foden af sit Skilderhus; en Sten havde ramt ham i Panden. Hans Kammerater løb til, og han blev baaren til Vagten, hvor snart efter en skummel Mand med Haarene ned i Øjnene og Kjolen og Skjorten i Pjalter blev jagen ind af andre Soldater. Man havde nylig arresteret ham, og han havde sat sig til Modværge med Forbitrelse. Da dette Menneske traadte ind, kastede den saarede Soldat sig over ham og klemte ham op mod Væggen; man maatte rive ham ud af Hænderne paa ham. Da Officeren havde faaet at vide, hvad der var gaaet for sig, sagde han til Oprøreren, der rystede over hele Kroppen: »Hvad vilde du gjøre, naar man kastede dig en Sten i Hovedet? Men vær ikke bange, man skal ikke tilføje dig noget ondt. Det er ikke Soldaten, der hævner sig. Du ser ham der (han pegede paa den saarede); dersom dine Kammerater vilde »gjøre dig kold«, vilde han kaste sig imellem dig og dem og maaske igjen faa en Sten i Hovedet for at forsvare dig.« Derpaa holdt Officeren en Tale, der var rettet baade til Fangen og de nysgjerrige af hans Bande, der vare fulgte tæt efter ham og lyttede ved Døren. Denne Tale var til Ros for Soldaterne, som forsvare Folket ikke alene mod Udlændingene, men ogsaa mod Røverne; ikke alene mod Røverne, men endog mod Epidemierne. Ved disse Ord (og det er ægte italiensk) flød den unge radikale hen i Taarer og kastede sig for Fødderne af den Soldat, han havde fornærmet. Der behøves Veltalenhed over for barnlige Sjæle. Denne gode Bevægelse skaffede ham Pardon, og Hoben, der lyttede ved Døren, klappede i Hænderne. Opstanden var betvungen.

»Endog mod Epidemierne,« sagde Officeren, og han var berettiget til at sige det: Erindringerne fra 1867 vare endnu nye. I 1867 overfaldt Koleraen Sicilien med forfærdelig Voldsomhed. Overtroen og Nøden syntes at være i Forstaaelse med den Plage, hvis Ødelæggelse de forstørrede; Syndici (Borgmestrene) og næsten alle de borgerlige Embedsmænd forlode deres Poster; de rige flyttede alle bort som ved en fjendtlig Invasions Nærmelse, og alle de, der vare i Stand til at leve nogle Dage uden at arbejde, spredte sig over Markerne. De Forsigtighedsregler, der anbefaledes af Administrationen, bleve betragtede som unyttige; Befolkningen, som var bleven sløvet af Angest, vægrede sig ved at underkaste sig dem; en Mængde Landsbyer vare overladte til sig selv uden Læger og Pharmaceuter. En Dyrtid havde det foregaaende Aar udhungret Landet, og den sidste Sommers magre Høst havde ikke kunnet raade Bod paa Ondet. Husdyrene, der ogsaa vare angrebne af en Epizooti, døde som Fluer ved Vinterens første Regnskyl, og Tusender af Familier havde ikke andet at leve af end Urter og Figen. Der havde udbredt sig den besynderlige Overtro blandt Folket, at de Kolerasyge syntes døde uden virkelig at være det, og at de efter kort Tids Forløb vendte tilbage til Livet. Man modsatte sig derfor Øvrigheden, som vilde bortføre Ligene; man skjulte dem svigagtig i Husene; man kastede dem i Brøndene. Man tillod ikke, at de førtes til Kirkegaarden uden paa den Betingelse, at de ikke bleve jordede i Gravene; de maatte blot sættes der uden at blive tildækkede. Hertil maa vi føje de af Bourbonnister og Præster udspredte Rygter; i Følge dem vare Soldater, Ryttere, Oppebørselsbetjente, kort enhver, der fjærnt eller nær stod i Berørelse med Administrationen eller den offentlige Magt, i Stand til at forgifte Folk; Sicilianerne troede det; thi fra de ældste Aarhundreder, da de havde ophørt at være deres egne Herrer, havde de altid sagt: »Vor Hersker er vor Fjende.« Nogle Landsbyfolk, ja endog mange Kjøbstad-

boere ansaa alle Italienere fra Fastlandet for mistænkelige; andre betragtede endog Sicilianere fra en fremmed Kommune med skjæve Blik. Paa visse Steder opsloge Folk, der beklagede at have mistet Frans den anden, oprørske Proklamationer; strax løb Bønderne til bevæbnede med Leer, Spyd og Geværer: Kasernerne bleve angrebne, de offentlige Bygninger bleve ødelagte, Fanerne nedrevne og Protokollerne brændte; man plyndrede Lægernes Huse og Materialisternes Butikker, ikke for at stjæle Lægemidlerne, men for at tilintetgjøre dem; Apothekerne bleve betragtede som Magtens medskyldige og Haandlangere. Jagten efter Giftblandere var Øjeblikkets store Sag: det politiske og det private Had fandt sin Regning derved. Man saae hele Familier blive massakrerede under det Paaskud, at de udbredte Koleraen. Almuesmanden især i de varme Lande, hvor Blodet stiger til Hovedet, tager ikke i Betænkning at tro paa alt ondt; der er ikke den Skurkestreg, der forekommer ham usandsynlig. Hver Dag fandt de enfoldige en Sten, en Klud eller en anden hvilken som helst Ting, som de ansaa for forgiftet; de bragte den strax til Syndikus og tilkaldte Læger, frygtsomme sagkyndige, hvis Vidnesbyrd de fremtvang med Vold. De mistænkelige vare nødte til at forskanse sig i deres Hjem og forøgede derved Mistanken. De overrumplede Syndici lode alt gaa, som det bedst kunde. En Dag opstillede en Kommunes Befolkning en Sundheds-Kordon, som den nogle Dage efter inddrog, fordi Handelen hæmmedes derved; Epidemien tog til, og Sundhedskordonen blev igjen i største Hast gjenoprettet. Markerne vare fulde af Tiggere og syge, ja man traf endogsaa som paa en Valplads en Mængde henkastede Lig. Røveriet, som benytter sig af alle Plager, voxede med fordoblet Grusomhed og Dristighed. Sicilien frembød kort sagt Skinnet af et Samfund i Opløsning, hvor der hverken gaves Tro eller Love, hverken borgerlig Myndighed eller moralske Forpligtelser. »Hvem frelste det da fra de skrækkeligste Uordener og en uigjen-

kaldelig Omvæltning (thi man kunde den Gang befrygte alt)? Det gjorde den italienske Armé!»

Paa den Tid sov Soldaterne ikke to Nætter i Rad i en Kaserne: de førte til samme Tid Krig med Røverne, med Oprørerne og med Flygtningene, ja selv med Bønderne for at nøde dem til at begrave deres døde. De traadte i Stedet for de manglende Læger, Pharmaceuter og Sygevogtere; de gjorde, naar det behøvedes, Tjeneste som Almisseuddelere og Missionærer. Mod deres Kammerater og overordnede viste de en beundringsværdig Opofrelse. En Dag havde Epidemien angrebet en Kaserne; en Officer var syg og havde overført Sygdommen (som man troede smitsom) til den Ordonnants-Soldat, der plejede ham. »Hvem af jer vil vaage hos Officeren i Nat?« spurgte en Sergent, i det han traadte ind i Sovesalen. — »Jeg! jeg!« raabte de trætte Soldater, der vare i Færd med at gaa i Seng, og alle Hænder raktes i Vejret.

En Dag stode sex eller syv Kompagnier af det 55de Infanteri-Regiment opstillede i Slagorden paa Skraaningen af Bjærget Pellegrino i Nærheden af Palermo; Øvelserne vare til Ende. Obersten og en Major, begge til Hest, toge Plads foran Kompagniet i Midten, og Obersten gav Tegn til, at han vilde tale. Da der var blevet Tavshed, forklarede han den elendige Tilstand i Palermo, hvor Epidemien rasede voldsomt, og Hospitalerne manglede Sygevogtere. »Jeg paalægger eder ikke en Pligt,« sagde han, »jeg opmuntrer eder til et Offer; I have alle Frihed til at svare ja eller nej. Overvej eders Kræfter. Det er en farlig Tjeneste; man maa enten afslaa den eller paatage sig den med megen Kjærlighed og Mod. Betænk jer vel, og bestem jer snart. Hvem vil være Sygepasser? Paa Knæ!« Hele Bataillonens Linie faldt paa Knæ med en eneste Bevægelse. Dette sidste Træk er ikke arrangeret for at gjøre Theatereffekt: Tingen foregik akkurat saaledes, som den oven for er fortalt. En anden Gang traadte en Sergent ind i en Sal i Kasernen og traf

Mandskabet siddende i en Kreds paa Gulvet og sladrende med al den Munterhed, der var mulig i de bedrøvelige Tider. »Hør et Øjeblik!« bad Sergenten, og der blev strax stille. »I Gaar Morges ere sex smaa Piger blevne fader- og moderløse her i Provinsen. Hvem af eder vil give noget, for at de ikke skulle dø af Sult?« Soldaterne saae paa hverandre uden at sige et Ord med bedrøvede og spottende Miner. Hvad kunde de give? De havde intet og vare netop ved at spise. En Soldat rejste sig op og viste en Skilling i sin flade Haand. »Vil De have den?« spurgte han, i det han saae ganske skamfuld ud over at tilbyde saa lidet. — »Det er altid noget,« sagde Sergenten; »er der andre?« — »O, naar der kun er Tale om en Skilling,« svarede en Soldat, »saa har jeg ogsaa en.« — »Er en Skilling nok? Her er min,« tilføjede en tredje. — »Her er en fra mig,« gjentoge de andre og lagde alle deres Kobberstykker i Sergentens Haand. — »Brave Karle!« raabte denne; »men der behøves endnu noget andet.« — »Bah! hvad da?« — »Brød!« — »Brød? Ikke andet? Det har vi.« Hver Soldat skar en Skive af sit sorte Brød, og man stak alle Skiverne paa en Ladestok. »Men hvem skal aflevere det?« — »Den smukkeste af hele Mandskabet,« foreslog en Stemme. — »Men hvem er den smukkeste?« spurgte en vanskelig Kritiker. — »Jeg!« raabte en Neapolitaner, som gik for at være Regimentets styggeste Mand. Han tog Pengene og Brødskiverne og gik ud under Bifaldsraab og Latter.

De sicilianske Kommuneraad tilbøde undertiden de Garnisoner Belønninger, som viste den største Opofrelse under Epidemien. Kommunen Licata gav omtrent i Midten af Avgust 100 Francs til det 9de Kompagni i det 57de Regiment. Man bragte de i Sovesalen samlede Soldater denne gode Nyhed og underrettede dem om, at Uddelingen vilde finde Sted den følgende Dag. — »Kaptejn,« mumlede en frygtsom Stemme. — »Hvad vil du?« spurgte Officeren. — »Jeg ønskede at sige, at — for mig — for os — gjør en

Skilling mere eller mindre ikke store Ting — og at det var bedre, — i det mindste tror jeg ...« — »Nu da!« — »Der er fattige i Licata,« sagde den brave Mand. Kompagniets Soldater gave deres Samtykke til Kjende ved en enstemmig Bifaldsmumlen. — »Hør,« vedblev Kaptejnen, »jeg ønsker, at I alle oprigtig ville sige mig, hvad I tænke. Jeg ønsker ikke, at en eneste af eder for at gjøre mig en Glæde afslaar Kommunens Tilbud. Jeg holder ikke engang af, at Flertallet paanøder de øvrige sin gode Handling. Disse Penge have I ikke stjaalet; I have arbejdet, kæmpet, lidt og gjort Nytte; det er billigt, at I tjene noget derved. Jeg siger lige rent ud, at I handle rigtig ved at modtage dem. Tal derfor aabenhjærtig! Dersom der er nogen af eder, som trænger til sin Del af Pengene, skal han sige mig det uden at være bange eller skamme sig derover, som han vilde sige det til en Ven. Jeg vil agte den, der modtager dem, lige saa højt som den, der afslaar dem. Jeg ønsker, at I skulle tale oprigtig med mig. Er der nogen, der vil modtage dem?« — »Ingen!« svarede hele Kompagniet. — »Ikke én?« — »Ikke én!« — »Brave Karle!»

Alle disse Begivenheder og hundrede andre af samme Slags foregik i et Land, hvor Soldaterne vare mistænkte; hele Befolkningen eller næsten den hele, som var vant til under de gamle Regeringer at afsky enhver, der hørte til Bestyrelsen, og desuden ophidsedes af de fjendtlige Partier, var overbevist om, at den italienske Uniform kun kunde dække en Skare Giftblandere. I Catania vovede Soldaterne for Exempel ikke at gaa ud alene; de gik i Flokke eller i det mindste tre sammen, fulgte altid Hovedgaderne og undgik Stræderne og de afsides Kvarterer; det var dem udtrykkelig forbudt at spasere uden for Byen. Overalt betragtede man dem med skjæve Blikke, Folkesamlinger adspredte sig ved deres Komme, de forbigaaende gjorde lange Omveje for at undgaa dem, Husenes Beboere lukkede deres Døre, ja endog deres Vinduesskodder, naar de saae en graa Kappe

gaa forbi. Mødrene kaldte paa deres Børn, som legede paa Gaden, eller løb ud, greb dem og førte dem bort i deres Arme.

En Dag kom en Ordonnantssoldat ud fra en Restavration med en Medicinflaske i den ene Haand og de fire Hjørner af en Serviet, der indeholdt hans Løjtnants tarvelige Maaltid, i den anden. Han gik igjennem et lidet beboet Stræde, og Alverden betragtede ham opmærksomt. Nogle forsigtige Folk fulgte ham i tilbørlig Afstand, fire eller fem Koner standsede ham og spurgte: »Hvad har du der?« Han fik den daarlige Ide at svare med en slet Spøg, øjeblikkelig blev Flasken, Tallerkenerne og Servietten traadte under Fødder af en Hob, der ligesom ved Trolddom dukkede op af alle Nabolagets Kjældere; den stakkels Drabant fik næppe Tid til skyndsomst at frelse sig selv. En anden Gang gik tre Soldater, som vidste daarlig Besked, ud af Byen og gik forbi en Gruppe Huse; en af dem standsede for at se paa et Barn, der med sine Hænder gravede en lille Grøft. »Hvilket smukt Barn!« sagde han, i det han bøjede sig ned til det og kjærtegnede det. »Hurtig! Hurtig!« raabte en Kone, der var tilstede. »Skynd dig, skynd dig! Soldaterne dræbe din Søn.« Et skingrende Skrig lød fra Huset, en Dør sloges op, en anden Kvinde foer ud brølende som en Løvinde, hvem man vil berøve dens Unger, hun styrtede sig over Barnet, knugede det i sine Arme, vendte tilbage som et Lyn, slog Døren i efter sig, viste sig ved Vinduet og skreg med en Armbevægelse, som om hun vilde kaste en Sten efter Soldaten, med halvkvalt Stemme: »Forbandede!«

I Bocco di Falco, en lille Landsby i Nærheden af Palermo, havde man en hel Del Mennesker, som man endog nævnede ved Navn, mistænkte for at være Giftblandere, blandt andet en fattig Bissekræmmer, som hver anden eller tredje Dag drog igjennem Landet for at begive sig til Byen. Denne stakkels Djævel bar langt Haar og aparte Klæder,

havde en temmelig vild Mine og talte kun lidet; i almindelige Tider vilde man simpelt hen have taget ham for en Person med onde Øjne. En Bande, der var bevæbnet med Spader og Knipler for at jage efter Giftblandere, mødte den ulykkelige Bissekræmmer og raabte, i det de spærrede Vejen for ham: »Hvor mange har du dræbt i Dag?« — »Ti!«, svarede Manden, der gjorde Nar af dem, men uden at le. Det var nok til at fremkalde Voldshandlinger. Et Spark med Foden kastede Kassen, hvori den omvankende Kjøbmand gjemte sine Varer, paa Jorden. »Det er nu til at begynde med,« sagde Manden, der havde givet dette første Slag. »Vis os nu, hvad du bruger til at myrde med.« — »Jeg?« svarede den ulykkelige. »Det er jo eder, der dræbe mig!« — Strax fik han et Næveslag paa Hagen, der fyldte hans Mund med Blod, en Haand greb ham i Haarene, en anden i Struben, alle Knipler, Arme og Ben sloge rasende løs paa ham; hans Hoved blev slaaet saa voldsomt mod en Mur, at denne farvedes rød deraf, hans Kinder og hans Hals blev sønderflænget af Negle. »Nævn dine medskyldige,« raabte de rasende, »nævn dine medskyldige!« — I dette Øjeblik udbrød en ny Larm i den anden Ende af Gaden; det var en anden Giftblander, man netop havde gjenkjendt og angreb; man slap den første, for at kaste sig over den anden. Bissekræmmeren styrtede ind i et Hus, hvis Dør han lukkede efter sig; han kom ind i et Værelse, hvor et Vindue stod aabent, men tilgitret; der fandt han en Kvinde, som havde været Tilskuer ved Scenen, og som ved Synet af ham blev vanvittig af Skræk. Hun sprang løs paa ham, greb ham i Struben, klyngede sig til ham og gav sig til hylende som en gal Hund at bide og kradse ham; de faldt begge, og rullende oven paa hinanden søgte de under en dyrisk Strid gjensidig at kvæle eller slaa hinanden fordærvet. Hoben vendte tilbage, og, da den ikke kunde sprænge Døren, slog den gjennem Vinduesstængerne ind i Værelset med knyttede Næver og Arme. Døren gav

efter, da man pludselig hørte Raabet: »Vagten!« Nogle Minutter senere vilde Bissekræmmeren have været massakreret.

Den strængeste Forretning, Soldaterne havde at udføre, var som Gravere. I den Retning er der Overflødighed af Fakta; men hvis vi vilde anføre dem alle, vilde Slutningen af denne Studie faa en sørgelig Ensformighed. Vi ville holde os til en Fortælling, der er rig paa Enkeltheder og uigjendrivelig avthentisk; vi ville tillade os at anføre de virkelige Navne og nøjagtige Datoer. Den 22. Juni 1867 befandt en Peloton af det 54de Linieregiment under Anførsel af Sekondløjtnant Edoardo Cangiano sig i Sutera, et lille Sted i Provinsen Caltanissetta. En Bonde traadte tidlig om Morgenen aandeløs ind i Kasernen og sagde til Sekondløjtnanten: »Kom os til Hjælp, besværger jeg Dem. I Campofranco her i Nærheden er der udbrudt Kolera; Halvdelen af Befolkningen er flygtet; Gaderne ere fulde af døde. Der er ingen Læger, der er ingen Gravere, der er ikke engang noget at spise. Det er en forfærdelig Ødelæggelse. De, der ikke dø af Kolera, ville dø af Sult.« Inden Bonden havde talt til Ende, var Pelotonen under Vaaben, en Melding afgivet til Syndikatet, en Depeche afsendt til Militærkommandoen i Caltanissetta, og en Instrux meddelt Sergenten, der med en Haandfuld Folk blev tilbage paa Stedet; derpaa gik det i Ilmarche til Campofranco. Solen brændte: Soldaterne dryppede allerede af Sved, da de droge ud af Sutera. De gik en for en i en lang Række, halvt marcherende og halvt løbende, medens de lyttede til Bonden, der i afbrudte Stykker beskrev Landets Elendighed. »Fat Mod!« svarede Løjtnanten, »man udretter intet ved at jamre sig. Man maa tage fat paa Arbejdet.« — Under saadan Tale ilede han fremad, og Soldaterne gik ogsaa hurtigere, saa at de til sidst alle gave sig til at løbe.

Man saae snart Mænd, Kvinder og Børn, der vankede om paa Markerne imellem hverandre og snart stode stille, gjorde Tegn og pegede med Fingeren paa Soldaterne, snart løb frem og tilbage, raabte med høj Røst, samlede og adspredte sig som Folk, der ere vanvittige af Angest. Efterhaanden som Troppen nærmede sig Landsbyen, tiltog Flygtningenes Antal, Bevægelsen og Støjen voxede; hele Familier strejfede tværs over Markerne, slæbende deres Bagage efter sig. Nogle, som havde lagt deres Pakker fra sig for at hvile, grebe dem atter skyndsomst ved Synet af de graa Kapper og fjærnede sig, i det de af og til vendte sig om med forskrækkede Blikke. Flere faldt udmattede til Jorden, andre rejste sig op, mange af dem, der vare i Afstand, udstødte høje Skrig mod Soldaterne og bevægede deres Arme med forbandende Gebærder. »Ak! Hr. Officer!« sukkede Bonden, »det er endnu intet!« — »Det gjør ikke noget til Sagen,« svarede Cangiano, »vi ere beredte paa alt!«

De forreste Huse og Indgangen til Hovedgaden viste sig. Flygtningene strømmede flokkevis ud; saa snart de i Afstand bemærkede Soldaterne, vendte de Ryggen og løb hylende ind i Landsbyen, som om de flygtede for et Anfald af Røvere, mange andre kastede sig til højre og venstre ud i Markerne. Paa Dørtærskelen af det første Hus laa to forladte Lig, Huset var øde. Troppen var næppe kommen ind i Byen, før den ikke mere mødte nogen levende Sjæl, Beboerne frelste sig i deres Huse og skjulte sig bag Døre og Vinduesskodder, der larmende lukkedes; Børnene græd, Kvinderne hylede; i Torvets Baggrund samlede sig en Flok, der strax forsvandt i fuld Flugt. »Hurtig!« raabte Cangiano, »ti Mand maa løbe ud og standse de flygtende.« Ti Soldater skilte sig fra Pelotonen og droge ned ad en Sidegade; de andre vedbleve at marchere fremad, og Bønderne indelukkede sig stadig bedøvede af Skræk, naar de nærmede sig. »Vi ville ikke tilføje eder noget ondt,« raabte Cangiano, »vi ere komne for at hjælpe eder. Vi ere

Venner, gode Folk; kom ud og vær ikke bange!« Nogle enkelte Døre og Vinduer bleve endelig aabnede; nogle enkelte Personer fik Mod til at vise sig i fri Luft bag Troppen. Fra Husenes Indre hørte man hæse Stemmer sukke, foran Dørene laa mange ulykkelige udstrakte, afkræftede af Sult eller angrebne af Sygdommen, følesløse og dorske som døde. Hist og her laa Dynger af Husgeraad og forladte Møbler midt i raaddent Halm og Fejeskarn, som man ikke havde haft Mod til at bortfjærne, enhver af Sidegaderne, der gik ud til Markerne, var spærret af flere Lig, der næppe vare dækkede af lidt Jord og Halm eller Linned, saa at deres sorte Hud og opsvulmede Lemmer kom til Syne. Der laa Lig tværs for Døren eller halvt inde i Huset, halvt uden for. »Se, Hr. Officer,« sagde Bonden med ynkelig Stemme. »Fat Mod,« svarede Cangiano, »vi skulle sørge for alt.«

I dette Øjeblik bleve en Hob Flygtninge i stort Oprør førte tilbage af Soldaterne. »I Geled!« raabte Sekondløjtnanten til de ti Mand, som lukkede Gaden, medens han standsede Sværmen ti Skridt fra sig. Det var Folk klædte i Pjalter med gustne Ansigter, næsten bare Skin og Ben, stirrende med forvirrede Blik, paa engang ødelagte og forhærdede af langvarige Lidelser og visende en Slags vild Modløshed. — »Vi ville bort!« raabte en af dem, og de andre gjentoge dette Raab; Hoben bølgede som et stigende Hav. — »Hvorfor ville I bort?« sagde Cangiano i en bestemt Tone, men uden Haardhed eller Vrede. »Man maa hjælpe hinanden, i Forening modarbejde den fælleds Elendighed; I gjøre den større, naar enhver kun tænker paa sig selv og intet vil gjøre for andre. Vi ere komne for at hjælpe eder.« — »Vi ville bort!« gjentog Hoben, hvis Holdning blev truende, i det de bageste stødte de andre to eller tre Skridt fremad. — »Tilbage!« sagde Cangiano meget rolig, »og følg mit Raad. Lad Kvinderne og Børnene vende tilbage til Husene, Mændene maa blive hos mine Soldater

for at hjælpe dem med at begrave de døde.« — »Vi ville ikke dø!« svarede Mængden bydende, og udstødende et forvirret Skrig svingede den frem og tilbage som for at tage Fart og kaste sig mod Soldaterne. — »Det vil I? Lad gaa da!« raabte Officeren, og vendende sig om sagde han: »Læg an!« — Geværerne sænkedes, og Hoben forsvandt i et Øjeblik med et Rædselsskrig i Sidegaderne. De ti Soldater, som vare bagved, forenede sig atter med de første.

»Vi maa vise Fasthed og Mod her,« vedblev Cangiano, »det drejer sig om strax at begrave de døde. Halvdelen af eder maa strejfe igjennem Egnen og med Magt føre saa mange Mænd tilbage, de kunne; den anden Halvdel maa blive hos mig.« — Saaledes skete det; de, der bleve tilbage, gave sig, efter at have gjennemrodet Landsbyen for at søge Spader, Pæle, Brædder, Karrer og alt, hvad de behøvede til deres sørgelige Forretning, til at grave Grave paa den nærliggende Kirkegaard, andre fejede Gaderne og rensede dem for de Dynger af ildelugtende Affald, der hindrede Luftstrømningen og frembragte Kvalme. Imidlertid opsøgte Cangiano et Hus, der kunde bruges til Hospital, og henvendte under denne Beskæftigelse varme Bønner og gode Ord til alle, han traf paa. Da Huset var fundet, lod han det først rømme, derpaa forsynede han det med alle de Senge, han kunde samle i de forladte Huse. Derpaa gik han selv rundt, fulgt af fire Soldater, bankede paa alle Døre og forlangte, at man skulde lade ham føre de syge bort, i det han lovede at sørge for deres Pleje og hjælpe deres Familier; man svarede ham overalt, at man ikke vilde. Han bad, han truede, han tilbød endog Penge; alt var forgjæves. Da maatte man udøve Kjærligheden paa Soldatermaner. To Soldater banede sig med Magt Adgang til ethvert Hus, hvor der fandtes en Kolerapatient, og toge ham med sig til Trods for alle Protester; to andre Soldater holdt med deres Bajonetter Slægtninge og Naboer tilbage; der forefaldt tragiske, men ogsaa latterlige Kampe. Kvin-

derne stode uden for deres Døre, vægrede sig ved at forlade dem og troede heltemodig at forsvare deres syge. Man maatte med Magt fjærne disse ulykkelige, støde dem tilbage i deres Huse, ja endog bortføre dem med Armen om Livet.

Troppen, som var dragen ud for at søge Forstærkning, førte imidlertid med fysisk Magt en Flok Bønder tilbage med sig; Cangiano fordelte Arbejdet imellem dem, og efterhaanden bleve ved det gode Exempel, der er meget smitsommere end en Epidemi, de døde begravede, Gaderne fejede, og Hospitalet fyldt; Flygtningene vendte lidt efter lidt tilbage, saae til i Afstand, nærmede sig langsomt, flokkedes endelig om Løjtnanten med lidt mindre Angest, om end med en Rest af Mistro, og hørte ham tale med en vaagnende Velvilje. — »Nu vel,« sagde han til dem, »staa ikke der uden at foretage eder noget, giv de stakkels Folk, som arbejde for eder, en Haandsrækning; opsøg de flygtede; lad os bringe lidt Orden tilbage igjen i Landet. Syndikus vil vende tilbage, dernæst de Folk, som ville bringe eder Penge, og Bagerne; der vil blive sendt Læger til eder, jeg venter Understøttelse fra Byen. Fat Mod! vi ere alle Brødre, lad os alle arbejde!« — Der lød en Bifaldsmumlen; mange Bønder havde allerede lagt Haand paa Værket. De elendigste overvældede Officeren med Anmodninger. »Vi ville omkomme af Sult, der er ikke mere Brød i Landsbyen.« — »Jeg véd det, gode Folk; I maa have lidt Taalmodighed. Der vil komme Brød. Jeg skal sende mine Soldater til Sutera; vi ville give eder alt, hvad vi have; men fremfor alt maa der arbejdes; vi maa begrave de døde, pleje de syge og hjælpe hinanden.« De stakkels Folk takkede ham af ganske Hjærte, saa gave de sig til at græde, beklage sig og bede om Brød.

Imidlertid kom en Soldat løbende, tog Løjtnanten til Side og hviskede ham nogle Ord i Øret. Der stod endnu en Prøvelse tilbage, den værste af dem alle. Der udfordredes

megen Klogskab og især den største Forsigtighed. Cangiano befalede først de til Stede værende at gaa hen og vente paa Hjælp paa Vejen til Caltanissetta, derpaa tog han femten bevæbnede Soldater med sig, lod tyve Bønder med Spader gaa foran og begav sig med dem til den øvre Ende af Landsbyen, hvor der befandt sig en lille forladt Kirke. Man maatte sprænge Døren; men da dette var sket, vege alle tilbage med Skrig af Modbydelighed og Rædsel. Midt i Kirken, der ikke var meget større end en almindelig Sal, laa en Dynge Lig, som vare gaaede i Forraadnelse. — »Fremad!« raabte Officeren; Soldaterne adløde Kommandoen, Bønderne vege tilbage. »Fremad!« raabte Cangiano igjen, Bønderne rørte sig ikke af Pletten. Han gjorde et Skridt hen imod dem; de stakkels Folk flygtede, Soldaterne maatte forfølge dem og føre dem tilbage med Magt, trækkende dem i Armene, puffende dem paa Skuldrene, ja endog truende dem med Geværer. Da de skulde gaa ind, strede Landmændene imod med Hænder og Fødder, som om man slæbte dem til Pinebænken. »Fæld Bajonetterne!« kommanderede Løjtnanten, som i samme Øjeblik greb en Mand om Livet og kastede ham ind i Kirken. »De vil altsaa lade os omkomme!« hylede de fortvivlede Bønder. »Vi ville alle dø!« svarede de graa Kapper i en fast Tone. Ligene vare i en saadan Opløsningstilstand, at man ikke kunde tænke paa at løfte dem op med Armene, man maatte slaa Kirkens Bænke i Stykker, stikke to smaa Brædder under ethvert Lig og saaledes med bortvendte Hoveder bære denne stinkende Byrde, som ingen Graver af Profession vilde have kunnet taale at se. Man gjorde et stort Baal af alt det Brændsel, man kunde finde i Husene; mange Stole, Borde, Vinduesskodder gik med dertil. Nu var der ikke et eneste Lig mere i Landsbyen, mere end tresindstyve døde vare begravede eller brændte. Snart efter indtraf der Levnedsmidler, Medikamenter, Penge og al mulig Hjælp; samme Aften var Campofrancos Udseende forvandlet, Flygt-

ningene vare vendte tilbage, Kommunalraadet kom snart tilbage paa sin Post. Det var altsaa en Landsby, der frelstes af de italienske Tropper; man kunde anføre mange flere, men det er paa Tiden at slutte. Er det nødvendigt at opregne alt, hvad denne simple Fortælling lærer os om Landets politiske, økonomiske, sociale og moralske Tilstand? Man ser, hvor vidt de gamle Regeringer havde bragt en Ø, der længe havde været Italiens Kornkammer, og et Folk, der nu til Dags kan kappes med de bedst begavede paa Fastlandet i Dristighed, Varme, Mod, ja endog litterær Virksomhed. Lad os nøjes med et sidste Faktum, der stadfæster alle de andres Paalidelighed. Man véd, at Sicilianerne hade Udskrivningen; i fordums Dage kunde man tælle dem, der ikke vare gjenstridige. Efter Koleraen i 1867 fremstillede de sig næsten alle ved Sessionen, og dog interpellerede Oppositionen ved den Tid Regeringen angaaende den store Armé, som den paa Folkets Bekostning holdt paa Benene imod Folket. »Tror man maaske,« sagde en Taler, »at man kan civilisere Landet med Bajonetter? og vilde det ikke være bedre at omdanne alle disse Dagdriveres Kaserner til Hospitaler?«

M. A.

Fra Communens Tid.

II. Katastrofen.

I. Den 18de Marts. — Luxembourghaven. — Den venstre Seinebred. — Begivenhederne paa Montmartre og Tragedien i rue des Rosiers. — Proklamationer. — Regeringen rømmer Paris.

En almindelig Misstemning gjorde sig altsaa den 17de Marts gjældende hos hele Pariser-Befolkningen; men det oprørske Partis Ledere havde hidtil indskrænket sig til Trusler, og enhver følte sig overtydet om, at Kanonerne paa Montmartre snart vilde være i Regeringens Hænder. Alt, hvad denne for Øjeblikket havde at gjøre, var ved alle mulige Midler at paaskynde Optagelsen af Forretningerne; men Regeringen vilde eller kunde maaske ikke gribe til forsonlige Forholdsregler; derimod bleve flere folkelige Blade som Cri du Peuple og Père Duchêne beslaglagte, og det velsindede Partis Organer som Gaulois og lign. forlangte, at der skulde gribes til energiske Eorholdsregler mod Partigængerne fra Montmartre.

Løverdag Morgen den 18de Marts Klokken syv forlod jeg min Bolig og slentrede ned ad Gaden, hvor intet syntes at antyde, at alvorlige Begivenheder netop nu gik for sig i en anden Kant af Paris. Paa et Gadehjørne var der opslaaet en stor hvid Plakat, som samlede en Mængde nysgjerrige; det var en ny Proklamation fra Thiers og alle

hans Ministre, og Læsningen af denne Proklamation kunde ikke hos mig vække nogen Anelse om, at Regeringen den samme Morgen havde søgt at bemægtige sig Kanonerne paa Montmartre, eller at de talrige Linietropper, man de foregaaende Dage havde set i Byen, vare blevne sendte mod Nationalgardens Barrikader.

Jeg, min Landsmand Villaret og vor gamle Kammerat, Strassburgeren Antonin, havde denne Morgen slaaet os sammen, og vi dreve nu hen til Pladsen Saint-Sulpice, der jo var vor Bataillons Samlingssted; vi vilde se, om der gik noget for sig her, og vi traf ogsaa en stor Mængde Nationalgardister samlede; de fleste vare dog ubevæbnede, og skjønt Massen syntes ophidset og urolig, vidste dog ingen rigtig Besked med, hvad der gik for sig.

Jeg vandrede da videre hen til Luxembourg-Haven, hvis Gitterdøre stode aabne, og jeg blev her Vidne til et ret interessant Skue. En Del af Haven omkring det store Bassin var opfyldt med Telte, og Regeringens Tropper, Liniesoldater, Artillerister og Trainsoldater slentrede omkring mellem Teltene; men Geværerne vare stillede i Pyramider, og Kanonerne vare samlede i Hovedalleen under Bevogtning af en Deling Nationalgardister. Skytset var for største Delen riflet og ganske nyt, at dømme efter det blanke Udseende.

Medens jeg spaserede forbi disse Kanoner, lagde jeg Mærke til talrige Forspand, som bleve førte af Trainsoldater; disse Forspand vare bestemte til at bortføre Stykkerne fra Haven, men Trainsoldaterne saa vel som Linien havde nægtet at slaas med Nationalgarden, og to hele Regimenter Linietropper, som bivuakerede i Haven, bleve saaledes holdte i Tømme af en lille Deling Nationalgardister. End ydermere insulterede Soldaterne deres egne Officerer, som havde villet drive dem fremad, og Bataillons-Kommandørerne, der næsten alle vare Bonapartister, forlode hurtig Luxembourg.

Jeg spaserede frem og tilbage i den prægtige Have,

som vel endnu ikke havde ifort sig sin Foraarsdragt, men desuagtet frembød et meget originalt Skue ved de mangfoldige Modsætninger, man idelig mødte paa sin Vej. Graa Stenfigurer ragede hist og her frem over de hvide Telte, røde Benklæder traadte afstikkende frem mod de friske Græsplæner, hele Rækker af Kanoner og Mitrailleuser røbede ved deres skinnende Bronce og nye Lavetter, at de ikke havde været synderlig i Ilden, og lignede snarest store Stykker Legetøj; hele denne besynderlige og krigerske Udstilling, denne Samling Ødelæggelses-Redskaber i den fredelige Have syntes en storartet Daarskab.

To Ting havde især forbavset mig under min Spaseretur. Da jeg med mine Kammerater passerede forbi Soldaternes Geværpyramider, pegede mange af dem paa Chassepotvaabnene og sagde: »Tag dem bare, hvis I ville have dem; vi ville ikke have dem, vi høre til Folket«; andre raabte: »Leve Nationalgarden!« hvorpaa vi naturligvis svarede med et: »Leve Linien!« — Da vi dernæst kom gjennem Teltene, hørte vi overalt almindelige Klager; alle Soldaterne forlangte noget at spise, de havde ingen Levnedsmidler faaet af Intendanturen siden den foregaaende Dag, Hungeren begyndte at indfinde sig, og flere tiggede os om et Stykke Brød. Mange gik deres Vej uden at bryde sig om Befalinger eller Skildvagter; de sidste bleve ogsaa kort efter afløste af Nationalgardister, hvorpaa Soldaterne skarevis droge afsted for at skaffe sig noget at leve af; mange bøde Nationalgardisterne Armen og gik hen for at slutte »Broderskab« med dem.

Besynderligt nok, da vi Klokken elleve atter naaede vort Hjem, vidste ingen endnu det mindste om, hvad der var gaaet for sig paa Montmartre, højst en Mils Vej fra os; Paris er ligesom en hel lille Verden, og Nyhederne ere undertiden temmelig længe om at naa fra Forstæderne til »Quartier Latin«. Først Klokken to om Eftermiddagen fik jeg lidt Nys om Morgenens Begivenheder; men Fortællin-

gerne vare endnu alt for svævende og usikre, til at jeg nogenlunde kunde danne mig et Begreb om det Slag, Regeringen havde anset det for rigtigt at rette mod det radikale Element. Jeg spaserede nu hen ad Seinen til, og her mødte et nyt Skue mine Blikke. Tre Kanoner og en Mitrailleuse vare rettede mod Pont-Neuf, hvor Færdselen alligevel gik sin vante Gang; Kanonerne skulde aabenbart feje Broen ren, hvis et Angreb maatte blive rettet fra den modsatte Flodbred. Langs Augustinerquaien lige til Broen Saint-Michel bivuakerede talrige Liniebatailloner, foran Mønten og Institutet holdt der flere Eskadroner afrikanske Jægere og Gensdarmer med Sablen i Haanden, færdige til et Indhug ved første Vink. Paa Vejen til Pladsen Saint-Michel mødte jeg atter Artilleri; Mitrailleuser vare anbragte langs Quaien, paa Broen og paa Boulevarden; Afdelinger Fodfolk holdt Vagt, og da jeg vilde passere Broen, standsede Skildvagterne mig med et: »Her er ingen Passage«.

Jeg var altsaa nødt til at gjøre omkring, passerede igjen forbi Luxembourg og stødte her paa et stort Antal Nationalgardister, som vare posterede langs Gitrene og hindrede Soldaterne i at forlade Haven under Vaaben. Nationalgardister fra alle Batailloner i Arrondissementet vare samlede og fuldt bevæbnede, og da senere en hel Liniebataillon vilde forlade Haven med Vaaben og Bagage, satte Gardisterne sig ligefrem herimod, og det var nær kommet til et Sammenstød; men Liniens Officerer toge en fornuftig Beslutning, de ventede og bleve rolig i Haven.

Hvad skulde denne Regeringens defensive Holdning betyde? Var Angrebet paa Montmartre slaaet fejl, havde Oprøret triumferet paa højre Bred, siden Forsvaret syntes at samle sig langs den venstre Seinebred? Og hvad var det for et Forsvar! Hvis Befolkningen havde villet, havde det været en smal Sag at tage Kanonerne paa Pont-Neuf, hvor enhver jo trængte frem efter Behag; og der havde heller ikke behøve lang Tid til at rive alle Soldaterne af

den gamle Loirehær med i Oprøret, thi de længtes alle efter at afryste den militære Disciplins Baand; kun Gensdarmeriet holdt Stand; dette udvalgte Korps var under en stræng Disciplin og bestod udelukkende af gamle Soldater; saa vidt jeg véd, var det ogsaa det eneste Korps, som gav Ild paa Masserne, og det eneste, hvor der ikke var nogen Desertør paa denne skæbnesvangre Dag.

Jeg vil nu et Øjeblik afbryde Fortællingen om mine egne ubetydelige Hændelser den 18de Marts og give en kort Fremstilling af de mere vigtige Begivenheder paa hin skæbnesvangre Dag; mine Kilder ere væsentlig de Efterretninger, jeg indhentede de følgende Dage fra forskjellige Sider.

Klokken tre om Morgenen bemægtigede Regeringens Tropper sig paa én Gang alle Artilleriparker i Paris, og næsten overalt uden at støde paa nogen Modstand; men, som vi alt have set i Luxembourghaven, bleve Soldaterne snart omringede og ophidsede af Mængden, de vægrede sig ved at skyde paa Nationalgardens Afdelinger, og Kanonerne bleve paa deres Plads. I det hele taget var alt saaledes gaaet temmelig fredelig af; kun paa Montmartre havde alvorlige Begivenheder fundet Sted.

Den Afdeling Nationalgardister, som skulde holde Vagt ved Kanonerne paa Montmartre, havde slaaet sig til Ro i Enkefru Scribes Hus, Nr. 6 i rue des Rosiers. I Reglen trak et helt Kompagni paa Vagt, men Natten mellem den 17de og 18de Marts var der kun 25 Mand af den 61de Bataillon, og syv Gardister stode paa Vagt ved Kanonerne. Omtrent Kl. 4 om Morgenen rykkede 88de Linieregiment, 1ste Bataillon af Vincennes-Jægerne og 300 Gensdarmer, i alt 3000 Mand under General Lecomte, op til Højen ad rue Müller. En Nationalgardist, som forlangte Feltraabet og fældede Gevær mod Tropperne, blev skudt ned, og Soldaterne bemægtigede sig uden Møje Vagten. Forspandene kom nu til, Soldaterne begyndte at ødelægge Forsvarsvær-

kerne paa Højen, og man lavede sig til at føre Kanonerne bort. Imidlertid var hele Kvarteret Montmartre kommet i Bevægelse, Trommerne og Trompeterne kaldte Nationalgarden under Vaaben, medens tre Kanonskud fra buttes Chaumont, der var blevet angrebet samtidig med Montmartre, underrettede de sovende Parisere om Regeringens natlige Angreb.

Snart vare omtrent tresindstyve Nationalgardister samlede ved Enden af rue Müller, og de begyndte at rykke frem mod Højen; to Gardister gik temmelig langt foran dem og bleve fulgte af en bevæbnet Mand, der var iført Nationalgardens Uniform. Da Afdelingen nærmede sig Højen, trak de udstillede Skildvagter sig tilbage og meldte Gardisternes Fremrykning; disse standsede imidlertid til højre for Solferinotaarnet, og de to forreste Gardister begyndte at parlamentere med Jægerne. Den største Del af Skaren bestod ved denne Tid endnu kun af Kvinder og Børn, som havde samlet sig ved Enden af Gaden; Gardisterne havde endnu ikke faaet nogen Forstærkning.

Imidlertid befalede General Lecomte sine Soldater at lægge an; de lystrede, men da han dernæst befalede: Fyr! vægrede Soldaterne sig ved at adlyde og stillede sig tvært imod op med Gevær i Hvil. Ved Generalens Kommando faldt der kun ét Skud, dog ikke fra Soldaternes Side, men derimod fra den Mand, som havde fulgt med Parlamentærerne; han vendte sig mod Nationalgardisterne og fyrede; disse svarede med nogle Geværskud, som Jægerne ikke ænsede, og fra alle Kanter raabte man: »Hold op med at skyde! giv ikke Ild!« det hele stod ogsaa kun paa et Øjeblik og medførte ingen farlige Følger.

Tre Gange havde General Lecomte gjentaget sin Befaling, men Soldaterne vægrede sig ved at skyde, skjønt han tiltalte dem haardt og truede med at skyde Hovederne i Stykker paa dem. »Naa, saa overgiv eder da!« udbrød Generalen ironisk. »Ja, vi forlange ikke andet,« svarede

man ham, og et stort Antal Soldater kastede deres Geværer paa Jorden. Imidlertid var Nationalgardisternes Tal forøget til omtrent en Bataillon, de løftede Geværkolberne i Vejret og begyndte at fraternisere med Soldaterne. De Gardister, som vare blevne arresterede, bleve befriede, og omtrent tresindstyve Gensdarmer bleve førte til Raadhuset i det 18de Arrondissement, hvor man holdt dem fængslede. Man fik ligeledes fat paa den Person, der først havde givet Ild, og da det viste sig at være en forklædt Politibetjent, blev han slemt mishandlet og kastet ned ad Højen. Imidlertid havde Generalen befalet sine Soldater at rømme Pladsen, selv blev han gjort til Fange med sin hele Stab og under Mængdens Hujen ført til Château-Rouge, hvor der var en stærk Vagt af Nationalgarden under Kommando af Kaptejnerne Garcin og Meyer af 169de Bataillon.

De Personer, der havde fængslet Generalen, besluttede imidlertid at sende ham til rue des Rosiers Nr. 6, hvor Komiteen for Montmartres Forsvar havde taget Kvarter; man vilde dække sig bag denne Komités Ansvarlighed. Før Lecomte blev ført afsted, underkastede man ham et Slags Forhør og lod ham undertegne en Erklæring, at han ikke mere vilde tjene den nuværende Regering eller lade skyde paa Folket. En Anelse om hans forestaaende Skæbne synes at have foresvævet Generalen, som indstændig anmodede Kaptejn Meyer om hans Beskyttelse, og hans Anelser bedroge ham ikke; thi skjønt han blev beskyttet af en Deling Nationalgardister, var han udsat for Fornærmelser af en rasende Mængde, som ledsagede ham lige til Toppen af Højen. Et hundrede Stykker Liniesoldater, der vare gaaede over til Nationalgardens Rækker, vare samlede ved Vagthuset i rue des Rosiers; da de fik Øje paa deres General, kom de i den største Ophidselse og brølte i Kor med den øvrige Skare, at man burde skyde ham. Medens alt dette gik for sig, var Komiteen for Arrondissementet samlet i Montmartres Raadhus.

Man skred strax til at sammensætte en Slags Krigsret, hvilket tog en temmelig lang Tid, da alle de Personer, til hvem man henvendte sig, nægtede at tage Sæde i den; endelig bleve et Par Officerer af Nationalgarden og en garibaldistisk Officer fra Vogeserhæren nødte til at paatage sig dette Hverv. General Lecomte nægtede først at have kommanderet: Fyr; men da en Sergent bekræftede dette Faktum, indrømmede han Rigtigheden, og den improviserede Krigsret spurgte ham yderligere, om han i mødende Tilfælde vilde handle paa samme Maade; man vilde paa denne Maade søge at unddrage ham fra den rasende Mængdes Hævn; men Generalen svarede: »Hvad jeg har gjort, var rigtigt.« Der opstod nu en ivrig Diskussion mellem Rettens Medlemmer, som ønskede at frelse Generalen, og man sendte en af Bisidderne afsted til Raadhuset for at underrette Municipalitetet om den skæbnesvangre Begivenhed, som truede med at gaa for sig. I dette Øjeblik blev General Clément Thomas ført fangen frem for Retten; hvis dette ikke var hændet, var Lecomte maaske bleven reddet.

General Thomas spaserede paa Pladsen Pigalle, da man begyndte paa Opførelsen af en Barrikade; en Skildvagt gjenkjendte ham, og Efterretningen om hans Nærværelse udbredte sig hurtig blandt de forsamlede Nationalgardister. Den Mand, som under Belejringen uden Nytte havde trættet Nationalgarden saa meget og berøvet den Modet, syntes en god Fangst, og man besluttede ufortøvet at arrestere ham. Han blev beskyldt for at have inspiceret Forsvarsværkerne paa Montmartre, og trods alle Generalens Protester om hans Uskyldighed slæbte en Del Gardister afsted med ham til rue des Rosiers. Mængden, som var samlet omkring det Hus, hvor man dømte Lecomte, og som ogsaa var trængt ind i Gaarden, kom nu ved Thomas's Ankomst i den yderste Grad af Ophidselse. Alle de Besværinger og Klager, alt det Had og de vilde Lidenskaber, som besjælede den rasende Hob, kom nu til Udbrud: man mindedes Belej-

ringens Savn og Lidelser og saa manges Død, kort alle de Ulykker, man havde gjennemgaaet uden Nytte paa Grund af de kommanderende Generalers Uduelighed eller Forræderi, og Clément Thomas hørte til disse Generaler. Man slæbte ham nu ind for Raadet, men skred ikke til noget egentligt Forhør eller Dom, som Tilfældet var med Lecomte. Man konstaterede kun hans Identitet og bebrejdede ham, at han i 1848 havde ladet skyde paa Folket og nu, under Belejringen, havde ladet Nationalgardisterne uden Nytte massakrere ved Montretout. Den rasende Mængde rev ham derpaa med sig ud af Salen; da han gik ned ad Trapperne, faldt der et Skud, som dog kun gjennemborede hans Hat: han blev ført hen til Havemuren til venstre; en Peloton, der især bestod af Franctireurer og Liniesoldater i Forening med enkelte Nationalgardister, blev opstillet foran ham, medens en umaadelig Mængde, deriblandt en stor Del Kvinder, trængte paa fra alle Kanter og under voldsomme Brøl forlangte en øjeblikkelig Exekution; selve Havemuren var bedækket med nysgjerrige. Generalen, der var meget bleg, tog sin Hat af og vilde tale; men Sindsbevægelsen kvalte hans Røst; inden der endnu var givet Befaling til at fyre, faldt en Salve, og Clément Thomas styrtede næsegrus til Jorden

Da General Thomas blev slæbt ud af Salen, fortsatte Krigsraadet sin meget ophidsede Raadslagning om Lecomtes Skæbne, men man hørte ikke længere paa dem, der modsatte sig hans Domfældelse; den rasende Mængde udslyngede voldsomme Trusler imod dem, og ogsaa General Lecomte blev nu ført ud i Haven; en Salve lød, og Generalen faldt død om paa Ryggen, hvorpaa de vilde Skarer spredtes under Raabet: »Leve Republikken! Død over alle Forrædere!«

Denne Beretning stemmer i det hele taget med Fremstillingerne fra den modsatte Lejr, og det fremgaar tilstrækkelig tydelig, at man ikke med Føje kan lægge det direkte Ansvar for det afskyelige Mord paa Centralkomiteen eller

nogen anden, af Nationalgarden anerkjendt, Myndighed. Naar vor Forfatter tilføjer, at Mordet skyldes den blinde og rasende Hob, som i alle store Byer, og især i Paris, under de offentlige Uroligheder forstaar at tilfredsstille sine særlige private Hævnfølelser, kunne vi vel heller ikke ganske nægte Rigtigheden heraf; men vi forstaa rigtig nok ikke, hvorledes han videre tør slutte: »Ingen ærlig Mand kan altsaa gjøre Pariserbefolkningen ansvarlig for de to Generalers Mord.« Jo netop! Ansvaret falder indirekte paa de Mænd, som uafbrudt under og efter Belejringen gjorde alt, for at ophidse Befolkningen mod Regeringen, undergravede dens Avtoritet paa enhver Maade og saaledes berøvede den en Støtte, som var saa nødvendig over for den reaktionære Nationalforsamling; men det samme Ansvar hviler ikke mindre paa den urolige, uvidende og letfærdige Hovedmasse af Pariserbefolkningen, som blindt hen fulgte sine forbryderiske og exalterede Førere gjennem tykt og tyndt.

Jeg giver mig ikke ud for at være Historieskriver, og følgelig vil jeg ikke paatage mig at give en fuldstændig Skildring af Paris's Udseende hin mærkværdige 18de Marts; jeg vil kun fortælle, hvad jeg selv har set eller hørt af troværdige Vidner; lige saa lidt vil jeg dvæle ved Dagens enkelte Hændelser, som for øvrigt næsten overalt lignede hverandre; paa alle Punkter nægtede Soldaterne at give Ild paa Nationalgarden, og Officererne vare nødte til at trække sig skyndsomst tilbage for at undgaa, at Soldaterne skulde udlevere deres Vaaben til Befolkningen. Regeringen led altsaa et Nederlag over hele Linien.

Da jeg vendte hjem fra min anden Spaseretur til Luxembourg, standsede jeg i Nærheden af en Gruppe Nationalgardister, som under en Skoggerlatter oplæste en Plakat, der var opslaaet paa et Gadehjørne, og man maa vistnok indrømme, at Læsningen af denne Plakat var

vel egnet til at vække Gardisternes Latter; det var nemlig en Proklamation, som General Aurelles de Paladines havde udstedt i Forudfølelsen af sin Sejr, og den lød, som følger:

»En Proklamation fra den udøvende Magts Over-
»hoved vil udkomme og blive opslaaet paa Paris's
»Mure. Den vil forklare Hensigten med de militære
»Bevægelser, som finde Sted. Formaalet er at sikre
»Republikken, at undertrykke ethvert Forsøg paa Uorden
»og at tage de Kanoner, som forskrække Befolkningen.
»Montmartre er taget af vore Tropper, saa vel som
»Chaumont og Belleville. Kanonerne fra Montmartre,
»Chaumont og Belleville ere i den republikanske Regerings
»Besiddelse.«

Aurelles de Paladines.

Jeg var paa Tilbagevejen til min Bolig, da jeg paa et Hjørne stødte paa en Hornblæser af 85de Bataillon; med en meget treven Mine blæste han Bataillonens Appelsignal, og meget forbavset herover vilde jeg netop paaskynde min Gang for at spørge om Grunden til Appellen, da en Kammerat standsede mig og spurgte:

»Hvor skal du hen i saadan Fart?«

»Guds Død! Kan du da ikke høre Appelsignalet? Hvad skal det betyde?«

»Jeg blæser det et Stykke; det kommer ikke mig ved.«

»Hvad for noget! Kommer det ikke dig ved? Kan du ikke høre vort eget Kompagnis Signal?«

Min Kammerat gav sig til at le. »Naa da! Tror du, jeg vil gaa hen og faa Hovedet slaaet i Stykker for Regeringens Skyld. Man siger, at Tropperne ikke mere ville gaa paa, og nu vil man have, at vi skulle gaa paa i deres Sted. Nej, mange Tak. Skyde paa vore egne Brødre, det manglede kun. Nej, lad de kapitulerende Herrer gaa hen og gjemme sig, og lad os være i Fred. Pariserne ville ikke gjøre dem den Fornøjelse at knække Halsen paa hverandre.«

Flere andre Nationalgardister kom til og blandede sig

i Samtalen. »Nej, sandelig, ingen af os vil gaa med; nu have vi nok af det. Hvad vil man os for Resten? Man forlanger en Borgerkrig, og det ville vi ikke vide noget af.«

»Nej, nej, det vil vi ikke,« gjentog Flokken i Kor.

»Hejda!« udbrød en Nationalgardist, som nærmede sig med en Plakat, der nylig var bleven opslaaet, »se her er et nyt Vindmageri fra Regeringens Side. Hvad mon tro det er for noget?« Og han begyndte nu med høj Røst at læse:

Pariser-Nationalgardister!

»Man har udbredt det taabelige Rygte, at Regeringen »forbereder et Statskup . . . .«

»Det Rygte er da ikke saa taabeligt endda,« afbrød en Tilhører ham. »Jeg synes nu, at den hele Historie er et ganske vakkert lille Statskup. Det er kun Skade, at det ikke gik saa godt som den 2den December.«

Læseren fortsatte:

»Republikkens Regering har ikke og kan ikke have »noget andet Formaal end Republikkens Frelse.«

»Ja, Thiers er rigtig nok en dejlig Republikaner,« udbrød en Stemme.

»De Forholdsregler, som ere blevne trufne, vare nød- »vendige til Ordenens Opretholdelse. Regeringen har »villet gjøre Ende paa en Oprørs-Komité, hvis Med- »lemmer næsten alle ere ubekjendte for Befolkningen . . .

Nye Afbrydelser.

»Hvordan, en Oprørs-Komité! det er vor Central-Komité, man kalder saaledes. Naa, det var jo rart. Er vi mon da i Oprør? Hvis nogen forstyrrer Ordenen, er det saa ikke Regeringen?«

»Og saa tale de om ubekjendte. Komiteens Medlemmer have vi udnævnt, og vi kjende dem meget vel.«

»Ja, og vi skulle støtte dem mod Royalisterne, hvis det bliver nødvendigt.«

»Naa, lad mig da nu engang blive færdig:

». . . . Næsten alle ere ubekjendte for Befolkningen,
»kun repræsentere de kommunistiske Ideer, ville over-
»give Paris til Plyndring og bringe Frankrig paa Gra-
»vens Rand, hvis ikke Nationalgarden og Hæren i
»Forening rejse sig til Forsvar for Fædrelandet og
»Republikken.«

Paris, den 18de Marts 1871.

Thiers. Dufaure. Picard. Jules Favre.
Jules Simon. Pouyer-Quertier. General Le Flo.
Admiral Pothuau. Lambrecht. De Larcy.

»Det er skammeligt, det er rædsomt! Overgive Paris til Plyndring! Ere vi da Tyve? Hvis Regeringen tror at gjøre sig populær paa den Maade, tager den rigtig nok fejl.« Saaledes snakkede man i Munden paa hverandre og skiltes ad, endnu mindre tilbøjelig end tidligere til at gribe til Vaaben for en saadan Regering.

Som jeg her har skildret den, var Stemningen i det hele taget i Paris. Den lavere Borgerstand var opbragt paa Forstædernes Befolkning, som holdt fast paa Kanonerne, og var ingenlunde sympathetisk stemt mod Centralkomiteen; men den var tillige mer eller mindre fjendtlig sindet mod Regeringen. Forgjæves hvirvlede Trommerne, og forgjæves lode Trompeterne de mest bedøvende Appelsignaler lyde, Borgernes Kvarterer holdt sig rolige, og ingen Tilhænger af Ordenen viste sig paa Gaderne, medens Nationalgarden fra Forstæderne allerede besatte enkelte Kaserner og lige for Officerernes Øjne bemægtigede sig Soldaternes Chassepotgeværer. Klokken 6 om Aftenen kom der Befaling fra de overordnede militære Myndigheder om at rømme Kasernerne. Regeringen, som ved denne Tid var samlet i Palais du quai d'Orsay, havde nylig taget en afgjørende Beslutning. Man maatte bevare Tropperne for Oprørets Smitte, og i dette Øjemed sloge alle Regimenter ind paa Vejen til Ver-

sailles; nogle skulde omorganiseres, andre bleve strængt afstraffede. Et stort Antal Liniesoldater og Artillerister bleve tilbage hos Nationalgardisterne og kunde ikke den næste Dag forene sig med deres Korps, da Portene bleve bevogtede. Frygten for en stræng Afstraffelse lammede vel ogsaa deres Iver, og de bleve snart indlemmede i Nationalgarden; men ved Paris's senere Erobring blev der taget en blodig Straf over disse Desertører.

Imidlertid rykkede Bataillonerne fra Montmartre og Belleville videre og videre frem i den indre By uden at støde paa nogen Modstand. De fandt ogsaa l'Hôtel-de-Ville forladt og bemægtigede sig Raadhuset tillige med Politipaladset og forskjellige Ministerier. De Batailloner, som vare samlede uden for l'Hôtel-de-ville, forlangte med høje Raab, at Centralkomiteen skulde indfinde sig. Komiteen havde hidindtil ikke blandet sig i Bevægelsen og været uafbrudt samlet i et Hus i Gaden Bafroy, i det 11te Arrondissement; flere Batailloner hentede den nu til Raadhuset, og ved Midnat holdt Nationalgardens Central-Komité, foran hvilken den røde Fane blev baaren, sit Indtog i l'Hôtel-de-Ville under Mængdens Jubel.

II. Den 19de Marts. — Pladsen foran l'Hôtel-de-Ville. — Underhandlinger. — Lønningsdagen. — Ordenspartiet. — Endnu en Bladartikel.

Den 19de Marts var hele Paris i Oprørernes Magt, og flere Batailloner fra Belleville strejfede allerede omkring i vort Arrondissement, hvor de kun fik en meget kølig Modtagelse af min Bataillon, der havde samlet sig paa sin sædvanlige Alarmplads. Man havde endnu ingen Anelse om Bevægelsens Betydning og Omfang, og man vilde først se, hvad Holdning Central-Komiteen vilde udvise. Endelig blev der opslaaet to Bekjendtgjørelser fra denne, og nu først fik

man et bedre Syn paa Tingene. Den første Plakat, som var stilet til Folket, lød, som følger.

Borgere!

»Pariser-Folket har afrystet det Aag, man forsøgte »at paalægge det. Urokkeligt og roligt i Bevidstheden »om sin Styrke har det uden Frygt og uden udæskende »Holdning oppebiet de skamløse Taaber, som vilde lægge »Haand paa Republikken.

»Denne Gang have vore Brødre i Armeen ikke villet »antaste Frihedens hellige Ark. Takket være dem vil »Paris og Frankrig nu i Forening grundlægge Republikken »med alle dens Konsekventser; thi dette er den eneste »Regeringsform, som for stedse kan gjøre en Ende paa »alle Invasioner og Borgerkrige.

»Belejringstilstanden er hævet.

»Pariser-Folket sammenkaldes i sine Kredse til at »foretage sine kommunale Valg. Alle Borgeres Sikkerhed »staar under Nationalgardens Kontrol.

»Paris's Raadhus, den 19de Marts 1871.

Nationalgardens Central-Komité.

Den anden Proklamation var stilet til Nationalgarden, opfordrede denne til at deltage i de berammede Valg og indeholdt den Erklæring, at Komiteen ansaa sit Hverv for endt, naar disse Valg havde fundet Sted. Og Befolkningen var glad over sin nye Revolution; man drømte om kommunal Selvstændighed, man hoverede over at have dannet en Modvægt mod det reaktionære Parti i Nationalforsamlingen, og man havde allerede glemt de to Generalers skamløse Mord.

Om Eftermiddagen gik jeg en Tur hen til Pladsen foran Raadhuset, som var opfyldt af en talløs Mængde. Pladsen var indesluttet af mægtige Barrikader, byggede af Brosten, og mer end 80 Kanoner dannede et glimrende Rækværk omkring den mægtige Bygning, fra hvis Tinder den røde Fane vajede! Bataillon efter Bataillon kom marcherende, raabte Hurra for Central-Komiteen og rømmede Pladsen for andre Batailloner. Saaledes gik Tiden med Ovationer og

broderlige Omfavnelser, Kvinderne fældede Glædestaarer over disse Skuespil, og ingen syntes at nære nogen Frygt for Fremtiden. Den evige Fred og Broderskab var stegen ned til Jorden; thi hvem skulde vel nu vove at angribe Folket, som havde besejret Hæren. Man saae ikke det skæbnesvangre Uvejr, som trak op fra Versailles, og man spildte Tiden med disse og andre lignende unyttige Demonstrationer paa Concordepladsen omkring Byen Strassburgs Statue, medens man rimeligvis ved strax at rykke mod Versailles vilde have kunnet bemægtige sig Ludvig den fjortendes Stad. Man var jo Herrer over Châtillon og Skovene ved Meudon og Clamart, og naar hundrede Tusende begejstrede Nationalgardister strax vare rykkede frem, hvorledes skulde saa den fuldstændig desorganiserede Hær have kunnet hindre dette Forsøg. Af denne Mening var i det mindste General Dumbrowski; men for øvrigt kan man dog ikke med rette sige, at Communisterne ganske laa paa den lade Side; thi allerede om Aftenen den 19de Marts havde man sat sig i Besiddelse af alle Forterne paa venstre Seinebred, hvorpaa man gav sig i Færd med at bringe dem i Forsvarsstand og lagde flere Batailloner af Nationalgarden derud som Garnison; kun Issy- og Vanves-Forterne vare i en særdeles daarlig Forfatning; der var skudt Breche i Voldene, flere Kassematter vare slemt medtagne, og Kasernerne laa hen i Ruiner; inden man ret kunde faa dem gjort i Stand igjen, var Borgerkrigen brudt løs for Alvor, og Paris's anden Belejring begyndt.

Medens man saaledes mere og mere drev ind i den frygteligste Borgerkrig, var der gjort enkelte velmente, men frugtesløse Forsøg paa at mægle mellem de sejrrige Oprørere og den lovlige Regering. Allerede om Eftermiddagen den 18de havde Byens forskjellige Mairer holdt et Møde og sendt udvalgte til Thiers og til General Aurelles de Paladines; men Thiers kunde man ikke faa i Tale, Ernest Picard var rigtignok visibel, men kunde ikke give noget

Svar, før han havde forhandlet med sine Kolleger, og Aurelles de Paladines søgte for sit Vedkommende kun at fri sig for alt Ansvar: »Det er Advokaterne, som have villet det saa, og jeg sagde dem nok, at det vilde gaa saaledes. De troede at kunne stole paa Hæren, og Hæren gjør nu fælles Sag med Oprørerne; men hold De kun Møde, mine Herrer, og træf blot en Afgjørelse. Paris's, jeg mener Frankrigs, Skæbne ligger i Deres Haand.« Samme Aften blev der afholdt et nyt Møde af Paris's Mairer og Deputerede, og man nedsatte et Udvalg, som skulde foreslaa Regeringen nogle Indrømmelser, der muligvis kunde tilfredsstille Befolkningen, saaledes Oberst Langlois's Udnævnelse til Chef for Nationalgarden og kommunale Valg uden nogen yderligere Opsættelse. Det var Jules Favre, som modtog denne Deputation, og han begyndte med at spørge, om de tvende Generaler virkelig vare blevne myrdede. Man gav ham et bekræftende Svar herpaa. »Ja, i saa Fald kunne vi ikke gjøre nogen yderligere Indrømmelse; men i Morgen ville vi appellere til Nationalgarden og søge at knuse dette Oprør.« Forgjæves indvendte Mairerne, at der dog maaske kunde findes andre Udveje. »Man diskuterer ikke, man parlamenterer ikke med Oprøret, man underhandler ikke med Snigmordere«, var og blev Jules Favres sidste Svar. Den næste Dag var Bevægelsen alt skreden videre frem. Fra Paris blev der sendt et Cirkulære til Departementerne om at følge Hovedstadens Exempel og sætte sig i Forbindelse med den, og Versailles-Regeringen svarede herpaa med at afsende følgende Telegram:

Versailles, 20. Marts Kl. 12 om Aftenen.

»Befal alle Militærkorpser, Soldater saa vel som Officerer, hvad enten de komme enkeltvis eller i Afdelinger, at standse ved Jærnbanestationerne i Versailles, Etampes, Corbeil, Melun, Nogent-sur-Seine, Meaux, Soissons, Pontoise, Chantilly og Poissy. Giv Marinebesætningen og de offentlige Bestillingsmænd samme Ordre.« A. Thiers.

Og Ernest Picard udsendte følgende Cirkulære:

20. Marts 9, 40' om Morgenen.

Indenrigsministeriet til Præfekterne og Underpræfekterne!

»Læg Beslag paa »Journal officiel«, dateret Paris den 20. Marts; thi det er et Værk af Oprørspartiet, som har bemægtiget sig Regeringsbladets Presser. Underret Befolkningen herom.« Ernest Picard.

Trods alt dette fortsattes disse Mæglingsforsøg endnu de følgende Dage, men med lige saa lidt Held; Hovedstadens Mairer gave Møde i Nationalforsamlingen, hvor det republikanske Venstre modtog dem med Raabet: »Leve Republikken!«; Højre svarede med et »Leve Frankrig!« Mairerne gjentoge: »Leve Republikken!« og nu blev Højre rasende; Raabene: »Til Orden! til Orden!« lød fra alle Sider, Bevægelsen voxede, de Deputerede af Højre og Centrum forlode Salen, og Præsidenten maatte hæve Mødet.

Samtidig hermed havde Nationalgardens Komité ogsaa været i en alvorlig Knibe. En Aften, vistnok den 21de, vare alle Gardister i mit Arrondissement i en vis Bevægelse. Det var Lønningsdag, og Officererne havde ikke faaet Lønningerne. Skulde Solden maaske falde bort? Den store Mængde Gardister, som absolut ikke havde andet end de 1½ Francs til at leve af, vare højst forskrækkede. Havde Central-Komiteen da ingen Penge? vare Regeringskasserne virkelig tomme? Hvad skulde man saa gribe til? Heldigvis fik de en Melding, som stillede dem lidt til Freds; Kommandersergenterne kunde berette deres respektive Kompagnier, at Lønningen vilde blive udbetalt den næste Dag paa sædvanlig Vis. Hvorledes Komiteen kunde finde Penge, og hvorledes den fandt dem, fik man først senere at vide. For Øjeblikket var i det mindste Frankrigs Bank lukket for den, hvis man kunde fæste Lid til »le petit Moniteur«.

I Fredags, fortalte denne Avis, indfandt en Udsending

fra Komiteen i l'Hôtel-de-Ville sig i Banken, ledsaget af tvende bevæbnede Gardister; han forlangte i Komiteens Navn et Forskud paa to Millioner. Det syntes dog kun en temmelig vidt dreven Spøg, Kassereren gik ind paa Spasen og svarede Udsendingen fra Raadhuset i en forbindtlig Tone, at Banken ikke plejede at indlade sig i Forretninger med Huse, som vare den ubekjendte. Før man derfor kunde gaa ind paa den foreslaaede lille Forretning med Komiteens Medlemmer, hvis Navne ikke vare Banken bekjendte, maatte man først indhente nogle Underretninger. Udsendingen med sine tvende Nationalgardister forføjede sig derpaa bort, lige saa rolig som han var kommen.

Som jeg allerede oven for har fortalt, havde Medlemmerne af Ordens-Partiet ikke fundet det belejligt at rejse sig for Regeringen og bekæmpe Oprøret; men største Parten af den egentlige Borgerstand havde ladet Sagerne gaa deres skjæve Gang. Dette maatte selv Regeringens Blade med Sorg indrømme. Efter at have berettet om Drabet paa de tvende Generaler fortsætter til Ex. l'Opinion nationale en Artikel saaledes: »Men hvad der efter vor Anskuelse er endnu afskyeligere, er den Fejghed, Blødagtighed, Dorskhed og Egenkjærlighed, som udvises af den saa kaldte hæderlige Befolkning, der med en fuldstændig Hengivenhed i Skæbnen finder sig i alle disse Skjændselsgjerninger. Det er denne Nationalgarde fra Byens Centrum, som møder med tyve Mand paa Kompagniet eller firsindstyve Mand af en Bataillon paa tolv Hundrede; det er disse Butiksherrer, som ikke gide forlade deres Udsalgssteder, i det de overlade til Linien eller Forsynet at frelse dem.«

Disse Ord ere haarde, men de ere sande. Den Klasse Borgere, hvorom l'Opinion nationale taler, sank fra Oprørets Begyndelse ned i en Tilstand af sløv Rædsel, og først da Communen var knust, kom de atter frem for at haane de overvundne og med høje Skrig forlange Dødsdommene exekverede over alle de ulykkelige Fanger. Vi skylde dog

Retfærdigheden at omtale, at der, da Sagen alt var tabt, skete et Par svage Forsøg paa at bringe en Demonstration i Gang til Fordel for den lovlige Regering; men disse Forsøg fik et meget uheldigt Udfald. Om Eftermiddagen den 21de Marts indfandt en Del vaabenløse Borgere sig paa Vendôme-Pladsen, hvor de raabte »Leve Nationalforsamlingen! ned med Komiteen! ned med Snigmorderne!« indtil en Del Gardister, som holdt Vagt her, fældede Gevær og ryddede Pladsen, hvorpaa Skaren fortsatte sin Marche gjennem Gaderne. Dette Optrin var gaaet af uden Blodsudgydelse; men et lignende Optog den følgende Dag fik et sørgeligere Udfald. En Skare paa omtrent tusende ubevæbnede Personer samlede sig ved Middagstid ved den nye Opera og trængte derpaa med en trefarvet Fane i Spidsen ad rue de la Paix frem mod Vendôme-Pladsen; paa Vejen mødte og afvæbnede man enkelte Skildvagter; men ved Indgangen til Pladsen var Gaden spærret af en stærk Afdeling Nationalgardister under General Bergeret. Under Raabene: »Ned med Morderne! ned med Komiteen!« søgte Skaren at trænge sig frem; men kort derpaa lød Trommehvirvler, og Mængden blev opfordret til at fortrække. Inden dette imidlertid kunde ske, faldt nogle Skud, der efter Communisternes Paastand bleve affyrede mod dem, hvorfor de svarede med gjentagne Salver paa den vaabenløse Mængde, som søgte at redde sig i største Hast, men dog efterlod henved tresindstyve døde eller saarede paa Pladsen. Endnu et Par Dage søgte den conservative Borgerstand at gjøre nogen Modstand mod den communistiske Voldsregering, og en Del af Nationalgarden, som hørte til det moderate Parti, holdt Børsen og Raadhusene i første og andet Arrondissement besatte. Nationalkomiteen følte nogen Uro over denne sidste svage Rest af Modstand og vilde utvivlsomt have taget sin Tilflugt til en ny Voldshandling; men den 25de Marts kom det endelig til en saa kaldet venskabelig Overenskomst, og alle Byens Mairer med Tilforordnede underskreve i Forening med Seine-Departementets

Repræsentanter og Central-Komiteen et Cirkulære, som berammede det endelige Valg til den følgende Dag »for at undgaa Borgerkrig og Blodsudgydelse i Paris samt for at styrke Republikken.« Hermed var naturligvis Ævret opgivet; thi alle moderate Elementer i Paris havde allerede tidligere besluttet at afholde sig fra disse ulovlige Valg, som vare berammede og udskrevne af en oprørsk Myndighed.

I det hele begyndte den virkelige røde Republik eller de egentlige Communister aldeles ugenerte at fremsætte deres yderlig gaaende Læresætninger, og det maatte være klart for enhver uhildet, at det i Virkeligheden drejede sig om noget ganske andet end Republikkens Sikrelse. Vi ville som Bevis indskrænke os til at anføre en Bladartikel, der selve Valgdagen fandtes i Bladet »Faubourg«, et Blad, som paa Grund af sin Redaktør Gustave Maroteau's vilde og originale Stil nød en vis Anseelse:

»Timen er slaaet; Tærningerne skulle snart kastes. Papegøjerne anraabe Ørnene om Hjælp: Favre konspirerer med Vilhelm.

»Uhlanerne ere i Færd med at spore deres Heste. Nordenvinden suser gjennem Luften med Vaabenklang.

»I Dag maa enhver vælge sin Fane.

»Vor Fane er den røde, ja rød, men af vort eget Blod.

»Lamartine sang forkert, da han erklærede, at den aldrig havde vejet andet Steds end paa Marsmarken.

»Folket gik dog bag den, da Lafayette skød det ned med Kardætsker*), og i Juni 1848 vajede den paa Barrikadernes Tinde.

*) Den 17de Juli 1791 — altsaa kort efter Ludvig XVI's mislykkede Flugt — søgte Robespierre, Danton og Camille Desmoulins ved en stor Folkedemonstration at bevæge Nationalforsamlingen til at afsætte Kongen. Lafayette med Nationalgarden opfordrede Mængden til at fjærne sig, men forgjæves; da lod Byens øverste Maire Bailly den røde Fane udfolde som Tegn til, at Mængden vilde blive splittet med Magt, men ogsaa dette var forgjæves; man raabte: 'Ned med den røde

»Den betyder ikke, som man har sagt, Oprøret, men Sejr.

»Det er et helt Folk, som under sin Fremmarche hejser dette Flag.

* * *

»Mændene rykke frem med Ranslen paa Ryggen og Bøssen ladt; Kvinderne følge dem og bære paa Skulderen den sidst fødte, svøbt i et Skjørt. De ville gjøre sig fri, de ere kjede af at leve som Dyr, Lazarus vil sætte sig ved de riges Bord.

»Hvem har tømret Bordet eller vævet Dugen? Hvem har om Natten ved Kulilden æltet Brødene?

»Lazarus vil have noget at drikke i sit Glas, hans Kone vil som eders være smuk og hvid, og deres smaa, der strække Næbbet frem som Fugleunger, ville lære at læse.

* * *

»Kom altsaa, alle I, som bøje eder under Arbejdet, og slut eder nu til vor Karavane, baade du, min Pige, som syr Viskeklæder, og du, min Dreng, som drejer Kræmmerhuse.

»Du kan rulle Patroner, og hun kan plukke Linnedet til Charpi.

»Trompeter, blæs, som om dit Horn skulde revne.

»Hvem der?

»Folket!

»Den store Hær af Snyltedyr, fejge og Tyve vil spærre os Vejen i Guds Navn og Kongens Navn, i Saltskattens og Vievandskarrets Navn.

»Fyr paa Kosakkerne, og leve Republikken!

»I Dag triumfere vi efter tyve Aars Skjændsel, Kampe og Elendighed, efter at alle Ravne have mættet sig med vort Kjød.

Fane! og saarede flere Gardister ved Stenkast. Lafayette lod nu Gardisterne fyre, og efter en kort, men blodig Kamp, som vistnok kostede nogle Hundrede Livet, blev dette første „Sansculottes“-Oprør knust. R. A.

»Vi ere paa én Gang Styrken og Retten.

»Ingen Svaghed og ingen Medlidenhed!

* * *

»Mændene fra 48 vilde være Apostle, og Republikken gik til Grunde.

»Lad os gaa til Grunde, om saa skal være, men lad det ske under Kamp som Hævnere.

»Royalister og Bonapartister konspirere, Reaktionen organiserer sig.

»Hug mig det Pak sønder og sammen, raabte Clément Thomas . . .

»Leve den sociale!

III. Valgene. — Spaseretnre i Paris's Omegn.

Medens Pariserne Søndagen den 26de Marts foretoge Valgene til Communen, gav jeg, min Landsmand Villaret og Polakken Monaski os paa en Spaseretur i Hovedstadens Omegn; vi vilde besøge de Egne, som havde været Skuepladsen for vore Bedrifter, medens vi tjente som Francstireurer. Klokken var ni om Morgenen, da vi slentrede gjennem hele Paris for at naa Villette-Porten; overalt vare Murene bogstavelig talt skjulte af Plakater, som berammede Valgene, lovpriste de forskjellige Kandidater eller gave Vælgerne Raad. Mærkelig var især et Opraab fra selve Central-Komiteen, som opfordrede Vælgerne til at vælge Repræsentanter af deres egen Midte, der levede samme Liv, som de selv, og lede under samme Onder. »Vogt eder lige saa meget for de ærgjerrige som for Lykkejægerne; de ville begge kun bryde sig om deres egne Interesser og sluttelig ende med at betragte sig som uundværlige. Vær ogsaa mistroiske mod Talere, thi de due ikke til Handling; de ville ofre alt for en Tale, for en oratorisk Vending eller en aandrig Ytring. — Hold eder ligeledes fjærn fra dem,

som ere alt for begunstigede af Lykken; thi den, som har Velstand, er sjælden tilbøjelig til at betragte Arbejderen som sin Broder.«

Vi naaede Villette-Porten, kom uden Vanskelighed gjennem Volden og naaede et Rækværk, som i en Afstand af hundrede Metres spærrede Vejen; preussiske Skildvagter med Fængnaalsgeværet over Skulderen spaserede skjødesløst frem og tilbage og lode rolig alle civilklædte passere. Da vi klogelig havde iført os borgerlige Klæder, unddroge vi os saaledes de sejrrige Soldaters Opmærksomhed, fulgte Vejen ligefrem og naaede snart Landsbyen Aubervilliers.

Denne Landsby, som beskyttes af Fortet af samme Navn, havde ikke lidt under Bombardementet, og alle de Huse, vi saae, vare fuldstændig urørte. En preussisk Bataillon trak forbi os med skingrende Musik; den skulde til Afløsning paa Fortet; dette hæver sig midt over Sletten, og over det vajede den tyske Fane.

Fra dette Øjeblik kunde vi med hvert Skridt længere frem paavise de Elendigheder af hver Art, som medføres af Krigen og den fjendtlige Besættelse. Vejen, som vi fulgte til Bondy, var overalt dybt furet af Kanonernes Hjulspor; de Træer, som tidligere havde prydet den, vare huggede ned, nogle for at skaffe den belejrede By Brændsel, andre for at give Fortets Kanoner frit Spil. Fire Hundrede Metres fra Fortet var der gravet en lang og dyb Løbegrav paa begge Sider af Vejen; her havde Pariserne i de lange, isnende kolde Vinternætter ligget paa Forpost, Hundrede Metres længere frem laa et lille Hus med takkede Gavle; patriotiske eller pudsige Indskrifter dækkede alle Murene og viste, at en Forpost af Francs-tireurs eller Mobilgardister havde ligget paa Vagt her. En afskyelig Stank forpestede Luften under dette Stykke af vor Spaseretur; thi alle den store Bys Uhumskheder føres, som bekjendt, til Omegnen af Bondy, hvor de gjennem forskjellige kemiske Processer forvandles til frugtbart Gødningsstof; i Ilmarche naaede vi Kanalen

Ourcq, som jeg det foregaaende Efteraar havde set udtørret og mudret, men som nu var en dyb Strøm, hvis blaa, hurtige Bølger bare Brændepramme; vi passerede den over en lille Bro, og jeg var nu i bekjendt Terrain.

For os strakte Kanalen sig langs med Vejen til Metz; Bredderne vare hegnede af Piletræer, hist og her groede Sivplanter, og enkelte Ranunkler udfoldede deres gule Blomster i det kraftige grønne; længere frem var Vejen pludselig hegnet af store Træer, der for mig vare lutter gamle bekjendte; Parisernes Øxer havde ikke kunnet naa denne Skueplads for de daglige Forpostkampe, og de mægtige Træstammer havde mangen Gang dækket Francs-tireurerne og afværget en fjendtlig Kugle; Geværkugler, Granater og Kardætsker vare krydsede her forbi, Ild og Død havde været i deres Nærhed, og dog knejsede disse Træer urørte, smaa Knopper viste, at de snart igjen vilde grønnes, og deres Løv skjule de muntre Bogfinker, som lystig kvidrede deres Smaasange i Omegnen af det ødelagte Bondy.

Det lille nydelige Bondy med sine kokette Landsteder, prægtige Løvhytter og smukke Haver var nu kun en Hob Ruiner, som vare sværtede af Røg; overalt saae vi kun sammenstyrtet Murværk, knuste Teglsten og sønderslaaede Jærnstumper; Jorden var oversaaet med uhyre Granatstumper, og hverken i Haverne eller i de omgivende Marker kom et levende Væsen til Syne. Med nedslaaet Sind forlode vi disse uformelige Dynger af Sten, som engang havde været Bondy, og besøgte derpaa det graa Hus med den lave Mur og Træerne, hvor jeg første Gang havde lugtet Krudtet, og som havde været Skuepladsen for saa mange blodige Sammenstød*). Tværs over Markerne, der laa i Brak, naaede vi dernæst en Vej, som fører fra Merlan til Villemonble og fulgte denne en Stund. Nogle Bønderkarrer og nogle Ar-

*) Om Bondy og det hvide (senere det graa) Hus, se en Franc-tireurs Erindringer. Hist. Archiv 1875. I, 450 og flg.

tillerivogne, der bleve kjørte af preussiske Trainkuske, vare det eneste, vi stødte paa undervejs, og saaledes naaede vi frem til Avron-Plateauet; det var et herligt Vejr, som paa en Majdag, den lille Sti, der førte op til Toppen af Plateauet, var hegnet af blomstrende Hvidtjørn, og talrige Insekter vare lokkede frem af Foraarsvarmen og summede lystig om; hist og her flagrede allerede enkelte Sommerfugle.

Oppe paa Plateauet lagde vi allerførst Mærke til en langstrakt Forskansning, hvor man endnu kunde skjelne de Steder, hvor Kanonerne havde været rettede mod de preussiske Batterier i Raincy; en anden Forskansning længere mod Syd gjenkjendte jeg endnu, skjønt den var forstyrret af de fjendtlige Granater. Plateauet var i øvrigt overstrøet med Brudstykker baade af franske og preussiske Granater, og Beskydningen maa her have naaet en høj Grad af Heftighed; en Lavet og nogle sønderskudte Kanonhjul, der laa spredte omkring paa en Mark i Nærheden, vare de sidste Spor af Kampen. Vi gik nu ned ad Plateauets sydlige Skraaning, hvor vi ogsaa fik Øje paa talrige Granatstumper; en gammel Kone med en Sæk paa Nakken var beskæftiget med at sanke dem op, rimeligvis for at sælge dem, og hun fik snart sin Sæk fyldt. Højens Skraaninger vare overalt gjennemborede af store Huller, der viste, hvor en Granat var slaaet ned uden at springe; Jordsmonnet var ligesom pløjet af Granaterne fra øverst til nederst, og jeg opdagede de hæslige rustne Jærnstumper midt oppe mellem Grenene af en yndig vild Rosenbusk.

Gjennem Nogent, hvor vi nøde nogle Forfriskninger hos Bønderne, naaede vi atter tilbage til Paris, hvor Valgene imidlertid vare gaaede for sig med uforstyrret Ro; af 500,000 valgberettigede havde dog kun 120,000 afgivet deres Stemmer; selv i de mest republikanske Kvarterer havde mange undladt at stemme; dog Grunden var næppe, at den »røde Befolkning« skræmmedes tilbage fra sit Maal, men snarere den Tilbøjelighed hos det franske Omvæltningsparti til at mistro

sine egne Førere. Mange af de yderlig gaaende Medlemmer af Central-Komiteen bleve allerede nu stemplede som Tilbageskridtsmænd; men dog opnaaede tyve af dets Medlemmer Valg, og blandt de øvrige valgte prangede de vildeste Republikanere; saaledes blev Blanqui endog valgt tre, og Flourens tvende Gange.

Da min Udflugt i Paris's østlige Omegn havde været saa behagelig, besluttede jeg den næste Dag ogsaa at gjennemstrejfe Egnene mod Vest. Det var en solklar Morgen, da jeg med et Par Kammerater fulgte den uendelige rue de Vaugirard og passerede den Port, som fører til Issy. Jeg anede ikke ved at passere denne Landsby, at nogle Uger senere skulde hver Gade, hvert Hus, hver Jordfold, vi nu kom forbi, blive Skuepladsen for blodige Kampe. Vi kom saa tæt forbi Fortet, at vi kunde overtyde os om den stærkt medtagne Tilstand, hvortil det var blevet reduceret ved de preussiske Granater. Derimod var Issy saa vel som de fleste Landsbyer i Paris's vestlige Omegn bleven skaanet af Fjendens Kugler, men kun for senere at blive nedskudte af Versaillestroppernes Projektiler. For os strakte sig Skovene ved Meudon og Clamart; vi besluttede at besøge den sidste, der under Belejringen havde givet de preussiske Forposter Ly; Clamartskoven med dens Egetræer, den lyng- eller mosgroede Skovbund, dens Smaadale og klare Bække er efter min ringe Mening en af de smukkeste Spasereture i Paris's Omegn.

Snart traf vi paa Spor af de tyske Soldater; vi fandt en lille, enlig Dal, paa hvis Bund der rislede en lille Bæk mellem Mos og Bregner; her havde Tyskerne opført en raa Træhytte, som var tækket med Mos; talrige Stumper af Breve og tyske Aviser vare tavse Vidner om, at en tysk

Forpost i lang Tid maatte have haft sin Post paa dette Sted. Vi fulgte den lille Bæk opad mod dens Kilde og stode pludselig ved Skovens Udkant; foran os strakte sig en stor Slette, der mod Syd og Vest begrænsedes af tætte Kratskove, som fuldstændig hæmmede enhver Udsigt til det fjærne; vi stode paa Plateauet ved Châtillon, der den 9de September det foregaaende Aar var Skuepladsen for Zouavernes Nederlag*).

Hundrede Skridt fra Skoven stødte vi paa tre lange Træbarakker, som vare byggede af Bjælker og Bræder og efter deres Omfang at dømme maa have rummet tusende Mand. Gulvene laa mindst tre Fod under Markens Niveau, saa Martsregnen havde forvandlet disse Barakker til lange smudsige Kanaler, hvorpaa der flød af Træstumper og Straa. Længere frem paa den vidtstrakte Mark fandt vi Spor nok af det Slag, som var leveret her paa Plateauet; Hundreder af sønderrevne Tornistre laa henslængte næsten i en symmetrisk Orden; og rundt omkring laa Læderremme, Patrontasker, Sabelgehæng, Feltflasker, Kasketter og Kepier spredte i en veltalende Uorden; alt var naturligvis nu fuldstændig ødelagt.

Fra denne bedrøvelige Skueplads for Franskmændenes bedrøvelige Nederlag nærmede vi os nu mere Plateauets Skraaninger, thi vi vilde bese Skansen og de preussiske Værker ad denne Kant. Marken var overalt som oversaaet med franske og preussiske Granater, hvilke sidste vare let kjendelige ved deres Blyhylstre. En lang, bedækket Vej førte os hen til Skansen ved Châtillon, der allerede under Belejringens første Dage blev rømmet af Franskmændene og besat af Preusserne. Af denne hurtige Opgivelse maatte man jo formode, at dette Forsvarsværk kun var lidet egnet til at modstaa et Angreb; man kan derfor tænke sig min Forundring, da jeg nu kunde overtyde mig om, at Skansen

*) Se Historisk Archiv 1875. I, 435.

dækkede et meget betydeligt Rum og paa tre Sider var indesluttet af dybe, brede Grave, medens fem Skydeskaar, som vare anbragte i Flankerne, havde rummet fem tolv- eller firetyvepundige Kanoner, der kunde feje Terrainet vidt og bredt. Det var altsaa en meget stærk Skanse, som var opført til at skjærme denne vigtige Stilling, og ganske vist var den ikke forsynet med Kasematter, men derfor burde den dog ikke næsten uden Modstand falde i Fjendens Hænder tillige med alt sit Skyts. Fjenden havde ikke kunnet gjøre Brug af Skansen, og jeg fandt den derfor i samme Stand, som den Gang Flygtningene opgave den for syv Maaneder siden.

Nogle Skridt længere til venstre forlænger Skoven sig helt ud til Plateauets Rand, og vi traf her paa en ny Militærvej, som maatte have udkrævet langvarige Arbejder; Makadamisering vilde ikke have været til nogen Nytte ved dette lette, løse Jordsmon, og Preusserne havde derfor dannet et Underlag af tykke Trægrene, som vare afhuggede i lige Længde og derpaa fastgjorte til hverandre. Ad denne solide Vej var et Batteri Kruppske Kanoner transporteret frem, uden at Vejen havde lidt mere, end enhver god, almindelig Landevej. Saaledes naaede vi frem til det første Batteri, som havde en god Dækning bag en lille Egeskov; her havde tre Kanoner været anbragte, og tredive Skridt til Siden havde et andet Batteri paa to Kanoner haft sin Plads. Af de umaadelige Dækningsvolde og af de mægtige Skansekurve, der skilte det ene Kanonplacement fra det andet, kunde man danne sig en Forestilling om de Bronceuhyrer, som nylig havde udslynget deres umaadelige Projektiler over Quartier-Latin. Hele Omegnen af Batterierne og Skraaningen fra Højen var oversaaet med Huller, der skyldtes de Granater, som vare udsendte fra Fortet Vanves eller Bastionerne; nogle Bønder søgte med Forsigtighed at udgrave disse Projektiler, et Arbejde, som ingenlunde var uden Fare; thi hvis et Slag af Hakken uheldigvis skulde træffe

Brandrøret, kunde Granaten meget vel springe og rive Arbejderen i Stumper og Stykker.

Fra det Sted, hvor vi nu stode, havde vi den prægtigste Udsigt over Paris. Man kunde tydelig skjelne de vigtigste Bygninger paa venstre Seinebred, og jeg syntes, at de preussiske Artillerister meget vel kunde have sparet Hospitalerne, f. Ex. Val-de-Grâce, hvis elegante Kuppel jeg tydelig kunde se i lige Linie med Panthéons. For vore Fødder og saa nær, at man syntes næsten at kunne naa det med et Stenkast, laa Fortet Vanves paa sin lille Høj, der beherskes, ja knuses af Højderne ved Châtillon. Jeg kunde nu forstaa, hvorledes dette Fort og Fort Issy maatte blive nedskudte fra de fjendtlige Batterier uden at kunne give lige for lige. Med de nye Kanoners Rækkevidde ere disse Forter nu unyttige, og man maa anlægge nye enten paa Plateauet ved Châtillon eller paa Højderne ved Meudon*).

Paa Hjemvejen kunde vi endnu gjøre flere Iagttagelser over Preussernes Arbejder. I Skoven var Landevejen og Tværvejene spærrede ved Forhugninger; flere Steder saae man Spor af Bivuakild, og rundt omkring laa tomme eller knuste Flasker, Spisebrikker, Stumper af tyske Aviser og Breve og Daaser til henkogte Sager, alt spredt i Uorden.

Jeg kunde ikke paavise nogen unødig Ødelæggelse; selv naar en Mur var bleven gjennembrudt med Skydeskaar, var dette udført med Regelmæssighed. For øvrigt vare alle de preussiske Arbejder udførte med Symmetri, og Ingeniørerne havde haft Haand i Hanke med alle Arbejder, lige fra de bedækkede Veje til Skydeskaarene i Murene; den samme Ros kunde man derimod ikke udtale over de franske Arbejder, som under Belejringen bleve udførte ved Forposterne.

---

*) Fortet Vanves ligger kun omtrent 170 og Issy 117 Fod over Havet, medens Højderne ved Meudon og Châtillon naa 300 Fod. Red. Anm.

IV. Borgerkrigen bryder løs for Alvor. — Krigsbegivenheder fra den første Halvdel af April. — Den 85de Bataillon. — Nye Kammerater.

Communen holdt sit første Møde den 28de Marts Kl. 9 om Aftenen og delte sig den følgende Dag i ni Komiteer, der hver havde sin særlige Gren af Administrationen under sig; det blev derhos besluttet, at Møderne foreløbig ikke skulde være offentlige. I Versailles organiserede imidlertid Ordenspartiet sine Hære, og man besluttede at opsætte Angrebet saa længe, til man var fuldstændig færdig; 80,000 Mand beskyttede allerede Forsamlingen, men, som det lod til, var dette Antal endnu ikke stort nok til at knuse den Haandfuld Oprørere i Paris. Hvad Oprørsbataillonerne angik, bleve de Dag for Dag fastere; alt tydede paa, at en blodig og forbitret Borgerkrig stod paa Nippet til at udbryde, Bladartiklerne fra begge Sider fik en mere og mere truende Karakter, og naar Cri du Peuple skrev om Nationalforsamlingens Landjunkere (les ruraux) i følgende Maner, fandt denne Tone vistnok fuldstændig Gjenklang hos Communisterne.

»De ville ikke dø saa hastig, disse gamle Karle; der er saa mange Fejgheder, som de endnu kunne begaa, saa mange Skjændselsgjerninger, de kunne forsøge paa.

»Naar de endda blot under Dødskampen kunde klynge sig fast til Republikken og drage den med ned i Graven! Men ak! fra Saint-Clouds Højder kunne Generalerne ude i Forpostkjæderne alt se Skyggen af de røde Faner lidt efter lidt udbrede sig, og en skammelig Vind forplanter Trommernes Hvirvel fra l'Hôtel-de-Ville, og Trommernes Lyd er blandet med Kanonernes Torden og Folkets Jubelraab, som hilser Communens Morgenrøde.

»Ogsaa Provinserne have følt det elektriske Stød, som udgik fra Paris. Der er en Foraarsvarme i Luften, og Ekkoet gjengiver med Glæde de Hilsener, som Søsterbyerne sende deres store Søster.

»Saa dø da i Fred, I Versailles-Mænd. Klokkerne ringe ikke mere til Storm, som i Junidagene 1848; de ringe derimod til Hilsen for Frankrigs kommunale Friheder; Frankrig vil kaste sig i Paris's Arme og har allerede slængt den gamle Lededukke »den offentlige Ro« til Side, denne Dukke, som I troede at kunne stille op som en Bankos Aand mod Revolutionens sejrrige Fremskridt.

»Paris kan nu ikke længere lade disse Opraab til Oprør og denne Ophidselse til Borgerkrig have frit Spillerum omkring i Landet. Pariser-Communen opfordrer altsaa »Landjunkerne« til at gaa hen og dø i deres Stalde.

»Frankrig fordrer denne Udrensning, og hvis Forsamlingen i Versailles ikke kan foretage den, vil Paris udføre den.«

Versailles-Mændene vare dog ikke saa forknytte, som Communisterne gjærne vilde give det Udseende af, og Søndagen den 2den April begyndte Versailles-Hæren sine Operationer; Fortet paa Mont-Valérien overøste Neuilly og Courbevoie med Granater, medens to Troppeafdelinger trængte frem til den sidste By, overraskede de Fødererede og tvang dem til at forlade deres Barrikader.

Dette pludselige Angreb vakte stor Forbitrelse i Paris, Bataillonerne fra Forstæderne samlede sig efter deres Føreres Opfordring, og den næste Dag rykkede Generalerne Bergeret og Flourens i Spidsen for 40,000 Mand ud ad Maillot-Porten; Flourens marcherede mod Saint-Cloud, og Bergeret mod Nanterre; men de skulde atter forene sig i Rueil. Trods Kanonerne fra Mont-Valérien fuldførte de ogsaa denne Forening foran den sidstnævnte By, men bleve her standsede af Versailles-Hæren, og efter en blodig Kamp maatte Communisterne trække sig tilbage til Neuilly, forfulgte af Gensdarmerne og de pavelige Zouaver. Paa denne Dag satte Versailles-Hæren sig fast ved Courbevoie-Runddelen, og Pariserne maatte fra nu af ombytte Offensiven med Defensiven; Flourens var forsvunden, og først den føl-

gende Dag erfarede man hans Død; han var bleven omringet i Rueil sammen med nogle Fødererede og fik her Hovedet kløvet af et Sabelhug. Det var kun to Dage siden, at jeg havde set ham foran Hôtel-de-Ville, og da var han til Hest og hilste smilende paa den jublende Mængde.

Imidlertid havde en anden af Communens Hære, som kommanderedes af Eudes, Ranvier og Arrival, under Beskyttelse af Forterne Issy og Vanves søgt, men uden Held, at tage Meudon, medens en tredje Afdeling under Generalerne Duval og Henry toge Stilling oven for Châtillon-Skansen, som jeg beskrev i det foregaaende Afsnit. Efter flere Timers Kamp joge Versailles-Tropperne imidlertid ogsaa begge disse Hære tilbage, toge Skanserne med Bajonetten og gjorde 1500 Nationalgardister til Fange, deriblandt den berømte Geograf Elisée Reclus og de to Generaler Henry og Duval; den sidste blev skudt ned paa Stedet tillige med to af sine Stabsofficerer. De lede Døden med mandigt Mod. »De have alle tre som Krystere lidt den Skæbne, Loven har foreskrevet for enhver Insurgent-Høvding, der gribes med Vaaben i Haand«, sagde derimod General Gallifet i sin Proklamation.

Efter disse frugtesløse Angreb fra de Fødereredes Side søgte man at indføre nogle Forbedringer i den militære Organisation; saaledes dannede man en Reservelejr paa Marsmarken, hvor de fødererede Batailloner maatte exercere. General Cluseret med Rossel som Stabschef organiserede Forsvaret, snart traadte ogsaa Dombrowski frem paa Skuepladsen; han standsede Versailles-Mændenes Fremtrængen i Neuilly, medens hans Landsmand Wroblewski forsvarede de sydlige Forter, der allerede ramlede sammen under de fjendtlige Batteriers Granater.

Hver Dag aabnede nye og mægtige Batterier deres Ild mod de Fødereredes Stillinger, og hver Dag bleve ulykkelige Fanger skudte ned efter Ordre af Versailles-Auførerne. Den 14de April omringede General Wolf t. Ex. en Klynge

Huse i Nærheden af la Grande-Avenue og lod alle Communisterne (henved to Hundrede i Tallet) skyde ned, og i en Provinsavis finder jeg fra Slutningen af April følgende Correspondance: »Natten mellem Torsdag og Fredag overraskede vore Tropper de Fødereredes Stillinger mellem Arcueil, Cachan og Montrouge. To Batailloner toge med Bajonetten Grange-Ory og Huset Plichon, der ligge tæt under Fortet Montrouge. De Føderered, som overraskedes i Søvne, bleve gjennemborede med Bajonetterne eller nedsablede af Rytteriet under deres uordnede Flugt til Paris.«

Snart fandt der andre Forandringer Sted i Communens højeste militære Poster. Cluseret blev anklaget for at have hæmmet Forsvaret af Fort Issy og blev arresteret, medens Rossel blev udnævnt til Medlem af Komiteen for Krigens Ledelse. Den 20de April kunde man allerede forudse, at Issy snart maatte falde, og at Paris's Erobring kun var et Tidsspørgsmaal; thi de lidet krigsvante Fødererede kunde umulig holde Stand mod de 150,000 Mand, Thiers efterhaanden havde samlet, og mod de flere hundrede svære Ildsvælg, der fyrede løs paa Forterne, Voldene og de Landsbyer, som forsvaredes af de Fødererede; thi hvorvel de sidste ogsaa havde et talrigt Artilleri, manglede de Artillerister.*)

Det er imidlertid nok paa Tiden, at jeg vender tilbage til Fortællingen om min egen, forholdsvis ringe, Deltagelse i denne blodige Borgerkrig. Som jeg alt har berørt, var min Bataillons virkelige Styrke bleven i høj Grad formindsket ved en betydelig Mængde unge Mænds Bortrejse; den 1ste

---

*) For saa vidt vore Læsere skulde interessere sig for en mere vidtløftig Fremstilling af Pariser-Communens militære Side, ville vi henvise dem til General Cluserets Afhandling, som findes gjengiven i „Hist. Archiv, 1873, II., S. 271 og 383. Imidlertid maa Læseren vel erindre, at Communistgeneralens Fremstilling er mindst lige saa farvet som ovenstaaende Fremstilling af den simple menige Communist.

April var mit Kompagni smeltet sammen til sexten Gardister, en Korporal, en Furer, en Stabssergent og en Løjtenant; hele Resten var enten syg eller rejst bort. Den 5te April gav et Medlem af Centralkomiteen Stabssergenterne Ordre til at sammenkalde alle de Mænd under 40 Aar, som endnu maatte bo i Kvarteret, og uden Hensyn til, om de hørte til den sédentaire Nationalgarde eller til Marche-Kompagnierne. Den første Sammenkaldelse var ikke kronet af synderligt Held; men efter en fornyet Opfordring samledes sluttelig 400 Nationalgardister i den medicinske Skoles store Sal og skrede nu til Valget af en Bataillonschef. Her saae jeg for første Gang Kommandant Piazza, som havde spillet en vis Rolle den 31te Oktober*), og som var en af de mest energiske Mænd i vort Arrondissement; nu blev han med stor Stemmeflerhed valgt til Oberst og opfordrede derpaa Bataillonens Stabssergenter og Furerer til den næste Dag at give Møde paa ny. Her skrede vi nu til en nøjagtig Undersøgelse af Navnene paa alle de Personer, som hørte til den 85de Bataillon; dernæst skulde vi udfinde deres Boliger og i det hele taget danne nye Lister over Bataillonens Stamme. Efter flere Dages Arbejde kom vi endelig til et tilfredsstillende Resultat; hvert af vore sex Kompagnier talte 120 Mand, at sige paa Papiret, i Virkeligheden udfandt jeg efter langvarige Undersøgelser, at mit Kompagni havde en Effektiv-Styrke af 72 Mand, et Tal, som viste sig ogsaa at være Gjennemsnitstallet for de øvrige Kompagnier. Det var lykkedes et vist Antal ældre Gardister at faa et eller andet at bestille, og de vægrede sig nu rent ud ved atter at indtræde i Bataillonens Rækker; disse Gardister bleve dog ikke videre forulempede, man nøjedes med at affordre dem deres Ekviperingsgjenstande.

---

*) Paa denne Dag søgte Flourens og de mest yderliggaaende Republikanere at styrte Forsvarsregeringen af 4de September 1870.

Endelig kunde Bataillonen den 17de April skride til sin fuldstændige Organisation, de enkelte Kompagnier samledes under Ledelse af et Medlem af Central-Komiteen, og der begyndte nu en lang Forhandling om de Kandidater, der vare foreslaaede til de forskjellige Poster. Jeg skal dog ikke trætte Læserne med alle de Taler og politiske Trosbekjendelser, som bleve aflagte. Sluttelig udnævnte mit Kompagni en gammel Lærer Bouchard til Kaptejn, og to af vore gamle Sergenter, Racine og Armand, bleve gjenvalgte; til Stabssergent valgtes Lefort, som i de sidste Uger provisorisk havde beklædt denne Post; jeg blev gjenvalgt til Over-Furer, og Polakken Monaski til Under-Furer; endelig blev en Frivillig ved Navn Nicolle, der havde været Sergent i Bourbakis Hær, og en Mobilgardist Leclerc valgte til de to andre Sergentposter. Vor Bataillon talte nu efter sin endelige Organisation 450 Mand, og mit Kompagni var ved Optagelsen af to Frivillige, som havde gjort Tjeneste i Bourbakis Hær, forøget til en Styrke af 74 Mand. For mit Vedkommende samtykkede jeg kun i provisorisk at gjøre Tjeneste som Furer; thi det var min Hensigt at forlade Nationalgarden uden at tage aktiv Del i en Borgerkrig, om hvis Forbitrelse og Langvarighed man vel kunde danne sig en Forestilling, og det var kun paa mine Kammeraters indtrængende Forestillinger, at jeg besluttede endnu nogen Tid at forrette min Tjeneste.

Mine Læsere have allerede tidligere stiftet Bekjendtskab med nogle af mine Kammerater som Monaski, Antonin, Villaret og Korporal Marteau, jeg skal derfor kun omtale et Par af de ny tilkommende. Her er nu til Ex. vor Trompeter Fournier, en stor, velbygget Mand, med en Ansigtsfarve, der levende minder om hans kjære Hjemstavn Burgunds herlige Vine; hans kraftige Konstitution havde sat ham i Stand til at trodse alle Savn og Anstrængelser paa Bourbakis Tilbagetog; men to Mil fra den schweiziske Grænse havde en uheldsvanger Kugle ramt hans venstre

Arm, og han var derfor en af de første, som blev transporteret ind i Schweiz, om hvilket Land han havde bevaret et venligt Minde. Min nye Stabssergent Lefort var et ægte Sydens Barn, munter, føjelig og altid tjenstagtig; han plejede stadig at ende enhver Tjenestesag eller Samtale med Tilbud om et lille Glas, og onde Tunger vilde fortælle, at Rom og Kognac ikke vare uden Indflydelse ved Valget paa ham; men Lefort bevarede sine ædelmodige Vaner ogsaa efter sit Valg, og selv de onde Tunger sang nu hans Pris. Ogsaa Sergent Nicolle havde gjort Tjeneste i Bourbaki's Hær, var bleven saaret og interneret i Schweiz. Da han kom tilbage, blev han stoppet af Gensdarmer, som vilde sende ham til Versailles, og først ved at forklæde sig lykkedes det ham at komme bort; thi han vilde absolut til Paris og kæmpe for den nye Republik, af hvilken han ventede sig Landets Gjenfødelse, hvorimod han nærede dyb Afsky for den monarkiske Forsamling i Paris. Af samme Anskuelse var Couturier, der ellers var en sat og rolig Karakter; men naar hans Kammerater vilde more sig ved at bringe ham i Fyr og Flamme, begyndte de at tale om Thiers og Jules Favre, og da skiftede Couturier Ansigtsfarve, Brillerne skjælvede paa hans Næse, og han gav sin Harme Luft i Skjældsord over »disse Røvere, denne Falskner, denne Bigamist, denne lille Jesuit!« alt til stor Fornøjelse for de tilstedeværende. Endnu skal jeg kun omtale Korporal Maret og Gardist Seurot, og mine Læsere ville af de nævnte Personer kunne danne sig et Billede af hele Kompagniet. Korporalen var en stille, rolig Mand; men han vilde slaas for Republikken, og trods sin Kones Bønner havde han nu grebet Bøssen, ja talte endog om at tage sin ældste Søn, en Dreng paa femten Aar, med sig; thi denne plagede ham idelig om at blive optaget som Kompagniets Barn, en Stilling, der i det hele var meget søgt, og jeg har senere set mange Pariser-Gadedrenge følge deres Fædre eller Brødre til Barrikaderne. Gardist Seurot var en ung Mand paa

30*

25 Aar; han var en pluskjævet, undersætsig, livlig og munter Fyr, uden synderlig faste politiske Anskuelser; han var Republikaner, det var alt; men som Snese af sine Kammerater maatte han blive i Nationalgarden, thi han trængte til de tredive Sous for at leve med Kone og Barn; det var et Livsspørgsmaal for ham, og »saa er det dog altid bedre at vove sit Liv en Smule, end at sulte ihjel med Kone og Barn«.

III. Fra Paris's anden Belejring.

I. Den 85de Bataillons Afmarche. — Marsmarken. — En Furerposts Besværligheder.

I Løbet af April Maaned havde den reorganiserede 85de Nationalgarde-Bataillon kun gjort to Dage aktiv Tjeneste, den havde holdt Vagt paa Vendômepladsen og ved l'Hôtel-de-Ville; men den 22de April fik jeg Nys om, at min Bataillon skulde ligge fem Dage i Lejren paa Marsmarken for at blive fuldstændig udrustet og ekviperet. Skjønt man endnu stadig talte om Fred og Mæglingsforsøg, besluttede jeg dog at forlade min Bataillon og saa snart som muligt vende tilbage til Schweiz; thi de frygtelige Scener, man hver Dag kunde vente at opleve, og de begaaede Grueligheder havde gjort mig led og kjed af et videre Ophold i Frankrig. Det var imidlertid en Furers Pligt at være tilstede ved Udleveringen af Ekviperingsgjenstande og Levnedsmidler, og jeg samtykkede derfor i at følge Bataillonen under dens Ophold paa Marsmarken.

Den næste Dag, den 23de April, samledes vor og tvende andre Batailloner paa Saint-Sulpicepladsen. Alle vidste, at vor Kantonnement paa Marsmarken kun var et Paaskud, og at vi der fra vilde blive sendte til et eller andet Punkt af

Forsvarslinien, og de ellers saa livlige og sorgløse Pariser-Physiognomier vare prægede af Øjeblikkets Alvor. Kun Halvdelen af Bataillonen havde givet Møde; af Resten havde nogle hemmelig forladt Hovedstaden, andre vare syge eller holdt sig skjulte for at unddrage sig Tjenesten med dens Farer; enkelte vare Elsassere og Lothringere, og disse havde med Iver benyttet sig af den Tilladelse, der var indrømmet dem til ikke at gjøre Tjeneste.

Snart løde Trommernes Hvirvel, vor store røde Fane med den phrygiske Hue blev ført frem for Bataillonens Front, og vort Musikkorps istemmede Marseillaisen, som endnu fremkaldte den vante Virkning. Vi vare omringede af Kvinder og Børn, nogle græd, i det de trykkede deres Mænds eller Brødres Hænder. Bag os hævede Saint-Sulpice sine massive Taarne mod Himlen, og til venstre laa Jesuiter-seminariet; men de værdige Fædre, som ellers plejede at herske her, vare nu fængslede, Eleverne vare bortjagede, og Bygningen omdannet til en Kaserne, fra hvis Vinduer den 83de Bataillon hilste ned til os. Endelig kom Anføreren for den 6te Legion og et Par Medlemmer af Central-Komiteen, de fornødne Taler, af hvilke jeg kun kunde skjelne enkelte Ord, bleve holdte, og vor Bataillon marcherede bort under en krigerisk Musik og med Raabet: Leve Communen! Nationalgardisterne marcherede stolt afsted med løftet Hoved, som om vi strax skulde gaa løs paa Fjenden; den røde Fane flagrede lystig for Vinden, Trompeternes skingrende Toner fyldte Luften, og de taktfaste Trin, Mængdens Hilsener og de idelige Raab: Leve Republikken! leve Communen! gjorde et mægtigt Indtryk paa mig; men vi marcherede ikke lige i Ilden, og de lav-komiske Scener, som ventede mig paa Marsmarken, gave snart mine Tanker en anden Retning.

Rundt omkring Marsmarken havde man rejst en tredobbelt Række af Træbarakker, som for største Delen vare optagne af de Nationalgardister og Francs-tireurer, der

dannede Reservelejren. Vor Bataillon marcherede forbi Militærskolen, fra hvis Tag den røde Fane naturligvis vajede, og fandt sine Barakker paa den venstre Side af Exercerpladsen; jeg skyndte mig at betræde den Barakke, som var bestemt for mit Kompagni, og opdagede snart, at vort nye Logi ikke udmærkede sig synderlig ved sine Bekvemmeligheder. Det var en umaadelig Sovesal, hvor Luften peb ind gjennem alle Sprækker; til højre og venstre var der langs Væggene anbragt et skraat Gulv, og her laa enkelte tynde smaa Madrasser henslængte; der var langt fra nok til alle, og jeg skyndte mig derfor at lægge Beslag paa en og at udsøge mig en lun Krog, da Stabssergenten viste sig i Døren og brølte:

»Er Fureren her? Furer!«

»Her!« svarede jeg; »hvad vil du?«

»Adjutanten spørger efter dig; han gaar hen for at faa Madrasser udleverede; søg nu at faa en til hver.«

»Jeg vil gaa med Dem, Furer!« udbrød Korporal Marteau, og nu styrtede vi afsted for at hente Madrasser; men jeg havde endnu ikke faaet Adjutanten opspurgt, før jeg blev stoppet af Kaptejnen ved første Kompagni, som udbrød: »Furer! De har Ugetjeneste; hent Udleveringssedlerne for Levnedsmidlerne og skynd Dem saa afsted til Militærskolen, for at De kan være her tilbage inden Nattens Frembrud.«

Nu maatte jeg altsaa løbe fra Barakke til Barakke for at faa fat paa de tjenstgjørende Korporaler; men den ene var borte, den anden kunde ikke findes, den tredje var endnu ikke udnævnt af sit Kompagni. Endelig fik jeg dog fat paa en Korporal af femte Kompagni.

»Hvor mange Mand har De i Deres Kompagni?« spurgte jeg og trak min Notebog frem.

»Hvor mange Mand? Hvorfor?«

»Det skal jeg sige Dem en anden Gang; skynd Dem nu blot, jeg har Hastværk.«

»Jeg véd min Tro ikke rigtig: jeg tænker en fyrretyve Stykker.«

»Godt; stil nu her om fem Minutter med fem Mand, fem Vindunke og Teltlærred; vi skulle hente Levnedsmidler,« og derpaa ilede jeg videre uden at afvente Korporalens Svar Efter talløse Efterforskninger og mange, undertiden temmelig heftige, Forklaringer med sløve Sergenter og dovne Korporaler havde jeg endelig en temmelig nøjagtig Angivelse over Kompagniernes Styrke og havde faaet det nødvendige Mandskab med deres Vindunke samlet; men jeg havde kun to, tre Stykker Teltlærred, og vi behøvede en hel Snes for at bære Brødene, det saltede Kjød og Køkkenurterne.

»I have ikke Lærred nok,« sagde jeg til Mandskabet; man talte Teltene, der var kun fire i alt. »Det er tredje Kompagni, som har leveret dem alle,« sagde en Gardist; »jeg synes, at de andre Kompagnier ogsaa nok kunde bringe nogle med.« — »Ja, jeg vil ikke give mit; det er ganske nyt endnu, og jeg vil ikke have det smudset til med eders Flæsk.« — »Og mit ligger rullet sammen paa min Tornister, og jeg vil ikke løse dem fra hinanden.« Da jeg hørte det, befalede jeg Monaski, som var fulgt med, at hente mit og hans eget Telt og udpegede derpaa et Dusin Gardister, som under stræng Straf skulde hente deres. Efter en lang Ventetid kunde jeg endelig begive mig afsted i Spidsen for en lang Række Nationalgardister; men først maatte jeg ile i Forvejen for at faa Oberstens Paategning paa Udleveringssedlerne; omtrent Klokken fem mødte jeg med alle mine Mand uden for Militærskolen, hvor jeg traf paa Adjutanten.

»Jeg har været her før Dem for at gjøre alt færdigt, men nu lader det til, at den Ting, Intendanturen, ikke er tilstede.« — »Hvordan Pokker kan det gaa til?« udbrød jeg med urolig Anelse om nye Forlegenheder og nye Løbeture. — »Nej, han er henne at spise til Middag.« —

»Hvordan, spise til Middag! det er umuligt: Intendanten maa jo i Eftermiddags have set, at der kom flere nye Batailloner, og saa kunde han da nok tænke, at man vilde komme og forlange Levnedsmidler om Aftenen«. — »Jeg siger Dem kun, hvordan det forholder sig; for Resten kan De jo selv se ad.«

Jeg begav mig nu til Intendanturens Kontorer og traf her nogle Personer, som kun gjentoge Adjutantens Forklaringer; jeg kunde ikke faa Levnedsmidler, før Hr. Intendanten kom tilbage, og han var gaaet hen at spise til Middag. — »Og naar kommer han da igjen?« spurgte jeg. »Maaske om en halv Times Tid eller højst en Time«. Jeg gik bort opbragt, ja næsten rasende over denne Intendantens Hensynsløshed, og der opstod næsten et lille Oprør, da jeg bragte mit Mandskab denne Besked.

»Hvad for noget, har Communen saadanne Embedsmænd«, raabte nogle. — »Der er altsaa ingen Organisation«, brølte andre; »det gaar akkurat under Communen, som under den foregaaende Regering«. Den larmende Forbitrelse lagde sig dog snart, nogle fik deres Piber frem, andre satte sig rolig ned paa deres Vindunke; efter tre lange Kvarterers Forløb kom Manden endelig, og Uddelingen begyndte strax. Teltlærredet blev udfoldet, og vi modtoge omtrent 120 Brød til 240 Mand, to Sække Kartofler, Ris, salt Flæsk, Kaffe, Sukker og Salt; dertil kom endnu omtrent en halv Pot Vin og en halv Pægl Brændevin pr. Mands om Dagen. Efter at have modtaget, indpakket og kvitteret for alle disse Levnedsmidler, kunde vi endelig begive os paa Hjemvejen tværs over Marsmarken. Vor Hjemtur lignede en Slags Karavanerejse gjennem Sahara, blot havde vi i Stedet for Samum en frisk Brise fra Seinen, der piskede os det fine Støv i Næsen og næsten blændede os under den trættende Gang over den ujævne og hullede Exercerplads. Brødet, som vi havde faaet, vilde have været godt, naar det blot havde

været mindre tørt; men nu var den største Part lidt bedærvet og skimlet. Kartoflerne vare sorte og spirede, i Reglen vilde man fortælle, at de skreve sig fra den første Belejring, og at Forsvarsregeringen havde gjemt dem, for at den udhungrede By desto hurtigere skulde kapitulere. Skjønt man naturligvis ikke kan fæste nogen Lid til disse Rygter, har jeg dog set umaadelige Forraad af disse Kartofler, og Communen lod uddele Tusender af Skjæpper til de fattige; man paastod at have fundet dem i hemmelige Kjældere, hvor de vare blevne skjulte under Belejringen. Det saltede Flæsk var i Reglen udmærket, derimod var Vinen en meget tarvelig Landvin, som man kun kunde drikke, naar det salte Flæsk rev alt for slemt i Halsen, og Brændevinen var gjennemgaaende slet.

Da vi endelig naaede vore Barakker, gav jeg mig i Færd med Uddelingen. Monaski maatte skære Flæsket i Stykker og fordele det paa de forskjellige Kompagnier efter deres Styrketal; andre paatoge sig at dele Kaffen, Sukkeret og Brødet, og jeg selv lavede forskjellige Dynger Salt, Kartofler og flydende Varer. Det hele gik hurtig fra Haanden, da Mandskabet hjalp til; men da de forskjellige Kompagnier ikke vare ligelig repræsenterede, bleve deres Portioner altsaa tilovers, og jeg kunde ikke fjærne mig, da jeg var ansvarlig for hver Fordeling.

Stakkels Monaski kom nu løbende forpustet og sagde med forvirret Mine: »Jeg véd ikke, hvordan det er gaaet til; jeg lavede sex Portioner Flæsk, en til hvert Kompagni, enhver fik sin Part; men nu lader det til, at et Kompagni har taget to Portioner; thi femte har ingen Ting faaet og forlanger sin Part«. — »Men for Pokker! hvorfor har du ikke lagt Mærke til de Mænd, som hentede de enkelte Portioner?« — Den stakkels Monaski svarede intet, men saae gyselig ulykkelig ud; han var løben gjennem alle Teltene, men ingen vilde tilstaa at have faaet for meget.

Man maatte altsaa gribe til energiske Forholdsregler; trods alle Protester blev Flæsket bragt tilbage, og en ny Fordeling begyndte, som nu gik for sig uden videre Ulejlighed; men den hele Fordeling medtog naturligvis megen Tid og voldte stort Besvær. Naar man er omringet af halvhundrede Mænd, som raabe, gestikulere, protestere, trække en i Ærmerne for at fængsle Opmærksomheden eller snappe Felthuen bort for at tvinge en til at høre paa deres Bemærkninger, og naar dette fortsættes en hel Time igjennem, løber alt sluttelig næsten rundt. Hertil kommer saa talløse særskilte Bemærkninger, t. Ex.: »Furer, jeg har ikke faaet min Vin . .« — »Til hvad Kompagni hører De?« — »Til tredje!« — »Naa, saa gaa da til eders egen Furer«; — eller: »Furer, jeg har intet Brød«. — »Af hvad Kompagni«? — »Femte!« — »Forlang det af jer egen Furer.« — »Ja, men han er her ikke.« — »Ja, det kommer ikke mig ved.« Saa hed det igjen: »Furer, kan De ikke sige mig, hvor jeg skal finde en Madras?« — »Furer, man har stjaalet min Vindunk«. — »Furer, jeg har ikke faaet mit Teltlærred igjen, som jeg udlaante til at transportere Levnedsmidlerne«. Ogsaa mit eget Kompagni voldte mig Ulejlighed. »Furer, saa kom dog og del Vinen ud«. — »Lad Monaski gjøre det«. — »Ja, men Monaski deler Brødene ud«. — »Naa, saa gjør det da selv; jeg kan ikke gjøre alt paa én Gang.«

Klokken ni om Aftenen var jeg endelig fri og gik hen i en nærliggende Restavration for at faa lidt Mad. Da jeg kom tilbage, kunde jeg glæde mig ved, at man havde taget min Madras, og at mit Feltlærred var forsvundet. Jeg fandt min Teltkappe paa en nærliggende Sovers Ryg, og en lille Kappe, som jeg havde været saa forsigtig at tage med i Reserve, og som det foregaaende Aar havde beskyttet mig mod Efteraarskulden under min Tjenestetid som Franctireur, tjente nu til Hovedpude for en Korporal. Det var

just ikke med Lempe, at jeg igjen satte mig i Besiddelse af mine Ejendele, og endelig kunde jeg strække mig paa det skraanende Gulv; Stjærnerne funklede gjennem det lille Vindue, Kanonerne buldrede i ringe Afstand fra Point-du-jour og ved Porte-Maillot, og Vinden susede gjennem Døren og Sprækkerne, medens jeg under urolige Drømme endelig slumrede ind. (Sluttes). C. D.

